MANAS

DESTANI

Kırgız Türkçesi Metin ve Türkiye Türkçesi Çeviri

Sol sütun Kırgızca • Sağ sütun Türkçe

WILHELM RADLOFF

Yayına hazırlayan: Prof. Dr. Emine Gürsoy-Naskali

TÜRKSOY 1995 baskısından onarılmış iki dilli sayısal baskı

MANAS DESTANI

Kırgız Türkçesi Metin ve Türkiye Türkçesi Çeviri

Derleyen
Wilhelm Radloff

Yayına hazırlayan
Prof. Dr. Emine Gürsoy-Naskali

Bu sayısal baskı, TÜRKSOY Yayınları No: 1 (Ankara, 1995; ISBN 975-7213-00-4)
cildinin taranmış nüshasından onarılarak hazırlanmıştır.
Birinci sayısal baskı — 2026
Düzen: sol sütun Kırgız Türkçesi (Latin çevriyazı), sağ sütun Türkiye Türkçesi

İçindekiler

Önsöz 5

Sunuş 7

Giriş 9

Manas'ın Doğuşu 19

Almambet'in Müslüman Olup Er Kökçö'yü Terk Etmesi ve Manas'a Katılması 26

Manas ile Er Kökçö'nün Dövüşü, Manas ile Kanıkey'in Evlenmesi, Ölümü ve Yeniden Dirilişi 89

Bok-murun 170

Kozkaman 237

Semetey'in Doğuşu 319

Semetey 352

Önsöz

Manas Destanı, dünya sözlü edebiyatının en görkemli anıtlarından biridir. Yarım milyon dizeyi aşan bütünlüğüyle dünyanın en uzun destanı sayılan bu eser, Kırgız Türklerinin yalnızca kahramanlık hikâyesi değil; inancının, gelenek ve göreneklerinin, bozkır hayatının ve dilinin de dev bir hazinesidir. Destanı kuşaktan kuşağa taşıyan manasçılar, onu yüzyıllar boyunca ezgiyle, makamla ve büyük bir sanatkârlıkla yaşatmışlardır.

Elinizdeki metin, ünlü Türkolog Wilhelm Radloff'un on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Kırgız bozkırlarında bizzat derleyip yayımladığı Manas metnine dayanır. Radloff derlemesi, destanın bilim dünyasına tanıtılan ilk büyük kaydı olması bakımından eşsiz bir tarihî değere sahiptir. Bu derleme, 1995 yılında TÜRKSOY yayınları arasında, Prof. Dr. Emine Gürsoy-Naskali'nin yayına hazırladığı ciltte Kırgız Türkçesi metin ve Türkiye Türkçesi çevirisiyle birlikte basılmıştır.

Bu yeni sayısal baskı, 1995 baskısının taranmış nüshasından yola çıkılarak hazırlanmıştır. Tarama sürecinde bozulan binlerce karakter tek tek onarılmış; metin baştan sona gözden geçirilerek özgün imlaya kavuşturulmuştur. Yapılan iş bir yeniden çeviri ya da güncelleme değil, bir onarımdır: 1995 baskısının söz varlığına, üslubuna ve satır düzenine sadık kalınmıştır.

Kitabın düzeni okura iki dili bir arada sunar: her açılışta sol sütunda Kırgız Türkçesinin Latin harfli çevriyazısı, sağ sütunda Türkiye Türkçesi çevirisi yer alır. Çeviri satır satır yapıldığından, okur iki metni dize dize karşılaştırarak ilerleyebilir. Bu düzen, iki kardeş lehçenin yakınlığını da gözler önüne serer: Kırgızcanın söz başındaki c- sesi Türkiye Türkçesindeki y-'ye (cer/yer, col/yol), tuu- fiili doğ-'a, menen edatı ile'ye karşılık gelir. Birkaç ses denkliği kavrandığında, Kırgızca metnin ezgisi Türk okuruna hiç de yabancı gelmeyecektir.

Manas'ın doğuşundan Semetey'e uzanan bu yedi bölümlük anlatı, okura yalnızca bir kahramanın değil, bir milletin hafızasının kapısını açar. Dileğimiz, bu onarılmış baskının Manas'ı yeni okurlarla

buluşturması ve Türk dünyasının ortak mirasına küçük bir katkı sunmasıdır.

Antalya, 2026

Sunuş

TÜRKSOY (Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi Genel Müdürlüğü), Türk kültürünü, sanatını, tarihini, kültür ve sanat ürünlerini, tarihi mirasını ve değerlerini araştırmak, korumak, Türk cumhuriyetleri arasında kültür ve sanat ilişkilerini geliştirmek ve ortak faaliyetler düzenlemek, tanıtıcı yayınlar yapmak amacıyla kurulmuş uluslararası bir teşkilattır. TÜRKSOY, Türk Dili Konuşan Ülkeler Kültür Bakanlarının İstanbul, Bakü ve Almatı'da yaptıkları Bakanlar Konseyi toplantılarında alınan kararlar neticesinde 12 Temmuz 1993'te Azerbaycan Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti, Kırgızistan Cumhuriyeti, Özbekistan Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti ve Türkmenistan tarafından kurulmuştur. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Başkurdistan Cumhuriyeti ve Tataristan Cumhuriyeti de TÜRKSOY üyesidir.

Türk kültürü araştırılmalı, korunmalı, tanıtılmalı ve gelecek nesillere devredilmelidir. Bu amaca hizmet etmek üzere TÜRKSOY, Türk kültürünün temel eserlerini yayınlamayı, böylece bu eserlerin araştırılmasını, korunmasını, tanıtılmasını ve gelecek nesillere devredilmesini programına almıştır. TÜRKSOY'un ilk yayını olan Manas Destanı, Kırgız sözlü halk edebiyatının en güzel örneğini ve Kırgız kültürünün temel kaynağını teşkil eder. Bu destan, Kırgız halkının bağımsızlık mücadelelerinin yanısıra, Türk destanlarındaki mitolojik özellikleri ve şamanizm unsurlarını içermektedir. Manas'ın kırk yiğidinin kırk Türk boyunu temsil ettiği dikkate alınırsa, Manas Destanı sadece Kırgız Türklerinin değil, bütün Türklüğün bir ansiklopedisidir.

İslamiyetten çok önce yaratıldığı anlaşılan Manas Destanı'nın ruhunu; özgürlük, bağımsızlık ve millet olma kavramlarının yanısıra ahlaki ve estetik değerler oluşturmaktadır. Destan, bu özelliği ile güncelliğini korumuş, Kırgız halkının kültürel hayatının devamlılığını sağlayarak bugünkü bağımsız Kırgızistan Cumhuriyeti'nin kurulmasına zemin hazırlamıştır.

Bu nedenle, yayın faaliyetimizi 1995'te 1000. yıl kutlamalarını yapacak olduğumuz Kırgız Türkçesi sözlü edebiyatının bir şaheseri olan Manas Destanı ile başlatmaktan ve Sayın Prof. Dr. Emine Gürsoy-Naskali'nin büyük emek ve itina ile yayına hazırlamış olduğu Manas Destanı'nı Türk dünyasına sunmaktan büyük mutluluk duyuyoruz. Prof. Dr. Emine Gürsoy-Naskali'ye Türk kültürüne yaptığı bu hizmetten dolayı teşekkür ediyoruz.

Polad Bülbüloğlu
TÜRKSOY Genel Müdürü
Azerbaycan Cumhuriyeti Kültür Bakanı

Giriş

Kırgız Türklerinin milli destanı olan Manas destanı dünya edebiyatının sayılı şaheserleri arasında yer alır. Ayrıca, dünyanın en uzun destanı olmak gibi bir özelliği de vardır. Manas adı, bu destanın kahramanının adıdır; destan, kahramanının adıyla anılır, destanı söyleyen ozanlara da manasçı adı verilir. Manasçılar çocuk yaşta talime girerler. Manas destanını okumak bir sanat, bir meslek sayılır. Bu edebiyat abidesini gözle okuyarak duyulan heyecan ve takdirin yanı sıra bir de bir manasçıdan dinlemek ve o ses ahenginin büyüsünü tatmak gerekir.

Kırgızların yurdu Orta Asya'dır. Eski dönemlerde Kırgızlar Orta Asya'nın başka yerlerinde yaşamışlarsa da bugünkü yurtları Tanrı dağlarının kuzeyidir. Kırgızistan, kuzey doğuda Issık gölünü içine alır, Kırgızistan'ın kuzey hudutlarında Çu ve Talas nehirleri akar. Kırgızistan Cumhuriyetinin güneyinde Çin Halk Cumhuriyeti bulunur. Çin'in bu bölgesinde Doğu Türkistanlı Türkler oturur. Güney batıda Tacikistan Cumhuriyeti, batıda Özbekistan Cumhuriyeti, kuzeyde Kazakistan Cumhuriyeti yer alır.

Sovyetler Birliğinin çözülmesinden sonra 1991'de eski Kırgızistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu tarihten beri de Kırgızistan Cumhuriyeti, bağımsız bir devlet kimliği ile Birleşik Devletler Topluluğu içerisinde kendi iradesini ifade etmektedir. Başkent Bişkek'tir. Sovyet döneminde başkente Frunze denilmekteydi.

Kırgızların tarih sahnesine çıkmaları, çok eski tarihlere dayanır. Kırgızlardan ilk olarak Çin kaynakları MÖ 3. yüzyılın hadiselerini anlatırken söz eder. MÖ 2. yüzyılda yazılan bu kaynaklar Kırgızlardan Gekün adıyla bahseder. Daha sonraki yüzyıllarda bu kaynaklar Kırgızları Gengün, Kigu, Hegu, Giegu diye adlandırır. Çin kaynaklarındaki ilk bilgilere göre Kırgız topraklarını Hunlular ele geçirmiş fakat Kırgızlar Hunlulara karşı tekrar tekrar isyan etmişlerdir. Hun İmparatorluğunun parçalanmasından sonra MS 6. yüzyılda Yenisey nehrinin çıkış noktasında kendi devletlerini kurmuşlardır. Daha sonra MS 7. yüzyılda Göktürk devletine bağlanmaya mecbur kalmışlardır. Göktürklerin Orhun yazıtlarında

Kırgızların iç savaşa sebep olan isyankar tutumundan söz edilir. Göktürk devleti, Uygur, Basmıl ve Karluklar tarafından yıkılır. Başa Uygurlar geçer. 8. yüzyılın ortalarında Kırgızlar Uygurlara mağlup düşer ve Uygur devletinin idaresi altına girerler. Kırgızlar Uygur idaresi altına girdiyseler de 820-840 yılları arasında Uygurlara karşı isyan ederler ve nihayet 840 yılında Uygur devletine son vererek kısa bir süre için güney Sibirya ve merkezi Asya'nın hakimi olurlar, idareleri altında bulunan topraklar kuzey doğuda Baykal gölünden güneyde Çin sınırlarına, güney batıda Tanrıdağları'nın güneyine kadar uzanır.

Kırgızlar 1207'de Cengiz Hanın hükmü altına girerler, Altay ve İrtiş nehirleri boyuna yerleşirler. Önce Cuci ulusuna sonra da Çağatay ulusuna tabi olurlar. 14. yüzyılın ortalarından 15. yüzyılın sonuna kadar Moğolistan devletine bağımlılıkları devam eder ve bu zaman içinde Moğolistan devletinin en kuzey doğu bölgelerinde yani Balkaş gölü civarında ve İrtiş nehri boyunda otururlar. 16. yüzyılın başında Moğolistan devleti yıkılınca Kırgız boyları Alatoo dağlarına yerleşirler ve kendi boy teşkilatlarını kurarlar. Kırgızların mekanı bugün de bu bölgedir. 14. yüzyıldan önceki dönemler için Kırgızların tarihi ile bugünkü Kırgızistan topraklarının tarihini bir saymamak gerekir.

Daha sonraki yıllarda Çarlık Rusyasının hakimiyetine karşı direnirler fakat, 1876'da Ruslar Hokand'ı alınca Kırgızlar da Çarlık Rusyasına tabi olurlar. 1897 Endican isyanı ve 1916 isyanı ile Ruslara karşı direniş devam eder. 1917 Bolşevik ihtilali ile Kırgızlar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğine dahil olurlar.

Manas destanının veya Manas destanındaki hadiselerin hangi dönemlere ait olduğu konusu tartışmalıdır. Bazılarına göre buradaki hadiseler Hun dönemine bağlanmalıdır. Daha gerçekçi bir yaklaşımla destanın tarihi zeminini 9. yüzyıl sonrasına bağlamak daha doğru olur. Cüveyni'nin Tarih-i Cihan Güşa'sında belirtildiği gibi 1120'li yılların sonunda Karahitaylar Orta Asya'ya geldikten ve Karahanlıları ele geçirdikten sonra Kırgızlara asker gönderirler. Büyük bir ihtimalle bu dönemin olayları Manas destanının tarihi kaynağıdır. 16. yüzyılda yazılmış olan Mecmaü't-tevarih'te Manas'tan Toktamış hanın arkadaşı

olarak söz edilir; yani Manas, tarihi bir şahsiyet olarak tanıtılır. Manas destanının sona erdiği tarih dönemini ise 1750 yılına yani Oyrat Cungar devletinin yıkıldığı yıla yerleştirmek gerekir. (Kırgız tarihi ile ilgili bilgiler için O. Karayev, V. Ploskiv, A. Mokeyev ve diğer araştırmacıların İstoria Kirgizkoy SSR, Frunze 1984, 1. cildine müracaat ediniz).

Türkoloji çalışmalarının öncülerinden ve temel taşlarından Wilhelm Radloff (1837-1918), Türk boylarının sözlü edebiyat örneklerini Proben adıyla anılan dev boyutlu bir derlemede toplayarak bilim dünyasına armağan etmiştir. Bu derlemelerdeki metinlerin çevirileri ve ayrıca bir de sözlüğü vardır. Kırgızca derlemeler Proben'in 5. cildinde yer alır.

Radloff'un tesbit ettiği Manas destanı Manas'ın doğumu ile başlar. İlk bölüm, Tokmak'ın güneyinde bulunan Sarı Bagış boyuna mensup bir manasçıdan 1869'da derlenmiştir. İlk önce Manas'ın soyu ve doğum yeri belirtilir (1-9), Cakıp çocuksuzdur, baba Cakıp bir çocuk vermesi için Tanrı'ya yalvarır (10-41), yeni doğan çocuğa Manas adı verilir ve çocuğun geleceği hakkında kehanetler yapılır (42-65), beşikte iken konuşmaya başlayan Manas kafirleri yeneceğini bildirir (66-72), baba Cakıp oğlunun yetişmesi için Bakay'ı görevlendirir, ilerisi için tasarlanan iki gazanın mahiyeti anlatılır (73-149), Manas çabucak büyüyüp yiğit bir delikanlı olur ve Kaşgar'da bulunan Çinlileri haraca bağlayıp doğuya sürer (150-164).

Almambet, Er Kökçö ve Ak-erkeç arasında gelişen ilişkiye ayrılmış olan ikinci bölümün ilk kısmı (1-1131), dramatik olaylara sahnedir. Germen destanı Nibelungenlied'de olduğu gibi kimsenin karşı koymaya cesaret edemediği yiğit bir kahraman, ev sahibinin sadakatli karısıyla birlikte olmakla suçlanmaktadır. Germen destanında ev sahibi koca işin iç yüzünü bilmekte fakat hem gururu hem de ortamın gereği hadiselere açıkça müdahale edememektedir. Kırgız destanında ise ev sahibi koca (Er Kökçö), hem kendi kıskanç mizacının hem de çevresindekilerin çevirdiği oyunun tuzağına düşer. Suçlanan yiğit Almambet'tir. Almambet, itham altında kaldığı zaman bile dengesinden şaşmaz. Oyrot asıllı Almambet soylu bir ailedendir ve

başlangıçta Lamaist-Budist dinine mensuptur. Er Kökçö, Almambet'i Müslüman yapmıştır; Almambet de kafir bir han olmaktansa Müslüman bir köle olmayı yeğlediğini ifade etmiştir. Er Kökçö'nün akıllı karısı Ak-erkeç, kocasının menfaatını gözeterek Almambet'e paye vermiştir fakat Er Kökçö Almambet'in değerini takdir edememiş, Almambet'i kaçırmıştır.

Almambet'in Manas'ın yanına gelişi ikinci bölümün ikinci kısmında (1132-1862) anlatılır. Bu kısmın dramatik gücü belki birinci kısmınki kadar güçlü değildir ama bu kısmın da üç ayrı noktada doruklaşan bir dinamiği vardır. Almambet'in geleceğini haber alan Manas, geri çekilir ve yüksek bir yerden Almambet'i seyretmeye başlar. Almambet yaklaşır. Almambet'in ayağı Manas'ın çizmesinin çökerttiği izin üzerine bastığında Manas'ın ayak izinin daha büyük olduğu sabit olur, böylece iki yiğit daha karşılaşmadan Almambet ile Manas'ın ilişkisindeki güç dengesi belirlenmiş olur. Bu birinci dramatik andır. Manas'ın yiğitleri yaklaşmakta olan Almambet'in çevresini sararlar ve atının dizginlerini elinden alırlar. Almambet meydan okurcasına dizginleri yiğitlerin elinden çekip alır. Böylece Manas'ın yiğitlerinden daha kıdemli olacağı aşikar olur. Bu da ikinci dramatik andır. Üçüncü dramatik an, mucizevi bir olayla sonuçlanır: Almambet ile Manas'ın süt kardeşleri olduğunun delili olarak Manas'ın yaşlı ve kurumuş annesi Bagdı-döölöt'ün göğüslerine süt gelir.

Üçüncü bölümün birinci kısmında (1-351) Manas ve Er Kökçö karşılaşır ve dövüşürler. Bu kısım kısadır. Manas'ın evlenmesini, ölümünü ve yeniden hayata gelişini anlatan ikinci kısım (352-2686) çok daha uzundur. Bu bölümü nakleden manasçının birinci ve ikinci bölümleri nakleden manasçılardan farklı bir uslubu vardır. Bu bölümün birinci ve ikinci kısımları arasında konu bakımından bir bağ olmamakla birlikte sadece bu iki kısımda Manas'ın Rus çarına tabi olduğu ifade edilir. Belki de bu bölümün manasçısı bazı Rus makamlarını memnun etmek için bu ifadeyi kullanmaktadır.

Manas ile dayısı Kökçö'nün ne sebeple dövüşe giriştikleri çok açık değildir. Sürüler bahane edilmiştir. Ama Kökçö dövüşmemek veya muhtemel bir yenilgiyi önlemek için sürülerini paylaşmayı teklif

etmiştir. Fakat Manas, ya hep ya hiç düşüncesiyle uzlaşmayı reddeder. Yoksa birinci bölümün ikinci kısmında denildiği gibi Manas'ın saldırısı Almambet'in uğradığı haksızlığa bir mukabele midir? Manas ve Kökçö'nün dövüşünde şamanizm unsurları mevcuttur. Kökçö'nün fırlattığı gülle Manas'ın delinmez zırhını delip geçer. Manas kırk yiğidine seslenir, yiğitler Manas'ı yer altı dünyasından geri getirirler. Burada, kırk yiğidin menşeini herhalde şamanizmdeki kırk kurtarıcı ruha bağlayabiliriz, Manas'ın menşeini de şamanizmin bakşısına.

Üçüncü bölümün ikinci kısmı Manas'ın Rus çarına tabi olmasından söz ederek başlar. Sonra Manas'ın babası oğluna bir eş arar ve bu iş için uzun yollar kat eder. Cakıp'ın seçtiği gelin, Temir-han'ın kızıdır ve adı da Kanıkey'dir. Bir tek yerde (1479) gelin tarafının Tacik olduğu söylenir, halbuki Cakıp daha önce Taciklerden de gelin aramış ama uygun bir kız bulamamıştır. Ayrıca, Manas da çeşitli vesilelerle Tacikleri mahvedeceğini, haraca bağlıyacağını belirtmiştir. Acaba burada manasçının bir dalgınlığı mı söz konusudur?

Bu bölümde Manas'ın Kozkaman ve Kökçököz tarafından zehirlenmesi kısaca anlatılır. Kozkaman kelimesini herhalde Guzlara ve Komanlara işaret eden bir isim olarak düşünmeliyiz ve "Guz Koman" şekline bağlamalıyız. A. Hatto, Köz-kaman kelimesini Kaman-köz şeklinde değerlendiriyor ve "yabani domuz gözlü" manasıyla açıklıyor. Kökçö-köz kelimesini ise "Gökçe deniz taraflarında oturan Guzlar" olarak düşünmeliyiz; A. Hatto bu kelimeyi de "mavi çakal gözlü" manasıyla açıklıyor. 10. ve 11. yüzyıllarda Kırgızların Guzlarla toprak mücadelesi içinde olduğunu hatırlarsak Kozkaman ve Kökçököz kelimelerinin boy ismi olmasının daha muhtemel olduğunu söyleyebiliriz. Manas'ın Kozkaman ve Kökçököz tarafından zehirlenmesi konusu beşinci bölümde etraflı bir şekilde yeniden ele alınır. Manas destanında Manas üç defa ölür. İlk sefer Kökçö ile dövüşürken aldığı yara onu öldürür. İkinci sefer zehirlenme neticesinde ölür fakat her iki seferde de yeniden hayata döndürülür. Üçüncü ölümü son ve geri dönülmeyen bir ölümdür. Bundan sonra Manas'ın oğlu Semetey ve torunu Seytek'in destanı başlar. Manas destanı, Semetey ve Seytek destanları ile birlikte üçlü bir zincir oluşturmaktadır. Radloff derlemesinde Semetey bölümü ve özellikle de

Seytek bölümü kısa olarak anlatılmıştır. Yakında yayına sunacağımız Seytek destanının farklı bir varyantı Seytek'in maceralarını daha geniş bir biçimde ele almaktadır.

Manas'ın ikinci ölümü üzerine duyulan üzüntüyü üçüncü bölümün manasçısı dikkatle anlatır. Manas'ın atı, doğanı ve köpeği üzüntülerini anlatırlar. Mezara girer girmez varılan öbür dünyada Manas avlanır ve bir huri kızla oyalanır. Hurinin adı Altınay'dır, Almambet'in karısının adı da budur. Bu benzerliği nasıl yorumlayabiliriz?

Üçüncü bölümün dramatik yapısı güçlü değildir fakat buna mukabil kelime hazinesi, bilhassa pahalı ve nadide kumaş isimleri bakımından çok zengindir.

Dördüncü bölüme Radloff "Bok-murun" (yani, Sümüklü burun) (1-2197) başlığını verir. Manas destanının bu bölümü "Kökötöydün aşı" (yani Kökötöy'ün cenaze yemeği) adıyla da bilinir. Müstakil bir destan hüviyeti gösterir; Manas destanına sonradan dahil edildiğini düşünebiliriz.

Bok-murun, güçlü yiğit Er Töştük ile bir perinin oğludur. Kökötöy Bok-murun'u kendine varis göstermiştir. Kökötöy'ün ölümünden sonra, adet olduğu üzere, Bok-murun bir cenaze yemeği tertipler. Bu törene uzaktan yakından herkes çağırılır, hatta düşman Kalmuklar bile davetlidir. Yenilip içilecek, yarışmalar yapılacaktır. Böylece Kökötöy anılacak, Bok-murun'un hanlığa layık olduğu görülecek ve belki de Bok-murun adı yerine kendisine bir yiğit ismi verilecektir. Fakat, Bok-murun destanının Manas destanına dahil edilmesiyle Manas bu törende ön plana çıkar, Bok-murun geri planda silik kalır. Manas'a gönderilen Bok-murun'un elçisi Cas-uul, Almambet'e satranç oyununda yenilip bahsi kaybettiği için Manas tarafından elleri ayakları gerdirilip hunharca öldürülür. Bozkır kanununda elçinin öldürülmesi affedilemeyecek bir suçtur. Bok-murun bu tahriki cevapsız bırakmakla hiç bir zaman han olamayacağının işaretini vermiş olur. (Velihanov'un Manas destanı tesbitinde Bok-murun'un elçisi öldürülmez, bağışlanır).

Beşinci bölümde Manas'ın Kozkaman ve Kökçököz tarafından zehirlenmesi hadisesi derinlemesine işlenir (1-2540). (Zehirleme hadisesine daha önce üçüncü bölümde çok kısaca değinilmişti). Kozkaman ve Kökçököz uğursuz ve karanlık simalardır. Eşkiyalık yaparlar, müslümanlar ile Kalmukların oturduğu toprakları ayıran hudut bölgesinde, Üç-kapkak'a yakın bir yerde otururlar. Temir-han'ın danışmanı kötü niyetli Mendi-bay'ın emirleri doğrultusunda hareket ederler. Radloff'un Manas tesbitinde Kozkaman ve Kökçököz, baba oğuldur; ayrıca, Kozkaman, Manas'ın amcasıdır, beş oğlu vardır, Kalmuk hanları tarafından çocuk yaşta kaçırılmasından bu yana aradan yıllar geçmiş ve şimdi toplum içindeki yerine, hissesine sahip çıkmaya gelmiştir. Kozkaman Kırgızlığını unutmamıştır, fakat buna mukabil oğulları Kalmuklaşmış ve yabancılaşmışlardır; bu akrabalar kendilerine kucak açan Manas'ı zehirlemekte tereddüt etmezler. Kalmuklaşıp yabancılaşıp ihanete giren Kökçököz örneğine karşılık Manas destanında bir de sonradan müslüman olan Kalmuk asıllı Almambet vardır, Almambet hayatı pahasına Kökçököz ve Kalmuklara karşı Manas'ı korur. Burada irdelenen mesele, günümüz Türkiyesinin en önemli siyasi meselesidir. Yakınlık, dostluk, fedakarlık ve birlik, sadece etnik köken temelinden mi doğar yoksa yakınlığın, dostluğun, fedakarlığın, birliğin temeli ortak bir anlayış, paylaşılan bir kültür, bir hayat mıdır? Bu soruya Manas destanının verdiği cevap açıktır.

Beşinci bölümde Almambet, Kalmuk prenses Altınay'ı alır. (Üçüncü bölümde aynı hadise biraz farklı bir şekilde anlatılmıştır).

Bu bölümdeki hadiselerin yer aldığı coğrafi mekan batıda Mekke'den doğuda Hami'nin kuzeyindeki Bar-köl'e kadar uzanır. Her iki yer de farklı anlayışlara göre kutsal sayılır. Zehirlenen Manas'ı kayın pederi Temir-han'ın ilaçları kurtarır ama bu hayata döndürme işinde Mekke'li Kan-koco'nun mucizevi müdahalesi inkar edilemez. Hayata döndükten sonra Manas Mekke'ye gider ve tavaf eder. Böylece zehirlenmiş yiğitlerini hayata döndürüp kurtarır.

Altıncı bölüm Semetey'in doğumunu, yedinci bölüm de Semetey'i ve bir ölçüde de Semetey'in oğlu Seytek'i anlatır. Altıncı bölümün asıl baş karakteri Manas'ın karısı, Semetey'in annesi Kanıkey, yedinci bölümün

asıl baş karakteri ise Semetey'in karısı, Seytek'in annesi Ay-çürök'tür. Her iki bölüm de baş roldeki kadının intikam almasıyla neticelenir.

Üç nesle uzanan destanda Manas kurucu görevini görür, oğlu Semetey iktidarı tehlikeye sokar. Semetey'in oğlu Seytek ise işleri yeniden düzene koyar. Kanıkey, oğlu Semetey'i Cakıp'tan ve Cakıp'ın oğulları Abeke ve Köböş'ün elinden kurtarır, büyük meşakkatler sonucu selamete çıkarır. (Abeke ve Köböş Cakıp'ın herhalde ikinci eşinden doğan çocukları olmalıdır). Ancak, Semetey başa geçtikten sonra işleri doğru düzgün götüremez: önce adap erkan bilmezliği ile Manas'ın yiğitlerini gücendirir ve uzaklaşmalarına sebep olur, sonra akrabası Ümütöy'ün nişanlısını kaçırır, bütün bunlara ilave töreleri yerine getirmez, rüyasında ikaz edilene kadar ölmüş babasının anısına saygıda kusur eder. Semetey'in sonu kötüdür; tabii, Semetey ile birlikte soyunun akıbeti de tehlikeye girmiştir. Semetey'i mağlup eden Er-kıyaz Semetey'in yeni doğan oğlu Seytek'i öldürmek üzeredir. Tıpkı Kanıkey'in Semetey'i alıp kaçarak kurtardığı gibi bu sefer de Ay-çürök, kuğu şekline gireceğini (yani, şamanizmdeki inanca göre, insan üstü bir güçle mukabele edeceğini) ve babası Akın-han ile yiğitlerini çağıracağını söyliyerek Er-kıyaz'ı tehdit eder ve Seytek'i kurtarır.

Radloff'un tesbit ettiği Manas destanı, yukarıda özetini verdiğim bölümleri içerir. Radloff, derlemiş olduğu Manas destanını Almancaya çevirmiş, kiril harfli Kırgızca transkripsyon metniyle birlikte yayınlamıştır. 1995 yılında kutlanacak olan Manas destanının 1000. yılına hazırlandığımız şu sıralarda bu destanının başka dillerde çevirilerinin bulunmasına karşılık Türkiye Türkçesinde yayınlanmış bir çevirisinin mevcut olmayışını dikkate alarak rahat okunan, akıcı bir çeviri ortaya koymak istedik. 1934 yılında İstanbul Üniversitesi Türkoloji Bölümünde mezuniyet tezi olarak Şaziye Berin tarafından hazırlanmış olan bir Manas çevirisi olduğu bilinmektedir. Bu çeviri, destanın Kırgızca aslından değil, Radloff'un Almanca çevirisinden yapılmıştır; ayrıca, tabii, bir öğrenci tezidir ve düzeltilmesi gereken yanlış ve eksikleri vardır. (Bu arada, Radloff'un Almanca çevirisinde de düzeltilmesi gereken noktalar olduğunu belirtmek gerekir.) Her ne kadar Şaziye Berin'in çevirisinin mevcut haliyle basılması mümkün değilse de Şaziye Berin'in gayretini takdirle anmak ve elinizdeki

çeviriyi hazırlarken Şaziye Berin'in çalışmasından yararlandığımı belirtmek istiyorum.

Elinizdeki neşirde, Radloff'un derlediği Manas destanı üç sütun halinde verilmiştir. Birinci sütunda kiril harfleriyle yazılı Kırgızca metin bulunmaktadır. Burada kullanılan kiril alfabesi Radloff'un kullandığı kiril transkripsyon alfabesi değildir, bugün Kırgızistan'da kullanılmakta olan kiril alfabesidir; Radloff'un tesbit ettiği fonetik özellikler bu alfabenin gerekleri ve sınırları dahilinde yansıtılmıştır. İkinci sütunda Radloff'un kiril transkripsyon alfabeli Kırgızca metni, latin harflerine geçirilmiştir. Arka damak g sesi için g'yi kullanmak zorunda kalınmıştır. Üçüncü sütunda ise metnin Türkiye Türkçesine çevirisi yer almakta ve, mümkün olduğu ölçüde, dize dize Kırgızca metni karşılamaktadır. Kırgızca metnin ve Türkiye Türkçesi çevirisinin sonuna Arthur T. Hatto'nun çalışmalarından istifade edilerek özel isimlerin, coğrafya isimlerinin ve topluluk isimlerinin açıklamalı indeksi verilmiştir. İngiliz araştırmacı Arthur T. Hatto, Radloff'un Manas tesbitini neşreden en son araştırmacıdır. Hatto'nun neşri, Manas destanının kendisi tarafından tashih edilmiş Kırgızca metnini, İngilizce çevirisini, metinle ilgili notları ve indeksleri ihtiva ediyor. Hatto'nun Radloff metni üzerinde yaptığı tashihleri elinizdeki neşre ekledik. Hatto'nun 642 sayfalık eseri 1990 yılında Wiesbaden'de yayınlanmıştır. Ömrünü destanlara, özellikle de Kırgız destanlarına adayan Hatto, İngilizce konuşan okuyucu alemine büyük bir hizmette bulunmuştur. Radloff'un Manas tesbitini Türkiye'de Naciye Yıldız halk edebiyatı doktora tezi olarak ele almıştır; araştırmacının tezi tamamlanınca bu çalışmanın da basılmasını temenni ediyoruz.

Bu kitabın hazırlanışına yardımcı olan ve Manas heyecanını yaşayan Dr. Gülden Sağol'a, Selçuk Kırbaç'a ve Teoman Naskali'ye, yazım ve sayfa düzenlemesine yardımcı olan İsrafil Dağlı'ya ve Yücel Dağlı'ya, kitabın basımını yapan Kamer Matbaasına ve Haluk Sağkaya'ya teşekkür ederim. Bu çalışmayı basmaya talip olan ve böylece ilk yayınını Manas destanı ile yapan TÜRKSOY'a özellikle de TÜRKSOY Genel Müdürü Azerbaycan Kültür Bakanı Polad Bülbüloğlu'na, Genel Müdür Yardımcısı Ziya Yılmazer'e ve Muzaffer Kılıç'a derin şükranlarımı arz ederim.

Emine Gürsoy-Naskali
İstanbul 1994

Tündük — boz üyün göğe açılan penceresi; ocak ve doğum

1. BÖLÜM

Manas'ın Doğuşu

Yedi-Tör diyarında hüküm süren Cakıp Han, karısı Çıyrıçı ile on dört yıl geçirmesine rağmen bir oğul sahibi olamamanın acısını taşır. Tanrı'ya yakarır ve kendisine, kâfir illerini dize getirecek bir erkek evlat bağışlanmasını diler. Duası kabul olur; Çıyrıçı bir oğlan doğurur ve çocuğun adı dört ulu peygamberin katılımıyla Manas konur. Yarkent'ten, Çin'den ve Nogay'dan gelen elçiler, sofradaki bereketi görüp bu çocuğun ileride korku salan büyük bir kahraman olacağını haber verirler.

Hızır'ın koruması altındaki Manas, daha beşikteyken dile gelir ve Müslümanlara yol açıp kâfirlerle savaşacağını ilan eder; bu an, bölümün dramatik doruğudur. Oğlunun büyüklüğünü kavrayan Cakıp Han, bilge Bakay'ı çağırarak onu Manas'a kıyamete dek yoldaş ve akıl hocası olarak görevlendirir. Manas on yaşında ok atan, on dördünde şehirler alıp han olan bir yiğide dönüşür. Hokand ile Buhara'dan sürülerle ganimet getirir, Kaşgar'daki Çinlileri Turfan'a, Turfan'dakileri Aksu'ya doğru sürerek ününü dört bir yana yayar.

BİR BAKIŞTA

Kişiler	Manas, Cakıp Han, Çıyrıçı, Bakay, Boyon Han, Kara Han, Hızır
Mekânlar	Yedi-Tör, Almatı, Hokand, Buhara, Kaşgar, Turfan
Temalar	Kutlu doğum, dua ve kısmet, kahramanlık alametleri, soy ve hanlık
Kapsam	~160 dize
Doruk Anı	Beşikteki Manas'ın dile gelip Müslümanlara yol açacağını ve kâfirle savaşacağını ilan etmesi.

	KIRGIZ TÜRKÇESİ	TÜRKİYE TÜRKÇESİ
1	Ceti-Tördün başında cetkilen tuugan Boyon-kan, Boyon-kandın balası kayrattuu tuugan Kara-kan, Kara-kandın balası kayrattuu tuugan Cakıp-kan, Çunkar-uya üstündö, Almatının oozunda cerdep catkan Cakıp-kan. Keçe Aydar-kandın kısı Çıyrıçı algan eken Cakıp-kan.	Yedi-Tör'ün başında doğmuş idi Boyon Han, Boyon Han'ın oğlu gayretli doğan Kara Han, Kara Han'ın oğlu gayretli doğan Cakıp Han, Çunkar-uya'nın üstünde, Almatı'nın ağzında, otururdu Cakıp Han. Aydar Han'ın kızı Çıyrıçı'yı almış idi Cakıp Han.
	'Oşu Çıyrıçını alganı, men cıttap bala öppödüm, bu Çıyrıçı caygan çaçın tarabayt, Kudayga tooba dep tipti meni karabayt! Belin bekem buubadı, bu Çıyrıçı erkek bala tuubadı. Bu Çıyrıçını alganı, cayı-kışı on tört cıl bu mazarluu cerge sıdırbayt, bu almaluu cerge oonabayt, bu araşanduu cerge tünöböyt!	"Çıyrıçı'yı alalı ben bir çocuk öpmedim, Çıyrıçı çözdüğü saçını taramadı, Allah'a tövbe deyip hiç işime bakmadı! Belini sıkı boğmadı, Çıyrıçı bana oğul doğurmadı. Çıyrıçı'yı alalı, yazı kışı oldu tam on dört yıl, evliya mezarına gitmedi, elmalıkta yuvarlanmadı, kaplıcalarda gece yatmadı!
23	E Kuday Taala car bolso! Çıyrıçının kursagına erkek bala bar bolso! Bu belin bekem buudursam! Bu Çıyrıçıdan erkek bala tuudursam! Noktoluu ötük, kök kepiç Noyguttu buzup cegendey, kuşbaş er, kök çapan Kokondu buzup cegendey, coor eşek, teşik tam	Ey Kuday Taala bana yar olsun! Çıyrıçı'nın karnında bir oğlan vücut bulsun! Bir belini sıkabilsem! Çıyrıçı'ya bir erkek çocuk doğurtabilsem! O da süslü çizmeli, mavi kaloşlu Noygut'u yercesine yok etse, kuş başı eyerli, mavi cübbeli Hokand'ı yercesine yok etse, yaralı eşekli, delik deşik damlı

Sarttı buzup cegendey,
çirik tokum, kuu nayza
Kazaktı buzup cegendey,
sugalagın koybogon,
surap-içip toybogon
Kırgıstı buzup cegendey!'
Emi belge sadak buudurdu.
Cakıp-kan Çıyrıçıday katından
em erkek bala tuudurdu.

Sartları yercesine yok etse,
çürük bellemeli, kuru kargılı
Kazak'ı yercesine yok etse,
hep açgözlü,
yiyecek isteyip doymayan
Kırgız'ı yercesine yok etse!"
Beline bir okluk bağlattı,
Cakıp Han, karısı Çıyrıçı'dan
şimdi bir oğlan doğurttu.

42 Emi erkek bala karasa,
apak eti çüştödöy,
ustukan-söögü mistedey.
Ak bos bie soydurdu,
Cakıp-kan tuugan balasınan
tört paygambar kocogo
atın 'Manas' koydurdu.
Tört paygambar kınadı,
paygambar balanı sınadı.
Cerkenden kelgen ceti elçi

Oğlunun yüzüne baktı,
beyaz eti pamuk gibi,
kemikleri bakır gibi.
Bir ak kısrak kestirdi,
Cakıp Han, doğan oğlunun adını
dört ulu peygambere
"Manas" koydurdu.
Dört peygamber onu kucakladı,
peygamberler çocuğu sınadı.
Yarkent'ten gelen yedi elçi

centegin mıktap cep ketti,
'Manas celmogus çıgat!' dep ketti;
Kıtaydan kelgen kırk elçi
kaynasın mıktap cep ketti,
'Manas Kıtaydı kırat!' dep ketti;
Nogoydon kelgen on elçi
olturup etin cep ketti,
'Manas oyron çıgat!' dep ketti.
Bu baybiçe Çıyrıçı

yemeği övüp yiyip gitti,
"Manas obur çıkacak!" deyip gitti.
Çin'den gelen kırk elçi
yemeklerden bol yiyip gitti,
"Manas Çinlileri kıracak!" deyip
gitti.
Nogay'dan gelen on elçi
oturup eti yiyip gitti,
"Manas korkunç olacak!" deyip gitti.
Bu baybiçe Çıyrıçı

61 Manastı sır beşikke bölödü,
Manastı Kıdır cölödü.
Manas kabak cerden buguldu.
Kapır-minen Busurman
Manastın kabarı mıktap uguldu.
Manas emi küülödü,
Manas beşikte catıp süylödü:
'Ak sakal ateke Cakıp-kan,
Busurman colun açamın,
Kapırdın malın çaçamın!

Manas'ı alaca beşiğe yatırdı.
Manas'ı Hızır korudu.
Manas yar kenarında kundaklandı.
Kafir ile müslüman
Manas'ın methini duydu.
Manas gülmeye başladı,
Manas beşikte yatarken konuştu:
"Ak sakal babam Cakıp Han,
müslüman yolunu açacağım,
kafirin malını saçacağım,

Kapırga ketet kılamın,
Busurman cetet salamın!'
Cakıp-kan oşu kepti ukkanda,
ala baş corgo at
alıp kelip tokuttu;
cakası altın, ceñi ces
ak küröökö torgoy kös
altındın şerin captırgan,
kümüştün şerin tokturgon
badanı kiygen soñ,

kafiri sürerek çıkarıp,
müslümana necat salacağım!"
Cakıp Han bu sözü duyunca
alaca başlı çakır rahvanı
getirip eyer vurdurdu,
yakası altın, yeni bakır,
delikleri kuş gözü kadar küçük ak zırhını
altından nakışlı yaptırdığı
gümüşten nakışlar döktürdüğü
zırhını giyince

81 bu Cakıp-kan çıkırdı:
'Baydın uulu Bakay-kan,
beri kelçi kaşıma!
Kep aytamın başıma.
Menin Manas kulunum
"Attanamın, cortom!" deyt,
"Alıska sapar baram!" deyt.
"Medineni sıdırıp,
çoñ Bukardı kıdırıp
İt-keçüüdön keçem", deyt,
"Beş-Terekten ötöm", deyt,
"Becindegi Koñur-bay
barıp uruş salam", deyt.

Cakıp Han şöyle bağırdı:
"Bay'ın oğlu Bakay Han!
Beri gel şöyle karşıma,
sana diyeceğim var.
Benim er Manas oğlum
"Ata bineceğim!" dedi,
"Uzak sefere gideceğim!" dedi,
"Medine'den sıyırıp,
ulu Buhara'dan dolanıp
İt-keçüü'den geçeceğim!" dedi,
"Beş-terek'ten de aşarak
Beycin'deki Konur-bay'a
varıp vuruşacağım!" dedi,

94 "ak teñge buldu açam", deyt,
"Kalmaktın malın çaçam!" deyt.
"Uzun-bulak aşam", deyt,
"Kebes-bulak tüşöm", deyt,
"Şemey-minen Kızıl-car
ortosunda Kır-keçüü
oşondon keçip agam!" deyt.
"Beş-Terekten ötöm", deyt,
"Kum-bulundu basam", deyt,
"Almatını aşam!" deyt.

"Ak tenge dolu kasasını açacağım!" dedi,
"Kalmuk'un malını dağıtacağım!" dedi,
"Uzun-bulak'ı aşacağım!" dedi,
"Kebes-bulak'a ineceğim!" dedi,
"Şemey ile Kızıl-car'ın
ortasındaki Kır-keçüü geçidini
yüzerek geçeceğim" dedi,
"Beş-terek'ten dolanıp" dedi,
"Kum-bulun'a varacağım!" dedi,
"Almatı'yı aşacağım!" dedi.

"Eşikti menen turgondo,
eñkeyip ötüp çıgam", deyt,
"Kopoluunu keçem", deyt,
"Tör-aygırdı aşam", deyt,
"Sarı-Kaykan basam", deyt,
"Temirdikti aşam", deyt,
"Medine-çöldü sıdırıp,
oşu keñ İleni kıdırıp,
Çoñ-Buuranın boyunda
altı künü catam", deyt.

"Bana kapıyı kaparlarsa
eğilip geçeceğim!" dedi,
"Kopoluu'yu geçeceğim!" dedi,
"Tör-aygır'ı aşacağım!" dedi,
"Sarı-kaykan'ı basacağım!" dedi,
"Temirlik'i aşacağım!" dedi,
"Medine çölünden geçerek
geniş İli'den vurarak
Çon-Buura suyunun boyunca
altı gün ben yatacağım," dedi,

114 "At sergitip ötöm deyt!" deyt.
"Keñ İleni keme-minen keçem", deyt,
"keñ Kulcanı tegerene ötöm", deyt,
"Koconun şerin basam", deyt,
"Korguştan tuura ötöm!" deyt.
Oşu Manas balama
kazan asıp, ot cagıp,
canına coldoş bolsoñçu, Bakay!
körbögönün körsötüp, Bakay!
kötünön birge cürsöñçü, Bakay!
bilbegenin bilgisip, Bakay!
birge cortup cürsöñçü! Bakay!
Adam ata, Oobo ene,

"atları dinlendirip" dedi,
"geniş İli'yi gemi ile geçeyim!" dedi,
"Geniş Kulca'yı dolanıp geçeceğim!"
dedi,
"Koco şehrini basacağım!" dedi,
"Korguş'tan dolanacağım!" dedi.
Şu Manas çocuğuma
kazan asıp ateş yakıp
yanına yoldaş ol, sen Bakay,
görmediğini gösterip, Bakay,
arkasından beraber yürü, Bakay,
bilmediğini öğretip, Bakay,
beraber yürüyüp "haydi, yürü" de,
Bakay.
Adem atanın, Havva ananın

tuugan cerin bilçi eden.
On cagına Oysul-ata buka etken,
Bakay!
sol cagına Koco Kıdır duka etken!
Bakay!
Baabedin başında, Bakay!
Koco Kıdır kaşında, Bakay!
Oşu Manas balamdın, Bakay!
Arbayıp adam bolgondo, Bakay!
at calındı tartıp mingende, Bakay!
erbeyip adam bolgondo, Bakay!
egine sakal çıkkanda, Bakay!
minerine at tapçı, Bakay!
kiyerine ton tapçı! Bakay!

doğduğu yeri bildir ona.
Sağ yanına Oysul-ata'yı boğa et,
Bakay,
sol başını Hızır kollasın, Bakay,
Bahaeddin başında olsun, Bakay,
Hızır yanında olsun, Bakay.
Şu Manas oğlum, Bakay,
sivrilip adam olunca, Bakay,
yelesinden tutup ata binince,
Bakay,
büyüyüp adam olunca, Bakay,
çenesinde sakal çıkınca, Bakay,
ona binecek at bul, Bakay,
ona giyecek elbise bul, Bakay.

139 At başında Kurandı, Bakay!
koy başında kitepti, Bakay!
Kıyamat colun turuşup, Bakay!
cılkı içinde bos bolçu, Bakay!
Manas-minen kıyamattık dos bolçu!
Bakay!'
Baydın balası bu Bakay aytat:
'Makıl bolot, cöp bolot, Cakıp!
attanalı, cortolu, Cakıp!
Busurman colun açalı, Cakıp!
Becindin colun basalı, Cakıp!
Kuday berse çabalı, Cakıp!'
Botodoy közün caynatkan,
şakarday için kaynatkan,

Atlarının sayısınca Kur'an'ın var,
Bakay,
koyunlarının sayısınca kitapların
var, Bakay,
kıyamet yolunu öğret ona, Bakay,
sürünün içinde ona kır-at ol, Bakay,
kıyamete dek Manas'a dost ol,
Bakay!"
Bay'ın oğlu Bakay dedi ki:
"Kabul, baş üstüne, Cakıp!"
"Ata binip uzaklaşalım, Cakıp,
müslüman yolunu açalım, Cakıp,
Beycin yolunu tutalım, Cakıp,
Allah kısmet ederse yeneriz, Cakıp!"
Deve yavrusu gibi gözleri çakarak,
içerisi cayır cayır yanarak,

152 Cakıp uulu caş Manas,
cañgıs öngön er Manas
on caşında ok atkan,
on törtünö çıkkanda
ordo çaykan kan bolgon,
altımış aygır, cüs kunan
aydap cedi Kokandan,
seksen baytal, miñ kımkap
cetkisip aldı Bukardan.
Kaşkardagı Kıtaydı
Turpan aydap çıgardı:
Turpandagı Kıtaydı
Aksı aydap tüşürdü.

Cakıp'ın oğlu genç Manas,
genç kahraman er Manas
on yaşında ok atan,
on dördüne girince
şehirler alt üst edip han olan
altmış aygır, yüz tay
getirdi Hokand'dan,
seksen genç kısrak, bin top ipekli
getirdi o Buhara'dan.
Kaşgar'daki Çinliyi
çıkardı sürdü Turfan'a,
Turfan'daki Çinliyi
Aksu'ya doğru püskürttü.

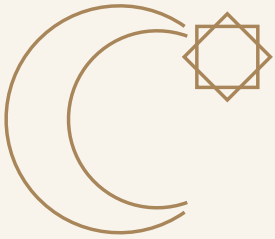

Ay-yıldız — Almambet'in hidayet yolu

11. BÖLÜM

Almambet'in Müslüman Olup Er Kökçö'yü Terk Etmesi ve Manas'a Katılması

Kalmuk hükümdarı Kara Han'ın evliyaların duasıyla dünyaya gelen oğlu Almambet, hak dini arayışına düşer ve babasına Müslüman olmayı teklif eder; ret cevabı alınca anasıyla vedalaşıp yurdunu terk eder. Önüne dikilen Oyrot ordularını kılıcıyla yararak çıkar ve Isık-Köl kıyısında Er Kökçö ile karşılaşır. Kökçö'nün rehberliğinde İslam'ı kabul eden yiğit, onun yanında itibarlı bir hayat kurar. Ne var ki çevresindekilerin kıskançlığı ve Kökçö'nün karısı Ak-erkeç üzerine yayılan dedikodular bu dostluğu zehirler.

Kökçö, bir at isteğini bahane ederek Almambet'i 'Kalmuk' diye aşağılayıp kovunca yiğit, ağır lanetler yağdırarak yurdundan ayrılır; ileri görüşlü Ak-erkeç onu hüzünle uğurlar. Bu sırada Manas, gördüğü düşün yorumuyla kendisine büyük bir yoldaşın gelmekte olduğunu öğrenir ve babası Cakıp'a kısraklar kestirip görkemli bir karşılama hazırlatır. At yarışlarıyla taçlanan buluşmada iki yiğit birbirine gönül bağıyla bağlanır. Almambet ile Manas, ana Çakanım'ın sütünü

paylaşarak süt kardeşi olur ve destanın en büyük silah arkadaşlığı böylece kurulur.

BİR BAKIŞTA

Kişiler	Almambet, Er Kökçö, Manas, Kara Han, Ak-erkeç, Cakıp Han, Çakanım
Mekânlar	Altay, Isık-Köl, İli vadisi, İrtiş boyu
Temalar	İman arayışı ve din değiştirme, iftira ve kıskançlık, gurbet, kardeşlik ve sadakat
Kapsam	~1.900 dize
Doruk Anı	Hakarete uğrayan Almambet'in Kökçö'ye lanet okuyup ayrılması ve Manas'ın anasından süt emerek onunla kardeş olması.

	KIRGIZ TÜRKÇESİ	TÜRKİYE TÜRKÇESİ
1	Cer cer bolgondo, suu suu bolgondo, altı atanın uulu kapır bar eken, üç atanın uulu Busurman bar eken. Tört arıştuu Oyrottun- kıl cakaluu Oyrotton- altın aydar, çok belböö Kara-kandın balası, kabılan tuugan Almambet, top oolıya cıylıp,	Yerler, yer olduğunda, sular, su olduğunda, altı babanın oğulları kâfir imiş, üç babanın oğulları müslüman imiş. Dört taraftan Oyrot'un, ince yakalı Oyrot'un, altın örgülü, saçaklı kuşaklı Kara Han'ın oğlu, kaplan doğan Almambet, tüm evliyanın toplanıp,
	top oozunan bütüptü, bar oolıya cıylıp, batasınan bütüptü, Arçaluu Mazar azret Aldasınan bütüptü! 'Almambet tuudu!' degende, ala too korkkondon bas boldu, agın-suu korkkondon say boldu, üç atanın uulu Busurman suunun başın kostop kaçtı,	hep bir ağızdan okumasıyla, bütün evliyaların toplanıp, Fatiha duasıyla, Arçaluu Mazar Hazret'in Allah'ından olmuştu. Almambet dünyaya geldiğinde Ala-dağ korkudan eğildi, akan su korkudan kurudu. Üç babanın müslüman oğulları suyun başından göçüp kaçtı,
21	Kara Nogoy Camgırçı, Sarı Nogoy Er Manas, argı atası Kambar-kan, bergi atası Aydar-kan, aylangıs tuugan Er Kökçö. 'Üç Busurman ortosuna turup el kılamın!' dedi. Kökçö bu söz aytkanda, kabar keldi Kökçö: 'Kara Nogoy Camgırçı	Kara Nogay Camgırçı, Sarı Nogay Er Manas, arka atası Kambar Han, kendi babası Aydar Han, dönek doğan Er Kökçö. "Üç müslüman arasında il kuralım biz!" dedi. Kökçö, bu sözü söyleyince Kökçö'ye bir haber geldi: "Kara Nogay Camgırçı

Kürmöntü-Şatuu saldı!' deyt.
'Oşu cerden köçüptü,
İle bagına tüşüptü.
Cakıptın uulu caş Manas,
örköçü biyik ör kula,
öktöm tuugan Ak-kula,
taykı calduu tap ettüü Ak-kula,
suu ayagın kostop köçtü!'
Kökçö turup ayttı:
'Oñ tuurdugum Manas-kan,

41 sol tuurdugum Camgırçı:
atımnın başın bur'albaymın,
em oşu cerde tur'albaymın!'
Tañ agarıp atkan cok,
kün kızarıp çıkkan cok,
eli-minen curtun cıydı:
'Tars etken-minen bir atkan,
tarsıldatıp kol cürsün!
Kürs etken-minen bir atkan,
kürsüldötüp el koşsun!

Kızıl çoktuu Oyrottun
el çetine baralı!
Tildi karmap alalı,
tilden tilin suraylı!'
Kökçö bu söz aytkanda,
kara-töböl Bulandı mindi,
köl aylana kuş saldı,
cargak taman kas aldı,
kök ala moyn sono aldı.
Kızıkkanınan kızıktı,

Kürmöntü-Şatuu'yu geçti," diye,
"şimdi bu yerden göçüp gitti.
İli vadisine doğru indi.
Cakıp'ın oğlu genç Manas,
hörgücü büyük, yüksek at,
üstün doğan Ak-kula ile
yatık yeleli, tam etli Ak-kula ile
su ayağından geçti geliyor."
Kökçö kalkarak dedi ki:
"Sağında durduğum Manas Han

solunda durduğum Camgırçı,
atımın başını çeviremem
ben bu yerde duramam!"
Tan yeri ağarmadan
güneş kızarıp çıkmadan
kavmini bir araya topladı:
"Atılmış ok gibi vınlayarak
ordu kükresin yürüsün!
Gürz atar gibi vınlayarak,
halk gürleyip yürüsün!

Kor gibi yanan Oyrot'un
hududuna varalım,
dilden bir laf kapalım,
sözden söz çıkaralım!"
Kökçö bunları deyip
kara yağız atı Bulan'a bindi,
gölde kuş kovaladı,
yüzgeç ayaklı kaz kovaladı,
mavi alaca boyunlu ördek kovaladı
Kızgın kan ile nihayet

Isık-köldün çegine kirip bardı.
Ar cagında adırda,
kabılan tuugan Almambet,
kaldaygan kara börük başında,
çıgıp keldi aldınan.
Kökçö anı körüp korktu.
Almambet kördü Kökçönü:
'Altay! Altay!' dep ayttı,
'Cabı? Cabı?' dep ayttı,
'Möndü! Möndü!' dep ayttı.

'Kalakay kaşka?' dep ayttı.
'Biçik soloon?' dep ayttı.
Kökçö turup mını ayttı:
"'Altay?" kebiñ bilbeymin,
"Cabı?" kebiñ bilbeymin,
"Kalakay?" kebiñ bilbeymin'.
Kabılan tuugan Almambet
Isık-köldün başınan
aylanıp salıp baradı.
'Atının başın bura-tur, Kökçö,

kak astıma tura-tur, Kökçö!'
Kabılan tuugan Almambet
Kökçö cakka baradı.
'Altay? Altay?' dep ayttı,
'Cabı? Cabı?' dep ayttı,
'Kalakay kaşka?' dep ayttı,
'Biçik soloon?' dep ayttı.
Kökçö turup mını aytat:
'Bu kebiñdi bilbeymin!'
Anda ayttıñ Almambet:
"'Altay? Altay?" degenim
"Amansıñbı?" degenim,
"Cabı? Cabı?" degenim
"Cakşısıñbı?" degenim.

Isık-köl'ün kenarına vardı.
Arkadaki dağlardan,
kaplan doğan Almambet
başında kara kalpakla
çıkıp geldi atı ile.
Kökçö onu görünce korktu.
Almambet Kökçö'yü görünce:
"Altay, Altay!" diye bağırdı.
"Yabı, yabı!" diye bağırdı.
"Möndü, Möndü!" diye bağırdı.

"Kalakay kaşka!" diye bağırdı.
"Biçik solon!" diye bağırdı.
Kökçö şunu dedi:
"Altay nedir bilmiyorum,
yabı nedir bilmiyorum,
kalakay nedir bilmiyorum."
Kaplan doğan Almambet
Isık-köl'ün başında
atı ile koşmağa başladı.
"Atının başını döndür, Kökçö,

gel önümde dur, Kökçö."
Kaplan doğan Almambet
Kökçö'nün yanında atla dolaştı.
"Altay, altay!" diye bağırdı.
"Yabı, yabı!" diye bağırdı.
"Kalakay kaşka!" diye bağırdı.
"Biçik solon!" diye bağırdı.
Kökçö şunu dedi:
"Bu söz ne demek, anlamadım."
Almambet de dedi ki:
""Altay, altay!" deyince
"Halin nasıldır?" demiştim.
"Yabı, yabı!" deyince
"Keyfin nasıldır?" demiştim.

"Kalakay kaşka?" degenim
"Kanıñ barbı?" degenim,
"Biçik soloon?" degenim
"Töröñ barbı?" degenim!
Bu düynödön ötköndö,
a düynögö cetkende,
biske col barb'eken?'
Kökçö turup mını aytat:
'Moylooñdu oydursañ,
sakalıñdı koydursañ,

kökülüñdü kırktırsañ,
başıñnan tozogo(?)- tiyse aldırsañ,
a cuma-minen bu cuma
arasında ceti kün,
özü-minen segis kün,
beyişke kiret dedile.
Alda Taala azret
ayd' asmannan cıldırgan,
künd' asmannan cıldırgan,
ızıgın cerge tiygisken!'

"Kalakay kaşka!" deyince
"Hanın var mı?" demiştim.
"Biçik solon!" deyince
"Efendin var mı?" demiştim.
Bu dünyadan göçüp de
öbür dünyaya gitmek için
bize başka yol var mıdır?"
Kökçö şunu dedi:
"Bıyığını kesersen
sakal salıverirsen,

saçlarını kırptırırsan,
başından kalpak düğmesini
çıkarırsan,
bir cumadan öbür cumaya
eder hepsi yedi gün,
cuma ile sekiz gün,
sonra cennete gidilir.
Allahu Taala Hazretleri
gökyüzünde ayı parlatır,
gökyüzü de güneşi parlatır,
ışıkla yeri ısıtır."

Anda ayttıñ Almambet:
'Men moyloomdu oydursam,
sakalımdı koydursam,
ayçıgı altın tuu kelet,
altı san kara kol kelet!
Dükörtüñ bardır canıñda,
usturañ bardır aldıñda,
kitebiñ bardır koynuñda,
Kuranıñ bardır moynuñda,
kötör Kuranıñ köröyn,

Sonra dedin ki Almambet:
"Ben bıyığımı kestirsem,
sakalımı uzatsam,
nakışları altın hilalli sancak gelir,
altı kol ordu gelir,
makasın vardır yanında,
usturan vardır yanında,
kitabın vardır koynunda,
Kur'an'ın vardır boynunda,
getir Kur'an'ı göreyim,

açay kitebiñ okuyn!'
Kökçö koldu çakırdı,
Kökçö ak çatır tikti deyt,
barça-minen makmaldı
astına kalıñ tüşürdü,
samoor otko koydu,
ak-kuyruk çaydan saldı,
kaymaktan alıp saldı,
kanttan alıp koştu,
almasınan aldı,

şekerinen kuydu,
mart-uulap çaydı kaynattı,
endi Almambetke sundu.
Almambet çaydı albadı:
'Menin moyloom oy'elek,
sakalım menin koy'elek-
kötör Kuran köröyn,
açay kitebiñ okuyn!
Tanısam alıp içeyn!
Tanıbasam kantip içeyn?
Kökçö turup mına ayttı:
'Kara-kandın balası
kabılan tuugan Almambet,

moyloon tereñ oyuñar,
sakaldarın koyuñar,
köküldörün kırkıñar,
başınan tozogo (?)-tiyse alıñar!
Kitebimni okusun,
Kuranımnı tanısın!'
Kabılan tuugan Almambet
moyloonu tereñ oydu deyt,
sakaların koydu deyt,
köküldörün kırktı deyt,

aç kitabı okuyayım!"
Kökçö ordusunu topladı,
ak çadırını kurdurdu,
ipekten, kadifeden
kalın yaygılar yaptırdı,
ateşe semaver koydu,
ak kuyruk çaydan koydu,
üstüne kaymak doldurdu,
sonra da şekerden koydu,
içine elma da koydu,

şekerli kaymaktan koydu,
böylece çayı kaynattı,
sonra Almambet'e sundu.
Almambet çayı almadı:
"Benim bıyığım kesik değil,
sakalım dersen hiç de yok.
Ver Kur'an'ını göreyim,
aç kitabını okuyayım,
anlarsam o vakit içerim,
anlamazsam nasıl içerim?"
Er Kökçö kalkıp dedi ki:
"Kara Han'ın oğlu
kaplan doğan Almambet,

gel bıyığın kestiriver,
sakalını koyuver,
saçlarını kırptırıver,
kalpağın süsünü kaldırıver,
o zaman kitabı okuyabilirsin,
Kur'an'ımı anlayabilirsin."
Kaplan doğan Almambet,
bıyığını kestirdi,
sakalını koyuverdi,
saçlarını kırptırdı,

acayım kattı açtı deyt,
astına koyo koydu deyt,
kötörtpöy Kuran tanıdı,
caydırbay kitep okudu!
Kara-kandın balası
kabılan tuugan Almambet
'Men Busurman bolom!' deyt.
Almambetke taş çını koydu,
Almambet çaydı albadı:
'Kökürökkö can koşom,

168 kömököygö til koşom,
ay carıgı bos bolom,
özüñ-minen dos bolom-
anan kiyn içemin!'
Kökçö turup ayttı deyt:
'Kelgen bir ayak meniki,
ketken bir ayak seniki!'
Ay carıgı bos boldu,
Aydar-kan uulu Er Kökçö
kuçaktaşıp dos boldu.

Endi Almambet çay içti.
Almambet çaydı içken soñ,
turup Kökçö ayttı deyt:
'Köküröktö canım bir', dedi
'kömököygö tilim bir!' dedi
'endi men elime barayn,
menin curtuma barayn,
elim men aytıp köröyn,
curtum men aytıp köröyn!
Elim tilim albasa,

mukaddes kitabı bir açtı,
sonra önüne koyarak
Kur'an'ı yardımsız okudu,
kendi kendine okudu.
Kara Han'ın er oğlu
kaplan doğan Almambet:
"Müslüman olayım." dedi
Almambet'e çanağı koydu.
Almambet çayı yine almadı.
"Göğsüme ben can koyayım,

ağzıma ben dil koyayım,
ay ışığı gibi solayım,
senin ile dost olayım
ondan sonra çaydan içerim!"
O vakit Kökçö kalkıp dedi:
"Bu gelen çanak benim olsun,
giden çanak seninki olsun!"
Ay ışığı gibi soldu,
Aydar Han'ın oğlu Kökçö
kucaklaşıp dost oldu.

O zaman Almambet çayı içti.
Çayı içip bitirince
Er Kökçö'ye dedi ki:
"Göğsümde canım var şimdi,
ağzımda dilim var şimdi,
artık kavmime döneyim,
artık yurduma varayım,
kavmimle konuşayım,
yurdumla konuşayım,
halk sözümü dinlemezse,

ak teñge bulum çaçayn,
kızıl çoktuu Oyrottun
kanın öltürüp kaçayn!
Elim tilim alsa', dedi
altı uulu Oyrotu
suu ayakka korkup kirip ketken
üç ata uulu Busurman
içine kirip baralı!
Maldı katka saldırıp,
maldı alaldap alalı!
Buldu katka saldırıp,
buldu alaldap alalı!
Busurman koomunan ötüp keteli!'
Almambet atka mindi,

hazinemi saçayım,
Kor gibi yanan Oyrot'un
hanını öldürüp kaçayım!
Kavmim sözümü dinlerse,
altı Oyrot oğlunu
korkudan su boyunca kaçan
üç ata oğlu müslüman
içine girip kalayım!
Malı yazarak sayayım,
malı helal yapayım!
Mülkü de yazarak sayayım,
mülkü helal yapayım!
Müslümanlarla yaşayayım."
Almambet atına bindi,

atasının cakka cürdü.
Atasının üyünö
kirip kelse Almambet
'Asalau maliykim, atam!' dedi.
Salam berse Almambet,
elik bergen adam cok,
tura kalgan adam cok.
Almambet ottun başında
tura kalıp aytt'ele:
'Tuudurbay tuna çöksöñçü!

Uçurbay kurup kalsañçı!
Calgan düynö mında deyt,
cay düynölör anda deyt!
A düynö-minen bu düynö,
cakşılık cayın bilelik!
"Kurkuldabat kualdat"
Kuran tilin bilelik!
Meke-minen beyiştin
ortosunan tileylik!
Bis Busurman bololuk!

babasının yurduna döndü.
Babasının evine
girerken Almambet:
"Selamünaleyküm, babam." dedi.
Selam verince Almambet,
kimse selam almadı,
kimse yerinden kalkmadı.
Almambet ateşin başına
geçti sonra dedi ki:
"Doğmaz olup kalsa idin,

muvaffak olmadan kuruyasın,
burası yalan dünyası,
ötesi gerçek dünyası,
o dünya için burada
iyiyi öğrenelim.
"Kul hüvallahu Ehad"
Kur'an dilini bilelim.
Mekke ile behiştin
ortasını alalım!
Biz müslüman olalım!

Keñeş kebin kılıñar!
Erteñ kelip ugayn!
Atımnın başın bur'albaymın,
oşu cerde tur'albaymın.'
Kabılan tuugan Almambet
oşu üydön çıktı deyt,
Kıl-cirenin mindi deyt,
kıl kübösün kiydi deyt,
eldin çetine kelip cattı,
coonun betine kelip cattı.

Taktasında Kara-kan
elin-curtun cıyıp aldı
taktadan turup ayttı deyt:
'Arkar cürbös kıyadan,
atadan calgıs uyadan,
eçkiler cürbös kıyadan,
eneden calgıs uyadan,
cumurtkadan ak edi,
bir catından tak edi!
Kan Almambet calgısım

kantip mınday kep ayttı?
Kalıñ ormon köp curtum,
bu Almambet uulumdu
bir közümö körsötpöy,
erteñ karmap öltür-
atıp salgan ogumdu,
katuu çıçkan bogumdu!'
Curtu Kanga ayttı deyt:
'Çaldıratpay uuk çeçebis,
şañşıtpay bürküt alabıs,
suunun başın köstöybüs!'
Kan anda turup ayttı:
'Kalıñ ormon köp curtum,
men senden ayrılbaym.

Aranızda görüşün,
yarın gelin anlarım,
atımın başını çeviremem,
bu yerlerde kalamam."
Kaplan doğan Almambet
evden dışarıya çıktı,
al atına binerek
kıl zırhını giyindi,
halkının yanına gelip
düşmanın karşısına geldi.

Tahtında oturan Kara Han
kavmini yurdunu topladı
tahtından kalkıp dedi ki:
"Dağ koyunu ayrılmaz kayasından
ne de babasından, yuvasından,
geyik ayrılmaz kayasından
ne de anasından, yuvasından,
yumurtadan ak idi o,
ana karnında tek idi o!
Almambet, biricik oğlum benim

sen bana böyle nasıl dedin?
Ey yurdumun sık ormanı
bu Almambet oğlumu
bir daha gözüme gösterme
erkenden öldür beni.
O fırlamış okum idi,
katı sıçılmış bokum idi."
Yurt halkı Han'a dedi ki:
"Sessiz çekeriz okumuzu biz,
bağırtmadan bürkütünü alıveririz,
suyun da başına götürüveririz!"
Han da şöyle cevap verdi:
"Ey orman gibi sık kavmim,
ben senden hiç ayrılmam,

altından kılgan zer taktan
özüm cerge tüşpöymün,
eşikti özüm açpaymın-
kan başım kara bolboybı?
Ayçıgı altın tuu boldu,
altı san kara kol boldu,
Kıtaydın kolu kırk san boldu,
Orustun kolu on san boldu:
Almambettin bu colun
tosup cattı oşu kol.

altın tahtımdan asla,
ben yerlere inemem,
kendim kapıyı açamam.
Han başım lekelensin mi?"
Nakışları altın hilalli sancak
göründü,
altı kol ordu göründü.
Çinlinin kırk kol ordusu göründü,
Rusun on kol ordu göründü:
Almambet'in yolunu
beklemeğe başladı bu ordu.

Tañ agarıp atkanda,
kün kögörüp çıkkanda,
kabılan tuugan Almambet
Kıl-cirendi mindi deyt,
kıl kübösün kiydi deyt,
üydü kostop cürdü deyt.
Kıtaydın kolu, kırk san kol,
Orustun kolu on san kol
ötüp ketti Almambet,
altın taktanın üstündö olturgan

Tan yeri ağarıp,
gün görünüp doğarken,
kaplan doğan Almambet,
atı Kıl-ciren'e binerek
kıl zırhını giyerek,
baba evine doğruldu.
Çinlinin kırk kol ordusu
Rusların on kol ordusu
arasından geçip gitti Almambet,
altın tahtında oturan

atasının üstünö kirdi:
'Asalau magaliykim!' dedi.
Salam aytsa Almambet,
elik cok boldu atanın.
Altından kılgan zer takta,
anan tüştü atası,
eşikti özü açkanda,
kabılan tuugan Almambet
atasın karmap aldı deyt:
'Tuudurbay tuna çöksöñçü!

babasına gitti o.
"Selamünaleyküm, baba." dedi.
Selam veren Almambet,
babasından cevap almadı.
Altın kaplı tahtından
derken indi babası,
bizzat kapıyı açarken
kaplan doğan Almambet,
babasını tutup dedi ki:
"Evlatsız kalasın,

Uçurbay kurup kalsañçı!
A düynö-minen bu düynö
cakşılık surap keteli!
Kılça kızıl candarga
"Kulkuldabat kualdat"
Kuran tilin bileli!
Bis Busurman bololu!
Kapırdın kanı bolgonço,
Busurman kulu bololu!
Atası turup aytt'ele:

296 'A düynö-minen bu düynö
cakşılık cayın bil'elbeym,
Meke-minen beyiştin
ortosunan al'albaym,
men Busurman bol'olboym!
Çabuuçu bolsoñ, baş mına!
Tögüüçü bolsoñ, kan mına!'
Kara-kan bu kepti aytıp,
üydön çıgıp bardı deyt,
kara bedeüni mindi deyt,
köldü kostop cürdü deyt.
Kabılan tuugan Almambet
enesin kostop oktoldu,

309 kılıçın suurup alıp,
enesine cetip ayttı deyt:
'Atekeme süylöştüm,
köp kep aytıp suradım,
"A düynö-minen bu düynö
cakşılık cayın bileli!
Bis Busurman bololu!"
Surasam-da bolbodu,
atekem sözüm albadı:
"A düynö-minen bu düynö

büyütemeden kuruyasın,
gel bu dünyada öbürü için
iyilik ederek çalışalım
kıldan ince, kızıl canlara
"Kul hüvallahu Ehat"
Kur'an dilini bilelim,
hep müslüman olalım.
Kâfire han olmaktansa
müslümanın kulu olalım."
Babası o vakit dedi ki:

"Ne bu dünyaya ne öbürüne
yaraşan iyiliği ben bilemem.
Mekke ile behiştin
arasını alamam,
ben müslüman olamam,
gel istersen başımı kes,
koş istersen kanımı dök!"
Kara Han böyle diyerek
evinden çıkıp gitti.
Kara atına binerek
göle doğru seyirtti
Kaplan doğan Almambet,
anasına saldırıp

kılıcını sıyırdı,
anasına dedi ki:
"Babam ile görüştüm,
bir çok sözle yalvardım:
"Dünya ve ahiret için
yaraşanı bulalım,
biz müslüman olalım!" dedim.
O müslüman olmadı,
sözümü dinlemedi.
"O dünya ile bu dünyaya

cakşılık cayın bilbeymin,
Meke-minen beyiştin
ortosunan albaymın,
men Busurman bolboymun!"
Atekemnin sözü bu edi.
On eki aylar kötörgön
omurtkañdı sıstattım,
tar kursagıñ keñittim,
taş emçegiñ boşottum!-
Sen balañdı taştaba!'

yakışan iyiliği bilmem ben,
Mekke ile behiştin
ortasını istemem.
Ben müslüman olamam!" dedi.
Babamın sözü bu idi.
On iki ay beni taşıdın,
omurganı sızlattım,
dar karnını bollattım,
taş memeni yumuşattım,
sen oğlunu gel kovma!"

329 Enesi ayttı uuluna:
'Kara-kan barsa, baramın,
atekeñnen ayrılbaym!
Astıñnan adam buubasın!
Artıñnan adam kuubasın!
Menen burun sen barsañ,
köçüünün kırın sala cür!'
Anda ayttıñ Almambet:
'Ak teñge buldu çaçayn,
kızıl çoktuu Oyrottun

Anası dedi ki oğluna:
"Baban gidince ben de giderim,
ben Kara Han'ımdan ayrılmam!
Sana kimse karışmasın!
Kimsecik arkandan gelmesin!
Benden evvel sen gidersen,
bizi unutma sakın sen!"
Almambet şöyle dedi:
"Ak teñge pulumu saçarım
kor gibi yanan Oyrot'un

kanın öltürüp kaçayn!
Kapırdın kanı bolgonço,
Busurman kulu boloyn!
Almambet eneden çıgıp,
Kıl-cirenin mindi deyt,
kıl kübösün kiydi deyt,
Almambet endi cürdü.
Kır cagında Kıtay kolu
kırk san kol bolup catır,
oy cagında Orus kolu

hanını öldürür kaçarım!
Kâfire han olmaktansa
müslümana kul olurum."
Almambet anasını bırakıp
Kıl-ciren'e atladı,
kıl zırhını kuşandı,
Almambet çıkıp gitti.
Bir tepede Çinlinin
kırk kol ordusu durmuştu,
aşağısına yayılmıştı

on san kol bolup catır.
Kabılan tuugan Almambet
kara bolot kılıçın
bir tetigi çıgarıp
bir kopşutup koydu deyt,
kızıl çoktuu köp Oyrot
teñ carıla berdi deyt,
Almambet ötüp kele catır.
Koldun köbün ötüp kelgende,
bir san turgan Kalmakka
karmap alıp sabınan,
suurup alıp kabınan,
şiltep kılıç ciberdi-
kızıl çoktuu köp Oyrottun

Rus'un on kol ordusu.
Kaplan doğan Almambet,
kara çelik kılıcını
kınından sıyırarak
bir vurup geri çekti,
kor gibi yanan kalabalık Oyrot'u
ortasından yararak
geçti arasından Almambet.
Halkın yarısını geçince
kabzasına el atıp
kılıcını kınından çıkardı,
bir Kalmuk kümesine
bir yaman darbe indirdi.
Kor gibi yanan kalabalık Oyrot

örт küygön nemedey
sapırılıp catıp kaldı!
Bir saptın başında turgan eken,
altından kökül caykagan,
süylösö cıyın tarkagan
kandın uulu Karaça bar eken-
kara ingen salsa iybegen,
başına dañkan tiybegen,
tala cerdin kırsası,
san cındın mırsası,

sönmüş bir yangın gibi
devrilip kaldılar.
Bir kümenin başında durdu
altın başlığı dalgalanan,
sözleri toplu halkı dağıtan
hanın oğlu bir Karaça vardı.
Kara dişi deve konsa, dönüp
bakmaz,
başına değnek değmeyen,
düz ovanın çemberi,
bir çok yığınların efendisi,

Orustan çıkkan eken deyt!
Almambet batır ayttı deyt:
'Mına düynö-minen bu düynö
cakşılık surap baramın,
kılça kızıl canıma
kıyamat tilep baramın!
Kızıl çoktuu Oyrottun
alasın ala kaçpadım,
kulasın kuua kaçpadım...!
Medinenin sarı talaga

aslı Rusluktan çıkmıştı!
Er Almambet dedi ki:
"Bu dünya ile öbür dünyaya
iyilik ederek çalışacağım,
kıl gibi ince canıma
ahreti yalvaracağım!
Kor gibi yanan Oyrot'tan
ala atlarını alıp kaçmadım,
kula atlarını alıp kaçmadım!
Medine sahrasına şimdi

bir tüşürüp albasam,
seni bir Kudaydan bir tilep
salbasam...'
Almambet batır mını aytıp,
Oyrottu köstöp cürdü deyt,
kızıl çoktuu köp Oyrot
dürkün-dürkün boldu deyt,
arışın uzun Almambet
celegin cerden türdü deyt,
kötünön kuup keldi deyt,
kızıl bir çoktuu Oyrottu

kün çıgış köstöy sürdü deyt!
'Bekip bir kalgan beyiştin
eşigin açkan Er Koşoy,
baylanıp kalgan bazardın
colun bir açkan Er Koşoy!
Aruun turat başında,
arbagıñ turat kaşında!
Arbaktarıñ koldosun,
berişteleriñ kötörsün!
Çakırgan ünüñ azanday, Kocom,

başıñda selde kazanday, Kocom!
Berişteler kötörsün,
arbaktarıñ cölösün!'
Almambet celekti cerden türdü
deyt,
kızıl bir çoktuu Oyrottu
kün çıgış köstöy sürdü deyt.
'Köküröktö canım, bir dosum,
kömököydö tilim, bir dosum-
berişteler kötörsün!
Kızıl bir çoktuu Oyrottun
alasın ala kaçpadım,

düşürüp neden almayayım,
seni Tanrı'dan nasıl istemeyeyim?"
Almambet böyle deyip
Oyrot'un üstüne atını sürdü.
Kor gibi yanan kalabalık Oyrot
korkudan birbirine girdi.
Arştan uzun Almambet
bayrağını yerden kaptı,
arkalarından gitti.
Kor gibi yanan kalabalık Oyrot'u

gün doğuşuna doğru sürdü!
Kapalı kalan behiştin
kapısını açan Er Koşoy,
kapanıp kalan çarşının
yolunu açan Er Koşoy,
şerefin duruyor başında,
ervahın duruyor yanında!
Ervahın yardımcın olsun!
Meleklerin yardımcın olsun!
Sesin ezan gibi ötsün, efendim!

Sarığın kazan gibi olsun, efendim!
Melekler yardımcın olsun!
Ervahın yardımcın olsun!"
Almambet bayrağını kaptı,
kor gibi yanan Oyrot'u püskürttü
günün doğduğu yerlere.
"Tendeki canım, biricik dostum,
ağzımdaki dilim, biricik dostum,
melekler yardımcın olsun!
Kor gibi yanan Oyrot'tan
alaca atımı alıp kaçmadım.

kulasın kuua kaçpadım...!
Casagan! Saa ne castım?
Küdröt! Saga ne kıldım?'
Almambet bu etegin bu cakka
bulkup alıp kıstadı,
sol etegin sol cakka
bulkup alıp kıstadı.
Sol kolunda nayzanı
sol kolunan çıgarıp
oñ koluna aldı deyt.

'Kökçö, Kökçö!' dedi deyt,
Kökçönün beriştesi bas boldu:
Manastın arbagı bir oosuna kirdi
deyt,
Manastap uraan saldı deyt:
san erdin kıykırıgın
Almambet batır saldı deyt,
san attın dübürtün
Kıl-ciren buudan saldı deyt!
Topusun tooday kıldı deyt,
kürmönün üydöy kıldı deyt,

ak teñge bulun çaktı deyt!
Kızıl bir çoktuu Oyrottun
kanın öltürüp kaçtı deyt!
Ay carıgı bos boldu,
Aydar-kan uulu Kan Kökçö
kuçaktaşıp dos boldu-
'Men Busurman bolom!' dep.
Kügüm kire, kün bata,
kaş kararıp, el cata,
kızıl çoktuu Oyrottun

kula atımı kovalamadım!
Yaratan'ım! Sana ne yaptım?
Kudret! Sana ne ettim?"
Almambet eteğinin birini
bir yanına kıstırdı,
sol eteğini sol yanına
kaldırıp sıkıştırdı,
sol elindeki mızrağı
sol elinden çıkardı,
sağ eline alarak

"Kökçö, Kökçö!" diye bağırdı.
Kökçö'nün meleği aciz kaldı.
Manas'ın ervahı ağzına girdi,
Manas nidasıyla haykırdı,
sayısız erin feryadını
Almambet bahadır haykırdı,
sayısız atın tepinmesini
Kıl-ciren yansıttı.
Kalpaklardan dağlar yaptı,
Kalmuk hırkasından evler yaptı,

hazinenin hepsini saçtı!
Kor gibi yanan Oyrot'un
hanını öldürüp kaçtı!
Ayın ışıltısı soldu,
Aydar'ın oğlu Kökçö Han'ı
kucaklayıp dost oldu:
"Ben Müslüman oldum." dedi.
Akşam olup gün batınca
sular kararıp herkes yatınca
kor gibi yanan Oyrot'un
cesetlerinin

ölüktön at çurkatıp çıktı.
Cer ortosu kök döbö
arg'atası Kambar-kan,
berg'atası Aydar-kan,
Aydar-kandın balası
aylangıs tuugan Er Kökçö,
Er Kökçö keldi deyt.
Baya uçuraşkan cerinde
Er Kökçönü körgöndö,
Almambet batır ayttı deyt:

454 'Asalau maliykim, Er Kökçö,
dosum!'
'Elikime salam, Almambet, dosum!
Sak salamat bolduñbu, dosum?'
'Sak salamat bolgomun, dosum,
sagınbay esen kelgemin, dosum!
Elim bir tilim albadı, dosum:
enem bir tilim albadı, dosum,
curtum bir tilim albad'ay,
kanım bir tilim albad'ay, dosum,
kara bir tilim albad'ay, dosum!

at ile üstlerinden geçti.
Ova ortasında bir tepeye
büyük ceddi Kambar Han,
kendi babası Aydar Han,
kendisi, Aydar Han'ın oğlu
dönek doğan Er Kökçö,
Er Kökçö kendi de geldi.
Önce rast geldiği bir yerde
Kökçö'yü tanıdığı bir yerde
Er Almambet dedi ki:

"Selamünaleyküm, Er Kökçö,
dostum!"
"Aleykümselam, Almambet,
dostum!
Sağ selamet kaldın mı, dostum?"
"Sağ selamet kaldım, dostum!
Sağ selamet dönüp geldim, dostum!
Kavmim sözümü dinlemedi,
dostum,
anam da sözümü dinlemedi,
dostum,
yurdum da sözümü dinlemedi,
hanım da sözümü dinlemedi,
dostum
tebam da sözümü dinlemedi,
dostum!

464

Ak teñge bulum çaçkamın, dosum!
Kızıl bir çoktuu Oyrottun, dosum,
kan öltürüp kaçkamın, dosum!
Cabıgın may kılam, dosum,
camı curtuñ bay kılam, dosum:
tündügünön may kılam, dosum,
tügöldöy bir curtuñ bay kılam!
Tomogo oñdop kaytamın, dosum,
Tomayagın baytamın, dosum!
Kempirge kuyruk çaynatam,
dosum,
kelinge kete baylatam, dosum!
Er öltürsöm, kun berbeym,

Hazinemi bu uğurda saçtım,
dostum.
Kor gibi yanan Oyrot'un hanını
öldürdüm de kaçtım, dostum!
Zayıflarını semirteyim, dostum,
bütün yurdunu zengin edeyim,
dostum,
bacasına kadar yağ doldurup
zengin edeyim, dostum,
kavmini zengin kılayım, dostum.
Başlarını düzeltip döneyim,
dostum,
fakirleri zengin kılayım, dostum!
Kocakarılara kuyruk çiğneteyim,
dostum,
gelinleri donatayım, dostum!
Adam öldürürsem diyet
vermeyeyim,

nar öltürsöm, bul berbeym,
kılganım mildet kılbasmın, dosum!
Cakşı agırlap kütüp al, dosum!'
Kökçö turup ayttı deyt:
'Köküröktö canım bir dosumsuñ,
bokçodogu tonum bir dosumsuñ!
Ak-kıyaz-minen Kök-kıyaz, çorom,
kara bir suuda keme cok, çorom,
bisten bir neme cok, çoro!
Kara-kandın balası, çorom,
kabılan tuugan Almambet çorom,

deve öldürürsem para vermeyeyim,
yaptıklarım için ceza vermeyeyim,
dostum!
Beni şerefimle al karşıla, dostum!"
Kökçö kalkıp şöyle dedi:
"Tende canım gibi dostumsun.
bohçada elbisem gibi dostumsun,
Ak-kıyaz ile Kök-kıyaz, yiğitlerim,
kara suda hiç gemi yok, yiğitlerim
bizde fenalık filan yoktur,
yiğitlerim!
Kara Han'ın oğlu, yiğitlerim,
kaplan doğan Almambet,
yiğitlerim,

özü bir keldi üyümö, çorom!
Kalıñ bir Nayman köp curttan,
çorom,
"Kadırın bilet!" dep algan, çorom:
oorçun bir Nayman köp curttan,
çorom,
"Ogol'o suluu!" dep algan, çorom,
kar üstünö kar cooso,
kardan ap-ak eti bar,
kar üstünö kan tamsa,
kandan kızıl beti bar,
küdörüdöy bılkıldayt,
küçügüttöy çıñkıldayt,
sülöösündöy kerilip,

süylöp söskö erinip,
külsö küröktöy tişi kaşkayat,
küymönsö cıpar cıttanat,
bılgarı cıttuu Buuday-bek,
buruksugan Ak-erkeç-
ököönö kabar aytıñar, çorom,
uşu bir cerden koşsun, de!
Alıstan beyman kelet, de!
Atekem Aydar-kanga aytıñar,
uşu bir cerden koşsun, de,
ilgerilep konsun, de!

Alıstan beyman kelet, de!
Beymandın kamın cesin, de!'
Aydar-kan uulu Er Kökçö
kırk çorosun koşçu alıp,
Kırgın-çaldı başçı alıp,
catkan cerine cürdü deyt.
Eki çoro üygö cetet deyt,
beyman kabarın aytat deyt.
Tañ agarıp atkanda,
kün kızarıp çıkkanda,

kendisi geldi evime, yiğitlerim!
Kalabalık Nayman yurdundan,
yiğitlerim,
en seçmesi odur, yiğitlerim,
büyük Nayman yurdunun içinden,
yiğitlerim,
en güzelini aldım, yiğitlerim,
kar üstüne karlar yağsa
kardan appak eti var,
kar üstüne kan damlasa,
kandan kızıl yüzü var,
ceylan gibi titreyen,
enik gibi ses veren,
ördek gibi süzülüp

söylenen şeyi dinleyen,
gülünce kürek gibi dişleri parıldar
nefis miskler gibi kokan,
misk gibi kokan Buuday-bek'e
hem de güzel Ak-erkeç'e
ikisine de haber verin, yiğitlerim,
kalkıp buraya gelsin, de!
Uzaktan misafir geldi de!
Bunu babam Aydar Han'a da söyle.
Kalkıp buraya gelsin, de!
Civarda bir yere konsun, de!

Uzaktan misafir geldi, de!
Ona hazırlık yapalım, de!"
Aydar Han'ın oğlu Er Kökçö
kırk yiğidini yanına alarak
Kırgın-çal'ı rehber yaptı,
konakladıkları yere gitti.
İki yiğit eve giderek
misafir geldiğini haber verdi.
Tan yeri ağarıp
gün kızarıp doğunca

eki çoro üydü çeçti,
köçtü kelip cönöttü,
cer tüzünö kondu deyt.
Altımış cele miñ kulun
çıbırata bayladı,
seksen cele san kulun
cergelete bayladı.
Üzügün salganda,
bulgarı cıttuu Buuday-bek
buruksugan Ak-erkeç

katındardı cıydı deyt.
'Sabam suluu bolsun!' dep
saktıyandan kıldırdı,
'Könögö suluu bolsun!' dep
kön bulgarıdan tiktirdi,
'Çıkta suluu bolsun!' dep
çıñ cibekten eştirdi,
'Kazıgı suluu bolsun!' dep
kalaylatıp saldı deyt.
Uugun körsöñ, uştuu deyt,

sabasın körsöñ, ıştuu deyt.
'Tokmogu suluu bolsun!' dep
som temirden sokturdu.
Koy semizin soydu deyt,
kol kuuşurup turdu deyt.
'Almambet kaçan kelet?' dep
eki közü tört kılıp,
oşontup karap turdu deyt.
Bulgarı cıttuu Buuday-bek
Ak-erkeçtin üyündö

iki yiğit evi çözdü,
gelip göçü yola düzdü,
ovaya yerleştirdi.
Altmış iple bin adet tayı
sıra ile bağladı.
Seksen iple bir çok tayı
sıra sıra bağladı.
Yurt çadırı kurulunca
misk kokulu Buuday-bek
ile güzel Ak-erkeç

kadınları topladı.
Kımız tulumları güzel olsun diye
sahtiyandan yaptırdı.
Süt kovaları da güzel olsun diye
sahtiyandan diktirdi.
Tay yuları güzel olsun diye
Çin ipeğinden ördürdü,
kazıklar bile güzel olsun diye
üstlerine kalay döktürdü.
Çadır direklerini sivriltti,

büyük süt tulumlarını tütsületti.
Tokmaklar bile güzel olsun diye
som demirden döktürdü.
Koyunun semizini kestirdi.
El bağlayıp durdular,
Almambet ne zaman geliyor diye
iki gözünü dört etmiş,
hepsi bekliyor, şimdi.
Misk kokulu Buuday-bek
Ak-erkeç'in evinde

olturgan eken oşondo.
'Almambet kelet!' dedi deyt.
Ököö eki caktan şıkalap karadı.
Ak-erkeç katın ayttı deyt:
'Üy kötünö coo kelse,
cañgıs sayar er eken:
üy kötünö doo kelse,
cañgıs süylöp er eken!'
Kırk çoro kele catır deyt,
kırk çoronun astında
Kökçö-minen Almambet
ököö kele catır deyt.
Kırk kişinin içinde
arışın uzun Almambet

karı boyu çıgıp catır deyt!
Üygö bir cakındap keldi deyt.
Bulgarı cıttuu Buuday-bek,
buruksugan Ak-erkeç
eşikke çıga kaldı deyt.
Ak-erkeç katın ayttı deyt:
'Tört arıştuu Oyrottun
törösünün balası,
kıl cagaluu Oyrottun
kıybatının balası,

alt'arıştuu Oyrottun
azis kandın balası,
altın aydar, çok belböö,
Kara-kandın botası
kabılan tuugan Almambet!-
Salam aytmak biste cok,
elik almak siste cok:
salamdı siske buyurgan,
tataydı biske buyurgan!
Atıñdın başın buratır,

oturmuşlar orada.
Almambet geldi deyince
iki taraftan delikten baktılar
Ak-erkeç dedi ki:
"Evimize düşman gelse
tek başına baş edecek erdir o,
evimize dava gelse
tek başına halleder bir erdir o!"
Kırk yiğit gelmekte idi,
kırk yiğidin önünde
Kökçö ile Almambet
ikisi gelmekte idi.
Kırk kişinin içinden
arştan uzun Almambet

kol boyu yükseliyordu.
Eve yaklaşınca
misk kokulu Buuday-bek
ile güzel Ak-erkeç
kapıya çıkıp durdular.
Ak-erkeç kadın dedi ki:
"Dört Oyrot tarafından sen
efendiler oğlusun,
ince yakalı Oyrotların
kıymetli bir oğlusun,

altı Oyrot tarafından
aziz hanın oğlusun,
altın örgülü, saçaklı kuşaklı,
Kara Han'ın yavrusu
kaplan doğan Almambet!
"Selam" demek bize yakışmaz,
"aleykümselam" demek de size
yakışmaz,
"selam" size buyrulmuş,
çekinmek bize buyrulmuş.
Atının başını çevir,

kak aldıma turatır!'
Kıl-cirendey buudandın
çılbır Ak-erkeç karmadı,
atının başın burdu deyt.
Arışın uzun Almambet
uşu cerde turdu deyt,
attan tüşö kaldı deyt.
Tooday bolgon Kökçö-kan
'Özümnün atın almayt!' dep,
attan tüşpöy turdu deyt.

Ak-erkeç katın ayttı deyt:
'Kızıl-suudun oyunda, töröm,
Kıtaylardın Er Agış, töröm,
bir cılkındı alganda, töröm,
kötünön çıkkan kuugunuñ, töröm,
bırıktatıp salganda, töröm!-
Anda bir atıñ algamın, töröm!
Kana bir müüs çıkkanı, töröm?
İlenin suun kıdırgan, töröm,
takımıñ çeñgel sıdırgan, töröm!-

Anda bir atıñ algamın, töröm!
Kana bir müüs çıkkanı, töröm?
Kündö it agıtıp, kuş salıp, töröm,
kündö bir sapar kılasıñ, töröm!-
Kündö bir atıñ alamın, töröm!
Kana bir müüs çıkkanı, töröm?
Beyliñ neden tar bold'ay, töröm,
berekeñ neden cok boldu, töröm?
Alıstan kelgen beymandın, töröm,
atın bir turup men alsam, töröm,
içiñde bir tar ele, töröm!'
Anda ayttıñ Kökçö-kan:
'Narktı bilgen Ak-erkeç,

dur artık benim önümde!"
Derken Kıl-ciren yürük atını
Ak-erkeç yularından tuttu,
atın başını çevirdi.
Arştan uzun Almambet
bu yerde atını durdurdu,
atından aşağıya indi.
Dağ gibi yüce Kökçö Han
"Benim atımı almadı!" dedi,
kızdı atından inmedi.

Ak-erkeç kadın dedi ki:
"Kızıl su vadisinde, efendim,
Çinlinin Er Agış'ı, efendim,
atlarını almıştı, efendim,
arkasından kovaladın, efendim,
kaçmağa mecbur ettin, efendim!
O vakit atını tutmuştum, efendim!
Şimdi burnun mu büyüdü,
efendim?
İli suyunda dolaşan, efendim,
baldırını çalılar sıyıran, efendim!

O vakit atını tutmuştum, efendim!
Şimdi burnun mu büyüdü,
efendim?
Her gün it salıp, kuş salıp, efendim,
her gün bir sefer kılarsın, efendim!
Her gün atını tutarım, efendim!
Nedir bu hiddetin şimdi, efendim?
Merhametin neden daraldı,
efendim,
görüşün neden azaldı, efendim?
Uzaktan gelen mihmanın, efendim,
atını şimdi tutuyorsam, efendim,
neden için sıkıldı, efendim?"
Kökçö Han o zaman dedin ki:
"Kanun bilen Ak-erkeç,

narktı bilgen turbaybı?'
Cöndü bilgen Ak-erkeç,
cöndü bilgen turbaybı?'
Tooday bolgon Kökçö-kan
toñkoyup attan tüştü deyt,
eşikti aça berdi deyt,
üygö bir kirip keldi deyt.
Buruksugan Ak-erkeç
bir kökör arak berdi deyt,
çıñdırmalı kökör, çını çöçök

cük burçunan aldı deyt,
Kökçö-minen Almambet batırdın
astına koyup saldı deyt,
büröö kuyup berdi deyt,
büröö sunup berdi deyt.
Buruksugan Ak-erkeç
ottu cagıp ciberip
samoor bir otko koydu deyt,
ak-kuyruk çaydı saldı deyt,
kaymaktan alıp saldı deyt,

kanttan alıp koştu deyt,
almasınan aldı deyt,
şekerinen kuydu deyt,
mart-uulap çaydı kaynatat.
'Kökçö-minen Almambet
uşular mastar bolot!' dep
çaydan berip turdu deyt,
'Mart-uulagan çayları
mas kılbay masın ketip turdu!' deyt.
Endi Kökçö ayttı deyt:

en iyiyi bilmez mi?
Öğütle dolu Ak-erkeç,
en iyi öğüdü bilmez mi?"
Dağ gibi büyük Kökçö Han
fırladı atından indi,
evin kapısını bir açarak
hemen evine girdi.
Ona güzel Ak-erkeç
bir tulum rakı getirdi,
şıkırtılı tulumla çini çanakları

denkten çıkarıp getirdi,
Almambet bahadır ile Kökçö'nün
getirip önüne koydu.
Biri rakıyı koyardı,
öbürü de sunardı.
Çok güzel Ak-erkeç de
ocağa ateşi koydu,
semaveri ateşe koyup
ak kuyruk çaydan da attı,
kaymaktan da alıp koydu,

sonra da şekerden attı,
elmalardan da aldı,
içine şekerden kattı.
Çayı güzelce kaynattı,
Kökçö ile Almambet
sarhoş olacaklar diye
onun için çayı getirdi,
sarhoş etmeyen çaydan
sarhoşluğu giderir diye hep sundu.
O zaman Kökçö dedi ki:

'Bulgarı cıttuu Buuday-bek,
buruksugan Ak-erkeç,
kololuu kumgan alıñar,
koluna beyt boluñar:
bederdüü kumgan alıñar,
betine beyt boluñar!
Koy semizin soyuñar!
Alıstan kelgen Almambet
kol kuuşurup turuñar!
Beyman kana çoñ üygö

alıp barıp kirgiskin!'
Bulgarı cıttuu Buuday-bek
buruksugan Ak-erkeç
birin eşik açtı deyt,
birin töşök saldı deyt,
alıp barıp kirgisti.
Kololuu kumgan aldı deyt,
koluna beyt boldu deyt,
bederdüü kumgan aldı deyt,
betine beyt boldu deyt.
Koy semizin soydu deyt,
kol kuuşurup turdu deyt.
Cıluu caap catkızıp

em eşikke çıktı deyt.
Tañ agarıp attı deyt,
Kün kızarıp çıktı deyt,
Almambet töşöktön turdu deyt.
Almambettin astında
Kökçö turgan eken deyt,
Küröñçünü mingen eken deyt.
Tomuk boyluu Küröñçü
topurak basıp cügürdü.
Batır tuugan çoñ Kökçö

"Ey misk kokulu Buuday-bek,
ey çok güzel Ak-erkeç,
pirinç kaplı ibriği al da
ellerini yıkasın,
pirinç süslü ibriği al da
yüzünü yıkasın!
Koyunun yağlısını kestirin!
Almambet uzaktan geldi,
el bağlayıp durun,
mihman hanı, büyük eve

alıp götürün!"
Misk kokulu Buuday-bek
ile güzel Ak-erkeç
birisi kapıyı açtı,
diğeri yatağı yaptı,
onu içeri götürdüler,
pirinç ibrikler ile
elinin suyunu döktüler,
süslü ibrikler ile
yüzünün suyunu döktüler,
koyunun semizini kestirip
el bağlayıp durdular.
Yatsın diye ısıttılar.

kapıdan dışarıya çıktılar.
Tan yeri ağarıp
gün kızarıp doğarken
Almambet yataktan kalktı.
Almambet'in karşısında
Kökçö gelmiş durmuştu.
Küröñçü'ye binmişti,
bu yüksek ayaklı Küröñçü,
toprak saçarak gitmişti.
Kahraman doğan Er Kökçö,

altımış cele miñ kulun
çıbırata baylap salıptır,
seksen cele san kulun
cergelete baylap salıptır.
Kaysı tuu beeni soyorun bilbey,
kaysı tukur attı soyorun bilbey,
köp cılkının arasında
arı-beri cürgöndö,
tokmak calduu tor aygır
uşunun ala üyüründö

690 eki küykül bee bar eken.
Kökçö cakındaşıp kelgende,
arkı-terki turuşup,
karsıldaşıp-tebişip,
büröönün tars-kardı ayrılıp
kett'ele,
Kan Kökçö bir uşunu soyd'ele.
Kan Almambet batırdın
başın onu-minen kuttuktayt.
Kök Almambet batır cürdü deyt,
kün oroyun surabayt,

tün oroyun surabayt.
Kızıl çoktuu Oyrottu
alıp kelip turdu deyt.
Kökçönün cabıgınan may kıldı,
camı curtun bay kıldı;
tündügünön may kıldı,
tügöl curtun bay kıldı;
tomogosun kayttı,
tomayagın bayttı;
kelinge kete baylattı,

altmış iple bin tayı
sıra ile bağladı.
Seksen iple bir çok tayı
sıra sıra bağladı.
Hangi kısrağı kessin, bilmez,
hangi adi atı kessin, bilmez,
bir çok atın arasında
oraya buraya dolaştı,
bol yeleli kızıl sürüleri,
alaca beygir kümeleri

içinde iki kılçık kısrak vardı.
Kökçö bunlara yaklaşınca
karşılıklı durdular,
karşılıklı tepiştiler,
birbirinden
ayrılınca
Han Kökçö bunları kestirdi.
Han Almambet bahadırın
başını bunlarla kutladı.
Almambet bahadır böyle yaşıyordu,
iyi günler midir, sormadan,

iyi geceler midir, sormadan.
Kor gibi yanan Oyrot'u
aldı buraya getirdi.
Kökçö'nün halkını semiz etti,
bütün yurdu zengin etti,
evin bacasına kadar yağ doldurdu,
bütün halkı zengin etti,
bürküt kuşunun başlığını süsledi,
fakirleri zengin etti,
gelinlere ipek kumaş bağlattı,

kempirge kuyruk çaynattı.
Kan Almambet batırdın
tüñkü catakkanası
Aydar-kandın altın
takta aldında boldu,
kündüz anın cürgönü
Kökçönün üstü boldu.
Telegeyin tegiz kıldı,
temenesin bolot kıldı!
Kökçönün kaşında cürgön
kırk çoronun içi küydü deyt:

'Bu alıstan kelgen Almambet,
Kapırdan çıkkan Almambet,
törömüzgö teñ boldu,
kırkıbızdan çoñ boldu!
Batır tuugan Kökçö-kan
coñsuz işti kılmasın!
Alıstan kelgen Kapırdı
kaşınan çıgarıp koysun!' dep
keñeş kıldı kırk çoro.
Bir tünü Kan Kökçö

Buuday-bektin üyündö
konup catkan eken deyt.
Taña agarıp atkanda,
kün kızarıp çıkkanda,
Buuday-bek-minen turganda,
uluu agası Ak-kıyaz
kiçi inisi Kök-kıyaz
çorolordun cakşıları
ak üygö kirip keldi deyt,
astına olturup kaldı deyt.

kocakarılara kuyruk çiğnetti,
Han Almambet bahadırın
gece yatacağı yer,
Aydar Han'ın altın
tahtı önüne kondu,
gündüz yürüdüğü yer,
Kökçö'nün önü oldu.
Her şeyi tamam kıldı,
çuvaldızını çelik kıldı!
Kökçö'nün etrafındaki
kırk yiğit bunu kıskandı.

"Uzaktan gelen Almambet,
kafirden çıkan Almambet,
hanımızla denk oldu,
kırkımızdan büyük oldu!
Kahraman doğan Kökçö Han,
böyle haksız işler yapmasın!
Uzaktan gelen kafiri
yanından atsın!" dediler,
kırk yiğit böyle konuştular.
Bir gece han Kökçö

Buuday-bek'in evine
gitmiş uyuyordu.
Tan yeri ağarıp
gün kızarıp doğarken
Buuday-bek ile kalktılar
ağabeyi Ak-kıyaz
küçük kardeşi Kök-kıyaz
yiğitlerin en iyisi,
gelip beyaz eve girdiler,
önlerine dikildiler.

Ak-kıyaz çoro ayttı deyt:
'Cogorton kelip boodosup,
kırk çorodon öödösüp,
Kuday kılgan keñsinip,
töröm-minen teñsinip,
batırımnın katının
Ak-erkeçtin töşögün
Almambet basıp cüröt!' deyt.
Kök-kıyaz degen çoro ayttı:
'Men-de körüp cürgömün,

em'ele büröö aytar dep cürgömün!'
Bulgarı cıttuu Buuday-bek
ol da ayttı kanına:
'Men-de bilip cürömün:
Kökçö-kanga men aytsam,
"Künülügü-minen aytat!" deyr-
anı aytpay cürömün.'
Kökçö turup ayttın deyt:
'Almambetti çakırıp keliñer!
Bu kılganın cazalaym!

Ak-erkeç iyzansa(?),
baza kalıp keskilep ciberemin!'
Kök-kıyaz degen çoro bardı.
'Asalau maliykim!' dedi.
'Alikeme salau maliykim!'
'Bu Almambet batırdı
töröm Kökçö çakırat!'
Almambet 'Barayn!' dedi.
Almambet Aydar-kanga ayttı:
'Al'atekem Aydar-kan,

Ak-kıyaz yiğit dedi ki:
"Bu uzaklardan gelip
biz kırk yiğide baskın çıkan,
Tanrı'nın yükseltip
efendime denk ettiği Almambet,
bahadırımızın karısı,
Ak-erkeç'in yatağına
girmiş yatıyor!"
Kök-kıyaz yiğit dedi ki:
"Ben de görüp duyuyorum,

bir başkası gidip söyler diyorum!"
Misk kokulu Buuday-bek
o da hanına dedi ki;
"Ben de biliyorum:
Kökçö Han'a söylersem
beni kıskanç sanar diye,
söylemedim, vazgeçtim."
Kökçö o vakit dedin ki:
"Çağırın bana Almambet'i,
yaptığını cezalandırayım!

Ak-erkeç suçlu ise
parça parça edeyim!"
Kök-kıyaz yiğit gitti,
"Selamünaleyküm!" dedi.
O da "Aleykümselam!", dedi.
"Bu Almambet bahadırı,
efendim Kökçö çağırdı." dedi.
Almambet: "Peki varayım!" dedi.
Sonra Aydar Han'a dönerek:
"Asil baba Aydar Han,

cabıgıñnan may kıldım,
camı curtun bay kıldım;
tündügüññön may kıldım,
tügöl curtun bay kıldım;
tomogoñdu kayttım,
tomaagın bayttım;
kempirge kuyruk çaynattım,
kelinge kete baylattım-
kılganım mildet kıldımba,
menin kay cerimdi kem taptıñ?

zayıfları semiz ettim,
fakir halkı zengin ettim,
evin bacasına kadar yağ
doldurdum,
bütün kavmini zengin ettim,
başları da hep düzelttim,
fakir halkı zengin ettim,
kocakarılara kuyruk çiğnettim,
gelinleri süsledim,
ben sözümde durmadım mı?
Neyimi eksik buldun?

Kelka ak teñge bulum çaçarda
kızıl çoktuu Oyrottun
öñü buzuk körüngön,
kan öltürüp kaçarda
közü buzuk körünöt,
ele (?) kelgen Kök-kıyaz,
Kök-kıyazday çoronun
öñü buzuk körünöt,
közü buzuk körünöt-
onor şumduk kep bolboyt!

Hazinemi saçarken ben,
kor gibi yanan Oyrot'un
yüzünü asık gördüm ben,
hanlarını öldürünce
gözünü donuk gördüm ben.
Şimdi gelen Kök-kıyaz'ın,
bu Kök-kıyaz yiğidin
yüzü de öylesine asık,
gözü de öylesine donuk.
Fena söz getirmiş olacak!

Cakşılıktuu kep bolso,
cana aytıp kelemin:
camandıktuu kep bolso,
oşonon arı ketermin.
Sak salamat bolup tır!
Sagınbay esen bolup tır!'
Kablan tuugan Almambet
Kıl-cirenin mindi deyt,
kıl kübösün kiydi deyt,
ombu-dombu bastırıp

İyi söz getirmiş ise,
gelir sana söylerim.
Eğer fena bir söz ise
doğru oradan giderim,
"Sağ selamet kal!" derim.
Allah'a emanet ol, keder etme."
Kaplan doğan Almambet
Kıl-ciren'e binerek
kıl zırhını giyindi,
gümbür gümbür çekip gitti,

ord'atkanday boldu deyt,
köktü-minen kirdi deyt,
koylot-minen çıktı deyt.
Kan Kökçönün üyünö
attan tüşö kaldı deyt,
şiptep kirip kaldı deyt.
Murungu corugunda
Almambet üstünö kelgende
çorolor duu dep tura kalıçı,
törösü bu Kökçö

oñdolup oltura beriçi.
Kabılan tuugan Almambet
salam aytıp kirdi deyt:
tura kalgan çoro cok,
oñdolo bergen törö cok.
Salam aytsa, alike cok,
alike-minen işi cok.
Anda olturgan Kan Kökçö
sungan butun tartpadı,
cumgan közün açpadı.

Kara-kandın balası
kabılan tuugan Almambet
mınau ottun başına,
bu oçoktun kaşına
oltura kaldı Almambet.
Çorolordu karasa,
öñü buzuk körünöt,
közü buzuk körünöt.
Ak-kıyaz çoro mını ayttı:
'Bügüngü algan saa cakşı,

atını ok gibi seğirtti, gitti,
yüksek dağlardan indi,
dar geçitlerden geçti,
Kökçö Han'ın evine varıp
attan inip
acele içeri girdi.
Bundan önceleri ata binip
Almambet her gelişinde
yiğitler haykırışarak ayakta
dururdu,
efendileri Kökçö ise

onu yanına alırdı.
Kaplan doğan Almambet
selam verdi ve girdi.
Ayağa kalkan yiğit yok,
oturacak yer veren yok.
"Selam" dedi, "Aleyküm" yok,
"Aleyküm" ile işi yok.
Orada oturan han Kökçö
ayağını toplamadı,
yumulu gözünü açmadı.

Kara Han'ın oğlu
kaplan doğan Almambet
tam ateşin başında
saç-ayağın yanında
oturup kaldı, Almambet.
Yiğitlere baktı,
yüzlerini asık buldu,
gözlerini donuk buldu,
Ak-kıyaz yiğit dedi ki:
"Bu gün alırsan iyi edersin,

bergeni maa cakşı.
"At kerek bolso, at
surasın!" deyt!' dedi
"Ton kerek bolso, ton
surasın!" deyt!' dedi
"Kalaganın alsın!" deyt!' dedi
"Tilegenin alsın!" deyt!' dedi.
Anda Almambet ayttı:
'At arıgan ceri cok,
tonum toskon ceri cok!-
Buskan işi buzulsun,

carıgan kişi carılsın!
At keregi cok', dedi,
ton keregi cok!' dedi.
Cerge arkı-terki çiydi,
bıçak kaytıp kınına saldı.
Tömöngü cakta Kök-çoro ayttı:
'Cogorton kelip boodosup,
kırk çorodon öödösüp,
Kuday kılgan keñsinip,
töröm-minen teñsinip!-
birim degen Kudaydı

arsar kıla turbaysıñbı?
Oolukma töröm bar edi,
törömnün oolukması
karmap oltura'd'ele!
Ak-erkeç katından surasañ,
bere turgan bolup olturbayt-p'ele?
Ras rıs-kesti cigit ekesiñ!'
Almambet anda ayttı:
'Kuday kıldı argam cok,
Küdröt kıldı çaram cok:

ben de verirsem iyi etmiş olurum.
At lazımsa, gelsin
at istesin, dedi,
giyim lazımsa, gelsin
giyim istesin, dedi,
başka ne alırsa alsın, dedi,
istediği şeyi alsın, dedi."
O vakit Almambet dedi ki:
"Atım yorgun değil,
elbisem yırtık değil,
bozanların işi bozulsun,

kötüler gebersin!
At bana lazım değil.
Elbise lazım değil" dedi.
Yere bir çarpı işareti çizdi,
bıçağı kılıfına koydu.
Öteden Kök-kıyaz dedi ki:
"Ey sen uzaklardan gelip
biz kırk yiğide baskın çıkan,
Tanrı'nın da yükselterek
efendimize denk yaptığı
bir tek olan Tanrı'ya karşı

günah işlemedin mi?
Benim efendim uludur,
efendimin ululuğunu
almak için geldin sen!
Ak-erkeç kadını istedin,
kendini sana vermedi mi?
Mutluluğu söndüren bir gençsin!"
Almambet ona dedi ki:
"Tanrı istedi, ne yapalım,
Kudret istedi, çarem yok.

kele beriñ araktan!'
Araktan alıp keldiler.
Kabılan tuugan Almambet
çını-minen beşt'işti.
Endi Kökçö ol ayttı:
'At kerek bolso, Almambet,
at surap alsañ!' dedi.
'Ton kerek bolso, Almambet,
tondu surap alsañ!' dedi.
Almambet batır mını aytat:

'Men surayn atıñdı,
men surayn tonuñdu!
Belgelüüdön beşöö cok,
beyli alaça suluu cok:
aytıluudan altoo cok,
aldagança suluu cok!
Aldıñ ele dan-minen,
altımış togus mal-minen,
cemdediñ ele cetmiş
batman nan-minen,
çaptıñ ele ala şalbırt cas-minen,

keldiñ ele koñur salkın küz-minen-
kırk adam boyuñ bar edi,
kıl kuyruk tay cok edi!-
Tekeçinin terdebes,
altın bilek, ces tuyak,
Kök-alañ bergi, mineyn!
Kök-küböñ bergi, kiyeyn!
Kara boyu kiş telpek
başıma bergi, kiyeyn!
Ökçösü karış kök ceke

Bana rakı verin!"
Rakı alıp geldiler.
Kaplan doğan Almambet
beş çanak dolusu içti.
O zaman Kökçö dedi ki:
"Eğer at lazımsa,
at vereyim Almambet.
Elbise lazımsa
işte vereyim Almambet!"
Er Almambet şöyle dedi:

"Senden bir at istiyorum,
bir de elbise lutfet!
Tanınmışlardan beşi yok,
boyu kısalar güzel olamaz.
Meşhurların altısı yok,
aldatmakla güzellik kazanılmaz!
O gece şerefimle karşıladın.
Altmış dokuz mal verdin,
yetmiş batman
yemle besledin,
alaca sırtlı baharda gitmiştik,

ılık son baharda geri geldik.
Kırk adam boyun vardı ama
bir kıl kuyruk tayın yoktu.
Tekeçi'nin altın bilekli
bakır tırnaklı binek atını
Kök-ala'm ver bineyim!
Mavi zırhını ver giyeyim!
Kara samur kalpağı ver,
başıma geçireyim!
Ökçesi yüksek çizmeyi ver,

butuma bergi, kiyeyn!
"'Sura!" deseñ, mına eken,
"Tile!" deseñ, mına eken!'
Kökçö turup mını ayttı:
'Kök-aladan köp ele,
sar'aladan san ele-
kaysı, kaysı kök-ala,
kaysı, kaysı sar'ala?'
Endi Almambet batır ayttı deyt:
"'Kökürektö canım bir", dosum,

"Kömököydö tilim bir", dosum!
Oktoluu da malım bir,
bokçoluu da tonum bir!
Aytpaynça bilbeysiñ,
açpaynça körböysüñ-
men başınan aytayn!
Tekeçi-mergen caş kalgan,
Tekeçi kula tay kalgan,
Koñurbay sorgok çal kalgan-
oşu Tekeçinin terdebes,

altın bilek, ces tuyak,
mustakka tuugan Kök-alañ,
Kök-alañ bergi! Mineyn!
Kök-küböñ bergi! Kiyeyn!
"Sura!" deseñ, mına eken!'
Endi Kökçö ayttı deyt.
'Cogorton kelip boodosup,
kırk çorodon öödösüp,
Kuday kılgan keñsinip,
törö-minen teñsinip,

ayağıma geçireyim.
İste dedin, istediğim bu,
dile dedin, dileğim bu!"
Kökçö kalkıp şöyle dedi:
"Kök alaca atım pek çok,
sarı alaca atım da çok,
hangi kök-alacayı istiyorsun,
hangi sarı alacayı?"
Er Almambet şöyle dedi:
"Göğsümde canım bir, dostum,

ağzımda dilim bir, dostum,
yularda hayvanım bir,
bohçada elbisem bir!
Söylemeyince bilmezsin,
açmayınca görmezsin.
Ta başından anlatayım!
Tekeçi henüz genç idi,
Tekeçi henüz soluk bir tay idi,
Koñur-bay, bu eski obur
işte Tekeçi'nin bu beygirini

altın bilekli, bakır tırnaklı,
karlı dağlarda doğan
bu Kök-ala'yı ver bineyim!
Gök zırhını ver giyeyim!
İstediğim budur işte!"
Buna Kökçö şöyle dedi:
"Ey uzaklardan gelip de
kırk yiğide baskın çıkan,
Allah'ın da yükselttiği
efendi ile denk ettiği,

Kök-alanı bu surap,
köttü saa kim berdi?
Sar'alanı bu surap,
sandı saa kim berdi?
Başına kamçı urgun!
Cakasın kalıñ tıyrgın!
"Çık!" degende, it keteyt-
Almambet, Kalmak, ne ketpeyt?'
Almambet turgan araktan
çını-minen beşti içip ciberdi,

ana turup ayttı, dedi:
'Argı bir atañ Kambar-kan,
beriñ atañ Aydar-kan,
Aydar-kandın balası
aylangıs tuugan Er Kökçö,
berbeseñ tipti bereñ kal!
Aydar-kandın Kök-kübö
korcununda turbaybı?
Alıska kişi ugarga,
cakın kişi körörgö,
"Berdim!" degen bir

oozuñnan çıksaçı!
Kara boyu kiş telpek
korcununda turbaybı?
Men alsam albay kılayn!
Men kiysem kiybey kılayn!
Kökçö anda ayttı dey'di:
'Cogorton kelip boodosup,
kırk çorodon öödösüp,
Kuday kılgan keñsinip,
emi özüm-minen teñsinip,

bu adam Kök-ala'yı istiyor,
ardını sana kim verir?
Sarı-ala'yı istiyor,
budunu sana kim verir?
Başına kamçı vurun!
Sen de gel yakasından tut!
Çık deyince it çıkar gider,
Almambet bu Kalmuk niçin gitmez?
Almambet duran rakıdan
beş çanak dolusu içiverdi.

Sonra kalkıp şöyle dedi:
"Büyük baban Kambar Han,
kendi baban Aydar Han,
ey bu Aydar Han'ın oğlu
dönek doğan Er Kökçö,
vermez isen hasisliğinle kal!
Aydar Han'ın zırhı acaba
torbanda durmuyor mu?
Uzaktakiler seziyorlar,
yakındakiler görüyorlar.
Verdim, diye, ağzından

bir çıkarsana!
Kara samur kalpağın da
heybende durmuyor mu?
Alsam onu olmaz mı?
Giysem onu olmaz mı?"
Kökçö o zaman şöyle dedi:
"Uzaklardan gelen
kırk yiğide baskın çıkan,
Allah'ın da yükselterek,
kendime denk yaptığım

Kök-alanı bu surap,
köttü saa kim berdi?
Sar'alanı bu surap,
sandı saa kim berdi?
"Çık!" degende, it keteyt-
Almambet, Kalmak, ne ketpeyt?'
Arışın uzun Almambet
külüp salıp ciberdi:
'Atañnın körü, it Kökö!
Sakalıñ tolgan bit, Kökçö!

Kabırga caap bit uksun!
Kañkıldap bir ürgön it uksun!
Atañnın körü, it Kökçö!
Sakalıñ tolgan bit, Kökçö!
Koroluñun it baskan,
kötögüñ başın bit baskan!
Kebiçiñdi tikpesem
senin kempiriñdi sikpesem;
kılıçıñdı tikpesem,
kıs keliniñdi sikpesem;

eşigiñnin köngök
kılıç-minen buspasam,
totogoluu boz üyüñ
töşkö süröy salbasam;
erkimsigen eriñdi
kamçıga çenep kırbasam
"Almambet" atım kurusun!
Uluu kısıñ kiçüübü,
kiçüü kısıñ uluubu,
ortosunda oltugan

bu adam Kök-ala'yı istiyor,
kıçını sana veren kim?
Sarı-ala'yı istiyor,
budunu sana veren kim?
Çık, deyince it çıkar gider,
Almambet bu Kalmuk niçin gitmez?
Arştan uzun Almambet
gülümseyerek şöyle dedi:
"Uğursuz, it Kökçö!
Sakalı bitle dolu Kökçö!

Arkandaki bitler duysun!
Havlayan köpekler duysun!
Uğursuz, it Kökçö!
Sakalı bitle dolu Kökçö!
Ahırlarına köpek dolsun!
Aşağı tarafına bit dolsun!
Pabucunu dikmez isem,
karın ile yatmaz isem,
kılıcını kırmaz isem,
gelininle yatmaz isem,

kapındaki ipleri ben
kılıcımla koparmazsam,
boz renkli süslü evini
topraklara sürmez isem,
korkusuz erlerini
kamçılayıp kırmaz isem
Almambet adım kurusun!
Büyük kızının küçüğü,
küçük kızının büyüğü,
ortada bulunan,

altı caşar Körpö-can
aç bilekten albasam,
Manastayn töröme
soogatka karmap berbesem
menin "Almambet" atım kurusun!
Kıska celeñ kıybasam,
uzun celkañ cıybasam-
menin "Almambet" atım kurusun!
Köktü cerde cılkıñdı
koskop aydap çakpasam,

cılga cerde cılkıñdı
cıldırıp aydap çıkpasam,
dobulbaştı kakpasam,
çılmardandı çalbasam-
menin "Almambet" atım kurusun!
Ayttırıp berbes Kök-alañ
astıñnan alıp minbesem-
suratıp berbes Kök-alañ
suurup alıp minbesem-
menin "Almambet" atım kurusun!

Koş-kuna Kökçö aman bol!
Ant-cert seniñ moynuña
men antıñnan kutuldum!'
Kabılan tuugan Almambet
Kıl-cirendi mindi deyt,
Kıl-kübönü kiydi deyt,
Almambet endi cürüp çıktı deyt.
Kalıñ Nayman köp curttan
"Kadırın bilet!" dep algan,
oorçun Nayman köp curttan

altı yaşındaki Körpö-can'ı
ince bileğinden tutmazsam,
Manas denen efendime
götürüp hediye etmezsem
Almambet namım kurusun!
Kısa yuları koparmazsam,
uzun yuları sarmazsam,
Almambet namım kurusun!
Otlaktaki sürülerini
ürkütüp kaçırmazsam,

dere yatağındaki sürülerini
sürüp de götürmezsem,
şahin davuluma vurup
davulumu çalmazsam
Almambet namım kurusun!
Yalvartıp da vermediğin Kök-ala'nı
altından alıp binmezsem,
yalvartıp da vermediğin Kök-ala'nı
sürüp götürüp binmezsem
Almambet namım kurusun!

Dostum Kökçö, Allah'a emanet ol!
İçtiğimiz andlar boynuna olsun!
Ben andımdan kurtuldum!"
Kaplan doğan Almambet
Kıl-ciren'e atladı,
kıl zırhını giyindi,
Almambet çıkıp gitti.
Kalabalık Nayman'ın yurdundan
herkes beğenir diyerek
kalabalık Nayman'ın yurdundan

"Ogo'lo suluu!" dep algan,
Kara-çaçnın üyündö
Ak-erkeç çaçın cıyıp catkan.
Erinen kalgan Kara-çaç
tişi ketik eken,
köönü cetik eken,
üyündö çaçın cıyıp algan,
Ak-erkeçke ol aytkan:
'At ayar ayaş bolsoçu?
Ton ayar ayaş bolsoçu?-

Kara-kandın balası
kabılan tuugan Almambet
ketip bara catırı.'
Buruksugan Ak-erkeç
başındagı mandile
başınan alıp kiydi deyt,
oñ çaçın cıyıp aldı,
oñ çekege burdu deyt,
sol çaçın cıyıp aldı,
sol çekege burdu deyt.

Altından çaçpak bir kuçak
ay kuyrukka saldı deyt,
kümüştön çaçpak bir kuçak
kün kuyrukka saldı deyt.
Küdörüdöy bılkıldap,
küçü ittey çıñkıldap,
külsö tişi küröktöy kaşkayıp,
küymönsö cıpar cıttanıp,
caş kozuday torolup,
sogunçogu çaçın orolup,
kan balası Ak-erkeç

çok güzel diyerek
Kökçö'nün aldığı Ak-erkeç,
Kara-çaç'ın evinde saçını örüyordu.
Kocasından dul kalan Kara-çaç'ın
dişleri hep çürük idi,
fakat aklı uyanık idi.
Evde saçlarını ören
Ak-erkeç'e şöyle dedi:
"İleriyi gören dost için bir at nedir ki?
İleriyi gören dost için elbise nedir ki?

Kara Han'ın oğlu
kaplan doğan Almambet
kalkmış gidiyor."
Gayet güzel Ak-erkeç
baş örtüsünü
aldı başına örttü.
Sağ saçını alarak
sağ tarafına bağladı.
Sol saçını alarak
sol tarafına bağladı.

Saç örgülerinin altın süsü bir kucak
kuyruğuna ay toka taktı,
saç örgülerinin gümüş süsü bir kucak
kuyruğuna güneş toka taktı.
Ceylan gibi titreyip,
yavru köpek gibi bağırdı.
Gülünce kürek gibi dişleri parıldadı,
nefes alınca miskler saçtı,
yavru kuzular gibi oynaştı,
halkalarına saçı dolaştı,
han evladı Ak-erkeç

em eşikke çıktı deyt.
Almambettey batırdın
astınan kıya basıp çıktı deyt.
Ak-erkeç endi ayttın:
'Salam aytmak siste
cok, ayaş,
Alik bir bermek biste
cok, ayaş!
Astıñnın başın bura tur,
oşu cerge tura tur!
Men töröme kireyn!

Kök-ala surap köröyn!
Kök-kübö surap köröyn!
Kesseñ dagı, Almambet,
mine ketkin Kök-ala!
Kesseñ dagı, Almambet,
kiyseñ dagı Kök-kübö-
kiye ketkin, Almambet!'
Atının başın burdu deyt,
Almambet oşu cerde turdu deyt.
Ak-erkeç üydö kirip keldi

'Er Kökçö, töröm, ay!
Erdigiñ bardır, esiñ cok,
eştenke-minen işiñ cok!
At ayar ayaş bolsoçu?
Ton ayar ayaş bolsoçu?
"Kök-aladan ayaym!" dep
köp cılkıdan ayrıldıñ,
"Bir cılkıdan ayaym!" dep
bir talaydan ayrıldıñ!
Kün ezeptep oltursam,

kapıdan dışarı çıktı.
Kahraman Almambet'in
karşısına giderek
ona şöyle söyledi:
"Selam" demek size
yakışmaz, efendim,
selamınızı almak bize
yakışmaz, efendim!
Gel atının başını çevir,
kal burada, gitme sen.
Efendime gideyim ben,

Kök-ala'yı isteyeyim,
gök zırhı da isteyeyim.
Sen gidersen Almambet,
Kök-ala'ya bin de git,
sen gidersen Almambet
mavi zırhı giyin de git,
öylece git Almambet!"
Atının başını çevirdi,
durdu orada Almambet.
Ak-erkeç eve girdi:

"Ey Er Kökçöm, ey efendim,
erkekliğin var ama aklın yok,
bir hiç ile uğraşıyorsun.
Bir at yüzünden dostluk bozulur
mu?
Elbise yüzünden dostluk bozulur
mu?
Bir Kök-ala'yı sakınayım derken
bir çok attan oldun,
sürüyü sakınayım derken
bir çok sürüden oldun!
Günleri sayacak olursam,

tün ezeptep oltursam,
Almambet kelgen ayı oşu eken.
Almambet ketip bargan,
eşikke çıga kalıp karasam,
mal berişteñ barısı,
can berişteñ barısı
kötünön çıgıp bara catır.
Bügün aydın cetisi,
erteñ aydın segisi,
Kök-alañdı berbeseñ,

tüptü sen bereñ kal!
Bügün aldap-soolap tüşürgün!
Erteñ aydın segisi,
segisinde bir üyüñnön çıgarıçı-
cıldızın oñop alıptır,
cıldızın oñ iynine salıptır!
Bel aylana bergençe,
beldey kızıl tal bütkön,
bir eşin Kuday car bütkön:
üy aylana bergençe,

üydöy kızıl tal bütkön,
Koco Kıdır car bütkön!
Cürgön ceri bak bolup,
eşin bir Kudayga cak bolup!
Kabılan tuugan Almambet
aldap-soolap tüşürgün!'
Anda ayttın Er Kökçö:
'Kök-alanı berbeymin,
Kök-kübönü cappaymın.
Kesseñ, özüñ kete ber!'

geceleri sayacak olursam
Almambet geleli bir ay olmuş.
Şimdi Almambet gidince,
kapıdan çıkınca gördüm ki
hayvanların meleği
hep canların meleği
çıkmış arkasından gidiyor.
Bu gün ayın yedisi,
yarın ayın sekizi,
Kök-ala'nı vermezsen

mahvolup gideceksin sen!
Bu gün söyle de burada kalsın!
Yarın ayın sekizi,
sekizinde bırak gitsin,
yıldızın beğenip almıştır,
sonra da sağ omzuna almıştır.
Dağ belini dolanıncaya kadar
bel boyu kızıl söğüt çıkar,
Allah senin yardımcındır.
Evin etrafını dolaşıncaya kadar

ev boyu kızıl söğüt çıkar,
Hızır yardımcındır.
Yürüdüğün yer bağ olur,
Allah istediğini yapar.
Kaplan doğan Almambet'e
söyle, kandır da gitmesin!"
O vakit şöyle dedin Er Kökçö:
"Kök-ala atı veremem,
mavi zırhı da veremem,
gidersen git, ne yapayım!"

Endi Ak-erkeç ayttı:
"'Kök-alanı ayaymın!" dep
köp cılkıdan ayrıldıñ,
"Bir cılkını ayaymın!" dep
bir talaydan ayrıldıñ!
Ayttırıp berbeseñ Kök-alañ
astıñnan alar Almambet,
suratıp berbeseñ Kök-alañ
suurup alar Almambet,
alakanıñ çak koyup,

kötüñ cerge tak koyup!'
Anda ayttın Er Kökçö:
'Kök-alanı beriñer!
Kök-kübönü cabıñar!
Almambetti alıp keliñer!'
Çorolor barıp ayttıp tır:
'Almambet, Kalmak, mas boldu,
bird'içkende beşt'işti-
can'içkende beşt'işti-
at alarda beşt'işti-

Almambet, Kalmak, mas boldu!
Karagaydın kölökösünö
catıp kaldı Almambet:
andan kaytıp keliçi.'
Endi Ak-erkeç ayttı:
'Anter Kalmak bu emes!'
Eşikke kagıp karat Ak-erkeç:
ketip kalıptı Almambet.
'Kök-alanı alıp kelet!' dep
köp saktagan Almambet.

Ak-erkeç şöyle dedi:
"Kök-ala'yı sakınayım dedin,
bir çok sürüden oldun.
Bir sürüyü sakınayım dedin,
bir çok sürü kaybettin.
Yalvartıp vermezsen Kök-ala'nı
Almambet zorla götürür.
Yalvartıp vermezsen Kök-ala'nı
Almambet kendisi alır.
Ellerini kavuşturup

kıç üstü otururbut."
O vakit Er Kökçö şöyle dedin:
"Verin ona Kök-ala'yı,
giydirin zırhı,
Getirin Almambet'i!"
Dostlar dediler ki:
"Almambet bu Kalmuk sarhoş oldu
önce beş kase içti,
sonra beş kase daha içti,
ata binerken de beş kase,

Kalmuk Almambet sarhoş oldu!
Bir çam ağacı gölgesine
yatmış uyuyor Almambet.
Oradan kalkar gelir sonra."
O zaman Ak-erkeç dedi ki:
"Bu öyle Kalmuk değildir!"
Kapıyı açıp dışarıya baktı Ak-erkeç:
Almambet kaybolmuştu.
Kök-ala'yı getirecekler sanmıştı,
beklemekten usanmıştı.

Kök-alanı alıp kelbedi,
Kıl-ciren attı Manaska saldı.
Cakıptın uulu Er Manas
oşu tünü tüş kördü,
ot cagalaş çiş kördü.
Erteñ turup kelgende,
çorolorun çakırdı:
'Kırktın başı Kırgılım!
Boz-çolok mingen Çalbayım!
Ceti-suuga cem cegen

ay, celbegey Sırgagım!
Kök-çebiç mingen Seregim!
Kutunaydın Kuu-cigit,
kuulcugan Şum-cigit!
Cayma-kökül Caş-uul!
Baydın uulu Bakayım!
Ak-balta uulu Bolotum!
Booke, çorom, Cayzanım,
ak söktün balası!
Toonun Bürküt-batırım,

suunun Sazan-batırım!
Kayta çapkan Kan-keldim,
kara-coltoy Can-keldim!
Iramandın (?) Irçı-uul!
Cırtılgandı camagan,
buzulgandı tüzögön,
catık tildüü Acıbay!
Kenendin uulu Keñ Canbay,
keñeşti tuugan Er Canbay!
Tolgoçu kara Tölögüm!

Kök-ala'yı getiren olmayınca
Kıl-ciren'e binip Manas'a gitmişti.
Cakıp'ın oğlu Er Manas
o gece bir rüya gördü.
Ateş etrafında şişler gördü.
Ertesi sabah kalkınca
yiğitlerini çağırdı.
"Kırklar başı Kırgıl'ım,
Boz-çolok'a binen sen Çalbay,
Ceti-suu'da yemek yiyip

düğmesini iliklemeyen Sırgak'ım,
Kök-çepiç'e binen Serek sen,
Kutunay'ın Kuu-cigit,
kurnaz Şum-cigit,
Uçuşan perçemli Caş-uul,
Bay'ın oğlu Bakay sen,
Ak-balta'nın oğlu Bolot,
Booke yiğidim, sen Cayzan'ım,
Cengiz hanın oğulları!
Sen dağların Bürküt-batır'ı,

sen göllerin Er Sazan'ı,
geri fırlayan Kan-keldi'm,
kara talih Can-keldi'm,
Iraman'ın Irçı-uul,
yırtıkları yamayan,
bozukları düzelten,
tatlı dilli Acıbay,
Kenen'in oğlu Keñ-Canbay,
akıllı Er Canbay,
falcı kara Tölök,

Öbülgön kırk çoronun bölögüm-
Kazaktan kelgen Kolmonbet,
Kırgıstan kelgen Calmanbet!
Kapır-minen Busurman
kalçap algan kırandar,
elim-minen curtumdan
ekçep algan erender
kara bayır, kazanat,
barıñ birdey azamat!
Tündö tülkünün izin cañılbay

Türököy, taylak, şuutum:
karañıda karsaktın
izin cañılbay
Kabılan, taylak, şuutum!
Atekem Cakıp-bay aytıñar!
Men ot cakalay çiş kördüm,
men ogo'lo cakşı tüş kördüm!
Etin tarta tursun!
Kımısın tarta tursun!
Tüş corutkan elge
men bereymin!' deydi.

Buzulgandı tüzögön,
cırtılgandı camagan,
catık tildüü Acıbay
salıp ketip kaldı deyt,
Cakıp-bayga keldi deyt.
'Asalau maliykim,
Cakıp-bay, atam!'
'Alikime salam, Acıbay, balam!'
Altın taktanın üstünön
Cakıp-bay tüşüptür,
başında kalpagı cok topuçan,

sevgili kırk yiğidin hasları,
Kazaktan gelen Kolmon-bet,
Kırgızdan gelen Calman-bet!
Kafir ile müslümandan
seçilmiş cenkçilerim,
kavmim ile yurdumun siz
seçilmiş yiğitleri,
ister yük, ister koşu atı,
hep azamette birsiniz,
gece tilki izini şaşmadan bulan

gözü pek Türököy'üm benim,
karanlıkta bozkır tilkisinin
izini şaşmadan bulan
gözü pek Kabılan'ım benim!
Atam Cakıp'a söyleyin,
ateşte şişleri gördüm ben,
güzel bir rüya gördüm ben!
Et ikram etsin,
kımızı da unutmasın,
rüya yoran adamlara
bir çok hediye vereyim!" dedi.

Bozulanı düzeltenle
yırtılanı yamayan
tatlı dilli Acıbay
hemen yola çıktılar.
Cakıp-bay'a geldiler,
"Selamünaleyküm,
Cakıp atam",
"Aleykümselam, Acıbay oğlum!"
Altın tahtın üstünden
Cakıp aşağıya indi.
Başı kalpaksız çıplak,

butunda kepiçi cok mazıçan,
üstündö çepkeni cok çapançan,
endi ottun başında,
bul oçoktun kaşında
Cakıp-bay oltura kalgan eken.
Acıbay çoro ayta'dı:
'Berişte töröme
belge berip kalıptır;
azıbeli töröme
ayan berip kalıptır!

Töröm Manas bu tündö
ot cakalay çiş körüp,
ogo'lo cakşı tüş körüp,
"Etin tarta tursun!" deyt,
"Kımısın bere tursun!" deyt.
"Tüş corutkan kişe berem!" deyt.
"Tüşümdü taap corusa,
oktodon çeçpeym mal berem.
bokçodon çeçpeym ton berem.
Tüşümdü buzuk corusa,

uulu ketet Urumga,
kızı ketet Kırımga!'"
Acıbay kayta Manaska cürdü
'Atekeme aytıp keldim!' deyt.
'Etin bir tartıp koyuptur,
kımısın tartıp koyuptur!'
Batır Manas turdu deyt:
'Tert eşikti!' deydi deyt:
Manas-kan üydön çıktı,
öküm tuugan Ak-kula

ayağı pabuçsuz yalın ayak,
ceketsiz yalnız gömlekle
ocağın başına indi,
saç ayağın yanına geldi,
Cakıp-bay oraya oturdu.
Acıbay yiğit şöyle dedi:
"Melek gibi efendime
şimdi bir işaret geldi,
benim aziz efendime
bir beşaret ayan oldu!

Efendim Manas bu gece
ateşte şişler görmüş,
oğluna layık rüyalar görmüş,
et hazırlatsınlar dedi,
kımız da bol olsun dedi,
rüya yoran adama hediye veririm,
rüyamı doğru yorarsa dedi,
ona seçme mal veririm dedi,
bohçadan seçme elbise veririm dedi
Rüyamı yanlış yorarsa,

oğlu gidecek Rum'a
kızı gidecek Kırım'a!"
Acıbay döndü Manas'a
"Babamıza dedim geldim,
bir çok et hazırlayacak,
çok kımız hazırlayacak!"
Er Manas ayağa kalkarak:
"Açın kapıyı!" dedi.
Manas han evinden çıktı,
sabırsız doğan Ak-kula'ya,

örköçü biyik, zeeri bas,
öktöm tuugan Ak-kula,
taykı colduu, tap ettüü,
tamaşaluu Ak-kula,
cügürüp attan kalbagan,
astına tegerek tuyak salbagan
Ak-kulanı mindi deyt-
bu Kıtaydın ustası
kıynı-minen cazagan,
bu Orustun ustası

ogu-minen cazagan,
bu Kalmaktın ustası
kaylap turun cazagan,
barañdın ogu batpagan,
keltenin ogu cetpegen
üstündögü Ak-olpok,
Ak-olpogun kiydi deyt-
kömürünö çıd'albay
köñkü tokoy coyulgan;
sugatına çıd'albay

suuk başat soolgon;
egöönö çıd'albay
otuz egöö cayılgan;
kışkısına kalganda,
kazı-minen kartanı
aa kelip bölögön;
caskısına kalganda,
kök şiberge coologon;
çapkanınan toybosun,
kişinin kanı-minen

sırtı yüksek, boynu alçak,
bu büyük yürük Ak-kula'ya,
kısa yeleli narin yapılı
bu nam salmış Ak-kula'ya
hiç bir attan geri kalmayan
altına yuvarlak nal koydurmayan
işte bu Ak-kula'ya Manas bindi.
Çinli ustaların vaktiyle
zahmetler ile yaptığı,
Rus ustaların ise

düşüne düşüne yaptığı,
Kalmuk ustaların da
türkü söyleyerek yaptığı,
içine süngü batmayan,
tüfek saçması geçmeyen,
üstündeki ak zırhı
işte bu ak zırhı giyindi.
Kömür yetişmediğinden
sık orman kullandıkları,
katmağa su yetmediğinden

soğuk pınar kuruttukları,
törpüler dayanmadığından
otuz törpüyü düzledikleri,
kış vaktine kalınca
yağ ve bumbar ile
gelip sarmaladıkları,
yaz vaktine kalınca
kök çimene yaydıkları,
güçlü dursun diye
insanın kanını

çirkeynin tumçugu
-minen sugargan
kılıçın beline kurçanıp aldı.
Cakıp-baydı köstöp urdu.
Anı körgön el-curtu
'Atası Cakıp-baydı öltüröt,
ca bolso enesi Çakan
baybiçe öltüröt?'
Eli-minen curttarı
barı Manastın kötünön çuburdu,
barıp Cakıp-baydın üyünö kirdi.

'Tuş-tuş cerine bat'ayak koy!' dedi.
Bat'ayaktı içti, bata kıldı:
'Bata toktosun olturuñar!'
Endi Manas ayttı:
'Elim-minen curtum bar,
ekçep algan erender,
Kapır-minen Busurman
kalçap algan kırandar-
beriştelüü özümö
belge berdi bir ayan,
azıbelin özümö

ayan berdiñ özümö!
Tündö catıp tüş kördüm,
ogo'lo cakş'ay tüş kördüm!
Tüşümdü taap corusañ,
oktodon çeçpey mal berem!
Bu Kıtaydın ustası
kıynı-minen cazagan,
bu Orustun ustası
oyu-minen cazagan,
barañdın ogu batpagan,

sivri sinek hortumu
ile kattıkları
kılıcını beline bağlayıp,
Cakıp-bay'a fırladı!
Onu gören yurt halkı
babasını mı öldürecek,
yoksa anası Çakan baybiçeyi
mi öldürecek dediler.
Derken, yurdun bütün halkı
Manas'ın peşine takıldı,
gidip Cakıp-bay'ın evine girdi.

"Her yana kadeh koy!" dedi.
Kadehi içti, dua etti,
"Oturun, dua artık bitsin!" dedi.
Sonra Manas başladı söze:
"Yurdum ile kavmim var,
seçilmiş erlerim var,
kafirle müslümandan
seçilip alınmış erlerim var,
ferişteli özüme
bir işaret ayan oldu,
aziz efendinin şahsına

bir işaret verdi bana!
Gece yatıp bir rüya gördüm,
güzel bir rüya gördüm.
Rüyamı doğru yorarsan
sana seçme mal veririm!
Çinli ustalarının
zahmet ile yaptığı,
Rus ustalarının da
düşüne düşüne yaptığı,
çifte kurşunu geçmeyen,

keltenin ogu cetpegen
üstümdögü Ak-olpok,
mını çeçip berem men!
Tüşümdü buzuk corusañ,
uulun ketet Urumga,
kızın ketet Kırımga,
başıñdı koydoy kesemin,
kanıñdı suuday tögömün!'
İçken eti-minen cegen eti,
içken kımısın kuzup ciberdi,

korkup kaldı bu curtu.
Culu cortkondo bolo-tıgan
baştandı,
caşı uzak bolo-tugan baştandı:
batır tuugan Er Manas
kara bolot kılıçın
karmap aldı sabınan,
suurup aldı kabınan

atasın çaba-tıgan baştandı.
Buzulgandı tüzögön,
cırtılgandı camagan,
catık tildüü Acıbay,
Acıbay tura kaldı.
Törösünö karap ayttı deyt:
'Ala-toodı aşırgın, töröm,
agın-suu İle keçirgin, töröm,

tüfek kurşunu da değmeyen,
arkamdaki zırhımı,
çıkarır sana veririm ben!
Rüyamı yanlış yorarsan
oğlunu Rum'a kovarım,
kızını Kırım'a yollarım,
koyun gibi başını keserim,
kanını akıtırım su gibi!"
Yediği etle içtiği
kımızı tükürdü çıkardı,

halk korkudan dondu kaldı.
Ömrü uzun
yolları aşan
yaşı uzayan ihtiyardan işe girişti.
Bahadır doğan Er Manas
kara çelik kılıcını
kabzasından yakaladı,
hemen kınından sıyırdı,

babasına saldırdı!
Bozukları hep düzelten,
hep yırtıkları yamayan,
tatlı dilli Acıbay
kalktı yerinden Acıbay,
efendisine bakıp dedi ki:
"Ala-dağ'ı aş, de, efendim,
hızlı akan İli'yi geç, de, efendim.

teñis İle ötkörgün, töröm,
tereñ İle çögürgün, töröm!
Tüşüñdü aytçı ugalı, törö,
oylop turup tabalı, töröm!
Ölsö-dö Acıbay ölöt, töröm,
corusa-da Acıbay coruyt, töröm!'
Korkkon curttun cürögü
bir basılıp toktodu.
Manas turup mını aytat:
'Ak-kulam minippin,
tündö catıp tüşümdö
Ak-taygandı cetelep,
Ak-şumkardı böpölöp,

men saparga çıgıppın,
kolumdagı Ak-şumkar,
Ak-şumkarım uçursam,
kanatı bilbesin kuştun barısı
astıma kelip kırılıp-
nemeni boloçu?
Artımdagı Ak-taygan,
Ak-taygandı agıtsam,
tört ayaktuu kayberen
astıma kelip kırılat-
nemeni boloçu?'
Acıbay çoro ayttı:

deniz gibi Ili suyunu geç, de,
efendim,
Ili gölüne dal, de, efendim!
Anlat düşünü dinleyelim,
düşünüp bulalım, efendim!
Ölecekse Acıbay ölür, efendim,
düşünü yorsa Acıbay yorar,
efendim!"
Ürken halkın yüreğine
şimdi biraz su serpildi,
derken Manas kalkıp dedi ki;
"Ak-kula'ya binmiştim ben
uykuda rüya görürken ben,
Ak-taygan'ı ipinden tutmuştum,
Ak-şumkar'ı çağırıyordum ben,

bir sefere çıkmıştım!
Ak-şumkar elimdeydi,
ben Ak-şumkar'ımı uçurunca
bir çok kanatlı hayvan
ayağıma kapandı öldü.
Bu ne demek olsa gerek?
Ak-taygan arkamda idi,
Ak-taygan'ı salıverince
dört ayaklı canavarlar
ayağıma kapandı öldü.
Bu ne demek olsa gerek?"
Acıbay yiğit dedi ki:

'Ala-toodı aşırçı, töröm,
ağın-suu İlen keçirçi, töröm,
teñis İlen ötkörçü, töröm,
"ekimet" dep kep aytam,
candırmaktuu kep aytam,
canıktatıp dagı aytam:
Ak-tayganıñ cetelep,
Ak-şumkarıñ böpölöp,
bu saparga sen çıksañ,
koluñdagı Ak-şumkar,
Ak-şumkarıñ uçursañ,
kanat bilbesin kuştun barısı
astıña kelip kırılsa

Bırak Aladağ'ı aşayım, efendim,
hızlı akan Ili suyunu geçeyim,
efendim,
deniz gibi Ili suyunu aşayım,
efendim,
hikmet deyip söz söyleyeyim,
yanıltmacalar sorayım,
ip uçları vereyim:
"Ak-taygan'ım ipinden tutup,
Ak-şumkar'ını çağırıp
bu sefere çıkışın
elindeki Ak-şumkar,
Ak-şumkar'ı uçurman,
bir çok kanatlı hayvanın
ayağına kapanıp ölüşü,

atası-minen atañ teñ,
batası-minen batañ teñ,
azis kandın balası
konuuña konot turbaybı?
Artıñdagı Ak-taygan,
Ak-taygandı agıtsañ,
tört ayaktuu kayberen
astıña kelip kırılsa
atası-minen atañ teñ,
batası-minen batañ teñ,
azis kandın balası
artıñdan erçip turbaybı?

atası ile atan denk,
duası ile duan denk,
aziz hanın oğlu,
gelip sende kalacak!
Peşindeki Ak-taygan'ı,
salıverdiğin zaman sen
dört ayaklı canavarların
ayağına kapanıp ölüşü
baban ile babası denk,
duan ile duası denk,
aziz hanın oğlu,
gelip sende kalacak!

1355 Tüşümdü taap corusam,
Acekendi kaşına al!
Tüşümdü buzuk corusam,
Acekendin başın al!
Catık tildüü Aceken
taptımb' eken tüşümdü?'
Emi Manas mını aytat:
'Koñguroolu-baydın Koş-abış,
birin tura kalıñar,
Ak-olpok ceñin tartıñar,
Acekenin üstünö
alıp barıp cabıñar!
Acekem kelsin astıma!'

Rüyamı doğru yordumsa
Acıbay'ı yanına al!
Rüyamı yanlış yordumsa
Acıbay'ın başını al!
Acıbay tatlı dili ile
rüyamı iyi bildi mi?"
O zaman Manas şunu dedi:
"Konguroolu-bay'ın oğlu Koş-abış
ayağa kalkın da
şu zırhımı alıp
Acıbay'ın sırtına
götürüp giydirin!
Acıbay yanıma gelsin!" dedi.

Aceke oşu cerden turdu deyt,
togus kulduk urdu deyt,
Manas-kandın aldına
bir oltura kaldı deyt.
Endi Manas ayttı deyt:
'Buzulgandı tüzögön,
cırtılgandı camagan
catık tildüü Acıbay
beriştelüü özümö
belge bergin ayanı,
azıbelin özümö
ayan bergin ayanı!

Acıbay yerinden kalktı,
dokuz defa eğildi.
Han Manas'ın yanına
gidip Acıbay oturdu.
Fakat Manas dedi ki:
"Bozulanı düzelten
yırtıkları yamayan
tatlı dilli Acıbay
melekli özüme
bir işaret ayan et,
aziz efendinin şahsına
ayan et ayanı!

Tört arıştuu Oyrottun
azis kandın balası,
kıl-cagaluu Oyrottun
kımbatının balası,
altın aydar, çok belböö
azis kandın balası,
Kara-kandın botosu
kabılan tuugan Almambet

Dört bölgenin sahibi Oyrot'un,
aziz hanın oğlu,
kıl yakalı Oyrotların
pek kıymetli oğlu
altın örgülü, saçaklı kuşaklı
aziz hanın oğlu
Kara Han'ın yavrusu
kaplan doğan Almambet

beti berip boluptur,
arbagı beri cürüptür!
Eldey kele catırı,
cooday kele catırı
a coo-sının bilbedim.
Köldö catkan köp cılkı,
köp cılkının içinde

yüzünü bize çevirdi,
ervahı buraya geliyor,
kalabalık geliyor,
düşman gibi geliyor,
hiddetli midir bilmiyorum.
Gölde pek çok at duruyor,
bu at sürüsü içinde

atasının batası
ak niyetke caratkan,
ukum-minen tukumu
Kambar-bozdun üürünön
ekini koştop keliñer!
Bu atekem Cakıp-bay
on eki kulaş ak celek
bir baylatıp alıñar!
Ay tuyagın degile,
kötörüp koyo bergile!
Birin koştoy cürgülö!
Altımış kulun öltürüp
azrap algan Tay-buurul,
cetimiş kulun öltürüp

cemdep algan Tay-buurul,
Tay-buurul ala cürgülö!
Kabırgası kacır-bucır,
kara too karagan,
ordo tikse, bilinis!
İçegisi iyri-buyru
kaşka suu
ilgeleş konso tügöngüs,
menin Çoñ-karam ala cürgülö!

Koyon caak, öge tiş,
Kök-ala cürgülö!
Cügürgönü çapkanday,
cünü taykı makmalday
menin Koyon-boz ala cürgülö!
Kalkamandın Kara-ker
kalktan koştoy cürgülö!
Tokomondun Torusun
topton koştoy cürgülö!

babasının duası
iyi niyetle yaratıldı
tayı ile tohumu
Kambar-boz'un aygır sürüsünden,
ikisini alıp gelin.
Babam Cakıp-bay'ın
on iki kulaç ipi ile
bağlatıp getirin.
Ay biçimi nalı varsa,
götürüp birini salıverin.
Öbürünü alıp getirin.
Altmış kulayı harcayıp
yem verdiğimiz Tay-buurul,
yetmiş kulayı harcayıp

emzirdiğimiz Tay-buurul,
bu Tay-buurul'u al götür!
Kaburgası katır kutur,
kara dağ gibi yükselen,
han oraya çadır dikmiş sanki,
içi eğri büğrü yataktan
akan bir kaynak,
oraya halkı konmuşsa tutun,
benim Çon-kara'mı alıp sür!

Tavşan yanaklı, törpü dişli
Kök-ala'yı alıp sür!
Koşarken topraklar saçan,
kadife saçları olan
benim Koyon-boz'u da alıp sür!
Kalkaman'ın Kara-ker'ini
halkın elinden alıp sür!
Tokomon'un Toru'sunu
halkın elinden alıp sür!

"Kolu koloo bolot!" dep
noktoloy can ürötkön,
"baştan çaypoo bolot!" dep
başınan manattan nokto kattırgan,
"soorısı caypoo bolot!" dep
üstünö colborston keçim
captırgan-
Sar'alañ ala cürgülö!

Ön ayakları sakatlanır diye
gem vurduğumuz,
başı döner diye
at bezden yular taktığımız,
sırtı yara olur diye
kaplan postundan örtü
yaptırdığımız
Sarı-ala'yı alıp sür!

Cakşılıktuu kep bolso,
al coo-sının kılmarbıs;
camandıktuu kep bolso,
al coo-sının kılarbıs!'
Tars-etme-minen bir atıp,
tarsıldaşıp kol cürdü,
Kürs-etme-minen bir atıp,
kürsüldöşüp kol cürdü.

İyi sözler söylenirse,
cenge hacet kalmaz hiç,
fena sözler söylenirse,
hemen savaşa başlarız.
Fırlatılmış bir ok gibi
gürleyip ordu yürüdü,
fırlatılmış bir ok gibi
vınlayıp ordu yürüdü.

Suu ayagı Korkuttan
Margalandı bastı deyt,
Namagenge keldi deyt,
oşu cerge kondu deyt.
Tañ agarıp atkanda,
kün kızarıp çıkkanda,
oşu cerden köçtü deyt,
Çatkal ördöp çıktı deyt,
Çanaç aşıp tüştü deyt,
Kara-buura beline

Korkut kaynağından kalktı,
sonra Margelan'dan geçti
Nemengan'a vardılar,
orada konakladılar.
Tan yeri ağarıp
gün kızarıp doğarken
buradan göçtüler,
Çatkal suyundan yukarı çıktılar,
Çanaç dağından aşağı indiler,
Kara-buura beline

aa çıgıp keldi deyt.
aşı aşıp tüştü deyt.
Kara-buura oosuna
kelip konup kaldı deyt.
Erteñ-minen köçtü deyt,
Talas boylop çıktı deyt,
Çelgektin sarı dalaga
kelip konup kaldı deyt.
Tañ agarıp atkanda,
kün kızarıp çıkkanda,

yükselerek çıktılar.
Geçince aşağı indiler.
Kara-buura'nın ağzında
durup konakladılar.
Ancak sabah yola çıktılar,
Talas boyunca gittiler,
Çelgek yaylasına
gelince konakladılar.
Tan yeri ağarıp
gün kızarıp doğarken

Manas turup ayttı deyt:
'Cayma-kökül Caş-uul,
at tokuçu Boz-uul-
samoor otko koyuñar,
kırkma çaydan salıñar,
kaymaktan alıp salıñar,
kanttan alıp koşuñar,
mart-uulap çaydı kaynatıp
bir özümö beriñer!
İlgerilep barayın,

el arıtıp keleyin,
cer arıtıp keleyin!'
Temir taman üzöñgü
teppey ırgıp mindi deyt,
Merkenin başın kesti deyt,
Aşmaranın Kum-belden
Ak-kula baylay saldı deyt.
Aşmaranın Kum-belden
takıyaday Kara-taş,
Kara-taştın üstündö

Manas kelip karadı,
tögürögün maradı,
tört aylana bara'dı-
anda eşteme körünböyt:
'Beriştelüü özümö
belge bergen ayanı:
mında emes al ele'.
Manastın kabagı kalıñ eken,
kirpigi uzun eken,
köstün castığında
kala bergen eken.

Manas dedi ki:
"Cayma-kökül, Caş-uul,
atlara eyer koyan Boz-uul
semaveri ateşe koy,
kırkma çaydan içine koy,
içine taze kaymak koy,
üstüne şekerden de koy,
sonra bir güzel pişir çayımı,
ve yalnız bana ver onu!
İleriye gideyim,

halkın içinden geçeyim,
memleketi dolaşayım."
Demir tabanlı üzengiye
basmadan ata atladı.
Merke kaynağını geçti,
Aşmara'nın Kum-bel'ine
Ak-kula'sını bağladı.
Aşmara'nın Kum-bel'inde
takke gibi Kara-taş,
bu kayanın tepesine

Manas çıktı bakındı,
sakin, sakin bakınarak
dört tarafını aradı.
Hiç bir şey görünmüyordu.
"Ferişteli özüme
rüyada gelen işaret
buradakine uymadı!"
Manas'ın kaşları çatık idi,
uzun kirpikleri
gözünün alt kirpiklerinin
üzerine yaslanmıştı.

Aşmaranın astında,
Ak-ermendin özöndö,
Kıl-cirenin miniptir,
kıl küböözün kiyiptir,
arışın uzun Almambet
solokotü-solpotü
atka minip bastırgan.
'At olturgan kelbeti
Kapırga çalış körünöt.
Altın çıraynın nurbeti

Musulmanga çalış körünöt.
Cooloy kele bu catsa,
mınday cürbös al ele.
Kırk çorome barayın,
elime aytıp köröyin.
Eteginen aldırıp,
erteletip kebin surayın!
Cakasınan aldırıp,
şaştırıp kebin surayın!'
Manas kayta bastı deyt.
Temir taman üzöñgü
teppey ırgıp mindi deyt,
Manas çüdöp cürdü deyt.

Almambettin közünö
karan-suran boldu deyt:
'Bu Kökçödön kaçkalı
karan-suran bir neme
men kör'albay kelemin,
karan-suran bir neme
karañ etip cogoldu,
men oşaa barayın!'
Kunan töönün
terisin
kıyıp algan buldursun
çapsa kulak tundursun,
beşte töönün
terisin

Aşmara'nın alt başında
Ak-ermen ırmağının yanında
Kıl-ciren adlı atına binmiş
kıl zırhını giymiş
ulu kahraman Almambet,
ağır, tartılı adımlarla
atının üstünde ilerliyordu.
"Ata biniş biçimi
bir kafire benziyor,
altın yüzünün nurları,

müslümana benziyor.
Düşmanca niyetle gelseydi,
atını böyle sürmezdi.
Kırk yiğidime varayım,
kavmime haber vereyim.
Eteğinden tutayım da
çabuk konuşturayım!
Yakasından tutayım da,
hemen konuşturayım!"
Manas atını geri sürdü.
Demir tabanlı üzengiye
basmadan atladı,
Manas acele yurduna döndü.

Almambet'in gözüne
kara bir şey göründü.
"Kökçö'den kaçalı beri
şimdiye kadar gözüme hiç
kara bir şey görünmedi.
Demin tam göremediğim kara şey
işte bak tekrar yok oldu.
Ben oraya bir gideyim!"
Üç yaşındaki deve
derisinden yapılmış
kamçıyı elinde salladı,
kulakta uğulduyor bu,
beş yaşındaki deve
derisinden yapılmış

bıçıp algan buldursun
koş alakan saldırgan
altın saptuu sır kamçı
Kıl-cirenin tolorsuktun
cogor' cak,
bulçuñ ettin tömön cak
tartıp kelip ciberdi,
tayday eti bölündü,
tayganday conu tüzöldü!
Aşmaranın Kum-belge
salıp çıgıp bardı deyt.

Eki cagın karasa,
tögürögün marasa,
bir ökçösü karış kök ceke
izi catır bir etikten.
Almambet attan tüşö kaldı deyt,
baskan cerin bastı deyt,
bir elisi kem keldi!
Munday basıp bard'ele,
bir attın izi catırı.
Kıl-cirendi narı tartıp
bastırdı,

beri tartıp bastırdı,
bir elisi kem keldi!
'Kim-de bolso bu kişi
menden eki elisi artık er eken!'
Cañıdan baskan bu cerde
Ak-kulanın isterin
cañı at isi ekenin bildi deyt.
Almambet ketip bara catır.
Manas çorolorgo keldi,

ince, ince kesilmiş
iki karış örülmüş
altın saplı kamçı ile
Kıl-ciren'e
vurdu o,
kaba etinin altına,
bileğinin üst tarafına,
tay kadar yumuşak eti yarıldı,
derin bir yara açıldı!
Aşmara'nın Kum-bel'ine
fırlayarak tırmandı.

İki tarafını süzüp
etrafına bakınca
bir karış ökçe boyunca
bir çizme izi göründü.
Almambet atından atladı
çizmenin izine bastı,
kendininki bir parmak küçük geldi!
Buraya basan bir ayak,
bir de at izi vardı.
Atı Kıl-ciren'i geri çekip
bastırdı,

beri çekip bastırdı:
atının da ayağı bir parmak kısa
kaldı.
"Bu adam her kim ise
iki parmak uzun benden!"
İçine bastığı bu yerin
Ak-kula'nın izlerinin
yeni at izi olduğunu bildi.
Yoluna gitti Almambet.
Manas yiğitlerine vardı,

çoroloruna ayttı deyt:
'Kapır-minen Busurman, çorom,
kalçap algan kırandar, çorom,
elim-minen
curtumdan, çorom,
ekçep algan erender, çorom,
kolgo kabar aytıñar, çorom,
curtka kabar aytıñar, çorom-

yiğitlerine dedi ki:
"Kafir ile müslüman, yiğitlerim,
cenkte denenmiş yiğitlerim,
yurdumdan kavminin
arasından, yiğitlerim,
seçilmiş erlersiniz siz, yiğitlerim,
orduya bildirin, yiğitlerim,
halka bildirin, yiğitlerim.

1561 solokotü-solpotü, çorom,
atka olturgan kelbeti, çorom,
Kapırga çalış körünöt, çorom,
altın çıraynın nur beti, çorom,
Busurmanga çalış körünöt, çorom!
Eldey kele catabı, çorom?-
A coo-sının bilbedim, çorom.
Cooloy kele catabı, çorom?
Özümnön tömön kongon
al elder, çorom,

ağır temkinli adımlarla, yiğitlerim,
bir atlı yaklaşıyor, yiğitlerim,
görünüşü kafire benziyor,
yiğitlerim,
fakat yüzünün şulesi, yiğitlerim,
bir müslümana benziyor,
yiğitlerim!
Buraya doğru geliyor, yiğitlerim!
Düşmana benzetemedim,
yiğitlerim.
Düşmanca niyetle mi gelmekte,
yiğitlerim?
Aşağıya konup yerleşmiş
bütün halk, yiğitlerim,

mınan cogoru konuñar, çorom!
Üydü kaskatar kılıp tigiñer, çorom,
kötünö çatır tigiñer, çorom!
Attan cöö boluñar, çorom,
kaskatar bolup turuñar, çorom!
Kol çetine altı bir kişi
çıgıñar, çorom,
oşu cerden coolotup alıp
keliñer, çorom!'

benden yukarı yerleşin, yiğitlerim,
evleri sıra sıra dikin, yiğitlerim,
arkasına çadırları kurdurun,
yiğitlerim,
Atlardan inin, yiğitlerim,
bir sıra durun, yiğitlerim!
Altı kişi ordunun önüne
geçsin, yiğitlerim,
onu buraya alıp
getirin, yiğitlerim!"

Almambet koldu kördü deyt,
koktu-minen kirdi deyt,
koynot-minen çıktı deyt,
Uça bergen torgoydu
Kıl-cirennin şaybar-corgosu-minen
karmap alıp kaytıp koyo berdi!
Altı bir kişi salam ayttı:
'Asalaudan salau maliykim!', dedi.
'Elikeme salam!', dedi Almambet.

Almambet askerleri gördü,
dar geçide atını sürdü,
dik patikaya tırmandı.
Bir çayır kuşu uçarken
Kıl-ciren rahvan koşarken
kuşu tutup yine salıverdi.
Altı kişi selam verdi.
"Selamünaleyküm!" dedi.
"Aleykümselam!" dedi Almambet.

'Colooçu bolsoñ, col aytam,
cokçu bolsoñ,
mal aytam!
Kaydan çıgıp kelesiñ?'
'Kanduu cerden kelemin,
kanga kebim aytamın:
bektüü cerden kelemin,
bekke kebim aytamın.'
Emi altı kişi ayttı:

"Yolcu isen yol göstereyim,
hayvanını kaybettiysen
yerini söyleyeyim,
nereden geliyorsun sen?"
"Han yurdundan geliyorum,
ben han ile görüşürüm.
Bey yurdundan geliyorum,
ben bey ile görüşürüm."
Altı kişi cevap verdi:

'Kanduu cerden kelseñis,
kanga sözüñ aytsañıs:
bektüü cerden kelseñis,
bekke kebiñ aytsañıs-
kanım Manas tigindey,
beyçarası bis ak-pıs!
Kar'alaman sis kişi:
attuu bargan anç'emes.'
Çılbırınan karmadı.
Kabılan tuugan Almambet
bulkup aldı çılbırdı,
culkup aldı tiskindi,
cakşının cagasınan bastırıp,
camandı tepsetip

"Han yurdundan geliyorsanız
han ile görüşürsünüz.
Bey yurdundan geliyorsanız
bey ile görüşürsünüz.
Hanımız Manas orada duruyor,
biz onun ancak uşağıyız,
siz de ancak tebasınız,
yanına atla gidilmez."
Atı dizgininden tuttular,
Kaplan doğan Almambet,
tutup çekti dizgini,
çekip aldı dizgini,
iyi atları yanından bastırdı,
kötüleri teptirdi

kete-bara catır.
'Almambet-minen Manas ökөө
kantip cüs körüşör
eken?' kol dedi.
Ak-çatırdın eşiginin aldına
Almambet cetip bard'ele.
Catık tildüü Acıbay
eşikke çıga kaldı deyt:
'Asalaudan salau maliykim!'
'Elikeme salam!' dedi deyt.

ileri geri koşturdu.
Almambet ile Manas, bu ikisi,
nasıl yüz yüze görüşecek
diye merak oldu herkese.
Ak çadırın kapısının önüne
Almambet varmıştı.
Tatlı dilli Acıbay
eşiğe çıkıp dedi ki:
"Selamünaleyküm!"
"Aleykümselam!" dedi bu.

Acıbay turup ayta'dı:
'Colooçu bolsoñ, col aytam,
cokçu bolsoñ,
mal aytam!
Kaydan çıgıp kelesiñ?'
Anda Almambet ayttı:
'Men cokçu
emes, colooçu
coldu surap kelemin.

Acıbay dedi ki:
"Yolcu isen yol diyeyim,
kayıp bir şey arıyorsan
hayvanlarını göstereyim!
Nereden çıkmış geliyorsun?"
O zaman Almambet dedi ki:
"Ben bir şey aramıyorum,
yolcuyum,
yolu sormaya geliyorum.

Kanduu cerden kelemin,
kanına sözüm aytamın:
bektüü cerden kelemin,
begine sözüm aytamın!'
Acıbay anda ayttı deyt:
'Kanduu cerden kelseñis,
kanga sözüñ aytsañıs:
bektüü cerden kelseñis,
bekke sözüñ aytsañıs-
kar'alaman bis ak-pıs,
kanım Manas tigindey:
beyçarası bis ak-pıs,

Han yurdundan geliyorum,
sözümü hanına söyleyeceğim.
Bey yurdundan geliyorum,
sözümü beyine diyeceğim!"
Acıbay o zaman dedi ki:
Han yurdundan geliyorsanız
sözünüzü hana söyleyin.
Bey yurdundan geliyorsanız
sözünüzü beye deyin.
Biz onun emrindeyiz,
hanımız Manas orada duruyor,
biz onun hizmetkarıyız,

begim Manas tigindey!'
Atının başın burdu deyt,
asıl tuugan Almambet
oşu cerde turdu deyt.
Kıl-cirennin çılbırın
karmap turup ayttı deyt:
'Kuday kıldı, argam cok,
Kudrot kıldı, çaram cok!'
Kıl-cirennin çılbırın
ırgıtıp ciberdi,
attan tüştü Almambet.

1647 Catık tildüü Acıbay
eñilip eşik açtı deyt.
Arışın uzun Almambet
eñkeyip kirip keldi deyt:
'Asalaudan asalau maliykim!
Kan Manas, batır, amanbı?'
'Elikim salam!' dedi deyt.
Endi Manas ayttı deyt:
'Bu cagıñdan colooçu
solokottün-solpottün
atk'olturgan kelbetiñ
Kapırga çalış körünöt,

1659 altın çıray nur betiñ
Busurmanga çalış körünöt-
atañnın atı kim bolot,
eneñnin atı kim bolot?'
Asıl tuugan Almambet
Manastı tartıp koydu deyt:
'Kuday kıldıñ, argam cok, Manas,
Kudrot kıldıñ, çaram cok, Manas!
Uktuñb'ele ukmuştu, Manas,
kördüñb'ele körmüştü, Manas?
Men too içinde nar edim,
men cerimde senge bar edim:

beyimiz Manas orada duruyor!"
Atının başını çevirdi,
asil doğan Almambet
geldi bu yerde durdu.
Kıl-ciren'in dizginini
sımsıkı tutup dedi ki:
"Tanrı istedi, ne yapalım!
Kudret istedi, çarem yok!"
Kıl-ciren'in dizginini
bırakıp attan atladı,
yere indi Almambet.

Tatlı dilli Acıbay da
eğilip kapıyı açtı.
Arştan uzun Almambet
eğilip çadıra girdi:
"Selamünaleyküm" dedi,
"Manas Han bahadır, nasılsın?"
Dostça selamını alıp
Manas ona şöyle dedi:
"Bu tarafa ey yolcu sen
ağır, temkinli gelirken
at üstünde duran gövden bana
bir kafir gibi gelmişti.

altın yüzünün şulesi
tamamen müslümandı.
Babanızın adı nedir?
Ananızın adı nedir?"
Asil doğan Almambet
Manas'ı sarsarak dedi ki:
"Tanrı istedi, ne yapalım, Manas,
Kudret istedi, çarem yok, Manas!
Duydun mu duyduğumu, Manas?
Gördün mü gördüğümü, Manas?
Ordunun en kuvvetlisi idim,
ben yurdumda senin gibi handım.

nar içinde lök edim,
men cerimde köp edim!
Altı arıştuu Oyrottun
akımının balası,
tört arıştuu Oyrottun
törösünün balası,
kıl cagaluu Oyrottun
kıyınının balası,
altı aydar, çok belböö,
azis kandın balası-
Kara-kandın balası
kabılan tuugan batırdan

Develerin kocamanı idim,
ben yurdumda büyük idim.
Altı Oyrot kavmi içinden
ben hanlarının oğlu idim,
dört Oyrot kavmi içinden
ben beylerin oğlu idim,
kıl yakalı Oyrotların
kahramanının oğluyum,
altın örgülü, saçaklı kuşaklı,
aziz hanın oğluyum.
Ben Kara Han'ın oğluyum
kaplan doğan kahramandan,

1683 Kan Almambet çıktı deyt!
Uktuñb'ele ukmuştu, Manas,
kördüñb'ele körmüştü, Manas?
Men Kan Almambet özümün!'
Manas turup ayttı:
'Kara-kandın balası
Kan Almambet sen bolsoñ,
kele beriñ koluñdu!'
Bir körüşüp kaldı deyt,
endi Manas ayttı deyt:

Han Almambet çıkmıştır!
Duydun mu duyduğumu, Manas?
Gördün mü gördüğümü, Manas?
Almambet Han benim işte!"
Manas kalkıp dedi ki:
"Kara Han'ın oğlu eğer,
Han Almambet sen isen,
ver bana öyle ise elini sen!"
Görüşmeye başladılar.
Şimdi Manas ona dedi ki:

'Kapır-minen Busurman
kalçap algan kırandar!
Elim-minen curtumdan
ekçep algan erender!
Kara-kandın balas'ay
Kan Almambet batırga
barıp turup salam kıl!
Samoor otko koygula!
Kaymaktan alıp salgıla!
Kanttan alıp koşkula!

"Kafir müslüman,
cenkte denenmiş erlerim,
yurdumdan, kavmimin arasından
seçilmiş er oğulları!
Kara Han'ın oğluna,
Han Almambet bahadıra,
gelin selam durun!
Semaveri ateşe koyun!
İçine biraz kaymak koyun!
Üstüne şeker de ekleyin!

Mart-uulap çaydı kaynatıp
Almambetke bergile!
Naar alsın oosuna,
çırım alsın közünö!'
Asıl tuugan Almambet
çırım aldı közünö,
naar aldı oozuna.
Endi Manas mını ayttı:
'Örköçü biyik, seeri bas,
öktöm tuugan Ak-kula,

Ak-kulanı baş kılıp
anın arkı cagına
Sar'alanı kılıñar!
Anın arkı cagına
Tay-buuruldu kılıñar!
Ak-kulanı baş kılıp
togustu tartıp ötkörsün!
Bara-tıgan eline,
bata-tıgan toona

ayta kelsin Almambet,
mine kelsin buudandı!
Menin Ak-olpogum algıla,
Almambettin üstünö
alıp caba koygula!
Kiye kelsin Olpoktu,
karagay nayza, kak züñgü
karmay kelsin koluna!

Alaştan tüşkön boloçu
koş çegeli bos kise
çalına kelsin beline!
Kara boyu kiş telpek
başına alıp koygula!
Kiye kelsin Almambet!
Bara-tıgan eline,
bata-tıgan toona
ayta kelsin Almambet!
Ökçösü karış kök ceke

Güzel bir çay yapıp
Almambet'e sunun!
Sıcak, sıcak ağzına koysun,
bir parçacık uykuya dalsın!"
O vakit asil Almambet
bir parçacık gevşedi,
sıcak çayı ağzına aldı.
Sonra Manas şöyle dedi;
"Hörgücü yüksek, sırtı alçak,
soylu Ak-kulamı getirin,

Ak-kula başı çeksin,
ondan sonra arkasından
bana Sarı-ala'yı getirin!
Ondan sonra dizgininden
tutup getirin Tay-buurul'u,
başta Ak-kula olmak üzere
dokuz iyi at getirin!
Her gittiği memlekete,
her gittiği dağlık yere,

Almambet'i haber versin,
Almambet ata binsin!
Zırhımı da getirin
Almambet'in arkasına
giydirin bu zırhımı,
Almambet bu zırhımı giysin,
tahta kabzalı bu mızrağımı
isterse eline alsın!

Çok uzaktan getirdiğim
perçinli, boz renk kesemi,
alsın beline taksın!
Siyah samur kalpağımı
getir başına koyalım,
giysin Almambet kalpağı!
Her gittiği memlekete,
her bir geçtiği dağa,
Almambet söylesin bunu!
Uzun ökçeli çizmelerimi

kiye kelsin butuna!'
Aytkanınday kıldı deyt.
Aytkanınday kılganda,
Asıl tuugan Almambet
bergenin almay ayttı deyt:
'Sar'alandı mineyin,
Ak-kulañ tursun özüñdö-
bolso bolsun!' dedi deyt.
Manas batır ayttı deyt:

'Serek, Sırgak, eki uul, çorom,
aylanayın Kudayga, çorom,
arpa-minen buudayga, çorom,
"Beremin!" degen koluga, çorom,
belen kılıp coluna, çorom,
Kara-kandın balası
kabılan tuugan Almambet
başın togus kılıñar!
At çabış bir tüşürüp salıñar!

Ak-sakalın, at çıgar!
Kiçüü çoro, ton çıgar!
Kara-kandın balası
Kan Almambet bu bolso,
bir kuttuktap tüşürgün, çorom!'
Aytkanınday kıldı deyt:
'Kök tekeni too tekedey
korgutkan, çorom,

atekeñe Cakıp-bayga
aytıñar, çorom!
Aladan baytal soysun de, çorom!
aşırgı curtun cıysın de, çorom!
Kemekenin başına, çorom,
kırk kermeni kaksın de, çorom!
Kırk atka beyge tiksin de, çorom!
Oşu cerden at çabam, çorom,

ayaklarına giysin!"
Söylenileni yaptılar,
hanın sözünü tuttular.
Asil doğan Almambet
hediyeleri almadı dedi ki:
"Sarı-ala'na binerim ben,
Ak-kula atın sende kalsın,
bu bana elverir!" dedi.
Er Manas dedi ki:

"Serek, Sırgak, ey iki yiğidim,
Tanrı şahit olsun, yiğitlerim,
arpa ile buğdayı, yiğitlerim,
veririm deyip eline, yiğitlerim,
yolluk vereceğim yiğitlerim,
Kara Han'ın oğluna,
kaplan doğan Almambet'e
dokuz atı getirin!
Bir at yarışı yapın!

Ak sakallıya at çıkacak!
En küçük yiğide elbise çıkacak!
Kara Han'ın oğlu
Han Almambet geldiyse
kutlayalım koşu ile, yiğitlerim!
Söyleneni hep yaptılar:
"Kök-teke'yi, dağ tekesiymiş
gibi korkutan, yiğitlerim,

babam Cakıp-bay'a
söyleyin, yiğitlerim,
bir alaca kısrak kestirsin,
yiğitlerim,
bütün halkı toplasın, yiğitlerim!
Kemeke'nin başına, yiğitlerim,
kırk tane kazık çaktırsın, deyin,
yiğitlerim,
kırk ata ödül versin, deyin,
yiğitlerim,
buradan ata binerek ben,
yiğitlerim,

üygö cetkençe at çabam, çorom!
Almambettey batırga, çorom,
canıdan sıyın kılsın de, çorom,
astınan uturlap çıgıp
kelsin de, çorom!'
Eki çoro cürdü deyt,
Cakıp-bayga cetti deyt.

eve kadar koşacağım, yiğitlerim,
bahadır Almambet'e, yiğitlerim,
hediyeler hazırlasın, yiğitlerim,
ikramlarla karşılasın, böyle
söyleyin, yiğitlerim!"
İki yiğit ata binip,
Cakıp-bay'ın evine gitti.

1778 'Asalaudan asalau maliykim, ata!'
'Elikime salau maliykim, botom!'
Erteñ-minen kelippis, ata,
atka minip celippis, ata.
Kan ordunda ezenbi, ata,
kalk dagıda şügürbü, ata?'
'Kan ordunda ezen dır, botom,
kalk dagıda şügür dür, botom!'
'A süyünçü-süyünçük, ata!
Kara-kandın balası, ata,
kabılan tuugan Almambet, ata,

"Selamünaleyküm, ata!"
"Aleykümselam, yavrum!"
"Erkenden yola çıktık biz, ata,
atları sıkı sürdük, ata.
Han tahtında rahat mı, ata,
halk şükür içinde mi, ata?"
"Han tahtında rahat, oğullarım,
halk da şükür içinde, oğullarım!"
"Ben haberci geldim, ata!
Kara Han'ın oğlu, ata,
kaplan doğan Almambet, ata,

kaçıp bir keldi koşuma, ata!
Kara kolduu, kök bittüü, ata,
Kan Almambet kelgen, ata!
Töröm Manas ciberdi, ata,
"Aladan baytal soysun!" deyt, ata,
"Aşırgı curttu cıysın!" deyt, ata,
"Kemegenin başına, ata,
kırk kermeni kersin!" deyt, ata,
"Kırk atka beyge tiksin!" deyt, ata,
oşu cerden at çabam!" deyt, atam!'

yurdumuza kaçıp geldi, ata!
Kara elli, mavi bitli, ata,
Han Almambet geldi, ata!
Beni Er Manas gönderdi, ata,
bir alaca kısrak kessin, dedi, ata,
halkı da toplasın dedi, ata,
Kemege'nin başına, ata,
kırk tane kazık çaktırsın, dedi, ata,
kırk ata ödül versin, dedi, ata,
buradan at koşacağım, dedi, atam!"

1799 Cakıp-bay mını aytat:
'Atañ bir tuugan cer kayda, botom,
Eneñ bir tuugan
cer kayda, botom?
Kindik bir kesken
cer kayda, botom,
kirindi bir cuugan
cer kayda, botom?'

Cakıp-bay dedi ki:
"Babanın doğduğu yer neresi,
yavrum,
ananın doğduğu
yer neresi, yavrum?
Göbeğinin kesildiği
yer neresi, yavrum,
ilk yıkandığın
yer neresi, oğlum?

Anda eki uul aytat:
'Kindik kesken cerlerdi, atam,
kirdi cuugan cerlerdi, atam,
men bilbaymin' deydi deyt.
'Kindik kesken cerleriñ, botom,
kirindi cuugan cerleriñ, botom,
Kebes bir toonun beri cagı, botom.

İki oğlan dediler ki:
"Göbeğimizin kesildiği yeri, ata,
kirimizin yıkandığı yeri, ata,
biz bilmiyoruz."
"Göbeğinin kesildiği yer, yavrum,
kirinin de yıkandığı yer, yavrum,
Kebes dağının beri yanı, yavrum.

keñirsip catkan Keñ Ertiştin
baş ele, botom.
Almambettin ıskarına
çıdabay, botom,
köçüp bir cürüp
tügöndüñ, botom-
altımış ala-baş
aygır üürü, botom,
altımış tay bold'ele, botom!-
Anı koştop sen algın, botom!
Tor'ala aygır üürü, botom,
altımış tay bold'ele, botom!-
anı koştop sen algın, botom!'

hep genişleyen geniş İrtiş
nehrinin başı, yavrum,
Almambet'in donduran bakışlarına
dayanamayıp, yavrum,
o yerlerden göçüp
gitmiştin sen, yavrum.
Altmış alaca aygır
sürüsü ile, yavrum,
altmış tay hazırla, yavrum!
Kestirip sen al, yavrum!
Doru alaca aygır sürüsü şurada,
yavrum,
altmış tay orada, yavrum!
Sen de oraya git al, yavrum!

Cakıp-bay endi köçtü deyt,
cer tüzünö kondu deyt.
altımış cele, miñ kulun
çıbırata baylap saldı deyt:
cetimiş cele, miñ kulun
cergilete baylap saldı deyt!
Döbödöy etti kıldı deyt,
köldöy içki kıldı deyt,
Kemegenin başında

Cakıp-bay oradan göçtü,
düzlüğe kondu,
altmış iple bin kulayı,
toplatıp bağlattı.
Yetmiş iple bin kulayı
sıra sıra bağlattı.
Tepe gibi et yığdırdı,
göl gibi içki hazırlattı,
Kemege'nin başına

kırk kermeni kaktı deyt,
kırk atka beyge tikti deyt.
Manas endi at çaptı,
Kıl Ertişten bu çıkkan
Almambettin Kıl-ciren
Ak-kuladan çıgat deyt,
köönünön or alat deyt!
Manastın astına koyo beret deyt!

kırk tane kazık çaktırdı,
kırk ata ödül verdi.
Derken Manas yel gibi koştu,
yukarı İrtiş'ten çıktı,
Almambet'in Kıl-ciren'i
Ak-kula'yı geçiyor, derken
adamakıllı geçmişti!
Manas atı koyuverdi!

Ak-kula kelet arıştap,
Manas kelet manastap,
manastap, uraan çakırdı!
Cakındaşıp kelgende,
bu Çakanım baybiçe
astınan uturlap çıgıp kelet deyt.
Almambetti köröt deyt,
Almambet attan tüştü deyt,

Manas-ta tüşö kaldı deyt.
Çakanımnın katıp
kalgan ak emçek,
aa süttör payda boldu deyt,
tirkirep agıp turdu deyt.
Andan Almambet batır ayttı deyt:
'Enekeñnin ak emçek
agıp turat, Manas-kan!

Bir emçegin sen emgin,
bir emçegin men emeyin!
Belimdi kınday buulayın!
Cakıp-baydan tuuayın!
Seni-minen bir
tuugan adam bolayın!'
Bir emçegin Almambet emdi deyt,
bir emçegin Manas emdi deyt!
Emi üyünö bardı deyt,
cırgap-kulap cattı deyt-
Manas-minen Almambet
ököö bir tuugan adam boldu deyt!

Ak-kula hızla fırladı,
Manas Manasça geliyor,
Manas nidasını haykırıyor!
Yaklaşıp gelince
annesi Çakanım baybiçe,
sevinçle karşılamaya çıktı.
Derken Almambet'i gördü.
Almambet atından indi.

Manas da attan inmişti.
Çakanım'ın katılıp
kalan ak memesinden
sevincinden süt gelmişti,
şıpır şıpır akıyordu.
Almambet hemen dedi ki:
"Annenin ak memesinden
süt akıyor Manas Han!

Bir memesinden sen git em,
bir memesinden ben emeyim!
Belimi sıkı bağlayayım!
Cakıp-bay'dan doğayım!
Senin kardeşin
olayım!"
Almambet bir memeden emdi.
Manas öbüründen emdi!
Derken evine girdiler.
İçtiler, türkü söylediler,
Manas ile Almambet
ikisi kardeş oldular.

Koş koçkor müyüz — kavuşma; ölüm ve diriliş çemberi

III. BÖLÜM

Manas ile Er Kökçö'nün Dövüşü, Manas ile Kanikey'in Evlenmesi, Ölümü ve Yeniden Dirilişi

Ününü tüm illere yayan Manas, Er Kökçö ile hesaplaşıp onu dize getirir ve Ak-padişa dışındaki bütün milletleri hükmü altına alır. Babası Cakıp Han, oğluna denk bir eş bulmak için Çin'den Hint'e kadar bütün yurtları dolaşır ve sonunda Temir Han'ın kızı Kanıkey'de karar kılar. Fesat düşkünü Mendi-bay araya girip tarafları birbirine düşürmeye çalışsa da dünürlük kurulur. Gece habersizce Kanıkey'in koynuna giren Manas, kızın hançer darbesiyle bileğinden yaralanır; bu çetin karşılaşma, büyük bir düğünle sonuçlanan evliliğin başlangıcı olur.

Mendi-bay'ın kışkırttığı Kökçö-köz ile Kaman-köz adlı iki hırsız, dönüş yolunda Manas'a zehirli rakı içirir ve kahraman hayata gözlerini yumar. Atı Ak-kula, doğanı Ak-şumkar ve tazısı Ak-taygan mezarı başında yas tutup yemeden içmeden kesilir; feryatları arşa ulaşır. Sadık hayvanların bu bağlılığına karşılık Tanrı bir melek gönderir:

mezar ak bir eve, bağrındaki kara taş Altınay adlı bir kıza dönüşür ve Manas dirilir. Kul olup ailesine bakan vefalı Kanıkey'e kavuşan kahraman, anasını tahta çıkarır, açları doyurur ve Ak-padişa ile barış içinde hanlığını sürer.

BİR BAKIŞTA

Kişiler	Manas, Kanıkey, Temir Han, Cakıp Han, Mendi-bay, Er Kökçö, Bagdı-döölöt, Altınay
Mekânlar	Temir Han'ın yurdu, Üç-kapkak vadisi, Ökürçü suyu, Oy-kayın
Temalar	Evlilik ve dünürlük, fesat ve ihanet, sadakat, ölüm ve yeniden diriliş
Kapsam	~2.700 dize
Doruk Anı	Zehirlenerek ölen Manas'ın, yas tutan sadık hayvanlarının feryadı üzerine gönderilen melek eliyle diriltilmesi.

	KIRGIZ TÜRKÇESİ	TÜRKİYE TÜRKÇESİ
43	Toburçak üürün üyürdü, Orustan bölök bu curttu Manas keñeşine kiyirdi. Ak döbö çıgıp taş urdu, Orustan bölök bu curtu Manaska kelip baş urdu. Şaksı cerde badam cok: Manaska kayrıp aytar adam cok. Coloydu coldo taştagan,	Bir çok sürüler toplandı, Rus'tan başka milletler hep, Manas'ın hükmüne girdi, Ak dağa çıkıp ahdetti. Rus'tan başka hep milletler Manas'a gelip baş vurdu. Bu steplerde badem yok, Manas'a çıkacak adam yok. Coloy'u yolda yenerek
	kıbıragan candı baştagan, Kıtaydın kır murunduu Koñurbay kırka saydıñ bu Manas, Sarttın curtun sapırdıñ, Kalça curtun kaçırdıñ, Kızıl-baş curtun kıynadıñ, Ak-padişaga barıp sıyladıñ! Ak asaba kızıl tuu, ak celegin aştagan,	halkın içine girdi. Çinlinin ince burunlu Konur-bay'ını kılıçla devirdin, Manas. Sart'ın yurdunu çiğnedin, Kalça kavmini kaçırdın, Kızıl-baş'ı inlettin, Ak-padişa'ya hediye eyledin! Ak direkli kızıl tuğun üzerinden ak bayrak yükseldi,
61	kırk çoronu baştagan, Acıbay çoronu aykırgan, Almambetin çakırgan- kılıçı bar bilekte, Manastın batırlıgı cüröktö cütküngöndö cürögü kırk çoro şımanganda bilegi! Karkaranın karası, düyüm alptın sarası,	kırk yiğidi götürüp Acıbay yiğide emrettin, Almambet'e seslendin, kılıcın var elinde, Manas, erliği var yüreğinde. Yürekleri kuvvetlendi, kırk yiğit kolları sıvadı, turna kuşunun karası, güçlülerin kuvvetlisi,
	alıp par keñeş tappagan, Manaska kayrı kamçı çappagan! Argımak minse, celmegen, batır Manastın aldına tuura adam kelmegen- aydınınan ay korukkan, külpötünön kün korukkan! Ay bulutka sıyıngan, kün bulutka sıyıngan!	alpler şaşırıp kalmıştı, artık Manas'a kamçı kaldıramadı. Ata bindi ise atı yürümedi Er Manas'ın karşısına bir daha kimse çıkamadı, aydınından ay korktu, ışığından gün korktu, ay bulutlara saklandı, güneş buluta sığındı!

Mingen atı Ak-kula,
kiygen tonu Ak-kübö:
Ak-kulaga at cetpeyt,
Ak-kübögö ok ötpöyt!
Kagılap mingen Kara-ker,
bastırgan colu kara cer!
Manas Manas bolgonu,
manas atka kongonu,
Ak-kulaga at cetpeyt,

Ak-kübögö ok ötpöyt!
Atka mindiñ, Er Manas,
'Bastırgan coluñ koolayın!' dep,
'Er Kökçönü coolayın!' dep,
'Ak-colbors çalamın!' dep,
'Kökçönün kök alaluu köp cılkı
cayda ıloo kılamın!
Çıbıragan kulunun
suuga kıyrıp kelemin!

Azınagan aygırın
anga salıp alamın!
Şıñkıldagan beeni
orusak saap kelemin!
Cergelep kelgen Kökçönün
çeke sayıp alamın!
Tonun ton kılamın,
atın ıloo kılamın,
azıgın atka tartamın!
Aytında Küröñçülöy külügün
Ak-payşaga alıp tartamın,
at cügöndü tartamın!

bindiği at Ak-kula,
giydiği zırh ak zırhtır,
Ak-kulasına at yetişmez,
zırhına hiç ok işlemez,
kara atına binince
yer yüzü simsiyah olur!
Manas Manas olalı,
Manas ata konalı,
Ak-kulasına at yetişmez,

zırhına hiç ok işlemez!
Ata bindin, Er Manas,
"Yoluma gideyim!" dedin,
"Kökçö ile vuruşayım!" dedin,
"Ak kaplanı yakalayayım!" dedin,
"Kökçö'nün kök alaca sürüsünü
yaz gününde burayım!
Tay sürülerini
su başına sürdüreyim!

Azılı aygır kişnetmesinden,
canavar izleri bulayım!
Ağlayan kısrak kişnemesinden
tay yokken süt sağayım,
konup gelen Kökçö'yü
tek başıma yere vurayım,
elbiselerini giyeyim,
atına yük yükleteyim,
azığımı atıma vereyim!
Yürük atı Küröñçü'yü
Ak-padişa'ya hediye edeyim.
malım mülkünü alayım,

109 Ak-padışa aytkanı-mınen bolomun!
Carkıragan cayda bar-
Ak-padışa maa keñeş aytkan soñ,
maa kayrıp kep kayda bar?
Añdaganım arkal, kulca, kiyk tir,
Ak-padışa Ala-toodan biyk tir.
Ak-padışa keñeş aytkan soñ,
Manaska kamçı
çabar kişi kayda bar.
Ak-kula atım tok bolgon:
Ak-padışa-men arkalap turgan soñ,
maa uruşar kişi cok bolgon-
batır Manas arkası!

Ak-padişa'nın dediğini yapayım.
Yazın güneş güzel parlar,
Ak-padişa benimle görüştüğüne
göre
bana artık kim karışabilir?
Avladığım argal, dağ koçu, geyiktir,
Ak-padişa Ala-dağ'dan büyüktür.
Ak-padişa benimle görüştüğüne
göre
Manas'a kamçı çarpacak
kişi nerede var?
Ak-kula atım doydu
Ak-padişa bana arka oldukça
benimle vuruşacak kişi yok artık,
ben, bahadır Manas,

121 "Kar castanıp mal taptım,
Kanıkey cırgaldı körsün!" dep,
"Mus castanıp mal taptım,
bukaram cırgap cürsün!" dep,
"Kıyaluu cerden cılkı aldım,
kırk çorom cırgap cürsün!" dep-
Alıp cıyılıp kelgende,
başın koydoy kesemin,

kanın kara suuday tögömün!
Tonun tongo kılamın,
atın ıloo kılamın!
Karkaraluu kıstarın
ak bilekten alamın,
olco alıp kelemin!
Almambettey çoromo,
aa soogat beremin!

karlı dağlarda yatıp mal buldum,
Kanıkey mesut yaşasın diye,
buzlu yamaçlara yatıp mal buldum,
fukaram mesut yaşasın diye,
kayalardan at sürüsü aldım,
kırk yiğidim de mesut olsun diye.
Alpler toplanıp gelince
başını koyun gibi keserim ben,

kanlarını sular gibi akıtırım,
giyimlerini giyerim,
atlarına yük vururum.
Başı sorguçlu kızlarını
ince bileklerinden tutarım,
yurda esir götürürüm.
Yiğidim Almambet'e
verir, hediye ederim!

Kökçö köp ala cılkı bar,
cıyıp terip aydadım,
cibekten kılgan celkasın
kancıgama baylandım,
kötünön kuup kelgen Kökçönü
tosup turup sayamın!'
Aldındagı Küröñçü
Kökçö keldi kötünön,
bu Manastı çakırat:
'Aydagan cılkıñ altı san
teñ aralga konolu!
Teñ bölüşü alalı!
Kuugan cılkıñ ceti san

teñ aralga konolu!
Teñ bölöşü alalı!
Tokson toru corgo bar,
toroona bölök al!
Altımış ala corgo bar,
ak-sakalduu atana bölök al!
Cetimiş ala corgo bar,
ceñ ayagın algın,
toroona bölök al!'

Manas Kökçö mını aytat:
'Ököömüstün büröömüs,
büröömüs kalbaylı.
Tüptü bolboymun!
Men aralga konboymun,
teñ bölüşü albaymın,
tüptü saa berbeymin!
Alıñ kelse, alıp kal!
Alıñ cetpese, koñşuy ittey
kañşılay turup kal!'
'Mal üçün ölgön it, Manas,
mal üçün ökö ölgölü!

Kökçö'nün kula atı çok,
hepsini yakaladım ben,
ipekten tay yularını
eğerime bağladım,
arkamdan gelen Kökçö'ye
karşı çıkıp vuruşurum!"
Altında atı Küröñçü
Kökçö arkasından geldi,
Er Manas'ı çağırdı:
"Aldığın altı at sürüsü ile
düzlük yere konalım,
bölüşüp yarı yarıya alalım!
Aldığın yedi at sürüsü ile

düzlük yere konalım,
bölüşüp yarı yarıya alalım!
Doksan doru yürük var,
onların hepsini sen al!
Altmış yürük daha var,
bunu ak sakallı babana pay al!
Yetmiş ala yürük daha var,
bunlar da senin olsunlar,
bunu da hep sen al!"

Manas Kökçö'ye dedi ki;
"İkimizden biri yaşayıp,
öbürü şimdi ölmeli.
Ben senin fikrinde değilim,
barışmayı düşünemem,
malı paylaşmayı düşünemem,
sana bir şey veremem!
Kuvvetliysen hepsini al!
Alamazsan köpek gibi
geber kal!"
"Mal için ölen köpek Manas,
mal için ikimiz de geberelim!

170 On eki dürmöt kötörgön
ot çıgar kara mıltıktı
öz koluna bereyin!
Koçuuştap oktu kuyup al!
Tabaktap darı salıp al!
Alakanday ak töşüm
anday açıp bereyin!
Mıltık-mınen atıb-bak!
Meni atıp öltürsöñ,
bu cılkımdı aydap kel!
Öltür'albay sen tursañ,
zorduguna bolboymun!'

182 Aa Manas ayttı deyt:
'Tipti seni korukpaymın
sayışkanıñ sayışkan,
atışkanıñ atışkan,
uruşkanıñ uruşkan,
ölör-ölgüçö karmaşamın,
mıltık-mınen atışamın,
kılıç-mınen çabışamın!
Atışsañda korukpaymın,
çabışsañda korukpaymın!
Keşene buugan belim bar,

kiygen kübö tonum bar!'
Ak-kulaga mindi, deydi,
Ak-kübösün kiydi, deydi
attanıp çıktı bu Manas.
Aydar-kan uulu Er Kökçö
Küröñçü atın mindi, deydi,
kulgun tonun kiydi, deydi.
Bu caktan çıktı Er Kökçö,
bu caktan çıktı Er Manas,
ököö keldi mañdaylaşıp,

On iki kurşun dayanır
ateşler saçan tüfeğimi
al eline ben vereyim!
İki avuç kurşun al koy!
Bir ölçü de saçma koy!
Ak göğsümü bir el kadar
açıp sana hazırlayım!
Tüfeğin ile çek de vur!
Vurup öldürebilirsen
sürülerimi al götür!
Fakat beni öldüremezsen
bu hakarete katlanmam!"

Manas ona dedi ki:
"Senden artık korkum yoktur,
vuruşalım, vuruşalım,
tüfek atışalım, atışalım,
güreşelim, güreşelim,
ölene kadar boğuşalım,
tüfek ile vuracağım,
kılıç ile vuracağım!
Benim kılıçtan korkum yok,
vuruşmadan korkum yok!
Kemerle boğulmuş belim var,

arkama giydiğim zırhım var."
Manas Ak-kulasına bindi,
ak zırhı da giyindi,
atına atladı Manas.
Aydar Han'ın oğlu Kökçö
atı Küröñçü'ye bindi,
deri elbiseyi giydi.
Kökçö ortaya fırladı,
Manas ok gibi saldırdı,
biri birine geçtiler.

süylöspöy sözün tañdaylaşıp.
Ököö keldi canaşa-
Almalı-too alaşa!-
cakasına karmaştı,
ördö süröp ketti, deydi,
ıldıy süröp ketti, deydi.
Sondo Kökçö calınat:
'Koyo bergin cakamdı!
Ördö süröp bardıñ sen,
ıldıy süröp bardıñ sen,
cılkımdı tiyp aldıñ sen,
kırk çoronu kırdıñ sen!-
Kaynı-mınen kaştaşıp,
katın-mınen uruşup-

"Kanıkkanıñ cassın!" dep,
"Bir açuuñdu bassın!" dep,
saa kayra kamçı çaptımbı,
katuu kepti ayttımbı?
Koyo bergin cakamdı!
Sen-de edemi Er Manas!
Men-de edemi Er Kökçö!
İttey bolup uruşup,
kulday bolup culuşup,
caman attuu bolboylu?
Ököömüstün büröömüs
mal üçün ölmök bolduk!
"Koy! Koy!" desem, bolbodun,
menin tilimdi albadıñ!'

bir tek söz söyleşmediler.
İkisi karşılaşmıştı
Almalı-dağ'ın yanında!
Yakalarından tutarak
yukarı doğru çekiştiler,
aşağı doğru çekiştiler.
Sonunda yalvararak Kökçö dedi ki
"Koyuver artık yakamı,
yukarı doğru ezdin beni
aşağı doğru sürükledin,
sürülerimi aldın sen,
kırk yiğidimi aldın sen!
Kaynım ile savaşıp
karım ile vuruştun!

"Hiddetini yatıştır!" dedim,
"Nefretini bastır!" dedim,
sana kamçım mı dokundu?
Katı bir söz mü söyledim?
Gel koyuver şu yakamı,
sen her zaman Er Manas'sın!
Ben de Er Kökçö'yüm daim!
Köpek gibi boğuşursak,
köle gibi döğüşürsek,
adımız fenaya çıkmaz mı?
İkimizden biri mutlak
bir mal için ölmeli mi?
Bırak, dedim, bırakmadın,
sözlerimi dinlemedin."

On eki dürmöt kötörgön
ot çıgar kara mıltıktı
Manastın koluna berdi deyt,
tabaktap darı saldı deyt,
koçuuştap ogun kuydu deyt.
"Tars!" dedire bir koydu!
Kökçönün atı Küröñçü
bu Kökçönü kötörüp
kök tütün bolup kubuldu!
Mınday Kökçö cürgön cok,
mıltıgı bu Kökçönü tiygen cok!
Mañdayında Kökçö turat katkırıp:
'Ot çıgar kara mıltıktı
menin koluma ber!

On iki kurşun dayanan
ateş saçan tüfeğini
Manas'ın eline verdi,
bir ölçü de saçma koydu,
iki avuç da kurşun koydu.
Pat! diye tüfeği boşalttı.
Kökçö'nün atı Küröñçü
Kökçö'yü havaya kaldırdı,
Kökçö mavi duman oldu,
Kökçö gözlerden gaip oldu!
Kurşun ona değmemişti,
Kökçö gülerek karşısına çıktı:
"Ver şu ateş saçan tüfeği,
bir de ben ateş edeyim!

Tabaktap darı salayın
koçuuştap ogun kuyayın!
Tabılga butak bol, Manas!
Tatuu bolup turup ber, Manas!
Men seni tars teñ atayın!
Bek topçulap topçuñdu,
bek upçulöp upçuñdu,
acaldın ogu tiygende,
toktotup turgun, Ak-kübö!
Açık cerge kalbasın!
Ogu cañılıp salbasın!
Manas, Manas, ölbögün!'

Ben de içine saçma koyup
iki avuç kurşun koyayım!
Tabılga dalı ol, Manas!
Orada dimdik dur, Manas!
Bir atışta seni vurayım!
Düğmelerini iyi ilikle,
bağlarını sıkı bağla,
ecelin oku değerse
ak zırhın onu tutsun!
Açık bir yerin kalmasın!
Ok yanılıp dalmasın!
Manas, Manas ölmesin."

Kökçö "Tars!" koyup bir attı, deyt!
Manastın cürögün tiydi, deyt!
Oşu mingen Ak-kula
kötörüp alıp kaçtı, deyt.
Kökçö kötünön çakırat:
'Eri cañgıs sen edeñ, Manas,
atamnın cañgıs men edem, Manas!
Sen cañgıs-ta men cañgıs-ta Manas,
ököbüstön cañgıs, Manas-
karool körgön bu közüm, Manas,
kaçıp kesseñ ne boldu, Manas?
Maşa tartkan bu kolum
baylanıp kalsañ ne boldu, Manas?

Kökçö "güüm!" diye tüfeği boşalttı,
Manas'ın yüreğine değdi,
bindiği Ak-kula
kaçıp oradan gitti.
Kökçö arkasından bağırdı:
"Sen tek er idin Manas,
ben de babamın tek oğlu idim
ben tekim, sen teksin, Manas!
ikimizden biri ölür, Manas,
iyi nişan alır gözüm, Manas,
kaçıp gitsen olmaz mıydı, Manas?
Tetiği elimle çektim, Manas,
niçin bağlanıp kaldın sanki, Manas?

Çını degen çınım bar,
çiy iylegen darım bar-
ölgön candı tirgisken,
öçkön ottu tamıskan,
ak baktaga orop algan sarın bar,
ak baktaga orop algan darım bar:
içinden ezip bereyin,
tışından darı sürtöyün!

Çını denilen bir kasem var,
kasemde güzel bir ilacım var,
ölüyü diriltir bu ilaç,
sönmüş ateşi alevlendirir,
pamukta saklı bir otum var,
pamukta saklı bir ilacım var,
ezip sana içireyim,
vücuduna da süreyim!

Ayıktırıp koyo bereyin!
Coldo bod'olup kalasıñ, Manas!'
Oşu caraluu boldu bu Manas,
'Alda!' dep atka mingeni,
alıska sapar cürgönü:
casatkan Kuday carında,
Ak-padışa barında.

Seni iyileştireyim!
Yoksa yollarda kalırsın, Manas!"
Ağır yaralı Er Manas
Allah deyip atına atladı,
atını uzaklara sürdü:
yaratan Allah'a sığındı,
Ak-padişa'nın huzuruna çıktı.

"'Kuday, kuday!" degenden
Kuday men-de deçü edem-
Kuday bölök turbaybı?'
Kuday da ebes bu Manas,
Kudaydı aldı oosuna.
"'Koco, Koco!" degenden
Kuday men-de deçü edem-
A Kudayım, a Kocom,
amanatka sabır koy!
Aygır caak, kara til,
aykırganı colborstoy
Acıbay de, kanteyn?
Kañırganı kablanday
Almambet te, kanteyn?

"'Allah, Allah!" demekten,
kendimi Allah sanmıştım,
Allah her şeyin üstünde değil mi?"
Er Manas Allah değildi, elbet,
yalvarıp Allah'ı çağırdı.
"Ey Allahım, Allahım!" demekten
kendimi Allah sanmıştım,
Allahım, büyük Allahım,
emanet canıma sabır ver!
Aygır yanaklı kara dilli,
kaplan gibi böğüren
Acıbay, söyle ne yapayım?
Yağmacı bir sırtlan gibi
Almambet, söyle ne yapayım?

Karañgıda kabır-kubur cügürgön
karsaktın isin cañılbas
Kaman, Coypur, eki uul!
Tündö tülkünün isin cañılbay
Türsün, Taylak, eki uul!
Elim, Seyt, eki uul!
Küldürdün uulu Çalbayım,
Çalbayga canaşa cürgön Balbayım!
Kök Serek-mınen Sırgagım!
Altımış altı mal dosum,
mal dosumdun içinde
kıyamattık Kara-toko can dosum!

Kara gecede koşarken
bozkır tilkisinin izini kaçırmayan
Kaman, Coypur, bu iki oğul,
gece tilki izini şaşmadan bulan
Türsün, Taylak, iki oğul!
Elim, Seyit, bu iki oğul!
Küldür'ün oğlu Çalbayım,
Çalbay'ın arkadaşı Balbayım,
Kök Serek ile sen Sırgak,
altmış altı mal dostum,
mal dostlarımın içinde
kıyamete dek Kara-toko can
dostum!

Köktün cıldıs batırı,
suudan kundus batırı!-
Kırık çoronun eñ
camanı Tazbaymat,
samabarga çay kaynat!
Cıyırma kündö, cıyırma tündö,
cer altında kelgenmin,
kırk çorom oşu coldo tabalmas:

Göğün yıldız bahadırı,
suyun kunduz bahadırı!
Kırk yiğidin en
fenası Taz-baymat,
semaverde çay kaynat!
Yirmi günde, yirmi gecede
yer altından geldim ben,
kırk yiğidim o yolda sizi
bulamazsam

o dünöögö barganda
azabın kantip tartamın?
Cer altından ötkörüp,
el çetine cetkirip,
anan ölsöm, bolboybu?
A Kudayım, a Kocom,
amanatka sabır koy!'

öbür dünyaya varınca
azabım nasıl çekeyim?
Yer altından geçerek ben
yurt sınırına varınca
o vakit ölsem olmaz mı?
Ey Allahım, büyük Allah,
emanetin canıma sabır ver!"

Kökçö çılbırın karmadı:
'Tokto! Toktoy ber!
Toktoy tur, Manas!
Tura ber! Tura-tura tur, Manas!'
Üstünö bu Manastı kötörüp,
üstünö bu Kökçönü kötörüp,
aspan buluttuu kündün aldınan,
buunduu çöptün üstünön
alıp uçup cürdü deyt!
Barıp cerge tüştü deyt.
Cılbırınan karmagan,

Kökçö tartıp tura kaldı deyt-
Ak-kulanın oosu
carılıp ketti deyt,
eñkeyip Manas kördü deyt-
kınındagı kılıçın
suurup aldı deyt,
çılbır karmap turgan Kökçönü
kılıç-mınen çaptı deyt-
Kökçö attan tüşö kaçtı deyt!
Kökçö mingen Küröñçü
belinen üzö çaap saldı deyt!

'Özüñdü çaap öltürsöm,
Aldaga yazık tır!
Tört butu saa tört kün azık tır!
Tört butun kaktap
cep ketkin a Kökçö!
Küröñçü atıñ öldü, karıp tır!
Tört bıçkagı tört kündö
bu butuña çarık tır!'
Kırık çoro

Kökçö yulara yapışıp;
"Dur, dur,
nereye, ey Manas!
Dur, diyorum, dur, Manas!"
Manas'ı yukarı kaldırdı,
Manas da Kökçö'yü kaldırdı,
bulutlu güneş gök altında,
boğumlu otlar üstünde,
sarılışıp uçtular,
sonra yere düştüler,
yuları sımsıkı tutan

Kökçö atı durdurmuştu:
Ak-kula'nın
ağzı yarıldı,
Manas eğilip gördü,
kınından kılıcını
çekip,
yularları tutan Kökçö'yü
kılıcı ile çarptı.
Kökçö attan inip kaçtı,
fakat Kökçö'nün bindiği Küröñçü
belinin ortasından yarıldı:

"Seni öldürmek isteseydim,
günah işlemiş olurdum,
dört but sana dört gün azıktır,
bu dört butu kızart da sen,
yiyiver gitsin a Kökçö!
Küröñçü adlı atın öldü, garip
kaldın.
Dört at bacağının, dört derisi
ayağına çarıktır."
Kırk yiğidiyle sürünün

kuugan bir cılkın.
Aykırganı colborstoy
Acıbay cılkını kuup cüröt.
Boz-adır toonun señiridey,
üstündö Kuday teñridey
Almambet cılkını aydap cüröt.
Kök-cal döböt börüdöy,
çölönüş sarı-da keridey

Almambet aydap cüröt:
'Cılkını aydap barasıñ,
barıp üyümö cetersiñ!
Atekem ak sakalduu Cakıp-bay
tosup çıgar aldıñan,
karındaşım Kardıgaç
tosup çıgar aldıñan,
ene Bagdı-döölöt baybiçe

surap çıgar aldıñan:
"Tööday Manas kayda?" dep.
Men burulamın bu coldon,
taldan tüptü caramın:
Ak-padışa ulukka
men uçuraşıp kelemin!
Ak-padışa uluktun
aytkanı-mınen bolormun!'...

'Kalçanın curtun kakşatamın-
açuulanba, Padışam!
Kızıl-baş curtun kıramın-
kıyktaba Manaska!
Kıtaydın curtun kıramın-
açuulanba Manaska!
Sarttın curtun sapıramın,
Kokondun curtun korkutamın,
İndinin curtun ıylatamın-
açuulanba Manaska!

arkasından gitti.
Kaplan gibi uluyan
Acıbay sürüyü götürdü.
Boz-adır dağı tepesinin
üstündeki Hüda Tanrı gibi
Almambet sürüyü götürdü.
Kır yeleli erkek kurt sanki,
yamaçtaki dağ çaylağı sanki

Almambet çekti sürüyü geri.
"Yılkıyı şimdi sürüp
benim evime gidersin!
İhtiyar babam Cakıp-bay
seni karşılamaya çıkar,
kız kardeşim Kardıgaç
seni karşılamaya çıkar,
anam Bagdı-doolot baybiçe

şöyle sorup karşına çıkar:
"Dağ gibi Manas nerede?" der.
Ben artık bu yoldan dönüyorum,
söğütten kökü yarayım.
Ulu Ak-padişa'ya ben
gideyim de geleyim.
Bu ulu Ak-padişa'nın
dediklerini yapayım!"...

"Kalça halkını inleteyim,
hiddet etme padişahım!
Kızıl-baş yurdunu kırayım,
gazap etme Manas'a sen!
Çin halkını da ezeyim,
Manas'a sakın kızma sen!
Bütün Sartları mahvedeyim,
Hokandlıları korkutayım,
Hint kavmini inleteyim,
sakın Manas'a kızma sen!

Ak-padışa, ulugum,
Teciktin curtun terbendeymin!
Ak-kula atım aa caratamın!
Can, can barı barısın
bir oosuma karatamın!
Argımak attı iyremin,
Kıtaydardın kır murunduu
Koñur-bay
anı barıp alamın,
Padışadan suraymın!

Cetti cılı cöyü basıp,
ter cıttangan Coloydu,
anı barıp alamın:
cetmiş alıptı öltürüp,
kan cıttangan Coloydu,
anı barıp alamın!
Kara tokoy el kılgan,
kar'üñkür-de üy kılgan
Agış-mınen Kocoş bar:

anı barıp alamın!
Car kemerdin arası
abışka kempir balası,
togus uuldun tolugu,
Elema-baydın uulu Er Töştük,
Kudaydın bir erin degen
bir uul Töştük-
anı özüm karattım!
Tekeçinin tektir soorı Kök-ala

Ak-padişa, ulu han,
Tacik kavmini ezeyim!
Ak-kula atımı hazırlayayım!
Canları, bütün insanları,
bir sözüme mahkum edeyim!
Cins atları toplayıp
Çinlilerin ince burunlu
Koñur-bay'ı
gidip esir alayım,
padişahtan izin alayım!

Yedi sene yol yürüyeyim!
Ter kokan Coloy'u ben
varıp onu alayım,
yetmiş tane at öldürüp
kan kokan Coloy'u ben
varıp onu alayım!
Kara orman kadar halkı olan,
kara vadi gibi evi olan,
Agış ile Kocoş var,

varıp onu alayım!
Yar kemerin yamacında,
iki ihtiyarın çocuğu
dokuz oğulun en sonuncusu,
Eleman-bay'ın oğlu Er Töştük var,
Bu Hüda pesend
Er Töştük'ü
onu da kendim mağlup ettim!
Almambet Tekeçi'nin atı Kök-ala'yı

suraganda berbegen,
Tekesinen algan dañ-mınen,
altımış togus mal-mınen,
kara kuyruk nar-mınen,
balaluu cuban küñ-mınen-
oşu Kök-ala Almambet suragan,
suraganda aa berbegen,
Almambet tarıngan,
oşu Kökçönün özü maktangan
"Kök-alamdı aa berbeymin!
Tekeçiden oynoş oynop algamın,
çındasa çındap tartıp algamın,
oynoş oynok algamın,
okşoş zorduk kılgamın!"

istedi ama bu da ona vermedi.
Tekeçi'den ün yaparak aldığı
altmış dokuz mal ile,
kara kuyruklu deve ile,
çocuklu cariye ile,
Kök-ala'yı istedi Almambet.
İstedi, öteki vermedi.
Almambet de darıldı.
Kökçö şöyle öğündü:
"Kök-ala'yı ona vermedim!
Tekeçi ile oynaş ettim,
hakkımdı onu ben aldım.
Onu kendime oynaş yaptım.
Böylece işte cebir kullandım!"

Almambet turup aykırat:
"Özü boyuñdu zordoysuñ,
Tekeçini kordoysuñ,
maa nek'anı kılasıñ?
"'Katın alıp berdim!'" dep,
"'Kayrılbaymın katınga-
katın coldo boluçu,
bala belde boluçu,
Men attanıp aa ketemin,
Nogoylordun Er
Camgırçı Sultan bar,
aa coldoş bolomun,
anda kalgan bir katın,
men teñdikte konomun!'"

Almambet kalktı, haykırdı:
"Kendini övüyorsun,
Tekeçi'yi küçük düşürüyorsun,
bana ne etmiş olursun?
Bir kadını verince
o kadına dönmem geriye,
kadın yolda pek çoktur,
hepsinin karnında çocuk var.
Ata binip gideyim ben.
Nogayların bir Er
Camgırçı sultanı var,
ona yoldaş olurum ben,
orada bir kadın kaldı,
gider onu isterim ben.

Seni-mınen olutumda
birge oltursam,
Kök-alañdı berbeysiñ!
Kök-ala tokpu ede?
Men bir cılkıça cokpu edem?
Meni cöyü cüröt deysiñbe,
cöyüdön ölöt deysiñbe?
Bir attı kanday menden ayaysıñ-
Kök-alanın tışı tük, içi bok:

Seninle bir yerde
oturduk ama
yine atı vermezsin!
Kök-ala'n doydu mu?
Ben bir ata değmez miyim?
Bana yaya yürü der misin?
Yaya yürü, öl der misin?
Bir atı benden nasıl esirgersin?
Kök-ala'nın dışı yün, içi bok.

alal ölsö, bir kazan et,
aram ölsö, it-mınen kuşka cem!
Kök-alaça bolbodum,
köñülüm kaldı Kökçödön!
Men Manaska barbasam,
barıp coldoş bolbosom!
Manas akılına cendirip,
ak sözünö köndürüp,
attanıp sapar cürgöndö!"

Helal ölse bir kazan et.
Haram ölse köpeklere, kuşa yem!
Ben bir Kök-alaca'ya değmez
miyim?
Darıldım Kökçö'ye!
Varıp Manas'a dönmezsem,
Manas'a yoldaş olmazsam,
aşkolsun:
Manas'ın aklına uyacağım,
bilgili sözlerine güveneceğim
ata binip sefere çıktığımda"

Almambet
üçün cürdüm men,
Er Kökçönün cılkın aldım men,
Er Kökçö-mınen uruşup,
kulday bolup culuşup
küröñ atın öltürdüm!
Kıtaydı kırgın kılamın,
Kızıl-baş curtun kıynamın,
İndinin curtun ıylatamın,
Teciktin elin terbendeymin!

"Ben, Manas, Almambet
için çıkmıştım,
Er Kökçö'nün sürüsünü aldım ben,
Er Kökçö ile kavga edip,
köleler gibi dövüştüm,
rahvan atımı öldürdüm!
Çinlileri boğazladım ben,
Kızıl-baş yurdunu inlettim.
Hintlinin yurdunu ağlattım hep,
Tacik kavmini yere serdim!

Ak-padışa eline
oosu tüktüü Oruska
iyerine aş koygon,
ar başına çaş koygon!
Ak-padışa eline
tipti özüm katılbaymın,
keşene buugan bel boldum:
Ak-padışa eline
uruşpastan el boldum!

Ak-padişa'nın milletine
ağzı tüylü Rusların ben
önüne yiyecek aş koydum,
Başının tüyü sık olan
Ak-padişa'nın kavmiyle
hiç bir vakit kavga etmem.
Kemerine bel oldum ben,
Ak-padişa'nın kavmiyle
vuruşmam, dargın yaşamam.

A colborstoy Padışam,
kayda kamçıñ çabalbayt?
Bastırsañ, coluñ koo-da cok,
Ak-padışa eline
uruşa-tugun coo-da cok!
Manas Ak-padışa aldına,
Manas arızın ayttı deyt.
Ak-padışa ayttı deyt:
'Öñgö alıptın barına

Kaplan doğan padişahım,
kamçın nerelere varmaz?
Toprağının sonu yoktur!
Ak-padişa'nın kavmiyle
vuruşacak millet yoktur!"
Ak-padişa'nın önünde
Manas böylece arz etti.
Ak-padişa ona dedi ki:
"Öbür alplerin hepsine,

kılbagandı kılgın!' deyt,
'Aşık barın atınba!
Ak-padışa curtuna
tüptü Manas katılba!
Akılıñ çaçıp katılsañ,
tüptü maa tarınba!
Atı cokko at berseñ
tonu cokko ton berseñ,
aşı cokko aş berseñ-

492 kökürök barda cötölör-
seni Kuday kötörör,
buyrgan daam aşatar,
Kuday cüzgö caşatar,
ot cakalay baş berer,
ömrü uzak caş berer,
bu dünöö keştep cür!
Menin oşu kebim eştip cür!
Menin bu kebimdi unussañ,
caşıñda ölörsüñ, Manasım!
Ar dünöönü casagan,
Ak-padışa degeni
Kuday ülkön casagan,

Kuday Ak-padışanı zor kılgan!
Açuum kelse korkutamın,
Kıtaydın curtun kıynamın!
Ala-tooday Er Manas
Padışa-mınen el bolsoñ!
Ayday kaşım kergemin!
Ak-padışa men uluk
eki kayış, bir tiskin
Manastın öz koluna bergemin!'
Manas üygö bargan soñ,
atakkası Cakıp-bay
tosup çıktı Manastı:

ne yaparsan yap fakat
yiyecekleri mahvetme!
Ak-padişa'nın kavmiyle
dargınlık çıkarma Manas!
Aklını kaçırıp kavga edersen
sakın gelip bana kızma!
Atsızlara at veren sen,
elbisesizlere elbise veren,
aç kalanlara aş veren sen!

Göğsü hastalar öksürür!
Tanrı seni yükseltir, bil,
yiyecek aş da gönderir,
seni yüz sene yaşatır,
ocağının etrafına başlar gönderir
Sana uzun ömür verir,
bu dünyaya kulak verme!
Dediğimi iyi işit!
Dediğimi unutursan
genç ölürsün Er Manas!
Bütün dünyayı yaratan
adı Ak-padişa olan
hanı da Tanrı yükseltti,

onu da Tanrı yüceltti!
Kızarsam ben, korkuturum hem
Çin halkını ezerim ben!
Ala-dağ gibi Er Manas
Bu padişah ile iyi geçin!
Ay gibi kaşımı çatarım!
Ben ulu Ak-padişa,
iki kayışla bir dizgini
Manas'ın öz eline verdim!"
Manas yurduna dönünce
babası Cakıp-bay
oğlu Manas'ı karşıladı:

'Ala-tooday Manasım!
Kırk çoro üygö kelgende,
üç aydan beri körünböy
kayda cürdüñ kulunum?'
Asıl tuugan Er Manas
aldınan turup ayttı deyt:
'Kan atam Cakıp-bay,
Kökçönün bu cılkını kuup alganda,
kötünün kelgen kuugunun
sayıp salganda,
altın barın alganda,
Kıtaydı kırıp salganda,
Coloydu coldon çapkanda,

Camgırçın calındırıp kelgende,
Agış-mınen Kocoştu
aydap alıp kelgende,
Ayu-kem-mınen Boo-bekti
aydap alıp kelgende,
Egiş-mınen Segişti
baylap alıp kelgende,
Er Kök-koyon, Bay-mamat
erçip koşo kelgende,
oşunun Ak-kula atın carattım,
alıptır barın bir oosuma
karattım,

altından kurak kuradım,
Ak-padışa uluktan
barıp keñeş suradım,
"Ak-kula atıñ tok bolsun!
Menden, senden uluu cok bolsun!
Saa kayrı kamçı çapkanda
Ak-padışa barında
başın koydoy kesip al!

"Ala-dağ gibi yüce Manasım,
kırk yiğidin eve döndüler,
sen üç aydır görünmedin,
nerede kaldın yavrucuğum?"
Asil doğan Er Manas
önünde durup dedi ki:
"Han babacığım, Cakıp-bay,
Kökçö'nün sürüsünü alırken
arkamdan geleni
boğarken
hep altınları almıştım,
Çinlileri helak ettim,
Coloy'u yolda yağma ettim.

Camgırçı'yı yalvarttım ben,
Agış ile Kocoş'u da
önüme katıp götürdüm.
Ayu-kem ile Boo-bek'i de
önüme katıp götürdüm.
Egiş ile Segiş'i de
bağlayıp getirdim.
Kök-koyon'la Bay-mamat'ı
yanıma katıp götürdüm,
böylece atım Ak-kula'yı zayıflattım,
alplerin hepsini sözüme
tabi ettim.

Altından halı dokudum,
ulu Ak-padişa'ya gidip
ondan bir akıl sordum ben.
"Atın her zaman tok olsun!
benden senden bir ulu kimse
olmasın!
Sana kamçı atan olursa,
ben Ak-padişa olup yaşadıkça
başını koyun gibi kes al!

Kanın kara suuday tögüp al!
Togorok eldin barısın
Manas sen korkutup aldıñ" dep,
"Ak-padışa elime
tüptü Manas katılba!-
O Manasım, uktuñbu?
Menin elime katılsañ,
batam urar Manastı!"

Kanını su gibi akıt gitsin!
Milletleri baştan başa,
Manas sen korkuya saldın,
bu Ak-padişa'nın kavmine sen
sakın el süreyim deme.
Anladın mı, ey Er Manas?
Kavmime bir dokunursan
bedduam seni mahveder!" dedi.

558 Düüm alıptan korukpaymın,
baagıday cortpoy-mun!
Kayıptın kısın Kara-börük
karmap aldım taladan:
Şooruktun kısın Akılay
olcolop aldım korgondon-
kısalganday bolbodum,
kısı koynun körbödüm!
Kana ata Cakıp-kan,
argımak atın tistetkin,
attanıp kıstı istetkin!
Men cakşı katın alayın,
kısı koynun köröyün!'

Hiç bir alpten korkmam ben,
eskisi gibi düşman çıkmam ben
artık.
Kayıp'ın kızı Kara-börük'ü
yakaladım ovadan,
Şooruk'un kızı Nakılay'ı
ganimet aldım bir kaleden.
Henüz hiç bir kız almadım,
hiç bir kız koynu görmedim,
Cakıp Han benim han babam,
cins bir at koştur,
bin bu ata bana kız bul!
Güzel bir kadın alayım,
bir kız koynu göreyim!"

569 Attanıp çıktıñ, Cakıp-bay
kıstı tappay cüröt, deyt,
kıdırıp kele catat, deyt.
Bakırıp ünün maytırgan,
köp koydu cöyü kaytırgan
koyçu taska tuş boldu.
Koyçu adam tas çakırat:
'O Cakıp-bay, toktoy tur!
Sen kara kiş börügün kar kılıp,
kaydan canıñ kor kılıp,
karañgıda kantip cürösüñ?
Sen tülkü börük suu kılıp

Cakıp-bay ata atıldı,
yolda hiç bir kız bulmadı,
bütün yurdunu dolaştı.
Yüksek sesle bağırarak
sürüleri ağıla güden
bir kel çobana rast geldi.
Koyun çobanı dedi ki:
"Hey Cakıp-bay dur biraz!
Kara kalpağına kar yağdırmış,
yüreğin neden yanık
karanlıkta dolaşırsın?
Tilki kalpağın ıslanmış

tündö kantip cürösüñ?
Batır Manas uuluñ bar,
bu Manastın barında
attan cöyü boldunbu?-
Attı istep cürdüñbü?
Bu Manastın barında
tondon kemçil boldunbu?-
Tondu istep cürdüñbü?
Batır Manas barında
aştan açka boldunbu?-
Aştı istep keldiñbi?'

gece neden dolaşırsın?
Oğlun Er Manas var senin.
Oğlun Er Manas yaşarken
sen yaya mı kaldın nedir?
Atını mı arıyorsun?
Oğlun Er Manas yaşarken
elbisesiz mi kaldın sen?
Elbise mi arıyorsun?
Oğlun Er Manas yaşarken
açlık mı çekiyorsun sen?
Kendine aş mı arıyorsun?"

592 'Cöyü baskan ala-sın!-
Meni kayda körgön bala-sın?'
'Cakıp-bay, seni murun körbödüm,
koy kaytardım buraktan,
dañkıñdı uktum ıraktan-
kelbetiñnen tanıdım,
sumbatıñnan tanıdım.'
'Batır Manas barında
attan cöyü bolbodum,
attı istep kelbedim.
Aştan açka bolbodum,
aştı istep kelbedim.

"Çıplak ayak deli çocuk!
Sen beni nerede gördün?"
"Cakıp-bay, seni önceden
görmedim
çayırlarda sürü güttüm,
namını uzaktan işittim,
yüzünü bilmeden tanıdım,
yüce boyundan anladım."
"Er Manas'ın varlığında,
ben hiç yaya gezmedim,
at aradığım yok benim,
asla açlık çekmedim ben,
aş aradığım yok benim,

Tondon kemçil bolbodum,
tondu istep kelbedim.
Batır Manas bu balam
ak sakaldan at aldı,
Ak-padışa aldına
Manas barıp bat'aldı.
"Batasınan toydum!" deyt,
"Köp cortkonum koydum!" deyt,
"Cırgagandı çalgıça,
küyölöp suluu katın algıça,
ar cırgaldı körgüçö!"

hiç elbisesiz kalmadım,
kürk aradığım yok benim.
Bahadır Manas oğlum
ak sakal babasından at aldı,
Ak-padişa'ya giderek
onun duasını aldı.
"Duasına doydum!" dedi,
"Yola çıkmalardan vazgeçtim!"
dedi,
"Çalıp söylemek isterdim ben,
güzel bir kızla evlenip
bütün zevkleri tatmak isterim!"

Ak-kula attı tistetti,
maa kıstı istetti.
İçerime tus istep,
Manastın alarına kıs istep,
kara kiş börküm kar kıldım,
tülkü börküm suu kıldım.
Kıs tab'albay bu cerde
kaydan canıma zar kıldım?'

Koyçu bu sözün eşte'di,
Cakıp-bayga ayttı, deyt:
'O Cakıp-bay, ateke,
calçılıktan alganım
canıs menin bos toktum,
toktumdu karmap soyoyun!
Saa bışırıp bereyin!
On batañdı berip ket!

Kıstın conun bilemin.
Temir-kandın kısı Kanıkey
Manaska teñtiş kıs ede:
ceken barınday celpingen,
ces cıgaday ceñilgen,
altından sökö kagıgı,
kayın atası Cakıp-kanga cagıgı,
cakşı kelin boloçu;
kayın ene Bagdı-döölöt baybiçe-
kümüştön iymek kagıgı-

baybiçege cagıgı,
cakşı kelin boloçu!
Oşu keş kurçagan belinde,
oşu Temir-kandın elinde
Temir-kandın tilin süylöp turuçu,
oşu akkan suunu suzuçu,
Temir-kandın bere turgan törölük,
berbegende buzuçu,
kök-ala sakal Mendi-bay-
buzukka tuugan kul ede!

Atı Ak-kula'yı dizginletip
beni kız aramağa gönderdi.
Aşa tuz aramak için,
Manas'a kız bulmak için
samur kalpağım karlandı,
tilki kalpağım ıslandı.
Bu yerde hiç bir kız bulmadım
canıma o kadar zar kıldım!"

Çoban bu sözü duyunca,
Cakıp-bay'a dedi ki:
"Ey Cakıp-bay Han atamız,
köle hizmeti olarak,
bir tek ak kuzum var benim,
bu ak kuzuyu keserek
sana hazırlayacağım.
Hayır duanı isterim.

Güzel bir kız biliyorum,
Temir Han'ın kızı Kanıkey
Manas'a denk bu kız işte,
rüzgarda saz gibi sallanır,
gelinler gibi süslüdür.
Kulağında altın küpe,
kayın pederi Cakıp Han beğenirse
çok güzel bir gelindir o.
Kayın ana Bagdı-doolot baybiçe,
kulağında gümüş küpe,

kayın ana beğenirse
pek güzel bir gelindir o!
Belinde sıkı bir kemer,
Temir Han'ın halkı içinde biri
vardır
Temir Han'ın sözcüsüdür,
akar sudan su çeker,
Temir Han ona beylik verecek,
vermezse bozucu olur.
Kır sakallı Mendi-bay
fesatlık için doğmuştur!

Temir-kan-mınen Cakıp-kan
kudalaşıp turganda,
Manas koynuna kelgende,
Mendi-bay buzar barındı:
senin bastırgan coluñ koo kılıp
Manas-mınen Temir-kan,
özünün atası Cakıp-kan,
kayın atası Temir-kan,
üçöö endi coo kılar-

oşu cerge azır bol!'
On batasın berdi deyt,
Temir-kanga bardı deyt.
Kök-ala sakal Mendi-bay
körö koydu Cakıptı.
Atka minip celdi deyt,
Cakıptı canına keldi deyt.
Celip keldi canına,
Cakıp-kanga ayttı deyt:

'Sen aygaş atıñ arıtıp,
ayagı altın-mınen çarıtıp,
togorok curtun aralap,
kaydan kelgen sen çalsıñ,
kayda bargan sen çalsıñ?
Aldıñkı erdiñ kezeret,
kızıl öñüñ bozorot,
sen cayın coo alıp
cabıgıp cürgön çalsıñbı,
kışın malın cut alıp
cutap cürgön çalsıñbı?
Aydagan malıñ butalıp
selbik surap keldiñbi?'

Temir Han ile Cakıp Han
helalleşirken,
Manas'la kucaklaşırken
Mendi-bay bozmağa kalktı.
O senin bastığın yolu kurutur.
Er Manas ile Temir Han
bir de babası Cakıp Han,
kayın pederi Temir Han,
üçünü birden düşman kılar.

Onun için çok dikkatli ol!"
Ona böyle dua etti.
Sonra Temir Han'a vardı,
kır sakallı Mendi-bay da
uzakdan Cakıp'ı gördü.
Ata atlayıp seğirtti
Cakıp-bay'ın yanına geldi,
yanıbaşına sokularak
Cakıp Han'a şöyle dedi:

"Sen aygaş atını yorarak,
ayağını altınla çarıklayıp,
yurdun etrafını dolaşıp
nerelerden geliyorsun?
Nereye gidersin ihtiyar?
Alt dudağın sarkmış senin,
kızıl yüzün de bozulmuş,
yazın düşmanın aldığı
fakir bir ihtiyar değil misin?
Kışın malını kar alan,
karda yürüyen ihtiyar değil misin?
Sürüsünü kaybedip,
sadaka istemeğe gelmedin mi?"

'Men cayın coo alıp
cabıkkanım tüptü cok,
kışın malın cut alıp
cutap kelip cürböymün,
aydagan malım butalıp
selbik surap cürböymün.
Menin batır Manas balam bar-
Kayıptın kısın Kara-börük
karmap algan taladan,
Şooruktun kızın Nakılay

olcolop aldı korgondon-
kıs alganday bolgon cok,
kısı koynun körgön cok!
Aygaş atım tistettim,
Manaska bir suluu kıs istettim-
çaldır-çuldur süylögön
tilin adam bilbegen
Kıtaydın curtun kıdırdım,
andan bir kıs tappadım;

ketmenin talga saptagan,
ker eşegin argımak
attay maktagan,
zagıra nanı koynuna,
ayrı, ketmen moynuna
Sarttın curtun kıdırdım,
batır Manas uuluma
andan suluu tappadım;

Calpak-too çıgıp caylagan,
çoçkonun sanın kesip alıp
kancıgaga baylagan,
tögörök kalpak, çoktuu börük
Kalmaktın curtun kıdırdım,
batır Manas uuluma
andan suluu tappadım;

Ben yazın düşmanın aldığı
bir dilenci değilim.
Kışın malını kar alan
karda yürüyen değilim.
Sürüsünü kaybedip,
sadaka istemeğe gelmedim.
Benim bahadır oğlum Manas var,
Kayıp'ın kızı Kara-börük'ü
bir ovada esir aldı.
Şooruk'un kızı Nakılay'ı

bir kaleden esir aldı.
Fakat o hiç evlenmedi,
hiç kız koynunda yatmadı!
Bal rengi atıma bindim,
Manas'a tatlı bir kız arıyorum.
Çaldur çuldur ederek
anlaşılmaz bir dil konuşan
Çin yurdunu dolaştım ben.
Orada bir kız bulamadım,

çapaya söğütten sap takıp
inatçı eşeğini cins atmış
gibi metheden,
koynunda ekmek taşıyan,
boynuna çift çapa asan
Sartların yurdunu dolaştım ben.
Bahadır Manas oğluma
orada da güzel bulamadım.

Dümdüz dağlarda yazlayan
domuzun etini kesip
eğerlerine bağlayan
tekerlek kalpaklı, püsküllü başlıklı,
Kalmuk yurdunu dolaştım.
Bahadır Manas oğluma
orada da güzel bulamadım.

Kalçanın curtun kıdırdım,
andan suluu tappadım;
Kızıl-baş curtun kıdırdım,
andan suluu tappadım;
suu başında üy bar,
üy başında biy bar
Kırgıstın curtun kıdırdım,
andan suluu tappadım;

İndinin curtun kıdırdım,
andan suluu tappadım;
Teciktin curtun kıdırdım,
andan suluu tappadım;
Alıptın curtun aydadım,
andan suluu tappadım;
Kazaktın curtun karçadım,

andan suluu tappadım!
Alda Kuday carında,
Ak-padişa barında,
ak sakaldan at algan
Padişadan bat' algan,
Ak-kula at tok bolgon!
Ak-padişadan bat' algan son,
Manaska kep aytar

kişi cok bolgon!
Temir-kan degen kan bar,
aşka salgan tuzu bar,
Kanıkey degen kısı bar:
kürökö kiyse, ceñdeş deyt,
ol Kanıkey degen kıs
bu Manaska teñdeş deyt-
Kanıkeyge cuuçu tüşö keldim!'

Kalça yurduna da gittim,
orada da güzel bulamadım.
Kızıl-baş ilini dolaştım,
orada da güzel bulamadım.
Su başında evi olan
ev başında beyi olan
Kırgız yurdunu dolaştım,
orada da güzel bulamadım.

Sonra Hint yurduna gittim,
orada da kız bulamadım.
Tacik yurduna da gittim
orada da kız bulamadım.
Alpler yurduna da vardım,
orada da kız bulamadım.
Oradan Kırgız yurduna gittim.

hiç bir yerde kız bulamadım.
Tanrı'nın yardımı ile
Ak-padişa'nın ömrü uzun olsun,
ak sakaldan at aldı,
padişahdan dua aldı,
Ak-kula atı doydu.
Ak-padişa'nın duasını aldıkdan
sonra
Manas'a söz söyleyecek

kimse çıkmadı.
Temir Han adlı bir han varmış,
aşa katacak tuzu varmış
bir de Kanıkey adlı bir kızı varmış.
Zırhını giyince boyu onunla birmiş.
Ol Kanıkey denen kız da
oğlum Manas'a denk imiş!
Kanıkey'i istemeğe geldim!

Kök-ala sakal Mendi-bay
mingen atın bura'dı,
Temir-kandın üyünö
celip kelip tüştü deyt,
Temir-kanga ayttı deyt:
'Terbenbegin Temir-kan,
ayılından kaşında,
bos döbönün başında
ak-sakalduu Cakıp-kan
aydap kelgen malı cok,

artınıp kelgen bulu cok,
cumşap kelgen kulu cok-
"Atka minip celdim" deyt,
"Kanıkeyge cuuçu tüşö
keldim!" deyt.
Munday korduk bolorbu,
munday zorduk bolorbu?
Dayranın başın burgun!
Kuru kelgen kudanı
kuldarına urdurgun!'

Anda Temir-kan ayttı deyt:
'Kök-ala sakal Mendi-bay,
buzukka tuugan kuludan
buzuguna kirbeymin!
Oñ caktagı çorolor,
sol eşikten çorolor,
çın Cakıp-kan ol bolso,
batır Manas uulu bar!-
Başına kiygen börügü!

"Tögöröktön köp alıptı
kıramın!" dese, erki bar!-
Batır Manas uulu bar!
Oñ caktagı çorolor,
sol caktagı çorolor,
atınan kötörüp alıñar!
Ayagın cerge tiygispey
atınan kötörüp alıñar!
Kalıñ töşök salıñar!

Kır sakallı Mendi-bay da
bindiği atı döndürdü,
Temir Han'ın evine doğru
koştu, sonra attan indi,
Temir Han'a şöyle dedi:
"Sakın kızma, ey Temir Han,
yurdunun kenarında hem
boz tepenin başında
ak sakallı Cakıp Han var.
Ardında sürü filan yok.

Ardında parası pulu da yok.
Kul, köle de getirmiyor.
Ata bindim koşup geldim, diyor,
Kanıkey'i istemeye
geldim, diyor!
Bu bir hakaret değil mi?
Bu bir cebir değil midir?
Nehrin başından geri çevir
eli boş gelen bu talibi!
Kullarına dayak attır!"

Temir Han ona dedi ki:
"Ey kır sakallı Mendi-bay:
Ara bozmak için doğan kul,
fesadına girmem ben.
Sağ yanında yoldaşları,
sol yanında yiğitleri,
Cakıp Han'ın, gelen o ise,
bahadır Manas oğlu var!
Başına giydiği börüğü var!

Etrafında bir çok alp var.
Yeneyim dese kuvveti var!
Bahadır Manas oğlu var!
Sağ yanında yoldaşları,
sol yanında yiğitleri,
attan indirip alın,
ayağı yere değmesin.
Attan indirip alın!
Kalın döşekler serin!

Bagılan koydun aş bışırıp
narın tartıp beriñer!
Baytal beeden bal kımıs,
bal çaykatıp alıñar!
Çınçırduu kese çını ayak
çırmaltıp ayak sunuñar!
Suusunun cakşı kandırıp
kalın töşök salıñar!
Cabuunu cıluu cabıñar!
Tınç uktatıp koyuñar!

Büyük bir koyun pişirin,
misafire ikram edin.
Bal ile genç kısrak kımızı
güzelce karıştırılsın!
Kenarlı çini kase ile
eğilerek sunun ona.
Susuzluğunu bir güzel kandırın,
kalın döşekler yayın,
üstünü sessizce örtün,
rahat uyutun,

Tañ agarıp atkanda,
obodon cıldıs batkanda,
kün murduna tiygende,
oygotup alıp surayn!
Al atına mingisip
alıp döñgö çıgayn!
Cakşı catık kep ayssa,
cakşı coop bereyn!
Caman katuu kep ayssa,
caman coop bereyn!'

tan yeri ağarıp
gökte yıldızlar sönerken
gün onun yüzüne doğarken
uyandırıp görüşürüz.
Onu al ata bindirip
tepeye götüreceğim,
güzel şeyler söyler ise
güzel cevaplar veririm!
Fakat fena şeyler söyler ise
fena da cevaplar veririm!"

Aytkanınday kıldı deyt,
erteñ-minen turdu deyt,
çılapçındı koydu deyt,
cüsün-kolun cuudu deyt,
suusunun cakşı kandırıp
eñ cerge bardı deyt.
Cakıp-kandan Temir-kan
barıp kep suradı deyt:
'Ala-tooday Cakıp-kan,

Emir edileni yaptılar.
Sabah erken kalktı o,
önüne leğen koydular,
elini yüzünü yıkadı,
içeceğini bol içti,
beklenilen yere gitti.
Temir Han yaklaşıp sordu,
Cakıp Han'ın dilediğini:
"Ala-dağ gibi koca Cakıp Han,

azgansıp kantıp cürösüñ?
Kök-ala sakal Mendi-bay
buzukka tuugan kişi-de:
"Saska celip kirbe!" dep
menin turgan törölük
berbegende buzugu,
buzuk-buzuk kep ayttı.
Buzuguna kirbedim-
kelip senden keñeş suradım.'

neden atlı dolaşıyorsun?
Kır sakallı Mendi-bay, bir
ara bozan köledir, bil.
Bataklığa at sürme der.
İsteyip verdiğim şeyi
bozar o, vermek istemez,
kavga çıkaran sözler söyler,
fakat ben ona aldanmam,
kendim geldim görüşmeğe."

Anda ayttı Cakıp-kan:
'Menin kelgen colun surasañ,
menin kebimdi eşitseñ-
başı kara, but ayrı
adamzat bu curttan
anın barın kıdırdım:
Batır Manas uuluma
tüptü suluu tappadım!

Casaganı caray-ok deyt,
altın iymek kakkıday,
kayn atası men Cakıp
makılıgı cakkıday,
maa cakşı kelin bolguday
Kanıkey kısıñ bar-ok deyt:
"Elçilikka ölüm cok,
cuuçulukka korduk cok!"

Kanıkeyge keldim men,
cuuçu tüşö keldim men,
tatasıñbı bu tuzuñdu?
Beresiñbi bu Manaska kısıñdı?'
Temir-kan turup mına ayttı:
'A Cakıp-kan, tarınba!
Senin balan bu Manas
kudası-minen kuuşa beret debeybi?
Dosu-minen doolaşa beret debeybi?
Karındaş-minen karmaşa
beret debeybi?
Senin balan bu Manas
köp cortuçu debeybi?

Cakıp Han da şöyle dedi:
"Geldiğim yolu soruyorsan
dinle anlatayım sana.
Başı kara iki ayaklı,
adam oğlu yurtlarını
baştan başa dolaştım ben,
bahadır oğlum Manas'a
bir tane kız bulamadım.

Pek münevver pek yüksek,
kulağı altın küpeli,
ben kayın babası ağzından,
pek methedilmeye yakışan,
bana layık gelin olan
Kanıkey adlı kızın varmış.
Elçiye zeval olmaz,
kız isteyene hakaret olmaz.

ben de Kanıkey'e geldim,
onu istemeğe geldim.
Tadar mısın sen bu tuzu
verir misin Manas'a kızı?"
Temir Han kalktı dedi ki:
"Cakıp Han sakın darılma!
Senin oğlun bu Manas
sağdıcıyla vuruşuyor, öyle değil mi?
Dostuyla dövüşüyor, öyle değil mi?
Kardeşiyle dalaşıyor,
öyle değil mi?
Senin oğlun bu Manas
orada burada sürtüyor, öyle değil
mi?

Ak-kulanın kuyrugun buuat deyt,
tögörök cılkı koyboy kuuat deyt.
Alıptar-minen alışıp,
batırlar-minen sayışıp,
kökürök-minen erinçi
kelgen Ak-kula
koldonon okko caktırıp,
cakası altın ak kübö
cakalaşıp cooga cırttırıp,
büröönün alıptan ölüp kalbaybı?
Menin cañıs kısım Kanıkey

bir tündüktön kün körgön,
bir tütüktön suu içken,
corgodon taldap bos mingen,
araktan taldap bal içken,
celbegey celge çıkpagan,
cel salkının körbögön,
tündö eşikke çıkpagan,
tünögön aştı içpegen,
cañıs kısım Kanıkey
kara kiyip kalbaybı?

Cortuçusun koydursun!-
Anan kısımdı beremin.
Atışkanın koydursun!
Çabışkanın koydursun!
Sayışkanın koydursun!-
Anan kısımdı beremin!
Atışkanın koyboso,
çabışkanın koyboso,
sayışkanın koyboso,
tüptü kısım berbeymin!'

Atının kuyruğunu bağlayıp
hep atları toparlayıp alıyor.
Alpler ile çarpışıyor,
bahadırlarla savaşıyor,
göğüs gererek
koşan Ak-kula'yı
çapraz gelen oklardan kaçırıyor,
yakası altın ak zırhını
boğazlaşıp düşmana yırttırıyor.
Bir alp elinde ölmez mi o?
Biricik kızım Kanıkey

yalnız bacadan gün gördü,
suyu yalnız evde içti.
Seçilmiş atlara bindi.
Uzaktan gelme bal yedi,
ince elbise ile rüzgara çıkmadı.
Soğuk nedir hiç bilmedi,
hiç gece kapıya çıkmadı.
Dünden kalma yemek yemedi.
Biricik kızım Kanıkey
karalar giyip kalmaz mı?

Yurt gezmekten vazgeçsin,
kızımı ona vereyim.
Ok atmaktan vazgeçsin,
çarpışmaktan vazgeçsin,
bıçaklamadan vazgeçsin,
kızımı ona vereyim.
Ok atmaktan vazgeçmese,
öldürmekten vazgeçmese,
saplamaktan vazgeçmese,
kızımı asla vermem!"

Alaçıktay Cakıp-kan,
Ala-tooday Cakıp-kan,
Cakıp-kan ürpöydü deyt
açuu caman keldi deyt:
'Temir-kan, e Temir-kan,
menin kabaktagı kakçıgan
bogun kemirgen,
men Manaska barbasam!
Barıp kabar aytpasam!
Saska cele..., Temir-kan!

'Manas kızıldan celek alıçı,
kır cagına çıgıçı,
kıykırıp Manas sayıçı,
surasa berbes Kanıkey,
aç bilekten alıçı
at kötünö salıçı
olco cesirin kılıçı,
anda alıñ nege cetet?
Kuymaluu cügön kaşkasında-
Ak-padişa elinen
bolok başkasın(da?)

taldap tüptü carganda
"Ak-padişa bat'alamın!"
dep barganda,
ayday kaşın kerdi-de,
Orustan bolok bu curttu
Ak-padişam aa berdi-de.
Caltıp-cultup cayda bar-
Kısın maa berbes
ceriñ kayda bar?'
Anda Temir-kan ayttı:

Yurt gibi koca Cakıp Han
Ala-dağ gibi yüce Cakıp Han,
Cakıp Han öfkelenmişti,
hiddetinden ateş saçıp:
"Temir Han, vay Temir Han,
benim dağ kenarındaki
bokumu kemiren
ben Manas'a varmazsam!
Varıp haber vermezsem!
Bataklığa yürü Temir Han!

Manas kızıl bayrağı alıp
dağın sırtından çıkacak,
haykırarak buraya saldıracak.
Vermediğin Kanıkey'i
ince bileğinden çekip alacak,
atının arkasına atıp
esir diye götürecek,
o zaman kuvvetin ne işe yarar?
Atı süslü koşumludur.
Ak-padişa
kavminden başkasını,

söğüt dalı gibi yarar
Ak-padişa'nın duasını
almaya gideli
ay gibi kaşını çattı,
Rus'tan başka her milleti
Ak-padişa bana verdi diyor.
Yaz günleri sıcak eser,
kızını bana vermemeğe
nasıl cesaretin var?"
O zaman Temir Han da şöyle dedi

'Oynop aytamın, Cakıp-bay,
talkaktap aytamın, Cakıp-bay!
Ay karañgı tün ede:
katın-minen bala
aralaşıp bilgen kün ede.
Katınga keñeş salayn!
Balama keñeş salayn!
Agama keñeş salayn!-
Anan kaytıp keleyn!
Tura turgun, Cakıp-kan!

Bayagı kök-ala sakal Mendi-bay
buzukka tuugan kul ede.
Padişa bere-tugan
at başınday altının,
koy başınday kümüşün
"Koy!" dey-tugan buzugu
oş'ol meni buspasa!
Keñeşip keleyn!-
Tura turgun, Cakıp-kan!'

Kamçıp butka saldı deyt,
başı tuuluu biylerin,
karısı salık kandarın
at çaptırıp aldı deyt,
özü üyünö cıydı deyt:
'Keçe kelgen Ala-tooday
Cakıp-bay,
"Saska cele kirgin!" deyt,
"Cañgıs uulum Manaska
Kanıkey kısıñ bergin!" deyt.
Kantebis cakşılar?'
Kök-ala sakal Mendi-bay
buzukka tuugan kul eken,
bulkulup kobo kaldı deyt:

"Şaka söyledim Cakıp-bay,
latife ettim ben sana,
ay karanlık gecede olur,
karımla çocuğumla
bunu iyice düşünelim.
Gidip karımla görüşeyim,
kızımla da konuşayım,
ağabeyimle görüşeyim,
ondan sonra geleyim!
Sen burada dur, Cakıp Han!

Bayağı, kır sakallı Mendi-bay
ara bozmak için doğmuştur.
Padişaha layık olan şey
at başı kadar altındır,
koyun başı kadar gümüştür.
O, bunu vermeyeyim istiyor,
"Verme!" diye karşı çıkıyor.
Hele gidip görüşeyim,
sen burada dur Cakıp Han!"

Kamçıyı sallayıp gitti.
Başı tuğlu beylerini
bütün nüfuzlu hanlarını
at gönderip çağırttı o,
kendi evine topladı:
"Dün Ala-dağ gibi
Cakıp-bay geldi,
"Sazlığa bir ip ger!" dedi,
"Tek oğlum Manas'a
kızın Kanıkey'i ver!" dedi.
Ne yapalım beyler?"
Kır sakallı Mendi-bay ki
ara bozmak için doğmuştur,
acele yerinden kalktı:

'Aydap kelgen malı cok,
artınıp kelgen bulu cok:
"Cañgıs attuu Cakıpta
aa kısım beremin!" dep
canıñ çıgıp barabı?
Dayranın başın buramın,
katarlap kalıñ korgon uramın,
özüm sak bolomun!

Argımak oosın cayamın,
cañgıs Manastı sayamın,
atın ıloo kılamın-
Korkpo, korkpo, Temir-kan!'
Mendi-bay bu sös aytkanda,
karısı salık kandarı,
başı tuuluu biyleri
Mendi-bayga ayttı deyt:

'Temir-kandın bergenine
toyboduñ,
buzuguñdu koyboduñ,
kök-ala sakal sen turgay,
karısı salık kan men turgay,
başı tuuluu men turgay!
Ak-padişa elinen,
andan bölök bu eline
Manas samanday kılıp sapırıp,

kamıştay kılıp çapırıp,
karkaraluu bu kısın
karmap olco kılıçı,
kasabaluu kelinin
karmap olco kılıçı,
bodoñsugan cigitiñ,
batırsıgan cigitiñ
barın kırıp iyiçi!
Cakıp-kan çakırıp alıñar!

"Arttan gelen sürüsü yok,
bir hazine getirmemiş,
eli boş gelen Cakıp'a
ona kızımı vereyim diyorsun.
Sen aklını mı kaybettin?
Akan suyu çeviririm,
güçlü kaleler deviririm,
kendim onu karşılarım,

atın ağzını yırtarım,
Manas'ı kendim öldürürüm,
atını yük atı yaparım.
Korkma, korkma, Ey Temir Han!"
Mendi-bay böyle deyince
bütün o nüfuzlu hanlar,
bütün başı tuğlu beyler
Mendi-bay'a dediler ki:

"Temir Han'ın nimetlerine
doymadın mı?
Fesatlıkdan vazgeçmedin mi?
Kır sakallı bir adam oldun,
biz hep nüfuzlu hanlarız,
hep başı tuğlu beyleriz,
Ak-padişa'nın kavminden başka
hep
bütün diğer milletleri
Manas saman gibi savurdu,

hepsini kamış gibi yardı,
başı sorguçlu kızları hep
kolundan tutup esir etti.
Duvaklı gelinleri de
yığın yığın esir aldı.
Erce çalışan gençlerin,
bu kahraman yiğitlerin
gelir hepsini mahveder!
Cakıp Han'ı çağırın!

Ayagın cerge tiygispey
tak kötörüp alıñar!
Kan taktaga çıgarıp
kalın töşök salıñar!
Barça-minen balkını
aldına töşöp koyuñar!
Buulum-minen butanı
butuna çulgap kılıñar!
Barça-minen balkını
atına terdik buruñar!

Arakıga bal koşup
altından kılgan ayakka
aa kuyup sunuñar!
Dostorkondu koyuñar!
Çılapçındı koyuñar!
Örük-minen meysi
aldına barıp tartıñar!
Altınduu tondun togustu
aa kigisip iyiñer!
"Temir-kandın kısını

Cakıp-bay kuda boldu!" dep
tögörök curtu tandasın!
"On çuñkurun toltur!" dep,
"Cılkını aydap kelgin!" dep,
"Kırk çuñkurun toltur!" dep,
"Koydu aydap kelgin!" dep,
"Cüs çuñkurun toltur!" dep,
"Sıyırdı aydap kelgin!" dep,

"Tört çuñkurun toltur!" dep,
"Töönü aydap kelgin!" dep,
Aşıra maldı salbaspı?
Tapsa aydap kelbeybi?
Tappasa oşunan arı ketpeybi?
Aytkanınday kıldı deyt,
aşıra maldı saldı deyt,
aa carışa boldu.

ayağı toprağa değmesin,
hürmetle koluna girin!
Han tahtına çıkarın,
kalın döşek yaptırın,
altın işlenmiş ipekten
altına döşek yaydırın.
Yumuşak ipek örtülerle
bacaklarını sarın.
Kumaş ile Belh kumaşı ile
atına süslü çul yayın!

Rakıya bal katın da
altın bir kupaya koyup,
ona hürmetle sunun.
Sonra sofralar kurulsun,
el leğeni hazırlansın,
kuru üzümler, kaysılar,
sofrasına doldurulsun,
altınlı kürklerin dokuzunu
ona hediye verin!
Temir Han'ın kızını artık

Cakıp-bay gelsin istesin.
Bütün halk ona yaşa, desin,
sonra on vadi doldurun,
yılkıyı sürüp gelin,
kırk vadi doldurun,
koyunları sürüp getirin,
yüz vadi doldurun,
sığırları sürüp getirin,

dört vadi doldurun,
develeri sürüp getirin.
Bir çok hayvan daha getirin,
sürüleri görse gelmez mi?
Görmezse çıkıp geri gitmez mi?'
Söylenen bu şey yapıldı,
daha bir çok mal verildi,
istenen şey kabul edildi.

Cakıp-bay kaytıp bardı Manaska,
cetip Manaska ayttı deyt:
"'Cortkonuñdu
koygun!" deyt.
"Cortkonuñdu koybosoñ,
kısımdı berbeymin!" deyt.
Kırk çoroño kabar sal!
Aykırganı colborstoy
Almambetke kabar sal!

Aldırganı kaçırgan kablanday
Acıbayga kabar sal!
Boz-adır bolpoñduu toonun
señirdey
üstüñgü Kuday Teñridey
Manas mında turasıñ.
Ak-padişa ulukka
özüñ barıp katarsıñ,
aytkanıñ-minen bolorsuñ!'

Manas çoronu çakırdı:
'Almambet, ayda cüs cılkı!
Acıbay, ayda cüs cılkı!
Teñ öskönüm kırk çoro,
kırkı birdey bir törö,
kırktın kırk cüs cılkı aydañar!
On çuñkuru tolboybu?
Kırk çuñkuru tolboybu?
Cüs çuñkuru tolboybu?
Tört çuñkuru tolboybu?'

Barına kabar saldı,
Cakıp-baydın üyünö
Manas baştap keldi deyt,
kelip üydö tüştü deyt:
'Kanday col-minen barabıs?
Büröö caman kep aytıp,
büröö cakşı kep aytıp
cakşılaşsa cakşılaşıp alarbıs,
camandaşsa camandaşıp alarbıs!
Dürmöttüü, mıltık tütötüp

Cakıp-bay Manas'a döndü.
Evde Manas'a dedi ki:
"Yurt yurt dolaşmaktan
vazgeçeceksin
vazgeçmeyecek olursan
kızımı vermem!" dedi.
"Kırk yiğidine haber sal!
kaplanlar gibi kükreyen
Almambet'e de haber sal!

Kaplan gibi sinsi koşan,
Acıbay'a da haber sal!
Boz-adır dağı tepesi
gibi heybetli
üstündeki Hüda Tanrı gibi,
Manas sen buradasın.
Ulu Ak-padişa'nın yanına
kalkıp gitmelisin sen,
dediğimi yapmalısın!"

Manas yiğitlerini çağırdı:
"Almambet sen yüz at getir!
Acıbay sen yüz at getir!
Denk büyüdüğüm kırk yiğidim,
kırkınız da birer efendi,
kırkınız kırk yüz at getirin.
Bununla on vadi dolmaz mı?
Kırk vadi dolmaz mı?
Dört vadi dolmaz mı?
Dört vadi da dolmaz mı?"

Hepsine böyle haber saldı.
Cakıp-bay'ın evine
başta Er Manas geldi.
Eve girip oturdu:
"Hangi yoldan gitmeliyiz?
Birisi fena söz söyler,
öbürü iyi söz söyler,
iyilikle söyleneni beğeniriz,
kötü söyleyeni fena deriz!
Şurada tüten tüfeği

anı asına alalı!
Sırduu celek süölüp
karagay nayza kolgo alalı!
Katuu bolup baralı!
Calañ kılıç baylanıp
calmanışıp baralı!
Cakşısı candan tüñülsün!
Camanı maldan tüñülsün!'
Aytkanınday kıldı deyt.
Kırgıs cılkı aydadı,
karıbagan kara atan,
arıbagan ak atan
azık çoro arttı deyt:

'Siler cürö turuñar!
Minin (?) Ak-kulanı cügürtüp
Ak-kanga barıp kelayn!
Andan coop alayn!
Altından kurak kuragın!
Ak-padişa uluktan
barıp keñeş surayın!'
Ak-kulanı arım-arım cügürtüp,
dombultup başı-minen tüyültüp
Ak-padişa ulukka

Manas emi bardı deyt,
Ak-padişaga ayttı deyt:
'Taldan tüptü caramın,
Kandın kısı Kanıkey
em algalı baramın-
Kanday bolot, Padişam?'
'Barekeldi özüñö,
maaşır boldum sözüñö,
razı boldum özüñö,
beyil boldum sözüñö!

omzuma asayım!
Alaca bayrağıma dayanıp
çam mızrağı elime alayım!
Şiddetle oraya varayım!
Yalın kılıcımı bağlayıp,
korku saçarak varayım!
Erkeklerin seçmesi ölsün!
Hayvanların fenası ölsün!"
Söylediklerini yaptılar.
Kırgız at sürülerini sürdü,
kocamamış develere,
yorulmamış develere
yiğitler erzak yükledi:

"Siz yolunuza çıkın,
ben Ak-kulamı sürüp
Ak Han'a varıp geleyim,
ondan cevap alayım!
Bir çok altın toplayayım,
Ulu Ak-padişa'dan ben
öğüt alıp geleyim."
Ak-kulasını koşturdu,
atın başını coşturdu,
ulu Ak-padişa'ya doğru

Manas derken oraya vardı,
Ak-padişa'ya dedi ki:
"Söğüdün kökünü yararım,
Hanın kızı Kanıkey'i
zevce diye almaya gidiyorum,
sen ne dersin padişahım?"
"Tebrikler olsun sana,
münasip buldum sözünü,
uygun gördüm bunu,
doğru buldum sözünü!

Oñ caktagı çorolor,
sol caktagı sanattar,
ak-kurcundu açıñar!
Altın dilde alıp çık!
Akçanı koşo alıp çık!
Manas kaynına barganda,
ceñeleri kelgende,
baldıstarı barganda,
altın, kümüş akçanı
aa bersin Er Manas!'
Aytkanıñdı kıldı deyt:

oñ eşikte tört çoro
altın dilde alıp çıktı,
sol eşikte tört sanat
altın, kümüş akçanı
artıp berdi Manaska.
Oşu Manastın kırk çoro
orto colgo kelgende,
Ak-kula-minen bu Manas
aa cete keldi deyt.
Anda ayttı kırk çoro:

'Kaydan keldiñ sen, Manas?
Kılkanday kızıl nayza kıltaytıp
Kıtaydı coolap keldiñbi?
Küyö sendey bolorbu?
Karagayday multuk asınıp
Kalmaktı coolap keldiñbi?
Küyö sendey bolorbu?
Sadagıñ sala kurçanıp

Sarttı coolap keldiñbi?
Küyö sendey bolorbu?'
'Tooba Teñri Kudayga,
Ak-padişa körö aldı,
cakşı kördü Manastı!
Altın, kümüş akçanı
artıp berdi Manaska!

Sağ tarafta yiğitler,
sol tarafta ululer
ak torbaları açın,
altın para çıkarın,
üste altın da verin.
Manas kayın baba evine varınca,
yengeler de hep gelince,
baldızlar da toplanınca
bu gümüş altın akçeleri,
onlara versin, Er Manas!"
Söyleneni yaptılar;

sağ kapıda dört çoro
altın para getirdi,
sol tarafta ululer
altın gümüş akçeleri
getirip Manas'a verdiler.
Manas'ın kırk yiğidi de
yolun ortasına gelince
Manas atı Ak-kula ile
yolda onlara yetişti.
O zaman kırk yiğit dedi ki:

"Nereden geliyorsun Manas?
Kızıl mızrağını saz gibi sallayıp
Çinlilerle mi savaşıp geldin?
Senin gibi güvey olur mu?
Ağaç kökü gibi tüfeğin omuzunda
Kalmuklarla mı savaşıp geldin?
Senin gibi güvey olur mu?
Okun beline bağlanmış

Sartlarla mı cenk ettin sen?
Senin gibi güvey olur mu?"
"Tövbeler olsun Tanrıma,
Ak-padişa gördü beni.
Manas'ı güzel kabul etti.
Bir dolu altın gümüş parayı
Manas'a hediye etti.

"Aytkanımdı kılgın!" deyt,
"Aylga cetip barganda,
ceñeleri cetkende,
baldıstarı barganda,
altın da akça bersin!" deyt,
"Baldıstarı barganda,
ceñeleri cetkende,
altın, kümüş akçadan

baldısına bersin!" dep,
"Ceñesine bersin!" dep.'
Kök sakalduu Mendi-bay
bu Manastı körgöndö,
Temir-kanga cügürüp
buzuk kılıp keldi deyt,
Temir-kanga ayttı deyt:

'Attan, attan, Temir-kan!
Ak asaba tuu keldi,
celpildegen tuu keldi,
ceri mayışkan kol keldi-
ıldam attan, Temir-kan!
Ögün' ayssam, bolboduñ:
"Dayranın başın buramın!" dep,
"Kalıñ korgon uramın!" dep,
"Katarlap beketip koyomun!" dep,
aytkan tilimdi albadıñ.
Tarbazanın oosuna
tarsıldagan köp multuk!-

Temir-kan, tes attan!
Manas-minen kırk çoro
eki bölüp alalı!
Ala-coonu kılalı!'
Temir-kan ayttı deyt:
'Buzukka men kirbeymin!
Barıp körö koyuñar!'
Temir-kandın koldoşu,
birge cürör coldoşu
çaap barıp körsö deyt,
kırk çoro keldi deyt,
kırk cüs cılkı aydap keldi.

"Söylediğimi yap!
Aşiretine dönüp varınca
yengeler hep toplanıp da
baldızlar da gelince sen
bunu onlara hediye et,
baldızların toplanınca,
yengeler karşılayınca
bu altınla gümüşleri

hep baldızlarına ver,
yengelerine hediye et!" dedi."
Kır sakallı Mendi-bay'sa
Er Manas'ı görür görmez
hemen Temir Han'a koştu
ara bozmağa koşmuştu.
Temir Han'a şöyle dedi:

"Ata bin, ata bin Temir Han!
Ak bayraklı tuğlar geldi,
yelde uçan tuğlar geldi,
yeri titreten ordu geldi!
Çabuk ata bin Temir Han!
o gün dediğimi yapmadın,
nehrin başını çevireyim dedim,
kalın bir kale kurayım dedim,
katmerli tahkim edeyim dedim.
Sen sözümü dinlemedin.
Kapının tam önünde,
tüfek sesleri patlıyor.

Çabuk ata bin Temir Han!
Manas'la kırk yiğidini,
ikiye bölüp alalım,
karmaşa yaratalım."
Temir Han da şöyle dedi:
"Fesatlığa ben giremem,
hele çıkın bir bakın."
Temir Han'ın koldaşları,
yolda dahi yoldaşları
dışarı fırlayıp baktılar,
kırk yiğidin kırk yüz atla
geldiklerini gördüler.

'Bu nemeni cılkılar?'
'Cakıptın elge salgan alımı,
Kanıkeyge kırk çoronun
aydap kelgen kalımı!'
'Cılkını aydap alıñar!
Tört çuñkurga salıñar!
Tört çuñkur tolso,
bitti senin kalımıñ:

tört çuñkur tolboso,
senin kalımıñ bitpese-
dagı aydap keliñer!'
Manas cañgıs talada tüştü.
Kök-ala sakal Mendi-bay
Manastın kırık çoronu
ak saray üygö kiyirdi,
eşigin bekitip koydu.

Manas kaldı talada,
cañgıs kaldı talada.
Kırk çoro üygö kirgen
arakıdan taldap bal içip
alkabayt, susabayt.
Bu Manastın canında
kara baştuu adam cok,
tört buttuu it cok,
saratan tamıs, kün ıssık.

'Manas suusalıp ölüp barat!' deyt:
'Atadan cañgıs tuubaska tooba!
Atıñdı "Manas" koyboska tooba!
Aldımdan adam bar bolso,
"Arstan Manas kantı?" dep
keler edi canıma:
arkamda ini bar bolso,
"Cañıs Manas kaldı!" dep
keler edi tolgonup.'

"Bunlar hangi sürü böyle?
Cakıp'ın halka saldığı alımı?
Kanıkey'e kırk yiğidin,
getirdiği hediyedir."
"Sürünüzü toplayın,
dört vadiye doldurun,
dört vadiyi doldurursa
gelin borcunuz bitti demektir.

Dört vadiyi doldurmazsa
gelin borcu bitmemiştir
daha hayvan getirirsiniz!"
Manas ovaya yalnız indi.
Kır sakallı Mendi-bay'sa
Manas'ın kırk yiğidini
ak saray eve götürdü.
Kapısını kilitledi.

Manas kaldı ovada,
yalnız kaldı ovada.
Kırk yiğit eve girince
ballı rakılar içtiler.
Açlık susuzluk çekmediler.
Manas'ın yanında ise
kara başlı insan yoktu,
dört ayaklı köpek bile yoktu.
Bu çok sıcak yaz gününde

susuzlukdan ölecekti:
"Atadan yalnız doğmasaydım,
tövbe,
adım Manas konulmasaydı,
bir ağabeyim bulunsaydı,
arslan Manas'a ne oldu diye
elbet yanıma gelirdi.
Küçük kardeşim olsaydı
Manas yalnız kaldı deyip
koşar yanıma gelirdi."

Manas arakıga bal koşkon
köküründögü suusunun
özü kuyup içerge
namas kılıp olturat
kıyından kıyın Manas.
Altımış altı mal dosu,
mal dosunun içinde
Kara-tökö can dosu
eşikke çıgıp karasa,
bu Manastın canında

kara baştuu kişi cok,
tört buttuu it-te cok.
Manas kara baş sır caanı
tartıp koyo berdi deyt.
Kırk çoro atka mindi deyt,
içpey kalgan kırk çoro,
tatpay kalgan kırk çoro,
korkup emdi ayttı deyt:
'Bu Manastın canında
kara baştuu kişi cok.

tört buttuu it-te cok,
törö Manas kırbaybı?
Bizdi kırıp iybeybi?
Ildam attan, kırk çoro!
Bis Manaska baralı,
barıp coop aytalı!'
Birinin atın
biri mine çaptı deyt,
birinin tonun
biri kiye çaptı deyt.
'Aş içpedik, taş içtik,

Manas rakıya bal kattı,
tulumundaki suyunu
kendisi doldurup içti.
Namaz kıldı oturup,
çok acılar çekti Manas.
Altmış altı mal dostu,
mal dostlarının içinde
Kara-tökö can dostu,
kapıdan çıkıp bakındı,
Er Manas'ın yanında hiç

kara başlı adam yok.
Dört ayaklı köpek bile yok.
Manas kara baş alaca yayı,
germiş fırlatıyordu.
Kırk yiğidi ata bindi,
içmeden evvel, kırk çoro,
yemeklerden de yemeden
korkarak şöyle dediler:
"Er Manas'ın yanında tek
kara başlı kişi yok.

dört ayaklı it bile yok.
Manas bizi öldürmez mi?
Hepimizi yok etmez mi?
Ata atlayın kırk yiğit!
Manas'ın yanına gidelim,
ona cevap götürelim!"
Birinin atına öbürü bindi,
yerinden ok gibi fırladı,
birinin elbisesini öbürü giydi,
o da ok gibi fırladı.
Aş değil biz, taş yedik,

Kan eşigi kaalga
kara moo-minen aş içtik,
bek eşigi bekitip
bekitüü-men aş içtik!
Ala-tooday Manas-kan
aşırarbı eken caskanda,
agın suuday Manas-kan
keçirerbi eken caskanda?-
Kesiçi bolsoñ, baş mına!
Tögüçü bolsoñ, kan mına!'

Manas külüp iydi deyt:
'Kırk çoro, seni kırbayın!
Kırbayın da körböyün!
Akılı saa kılarmın!
Coo cerinden iyteyin!
Saa öçöşüp kanteyin?'
Altımış tanap ak çatır
astında casıp tikti deyt.
Manas cañgıs olturdu.
Kündüs korkup kel'albay
baldıstar-men ceñeler

kügüm kirip ketkende,
parçaga makmaldı koşup camınıp,
bermetke şurunu koşup tagınıp,
upaga endikti koşup cagınıp,
akırın basıp şoodurap
Manastın kaşına keldi kıs.
Suksurday moynun sunaltıp,
suuday betin kızartıp,
basıp keldi kaşına,
bir canaşa olturdu.

hanın kapısının
iplerinden bir yemek yedik,
beyin kapısının
bağlarından bir yemek yedik!
Ala-dağ gibi Manas Han,
yaptığımızı bağışlar mısın?
Akan su gibi kuvvetli Manas Han,
suçumuzu bağışlar mısın?
Başımızı kes istersen,
kanımızı dök istersen."

Manas gülerek dedi ki:
"Size dokunmam kırk yiğidim,
size ellemem, tövbeler!
Size nasihat edeceğim!
Sizi cenk yerinden çekeceğim!
Sizden nasıl öç alıp ne edeyim?"
Altmış kanatlı ak çadırı
gök gibi yükseltip kurdular.
Manas orada yalnız oturdu.
Gündüz korkup gelmediler,
baldızlar ile yengeler,

gök yüzü pek kararınca
kumaşlara ipeklere sarınıp,
kalpak mücevher takınıp
yüzlerini de boyayıp
ağır ağır yürüdüler.
Manas'ın yanına geldi kızlar.
Suksur gibi boyunlarını uzatıp,
su gibi yüzünü kızartıp,
Manas'ın yanına geldi,
bir kenara oturdular.

'Keçe kele catkanda,
Ak-padişa ulukka,
aa özüm barganda,
altın, kümüş akçanı
artıp berdi Padişam,
mis tabakka salıñar!
Akça aldına salıñar!'
Aytkanınday kıldı deyt,
Acıbay akça töktü deyt.
Eki ınak ceñesi
'Tündö kelgen', dedi deyt,
'Kanıkeydin koynuna

catkısalık!' dedi deyt.
Tün camınıp bardı deyt,
Kanıkeynin üyünö kelgende,
at baylabas akırga
at-ta baylap koydu deyt,
kamçı ilbes talga
kamçısın ilip öttü deyt,
kuş kondurbas tuurga

kuş kondurup öttü deyt.
Ot cakalay kazı
çımırıp alıp cedi deyt.
Ayagında sarı bal
tatıp ötüp ketti deyt,
baytal beenin bal kımıs
su'salıp alıp cuttu deyt.

Otus tümö,
on topçu
çıldıratpay çeçti deyt,
carımçık-ka töşökkö
canaşa catıp aldı deyt.
Calpayıp catkan caman cer
Manas bek batırıp koydu deyt.
Temir-kan kısı Kanike
uykusunan oygonot,
kösün açıp koptu deyt,
ala saptuu aş bıçak
anı koluna aldı deyt:

"Gece yaklaştığında
ulu Ak-padişa'nın ben
yanına vardığımda
altın gümüş bir çok para
hediyeler verdi bana padişahım,
bakır tabağa doldurun,
akçaları önlerine koyun!"
Söylediğini yaptılar,
Acıbay parayı boşalttı.
İki güzel yengesi de
"Gece geldi," diyerek
"Kanıkey'in koynuna

Er Manas'ı koyalım." dediler,
gecenin örtüsüne bürünüp gittiler.
Manas Kanıkey'in evine gelince
hiç at bağlanmamış bir ahıra
Manas atını bağladı,
hiç kamçı takılmamış bir kapıya
Manas kamçısını taktı,
kuş konmamış bir tünege

kuş oturttu o,
ocaktaki kazıdan
bir parça koparıp yedi,
çanaktaki tatlı balın
bir parça tadına baktı,
ballı kısrak kımızından
içti hararetini kesti,

otuz kumaş kaplı düğmeyi,
on kemik düğmeyi
sessiz sedasızca çözdü.
Kabartılmış döşeğe
yanaşıp girdi yattı.
Derin uykudaki kızı
Manas sımsıkı kendine bastı.
Temir Han'ın kızı Kanıkey
uykusundan uyandı,
gözünü açıp fırladı,
alaca saplı bir bıçağı
eline alıp dedi ki:

'Atekem Temir-kandın
at baylabas akırga
at baylagan kim edeñ?
Kamçı ilbes talga
kamçı ilgen kim edeñ?
Kuş kondurbas tuurga
kuş kondurgan kim edeñ?
Ayagımda sarı bal
tatıp ötkön kim edeñ?

Baytal beenin bal kımıs
su'salıp cutkan kim edeñ?'
'Çiyip koygon kat emes,
bolok kişi cat emes,
toburçak-minen at aydap,
san cılkı bee aydap
on çuñkurun tolturgan
oşu Manas özümün!'

'Sen kay Manassın bileyn!
Atekem Temir-kandın
bu dünöösü car ede,
cılkısında cürüçü,
ol cılkısın bagıçı
"Manas" attuu kulu bar!
Koy kaytarıp cürüçü
koyçu kuldun atı bar,
dagı "Manas" boluçu!
Töö kaytargan kulu bar,

atı "Manas" boluçu!
Kay Manassın bileyin?
Kopçu, "Manas", koynumdan!
Koluñdu tartkın moynumdan!
Atekem Temir-kandın
abalak saptuu Ak-tinte
aş cürökkö saybasam!'
Abalak saptuu Ak-tinte

"Benim babam Temir Han'ın
at bağlanmaz ahırına
at bağlayan kimdir bu?
Kamçı takılmaz kapısına
kamçı takan kimdir bu?
Hiç kuş konmaz tünegine
kuş bağlayan kimdir bu?
Çanaktaki sarı baldan
gelip tadan kimdir bu?

Kısrağın bal kımızıyla
hararet söndüren kimdir bu?"
"Yazılmış bir mektup değil,
ben bir yabancı değilim,
kamçı ile at getirdim,
sayısız kısrak getirip
on vadi dolduran
işte o Er Manas benim!"

"Hangi Manassın bilmem ben,
sevgili babam Temir Han'ın
bu dünyası yar idi,
sürüler ile yaşayan
onun atlarına bakan
Manas adında bir kulu var!
Koyunlarımızı güden,
bir çobanın babası var,
onun adı da Manas!
deve güden bir kulumuz var.

onun da adı Manas!
Hangi Manas'sın ne bileyim?
Çık sen bakayım koynumdan!
Çek kollarını boynumdan!
Babam Temir Han'ın bana verdiği
şu güzel gümüş hançeri
yüreciğine saplarım!"
Bu güzel saplı hançeri

kından suurup aldı deyt.
Anda Manas aytat deyt:
'Kanıkey adam kantesiñ?
Kan balası erkesiñ,
erkelikti aytasıñ:
bek balası erkesiñ,
erkelikti aytasıñ!
Kanıkey adam kantesiñ?'

sıyırıp kınından çıkardı.
Er Manas da şöyle dedi:
"Ne yapıyorsun Kanıkey?
Nazlı büyümüş han kızısın
nazlı şeyler söylemelisin,
nazlı büyümüş bey kızısın
nazlı şeyler söylemelisin!
Ne yapıyorsun Kanıkey?"

1327 Abalak saptuu bu bıçagın
kınınan suurap aldı,
Kanıkey şiltep iydi deyt,
alaça baltır, ak bilek
ayrıp berip ketti deyt!
Etegin bürüp karmadı,
ceñin türüp karmadı.
Anda Manas aykırdı:
'Ersiz caydak bolsomçu!

Bu güzel saplı hançeri
Kanıkey kınından sıyırıp çekti,
havada salladı,
sonra da Manas'ın ak bileğini
kesiverdi!
Eteklerini beline sokup
yenlerini sıvadı.
Manas şöyle haykırdı:
Eyersiz ata bineyim!

Katınsız boydok bolsomçu!
Altı san cılkı kuubasam
süröp beri albasam!
Kara bet saa kılbasam!
Koluna tayak berbesem,
koy kötünö salbasam,
bee kötünö salbasam!
Kara bet saa kılbasam!

Kadınsız bekar yaşayayım!
Altı tane sürü görüp
arkalarından koşayım!
Sana gösteririm kahpe!
Eline sopa veririm,
koyunları güttürürüm,
kısrakları güttürürüm,
sana gösteririm kahpe!

1344 Aykırganı colborstoy,
attan, attan, Almambet-
çölönüş sarı keridey,
kök-calduu börüdöy!
Küldür uulu Çalbayım,
attan, attan, ıldam bas!
"Cakşı suluu taptım!" dep,
Ala-tooga cortolu!
Altı san cılkı kuugalı!
Süröp arı bereli!
Süröp beri alalı!

Kaplanlar gibi bağıran
Almambet, haydi ata bin,
yamaçtaki dağ çaylağı sanki,
kır yeleli erkek kurt sanki!
Küldür'ün oğlu Çalbayım,
ata bin, çabuk ata bin!
Ben çok güzel bir kız buldum,
Ala-dağ'a çıkalım!
Altı sürü atı sürelim!
Sonra geriye güdelim!
Bu tarafa getirelim!

Koluna tayak bereli,
koy kötünö salalı!
Köp ıylatıp koyolu!
Antip öçüm alayın!
Ersis caydak bolsomçu!
Katınsıs boydok bolsomçu!
Kuçpay kurup kalsamçı!
Albay arıp tüşsömçü!
Kaşkulak ötü barbı eken?
Kan Temir darı barbı eken?

İçine esip beriñer!
Tışına esip sürtüñer!
Arakıga bal koşup
anı içemin, beriñer!
Kara bet saa kılbasam!
Cıyırma çorom, atka min!
Cakıp-baydın cılkısın
mında alıp keliñer!

Cıyırma çorom, attanıp
Temir-kandın cılkısın
mında alıp keliñer!
Kısın dolu saktagan
eldin suluu degeni
el ceñgisis dolu eken:
kalk suluu degeni
kalk ceñgisis dolu eken!'

'Toktay turgun, Manas-kan!'
kayn enesi çakırat,
'Eki tulpar balası
bir akırga baylap koyupsuñ,
cemin birge salıp koyupsuñ,
akırın aydap çapçıp
büröö mayıp bolbosun!
Eki şumkar balasın

Eline bir sopa verip
koyunları güttürelim!
Ona acı çektirelim!
Belki öcümü alırım!
Eyersiz ata bineyim!
Kadınsız bekar kalayım!
Onu sarmaktansa kuruyayım!
Onu almadan kuruyayım!
Porsuk ödü var mı sende,
başka bir ilaç ey Temir Han?

Ezip içime dökün!
Ezip dışıma sürün!
Rakıya bal karıştırıp
onu içeyim, verin!
Sana gösteririm kahpe!
Yirmi yiğidim ata binin!
Cakıp-bay'ın atlarını
alıp buraya getirin!

Yirmi yiğidim, ata binin!
Temir Han'ın atlarını
alıp buraya getirin!
Kızını dolu yetiştiren,
ilin en güzel dediği,
ilin onu yenemediği
halkın en güzel dediği,
halkın yenemediği bir kızmış.

Biraz sabırlı dur, Manas Han!"
Kayın anası şöyle haykırdı:
"İki atın has tayını
bir tek kazığa bağlattın,
yemlerini bir araya koydun,
biri kazıkta tepinirse
öbürü rahatsız olmaz mı?
İki sungur yavrusunu,

bir töşökkö koyupsuñ,
cem talaşıp kalbasın,
büröö mayıp bolbosun!
Kan balası Kanıkey,
Kanıkey adam kantesiñ?
Bek balası erkesiñ,
erkelikti aytasıñ!'

bir tünege bağlamışsın
yem için kavga etmezler mi?
Her biri rahatsız olmaz mı?
Kanıkey ey han kızı,
Söyle ne eyledin sen?
Nazlı büyümüş bey kızı,
nazlı bir çocuk gibi konuş sen.

Kanıkey kıs aytat deyt:
'Kañkıldagan it, kakpa!
Kañkıldabay üşük cat!
Men adam köskö ileyin,
kay Manastı bileyin!
Sen Temir-kan bolgula,
dölötüñgö toyupsuñ,
cılkı bakkan kuluñdun
atın "Manas" koyupsuñ,
ar dünöögö toyupsuñ,
töönü bakkan kuluñdun
atın "Manas" koyupsuñ,
Kara-döönün uulu Kart Manas,
ol Manastı bilbeymin!'

Kanıkey şöyle dedi:
"Kımıldama it, kalkma!
Kımıldama rahat dur!
Adamım yüzüne bakayım
hangi Manas'tır bileyim!
Sen Temir Han olalı
devlet ile doymuşsun,
sürüne bakan kulunun kölenin
adını Manas koymuşsun,
sen dünyaya doymuşsun,
deve çobanı kölenin
adını Manas koymuşsun,
Kara-döönün oğlu kart Manas,
bu Manas'ı ben bilmiyorum."

Çıyırdı-baydın çın Manas,
Cakıptın uulu caş Manas,
onuñ içinde coo saygan!-
orçun curtka baş bolgon,
altından kurak kuragan,
"Ak-padişa" degenden,
anan barıp keñeş suragan-
karagay nayza çayrıdı (?),
Manastın kebin katın kayrıldı!

Çıyırdı-bay'ın oğlu asil Manas
Cakıp'ın oğlu genç Manas'ın
üstüne düşman saldı!
Yurdumun başı olan bu,
altın örtüler işleyen
Ak-padişa'ya giderek
ondan öğütler isteyen
mızrak savunan Manas'ı,
bir kadın çıkıp reddetti!

Kırk çoro tün içinde attandı,
cıyırma çoro Temir-kandın
cılkısın alıp keldi,
cıyırma çoro Cakıp-kandın
cılkısın alıp keldi.
Eki cagı dayra köl,
eki colu bar eken,
cılkını kıyrıp saldı deyt,
cattı uktap kaldı deyt.

Kırk yiğit gece ata bindi,
yirmi yiğit gölden Temir Han'ın
atlarını alıp geldi.
Yirmi yiğit Cakıp Han'ın
atlarını alıp geldi.
İki tarafı çevre göl,
iki tarafta iki yol,
atları yollara sürdüler,
yatıp uykuya daldılar.

Tañga makul oygongon soñ,
altımış tanap ak çatır
at buuna çıdabay
asmanga çıgıp barat deyt!
'Batır Manas, kantebis?
Altımış tanap ak çatır
at buuna çıdabay
asmanga çıkkan ak çatır!'

sabah olup gün doğunca
altmış at dolusu ak çadır
at kokusuna dayanamayıp
çadır göğe fırladı!
"Bahadır Manas, şimdi biz ne
yapalım?
Altmış ipli ak çadır
at buğusuna dayanamadı
ak çadır havaya fırladı!"

'Ak taş-minen bastırıp koy!
Ökööndön ököö bölünör, çorom,
ököö barar bir bee soyunar, çorom,
maydı tuurap toyunar, çorom!
Aştan bir keñeş tutulbayt,
toktan bir keñeş kutulbayt!
Cogor cakta kara tuu,
Temir-kan tuu turbaybı?
Tömön cakta kızıl tuu
Cakıp-kan tuu turbaybı?

"Ak taşlarla bastırın!
İkiniz birlikte, yiğitlerim,
ikiniz gidip bir kısrak kesin
yiğitlerim,
karnınızı doyurun, yiğitlerim!
Aç karnına görüşülmez,
iyi fikirler toktan doğar!
Şu aşağıdaki kara tuğ
Temir Han'ın tuğu değil mi?
Şu yanındaki kızıl tuğ
Cakıp Han'ın tuğu değil mi?

Kündün murdu tigende,
noolandan kılgan ak köynök
celbegey camınıp
basıp döñgö çıgayn!
Cakıp-minen Temir-kan
cañgıs uulga bat'albas,
maa cañgıs ok, çırga (?), at'albas,
barandın ogu at'albas,
karanın ogu at'albas,
Cakıptın elin men sayamın!'

Güneş böyle parlarken
beyaz keten gömleğimi
omzuma atayım ben,
şu tepeye çıkayım ben!
Cakıp Han ile Temir Han
bir tek oğlu sıkıştırmaz,
tüfekten tek bir kurşunu
üzerime atamazlar,
kara, ateş silahımla
Cakıp'ın halkını vurayım."

Ala-tooday Almambet,
akılduu tuugan Acıbay,
Elim, Seyit, eki uul
karañıdagı baskan
karsaktın izin cañılbas
Kaman, Coypur, eki uul-
o-da çıktı attanıp,
Serek-minen Sırgak
o-da çıktı attanıp!

Kaplan doğan Almambet
akıllı doğan Acıbay,
Elim'le Seyit, bu iki genç
karanlık gecede bile
bozkır tilkisinin izini bulan bu
Kaman, Coypur, iki genç de
ata binip yola çıktı,
Serek ile Sırgak da
ata binip yola çıktı!

Kırk çoro eñ camanı Taz-baymat
törö suusaganda
tüşö kalıp çay kaynat,
aldında atka mindi deyt.
Acıbaylap tiydi deyt,
Almambettep tiydi deyt,
Cakıp-kandın kolun saydı!
Temir-kandı tiydi deyt.

Kırk yiğidin en fenası Taz-baymat
efendisi susayınca
attan inip çayı kaynattı,
şimdi o da ata bindi.
Acıbay nidasıyla hücum etti,
Almambet nidasıyla hücum etti,
Cakıp Han'ın ordusunu dizdi!
Temir Han'a hücum etti.

barın sayıp aldı deyt!
Cakıp uulu bu Manas
Bir Kanıkey dep cürüp
Temir-kandın elinde
Kanıkeydi tartıp algalı.
Manaska tartuu kılgalı,
kara alaman, koy Tecik
'Kastı alamın!' dep cügürdü.
Kanıkey kiymin kiyindi,

hepsini de yere serdi!
Cakıp'ın oğlu Manas
"Ey Kanıkey" diye yürüyüp
Temir Han'ın yurduna gitti.
Kanıkey'i alarak
Manas'a getirmek için
bütün Tacikler
kızı almağa gittiler.
Kanıkey giyiniyordu

köp çogulup kelgen soñ,
Kanıkey kor bolorun bildi deyt.
Corgodon taldap boz mindi,
bulgandan taldap ton kiydi,
arakıdan taldap aş içti.
Ayıp-kandın kısı eken,
Altınayday ecesin
Almambet atka miñgisti.

bunlar hücum ettiği zaman,
kız felaketi sezdi.
Seçme bir yürüğe bindi,
ipek elbiseler giydi,
yemek için rakı seçti.
Ayıp Han'ın bir kızı vardı,
Altınay bu, büyük yeğen
Almambet onu atına aldı.

Karañıda col tapkan
aygır caak, kara til,
süülönkü tuugan Acıbay
aa bir kıs atkarıp,
Manastın kırk çorosu
kırk kıs atkarıp aldı.
Temir-kandın kısı Kanıkey
kırk çorogo ayttı deyt:
'Tokto, tokto, kırk çoro!
Sen kara da men törö!-

Karanlıkta yolu bulan
bu aygır yanak, kara dil
hatip doğan Acıbay da
atına bir kız bindirdi,
Manas'ın kırk yiğidi de
atlarına kırk kız aldı.
Temir Han'ın kızı Kanıkey
kırk yiğide şöyle dedi:
"Durun, durun, kırk yiğit!
Siz halksınız ben han kızı!

Cakama kolun tiyirbe!
Kırk çorogo kırk kıs
men alıp paramın, Kanıkey,
özüm tartuu bolomun,
özüm el bolup kelemin!
Kırk kıs-men attanıp,
çıgıp keldi Kanıkey.
Kara köstüü kart Manas,
kapıs cerden kördü deyt,
kırk çorogo ayttı deyt:

'Kara bet kele catpaybı?
Kırktan kırk kıs alıp tır,
alıp kele catıp tır!
Kapıs cerden çıgıñar,
olcolop alıp keliñer!
Kırk üy tigip koyup tur,
kırk töşöktü salıp tur!
Argımak oozın cayalı!
Biridey kılıp karmaylı!

Aç bilekten alalı!
At kötünö salalı!
olco-cesir kılalı!
Erkelegen Kanıkey
emi köönü oorusun!
Emi kötü-arkaga
caydak atka coorusun!
Erkelegen Kanıkey

emi tüşsün esine!'
Ödö salıp ketti deyt,
ıldıy salıp ketti deyt,
Kanıkey Manaska calınat:
'Kögüçkön uçsa, cünün kes!
Kara bet köp süülösö, tilin kes!'
Sagıskan uçsa, cünün kes!
Kara bet köp süülösö, tilin kes!'
Bu Manas süülöptür:
'Sagıskan uçup sarayga tüştü-

Yakamdan tutturmam size!
Kırkınıza kırk tane kız
getirdim ben Kanıkey,
size kendim hediye ettim,
bense sulh elçisi geldim."
Kırk kız ile ata binip,
Kanıkey çıkageldi.
Kara gözlü Manas bunu
ta uzaklardan görmüştü.
Kırk yiğidine dedi ki:

"Gelen şu kahpe değil mi?
Kırk tane kız seçmiş de bak
bize doğru getiriyor!
Ta buradan üstüne koşun,
esir edin getirin!
Kırk tane çadır kurun,
içine kırk döşek serin!
Atın ağzını yırtalım
onları hep birden tutalım!

İnce bileklerinden tutarak
atımızın arkasına atalım!
Hepsini esir kılalım!
O şımarık Kanıkey'in
şimdi gönlü daralsın!
Arkaları ile altları
at üstünde yara olsun!
Şımarık Kanıkey'in

o zaman aklı başına gelsin!"
Onlarla dağa fırladı,
sonra vadilere at saldı,
Kanıkey Manas'a yalvardı:
"Güvercin kaçarsa tüyünü kes!
Kahpe çok söylerse dilini kes!
Saksağan uçarsa tüyünü kes!
Kahpe çok söylerse dilini kes!"
Manas da ona dedi ki:
"Saksağan uçup saraya kondu,

sanasız baybak, neg' oygo tüştü?
Kögüçkön uçup kök üygö tüştü-
köñülçök baybak, neg'
oygo tüştü?'
Emi aldınan bardı deyt,
kırk üygö tüştü deyt.
Almambettin tüşkön üyü
kökürögü könöktöy,
kötü tamır bilektey
kara kıs olturat,

uy kuymulçak Sar'ala,
uara boldu Almambet.
'Almambet cakşı kıs cokpo?
Taldap alıp keliñer!'
Temir-kandın kısı Kanıkey
bardı Altınaydın kaşına:
'Senin atañ Ayıp-kan,
menin atam Temir-kan
ekööläsü bir tuugan-
ak çıragıñ salsañçı!

Kubulganıñ koysoñçu!
Üçtön çaçıñ örsöñçü!
Kızıl çırayıñ nürbötüñ
Almambet körsöçü!
Ol Almambet aykırsa,
karap turup it bakpayt,
kaçırsa, coosu bet pakpayt,
uy kuymulçak Sar'ala
urudan külük böldü deyt!
Kök-ala sakal Mendi-bay

akılsız kadın uslandı mı?
Güvercin uçarak saraya kondu,
aklın başına geldi
mi budala?"
Daha ileri fırlayıp
kırk çadıra geldi Manas.
Almambet'in çadırına
memeleri kova gibi,
götü kök gibi
kara bir kız oturmuştu.

Öküz kuyruklu Sarı-ala'sıyla
Almambet şaşıp kalmıştı.
"Almambet güzel kız mı yok!
Bir tane al da gel!"
Temir Han'ın kızı Kanıkey
Altınay'ın yanına gitti:
"Ayıp Han senin babandır,
Temir Han da benim babam.
İkimiz de han kızıyız.
Ak çehreni açsana!

bu değişiklikten vazgeç?
Saçını üç örgü yap!
Çehreni, pembe yüzünü
gelince Almambet görsün!
Er Almambet haykırırsa,
köpek yukarı bakamaz,
kaçan düşman da bakamaz,
Kuyruk kılı bol Sarı-ala ile o
hırsızdan koşu atı aldı!
Kır sakallı Mendi-bay'sa

Manas karşı öldü deyt!
Çıñga boyuñ çıgargın, ecem,
çıñgıl betiñ körgöskün, ecem!'
'Çıñga boyum çıgarbaymın,
çıñgıl betim körgöspöymün!
Bu kulundu men çansam,
bu kulun meni
çanat, kanteyn?'
'Manastın özünön ödö er deyt,
keçüü çalgan Almambet,
keñeş aytkan Almambet,
köp süülögön Almambet!
Oñ cagında coro cok,
Almambet bölök süülöp çoro cok!

'Teñ atanın balası,
teñdigine konomun,
keñdigine bolboymun!
Keçke mal bolgondo,
bee saap bolgondo,
"Bee agıta koy!" dersiñ,
men teñ atanın balası
teñistey boyum çayıp alar,
ol cerine konboymun,

konboymun-de bolboymun!
"Celeden bee saa!" deseñ,
"Koşokton koydu saa!" deseñ,
üygö meymen kelgende,
"Koop kımıs kuy!" deseñ,
"Alıp kelip sun!" deseñ,
ol cerine bolboymun!
Aldı, ecekem, tura tur!

Manas'la vuruşurken öldü!
Güzel boyunu göster, kardeş,
ona güzel yüzünü göster, kardeş.
"Ona boyumu göstermem,
güzel yüzümü göstermem,
bu köleni ben küçümsesem
bu kölen beni küçümser,
ben ne yapayım?"
"O Manas'tan daha erdir,
geçitler geçer Almambet,
öğütler verir Almambet,
çok sözler söyler Almambet!
Sağ yanında yoldaş yoktur,
Almambet gibi yiğit yoktur!"

"Denk babalar çocuğuyuz,
şimdi de denk olmalıyız.
Senden aşağı kalamam!
Akşam olup sürü dönünce
kısraklardan süt akarken,
kısrakları ağıla koy dersin.
Ben denk babanın evladıyım
deniz gibi boyum çalkanıyor,
bu, benim hoşuma gitmiyor,

artık bunu istemiyorum,
kısrakları sağ dersen,
koyunları sağ dersen,
eve mihman geldiği vakit
kalk da kımız koy dersen,
getir bize süt dersen,
nasıl memnun olurum ben?
Sevgili kardeşim dur.

Altından iymek buraymın,
özüm cestemnen Manastan
andan keñeş suraymın!'
'Koygun, bala, suraba!
Cakşılıgı karmasa,
cakşı üyüt (?) kep aytar:
camandıgı karmasa,
caman küt kep aytar-
anda köönüñ kalbasın!

Ay Altınay, koysoñçu!
Cakşı kebiñ salsañçı!
Carkıp-caynap tursañçı!
Suksurday moynuñ sunaltıp,
suuday betiñ kızartıp,
bala kastay barkıldap,
altın tondoy carkındap
Almambetke körüngün!
Konok kelip kelgende,

"Koop kımıs koy!" desem,
"Celeden bee saa!" desem,
"Koşokton koydu saa!"
"Köp kımıs kuy!" desem,
men, ecekem, Kanıkey
töbönü açık-kök ursun,
töştüktü cer ursun!
Üçtön çaçıñ örünçü!
Almambetke çıñın-
minen körüngün!'

'Ayday carkıp körünömün,
kündöy carkıp körünömün!-
Talıp kalsın Almambet,
tandanıp kopsun Almambet!'
Ayıp-kan-minen Temir-kan
emi baylık talaşıp
buldu cıygan ekende,
Er Manaska kıs bergen,
Eştip eken Mendi-bay.

Altın küpeyi takayım,
gidip eniştem Manas'a
bir akıl danışayım ben!"
"Bırak, çocuk, birşey sorma!
Er Manas keyifli ise
güzel şeyler söyler sana,
fakat keyifli değilse,
fena sözler söyler sana,
sakın gönlün kalmasın!

Vazgeç bundan, ey Altınay!
Güzel sözlerini saç hep!
Güzelliğinle parılda!
Kuğu gibi boynunu bük de
su gibi şeffaf çehreni boya,
yavru bir kaz gibi salın,
altın kumaş gibi parılda,
Almambet'e öyle görün!
Misafir gelince ben sana

kalk da kımız ver diyecek olursam,
bağlı kısrağı sağ diyecek olursam,
koyunları sağ diyecek olursam,
kalk da kımız koy diyecek olursan:
beni, güzel kardeşim, Kanıkey'i
tepemi gök çarpsın,
göğsümü toprak çarpsın!
Saçını üç örgü yap!
Almambet'in karşısına işte
öyle çıkıver!"

"Ay gibi parlak görünürüm,
gün ışığı gibi görünürüm,
dalıp kalsın Almambet,
şaşırsın kalsın Almambet!"
Ayıp Han ile Temir Han
yarış edip topladılar,
hazinelerini yığdılar,
Er Manas'a kız verirken.
Mendi-bay bunu işitti.

Temir-kanga keldi deyt,
Temir-kanga ayttı deyt:
'Kuday alsın, Temir-kan!
Kart atası Cakıpka
karmap kısıñ berbey kal!
Ayıp-kandın bergeni
sanatı sandan ötüptür,
akçası miñge cetiptir,
keçe senin kısıñ Kanıkey

Kalktı Temir Han'a gitti.
Temir Han'a şöyle dedi:
"Tövbeler olsun, Temir Han,
bu ihtiyar Cakıp'a
sakın kızını verme sen.
Ayıp Han'ın verdiği şey
pek büyük bir servettir,
bin akçeden de fazladır.
Senin kızın Kanıkey

Manaska caman kep aytıp
curtka buzuk saldı da,
buzuk-tüşük kaldı da!
Atka koşup arttı deyt,
töögö cügün cüktödü deyt,
süülögön tilin tarttı deyt,
koydoy korduk tarttı da!-
Ölüm berseñ, Temir-kan!'

Manas'a fena sözler dedi.
O da yurdu alt üst etti,
her şey alt üst oldu!
Eşyayı atlara yükledi,
hazineyi de develere.
Hatip dilleri kopardı,
koyun gibi hakaret etti,
ona ölüm ver, Temir Han!"

Künçülüktön tüşçülük
uzatkan kısın kondurup koydu,
kaytıp üyünö çaptı:
'Altımış töö alıp kel!' dep,
'Otusuna altın, kümüş
cüktöp kelip alıp kel!
Otusuna barça-minen balkını
cüktöp kelip alıp kel!
Buulum-minen butanı
butuna çılgoo kılarga,
altın-minen kümüştü
atka taka urarga-

Günlerce sabalayıp o,
kızını geçirince ele,
ata binip döndü eve.
"Altmış deve getirin,
otuzuna altın, gümüş
yükleyin getirin,
otuzuna kadife ipek
yükleyin getirin.
Güzel ipek kumaşlarla
ayaklarını örtsün o,
altınlarla gümüşle o
atlarını nallatıversin.

anı bölök cüktöp kel!
Bermet-minen şurunu
betine tagıp alarga-
anı bölök cüktöp kel!
Kök-ala sakal Mendi-bay,
aytkan sözüm kılbasañ,
anı cüktöp kelbeseñ,
körünbögün közümö,
colobogun özümö!'
Kayta butka saldı deyt,
alıp üyünö bardı deyt.

Onu ayrı yükle gel!
Kadın başlığı ile mercanı
yüzüne takıp süslenir o,
bunu ayrıca yükleyin.
Kır sakallı Mendi-bay sen
dediğimi yapmaz isen,
bunları yükletmez isen
bir daha görünme gözüme,
sakın sokulma özüme!"
Böyle deyip geri döndü,
atı evine doğru sürdü.

Aytkanınday kıldı deyt:
kök-ala sakal Mendi-bay
altın-minen kümüşün
anı cüktöp keldi deyt,
kızıl şuru, ak bermet
"Betine tagıp alsın!"
anı cüktöp keldi deyt.
Tokson töögö bul cüktöp
alıp kelip cürdü deyt.
Bu Kalmaktın beri cagı,

Hanın dediğini yaptı.
Kır sakallı Mendi-bay
altınları gümüşleri,
dediği gibi yükledi.
Kırmızı mercan, ak hotoz
yüzü süslemek içindi.
Bunları deveye yükletti.
Doksan hayvan yükletince
kendi de yola düzüldü.
Kalmuk yurdunun beri tarafında,

Busurmandın arı cagı,
Kökçö-köz-minen Kaman-köz
uru üyü bar eken,
ala-kök sakal Mendi-bay
kabar bergen eken deyt:
'Arakıga bal kuyup
uu koşup çaykañar!
Bu Manaska bereli!'
Kabar salgan eken deyt.

müslümanların öte tarafında,
Kökçö-köz ile Kaman-köz
iki hırsızın evi vardı.
Kır sakallı Mendi-bay
bunlara da haber verdi:
"Ballı rakı hazırlayın,
içine de zehir katın!
Bunu Manas'a verelim."
İşte bu emri vermişti.

Üç-kapkaktın oyunda,
Ükürgünün boyunda,
Oy-kayıñdın boyunda,
ak çatırdı tikti deyt,
ata, Manas tüştü deyt!
Belden kilem saldı deyt,
belseñişip olturdu;
tizeden töşök saldı deyt,

Üç-kapkak vadisinde o,
Ökürçü suyu boyunda,
Oy-kayın'ın boyunda,
beyaz çadırları kurdurdu.
Derken Er Manas göründü.
Altına yünlü bir kilim saldılar,
bele kadar soyunmuş oturdu,
dizinin altına bir yastık dayadılar,

tizeleşip olturdu.
Uu ekenin bilbedi.
'Uktap koyomun!' dep cattı.
Öödö bolboyt bu Manas!
Serek-minen bu Sırgak
kiyin kalgan eken deyt.
Çoronu çakırdı Er Manas:

'Süülögönü birin sös,
aygır caak, şirin sös,
aygır caak, kara til
Acıbay tiri kalsaçı!
Colonuş sarı keridey,
kök-cal töböt börüdöy
Almambet kalsaçı!
El içinde ermegim
Elim, Seyit, eki uul-
anın biri kalsaçı!

Karañıda kabır-kubur cügürgön
karsaktın izin cañılbas
Kaman, Coypur, eki uul-
anın biri kalsaçı!
Tündögü dübürö-dübürö cügürgön
tülkünün izin cañılbas
Türsün, Taylak, eki uulanın
biri kalsaçı!
anın biri kalsaçı!

Küldür uulu Çalbayım,
Çalbay uulu Albayım-
anın biri kalsaçı!
Köktün cıldıs batırım,
suunun kundus batırım-
anın biri kalsaçı!
Kırk çoronun eñ camanı
Tazbaymat,

bir ayağını altına alıp oturdu.
Zehir olduğunu bilmedi.
Uyumağa uzanmıştı,
halsiz düştü kalkamadı Manas!
Serek ile Sırgak ise,
daha geride kalmıştı.
Yiğitleri çağırdı Er Manas:

Atasından hatip doğan
aygır yanak, keskin sözlü;
aygır yanak, kara sözlü,
Acıbay diri kalasın!
Yamaçtaki dağ çaylağı sanki,
kır yeleli erkek kurt sanki,
Almambet sen de diri kal!
Halkın içinden seçtiğim,
Elim ile Seyit, iki yiğit,
biriniz hayatta kalsın.

Karanlık gecede koşup,
bozkır tilkisinin izini bulan,
Kaman, Coypur, iki yiğit,
biriniz hayatta kalsın.
Karanlık gecede koşup
tilki izlerini bulan
Türsün, Taylak, iki yiğitten
biri hayatta kalsın,
biriniz hayatta kalsın.

Küldür'ün oğlu Çalbayım
Çalbay'ın oğlu Albayım,
biriniz hayatta kalsın.
Göklerin yıldız erleri,
suların kunduz erleri
biriniz hayatta kalsın.
Kırk yiğidin en fenası,
Taz-baymat,

suusaganda sen tüşö
kalıp çay kaynat!
Koktuu tolup kalgalı,
koy ölümü keldibi?
Cılga tolup catkalı,
cılkı ölümü keldibi?
Kırk çoro barın Kuday alıp tır!

susayınca attan inip sen
hemen çay kaynat!
Biz daha hayatta kalalım!
Koyuna ölüm mü geldi?
Burada bir sene daha kalalım.
At sürüsüne ölüm mü geldi?
Allah kırk yiğidin hepsini alıp da

Kırk çoronun camanı
Serek-minen bu Sırgak
ölböy kantip tirü kalıp tır!'
Manastın köküröktön
canı kete'lek.
Kırk çoro ayttı deyt:
'Can saktar ceriñ aytıp ket!
Ketmenin talga saptagan,
eşegin kör tor'attay maktagan,
"Atañdın körü...!" Sart uulu
aa kirsek kanteyt?

kırk yiğidin en fenası
Serek ile şu Sırgak'ı
nasıl diri bıraktı?"
Teninden canı uçtu
Manas'ın
Kırk yiğit ona dedi ki:
"Canı koruyan yeri söyle,
söğütten baltaya sap yapan,
eşeği yağız at gibi metheden
uğursuz Sart oğluna
gidelim mi, ne dersin?

Çaldır-çuldur süülögön
tilin adam bilbegen
Kıtayga kirsek kanteyt?
Calpak Tor'at caylangan,
çoçkonun sanın
kancıgaga baylangan
Kalmakka kirsek kanteyt?
Oñkogoy murun, çuñkur kös

Çaldır çuldur konuşan
dilini kimse anlamayan
Çin iline gitsek ne dersin?
Uzak Tor'at'ta oturan
semere domuz
budu bağlayan
Kalmuklara gitsek ne dersin?
Gaga burunlu, çukur gözlü

Kalçaga kirsek kanteyt?
Ürön elek coo ede,
Ürgençkö kirsek kanteyt?'
Anda aytıñ Er Manas:
'Aytkanımday kılıñar!
Aytkan sözümnön çıkpañar!
Uktasam, tınç catırsıñ!
Oruska barıp batırsıñ!

Kalçalara gitsek ne dersin?
Durmadan kanlı cenk olan
Ürgenç'e gitsek ne dersin?"
Er Manas o zaman dedin ki:
"Ne dersem onu yapın!
Sözlerimden çıkmayın!
Uyusam da dinç yaşarsınız!
Ruslara muti olun,

Sarttın curtun sapırdım-
tipti aa barbagın!
Kalçadın curtun kakçattım-
tipti aa barbagın!
Kıtaydın curtun kırdım-
aa tipti barbagın!
Teciktin curtun terbenttim-
aa tipti barbagın!
Ak-padişa ulugu

ben Sartları dağıtmıştım,
sakın oraya gitmeyin!
Kalçaları mahvetmiştim,
sakın onlara gitmeyin!
Çinlileri mahvetmiştim,
sakın oraya gitmeyin!
Tacik kavmini ezmiştim,
sakın oraya gitmeyin!
Ulu Ak-padişa'ya ben

aa barıp baş koygun!-
Töbösün albay çaç koygon,
çaçın albay koygon-dır!
Arı kirse toygon-dur:
cardı barıp bayıgan,
calañaç barıp kiyingen,
açka barıp toyungan,
arık barıp semirgen!

gidip başımı eğmiştim.
Tepesinde saçı vardır,
saçlarını kestirmez o,
oraya giden doyar,
fakir giden zengin olur,
her çıplak giden giyinir,
aç gidenin karnı doyar,
kuru gidenler yağ bağlar.

Ne kılganı ep ede,
akçasın berse, köp ede.
Orustun curtu boorı ker,
Orustan kirip cay algın!
Ak-kanga barıp aş içkin!
Kiyim çeçip berçü,
Orustan catıp olut al!
Arakı içip buu çıksa,
bulka içip suu çıksa,
Almambettep kıygırgın,

Her şeyde hak gözetilir,
para hediye edilir.
Rus milleti pek cömerttir,
Rus iline giderseniz
Ak Han ile yemek yiyin,
çıkarıp elbisesini verir.
Rus ilinde yaşayın.
Rakı için, buğu çıkar
Erce için, su çıkar.
Almambet gibi bağırın,

Acıbaylap kıygırgın,
Er Manastap kıygırgın!'
Manastın çımınday canı
ketti deyt,
çın üyünö ketti deyt.
Ak-saraylap koydu deyt,
kök-saraylap koydu deyt.
Togus künü cattı deyt,
tokson-do bee soydu deyt:

Acıbay gibi haykırın,
Er Manas gibi kükreyin!"
Manas'ın canı
uçmuştu,
asıl evine gitmişti.
Ak saray gibi bir bina yaptılar,
mavi bir mezar yaptılar,
dokuz gün orada kaldılar,
doksan kısrak kestiler,

altı künü cattı deyt,
altımış bee soydu deyt.
Altınduu tonun togustan,
elge cırtış berdi deyt.
Karagaydan kalıñ tabıt çaptırdı,
içki cüsün altındap,
tışkı cüsün kümüştöp.
Manastı tabıtına saldı deyt,
sarayga sere kıldı deyt.

altı gün orada kaldılar,
altmış kısrak kestirip
dokuz kat da altın kumaş
bulup halka dağıttılar.
Çamdan da bir tabut yapıp
iç yüzünü altın kapladılar
dış yüzünü gümüş kapladılar.
Tabuta Manas'ı koydular,
mezarı sıkıca kapadılar.

Aldını cerden sısın ötkörböy,
üstünü kündön kösün tiygispey,
sarayga serelep koydu deyt.
Kırk çoro atka mindi deyt,
Cakıp-kanga keldi deyt.
Kırk çoronun cakşısı,
keñeş aytkan Almambet,
köp süülögön Almambet,
Cakıp-kanga ayttı deyt:
'Tokson toru corgonu

Yerden nem sızmasın diye,
güneş de vurmasın diye
sarayın içine koydular.
Kırk yiğit atlara binip
Cakıp Han'ın evine döndüler.
Kırk yiğidin en iyisi
pek akıllı Almambet,
gür konuşan Almambet
Cakıp Han'a şöyle dedi:
"Doksan doru yürük al da

tokup algın, Cakıp-kan!
Altımış ala corgonu
aldıña algın, Cakıp-kan!
Cetimiş ceyren corgonu
cana algın, Cakıp-kan!
Keñ Talastay ceriñden,
mundan eliñ köçkünçö,
cakkan otuñ öçkünçö,
mundan eliñ köçkünçö,
oşu cılkı tügöngünçö,

hepsine eyer vurdur, Cakıp Han,
altmış da alaca yürük
önüne kat, sen Cakıp Han,
yetmiş tane de al yürük
yanına al, sen Cakıp Han!
Geniş Talas ovasından
halkın çekilip göçünce,
yanan ocağın sönünce,
kavmin buradan göçünce,
at sürülerin tükenince,

karınıñdı açırba, Cakıp,
iyniñdi tosturba, Cakıp!
Caman kadırıñ aytpagın, Cakıp!
"Cañgıs Manas öldü!" dep, Cakıp,
kösüñdü çıgart kılba, Cakıp!
Bek bayla beliñdi, Cakıp,
bektikke salgın köönüñdü, Cakıp!
Saadagıñ sala kurçangın, Cakıp!

karnın aç kalmasın, Cakıp,
elbisen yırtılmasın, Cakıp,
acılarını söyleme, Cakıp,
oğlun Manas öldü diye
gözlerini çıkarma Cakıp!
Belini sıkı bağla, Cakıp,
gönlüne kuvvet ver, Cakıp,
beline okunu bağla, Cakıp,

Kılıçıñdı kıya baylangın, Cakıp
Karagaydan kara mıltıgıñ asınıp
katuulugun koybogun!
Tuşpanga barıp katuu bolorsuñ,
tuuganga cakşı bolorsuñ!
"Oobadan cıldıs batuulan,
cañgısım Manas öldü!" dep,
cabıkpagın, Cakıp-kan!

Manastın barlıgınday katuulan!'
Baydın uulu bu Bakay
Cakıp-kanga ayttı deyt:
'Tuugandı tooday kötörgün, Cakıp,
Tuşpandı kara koydoy
böktörgün, Cakıp!
Cakşılar üydön çıkpay kölösün,
camandar kantip saa colosun!

Oşu aytkanıma unutpa, Cakıp!
Bir tündüktön kün içken,
bir tütüktön suu içken,
Manas-minen bir kursakka
catışkan,
birge emçekten emişken,
Manastın karındaşı Kardıgaç
karıp bolup kalbasın!

Enesi Bagdı-doolot baybiçe
kekiliktey kedeñdep
Sart maşagın terbesin!
Kan atası Cakıp-kan
toodak kuştay toñkoñdop
Sart orogun orbosun!
Manasıñ ölgön bolso,
Almambettey batır bar,
Acıbayday cakşıñ bar,
soorunçu, kara dalıçı,

kılıcını yanına as, Cakıp,
kara tüfeğini de al, Cakıp,
katılığını bırakma, Cakıp,
düşmana varıp katı ol, Cakıp,
akrabana yumuşak ol!
Varsın gökte yıldız batsın
biricik Manasım öldü diye,
sen kendin batıp gitme, Cakıp Han!

Manas'ın varlığındaki gibi katı kal!"
Bay'ın oğlu Er Bakay da
Cakıp Han'a şöyle dedi:
"Akrabanı dağ gibi yücelt, Cakıp,
düşmanı kara koyunlar
gibi zaptet, Cakıp,
yiğitleri korkut evde kalsın,
korkanlar karşına çıkmasın!

Bu söylediğimi unutma, Cakıp!
Güneşi yalnız bacadan gören,
suyunu yalnız evinde içen,
Manas ile bir karında
yatan,
bir memeden süt emen,
Manas'ın kardeşi Kardıgaç
garip olup kalmasın!

Anası Bagdı-doolot baybiçe
kaya kekliği gibi sekerek
Sart'a başak toplamasın!
Han babası Cakıp Han
toykuşu gibi sallanıp
Sartlara ekin biçmesin!
Manas öldüyse de
Almambet gibi bir bahadır var ya,
kıymetlin Acıbay var ya,
talancı, soyguncu

ol çoroñ dagı bar.
Senin uuluñnun Manastın
altımış altı mal dosu,
mal dosunun içinde
kıyamattık Kara-toko can dosu!
Ak-borçuk atın candaçı!
Kırk çoronun büröönü tandaçı!
Aykaş atın tandaçı!
Kırk çoronun cakşısın tandaçı!

yiğitlerin de hayatta.
Hem oğlundan kaldı sana
altmış altı mal dostu,
mal dostlarının içinde
kıyamete dek Kara-toko can dostu.
Atın Ak-borçuk'u yanına al,
kırk yiğidin birini seç,
atın Aykaş'ı seç,
kırk yiğidin en iyisini seç,

1874 Köçköndö töödü aydasın!
Örüüdö beedi baylasın!
Konok kelip kongondo,
kol kuuşurup atasın!
Üyünö töşök açaytsın (?)!
Törtdön töşök cıydırbay,
töbödön cıyın tarkatpay,
Manastın bardıgınday kıl!
Manastın bardıgınday döör sür!
İt agıtıp kuş salgın!

yolda senin deveni sürsün,
mola verince kısrakları bağlasın,
konağa misafir gelince
el bağlayıp karşılasın,
evde döşekleri yapsın!
Han döşeğini kaldırtma,
halk meclisini dağıtma,
Manas'ın varlığındaki gibi yap!
O zamanki gibi varlıklı yaşa!
Köpeği saldırt, kuşunu sal!

Coonoyl ıldıy col salgın!
"Kıybattuu cañgıs
Manas öldü!" dep,
kıynanbagın, Cakıp-bay!
Aramdıkka cılbasañ!
Bölöktügün kılbasañ!
Tondon bir calañaç koybospus!
Açtan açka kılbaspıs!
Bölöktügün kılbagın!

Yolunu vadilere çevir!
Heybetli Manasım
öldü diye
kederlenme, Cakıp-bay,
haram işleme sen!
Sakın başka türlü yapma!
Seni elbisesiz bırakmayız biz.
Açlık asla çektirmeyiz!
Sakın başka türlü yapma!

1892 Bölüktük kılıp sıstatpa!
Almambetti muştatpa!-
"Cölöngöndö colok!" dep,
"Atası mundan bölök!" dep,
Acıbay köönün salbagın!
Elim, Seyit, eki uul,
anın köönün salbagın!
Küldürdün uulun Çalbayım,
anın köönün salbagın!

Başka türlü yaşayıp sinirlenme!
Almambet'i kızdırma,
söz dinle, sen bize güven.
Babası bundan başka diye
Acıbay'ın gönlü kalmasın
Elim'le Seyit yiğitlerin
gönülleri de kalmasın!
Küldür'ün oğlu Çalbayımın
da bunda kalmasın!

Barısına bolbosoñ,
ökömüs aylda konolu!
Bayırgıday bololu!
Manastın barlığınday cırgalı!
Bu dünöödö bolcoşkon,
kıyamatta koldoşkon,
dosondogon canı bir,
kudandagan malı bir,
bolosuñbu, Cakıp-bay?'

Ötekilerle edemezsen
ikimiz beraber yaşayalım.
Eskisi gibi yaşayalım!
Manas'ın varlığındaki gibi içelim!
Bu dünyada buluştuğumuz gibi
kıyamette de buluşalım.
Dostların canı birdir,
kaynataların malı birdir,
sözümle birlik misin, Cakıp-bay?

1910 Manastın atası Cakıp-bay,
Baydın uuluna ayttı deyt:
'Manas kunan tayday kurdaşı,
tel kozuday teñdeşi,
keçüünü çalsa, bir çaldıñ,
aşuunu aşsa bir aştıñ-
aytuu kaldı Manaska!
Cılkını kuusa, bir kuuduñ-
çabı kaldı Manaska!
Eldi çapsa, bir çaptıñ-

Manas'ın babası Cakıp-bay
Bay'ın oğluna dedi ki:
"İki arkadaş tay gibi idiniz,
iki yaşlı kuzu gibi idiniz,
denizleri beraber aşıp
dağlardan beraber geçtiniz.
Manas'ın dediği olurdu!
Beraber at sürerdiniz,
yağma Manas'ta kalırdı!
Yabancı kavimler yıktınız,

dañı kaldı Manaska!
Manastın bir cürgön kırk çoro,
kırkı birdey sap törö,
kırkı bir suunun başında
caylagan,
çuburatıp bee baylagan,
çını sırduu keska, çın' ayak
çırmaltıp arakı sundurgan,
erdine cuka sarı ayak
eñkeytip arakı sundurgan!-

şöhret Manas'ta kalırdı.
Manas'ın kırk yiğidi
kırkınız da birer efendi,
kırkı da aynı su başında
yaşardı,
kısrakları sıra ile bağlardı,
alaca fağfur kaselerden
beraber rakı içerlerdi,
ince kenarlı sarı kase ile
eğilip rakı sunarlardı!

1929 Aştı suuday agıskan,
aç-arıgın cagışkan!
"Arstan Manas öldü!" dep,
karıgında Cakıp-kan,
men kaydan konuş isteyn?
Özüm cattım bu cerge,
baylagan malı asaysa,
arkası cok barbasam...

Aşı su gibi akıtıp,
aç yorgunlara can verirlerdi!
Arslan Manasım ölünce
Cakıp Han lanete uğradı,
şimdi nerede oturayım?
Hep burada yaşadım ben,
ev hayvanım azalınca
yokluktan yola çıkarım.

Manastın malı asaysa,
içer aşı tügönsö
kiyer tonu tügönsö,
anan istep baramın.
Manastın konuşunan
ayrılbaymın,
bu sözdü kayrılbaymın!'
Bakay emdi ayttı deyt:

'Kırk çoro kırk suudun başında
kırktan törölöp catat,
baştagıday bolbogun!
Batır Manas ölgöndö,
ös boyuña sakıp bol!
Karooldın kalıñı sal!
Kasanat boygo sakıp bol-
"Batır Manas öttü!" dep,
baş alaman köp tuşpan

cılkıñdı tiyip albasın!
Özüñ coyu kalbagın!
Men saa bir aytkanım oşu dur!'
Cakıp emdi ayttı deyt:
'Almambet uktuñba?
Üyüñö barıp cerge cat!
Manasım ölsö, başım bar,
altınduu kurdun carkın bar,

"Cakıp-kan" degen dañkım bar!
Kulun, tayım, belgisis,
barıñ corgo miniñer!
Kulun, bayım, belgisis,
barıñ murza cürüñör!
Padışam Manas ölgön soñ,
baş alaman bolboñor!
Eki kayış bir tiskin-
karı Bakayga beriñer!

Manas'ın hayvanı azalınca
zahiremiz tükenince,
giyeceğimiz de bitince
istemeğe çıkacağım
Manas'ın oturduğu bu
yerden ben ayrılmam.
Bu sözümden ayrılamam."
Bakay o zaman dedi ki:

"Kırk yiğit kırk su başında
kırk efendi olmuş yaşarlar,
başka türlü olamaz!
Bahadır Manas ölünce
kendi canına sahip ol!
Etrafına nöbetçi sal!
İtibarına sahip ol!
Bahadır Manas uçtu diye
bir çok düşmanın gelip de

sürülerini almasın!
Kendin yaya kalmayasın!
Diyeceğim söz işte budur."
O zaman Cakıp dedi ki:
"Er Almambet işittin mi?
Evine dönüp de yere yat!
Manas ölse de başım var,
parlak altın kemerim var.

Cakıp Han denen şöhretim var!
Taylarımı bilirsiniz,
yürük atlara binin!
kul ile beyi bilirsiniz,
hep bey gibi yaşarsınız.
Hanım Manas öldü diye
sakın serkeş olmayın!
İki kayış bir dizgin,
ihtiyar Bakay'a verin!

Köp süülögön keñeşti
Acıbayga beriñer!
Attanıp cooga bararga
Almambetke beriñer!
Uktuñbu menin kebimdi?'
'Cakşı ayttıñ, Cakıp-kan,
sen tiliñdi alalı,
aytkanıñda bololu!'

1977 Anda Cakıp aytıñ deyt:
'Men dañkı-minen catayn!
Altın berse, albagın!
Menin-minen teñ karagan kişini
Bakaydın köönün salbagın!'
Kırk çoronun cakşısı,
köp süülögön Almambet,
Cakıp-kanga ayttı deyt:
'Aytkanıñdı kılayın,
men Bakaydı sıylayın,

Bakaydın köönün salbayın!'
Anda ayttı Cakıp-kan:
'Berikeldi eriñe, çorom!
Razı boldum özüñö, çorom!
Cırap kaldım sösüñö, çorom!
Sen sıylasañ "Bakay"
degen karıñdı,
Kuday sıylar baş
başıñdı barıñdı!
Ar konuşka konuñar!

1995 Emi cırgap catıñar!'
Cakıp-minen teñ bolgon
Baydın uulu bu Bakay,
emi ayttı Cakıpka:
'Menin aytkanımda
bolbodun, Cakıp,
menin keñeşimdi albadıñ, Cakıp,
bir kebime kirbediñ, Cakıp!
Burak attı baylaysıñ,

Fakat güzel sözleri hep,
Acıbay'a verin!
Atlanıp düşmana saldırmayı
Er Almambet'e bırakın!
Dediğimi duydunuz mu?"
"Çok güzel dedin, Cakıp Han,
sözlerini alıyoruz,
dediğini yapıyoruz!"

O zaman Cakıp sen de şöyle dedin
"Ben de şerefimle yaşayacağım,
altın verseler almayın,
benimle denk kişi olan
Bakay'ın gönlünü kırmayın!"
Kırk yiğidin en iyisi
güzel sözlü Almambet de
Cakıp Han'a şöyle dedi:
"Dediğini yapacağız,
Bakay'ı sayacağız,

Bakay'ın gönlü kalmasın!"
O zaman Cakıp Han da şöyle dedi:
"Erkekliğe bu yaraşır, yiğidim!
Uygun gördüm bunu, yiğidim!
Hayran oldum sözüne, yiğidim!
Sen Bakay adındaki
ihtiyarı sayarsan
Tanrı size
bereket verir.
Yurtlarınızda kalarak

artık zevkle yaşayın!"
Cakıp ile denk olan
Bay'ın oğlu Bakay
Cakıp'a şöyle dedi:
"Benim dediğimi
yapmadın, Cakıp,
öğüdümü almadın, Cakıp,
sözüme girmedin, Cakıp,
has atları bağladın sen,

bir oosındı karmaysıñ,
oşunda kerek bolormun.
Oşu cerde kanteyn?-
Alaşa boyum töneşip,
kırk çoro-minen keñeşip,
argımak minsem, kıynayın!
Arstan tuugan Manastın
bir arbayın sıylayın:
toburçak minsem, kıynayın!'

dediğimi yaptırmadın,
ben de mecbur olacağım,
ben burada ne yapayım?
Boyum kısa da olsa dengiyim,
kırk yiğit ile görüşüp
cins ata binip onu zorlıyayım!
Arslan doğan Manas'ın
ruhuna sığınayım,
koşu atına binip onu zorlıyayım!"

2012 Namıs Cakıp-kan tipti bolgon cok.
'Ak-kulası carayt!' dep,
'Keçe'lip bu Manastı!'
Ala-tooday Cakıp-kan
'Kırk çoronu kösün karayt!' dep,
namıs tipti Cakıp bolgon cok.
Aydan, aydan ay öttü,
Manastın azabı caman çoñ öttü
Ala-tooday Cakıp-kan.
Kündön, kündön, kün öttü,
külüstön tuugan Manastın
kütü caman çoñ öttü
Kan atası Cakıp-kan.

Cakıp Han'da hiç utanmak yok:
"Ak-kula atı uygundur,
Manas'ı bu geçirir!" dedi,
Ala-dağ gibi yüce Cakıp Han
"Kırk yiğidi gözün görür!" dedi,
Cakıp'ta hiç utanmak yok.
Böylece ay üstüne ay geçti
Manas'ın ızdırabını çekti
Dağ gibi yüce Cakıp Han.
Böylece günler, günler geçti
herkesten üstün doğan Manas'ın
derin acısını çekti
Han babası Cakıp Han.

2025 Altın sandık ügölsö (?),
Manas taap bergen bu malı
asayıp ketti tügönsö,
Manastın atası Cakıp-kan:
'Ar neme maktaymın!' dep,
'Canımdı kantip saktaymın?
Malı kaydan tabamın?' dep,
'Karıp kelgen çagımda
attı kaydan tabamın?' dep,
'Toodak kuştay toñkoñdop
Sart orogun oromun!' dep,
'Dıykançılık sürömün!' dep,
'Cerge erin salamın!' dep.

Altın sandık büküldü
Manas'ın kazandığı mallar
azalıp gitti tükendi.
Manas'ın babası Cakıp Han
her şeyi methedeyim dedi,
canımı nasıl koruyayım dedi,
hayvanı nereden bulayım dedi,
bu ihtiyar çağımda ben,
nereden at bulayım dedi.
Toykuşu gibi sarsılarak
Sart orağıyla ekin biçeyim,
dilencilik edeyim dedi.
yere ekin atayım dedi.

Toodak kuştay toñkoñdop
Cakıp-kan Sart orogun ordu deyt,
eneke Bagdı-doolot baybiçe
kekiliktey keñdenep
Sart maşagın terdi deyt,
karındaşı Kardıgaç
bir tündüktön kün körgön,
bir tütüktön suu içken,
cibektey çaçı cün boldu,
kuuray terip küñ boldu,

otun alıp suu sustu.
'Enekem Bagdı-döölöt baybiçe,
karıp kelgen çağında
kantip seni saktayın?
Kabılan tuugan Manasım
kaytılbadı bu cerge.
Manasımdın alganı
Kayıp-kan kısı Kara Börük
algan edi kanoodan,

Şooruktun kısı Akılay
aldın üç korgondon kanoodan!
Senin aydap malın taştagan,
altınduu canın karştagan,
sürdürüp malın taştagan,
süngön canın karştagan
Temir-kandın kısı Kanıkey
badaçıga bargan deyt!'
Bir kaynatım çay içip,

cartı tokoç nan alıp,
karıp ketken Cakıp-bay,
kartaya Bagdı-döölöt baybiçe-
üçöö Kanıkey saktap cürdü deyt.
Manastın mingen atı Ak-kula,
kün saraydın tübündö,
tün saraydın tübündö,
"Kılt!" etip suudu cutpadı,
"Kert!" etip çöptön cebedi,

Toykuşu gibi sallanarak
Cakıp Han Sart orağıyla ekin biçti.
Bağdı-doolot baybiçe de
kaya kekliği gibi sekerek,
Sartlara başak topladı.
Manas'ın kardeşi Kardıgaç
güneşi yalnız bacadan gören,
yalnız evinde su içen,
ipek saçı yün oldu,
çalı çırpı toplayıp köle oldu.

odun taşıdı, su çekti.
'Anam Bagdı-döölöt baybiçe,
bu ihtiyar çağında ben,
sana nasıl bakayım?
Kaplan doğan Er Manas
geri dönmedi bu yere
Manasımın aldığı
Kayıp Han kızı Kara Börük'ü
harpte esir almıştı o.

Şooruk'un kızı Akılay'ı
harpte üç kal'eden esir aldı.
Ona mallarını taşıdığın,
altın kalbini verdiğin
mallarını taşıdığın,
altın kalbini verdiğin
Temir Han kızı Kanıkey
bir çobana gitti şimdi."
Bir kaynatım çay içip,

yarım dilim nan yiyip,
pir olmuştu Cakıp-bay,
pir olmuştu Bagdı-döölöt baybiçe
de,
üçüne Kanıkey bakıyordu.
Manas'ın bindiği Ak-kula at,
gündüz sarayın dibinde,
gece sarayın dibinde,
bir yudum su içmedi,
hışırdatıp ot yemedi,

kabırgasın kara çımın kaktadı,
ıylalıp saraydın tübün saktadı,
Manastın kördö catıptır,
Ak-kula süröt bolup kalıptır,
kün saraydın tübündö,
tün saraydın tübündö,
oobanı karap kiştedi deyt,
Ak-kula arbay bolup kattı deyt,
Altın boo taktırgan,

kümüş cagoo saldırgan,
Manastın Ak-şumkar
karkıldatıp kas aldı,
kurkuldatıp kuu aldı,
üç töbödöy cıydı deyt,
çokup cemdi cebedi.
Kün saraydın başında
oobanı karap çañırat.
Seregey kulak, kırk emçek,

Manastın Ak-tayganı bar eken:
kumdan kulan tiştedi,
adırdan arkar tiştedi,
burulup bugu tiştedi,
üç töbödöy cıydı deyt,
çokup cemdi cebedi.
Oobanı karap ıylal'ıdı,
kuu şıyrak bolup kur'adı.
Ol üçöö ününön,

kabırgan canın barısı.
'Kanday muñduu it ede,
kanday muñduu kuş ede,
kanday muñduu at ede?'
Egem Taala ciberdi,
berişteni cumşadı:
'Cakşının atı ol bolso,
cakşının kuşu ol bolso,
cakşının iti ol bolso,

kaburgasına sinek dolmuş,
sarayın dibinde ağlıyordu,
Manas'ın mezarında yatıyordu,
suret gibi donup kalmıştı,
gündüz sarayın dibinde,
gece sarayın dibinde,
göğe bakıp kişniyordu
kupkuru olmuştu Ak-kula.
Altın bir bağa bağlanmış,

gümüş gerdanlık takılmış,
Manas'ın Ak-şumkarı
kazları bağırtıp tuttu,
kuğuları bağırtıp tuttu,
üç tepe gibi yığdı hep
fakat yem edip yemedi,
gündüz sarayın başında
göğe bakıp bağırdı.
Keskin kulaklı kırk memeli

bir tazısı vardı Manas'ın.
Kumdan kulan kaptı,
uçurumlardan argal kaptı,
dönüp geyik kaptı,
üç tane küme yaptı
fakat yem edip yemedi,
göğe bakıp uluyordu hep,
o da kupkuru olmuştu.
Bu üçünün feryadından

bütün kalpler titriyordu.
Bu ne dertli köpek bu böyle?
Bu ne hazin kuş bu böyle?
Bu ne kederli at bu böyle?
Hazreti Taala gönderdi
bir meleği şu emir ile;
"İyi atın biri ise,
iyi kuşun biri ise,
iyi köpeğin biri ise

esin tirgisip keliñer!
Camandın atı ol bolso,
camandın kuşu ol bolso,
camandın iti ol bolso,
üçöönü teñ öltürüp keliñer!
Booruna koygon kara taş
ezret kısı Altınay
suluu katın bolsun alıpka!
Üstündö ak sarayday kümbözü

altı kanattuu ak ordo üy bolsun!
Ildam bargın!' deydi deyt.
Ildam cetip keldi deyt,
berişteler ün saldı:
'Sen kanday ittiñ kuşusun?
Karkıldatıp kas alıp,
kurkuldatıp kuu alıp,
üç töbödöy kılıpsıñ,
tipti cemdi cebeysiñ,

kuu kanat bolup kalıpsıñ-
kanday ittiñ kuş edeñ?
Sen kanday ittiñ at edeñ?
"Kılt!" etip suudu içpegen,
"Kert!" etip çöptön cebegen,
kabırgan kara çımın kaktagan!-
Kanday ittiñ at edeñ?
Sen kanday ittiñ it edeñ?-
Kumdan kulan tiştegen,

adırdan arkar tiştegen,
burulup bugu tiştegen,
üç töbödöy kılıpsıñ,
tipti cemdi cebeysiñ!-
Kanday ittiñ it edeñ?'
Anda Şumkar ayttı deyt:
"'It" tebegin emdi!-
Men Manastın kuş edem!
Bu Manastın barında,

efendilerini dirilt sen.
Fena atın biri ise
fena kuşun biri ise
fena köpeğin biri ise
üçünü de öldür gel!
Bağrına kara taş basan
hazret kızı Altınay
kahramana zevce olsun!
Üstündeki ak saray gibi mezar

altı kanatlı ak çadır olsun!
Haydi çabuk gidin!" dedi.
Hemen oraya gelerek
melekler söze başladı:
"Hangi itin kuşusun sen?
Bağırtıp kaz yakaladın
öttürüp kuğu yakaladın,
hepsini üç küme yaptın,
şimdi hiç bir şey yemiyorsun,

kanatların kurumuş hep,
hangi itin kuşusun sen?
Hangi itin atısın sen?
Lıkırdatıp su içmiyorsun,
hışırdatıp ot yemiyorsun,
kaburgan hep sinek dolu,
hangi itin atısın sen?
Hangi itin köpeğisin sen?
Kumlardan kulan kaptın

uçurumlardan argal kaptın,
dönüp geyik kaptın,
sonra üç yığın yaptın,
şimdi hiç bir şey yemiyorsun,
hangi itin köpeğisin sen?"
O zaman Şumkar dedi ki:
"Efendime it deme sen,
ben Manas'ın kuşu idim,
Er Manas'ın varlığında

karındaşı Kardıgaç
bir tündüktön kün kördü,
bir tütüktön suu içti,
celbegey celge çıkkan cok,
cel salkının körgön cok,
tündö eşikke çıkkan cok,
tünögön aştı içken cok-
Kardıgaçtın cibektey
çaçı cün boldu,

kuuray terip küñ boldu-
anı kördüm, bir küydüm!-
Anın üçün kakçadım!'
Ak-kula turup aytat:
'Kabırgamdı kara çımın kaktadı,
men ıylalıp saraydın
tübündö saktadım!
Bagdı-döölöt baybiçe
kekiliktey kedeñdep

Sart maşagın köp terdi-
anı kördüm, bir küydüm!
Anın üçün ıyladım!
"It" tebegin emdi!-
Men Manastın at edem!'
Ak-taygan turup aytat deyt:
'Adırdan arkar tiştedim,
kumdan kulan tiştedim,
burulup bugu tiştedim,

üç töbödöy üy kıldım,
anan çaynap cebedim!
Oobanı karap ıylal'ıdım!
Enesi Bagdı-döölöt baybiçe
kekiliktey kedeñdep
Sart maşagın köp terdi-
anı kördüm, bir küydüm!
Anın üçün ıyladım!
"It" tebegin emdi!-

kız kardeşi Kardıgaç
güneşi yalnız bacadan gördü,
suyu yalnız evde içti,
dışarı örtüsüz çıkmadı,
yel soğuğu nedir bilmedi,
gece kapıya çıkmadı,
gecelemiş yemek yemedi,
Kanıkey'in ipek
saçı yün oldu,

çalı çırpı toplayıp köle oldu,
onu gördüm yandım ben,
onun için kederliyim ben!"
Ak-kula da şöyle dedi:
"Kaburgamı kara sinekler yedi,
ağlayıp sarayın
dibinde kaldım,
Bagdı-döölöt baybiçe
kaya kekliği gibi sekiyor,

Sartlara başak topluyor,
onu görüp yanıyorum,
ondan böyle ağlıyorum,
efendime it deme,
ben Manas'ın atıyım!"
Köpeği Ak-taygan dedi ki:
"Kumlarda kulan tutardım,
uçurumlardan argal kapardım,
dönüp geyik avlardım,

bunları üç tepe yapardım,
çiğneyip yemem ben artık,
şu gördüğüme ben ağlıyorum:
Anneciği Bagdı-döölöt baybiçe
kaya kekliği gibi sekerek
Sartlara başak topluyor.
Bu hali görüp yanıyorum,
ondan böyle ağlıyorum,
efendime it deme,

Men Manastın it edem!'
Aspandagı perişte
Manastın başındagı beytin
emdi kelip tept'edi-
Ak sarayday üy boldu,
boorundagı kara taş
ezret kısı Altınay suluu boldu!
Manas koptu tirilip,
Ak-kulanı mindi deyt,

Ak-kübönü kiydi deyt,
kılıçın kıya bayladı,
Ak-şumkarın kolgo aldı!
Manas it ayıtıp salat,
Manas kuş ayıtıp salat,
cönöy ıldıy col salat,
ak emçekke kol salat...
Erteñ-minen attanat,
it agıtıp, kuş salat...

Dünöö çıkkan kişiden
ölgönün Manas bilgen cok!
Oşunda Manas cürgön soñ,
kiygenin kara kiş kördü-
Temir-kandın kısı Kanıkey
uktap catıp tüş kördü!
Kakıldagan kara bet
kakşay koop ayttı deyt,
kirildep turup ayttı deyt:

'Menin atekem-minen enekem,
eki turbay birb' eken?
Tündö catıp tüş kördüm,
oşu tüşüm öpkön tüş,
cürögüm başı köpkön tüş!
Ay karañgı tün eken,
ay töbödön tuuptur:
kün karañgı kün eken,
kün töbödön tuuptur!

ben Manas'ın köpeğiyim."
Gökteki melek
Manas'ın başındaki beyte
gelip girdi,
bu ak mezar bir ev oldu,
bağrındaki kara taş
hazret kızı Altınay oldu,
Manas kalktı dirilip
Ak-kula atına bindi,

ak zırhını giyinerek
kılıcı taktı beline,
Ak-şumkar'ını oturttu eline,
Manas köpeğini ava saldı,
Manas kuşunu ava saldı,
vadiye doğru yol aldı,
ak memesine el saldı,
erkenden atına bindi,
kuşla köpeği ava saldı...

Dünyaya gelen insanlardan
Manas ayrıldığını bilmiyordu.
Manas hayata döndükten sonra
siyah samurlar içinde gördü,
Temir Han'ın kızı Kanıkey
uykuda bir rüya gördü!
Zavallıcık haykırdı
fırlayarak dedi ki:
Acele kalkıp şöyle dedi:

"Anneciğim babacığım
iki miyim bir miyim ben?
Gece ben bir rüya gördüm,
dehşet bir rüya idi,
yüreğimi hoplattı!
ay karanlığı gece idi,
ay tepeden doğdu,
güneş karanlığı gün idi,
güneş tepeden doğdu!

Mınan alal tilek ıgıptır,
kolomtodon bir terek,
koltoyo terek çıgıptır!
Bir butagı kayrılıp
aydın kösün alıptır:
bir butagı kayrılıp,
kündün küsün alıptır!
Kün ıssık bolgondo,
kölöñkölöp cürüptür-

külüş-cönü Kanıkey
kölöñkölöp cürüptür!
Bir butagı kayrılıp
aspandın kösün alıptır-
Ala-tooday Cakıp-kan
aa kölöñkölöp cürüptür!
Bir butagı kayrılıp,
cerdin cüsün alıptır!
Cer suuk bolgondo,

Bagdı-döölöt baybiçe
aa cılınıp cürüptür!
Padışam Manas tirilip,
tirilip kelgen cürböybü?'
Anda Cakıp-kan aytat:
'Kırk çorogo kabar sal, balam!
Ala-tooday Manasın
tirilip kele-tuganı
agın suuday Manasın

tolkup kele-tuganı,
terektey senin Manasın
terbenip kele-tuganı,
teñistey senin Manasın
çayıp ala-tuganı!
Tüşün tüş bolbosun!
Tüş bolsun, balam!'
Anda Kanıkey ayttı deyt:
'Ak-kula ketti cogolup,

Helal dileğim oluyor demek:
Ocak başından yüce bir
kavak yükseliyordu!
Dallardan biri eğilip
ayın ışığını örttü,
başka bir dal da eğilip
güneşin ışığını örttü!
Güneş sıcak olunca da
gölgelenip yaşadı,

Kanıkey gülümseyip
serin gölgede dolaştı!
Dallardan biri eğilip
göğün ışığını örttü,
Ala-dağ gibi doğan Cakıp Han
gölgesinde dolaştı!
Dallardan biri eğildi,
yer yüzünü örtüverdi!
Yer yüzü soğuduğunda

Bagdı-döölöt baybiçe
güneşte ısınıp yaşadı!
Efendim Er Manas acep
dirilmiş geliyor olmasın?"
O zaman Cakıp Han dedi ki:
'Kırk yiğide haber sal, yavrum.
Ala-dağ gibi doğan Er Manas'ın
dirilip geldiğini söyle,
seller gibi akan Manas

gürleyerek geliyor de.
Kavak gibi yüksek Manas
sallanarak geliyor de!
Ummanlar gibi Er Manas'ın
dalga dalga geliyor de!
Rüyan bir rüya olmasın,
rüyan gerçek olsun, yavrum!"
Kanıkey şöyle dedi:
"Ak-kula gitti yok oldu,

Ak-şumkar ketti cogolup,
Ak-taygan ketti cogolup-
Bu nemenin sır boldu?
Ak-borçuktu tokunup min!
Al cılkıdan karaçı-
Ak-kula cok boldu!
Ak-şumkar tuurunan cok boldu!
Ak-taygan ordosunan cok boldu!-
Bu nemenin sır boldu?

Ak-şumkar gitti yok oldu,
Ak-taygan gitti yok oldu,
bu nasıl sır olsa gerek?
Ak-borçuk'u hazırla bin!
At sürülerine git bir bak!
Çünkü Ak-kula yok oldu!
Tüneğindeki Ak-şumkar yok oldu!
Evdeki Ak-taygan yok oldu!
Bunda bir sır olsa gerek!

Manastın kümbözün
körüp kelseñçi!'
Ala-tooday Cakıp-kan
Ak-borçuktu mindi deyt,
al cılkıga barsa deyt,
Ak-kulası dagı cok,
Ak-şumkarı dagı cok,
Ak-tayganı dagı cok!
Ala-tooday Cakıp-kan

Manas'ın mezarına bir
bakıp gelsen!"
Ala-dağ gibi doğan Cakıp Han
Ak-borçuk'a binerek
sürünün yanına geldi,
Ak-kula'sı yok olmuştu,
Ak-şumkar'ı da yok olmuştu,
Ak-taygan'ı da yok olmuştu!
Ala-dağ gibi doğan Cakıp Han

kaytıp keldi üyünö,
Bagdı-döölöt baybiçe:
'Manas-bay ölbögön bolso,
emi öldü Manasım-
emi ölgönün aytayn!
Kırk çoro bisten bölüngön;
Manastın kak özündöy körüngön
Ak-kula cok cılkıda;
balası ötkön Manastın

dönüp evine gelerek
Bagdı-döölöt'e dedi ki:
"Manasım eğer ölmedi ise
Er Manasım şimdi öldü!
Şimdi ona öldü derim!
Kırk yiğit bizden ayrılmıştı,
Manasım kadar sevdiğim
Ak-kula da elden gitti,
Manas'ın çocuğu gibi olan,

balasınday körüngön
Ak-şumkar cok tuurda;
Manastın inisindey körüngön
Ak-taygan cok üyündö!-
Törö Manas ölgön soñ,
tötön bolgon köönümö!
Ak-kula senden ayrıldım-
emi argam ne bolot?
Balasınday körüngön

çocuğu kadar sevdiğim
Ak-şumkar da tünekten gitti,
kardeşi gibi sevdiğim,
köpeği de evden gitti!
Efendisi Manas ölünce
bunlar gönlüme teselli idi!
Ak-kulasından da ayrıldım,
şimdi ben ne edeyim?
Çocuğu gibi sevdiğim

Ak-şumkardan ayrılıp-
emi argam ne bolot?
İnisindey körüngön
Ak-taygan senden ayrılıp-
emi argam ne bolot?
Mañdaydan kaşkayıp
menin akkan bulagım,
kolumdagı karmagan
koş şam ana-çıragım!-

Ak-şumkardan da ayrıldım,
şimdi ben ne yapayım?
Kardeşi gibi sevdiğim
köpeğinden de ayrıldım,
şimdi ben ne edeyim?
Yüzünden aşağı şimdi
göz yaşları boşanmıştı,
ellerimle tuttuğum şu
çifte mumlu şamdanım!

Elinden elim köçpögön!-
Tündö caksam öçpögön
karap turgan karegim,
karmap turgan çıragım!
Bu Manastan dagı cok!
Manas ötüp ketken soñ,
kırk çorom menden bölüngön!-
Emi arga ne bolot?
Ay karañgı tünündö,

Kavmimden kavmim geçmeyen
geceleyin hiç sönmedi,
bakıp duran göz bebeğim
yakaladığım şamdanım!
Manasım da yok olmuştu!
Manasım ölüp gidince
kırk yiğit benden ayrıldı!
Ah şimdi ben ne yapayım?
Ay karanlığı gecede,

karıp ötkön künündö
karuudan taygan çagımda.
Seksenge caşım cetken kün,
bir sergilgen bolgon kün,
kanatımdan kayrılıp,
Kan Manastan ayrılıp,
kırk çorom menden bölüngön!
Bu Manastay körüngön
Ak-kula seni kanteyn?

ihtiyar olmuş gönlümde,
mecalsiz kalmış çağımda,
seksen yaşındayım şimdi,
yapayalnız kaldım şimdi,
kanadımdan ayrıldım,
Manasımdan ayrıldım ben,
kırk yiğit de benden ayrıldı!
Onları Manas kadar severdim,
Ak-kula seni nerede bulayım?

Manas ötüp ketken soñ,
eñkeybes emen tayagım
eñsesinen büktödüñ.
Karıp ketken Cakıp-kan
añtara cüz cüktü cüktödüñ.
Oy Ak-taygan seni kanteyn?
Kakaybas kayıñ tayagım
kap ortodon büktödüñ.
Kartaya karıp ketken baybiçe

Manasım çıkıp gidince
bu sert meşe dayanağımı
ensesinden büktün sen.
Bu ihtiyar Cakıp Han'a
yüzlerce yük yükleyerek sen.
Ey Ak-taygan seni ne yapayım?
Şu sert kayından dayağı
orta yerinden büktün sen.
Şu ihtiyar baybiçe'ye

añtara cüz cüktöy cüktödüñ!
Toru çubar beeden
tor'uul miner at tuubayt-
toksongo cetken Cakıptan
Manastay emdi er tuubayt!'
'Karıp ketken Cakıp-kan,
Ak-borçuktu minseñçi!
Kırk çorogo barsañçı!
Ak-şumkar cönün aytsañçı!

2333 Ak-kula cönün aytsañçı!
Ak-taygan cönün aytsañçı!
Manaska Kuday carbı eken?
Kırk çoronun esinde
Manas batır barbı eken?-
Köönündö Manas barbı eken?'
Attanıp çıktı Cakıp-bay,
Aykırganı colborstoy
Almambetke bardı deyt,

aygır caak, kara til
Acıbayga bardı deyt,
'Ak-kula cok cılkıda-
anı kaydan isteybis,
Ak-şumkar cok tuurda,
Ak-taygan cok kargıda-
anı kaydan tababıs?
Emi arga ne bolot?
Emi amal ne bolot?

2351 Kanatımdan kayrılıp,
Kan Manastan ayrılıp,
karıp bolgon cürgöndö,
Manastay körgön Ak-kula
körsö, kösüm toygonum-
üçöönü bir cerden emi çıgarsın!
Kulpon-minen kün kördüm,
aydıñ-minen aş içtim,
askına basıp col cürdüm,

yüzlerce yük yükledin sen!
Al alaca kısrak artık
birer rahvan at doğuramaz,
doksana giren Cakıp'tan artık,
Manas gibi er doğamaz!
Ey pir olmuş Cakıp Han, kalk,
Ak-borçuk atına bin de
kırk yiğidin yanına var!
Söyle Ak-şumkar nerede?

Söyle Ak-kula nerede?
söyle Ak-taygan nerede?
Manas'a Tanrı yar mı oldu?
Kırk yiğidin gönlünde
Manas hâlâ yaşıyor mu?
Kalplerinde yaşıyor mu?
Artık Cakıp ata bindi,
kaplanlar gibi böğüren
Almambet'e doğru gitti.

Aygır yanak, karadilli
Acıbay'a doğru gitti.
"Ak-kula yok sürüde,
onu nerede bulacağız?
Ak-şumkar tüneğinden uçmuş,
tazı da evden yok olmuş.
Bunları nerede bulacağız?
Şimdi biz ne yapacağız?
Hangi çareyi bulalım?

Kanadımdan ayrılıp,
ben Manasımdan ayrılıp,
garip olup kaldım ben.
Şu Ak-kula'ya baktıkça,
gözlerim hep nurlanırdı.
Bu üç şeyi getirin!
Ben onlarla gün gördüm,
aydınlığında aş yedim,
izine basıp yol yürüdüm,

arkañ-minen ton kiydim!
Üçöö oşu dünöödön tüñülsö,
içime bıçak urarmın,
Manastın kötünö barıp turarmın,
saraydan kulap ölörmün,
Manastın canına kirermin!'
Almambet-minen Acıbay
dünöönü şıpşabayt (?),
birdey biri tıñşabayt.

onların yanında giyindim!
Göçüp dünyadan gittilerse
içime bıçak vurayım,
Manas'ın ardından gideyim.
Evimden fırlar ölürüm,
gider Manas'ı bulurum!"
Almambet ile Acıbay
dünyayı düşünmüyordu,
bu sözleri hiç tınmadılar.

Iylap kayttı Cakıp-kan,
Bagdı-döölöt baybiçege keldi deyt.
'O baybiçe kanteybis?
Kırk çoronun barısın kattadım:
Manastın maanısın baş koyboyt
arbagına aş koyboyt!
Barın unutup koyuptur!'
Anda baybiçe ayttı deyt:
'Ala-tooday Cakıp-kan,

Cakıp Han ağlayarak döndü,
Bagdı-döölöt baybiçeye geldi.
"Ey baybiçe ne yapayım?
Kırk yiğidin hepsini yokladım,
Manas'a aldıran yoktu,
onu kalpten silmişler hep,
unutup gidivermişler!"
İhtiyar kadın dedi ki:
"Ala-dağ gibi doğan Cakıp Han,

Serek-minen Sırgagı,
Kara-Tökö can dosu,
Bakayga bardıñbı?
Barıp kabar ayttıñbı?'
'Aa kabar aytpadım.'
'Oşu üçöönü barıp kel,
barıp kabar aytıp kel!
Tumçuktarı kaykı'dı,
keñeşteri taykı'dı,

Serek ile Sırgak'ın
can dostu Kara-Tökö ile
Bakay'a da gittin mi?
Ona da haber verdin mi?"
"Hayır onlara gitmedim."
"Bu üçüne kadar git de,
onlara da haber ver gel!
Burunları büyüdü,
öğütler hep kayboldu.

Serek-minen Sırgagın,
oşu üçöönü alıp kel,
Bakaydı daa alıp kel!
Aman ayt! Candı bölölü!
Manastın beytin barıp keleli!'
Cakıp-bay kayta çaptı deyt,
Serek-minen Sırgaktı,
anı atkarıp aldı deyt.
Manastın altımış altı mal dosu,

Serek ile Sırgak'ı da
üçünü buraya alıp gel,
Bakay'ı da alıp gel!
Yalvar, canımızı feda edelim!
Manas'ın mezarına gidelim."
Cakıp-bay yine geri döndü.
Serek ile Sırgak'ı
birer ata bindirdi.
Manas'ın altmış altı mal dostu vardı

mal dosunun içinde
kıyamattık Kara-Tökö can dosu,
anı atkarıp aldı deyt.
Bakay-kanga keldi deyt-
bal içkende, maktangan,
mas-eken-minen attangan,
Baydın uulu Bakay Sart,
anı atkarıp aldı deyt.
Törtü birdey boldu deyt,

Mal dostlarının içinde,
kıyamete dek Kara-Tökö can dostu.
Bu Tökö'yü ata bindirdi.
Sonra Bakay Han'a gitti.
Bal içince öğünen,
mest olunca ata binen
Bay'ın oğlu Sart Bakay'ı da
Cakıp Han ata bindirdi.
Dördü birden bir olunca

2405 Bagdı-döölöt baybiçe,
anın üyünö taştadı,
Baydın uulu Bakay Sart
Manastın beytine baştadı:
'Bal içkende, maktangan,
mas eken-minen attangan
Bakay keldiñ attanıp!
Serek-minen Sırgak,
eköö keldiñ attanıp!

Bagdı-döölöt baybiçe'nin
evine doğru at sürdüler.
Bunları Bay'ın oğlu Sart Bakay,
Manas'ın kabrine götürdü.
"Bal içince öğünen
mest olunca ata binen
Bakay geldin ata binip!
Sizde Serek ile Sırgak
ata bindiniz geldiniz!

Kök-borçuk atı celet deyt.
Manastın Kara-Tökö can dosu
o-da kaçan kelet?' deyt.
Baydın uulu Bakay,
köz caşınan köl bolup,
kölpügüp ıylap turat deyt-
ölgön Manas öçüktü!
'Altımış altı mal dosu,
mal dosunun içinde

Atı Kök-borçuk yel gibi koştu.
Manas'ın can dostu Kara-Tökö
o da ne zaman gelecek?" dedi.
Bay'ın oğlu Bakay'ın
göz yaşından göl oldu,
hıçkırıklarla dedi ki:
"Manas öldü, sönüp gitti,
altmış altı mal dostu vardı.
Bu dostların arasından,

2423 kıyamattık Kara-Tökö can dosu-
bu dagınday keçikti,
mingen atı celbedi!
Altın berse aldıbı
Ala-tooday Manastan?
Kara-Tökö can dosu
Manastan köönü kaldıbı?
Elim, Seyit, eki uul,
Serek-minen Sırgagım,

kıyamete dek can dostu
Kara-Tökö'nün
bu kadar gecikmesi
bindiği at koşmadığından!
Altın verse alır mıydı
Ala-dağ gibi Manas'tan?
Can dostu Kara-Tökö
Manas'a dargın mıydı?
Elim Seyit, bu iki yiğit
Serek ile Sırgakım,

Kara-Tökö kelgende,
karılık keñeş aytayn!
Kırk çoronun eñ camanı
Taz-baymat
Manas suusap kelgende,
tüşö kalıp çay kaynat!-
Altındı cestey bololük!
Munan barıp kelelik!
Manastın beytin körölük!

Kara-Tökö de artık geldiğinde
size bir öğüt vereyim!
Kırk yiğidin en fenası
Taz-baymat,
Manas susadığı vakit
attan inip çay kaynat!
Altını bakır gibi saçalım!
Şimdi buradan kalkalım,
Manas'ın kabrine varalım!

Kırk çoro-minen Manas-kan
at çaptırıp oynogon
özöndüü bulak talıp al!
Kölöñkölöp catışçı!
Maydanda terek bagı bar,
bir oşuga baralı!
Bak tübünö tüşölü!
Altımış tanap ak çatır
aspanda tiptik tigeli,

Manas Han'ın kırk yiğidi ile
at yarıştırıp oynadığı
su başında oturalım!
Gölgelikte uzanalım!
Meydanda söğüt var,
biz oraya varalım!
Altına varalım inelim!
Altmış kanatlı ak çadırı,
göklere doğru dikelim,

taktasına törö salalı!
Ala-tooday Cakıptı
karısa dagı Kan kötörüp koyolu!
Ak-bos beeni soyolu,
Manastın arbagına bagıştap,
kulkuldabat Kurandı
kuptan okup aytalı!
Ayatıl-kürsü ıman-da,
namastın abdan okup aytalı!

hanı tahta oturtalım,
Ala-dağ gibi doğan Cakıp'ı
ihtiyarsa da han yapalım,
Ak-boz kısrağı kestirip
Manas'ın ruhuna bağışlamak için
Kulhüvallahi diyelim,
Kur'anımızı okuyalım!
Ayete'l-kürsi'yi
Manas için okuyalım!

Ak-kula cönü barbı eken?
Ak-taygan cönü barbı eken?
Ak-şumkar cönü barbı eken?'
Bakaydın aytkanın kıldı deyt,
emi barıp kondu deyt.
'Serekti atkarıp iydi', dep,
Manastın beytinin başına,
kümbözünün kaşına
Serek cetip bardı deyt.

Ak-kula uğurlu mu acep
Ak-taygan uğurlu mu acep,
Ak-şumkar uğurlu mu acep?"
Hep Bakay'ı dinlediler,
oraya gidip kondular.
Serek'i ata binsin dedi diye
Er Manas'ın mezarına
türbesinin kenarına
Serek varıp geldi şimdi.

Manastın kümbözü cok bolot,
kümbözünün ordunda
sarayı cok üy turat!
Ak-kulaga okşoş at,
altından akır casaptır,
arpadan kışmış toguptur,
Ak-kula turat akırda!
Ak-şumkar turat tuurda!
Ak-taygan turat kargıda!

Manas'ın mezarı yok olmuştu,
Türbesinin yerinde şimdi
bir ak saray kurulmuştu.
Ak-kula gibi bir at vardı,
altından bir yemlik vardı,
arpa yerine kişniş vardı.
Ak-kula yemlikte durmakta,
Ak-şumkar tünemiş tüneğine,
tazı kargıda bağlı.

Serek basıp keldi deyt,
tör kapıştan aştı deyt,
Manas-kan anda catat!-
Belden töşök salıptır-
ay degende atı cok,
kün degende körkü cok-
barça-minen balkıga
Manas-ta bölöp koyuptur,
bermetke şurunu koşup tagınıp,

Serek oraya gelince
evin kapısını açtı.
Manas Han orada yatıyordu!
beline kadar döşek vardı.
Bir ay gibi güzel olan,
güneş gibi parlak duran
Manas'ın bir çok yumuşak
kadifelere sardığı
mercanlarla süslediği,

makmaldı koşup camınıp,
Manastın başın cölöp
bir suluu kıs olturat!
Törtöösü teñ kördü deyt,
köönü tötön boldu deyt!
'A Kudayı! A Kocom!
Koroson kılıç kın bolso,
Ak-kula-minen Ak-şumkar
Manastın tirilgeni çın bolso,

ipek kadife giydirdiği
Manas'ın baş dayadığı
güzel bir kız oturmuştu!
Dördünü birden görünce
gönlü sevinçlerle dolup
büyük Tanrım Allahım!
Kılıcın kını olsaydı,
Ak-kula ile Ak-şumkar
Manas'ın dirildiği gerçek ise

koydon togus alayn,
uydan togus alayn,
töödön togus alayn,
cılkıdan togus alayn!
Kırk çoronun başı sayn bir togus
"Tilö kıl!" dep salayn!
At çaptırıp, toy kılıp
Baydın uulu Bakaydı
tegerekke baş kılıp

dokuz koyun alayım,
dokuz inek alayım,
dokuz deve alayım,
dokuz tane at alayım!
Kırk yiğidin her birine
dilek kıl deyip vereyim!
At yarıştırıp düğün edeyim,
Bay'ın oğlu Bakay'ı da
topluluğa baş kılayım.

ar tilegin toltursun!
Karıp ketken Bakay-kan
Manas-minen bir canaşan oltursun!
Ayday kaşın keriptir,
kartayıp ketken Bakaydın
tilegin Kuday berdi-de,
bastırsa, colu coşuldu!
Bayrı ölgön bu Manas
tirilip Bakayga kaytılıp koşuldu!

Dilekleri hep olsun,
ihtiyar olan Bakay Han,
Manas'ın yanında otursun!
Ay gibi kaşlarını çatan
ihtiyarlayıp giden Bakay'ın
Tanrı dileğini verdi,
yol gitse yolu açık oldu!
Önce ölmüş olan Manas
dirilip Bakay'la kavuştu.

Alakan cayıp bat' alsın!
Buyursa, dem aşasın!
Tirilip kopkon Er Manas
miñge cete caşasın!'
Emi Serek çakırat:
'Ateken keldi, kobo kal, Manas!
Bagdı-döölöt baybiçe, Manas,
eneken keldi, kobo kal, Manas!
Kırk çoroñ keldi, kobo kal, Manas!

Ellerini açıp dua alsın!
Buyur denilen aşı yesin!
Tekrar dirilen Er Manas,
artık bin sene yaşasın!"
Serek seslendi:
"Baban geldi, kalk, Er Manas!
Bagdı-döölöt baybiçe, Manas,
anan geldi kalk, Er Manas!
Bak kırk yiğidin de geldi, Manas,

Bal içkende maktangan, Manas,
mas eken-minen attangan, Manas,
argımak minip arıtkan, Manas,
Cakıp-kan-minen teñ
canaşa karıgan, Manas,
Baydın uulu Bakay keldi, Manas,
emi kobo kal, Manas!
Almambet keldi, kobo kal, Manas!
Elim, Seyit, eki uul keldi, Manas,

bal içince hep metheden, Manas,
mest olunca ata binen, Manas,
cins ata binip atı yoran, Manas,
Cakıp Han gibi ihtiyar
olan, Manas,
Bay'ın oğlu Bakay geldi, Manas!
Artık yerinden kalk, Manas!
Almambet geldi kalk, Manas!
Elim'le Seyit, bu iki genç, Manas,

emi kobo kal, Manas!
Kaman, Coypur, eki uul, Manas,
o-da keldi, kobo kal, Manas!
Köktün cıldıs batırı, Manas,
suunun kundus batırı, Manas,
o-da keldi, kobo kal, Manas!
Küldür uulu Çalbayın, Manas,
canaşa kelgen Balbayın, Manas,
o-da keldi, kobo kal, Manas!

geldiler, kalk haydi, Manas!
Kaman, Coypur bu iki genç, Manas,
onlar da geldi, kalk, Manas!
Göklerin yıldız erleri, Manas,
suların kunduz erleri, Manas,
onlar da geldi, kalk, Manas!
Küldür'ün oğlu Çalbay, Manas,
yanında gelen Balbay, Manas,
geldiler işte, kalk, Manas!

Kıtaydın curtun kanap al, Manas!
Kırk çoroñdu sanap al, Manas!'
Manas emi ayttı deyt:
'Tuşpandı köskö ilbeymin:
men ne bolgonum bilbeymin!
"Atekem" degen nemine coot? deyt,
"Enekem" degen
nemine coot? deyt,
"Kırk çoro" degen

nemine coot? deyt.
Men ölü emesmin,
men tiri emesmin-
men öskö bolup kalıppın!'
Serek emi ayttı deyt:
'Atakendi bilbediñ, Manas,
enekendi bilbediñ, Manas,
kırk çoronu bilbediñ, Manas-
Bakay barbı esiñde, Manas?

altımış altı mal dosu,
mal dosunun içinde
kıyamattık Kara-Tökö can dosu
barbı esiñde, Manas?'
Emi Manas ayttı deyt:
'Kara-Tökö can dosu!-
Ak asaba kızıl tuu
ak nayzaga aştadım,
kırk çoronu baştadım,

argımak minip at aldım,
Ak-padışa özünön
men barıp bat' aldım!
Men ölüp tirilgen turbayminbi?
Atakemdi Cakıp-kan alıp kel!
Enekemdi Bagdı-döölöt
baybiçe alıp kel!
Kırk çoronu barındı alıp kel!
Keriney, sırnay tartıñar!

Çinlinin kanını dök, Manas!
Kırk yiğidini say, Manas!"
Manas o zaman şöyle dedi:
"Düşmana gözümü dikmem ben!
Evvelce kimdim bilmem ben!
babam dediğiniz kim oluyor,
anam dediğiniz
kim oluyor,
kırk yiğit dediğiniz de

kimler oluyor?
Ben hiç bir vakit ölmedim,
diri dahi değilim,
başka bir şey oldum ben!"
Serek o zaman dedi ki:
"Babanı tanımadın mı, Manas,
ananı tanımadın mı, Manas,
kırk çoronu tanımadın mı, Manas,
Bakay'ı hatırlıyor musun, Manas?

Altmış altı mal dostunu
mal dostlarının içinde
kıyamete dek can dostun
Kara-Tökö'yü
hatırlıyor musun, Manas?"
Manas şöyle cevap verdi:
"Kara-Tökö can dostum
ak direkte kızıl tuğ
ak mızrağa kakmıştım ben,
kırk yiğide baş olmuştum,

has atıma binmiştim ben.
Ak-padişa'nın kendine,
gidip duasını almıştım.
Ölüp tekrar dirilmedim mi?
Babam Cakıp Han'ı al da gel!
Anam Bagdı-döölöt
baybiçe'yi al da gel!
Kırk yiğidi al da gel!
Davul zurna çalsın!

Manas tirilip kelgenin
emi curtka aytıñar!
Bagdı-döölöt baybiçe
çünçülep barıñar!
Enekemdi cıldam alıp keliñer!'
Aytkanınday kıldı deyt,
keriney, sırnay tarttı deyt
"Manas tirilip kelgen!" dep,
kalıñ curtka ayttı deyt,

Manas'ın dirilip geldiğini
bütün halka söyleyin!
Bagdı-döölöt baybiçe'ye
haber verin,
anamı alıp gelin!"
Dediği hemen yapıldı,
davul zurnalar çalındı,
Manas'ın dirilip geldiğini
bütün halka bildirdiler.

enesine bardı deyt.
'Cakşı Manas kulunuñ
Ak-kulasın miniptir,
Ak-kübösün kiyiptir,
Ak-şumkarın salıptır-
Manas emi tiriliptir!'
Bagdı-döölöt baybiçe:
'At attanıp baralık!'
Mendilini başına saldı deyt,

Bagdı-döölöt'e gidip
"Yavrucuğun güzel Manas,
Ak-kula'sına bindi,
ak zırhını da giyindi,
Ak-şumkar'ını ava saldı,
Manas dirildi!" dediler.
Bagdı-döölöt baybiçe de:
"Ata binip gidelim!" dedi.
Mendilini başına sarıp

attanıp kostop cürdü deyt.
Manaska kabar Serek ayttı deyt.
Bagdı-döölöt baybiçe
altı kanat ak ordo
kir'etpegen Manaska,
tulu kalgan Kanıkey
tiy'etpegen Manaska,
eşik aşa berdi deyt,
Manas tördön koptu deyt,

ata atlayıp fırladı.
Serek de haberi Manas'a verdi.
Bagdı-döölöt baybiçe'yi
altı kanatlı ak saraya
Manas'ın yanına buyur etmediler.
Dul kalan Kanıkey'i de
Manas'ın yanına almadılar.
Manas'ın kapısını açtılar,
Manas da yerinden kalktı,

kolun şoyup kelgende,
körüşkölü kelgende!
Ertegi kündün keçine
Bagdı-döölöt baybiçe
tüşö kaldı esine.
'Sen ölgön soñ, kulunum,
eneken Bagdı-döölöt baybiçe
körbögönü kör bolgon,
kördügü-minen teñ bolgon!

ellerini uzattı,
gelenler ile selamlaştı!
Ertesi günün akşamı
Bagdı-döölöt baybiçe
ancak aklına gelmişti.
"Sen ölünce tayım,
anacığın Bagdı-döölöt baybiçenin
başına gelmeyen kalmadı,
içi kararıp daraldı!

Sen aruu, kulunum,
aynıp keterb'ekesiñ?
Çetinen çebir, kulunum,
çetinen keterb'ekesiñ?
Çaçpagan çaçım buuayn!
Men bütkön boyum cuuayn!
Tazalanıp keleyn!'
Çaçpagan çaçın buudu deyt,
uluu boyun tazalanıp cuudu deyt.

Benim sevgili, temiz tayım,
bizden nasıl uzaklaştın?
Benim aziz tayım, nasıl
bizden ayrılıverdin sen?
Dağınık saçımı toplayayım,
bütün boyumu yıkayayım,
temizlenip sana öyle geleyim!"
Saçlarını bağladı o,
ulu boyunu yıkadı,

Manastı kostop cürdü deyt,
Manastın al üstünö kirdi deyt.
Bagdı-döölöt baybiçe
ene bolup cürdü deyt-
katıp kalgan kak emçek
delbirep kelip iydi deyt,
Manas sütün emdi deyt!
Bagdı-döölöt baybiçe
taktanın üstünö koydu deyt.

Manas'ın yanına gidip
onun karşısına çıktı.
Bagdı-döölöt Manas ile
bir ana gibi yaşadı.
Kaskatı olan memesi
yumuşayarak süt doldu,
Manas da bu sütü emdi!
Bagdı-döölöt baybiçe'yi
tahta çıkarıp oturttu.

Cakkan otun öçürdü-
Manas Cakıp Kanga kötördü,
barıp aylga kondurdu.
Töödön togus aldırdı,
uydan togus aldırdı,
kırk çoro kırk
togus aldı deyt,
togustu barın soydurdu,
aç-arıgın toydurdu!

Yanan ateşi söndürmüşlerdi,
Cakıp Manas'ı Han yaptı,
oturacak yer gösterdi.
Dokuz deve aldırdı,
dokuz da inek aldırdı,
kırk yiğit kırkı da
dokuzar tane getirdi,
bu dokuzu kestirip,
bütün açları doyurdu.

Karıgandı, Cakıptı,
Baydın uulun Bakaydı
Kan kötörüp koydu deyt,
kan taktaga çıgarıp.
Kandın kısı Kanıkey,
Manas ötüp ketken soñ,
ak söögü kül bolgon,
azat başı küñ bolgon,
kayn atası Cakıp-kan,

İhtiyar Cakıp ile
Bay'ın oğlu Bakay'ı da
hemen hanlığa çıkardı,
han tahtına oturttu.
Han kızı Kanıkey'in,
Er Manas öldüğü vakit
kemikleri kül olmuştu,
azat başı cariye olmuştu.
Kayın atası Cakıp Han'ı,

kayn enesi Bagdı-döölöt baybiçe,
karındaşı Kardıgaç-
birödön may alıp,
birödön çay alıp,
birödön tokoç alıp-
üçöönü saktap cürdü!
Saktaganın emi Manas bildi deyt,
Kanıkeyge Manastın
köönü toydu deyt!

kayın anası Bagdı-döölöt baybiçe'yi,
karındaşı Kardıgaç'ı,
birisinden yağ dilenip,
öbüründen çay dilenip
birinden ekmek isteyip,
üçünü de beslemişti.
Manas bunu duyunca
Kanıkey'e şükran
duydu Manas.

2649 Bagdı-döölöt baybiçe
canaşa kılıp koydu deyt.
Çımınsıs tooga caylatıp,
çıbırlatıp kulun baylatıp,
bir döbödöy et kıldı,
bir köldöy şorpo kıldı,
aç-arıgın toydurdu!
Cakıp-baydan at aldı,
Bakaydan bat' aldı.

Bagdı-döölöt baybiçe'yi
Er Manas yanına aldı.
Sineksiz bir dağda yazladı,
sayısız taylar bağlatıp
bir tepe gibi et yığdı,
bir göl gibi çorba yığdı.
Bütün açları doyurdu!
Cakıp-bay'dan bir at aldı,
Bakay Bey'den dua aldı.

Cakıp-kan kondu bir suuga,
Bakay kondu bir suuga,
Manas kondu bir suuga,
Acıbay kondu bir suuga,
Kara-Tökö kondu bir suuga,
Almambet kondu bir suuga,
Serek kondu bir suuga,
Sırgak kondu bir suuga,
Adamdı köskö ildi deyt,

Cakıp Han bir su başına kondu,
Bakay bir su başına kondu,
Manas bir su başına kondu.
Acıbay kondu bir su başına,
Kara-Tökö kondu bir su başına,
Almambet kondu bir su başına,
Serek kondu bir su başına,
Sırgak kondu bir su başına,
Herkesi gözüyle kolladı,

2667 Ak-padışanın elinen
bölöktün barın bildi deyt.
Manastın Ak-kulası tok boldu!
Ak-padışanın eli-minen
tüptü buzuk cok boldu!
Uruşpay cırgap uktadı,
tınç bolup uktadı!
Kelişpey catıp keñeşti,
keñeşkende, ne deşti?

Ak-padişa'nın kavminden başka
her millete hükümdar o.
Manas'ın Ak-kulası doydu.
Ak-padişa'nın milleti ile
hiç arası bozulmadı.
Vuruşmadan mutlu yaşadı.
Uykuları da dinç oldu!
İşler aksayınca öğüt verdi,
şöyle nasıl öğüt verdi?

'Manastı köskö il!' dedi.
'Padışam,
özüñ bil!' dedi.
Padışa ayttı: 'Men bilsem,
açuulanıp kuruşpa,
köp curt-minen uruşpa!'
Buyurgan dem cutuptur,
eldin barın tutuptur!
Padışadan bat' alıp,

Manas'a: "Dikkatli ol!" dedi.
Manas: "Padişahım en
iyisini sen bilirsin!" dedi.
Ak-padişa da "Bana sorarsan
kızıp hiddetlenme,
çok milletle vuruşma!" dedi,
Buyurulan yemekten yiyip
hep milletlere hükmedip
Padişanın duasını alıp

2684 Manas cakşı boldu deyt,
tuşpanı tentip ketti deyt,
bakt-muratına cetti deyt.

Manas güzel yaşıyordu,
düşmanlar hep kaçıyordu,
Bahtı muradına erdi.

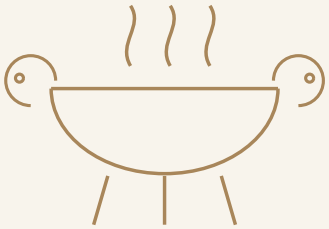

Toy kazanı — büyük aş, boyların buluşması

IV. BÖLÜM

Bok-murun

Yaşlanıp hastalanan Kökötöy Han ölünce tahta geçen oğlu Bok-murun, babasının ruhu için görülmemiş büyüklükte bir aş töreni düzenlemeye girişir. Er Koşoy'dan Manas'a, Er Agış'tan uzak illerin hanlarına kadar herkese haber salar; gelmeyenin yurdunu yerle bir edeceğini bildiren tehditkâr davetiyle bozkırın bütün büyüklerini toplar. Yarışın galiplerine develer, kısraklar ve yüzlerce at vaat edilir; tören dev bir güç gösterisine dönüşür. Ancak Çinlilerin hanı Konur-bay, Bok-murun'un ünlü atı Maniker'i zorla istemeye kalkınca ortalık gerilir; Koşoy'un öğüdüyle danışılan Manas bu dayatmayı reddeder.

At yarışı başlayınca şölen kanlı bir hesaplaşmaya evrilir: Manas'ın Ak-kula'sı, kâfir hanı Coloy'un Aç-buudan'ını geçince Coloy'un adamları saldırıya geçer ve on dört gün süren mızraklı, baltalı bir savaş patlak verir. Ağır yaralar pahasına cenge giren Almambet, Coloy'un oğulları Öküm-bolot ile Törö-bek'i öldürerek dengeyi çevirir. Manas, yiğitlerini toplayıp son taarruzu başlatır ve Coloy'un halkını bozguna uğratır. Zaferin ardından Coloy'un kızları Uluu-bike ile Kişmiş ganimet olarak silah ustasına ve oğluna verilir; Manas namusunun temizlendiğini ilan edip evine döner.

BİR BAKIŞTA

Kişiler	Bok-murun, Kökötöy Han, Manas, Er Koşoy, Konur-bay, Coloy, Almambet
Mekânlar	Taşkent, Kañgay, Buhara, Hokand
Temalar	Ölüm ve yas töreni, onur ve meydan okuma, yarış ve oyunlar, Müslüman-kâfir çekişmesi
Kapsam	~2.230 dize
Doruk Anı	Aş törenindeki at yarışının savaşa dönüşmesi ve Ak-kula'nın öne geçmesiyle Coloy tarafının bozguna uğratılması.

	KIRGIZ TÜRKÇESİ	TÜRKİYE TÜRKÇESİ
1	Kan Kökötöy oorıdı, kartka kirip saldı deydi, kan tükürüp kaldı deydi. Kan tükürüp kalgan son, Bok-murundu akırdı, eli-curtun çakırdı: 'Eñkeygenden karım bar, emgektegen caşım bar, başı tuuluu kanım bar, biylep turgan biyim bar.' Çakırıp algandan keyn, eli-minen köp curtu çogulup kelgen eken. Aynektey kösü süzüldü, Kan Kökötöy üzüldü.	Han Kökötöy hastalandı, Çünkü pek ihtiyarladı, kan tükürmeğe başladı, kan tükürmeğe başladığından Bok-murun'u çağırttı, bütün kavmini çağırttı: "Yaşlandım, iki kat oldum, zayıfım, emekliyorum, başı tuğlu hanlarım var, hükmedecek beylerim var." Halkı böyle çağırınca, pek kalabalık olan halk hemen koşuşup gelince, ayna gibi gözü söndü, ve Han Kökötöy öldü.
16	Endi kalgan Bok-murun asıl cerden akırat, beş botosun çakırat. Çakırganda, ne deydi? 'Atekem Kan Kökötöy üzülüp kalgan eken! Aştı esen tartıñar! Oşu cerde catıñar! Endi mınan ketiñer! Aşka çakırıp barıñar! Mınan arı sen barsañ, bekip kalgan beyştin eşigin açkan Er Koşoy, baylanıp kalgan bazardın colun caskan Er Koşoy- ol Koşoygo barıñar! Aa barıp aytıñar! "Kök dönöndün baş'edi, Kökötöy-kandın eş'edi!" Başkı attın baygesi:	Geride kalan Bok-murun tahta çıkıp oturarak beş yavrusunu çağırdı. Çağırıp bakalım ne demiş: "Bakın, babam Han Kökötöy, göçüp gitti. Bir yemek hazırlayın, burada kalıp yatın, sonra çıkıp gidersiniz, yemeğe misafir çağırın, buradan ileri giderseniz kapalı kalan behiştin kapısını açan Er Koşoy bağlı kalan pazarın da yolunu açan Er Koşoy var. İşte bu Er Koşoy'a gidin, ona gidince deyin ki: Mavi tayın baş olduğu Kökötöy Han'ın aşı var. Yarışta ilk gelen ata

san sarıça töö sayam,
san sar'ala bee sayam,
san sarı başıl koy sayam!
tokoyluu cerge toptottum,
badagı kulga coktottum,
mıñ alabaş kunacın!
Beş cüs tokson beş atka bayge bar!
At baylabay bolbosun!
Atı ölüp kalbasın!
Ökünçüsü bolbosun!

sayısız sarı deve keseceğim,
pek çok sarı alaca kısrak keseceğim
sayısız koyun keseceğim!
Son gelen ata ödül olarak
ormanlık yere toplattım
bin alaca tayı!
Beş yüz doksan beş ata ödül var!
Bağlanmadık at kalmasın!
Kimsenin atı ölüp de kalmasın!
Kimse hiç bir keder duymasın!

Özü armanda kalbasın!
Bul aşıma kelbese,
körünbösün kösümö!
Tarınbasın özümö!
Tañ atardın aldında,
kün çıgardın keyninde,
Bok-murunday batırdın
ayşıgı altın kızıl
tuu keler,
totogolüü bos üyün

Hayaller kırılmasın!
Bu aşıma gelmezse
görünmesin hiç gözüme,
darılmasın sakın sözüme
tan atar atmaz
güneş doğar doğmaz
ben, batır Bok-murun,
nakışları altın hilalli kızıl
sancakla gelip
boz kıldan evini

töşkö süröy salbasam,
tör tolturgan suluun
aç bilekten albasam,
at soñunan salbasam,
artık olco kılbasam!
Bul aşıma kelbese,
tarınbasın özümö,
körünbösün kösümö!
Ayta barıñar Koşoygo!

yerlere sermezsem,
yurdundaki güzelleri
ince bileklerinden çekmezsem,
atımın ardına atıp
onları esir etmezsem!
Eğer aşıma gelmezse
bana sonra darılmasın,
gözüme hiç görünmesin!
Gidin Koşoy'a böyle söyleyin!

Anan arı sen barsañ,
tokoydo ayuu bettengen,
beleste colbors baştangan,
çayan köstüü, çap caaktuu,
töskey cakka kıştagan,
eneden canı tüşköndö,
koy boorunday
kara kan
oñ koluna uuştagan,

Sonra ilerleyip yürüyün,
yüzü ormandaki ayıyı andıran,
başı dağdaki kaplana benzeyen,
çiyan gözlü, basık yanaklı,
gölgeli yamaçta kışlayan,
anadan doğduğunda
koyun ciğeri büyüklüğünde
bir kan pıhtısını
sağ avcunda tutan,

kabagı biyk, kaşı bas,
kösü kızıl, öñü sas,
kanduu tuugan Er Manas,
kölöködö koñ öskön,
köönü-minen örg' öskön,
aşıktuu cilik cotosu,
Cakıp-baydın botosu
asıl tuugan Manaska
cetip kabar beriñer!

alnını çatmış, kaşları çatık,
gözü kızıl, yüzü saz sarısı
kanlı doğan Er Manas,
gölgede mağrur büyüyen,
mağrur büyüyüp er olan,
bacak kemikleri iri
Cakıp-bay'ın er oğlu
asil doğan Er Manas'a
kadar gidip haber verin.

82 Andan arı sen barsañ,
kara üñkürdü üy etken,
karañgı tokoy mal etken,
booru çıbar bala kuş
kötörö tuugan Er Agış-
aga cetip kabar ber!
Andan arı sen barsañ,
togus uul kençesi,
Kudaydın süygön mendesi,

Oradan da ileri gidin,
kuytu inleri ev eden,
kara ormanda sürü yaşatan,
ala ciğerli yavru kuş,
yüksek doğan Er Agış'a
kadar gidip haber verin!
Oradan da ileri gidin,
dokuz kardeşin en genci
Tanrının bu sevgilisi

Eleman-baydın balası
Er Töştükkö cetip ayt!
Andan arı sen barsañ,
Ertiş çıga caylagan,
egis kat'at baylagan
Kökümdün uulu Ürbü bar-
aga cetip kabar ber!
Andan arı sen barsañ,

Eleman-bay'ın da oğlu
Er Töştük'e haber verin.
Oradan da ileri gidin,
İrtiş'e çıkıp yazlayan
ikiz yağız beygirli,
Köküm'ün oğlu Ürbü var,
ona gidip haber verin!
Oradan da ilerleyin.

99 Alpay-mamet inisi,
abışka kempir balası
altı caşar Kök-koyon-
aga cetip kabar ber!
Andan arı sen barsañ,
kara mıltık ulagan,
atkanı toodan kulagan
eñçegey boyluu Ereş bar-
aga cetip kabar ber!
Andan arı sen barsañ,

Alpay-mamet'in küçüğü,
iki ihtiyar çocuğu
altı yaşında Kök-koyon var,
ona gidip haber verin!
Oradan da ileri gidin,
kara tüfekle nişan alan,
dağda canavar kovalayan
arkası çarpık Ereş vardır,
ona da haber götürün!
Oradan da ileri gidin,

Akpay-mamet balası
esen-aman ereñder-
aga cetip kabar ber!
Andan arı sen barsañ,
Cedigerdin Er Bagış-
aga cetip kabar ber!
Andan arı sen barsañ,
Kök-döbönün başında,
Temir-bala kaşında
aga cetip kabar ber!

Akpay-mamet'in oğlu var,
bu çok ulu, güçlü ere
gidip bunu haber verin.
Oradan da ilerleyin,
Cediger'in oğlu Bagış var,
gidip bunu haber verin.
Oradan da ileri gidin,
gök tepenin başında
Temir-bala'nın yanında bir kavim var,
gidip onlara haber verin!

119 Andan arı sen barsañ,
Kün-tuumuş eli boluçu-
aga cetip kabar ber!
Andan arı sen barsañ,
Kara-döö uulu Car Manas-
aga cetip kabar ber!
Andan arı sen barsañ,
Kırımdardın Boz-uul-
aga cetip kabar ber!
Andan arı sen barsañ,

Oradan da ileri gidin,
gün doğusunda bir yurt var,
gidin onlara haber verin!
Oradan da ileri gidin,
Kara-döö oğlu Car Manas var,
gidin ona haber verin!
Oradan da ileri gidin,
Kırımlıların Boz-uulu var,
gidin ona da haber verin!
Oradan da ileri gidin,

Samarkanda Kan-koco-
aga cetip kabar ber!
Andan arı sen barsañ,
Erkeç eli, İt eli-
aga cetip kabar ber!
Andan arı sen barsañ,
toodaktay moynu soskon kul,
baylıgı curttan öskön kul,
Aydar-kandın Kan Kökçö-
aga cetip kabar ber!

Semerkand'da Kan-koco var,
gidin ona haber verin.
Oradan da ileri gidin,
Erkeç kavmi, İt kavmi var,
onlara da gidip haber verin!
Oradan da ileri gidin,
toykuşu gibi boynunu süzen,
halkın en zengin kulu
Aydar Han'ın oğlu Han Kökçö var,
gidin ona haber verin!

139 Andan arı sen barsañ,
Kapirdin curtu bar eken
bulçuñ eti bukaday,
eegine sakal koybogon,
erdinen murut albagan,
Orustan kanı Çoñ Coloy-
aga cetip kabar ber!
Andan arı sen barsañ,
Kabırdın kanı Nez-kara-
aga cetip kabar ber!
Andan arı sen barsañ,
Kaşkar, Carkan buragan,
mıñ Kıtaydı suragan,
kır murunduu, kıza kös,

Oradan da ileri gidin,
bir kafirin yurdu vardır,
eti boğa eti gibi,
çenede sakal bırakmaz,
fakat bıyığını kesmez,
Rusların hanı Çoñ Coloy var,
gidin ona da haber verin.
Oradan da ileri gidin,
kafirin hanı Nez-kara var,
gidin ona da haber verin!
Oradan da ileri gidin,
Kaşgar ile Yarkent'te hüküm süren
bin Çinliye buyuran
basık burunlu, kısık gözlü

153 Kıtaylardın Koñur-bay-
O Koñur-bay, kaşka kul,
kılıgı curttan başka kul,
aga cetip kabar ber!
Andan arı sen barsañ,
Kapirdin kanı Cil-basal-
aga cetip kabar ber!
Andan arı sen barsañ,
Ögüz-kan eli boluçu-
aga cetip kabar ber!
Andan arı sen barsañ,

Çinlilerin Koñur-bay'ı yaşar,
alnı parlak Koñur-bay var,
adetleri halktan başka kuldur,
gidin ona da haber verin.
Oradan da ileri gidin,
kafirin hanı Cil-basal var,
gidip ona da haber verin.
Oradan da ileri gidin,
Ögüz Han'ın kavmi vardır,
gidip onlara da haber verin,
Oradan da ileri gidin,

Too-teñeşer eli boluçu,
aga cetip kabar ber!
Andan arı sen barsañ,
Oogandın kanı Muz-burçak-
aga cetip kabar ber!
Andan arı sen barsañ,
Turpandın curtu boluçu-
aga cetip kabar ber!
Andan arı sen barsañ,
Oroñgu eli boluçu-
aga cetip kabar ber!'

Bir Too-teñeşer kavmi vardır,
gidip onlara da haber verin.
Oradan da ileri gidin,
Afganların hanı Muz-burçak var,
gidip ona da haber verin.
Oradan da ileri gidin,
Turfan şehri halkı vardır,
Onlara gidip haber verin.
Oradan da ileri gidin,
Oroñgu kavmi vardır,
Ona da gidip haber verin."

Bok-murundun botosu
kandın sösün ukkan son
atka minip çıktı deyt,
tögörök tört burçun
barın birdey öttü deyt.
Aşka konok çakırdı.
Kökötöy uulu Bok-murun
asıl cerden akırat,
çorolorun çakırat:
'Bu aştı kanday tartamın?
Attı kanday çabamın?
Bu akret caydı utamın?
Bu Kapir-minen Busurman
bu kaysı cerde tutamın?

Bok-murun'un yavruları
hanın sözünü duyunca
ata binip çıktılar.
Burcun dört bir etrafına
hep birden yola çıktılar.
Herkesi aşa çağırdılar.
Kökötöy'ün oğlu Bok-murun
asil yerinden haykırdı,
yiğitlerini çağırdı:
"Aşı nasıl hazırlayayım,
atları nasıl koşturayım,
ahreti nasıl kazanayım,
kafir ile müslümanı
sofraya nasıl toplayayım?

Men bu cerden köçömün,
men Sayramga konomun!
Men o cerden köçömün,
men Çibikentke konomun,
Sarı-bulak basamın
Kara-buura aşamın,
keñ Talaska tüşömün!
Men o cerden köçömün,
Kara-köl basıp çıgamın,

Üç-korumdu aşamın,
Suu-samırga tüşömün,
kozu-minen koçkordu
barın bıçıp salamın,
maldı subay kılamın!
Bir ay anda catamın,
mal semirtip alamın,
üy cıgaçın asamın,
üydü oñdop salamın!

Ben bu yerlerden göçeyim
Sayram'a gidip konayım
o yerden de göçeyim ben,
Çibikent'e gidip konayım,
Sarı-bulak'a varayım,
Kara-buura'yı aşayım,
oradan Talas'a ineyim,
oradan da göçeyim ben,
Kara-köl'e döneyim,

Üç-korum'u da aşayım,
Suu-samır'a ineyim ben.
Kuzularla koçları ben
varıp hepsini iğdiş edeyim,
kısrakları yavrudan ayırayım!
bir ay orada yatayım,
mal semirtip alayım,
ev direği yaptırayım,
ondan da ev yaptırayım,

Kayra köçüp salamın:
Kara-balta aşamın,
Kayıñdını basamın!
Kayra köçüp kelgende,
Agır-miñge kelgende,
tödün komun çeçemin,
Korogotu kıdırıp
İt-keçüüdü keçemin,
Ak-car oydu kıdırıp
Ak-buluñga konomun.

Koy küzömün alamın,
üydü caap salamın!
Men o cerden konomun,
Irgaytını aşamın,
Kopunu tuura basamın!
Men o cerden köçömün,
Karkara boyloy konomun,
Kalday-minen dos bolup,
tus kaynatıp alamın!

Men o cerden köçömün,
Termirdik toonu basamın,
men Kuuluktan aşamın!
Men o cerden konomun,
Baktı-kuuray basamın,
Kuş-murun toosın aşamın,
Uluu Kulca çatınan,
Kiçi Kulca başınan
ortosuna konomun!
Kelgen cet'ay bolgunça,

kemegemdi kasamın,
oroşon on ay bolgunça,
otunumdu alamın!
Akret caydı utamın:
Kapir-minen Busurman
barın birdey tutamın!
Anın beri cagında
asıl caydan akırgın!
Birin koyboy çakırgın!

sonra da göçüp gideyim,
Kara-balta'yı aşayım,
Kayındı'dan geçeyim,
sonra da göçüp gideyim,
Agır-miñ'e gelince de
develerimi salayım,
Korogotu'yu da aşınca
İt-keçüü'yü geçeyim,
Ak-car çukurunu geçip,
Ak-bulun'a konayım.

Orada koyunları kırkayım,
Yurdumun üstünü örteyim.
Ben o yerden de göçeyim.
Irgaytı'yı da aşayım,
doğru Kopu'ya varayım.
Ben o yerden de göçeyim.
Karkara'ya konayım,
Kalday ile dost olup ben
tuz kaynatıp alayım,

ben o yerden de göçeyim.
Temirdik dağa varayım,
ben Tuluk'tan da aşayım,
sonra oradan da göçeyim,
Baktı-kuuray'a varayım,
Kuş-murun dağını aşayım,
Uluu-Kulca'ya yaklaşınca
Küçük Kulca'ya yaklaşınca
ortalarına yerleşeyim.
Yedi ay tamam olunca

ateş delikleri yapayım,
on ay da tamam olunca
odunumu alayım!
ahireti kazanayım,
kafirlerle müslümanların
hepsini bir tutayım!
işte ondan sonra ben
asil yerinden seslen!
Kusursuz hepsini çağır!

Asıl tuugan tentek bar,
böyrök cambım boton bar,
tay tuygagım büröö bar,
çınıgı cambım üçöö bar,
kelse tentek el busat,
köönü kelse kelsin-de,
bolboso kelbey koysun-da.'
Bok-murunday törödön

çıkkan elçi ketti deyt,
tögörök tört burçun
barın birdey öttü deyt,
Kapir-minen Busurman
barın birdey çakırdı.
Çakırganda Er Manas,
ıldıy ötüp ketkende,
ıkıs berip toktodu;

öödö cürüp ketkende,
öküs berip toktodu-
elçige coop aytpadı.
Anda elçi boyuna ayttı, deyt.
'Atkan ok taştan kaytpayt,
bargan elçi coldon kaytpayt:
men oşu cerden kaytamın,
Bok-murunday törömö
nemene coop aytamın?'
Mını aytıp bu elçi

kayrattanıp saldı deyt,
Manikerdey külüktü
kayra tartıp aldı deyt,
Manaska barıp saldı deyt.
Kabılan tuugan Er Manas
kan oynu çatraş
Uluu-kamır başında
Almambet-minen oynop cattı deyt.
Üç taşın Almambet
utup alıp eken deyt,

Asil doğan bir ateşli can var,
başkaca, bir gümüş param var,
bir de büyük gümüş param var
Üç halis gümüş param var,
ateşli can gelirse ili karıştırır,
canı isterse gelsin,
istemezse gelmesin."
Efendi Bok-murun'un yiğitleri

çıkıp elçi gittiler,
tekerleğin dört bucağına
hepsi birden çıktılar.
Kafir ile müslümanın
hepsini aşa çağırdılar.
Er Manas'ı çağırınca
bir tarafa at sürdü o,
öteye gelince durdu.

ileri sürüp giderken
aşağı inerken durdu,
elçiye cevap vermedi.
Elçiler birbirine dedi ki:
"Atılan ok taştan dönmez,
giden elçi yoldan dönmez,
ben de buradan dönemem.
Bok-murun efendime ben
ne cevap götüreyim?"
Elçi böyle diyerek

hamle yapıp ilerledi,
Maniker adlı atını
yola çevirdi.
Manas'ın yanına vardı.
Kaplan doğan Er Manas
han oyunu satranç oynuyordu,
Uluu-kamır'ın başında
Almambet'le oynuyordu.
Üç taşını Almambet,
yutup almıştı onun.

uyalıp ketti Er Manas,
canındagı cooluktu
cüsün arçıp aldı deyt,
Bok-murundun elçisi
cayma kökül Caş-uul,
anı körüp saldı deyt.
Kabılan tuugan tentektin
açuu caman keldi deyt.
Canındagı kırk çoro
tura kondu zırkırap

sakalı ketti burkurap,
Almambet turdu calınıp,
moynuna boto salınıp.
'Akay, tentek, ne deysiñ?
Açuuñdu bassaña!
Akılıña tüşsönö!
Külüp turup süylösöñ,
kün tiygendey körünöt,
kabagıñ bürköp süylösöñ,
kar caaganday körünöt!'

Anda ayttıñ Er Manas:
'Akay, çorom-ay, ay carkın,
akay, çorom-ay, kün carkın,
eldüü cerden çogultup,
eñkep algan koy-kaşka,
bura tartsa bolbogon,
bukadan talım algan kul
sundurup nayza tartpagan,
sumsayıp coodan kaytpagan,
barın birdey çorolor,
kara bayırga kazanat,
coo kaçırgan azamat-
men körgöndü kördüñbü,
men bilgendi bildiñbi?

Er Manas buna kızmıştı,
yanındaki yağlıkla o
yüzünün terini sildi,
Bok-murun'un elçisi,
Caş-uul adlı gencin
atla geldiğini gördü,
Kaplan doğan bu ateşli can
hiddetinden köpürüyor.
Yanındaki kırk yiğit
şangırtıyla yerinden kalktı,

hep titriyordu sakalı,
derken Almambet de kalktı,
yalvarıp ona sarıldı:
"Ey ateşli can, neyin var senin?
Hiddetini yensene,
aklını devşirsene,
gülerek konuşurken sen,
güneş doğuyor gibi.
Kaşlarını çatınca da
sen, kar yağıyor gibi."

Er Manas da cevap verdi:
"Ey, ay ışığı yiğitlerim,
ey, gün ışığı yiğitlerim,
o kadar halkın içinden,
seçilmiş erler,
koşuda önüne geçilmez sizin,
boğadan talim alan kul,
soktuğu kargıyı geri çekmeyen,
susup düşmandan kaçmayan,
hepiniz de benim aslan
yiğitlerimsiniz,
hepsi güçlü genç erlerim,
düşman kaçıran ey azamet,
gördüğümü sen gördün mü,
bildiğimi sen bildin mi?

Cayma kökül Caş-uul
kele catat, kördüñbü?
Bogo salam bergeymin,
başı ketet ölümgö,
malı ketet talooga!
Kılçayıp karap algandım,
kösün çukup algandım,
turup atın algandım!
Butun kesip salamın,

batırların sayışıp,
balbandarın körüşüp,
buka minip bulkuşup,
tay bukaday culkuşup,
tamaşa kılıp catıñar!
Tört butuna tört kasıktı kagıñar!
Moynuna marcan şuru salıñar!
Ayrı kesen aç belge
urup kerip ketiñer!'

Manas çoroloruna aytıptı,
anda turup çorolor
ayrı kesen aç belge
oodura tartıp aldı deyt,
tört kasıktı kakkanda,
kıdırata çaptı deyt.
Erteñ-minen turdu deyt,
örköçü biyk, moynu usun,
corgo basık çoñ kula

ak kañgı er sırdıgaş
ak-kulaga tokuttu,
kaşka taman ceke ötük
temir taman üzöñgü
teppey ırgıp mindi deyt,
ak köynökçön dambalçan
bastırıp çıgıp keldi deyt.
Nogoydun oşunday
uul tuarb'eken?

Dağınık kâküllü Caş-uul'un
geldiğini gördün mü?
Ona selam vereyim ben,
başı ölüme gidecek,
malı bize yağma olacak!
Bakınırken gördüm onu,
gözünü çıkarıp aldığım,
atını elinden aldığım,
ayaklarını kestiğim,

bahadırlarına saldırıp,
pehlivanlar ile güreşip,
boğaya binip boğuşup,
taylar gibi zıplayıp,
eğlenin biraz!
Elini ayağına dört kazık çakın,
boynuna da mercan takın,
ıssız dağ geçidine
götürüp asın!"

Manas yiğitlerine böyle deyince
yiğitler ayağa kalktılar,
ıssız dağ geçidine
götürüp astılar,
dört sağlam kazık çaktılar,
gelip üstünden atladılar.
Manas sabah erken kalktı,
hörgücü büyük boynu uzun,
yürük kula atına o

alaca eyeri koydu,
kula ata koşum vurdu,
çizmesini özengiye
demir tabanlı üzengiye
değdirmeden ata bindi.
Sırtında beyaz don gömlek
ileri atıldı.
Nogaylarda boy ölçüşecek
böyle bir er var mı?

Kabılan tuugan Er Manas
kayra tartıp aldı deyt,
kıykırıp bakırdı,
Manas çorolorun çakırdı:
'Murat-alım, Murat-bek!
Munday çapkan Kuat-bek!
Elim, Seyit, eki uul!
Kazaktardın Karganday, caş uul!
Tölgöçü kara Tölögüm!

Kaplan doğan Er Manas
atını tekrar eve sürdü,
haykırarak, bağırdı,
Manas yiğitlerini çağırdı:
"Murat-alım, Murat-bek,
yaman saldır Kuat-bek,
Elim, Seyit, iki oğul,
Kazak Karganday, genç,
bilgiç falcı kara Tölöküm,

Tündö tülkünün isin cañılbas
Tursun-taylak, şuutum!
Karañgıda karsaktın
isin cañılbas
Kaman-coypur, şuutum!
Uşun Ümöt, Cayzan, eki uul!
Sarı-ala mingen Almambet!
Köskö saygan kök Sırgak!
Catık tildüü Acıbay!

gece tilki izini şaşmadan bulan
benim Türsün-taylakım, tosunum
karanlıkta bozkır tilkisinin
izini şaşmadan bulan
yanılmaz Kaman-coypur,
Uşun Ümöt ile Cayzan, iki oğul,
Sarı-ala'ya binen Almambet,
göz çıkaran yağız Sırgak,
tatlı dilli Acıbayım,

Tömöngö kire barganda,
Kırktın başı Kırgılım!
Kök-çebiç mingen Seregim!
Cayılmıştın inisi,
Caş-kamıştın agası
at kaytarçı Boz-uul!
Çorolordın eñ kiçüü Taz-baymat-
o kazandı tes kaynat!
At kaçırmak kün tuudı,
töö örmögü altın ak çatır
türö salıp büktönör!

biz buradan inersek,
kırkın başı, Kırgılım,
Kök-çepiç ile Serekim,
Cayılmış'ın küçüğü,
Caş-kamış'ın ağabeyi,
at getir sen, Boz-uul!
Yiğitlerin en küçüğü Taz-baymat
sen de kazanı tez kaynat.
Bugün at yarışı günü,
deve derisi, altından ak çadırı,
açtırıp sıkı bağlayın!

Tutam cerin nıldatkan,
tutam cerin sırdatkan
koş kömököy sır nayza
başı kökkö cayılgan,
tübü cerge sayılgan,
keñ Narındı kıdırıp
Ak-kulanın üstünö
colborston keçim cabıñar!
Başına manattan nokto katıñar!
Kök doolbas baylañar!
Ceteletip salıñar!

389 Turgögü altın ak çatır
koş atka bekem tartıñar!
Kebesti-toodın narı cagı,
keñ Kaşkardın beri cagı,
Bok-murunday törönün
tartuu bolso körölü:
a cerden tartuu kelbese,
celekti cerden türölü!
Celbiretpey nayzanı

tura karmap sayalık!
Aşın karam kılalık!'
Ak-kulanın üstünö,
colborston keçim captırıp,
ceteletip celpintip,
Narındı boylop çıktı deyt.
Turgögü altın ak çatır
Kebesti-toodın boyuna
sastuu cerge tikti deyt,

Tutam yeri hep resimli,
tutam yeri hep çizgili,
iki püsküllü mızrağımız,
bu, başı göklere değen,
sapı toprakta köklenen
geniş Narın'ı geçelim.
Ak-kula'mın üzerine
kaplan derisi at örtümü örtün!
Başına al yuları koyun!
Şahin davulunu bağlayıp
ipi ile bana getirin!

Altınlı ak çadırı da
yük atına bağlayın!
Kebesti-dağının ötesinde,
Kaşgar'ın da berisinde
Bok-murun efendi oturur.
Hediyeniz nedir göreyim,
oradan hediye gelmezse
bayrağı kapıp kaldıralım.
Kargıları sallayıp,

ganimet alıp kaçalım,
aşını haram kılalım!"
Ak-kula'nın üzerine
kaplan eyeri vurdular,
ipinden onu yederek
Narın suyu boyunca çektiler.
Sonra altın ak çadırı,
Kebesti-dağının başında
sazlı bir yere dikti,

Ak-bulçuñdu mindi deyt,
Kebesti-toodın canında
kergiştetip çıktı deyt.
Tögöröktön maraldı,
cer arıtıp karadı,
altı kapka çarbaktan
buudak-buudak çañ çıktı.
Buudak çañdı karasa,
'Bu nemene boldu?' dep,
kabılan tuugan Er Manas
kayta celip keldi deyt:
'Çorolor atka tokum sal!
Kapir-minen Busurman
karçalışıp kalganbı?

Ak-bulçun atına bindi,
Kebesti dağının yanında
yürük atını hoplattı.
Dört tarafa el attı,
bütün memlekete baktı,
altı kapılı kaleden
bulut bulut toz çıktı.
Toz bulutunu görünce,
"Bu ne ola ki?" dedi,
kaplan doğan Er Manas
atı çadırına sürdü.
"Yiğitler atları hazırlayın!
Kafir ile müslüman,
birbirine mi girişti?

Arasına tüşölük!
Araçalap salalık!
Aşın karam kılbaylı!
Tutam cerin nıldatkan,
tutam cerin sırdatkan
koş kömököy sır nayza
koltukka kısıp salalık!
Ak-kulanın üstünö,
ak kañgı er sırdıgaş
Ak-kulaga tokuñar!
Alaça köpçük salıñar!
Altın bıştan tartıñar!

Aralarına koşalım,
birbirinden ayıralım!
Aşı haram kılmayalım!
Tutam yeri hep resimli,
tutam yeri hep çizgili,
iki püsküllü mızrağı
koltuğumuza sıkıştırıp
Ak-kula'nın üzerine,
alaca eyeri vurun,
Ak-kulama eyer vurun,
bir de alaca minder koyun,
altın kayışı sıkı çekin,

Arasına tüşölük!
Araçalap salalık!'
Atka minip cürdü deyt-
kögüçkön körsö turalman,
kösümnün caşın tıyalman-
Kapir karçı keldi dep,
Abılay, Cañgır, Kan-kocom
mıltık-minen tars koydu.
Kaldıragın salınıp
Kalday çıga uruştu,
beldkamçısın salınıp
Meçin çıga uruştu.

aralarına saldıralım,
birbirinden ayıralım."
Atına binip yürüdü,
uçan güvercinden çabuk,
kuruyan göz yaşından çabuk
kafirin yanına geldi,
Abılay, Cañgır, Kan-koco
güm diye tüfeğini boşalttı.
Fişek çantasını yanına asıp,
Kalday çıkıp vuruştu.
Fişek kemerini bağlayıp
Meçin çıkıp vuruştu.

Kara baştuu tuunu kötörüp
Kapirdin kanı Nez-kara
karsıldaşıp uruştu.
Kabılan tuugan Er Manas
arasına tüştü deyt,
araçalap saldı deyt.
'Möndü! Burut kaştı!' dep
Kalday çıga kuudu deyt,
'Say! Burut kaştı!' dep
sansıgan Kalmak kuudu deyt.
Kan-koco
elin sayd'ele,
kabılan tentek celd'ele,
Kan-kocomo keld'ele.

'Korku! Burut kaştı!' dep
köñkü Kalmak attandı.
'Argımak başın buratur!
Kan-kocomo astın cerge tura tur!
Ak batañdı berip ket!
Eegine sakal koybogon,
erdinen murut albagan
uy tügündöy köp Kalmak

attandı!
Alda, çorom, coo kaştı!
Tooba, çorom, coo kaştı!'
Kayra kaptap keldi deyt,
Almambet, Sırgak, eki uul,
casool bolup saldı deyt,
Kapir-minen Busurman
aşkan aydap keldi deyt.

Kara başlı tuğunu kaldırıp
kafirin hanı Nez-kara
karşılaşıp vuruştu.
Kaplan doğan Er Manas
aralarına saldırdı,
birbirinden ayırdı.
"Möndü! Burut kaçtı!" diyerek
Kalday çıkıp onları kovaladı,
"Say! Burut kaçtı!" diyerek
pis kokan Kalmuk onları kovdu.
Kan-koco'nun yurduna
saldıracaklardı ki
ateşli can bu kaplan ortaya çıktı,
Kan-koco'ya geldi.

"Korkü! Burut kaçıştı!" diyerek
Kalmuklar atlarla kaçtı.
"Rahvan atının başını çevir!
Kan-koco'nun yanında dur!
Hayır duamı ver de git!
Sakalını tıraş eden,
bıyığını hiç kesmeyen,
inek kılı kadar çok Kalmuk ata

binip kaçtı!
Allahım, düşman kaçtı, yiğitler!
Tövbe, yiğitler, düşman kaçtı!"
Yavaş yavaş geri döndü,
Almambet ile Sırgak'ı
yol için öncü yaptı.
Kafir ile müslümanları
güzelce yola koydu.

Bekip kalgan beyştin
eşigin açkan Er Koşoy,
baylanıp kalgan saraydın
colun caskan Er Koşoy
Kabılan tuugan Er Manas
çatırın cakın tikşi deyt.
Oşuguna Bok-murun
cayma kökül Caş-uul
ak boz attı kınalap,
bermet, şuru tagıntıp,
kıştuu tartuu kıldı deyt
Kabılan tuugan Manaska.

Cennetin kapısını
açmış olan Er Koşoy
kapalı kalan sarayın,
yolunu açan, Er Koşoy,
kaplan doğan Er Manas'ın
yakınına gelip çadır kurdu.
Bu aralık Bok-murun da
genç Caş-uul'u bekliyordu,
ak atına binmişti o,
boynuna boncuk dizi takılmış
atını hızla koşturdu,
kaplan doğan Manas'a geldi.

Bok-murunday balanı-
'Bir-de künü kelet' dep,
bir-de künü kelgen cok,
'Eki künü kelet' dep,
eki künü kelgen cok,
'Üçünçü künü kelet' dep,
üçünçü künü kelgen cok.
Törtünçü künü Bok-murun
Manikerdi mindi deyt,
badananı kiydi deyt,
bastırıp çıgıp keldi deyt.

Bok-murun sandı uşağı
bir günde gelecek,
bir günde baktı gelen yok.
İki günde gelir, dedi,
iki günde de gelen yok.
Üçüncü gün gelir o, dedi,
üç gün sonra da gelen yok.
Dördüncü gün Bok-murun
atı Maniker'e bindi,
zırhını da giyindi,
hey bet ile yola çıktı.

Kabılan tuugan Koşoygo,
aga salam berdi deyt.
Kabılan Koşoy ayttı deyt:
"'Ak caykın toñgon
mustu" aytam,
bir-de künü kelbediñ,
biysip kalgan ekesiñ,
eki künü kelbediñ,

Kaplan doğan Er Koşoy'a
gidip selamını verdi.
Kaplan Koşoy da dedi ki:
"Yaz vakti donup
kalmış, diyorum sana,
bir gün geçti, sen gelmedin,
bey edasına bürünüp sen.
İkinci gün de gelmedin,

ersip kalgan ekesiñ,
üçünçü künü kelbediñ...
törösüp kalgan ekesiñ.
"Ar cıyındın içinde
karçıyıp kalgan balanı"
Bok-murun sisti aytamın,
eldi özün bilgensip
munu-minen coruguñ.'

erlik edasına bürünüp sen.
Üçüncü gün de gelmedin,
Efendilik edasına bürünüp sen.
Her topluluğun içinde
dikkat çeken bir çocuksun sen,
Bok-murun size diyorum,
halkı sen yönetiyormuşsun gibi
bu ne davranış böyle!"

Anda Bok-murun ayttıñ:
'Kabılan Koşoy, Kan Aba,
erikpe-de, terikpe!
Bir-de künü kelbesem,
biy tınıksın men dedim,
eki künü kelbesem,
el tınıksın men dedim,
Esen-aman bolduñbu?

Sak-salamat cürdüñbü?
Aştı kanday tartamın?
Attı kanday çabamın,
akret caydı utamın?
Kapir-minen Busurman
kanday kılıp tutamın?'
Anda Koşoy ayttı deyt:

'Akay, tentek, tura tur!
Kapir-minen Busurman
bis bilginçe neş kerek?
Bis bilginçe köt kerek!
Çölönüş too kerisi,
Busurmandın börüsü,
Manas bilsin cıyındı.'
Manas anda ayttı deyt:
'Anday debe Kan Koşoy, Aba,
tondun cakasın türüp,

eteginen kiyebi?
Agası aylda turup,
inesi işin bilebi?
Bu cıyındı özün bil, Koşoy!'
Ak-korgon-kenttin kalası
Köküm Sarttın balası
Ürbü aytıp tura'dı:
'Men bir üç oos kep aytayn!
Carasa kebim kılıñar,
carabasa koyuñar!'

Bok-murun da dedi ki:
"Han babası kaplan Koşoy,
hiddet edip söylenme!
İlk günü gelmedim ben,
beyler dinlensin, dedim.
İkinci günü gelmedim,
milletim dinlensin dedim.
Sıhhatin yerinde mi?

Yolculuk rahat geçti mi?
Aşı nasıl yaptırayım?
Atları nasıl koşturayım?
Ahreti kazanmak için,
kafir ile müslümanı
nasıl sulhda tutayım?"
İhtiyar Koşoy dedi ki:

"Ey budala, söyleme dur,
kafir ile müslümanlar
benim neyime gerek?
Benim kıçıma gerek!
Yamaç dağının gerisi,
o müslümanların kurdu
Manas düzeltsin yığını."
O zaman Manas dedi ki:
"Öyle deme, ey Koşoy Han,
kürkün yakasını dürüp,

eteğinden mi giyilir?
Ağası evde oturup,
işi küçükler mi görür?
Şenliği sen hazırla Koşoy!"
Ak-korgon-kent şehirli
Sart Köküm'ün genç oğlu
Ürbü dedi ki:
"Yalnız üç söz diyeceğim,
yararsa sözüm yapın,
yaramazsa kulak asmayın!"

Kan Koşoy ayttı deyt:
'Ayssañ ayta sal!' deydi,
'Senin kebiñdi ugalı!'
Ürbü aytıp tura'dı:
'Narı barsın on beş kün,
beri kelsin on beş kün.
Attuu oşundan çabalık,
künü-tünü on tört kün
at terdetip alalık!

On altı kündör bolgunça,
at çubatıp alalık!
Kapir-minen Busurman
attın sanatın bilelik!'
Kabılan tuugan Er Manas
açuu caman keldi deyt,
canındagı Ak-albars
karmap alıp sabınan
kaçırıp koyo berdi deyt,

Altı Şeer köp Kapir
aralata kuudu deyt,
üç araan Busurman
tegerente kuudu deyt,
cetip çaap irerde
Coloydun colun bastı deyt,
Agıştı attap kaştı deyt,
Töştüktün töbösün basıp
öttü deyt,
Koşoydun koynuna kire kaştı deyt.

Kabılan tuugan Er Manas
Ak-albars-minen Ürbünün etegin
tüşürö çaap irdi deyt.
'Atañ bilgen oy emes,
eneñ bilgen toy emes,
kıska sanaluu çala kötön
karam kul,
mından kiyn bu
coruguñ koyup cür!'

Han Koşoy da dedi ki:
"Söyle düşündüğün şeyi,
sözlerini dinliyoruz!"
Ürbü kalkarak dedi ki:
İleri varsan on beş gün,
geriye gelsen on beş gün,
koşuya buradan çıkalım,
gece gündüz on dört gün
atımızı terletelim!

On altı günü bulunca,
atlarımızı sürelim!
Kafirlerle müslümanlar
atlara bakarlar o zaman!
Kaplan doğuşlu Er Manas
pek öfkelendi o zaman,
belindeki kılıcını,
kınından hızla çıkardı
sağa sola savurdu,

Altı Şeer kafir dolu
geçip onları kovaladı.
Üç müslüman konak yerinde
dönüp onu kovaladı.
Yakalayıp kılıç saldı,
Coloy'un yolunu bastı
Agış'ı atlayıp geçti,
Töştük'ün tepesinden
atladı.
Koşoy'un koynuna girip kaçtı,

Kaplan doğan Er Manas,
kılıcı ile Ürbü'nün eteğini
vurup indirip kesti.
"Atan bilmez böyle öğüt,
anan bilmez böyle öğüt,
aklı kısa, ardı katı,
haram kul,
bundan sonra
bırak bu aklı!"

Kabılan tuugan Er Manas
Ak-albarstı kınına
kaytıp katıp aldı deyt,
Er Koşoygo saldı deyt,
Koşoygo keñeş salgan soñ:
'Curt karısı Kan Koşoy,
sen-de bilgin cıyındı!'
Anda Kan Koşoy ayttıñ:
'Akay, tentek, tura tur!

Men bilbeymin cıyındı!
Çölönüş too kerisi,
Busurmandın börüsü,
özüñ bilgin cıyındı!
Kapir-minen Busurman
bis bilgince neş kerek?
Bis bilgince köt kerek!
Özüñ bilgin cıyındı, tentek!'

Anda Manas ayttıñ deyt:
'Kabılan Koşoy, Kan Aba,
bu on beş kün degeni,
bis bala çakta caydak torboktu
carışıp kelçü cer ele-
Kapir-minen Busurman
karçalışıp kelgende,
beyge talaş bolboybu?
Curtka buzuk tüşpöybü?
Aş aram bolboybu?

Bok-murunday törönün
köönü çögöt bolboybu?
Barsın koñur salkın küs-minen,
kelsin çımın uçkan
ala-çalbırt cas-minen,
cakşısı kelsin terilip,
camanı kalsın terigip!'
Anda ayttıñ Kan Koşoy:
'Akay, tentek, bu kebiñ
bolso bolsun!' deydi deyt.

Kaplan doğuşlu Er Manas,
o keskin kılıcı kınına
gerisin geri koydu,
Er Koşoy'a dönüp,
Koşoy'dan öğüt istedi:
"Halkın en yaşlısı Koşoy Han
şenlik düzenini sen vereceksin!"
Koşoy Han da şöyle dedi:
"Ey ateşli can, dur,

şenlik filan bilmem ben!
Yamaç dağın gerisi,
ey müslümanların kurdu,
şenlik düzmeği sen bilirsin!
Kafirlerle müslümanlar,
onu bilmek neyine gerek,
onu bilmek götüme gerek!
Şenlik düzmeği kendin bil, ateşli
can!"

O zaman Manas şöyle dedin:
"Han babası kaplan Koşoy,
Onun on beş gün dediği şey,
bizim çocukluğumuzda çıplak atla,
yaptığımız yarışa benziyor.
Şimdi kafirle müslüman,
bir araya toplanmışken,
böyle dalaş mı olacak?
Yurda bozgun girmez mi?
Yemek haram olmaz mı?

Bok-murun gibi bir efendinin
gönlü daralmaz mı?
Serin güz vakti çıkalım yarışa
dönelim sinekler
uçuşurken yaz başında
güzel atlar gelsin hep birlik,
kötü atlar geride kalsın gücenik!"
Han Koşoy, sen de şöyle dedin:
"Ey ateşli can, bu sözün,
olursa olsun!" dedi.

Kapir-minen Busurman
duu kötörüp ketti deyt.
Duu kötörüp ketken soñ,
künü-tünü on beş kün
at terdetip aldı deyt.
Künü-tünü üç ay
on ceti kün bolgunça,
at çubatıp keldi deyt.
Çakçı çaktap keldi deyt,
sınçı sınap keldi deyt.
Sınçı sınap salgan soñ,
atka karap ayttı deyt:

'Kuyruguna kut tüşkön
kutmanduu kul'at kimdiki?
Örköçü biyk, moynu uzun
narday kul'at kimdiki?
Cıgılganı nar tödöy
carday kul'at kimdiki?
Örköçü biyk, moynu uzun
sadaktay sanı salıngan,
cakşı kul'at kimdiki?
Elbistey için tartılgan

eçki kul'at kimdiki?
Tumşugu uştu araday,
tuygagı sırdap koygon çaraday,
börü kulak, bökön san,
bölökçö kul'at kimdiki?
Kulca kulak, kuran san,
kuturgan kul'at kimdiki?
İçegesi iynedey
içke kul'at kimdiki?

Sıdırıp koygon tasmaday
sumbattuu kul'at kimdiki?
Keñ soorusu ketmendey-
keselek boyu ketmendey!-
keñeştü kul'at kimdiki?
Ebiregen cagın erkeytken,
erkeştey moynun koykoytkon,
örüstü kul'at kimdiki?

Kafirle müslümanlar,
gürültü ile çekildiler,
gürültü çekilince,
gece gündüz tam on beş gün
atlarını terlettiler.
gecesi gündüzüyle üç ay
on yedi gün dolunca
at mahmuzlayıp geldiler.
Gözcüler terlediler,
bakıcılar bakındılar,
gözcüler gözetleyince
atlara bakıp dediler ki:

"Kuyruğu kuvvetli olan şu
kocaman kula at kiminki?
Hörgücü büyük, boynu uzun
kocaman kula at kiminki?
Şu develer gibi yüksek
dağlar gibi at kiminki?
Hörgücü büyük, boynu uzun
bacağını ok gibi geren,
güzel kula at kiminki?
Gövdesi ince, keçi gibi,

şu ince at kiminki?
Burnu testere gibi sivri,
nalları alca çanak gibi,
kurt kulaklı, geyik butlu,
şu yabancı at kiminki?
Dağ koçu kulaklı, geyik butlu,
kuduran kula at kiminki?
Tüyleri hep iğne gibi,
şu ince kula at kiminki?

Gerilmiş bir tasma gibi,
şu güzel kula at kiminki?
Omuzları kürek gibi,
göğsü de sert kürek gibi,
şu zeki kula at kiminki?
Yuvarlak yanını kaldıran,
boynunu alımla uzatan,
şu gösterişli kula at kiminki?

Kak çokusu kumganday,
kulaktarı kıyganday,
örüştü kul'at kimdiki?
Kaşka tişi kadooday
kakçıygan kul'at kimdiki?
Kızıl tili bülödöy
kısmattuu kul'at kimdiki?

Alnının saçı tarak gibi,
kulakları ince sivri,
şu güzel çevik at kiminki?
Dişleri tırnak gibi keskin,
şu parlak kula at kiminki?
Kızıl dilin bileği gibi,
kısmetli kula at kiminki?

661 Arka moynu bir kulaç
ak coltoy kul'at kimdiki?
Kadıksız birdi beygege!
Anan beri cagında
maykanında maşat bar,
kuyrugunda kuduk bar,
astırtın ayaktuu kalıp ketpegen,
üstürtün kanattuu dayrıp ötpögön,
kabırgası Kalkan-too,
omurtkası Orol-too,
sarı cılan kezektü,

Arka boynu bir kulaç,
şu uğurlu kula at kiminki?
Terbiye görmeden yarışa girdi!
Onun beri yanında
arkasında pınar var.
Yuvalı bir kuyruğu var.
Hiç bir nallı ayak onu geçmemiş,
hiç bir kanat ondan önce gelmemiş,
kaburgası Kalkan-dağ gibi
omurgası Orol-dağ gibi,
sinirleri sarı yılan,

kızıl cılan özöktü,
suksurday moynun suk'salgan
suuday sur at kimdiki?-
Talaş boldu beygege!
Bistin çölönüş too kerisi,
Busurmandın börüsü
Er Manastın Ak-kula,
oşu kanday körünöt?-
Oşu aldı beygeni!
Bu Kapirdin kanı Çoñ Coloy,

ilikleri kızıl yılan,
ördek gibi boyun uzatan
şu esmer kula at kiminki?
Bu onunla yarışacak,
bizim Yamaç dağın gerisi,
biz müslümanların kurdu,
Er Manas'ın Ak-kula'sı
size nasıl görünüyor bu?
Yarışı bu kazanacak,
fakat kafirlerin hanı ulu Coloy,

682 Çoñ Coloydun Aç-buudan,
oşu kanday körünöt?-
Emese talaş bolot beygesi!
Anın beri cagında
tuygagında tura cok
tulpar öñdü mal eken.
cürögündö dülöy cok,
buudan çalış mal erken,
"Cügüröm!" dep cütküngön,
"Çıgamın!" dep turganı,
cerde oyo çapıp toktoboyt.
cügürgönü bilinbeyt,

buudan çalış mal örken,
karı cilik kakkanday,
özü bıyıl ceti beyge çapkanday
tooday tor'at kimdiki?
Cer astınan çıkkanı
ceti kündör bold'ele,
arık çaap salıptır,
uyatınan koşuptur,
Eleman-baydın balası
Er Töştüktün Çal-kuyruk
oşu aldı beygeni!

705 Anın beri cagında
butunda burmadan çider munu bar,
üstündö korcun közü kumu bar,
örölü tor'at kimdiki?
Oşu aldı beygeni!
Anın beri cagında
çubala baskan çıbar at-
özü kimdin at eken?
Kadıksıs kirdi beygege!
Bat cagınan karasam,

ulu Coloy'un Aç-buudan atı
size nasıl göründü bu?
O bunu geçip yenmez mi?
Bu atın beri yanında
nalını hiç çarpmayan hem
bir er atına benzeyen
yüreği korku bilmeyen
karışık kanlı bir at var,
hep fırlamak düşünüyor,
kurtulup kaçmak istiyor,
durmadan yeri kazıyor,
görünmez gibi koşuyor,

nalları yere değmiyor,
iliği sanki mıhlanmış,
tam yedi yarış kazanmış
şu dağ gibi al at kiminki?
Yerin dibine inerek
yedi gün orada yaşayan,
koşmaktan kupkuru olan
sanki utanmış, koşup durur
Eleman-bay'ın oğlu
Er Töştük'ün Çal-kuyruk atı,
yarışı mutlak bu kazanır!

Onun da beri yanında
budunda zincir yarası,
üstünde bir kum torbası,
şu bağlı al at kimin ki?
Yarışı mutlak bu kazanır!
Onun da beri yanında
ölçülü giden bir at var,
bu at acaba kimindir?
Kusursuz girdi yarışa!
Baş tarafına doğru baksan,

nokto kesken agı bar,
kır arkadan karasam,
eki kişi uçkaşkan,
kötön coor tagı bar-
kökül ker at kimdiki?
Aç aybalta belinde,
Kırgıstardın elinde
Agış, Koçoştun Coor-ker-
oşu aldı beygeni!

İyik caldan karasam,
araba baskan tagı bar,
kaptal cünün karasam,
tündük baskan tagı bar-
özü Boz-beenin balası,
bu Tor'aygır kimdiki?
Oşu aldı beygeni!
Anın beri cagında,
Kar'aygırdın balası
Kart-küröndün inisi.
Coor-bozdun balası.
Corgo-bozdun inisi,

berendi algan eken dan-minen,
altımış togus mal-minen,
cem cegen eken ceti
batman dan-minen,
mustakka tuugan Kök-ala-
temir tuyak, ces bilek,
cetkilen külük Kök-ala-
bu beygeden kalıptır!
Keñ Kulcanın boyunda

yuların kestiği akı var,
bir de kır arkasına bak,
iki kişi birden binmiş,
arkasını dağlamışlar,
kâküllü at kiminki?
Keskin savaş baltası belinde,
Kırgızların elinde
Agış, Koçoş'un atı o,
yarışı mutlak bu kazanır!

Yelesine bakacak olsam
araba çekmiş gibi yer etmiş
eyerinin altına baksam
yük taşımış gibi izi var,
Boz-bee'nin yavrusu,
bu Tor-aygır kiminki?
Yarışı bu at kazanır.
Onun da beri yanında
Kara-aygırın yavrusu,
Kart-kürön al atın kardeşi,
Coor-boz ak kısrağın yavrusu,
Corgo-boz yürük atın kardeşi.

büyük ödül almıştı,
altmış dokuz mal kazandı,
yem yediğinde yedi
batman arpa yerdi,
yüksek dağ yaylasında doğan
Kök-ala'da
demir tırnak, bakır bilek
var bu halis Kök-ala'da,
yarışı kazanmayacak bu!
Geniş Kulca'ya gelince

murun kırk beygesin alıptır!
Anın beri cagında,
beş cüs tokson beş attın ayagı
Oroñgunun Kula-bee-
oşu aldı beygeni!'
Endi at aydamak boldu deyt,
Isık-köldü kıdırtıp,
Tosor-minen Tañmanı
bir aşırıp saldı deyt.

753 Keñ Narındı kıdırtıp,
sırtka salkın caylooga
'Attın tuyagı caşka küyöt' dep,
'Cay-kışı ketet' dep,
'At tanılbay kalat' dep,
Narın ıldıy kıdırtıp,
at çabıçı balanın
azık-tülügün Bukarga saldı.
'Balanı cay-kışı baksın!' dep,

'Atka cem aş bersin!' dep,
altın mör bastırıp,
Bukarga azık saldırıp.
'Barsın koñur salkın küs-minen,
kelsin çımın uçkan
ala-çalbırt cas-minen,
cakşısı kelsin terilip,
camanı kalsın terigip!'
Atı cürüp ketti deyt.

770 'Altı araan Kapırdı,
üç araan Busurman
barın çaktap kelsin!' deyt.
Bok-murunday balanıs
Manikerdi mindi deyt.
Eldi çaktap kelgende,
kır murunduu, kıza kös,
Kıtaylardın Koñur-bay
Bok-murunday törönü

kırk ödül almıştı o!
Onun da beri yanında
beş yüz doksan beş atın en aşağısı
Orongu'nun kısrağı Kula-bee var,
yarışı mutlak bu kazanır!"
Atları sayıp sıraladıktan sonra
Isık-kölüne çektiler,
Tosor ile Tanma
üzerinden geçtiler.

Geniş Narın boyunca gittiler,
sırta yaylaya saldılar,
taşta nallar yanar diye,
yaz, kış yürüdüler diye,
atlar tanınmaz olur diye,
Narın boyunca gittiler.
Yarışta ata binen çocukları
azıkla Buhara'ya gönderdiler.
Atlara baksınlar diye

ata yem versinler diye,
altın mühür bastırıp,
Buhara'ya azık gönderdiler.
Serin güz vakti çıkalım yarışa
dönelim sinekler
uçuşurken yaz başında
güzel atlar gelsin hep birlik,
kötü atlar geride kalsın gücenik!"
Atlar artık yola çıktı.

Kafirin altı kabilesine
müslümanların üç kabilesine
baş olup da baksın diye,
genç bahadır Bok-murun da
Maniker adlı atına bindi.
Halkı gözden geçirirken,
basık burunlu, kısık gözlü
Çinlilerin Konur-bay'ı
bahadır Bok-murun'u

kelip karmay aldı deyt:
'Kaldıragın salınıp,
Kalday miner mal eken;
beldemçisin çalınıp,
Meçin miner mal eken!
Ak korcun artarga,
Esen-kanga tartarga
eptüü cayluu mal eken!
Manikerdi maga ber!

yakalayıp şöyle dedi:
"Çantası sallanan
bir Kalday'a yaraşır bu at,
cepli kemeri beline bağlayan
bir Meçin'e yaraşır bu at!
Ak torbalar yükleyin,
Esen Han'a yollayın
ona yaraşır attır, bu!
Maniker'i sen bana ver.

788 Manikerdi berbeseñ,
celekti cerden türörmün,
as Busurman kurgurdu
Bukardın Kök-taşın
köstöy sürörmün!
Atandar colgo catpaybı,
azamat aldı katpaybı?
Azuuların arkaytıp,
at ölümü bolboybu?

Maniker'i vermez isen
cenk sancağını açarım ben,
kahrolası aşağılık müslümanı
Buhara'nın Kök-taş'ına
doğru sürerim ha!
Develer yolda kalmaz mı?
Erler donup kalmaz mı?
Dişlerimi gıcırdatıp
atlara ölüm saçmaz mıyım?

Muruttarın çıyraytıp,
er ölümü bolboybu?
Celektüü nayza may bolor,
aradagı as Kırgız
at cemine cay bolor,
Çöptöy bolgon bay Kazak
töşögünö cay bolor!
Manikerdi maga ber!

Bıyıklarımı burup
erlere ölüm saçmaz mıyım?
Bayraklı kargılar yağ olur,
geri kalan biraz Kırgız
at yemine döner kalır.
Çim gibi bir çok zengin Kazak
döşeğinde rahat eder!
Maniker'i ver sen bana!

804 Manikerdi berbeseñ,
bag iylgen bagların,
balapan kırçın çagların
kıyratarmın kalasın,
ıylatarmın balasın!'
Anda ayttın Bok-murun:
'Curtka keñeş salayn!
Curt "Ber!" dese bereyn!'
Bok-murunday o törö

Maniker'i vermezsen
bağ ile seni bağlarım,
gençlerini mahvederim,
şehrini kırıp dökerim
çocuklarını ağlatırım."
Bok-murun da dedi ki:
"Halka öğüt sorayım da,
halk ver derse, vereyim!"
Sonra Bok-murun atının

kayta salıp keldi deyt,
curt karısı Koşoygo,
aga keñeş saldı deyt.
Anda Koşoy aytat deyt:
'Tooba, Bokum, turatır!
Alda, Bokum, turatır!
At ayagın cer karayt,
kuştun boozı tutam dır,
kuş ayagın kök karayt:

başını geriye çevirdi,
halkın piri Koşoy ile,
görüşmeğe başladı.
Er Koşoy ona dedi ki:
"Tövbe, bokum, sabret, sen!
Aman, bokum, sabret, sen!
At ayağı yerde durur,
kuşun boğazı bir tutamdır,
kuş ayağı gökte durur,

822 Manikerdi tilese,
Manaska keñeş salıñın!
Manas Manikerdi "Ber!" dese,
andan kiyn beriñin!'
Bok-murunday törömüs
Manaska celip keldi deyt,
Manaska kelip ayttı deyt:
'Akay, tentek, tura tur!
Kıtaylardın Koñur-bay
"Manikerdi bersin!" deyt;

Maniker'i diliyorsa
siz Manas'a danışın!
Manas Maniker'i verin derse
siz de atı verirsiniz."
Bok-murun efendimiz
at ile Manas'a koştu,
Manas'a varıp dedi ki;
"Ey ateşli can, dur!
Çinlilerin Konur-bay'ı,
Maniker'i versin, diyor.

bersem, ebi barb'eken,
koysom, ebi barb'eken,
"Beret!" degen nemeni?'
Anda ayttın Er Manas:
'Altı caşar ekende,
Ak-kulaga mingende,
ayırmaşta cürgöndö,
ayagı dayra Sür-köldön
cayın aldım men Manas!

Atı ona vereyim mi?
Yoksa onu vermeyeyim mi?
Söyle, nasıl edeyim?"
Er Manas da dedi ki:
"Altı yaşında iken ben,
atım Ak-kula'ya bindiğimde
sağa sola seyirtmiştim.
Sür gölün etrafında
gönlümü eğledim, ben Manas!

841 Kapırdın kanı çoñ Coloy
tokson töögö cüktötkön
çayın aldım men Manas!
Kılbagan işim cok boldu,
tömöngö kire barganda,
"Alooke" degen kan çıktı,
aytkanınan can çıktı:
"Koydon zeket bersin!" dep,
"Koydon zeket berbese,

Kafirin hanı Coloy'un
doksan deve yükündeki
çayım aldım, ben Manas!
Yapmadık iş bırakmadım.
Bir gün aşağıya giderken
karşıma Alooke denen han çıktı,
sözleri ile korkuttu,
koyun zekatı versin, dedi,
koyun zekatı verilmezse

tilep algan Manastı,
ak üürün karmap berbese,
"Ak üürün karmap berbese,
uruşar cerin ayssın!" dep,
"Turuşar cerin ayssın!" dep,
"Boktobogun cerimdi,
toktobogun elimdi!
Er tilekti kossün!" dep,
"Elin taap kessin!" dep.

Manas verilsin bana dedi.
Ak atı versin dedi,
ak atı vermezse
vuruşma yerini söylesin dedi,
duruşma yerini söylesin dedi,
sakın sövmesin yurduma,
çekiştirmesin halkımı,
dilediği verilecek,
halkı ile görüşecek.

Aga eki elçi cibergen
menin atam Cakıp-bay
zamanası kuurulgan,
toburçak atım baylatıp,
"Özüm berem!" dep catat,
"Batır Manas tentegi
İt-içpestin Ala-köl
it agıtıp kuş salgan.'"

İki elçi yollamıştı ona
benim babam Cakıp-bay.
O zaman pek korkarak
cins atım bağlayarak,
kendim vereyim, demişti.
Bahadır Manas ateş can,
köpeğin su içmediği Ala-köl'de
kuş ile tazı salardı."

Altımışta Cakıp-bay.
Kayra tartıp kelgende,
kadırduu calgıs aytkanda,
altımışka çıkkanda,
altı caşar Er Manas
altımışka çıkkanda,
kan atası Cakıp-bay
ak ürün karmap berdi, dep.

Altmış yaşında Cakıp-bay,
geri dönüp geldiğinde
tek oğlu şöyle dediğinde
o altmış yaşına girmişti,
Manas ise altı yaşında idi.
Altmışına girmiş olan
Manas'ın babası Cakıp-bay
şimdi ak atı verdi:

'Askına Nogoy kalkıma
kantip coop beremin?'
Ak-kulaga minet deyt,
kabılan tuugan Er Manas
açuu caman kelet deyt,
at kuyrugun çüyöt deyt,
altı kapka keñ Kokan
aralap cürüp çabat deyt.
'Beret degen nemeni?

"Ben bu Nogay milletime
nasıl cevap veririm?"
Kaplan doğan Er Manas,
Ak-kula atına bindi,
korkunç hiddetle köpürdü.
Bir çok at sürdü, getirdi,
altı kapılı Hokand'dan
savaşarak geçip gitti.
"Ak atı nasıl verirsin?

Keçe sarı özön Çüydün başında
bir togoştum Koñur-bay,
sondo alı cetpegen.
"Atası kaytıp kuuptu,
enesi egis tuuptu!"
Beret degen nemeni?-
Bugün Manikerdi algan soñ,
erteñ "Ak-kulanı bergin!" dep,

Dün gece sarı yataklı Çü'nün
başında
Konur-bay'la karşılaştım.
Bana gücü yetişmedi,
babası korkudan kaçtı,
anası ikiz doğurdu!
Ona nasıl verilir?
Bugün Maniker'i alsa
yarın tayı ver, diyecek.

892 elderde cigit külük at
barın alıp koygon soñ,
"kazanbaktay kayran baş
kan aldınan caylasa,
tuulgaday kayran baş
tuu aldınan caylasa",
sıra beret degen nemeni?
Keçe Baktı-kuuray başında,
bir togoştum Koñur-bay,
sondo alı cetpegen-
emi alı ceteybi?'

Tayların da atların da
o hepsini isteyecek.
Kazan gibi o büyük baş
Hanın önünde kalkarsa
o tuğ ile süslenen baş,
bir tuğ önünde kalkarsa
sonra verecek neyin kalır?
Dün, Baktı-kuuray'ın başında
Konur-bay'la karşılaştım.
O zaman gücü yetmedi.
Şimdi mi gücü yetecek?"

Batır tuugan Er Manas
ırgıp ketti ordunan-
köt cagınan karasa,
kırk kişinin çañı bar,
bet cagınan karasa,
beş aydar tügü bar.
Tokoydo ayuu bettengen,
beleste colbors baştangan,
çayan köstüü, çap caaktuu,
koñur sakal, sas bettüü,
kabılan tuugan Er Manas

Kaplan doğan Er Manas,
derken yerinden fırladı,
arkasına bakarsan,
kırk kişinin tozu var,
önüne bakarsan,
beş örgülü saçı var.
Yüzü ormandaki ayıyı andıran,
başı dağdaki kaplana benzeyen,
çiyan gözlü, basık yanaklı,
o kumral sakallı, saz benizli,
kaplan doğan Er Manas,

Bok-murunday balanı
açuulanıp saldı deyt:
'Beret degen nemeni?'
Cıyın kaytıp catkan soñ,
üç ay cüsü bolgunça,
aştı tartıp boldu deyt,
'Emi nemeni moroy kılam?' dep,
catkan elge çakıruuçu saldı deyt.
'Co beyge çabamın!' dep,

co beygenin baş eken,
altımış ala buka saydı deyt.
Toştük cer astınan taaptır,
Cerin-sekirtpes degen bar eken,
Coloydun oozı müüs
bir Kuu-kempir bar eken,
ol koşulup saldı deyt.
üç ayçılık coldordon
coo beygeni çapmak

bolup kaldı deyt.
üç ayçılık coldordo
cetip barda coolop,
o kempirdi karasañ,
arak kuyup alıptır,
tamam bargan cöögö
araktı berip salıptır,
oşu bargan cöölör
mastar bolup kalıptır,

kempir kayta salıptır.
Eleman-baydın balası
Er Toştük döñgö çıgıptır,
tögöröktö karaptır,
cer astınan taaptır,
Kaz-atar-mergen karaptır:
'Atı cakşı, ay carkın, töröm,
özü cakşı, kün carkın, töröm,

şimdi bu genç Bok-murun'a,
köpürerek dedi ki:
"Ona niçin vereceksin?"
Toplantıya döndüğünde,
üç ay geçinceye kadar
yemekleri o yedirdi,
"Şimdi ne murad edeyim?" deyip
yurda bir çok tellal saldı,
"At yarışı olacak!" dedi,

"Bu yarışta ilk gelene
altmış alaca boğa var!" dedi.
Toştük'ün yer altından bulduğu
Cerin-sekirtpes isimli biri vardı,
Coloy'un ağzı boynuzlu,
Kuu-kempir'i vardı,
yarışa bu atı yolladı.
Üç ay süren yollardan
bunlar

yarışa çıkarak.
Üç ay koştuktan sonra da
yurda döndü koşucular,
şu kocakarıya bakarsan
nasıl rakı dolduruyor,
bütün bu koşuculara
nasıl rakı dağıtıyor.
Şu koşucu yığını hep
rakı içip mest olmuştu.

Yaşlı kadın geri gitti,
Eleman-bay'ın oğlu
Er Toştük tepeye çıktı,
dönüp etrafına bakındı,
yerin altından bulduğu
Kaz-atar avcıya baktı,
"Adı güzel, ay ışığı efendim,
kendi güzel, gün ışığı efendim

Coloydun kempir
kele catır, töröm!'
Könöçöktöy bogoonu
kılıp aldı Kaz-atar,
bir betine uu sıypayt,
bir betine suu sıypayt.
Casaganına calınıp,
Kudayına sıyınıp,
erteñ tartıp keçinde

keçki maal beşinde
tartıp iydi kempirge.
Anda ayttın, Kaz-atar:
'Bu kempirge karasam,
alaasın ayra bergembi?
Amına uular cabılıp,
alaası şişip ketkembi?
Catkayaktan Kuu-kempir
cügürö albay kalgambı?

Cerin-sekirtpes karasam,
uktap tura kalgambı?
Oşu cerden celgembi?
Kuu-kempirge cetkembi?
Celdap celip ötköndö,
cebeni suurup algambı?
Celip beyge kirgembi,
moroydu alıp algambı?
Endi kaytıp catkambı?'
Curtka çakırıp salganda,

curt alganın bilgende,
Bok-murunday törömüs
'Emi nemeni moroy kılam?' dep,
catkan elge çakıruuçu saldı deyt.
'Co balban tüssün!' dep,
altımış ala corgonu
matooga saldı Bok-murun.
'Karası koyup kalsın,
törösü tüssün balbanga!'

Coloy'un ihtiyarı geçti,
geliyor efendim!"
Kova gibi düğmesinden
Kaz-atar'ı yakaladı,
bir tarafına zehir sürdü,
öbür tarafına su püskürdü.
Yaratan'a yalvarıp
Hüdasına sığınarak
sabah erken yola çıktı.

Akşam sular kararırken
kadına yetişip geçti,
Kaz-atar dedi ki:
"Bu ihtiyar dişiye bakıyorum,
dudakları çatlamış hep,
amına zehir sürülmüş,
dudakları şişip kalmış,
arka üstü yatmış kadın
geri kalmış, yol almıyor.

Cerin-sekirtpes'e bakıyorum,
ayakta uyumuş kalmış,
durduğu yerden adım atmıyor,
kadına yetişemedi mi?
Kanat açıp geçmedi mi?
Oku sıyırıp almadı mı?
İlk önce o varamadı mı?
Ödülü kazanmadı mı?
Şimdi gün doğmadı mı?"
Halkı çağırıp toplayınca,

halk bu galibi görünce
genç Bok-murun şöyle dedi:
"Ne ödül koyayım şimdi?"
Halka tellallar yolladı,
pehlivanlar gelsin diye,
altmış alaca yürük atı
Bok-murun ödül koydu.
Halk yerinde otursun,
beyler çıksın pehlivana,

Kapır-minen Busurman
kayda mınday aş beret?
Kün çagırap çıkkanda,
baltır eti baladay
tooloy bolgon Er Coloy
bos töbönün başında
basıp kelip olturdu.
Uluu şaşke bolgunça,
Busurmandan asta adam çıkpadı,

Coloydun saarına çıdabay.
Kündör şaşke bolgon soñ,
börü köstüü, kuu murut,
kabılan tuugan Er Manas
bastırıp keldi Koşoygo,
Kan Koşoygo ayttı deyt:
'Kabılan Koşoy, Kan Aba,
bu Kapırga cıkpay

oşu beyge kim beret,
cıgılbay beyge kim alat?
Bekip kalgan beyiştin
eşigin açkan Er Koşoy,
el karısı Kan Koşoy,
sen kandaysın balbanga-
cıgıp beygeni alganga,
cıgılıp kuru kalganga?'

Koşoy Kan aytadı:
'Karılık karşı keld'ele, tentek,
caşım tokson beşke çıkt'ele,
bir kartayıp ketkemin!
Keñ Kegendin boyunda,
Kencekenin toyunda
Too-teñeşer-men karmaşıp,
anda küçüm bir taydı.

kafirlerle müslümanlara,
nerede böyle ziyafet verildi?
Güneş saçılıp çıkarken
Er Coloy uykudan kalktı,
baldırları çocuk kadar,
boz tepenin ta başına
doğru çıkıp oturdu.
Öğle vakti oluncaya dek
bir müslüman güreşe çıkmadı,

Coloy'a kimse denk çıkmadı.
Öğle zamanı geçince
Kaplan doğan Er Manas,
kurt gözlü, hem kır sakallı,
Koşoy'a doğru yürüdü,
Er Koşoy'a dedi ki o:
"Han babası Kaplan Koşoy,
kafirin hanına ödülü

güreşmeden kim verecek?
Kim yenmeden ödül alır?
Kapalı kalan behiştin
kapısını Koşoy açtı,
halkın piri Koşoy Han
sen nasıl pehlivanları
yıkıp ödül almazsın?
Yenilip bomboş kalırsın?"

Er Koşoy Han da dedi ki:
"Ey ateşli can, ben kocadım!
Yaşım doksan beşe çıktı!
Şu kocamış halime bak!
Geniş Kegen'in boyunda
Kencekenin büyük aşında
Teñeşer-dağ'la güreşirken,
gücüm yetişmez olmuştu.

Kazalaktın oyunda.
Kar-caabastın boyunda,
Alp-börü-men karmaşıp,
anda küçüm bir taydı.
Kapırdın kanı Nez-kara
anı kamap catkanda,
Canır uulu Bilerik
Kapır karmap ketkende,
altı kapka çarbakta

katuu uruş salgamın
Canır uulu Bilerik,
anda küçüm bir taydı.
Tüş'albaymın balbanga, tentek!
Cıgıp beyge alganga
bölöktün uulu tüşürgün, tentek!'
Balık-Balakşan eline
bastırıp keldi Er Manas:

'Togus uul kençesi,
Kudaydın süygön mendesi,
Eleman-baydın balası,
cerge tüşkön Er Toştük,
sen kandaysın balbanga,
cıgıp beyge alganga
cıgılıp kuru kalganga?'
O-da bolboy koydu deyt.
Toştük turup mını aytat:
'Cer astına tüşkölü,
ceti cıldar bold'ele,

cer üstünö çıkkalı,
çakıruuçı keld'ele,
uyatımdan kelgemin,
tüş'albaymın balbanga,
cıgıp beygen alganga,
cıgılıp kuru kalganga, tentek!'
Toştük bolboy koydu deyt.
Kızıl-baş, Oogan curtunan
er keyip çıkkan bala eken,
batır Manas bastırıp

Kazalak vadisinde ben,
Kar-caabas suyu boyunda
Alp-börü ile güreşirken
gücüm yetişmez olmuştu.
Kafir hanı Nez-kara
Canır'ın oğlu Bilerik'i
yakalayıp aldığında
kafir onu yakalayıp gittiğinde
altı kapılı kalede

sıkı dövüştüm ben
Canır'ın oğlu Bilerik için
o zaman gücüm yetişmez oldu!
Artık güreşmem ben, ateşli can!
Ödülü almak için
başkasını gönder sen, ateşli can!'
Balık-Balakşan iline
yürüyüp geldi Er Manas:

"Ey dokuz oğlun en genci
Hüda'nın pek sevgilisi,
Eleman-bay'ın çocuğu,
yer altına inen Er Toştük,
bir güreş etmez misin?
Yenip ödül almağa
yenilip de yerde kalmağa?"
O da tenezzül etmedi.
Er Toştük kalkıp dedi ki:
"Ben yer altına ineli
yedi sene oldu tam,

yerin üstüne çıkalı
ben çağırıcı geleli,
utancımdan gelmiştim ben,
fakat güreş edemem.
Yenip ödül almam ben
yenilip kuru kalmam!"
Toştük kabul etmeyince,
Kızıl-baş, Afgan yurdundan
er doğmuş bir genç oğlana
doğru yürüdü Er Manas,

mandayına keldi deyt,
batır Manas aytat deyt:
'Alpay-mamet inisi,
abışka, kempir balası,
altı caşar Kök-koyon,
sen kandaysın balbanga-
cıgıp beygen alganga,
cıgılıp kuru kalganga?'

Kök-koyon aytat Manaska:
'Cıgıp beyge alganga,
cıgılsam kuru kalganga
tüş'albaymın balbanga!'
Tooday bolgon Coloydun
aydıñga çıdabayt,
as Busurman bu kurgur
er adam-da çıkpadı.

Kaşka taman cek'ötük
temir taman üzöñgü
Ak-bulguñdun üstünön
kabılan tuugan Er Manas
teppey ırgıp tüştü deyt.
Basıp bara catkanda,
kiçigine Kök-koyon
bastırıp çıgıp keldi deyt:
'Akay, tentek, kanteysin?
Cölönüş sarı kerisi,
Busurmandın börüsü,

casıp-tayıp men cıksam,
Kuday biske berbeybi?
Casıp-tayıp cıgılsam,
"Busurmandın beli katuu
bir tutkasın bastık!" dep,
celekti cerden türböybü?
As Busurman kurgurdu
Bukardı köstöy sürböybü?
Atandar colgo catbaybı,
azamat aldı katpaybı?

tam karşısında durarak
Er Manas şöyle dedi:
Ey Alpay-mamet'in küçüğü,
iki ihtiyar çocuğu
altı yaşında Kök-koyon,
söyle güreş eder misin,
yenip ödül alır mısın,
yenilip kuru kalır mısın?"

Kök-koyon Manas'a dedi ki:
"Ne yenip ödül isterim,
ne yenilip boş dönerim.
güreş filan edemem ben!"
Dağ gibi ulu Coloy'un
ışığına çıkışan yok,
kahrolası aşağılık müslümanlardan
bir er adam çıkmadı.

Çizmelerini özengiye
demir tabanlı üzengiye
değdirmeden oturuverdi
Ak-bulgun'un üstüne
kaplan doğan Er Manas.
Azametle ilerlerken
genç Kök-koyon hemen
koşup karşısına çıktı:
"Ey ateşli can, benden ne
istiyorsun?
Yamaçtaki dağ çaylağı,
müslümanların kurdu,

bu adamı alt edeceğim,
Allah bize nasip ederse!
Yenilip düşecek olursam
bizim sert müslümanları
bir hücum yaptık diyerek
tuğu göğe yükseltmez mi?
Kahrolası aşağılık müslümanları
Buhara'ya sürüvermez mi?
Sürüler yolda kalmaz mı?
Kahramanlar da korkmaz mı?

Cıgılsam cerler kötörör,
cıksam Coloy kötörör,
Men tüşöyn balbanga!'
Kiçigine Kök-koyon
attan tüşüp keldi deyt,
cürögü toodan çoñ eken,
kolu-küçü cok eken.
El çetinde Kan Koşoy
bastırıp çıgıp keldi deyt:

'Akay, tentek, kanteysin?
Kiçigine Kök-koyon
cürögü toodan çoñ eken,
kolu-küçü cok eken.
Kartaysam-da Kan Koşoy,
men tüşöyn balbanga!'
Koşoydu çeçindirip karasa,
boyu alaça, bel eñger,

boorı cası kemedey,
balban casap koygon kemedey.
Kan abası Er Koşoy
balbanga tüşmök boldu deyt.
Basıp bara catkanda,
Kan-kocomdon bat'alıp,
basıp bara catıptır.
Batır Manas çakırat:
'Akay, Koşoy, Kan Aba,

butuñdagı çalbarıñ
tuugan maral teresi
caska mal atıpsıñ,
okurası bar eken-
ortoñ kolun salbaybı?
Alandan ayrıp albaybı?
Abıyrın curtka körsötüp
uyat kılıp koyboybu?

Ben yığılsam cesedim toprağı
kabartır
ben yıksam Er Coloy kabarır,
edeyim bari güreş ben!"
Bu henüz pek genç Kök-koyon
atından aşağı atladı,
yüreği dağ gibi yüce,
fakat genç, kolları zayıf.
Yurdun en uzak yerinden
Han Koşoy bastırıp geldi:

"Vay, ateşli can, sen ne yapıyorsun?
Bu henüz çok genç Kök-koyon'un
yüreği dağdan yüce idi,
fakat gücü kuvveti yok idi.
Yaşlı isem de ben Koşoy Han,
ben güreş edeceğim!"
Koşoy'u soyup da bakarsan,
boyu kısacık, arka bükük.

böğrü sal gibi yassı,
gemi gibi vücutlu bu pehlivan.
Han babası Er Koşoy
güreş etmeğe hazırdı.
İleriye atılıp
Kan-kocom'dan dua alıp,
ileriye yürüdü.
Er Manas ona dedi ki:
'Ey Er Koşoy Han babası,

budundaki şalvarın
genç meral derisindendir.
Yazın onu sen vurmuştun,
Uçkuru da var onun,
düşman oradan elini sokmaz mı?
O, bunu parçalamaz mı?
Ayıbını halka gösterip,
seni utandırmaz mı?

Kan balası Kanıkey,
katındardın cakşısı,
maktap ayssam bolboybu?
Kan balası Kanıkey
mergenderge ok bergen
alaasına salgalı-
altımış altı moynogu
barı alaaga salgalı,
altımış teke teresi
koy makmal-minen iştettim,
Kanıkeyge tiktirdim!

Aşatkısın aytayn!
Tört ay cüsü bolgonço
üç iyletip maldırdım.
Kan abası kart Koşoy,
ıçkırdın cayın aytayn!
Asıl cerde daldalga,
too kötörgön balbanga
ceñ içine iylettim.
Kan abası kart Koşoy,
emi balbanga tüşsöñ,
çalbarımdı kiyp tüş!'

Kabılan tuugan Er Koşoy
anda ayttı Manaska:
'Ayak tentek, Manasım,
atın maktay turbaybı?
Baş tentek, Manasım,
katının maktay turbaybı?
Çalbarıñdı alıp kel!
Bagalagın culkayn!

Barın ayrıp salayn!'
Kartaysa-da Kan Koşoy,
kolu-küçün çogultup
çalbardı kiyp aldı deyt,
tizege çenep turdu deyt.
Kolu-minen tart'ele,
caşka kayıştay çoyulup,

Han çocuğu Kanıkey'i,
kadınların en güzeli,
methetsem ben olmaz mı?
Hanın kızı Kanıkey'e
avcının ok torbaları
şalvarına iç olsun,
altmış altı sağlam post,
şalvarına iç olsun,
altmış da teke derisi
kadife ile işlettim.
Kanıkey'e diktirdim!

Bak anlatayım!
Dört ay yüz üstü bıraktım,
üç defa debbağlattırdım.
Han babası kart Koşoy,
sert uçkuru söylüyorum,
en asil yerde ben onu
deve süren pehlivanın
kolu içinde ekşittim.
Ey Han babası Han Koşoy,
şimdi güreşe girersen
bu şalvarı giy de gir!"

Kaplan doğan Er Koşoy Han
o zaman Manas'a dedi ki:
"Ey Manasım, aptal değil midir,
atını metheden adam?
Fakat en büyük aptal
karısını metheyleyen!
Şalvarını alıp da gel!
paçalarını parçalayıp

birbirinden ayırayım!"
Kart ise de Er Koşoy Han
kolunun gücünü çoğaltıp
şalvarı bacağına giyip,
dizine kadar çıkardı,
elleriyle iyice çekti,
taze kayış gibi açarak

boyu-minen teñ boldu;
koyo berip salgan soñ,
caşka kayıştay bürüşüp!
İlip barıp kalgan soñ,
Koşoy batır dagı aytat,
Manaska turup kep aytat:
'Akay, tentek, turatır,
bul aytkanıñ ep eken:
bistin caman katındar
kelindin tırmagınan bir kündö

miñ aylansa ep eken!
Esen barıp soo kayssam,
salamat barıp sak kayssam,
car Kudayım car bolso,
Casagan piri koldoso,
altın canım akpasa,
kümüş canım küybösö,
butumdagı çalbardı
anı-minen talaşpa!'

Kartaygan aba Kan Koşoy
Manastın bergen çalbardı
surap aldı ketti deyt,
Manastın törölügün bildi deyt.
Atan töödöy alçayıp
Coloy basıp çıktı deyt,
taylak töödöy tayrañdap
Koşoy basıp keldi deyt,

kaba katar koş kaşat,
kol sunuşup keldi deyt,
ökö karmalaşıp keldi deyt.
Karmalaşıp salganda,
bulçuñ etin üzüşüp,
tay bukaday sürüşüp
künü-tünü on beş kün,
ökö karmalaşıp cattı deyt.

boyuna göre büyüttü.
Tekrar koyuverince de
taze kayış gibi kasıldı.
Böyle kasılıverince
Er Koşoy Han da konuştu,
Er Manas'a şu sözleri söyledi:
"Sen sus bakayım, ateşli can,
sözün çok uygun doğrusu,
bizim fena kadınlar demek
senin karının tırnağında

bin bir şekle giriyor hep!
Evime sağ varırsam,
selametle döner isem,
mevlam Hüda yar olursa,
Yaratan'ım sağ koyarsa,
altın canım akmaz ise,
gümüş canım yanmaz ise,
budumdaki şu şalvarı
sakın parçalayayım deme!"

Er Koşoy Han kart baba
giderken istemişti
Er Manas'tan bu şalvarı.
Manas'ın efendiliğini bilirdi.
Deve gibi adımlarla
Coloy çıkmış geliyordu,
genç deve gibi sallanıp
Koşoy çıkmış geliyordu.

Dağ gibi iki kahraman
birbirine el vererek
güreş etmeye başladı,
derken güreş kızışınca
etlerini kopardılar,
genç boğa gibi çarpıştılar,
gece gündüz tam beş gün
birbiriyle güreştiler.

Bura tartsa bolobogon,
kabılan Koşoy karasañ,
bukadan talim algan kul!
Kayra tartsa bolbogon,
kamandan talim algan kul!
Alaasınan aldı deyt,
alaasın ayrıp saldı deyt,
abuyrın curtka körsötüp,
uyat kılıp koydu deyt.
Bir kündördö "Kantti?" dep,

kabılan tuugan Er Manas
bastırıp çıgıp keldi deyt.
Ar kaysı cerden karasa,
tooday bolgon Çoñ Coloy
Koşoydu basa kalıptır,
Manastın açuu caman keliptir.
On ekidan örgön buldursun,
asıy ögüs teresin
özök kılgan buldursun,

koy soybogon Sarttardı
kokuylatkan buldursun,
töbödögü cıyndı
tört bölüntkön buldursun
tartıp iydiñ, Er Manas,
kabılan tuugan Koşoydu
katuu çap salgambı?
Kabılan tuugan Er Koşoy
et açınıp kalgambı?
Kabılan Koşoy karasañ,
Manastı kıñayıp karap aldı deyt,
Manaska karap ayttın deyt:
'Akay, tentek, ne deysin?
Okoy, tentek, ne deysin?

Bu yana çekildi olmadı.
Kaplan Koşoy bir baktı
boğadan talim almış kul!
Geri çekildi olmadı,
yaban domuzundan talim almış kul!
Şalvarından yakaladı,
şalvarını ikiye ayırdı,
namusunu halka göstererek
halk önünde rezil etti.
Bir gün işler nasıl gidiyor diyerek

kaplan doğan Er Manas
çıkıp oraya gelmişti.
Etrafa bakınca gördü
dağ gibi yüksek Er Coloy
Koşoy'u yere yatırmıştı.
Manas buna öfkelendi.
On iki kayıştan örülmüş
öküz derisi kırbacını,
kendi yaptığı bu kırbacı

Koyun kesmeyen Sartları
yıldırmıştı bu kırbaç,
tepedeki yığını da
dörde bölmüştü bu kırbaç.
Bir salladın Er Manas
kaplan doğan Er Koşoy'a
kırbacını vurmadın mı?
Kaplan doğan Er Koşoy'un
canı çok yanmadı mı?
Er Koşoy bakınca gördü,
karşısında Er Manas'ı
Manas'a bakıp dedi ki:
"Söyle, ateşli can, ne diyorsun,
konuş, ateşli can, ne diyorsun?

Enekem caman kişi eken,
tar beşikke salıptır,
tal ortom kuuş boluptur,
aykalışa bütüptür,
ayaktay bolgon sarı suu
astıma uyup kalıptır,
kabukka irbap ketiptir.
Tooday bolgon Çoñ Coloy
Kalmakça karmap alıptır,
çıkanaktan salıptır,
tal ortomdo çemirçek

kobugum karap ketiptir.
Çenep uktap cürümün.'
Kartaysa-da Koşoydon
tamaşasın körüptür!
Kabılan tuugan Er Koşoy
Manaska bu kep aytkanda,
kaptıy karmap aldı deyt,
kayra taştap kett'ele,
ton kuragan emedey,
taş kulagan emedey
Coloydu cıgıp kett'ele.

As Busurman kurgurdu-
moroy alıp kald'ıla,
'Bu cıyınga kim çıgat?
Kuday berse kim cıgat?'
Kartaygan-da Kan Koşoy
moroy alıp kaldı deyt.
Moroy alıp kalgan soñ,
on ekide Bok-murunday törömüs
çakıruuçı saldı deyt,

Anam fena bir kadınmış,
beni dar bir beşiğe koymuş,
içim sıkışmış,
biri birine karışmış,
çanak dolusu cerahat
altıma birikip toplanmış,
çürüyüp kokuşmuş.
Dağ gibi yüksek ulu Coloy
Kalmuk usulü beni yakalayıp,
dirseklerini bana kaktı,
içimdeki pislik

aşağıdan akıp gitti.
Uyuyup kalmışım."
Kart ise de bu Koşoy'un
şimdi temaşasını görürmüş!
Kaplan doğan Er Koşoy Han
Manas'a böyle deyince
yukarı doğru saldırdı,
düşmanı yere fırlattı,
elbise diken kocakarı gibi
kayadan yuvarlanan kocakarı gibi
Coloy'u yere devirdi.

Kahrolası aşağılık müslümanlar
güreşte ödülü tam alacak iken
güreşe artık kim çıkar?
Allah'ın izniyle kim onu yıkar?
İşte ihtiyar Er Koşoy
ödülü kazanıp almıştı.
Ödülü alınca o,
on ikisindeki genç Bok-murun
çağırtıcıları yola çıkardı,

altımış ala corgonu
matooga saldı Bok-murun.
'Karası koyup törösü tüssün,
sayışka kişi tüssün!', dep.
Kapır-minen Busurman
kayda munday aş berçi?
Çakıruuçı kelgende,
Kaşkar, Carken suragan
kır murunduu, kıza kös

altmış alaca yürük atı
güreşe ödül koydu.
"Halk kalsın beyler de buyursun,
mızrak güreşinde bulunsun!" dedi.
Kafir olsun müslüman olsun
nerede böyle şenlik olmuştur?
Çağırtıcılar gelince
Kaşgar ve Yarkent'i isteyen
basık burunlu, kısık gözlü

1271 Kıtaylardın Koñur-bay
kanattuu kara bedeni
butka salıp çıktı deyt.
Karagay nayza komdonup,
mustay temir kiyinip,
buttay temir kurçanıp,
butka salıp çıkkan soñ,
as Busurman kurgurdan
Koñur-baydın saarına çıdabay
tipti adam çıkkan cok.

Çinlilerin Konur-bay'ı
kanatlı yağız atına
binip hemen yola çıktı.
Çam mızrağı sallayıp,
buz gibi demir giyinip,
ağır demiri kuşanıp,
böyle yağıza binince
kahrolası aşağılık müslümanlardan
Konur-bay'a çıkışacak
tek bir adam çıkmadı.

Kıtaylardın Koñur-bay
altımış ala corgonu
matoosın kırkıp aldı deyt.
Altımış ala corgonu
tiyip alıp cönöldü.
Börü köstüü, kuu murut
kabılan tuugan Er Manas
bura tarta bergende,
Koñur-baydı çaptı'la.

Çinlilerin Konur-bay'ı
altmış alaca yürüğü
artık ödül almıştı.
Bu altmış alaca atı
alıp beraber götürdü.
Kurt gözlü, kırca bıyıklı
kaplan doğan Er Manas
artık atını çevirdi,
Konur-bay'a bir saldırdı.

1290 'Curtka buzuk saldı!' dep,
altımış ala corgonu
kayta aydat keld'ele.
Börü köstüü, kuu murut
kabılan tuugan Er Manas
Busurmanga kıygırdı:
'Bu cıyınga kim çıgat?
Kuday berse, kim cıgat?'
[Oogandın kanı Muz-burçak]
Ak-bulçundu mindi deyt.

"Halkı bozguna uğrattı!" diyerek
altmış alaca atı da
aldı götürüyor, şimdi.
Kurt gözlü, kırca bıyıklı
kaplan doğan Er Manas
müslümanlara haykırdı:
"Bu yığından kim çıkacak,
Tanrı'ya güvenip kim yenecek?
Afganların hanı Muz-burçak
Ak-bulçun'a bindi.

Tüp Kokongo cibergen,
tutam cerin çıldatkan,
tutam cerin sırdatkan,
koş kömököy sır nayza
koltukka kısıp aldı deyt.
Eñkeyişten ötkörüp,
kölöñkögö cetkirip,
Koñur-bayday kaşkaga
cetip nayza saldı deyt.
Bura tarta bergen soñ,

Manas saya'lbay ötüp ketti deyt.
Kıtaylardın Koñur-bay
kanattuu kara bedeni
sanga basıp aldı deyt,
koltukka kısıp saldı deyt,
nayza-minen Manastı
koltukta koyup kett'ele
Batır tuugan Manastın-

Er Nazar tiygen kul eken-
etinen nayza tarıbay,
eti oorıp kalgan soñ,
Ak-bulçunday külüktü
kayra tartıp algan soñ,
Manastın açuu caman kelgen soñ,
kaçırıp koyo bergen soñ,

aldaragan [?] köp Kapır
arasın köstöy kaçkan soñ,
nayza-minen Er Manas
koltukta kelip koygon soñ,
Kıtaylardın Koñur-bay
ırgıta koyup salgan soñ,
maktanıp keldi Er Manas:
'Bu cıyınga kim çıgat?
Bu cıyınga men çıgam,

Ta Hokand'a gönderdiği
sapı güzel, yağlı boya,
sapı güzel işlenilmiş
çift püsküllü mızrağını
koltuğuna sıkıştırdı.
İki büklüm eğilerek
gölge tarafa dönerek
Er Konur-bay üzerine
koşup mızrağını saldı.
Öbür tarafa dönünce

Manas yanından geçmişti.
Çinlilerin Konur-bay'ı
kanatlı kısrağı ile
yandan geçerek saldırdı.
Koltuğunda mızrak ile
Manas'a bu mızrak ile
koltuğuna kıstırıp saldırdı.
Bahadır doğan Manas'ın,

evliyanın koruduğu
etine kargı işlemedi,
eti böyle ağrır iken
Ak-bulçun yürük atını
çabuk geriye döndürdü,
Manas öyle bir kızdı ki
onu hemen kaçırıverdi.

Kafir yığını içinden
çabucak arasından kaçtı o.
Er Manas mızrağı koltuğunda
saplamaya hazır iken
Çinlilerin Konur-bay'ı
arkasından fırladı.
Övünüp geldi Er Manas:
"Bu yığından çıkacak var mı?
İşte karşı duruyorum,

Kuday berse, men cıgam!'
Türkügün altın ak çatır
eşigine tüştü deyt,
canında cıbanak saptuu ak kestik
canınan suurup aldı deyt,
cerde catkan cıgaçtı
cerden suurup aldı deyt,
kıya conun olturdu.

Allah'ın izniyle ben yeneceğim!"
Altın direkli ak çadırın
kapısında attan indi.
Kemik saplı bıçağını
yanından çekip çıkardı.
Yerde yatan ağaççığı
yerden sökerek aldı,
bıçağıyla soydu, yonttu,

1342 Emdi on ekide Bok-murun
çakıruuçı saldı deyt:
'Nayza boyu or kastı,
altımış cambı köp töktü,
töö baylap saldı deyt,
alda baylagan töönü
tiş-minen çeçmek kim bolor?'
Kapırdan çıkkan Orongu
töö çeçmek boldu deyt,
kötü başın çapkılap
Orongu basıp keldi deyt.
Töö çeçip atkanda,

o zaman Bok-murun yine
çağırtıcılar gönderdi:
"Mızrak boyu çukur kazdım,
içine altmış cambı döktüm,
bir de deve bağladım ben,
bağladığım bu deveyi
dişleriyle kim sökecek?"
Kafirden çıkan Orongu
bunu çözmeyi düşündü,
kalçalarını sallayarak
Orongu yürüdü geldi,
deveyi çözmek istedi.

Busurmandın Koyluu-bay
basıp keldi Manaska:
'Atı cakşı, ay carkın, töröm,
Orongu barayn!
Olcosuna ortok bolup keleyn!'
Andan Manas aytat deyt:
'Barsañ, bara koygun!' dep.
Koyluu-bay kasıp ketti deyt,
eñkeyip atkan Orongu
köt cagınan keldi deyt,
tay bukaday kakt'ele,
altımış cambı çaçıldı!

Müslümanlardan Koyluu-bay
yürüdü Manas'a geldi:
"Adı güzel, gün ışığı, efendim,
Orongu'ya gideyim ben,
hediyesine ortak olup geleyim!"
O zaman Manas dedi ki:
"İstiyorsan haydi var git!"
Koyluu-bay yürüyüp gitti.
Yere eğilen Orongu'nun
arka tarafına gitti,
boğa tayı gibi kalktı,
altmış cambı saçıldı!

Ököö bölüp algan soñ,
asıl Manas mını aytat,
asıl caydan akırat,
Almambetti çakırat:
'Asıl çorom, ay carkın,
tooba, çorom, kün carkın,
Orongu urgaçı da bolso, kan ele
Oroñgunun bir köönünö cetpesin!-
Törölük kılıp salayn!
At alıp barıp mingisçi!
Ton alıp barıp kiygisçi!
Abuyrın caap kelseñçi!'
Asıl çoro Almambet

İkiye bölüp alınca
asil Manas şöyle dedi,
asil yerinden haykırdı
Almambet'i çağırdı:
"Ay gibi parlak, asil yiğidim,
tövbe, gün gibi parlak mert yiğidim,
Orongu bir kadın ise de o bir han,
Orongu'nun gücüne gitmesin!
Ben efendilik edeyim!
Binsin diye at verelim!
Giyinsin diye elbise verelim!
Namus yerini kapasın!"
Asil yiğit Almambet

Sarı-ala-minen celet deyt,
Oroñguga kelet deyt,
kele catıp mını aytat:
'Puu! Orongu, betiñ-ey!
Aç-buudandı cetelep,
Coloy kirsin kötünö!
Kemireyip körünöt,
kerki saptı tıkkambı?
Üñüröyüp körünöt,
üşkünü sabın tıkkambı?

Tişi kara körünöt,
kara kö cagıp koygombu?
İçi kızıl körünöt,
kızıl öpkö tıkkambı?
Puu! Orongu, betiñ-ey!
Aç-buudandı cetelep,
Coloy kirsin kötünö!
Kötündün içi cılgaday,
böböçögün tuulgaday!'

Sarı-ala'yı sürdü,
Orongu'nun yanına geldi,
gelince de şöyle dedi:
"Tüü senin suratına, Orongu!
Aç-buudan'ı götürürken
Coloy girsin götüne!
Açılan bir yarık görünür,
kazma sapı mı tıkandı?
Açılan bir delik görünür,
kürek sapı mı tıkandı?

Dişi kara görünüyor,
kara kömür mü yakıp koydun?
İçi kızıl görünüyor,
kızıl ciğer mi tıkadın?
Tüü senin yüzüne Orongu!
Aç-buudan'ı götürürken
Coloy girsin götüne
götünün içi dere gibi,
miğfer kadar bızırın var!"

Anda Almambet çoro
taştap ketti sarpaydı,
kötü başın aştırıp.
Orongu aldı moroydu,
alıp bardı cambını.
Ar moroyu bütkön soñ,
aşın tartıp bolgon soñ,
keñ Bukardan at kelet,
çımın uçkan ala-çalbırt cas-minen,
İleni boylop çıgıptır,
Sır-teñistin ayagın

cakşısı keldi terilip,
camanı keldi terigip.
'Attı süröp alam!' dep,
kötörmögö, süröngö,
toylop cürgön el ketti.
Busurmandın elderden
Almambet, Sırgak, eki uul,
Manastın al çorosu turbaybı?
'Kokondon barıp süröyn!' dep,
Kokongo köstöp çıktılar.

Sonra Er Almambet çoro
üzerine elbiseyi örttü,
götünü başını açtırıp,
Orongu ödülü aldı,
alıp cambıları gitti.
Bütün ödüller dağıtılıp bitince
yemekler de yenilince
büyük Buhara'dan atlar geldi,
sinekler uçuşurken yaz başında
İli boyunca gittiler.
Sir denizi arkasından

güzel atlar geldi hep birlik,
kötü atlar geldi gücenik.
Atı sürüp almak için
sürüp götürmek için
bütün misafirler çıktı,
müslümanların yurdundan
Almambet ile Sırgak, iki oğul,
Manas'ın bu en iyi yiğitleri durur
mu?
Hokand'dan sürüp çıkarmak için
Hokand'a doğru gittiler.

Kapırdan ketti, eki adam,
Çoñ Coloydun eki uulu,
Öküm-bolot, Törö-bek,
o-da ketti Kokongo.
Sır-dayraga kelgende,
Aç-buudan kelet aldında,
örköçü biyik, moyn uzun,
corgo basık çoñ kula,
Er Manastın Ak-kula
kara teri katıptır-
'Sur-kula' bolup kalıptır!
Aranday oosın açıptır,
kanduu köbük çaçıptır,
Ak-kula kelet tarıştap,

Kafirden de iki adam gitti.
Çünkü Coloy'un iki oğlu
Öküm-bolot'la Törö-bek,
onlar da Hokand'a gittiler.
Sirderya'ya varınca
en önce Aç-buudan koştu,
sırtı yüksek, boynu uzun
bu sert yürük, güzel kula
Er Manas'ın Ak-kulası
kara derisi katı oldu,
pek çirkin olup kalmıştı.
Ağzını da açar açmaz
kanlı köpükler saçıldı.
Ak-kula kızgın gelmişti.

Taz-maymat kelet Manastap!
Car-mazarga kelgende,
carım çañı bir köröt
kele catır Ak-kula.
Kan Coloydun Aç-buudan
astına kele catır.
Örö ketken at eken,
kartayınkı tartıptır,

kalcañdap kele catır.
Ak-kulanın cügürgönü bilinbeyt,
tuyagı cerge ilinbeyt!
Car-mazarga kelgende,
çoroloru çogultup,
asıl Manas mını aytat:
'Barıñ birdey koy-yaşka,
barıñ birdey sap-kaşka,

Kañgaylap kelet bir atıñ,
Altaylap kelet bir atıñ,
Orustap kelet bir atıñ,
Oyrottop kelet bir atıñ,
Kırgıstap kelet bir atıñ,
Kırımdap kelet bir atıñ-
Alaştagan uraan cok,
Manastagan sürön cok!
Ak-kula saa kılbasam,

kerilçek başın kespesem,
keñ sooriñdi oybosom,
col üstünö soybosom,
börü-minen kuskunga
böödö toyup kılbasam!'
At başınday cürögü
attay tüylöp batpadı,
kökürökkö catpadı.

Taz-maymat Manas diye geldi!
Car-mazar'ını geçmiş de
yarı toza batmış da
geliyor idi Ak-kula.
Han Coloy'un Aç-buudan'ı
arkasından geliyordu.
İlerleyen bir attır bu,
kızgın saldırıp geldi,

oynayıp sıçrıyordu.
Ak-kula'nın yürüdüğü görünmüyor,
ayakları yere değmiyor!
Car-mazar'a gelince
yiğitlerini toplayıp,
asil Manas şunu dedi:
"Hepiniz birbirinize denk
erlersiniz,
kuvvette hep birsiniz siz,

Kañgay türü bir at geliyor,
Altay türü bir at geliyor,
Rus türü bir at geliyor,
Oyrot türü bir at geliyor,
Kırgız türü bir at geliyor,
Kırım türü bir at geliyor,
Alaş nidasını haykıran yok,
Manas diye bağıran halkın yok!
Ak-kula sana göstermezsem,

dik başını ezmezsem,
kocaman sağrını deşmezsem,
yol üstünde seni kesmezsem,
kurtlar ile kuzgunlara
seni yiyecek etmezsem!"
At başı kadar yüreği,
bir at gibi şaha kalktı,
göğsünde rahat durmadı.

1466

Balık-Balakşan eline
çıgıp kelgen Acıbay-
catkan koydu turguspas,
koñur cigit turbaybı?
Curttan alkış köp algan
bek-sat cigit turbaybı,
törölügü aşıngan?
At köbüktöp turuptur.
Ogo koydu Acıbay:
'E alda, töröm, ay carkın,
e tooba, töröm, kün carkın,

Almambet çoroñnun
kıygıl-kıçkıl açuun!-
Kulası-minen üç çıktı!
Ak-kula kele catkan beem?
Atıñnın başın bura tır, töröm!'
Acıbay ayttı bu kepti.
Asıl tentek akırat:
Çorolordun at atınan çakırat:
'E Murat-alim, Murat-bek, çorom!
Mınday çapkan Kuat-bek, çorom!

1487

Ecemden tuugan ceenim, çorom,
Elim, Seyit, eki uul, çorom!
Kazaktardın Karganday, çorom!
Mırza, caş uulum, çorom!
Börünün uulu Börüçüm, çorom!
Ak-kulam aksap ketkende,
altın taka, ces mıktı,
bek takalap berüçüm
Ak-balta uulu Bolotum, çorom!
Koñguroolu-baydın
Koş-abış, çorom!

Balık-Balakşan iline
çıkıp gitmişti Acı-bay.
Yatan koyunu yerinden
kaldırmayan,
munis bir yiğit değil mi o?
Yurttan çok alkış toplayan
asil yiğit değil mi o?
Efendiliği anlatmakla bitmez!
Atı köpükler saçıyor,
Acı-bay ona dedi ki:
"Ey Allahım, ay ışığı beyim,
tövbeler olsun, güneş ışığı beyim,

Almambet yiğidin,
öfkesi öyle coştu ki!
Kulası ile üç kere çıktı!
Ak-kula geliyor beyim,
atının başını çevir beyim!"
Acı-bay bunları demişti.
Dik kafalı asil de şöyle bağırdı,
yiğitleri adıyla çağırdı:
"Ey Murat-alim, Murat-bek,
yiğitlerim,
hemen koşan Kuat-bek yiğidim.

ecemden doğan yeğenim, yiğidim,
Elim, Seyit, iki oğul, yiğitlerim,
Kazakların Karganday'ı, yiğidim,
Mırza, genç oğlum, yiğidim,
Ak-kula atım aksayınca,
altınlı demir nal takan,
bakır çivi ile mıhlayan,
Börü'nün oğlu Börüçü,
Ak-balta oğlu Bolotum, yiğidim,
Koñguroolu-bay'ın oğlu
Koş-abış, yiğidim,

Tölgöçü kara Tölögüm, çorom!
Coroçu Kara-badışam, çorom!
Tündö tülkünün izin
cogolbos, çorom,
Türsün-taylak, şuutum, çorom!
Tütöp turgan mıltıkka, çorom,
türö kaçırıp uruşkan, çorom,
karañda karsaktın izin
cañılbas
Kabılan-taylak, ay carkın, çorom!

Ey, falcı kara Tölök, yiğidim,
gerçeği bildiren Kara-badışa,
yiğidim,
gece tilki izini
kaybetmeyen yiğidim,
Türsün-taylak şuutum, yiğidim,
doldurulmuş tüfek ile, yiğidim,
cenkte düşmanı kaçıran yiğidim,
karanlıkta bozkır tilkisinin
izini şaşmadan bulan
Kabılan-taylak, ay ışığı yiğidim,

Ay-minen künüm e, çorom,
ortosunan bütkönüm, çorom,
kün tübündö tayganım, çorom,
ortosunan bütkönüm, çorom,
kursakka bütsö bir bütkön, çorom,
kundakka catsa bir catkan, çorom,
közgö saygan Kök Sırgak, çorom!
"Kapırdın kanı bolgunça", çorom,
"Busurman kulu bolom!" dep,
çorom,
ak teñki bulun çaçkanım, çorom,

ay ile güneşin, yiğidim,
ortasından doğan, yiğidim,
seher vakti bekçi köpeğim, yiğidim,
ortasından doğan, ey yiğidim,
ana rahmine tek başına düşen
yiğidim,
kundakta tek başına yatan yiğidim,
gözalıcı Kök Sırgak yiğidim,
kâfire han olmaktansa
müslüman kulu olayım
diyen, yiğidim,

Altaylagan Kalmaktan,
er öltürüp kaçkanım, çorom,
Sar'ala mingen Almambet, çorom!
Ak-kulanı toktotkun, çorom!
On eki kızdın koluna, çorom,
cumurulap çaldırgan, çorom,
cibekten kılgan noktom bar-
çeçpey (?) turup katınar, çorom!'

bütün gümüşünü saçan yiğidim,
Altayca konuşan Kalmukların
erlerini öldürüp bize kaçan,
yiğidim,
Sarı-ala'ya binen Almambet
yiğidim!
Ak-kula'yı hazırlayın, yiğitlerim,
on iki kızın elleriyle, yiğitlerim,
eğirip ördüğü, yiğitlerim,
ipekli bir yular var, yiğitlerim,
bunu ona bağlayın, yiğitlerim!"

Emdi kırk çoro ünün ukkanda,
Ak-kulaga kamalap ketpespi?
Manastın ünün ukkan soñ,
batıraşa tüşpöspü?
Öküm-bolot, Törö-bek,
"Aç-buudan!" ünün salıptır,
katuu süröp kalıptır-
başın çaykap salıptır.
Ak-kulanı karasañ,
asıl tentek Er Manas
Ak-kulanı süröptür,
Aç-buudan ötkörüp
kayra tartıp turuptur.
Orus-ta bolso, kan edi,

Kırk yiğit bu sözü duyunca,
Ak-kula'nın çevresini sarmazlar mı?
Manas'ın sesini alınca
hep erce yola düştüler,
Öküm-bolot'la Törö-bek,
Aç-buudan'a bağırdılar.
Onu ileri saldılar.
At öfke ile baş savurdu.
Ak-kula ata bakarsan
ateşli can bu asıl Er Manas,
Ak-kula'yı sürmekte hep.
Aç-buudan'ı geçti derken
onu arkada bıraktı.
Rus da olsa han idi o.

bir talay eldin başı edi.
'Aç-buudandı colgo
cakşı kılalık!
Colgo cakşı kılgan soñ,
Ak-kulanın kötünön
anan salıp ketelik!'
Koy-kaşkasın çogultup,
Çoñ Coloy-kan ayttı deyt.
Batır Manas karasañ,
tura kaldı Aç-buudan!

bir sürü insanın başı idi.
"Aç-buudan'ı yola
çıkaralım!
Onu yola çıkaralım,
Ak-kula'nın arkasından
biz onu yola salalım!"
Erlerini toplayarak,
ulu Coloy Han böyle demişti.
Bahadır Manas bir baksana,
durakladı Aç-buudan!

Car Kudayga calınıp,
Casaganga sıyınıp,
Aç-buudandı tartt'ele.
Cıgılarga cer tappay
too kulagan emedey
cerdi kaap coguldu!
'Öştük-minen çıktı!' dep,
Öküm-bolot, Törö-bek,
Manastın çorosun kelip çapt'ele,
kızık uruş boldu deyt.

Mevlam Hüda'ya yalvarıp
Yaratan'a sığınıp,
Aç-buudan'ı çektiler!
Yuvarlanacak yer bulamayan
dağdan yuvarlanan kocakarı gibi
yeri tutup yığıldı!
Fenalık yapıldı diye
Öküm-bolot, Törö-bek
Manas'ın yiğitlerine saldırdılar,
kızgın vuruşma başladı.

Emdi aydı karasañ,
künü-tünü on tört kün
nayza-minen sayışıp,
carkası kökkö çığışıp,
balta-minen çabışıp,
baldagınan ayrışıp,
kılıç-minen çabışıp,
canı koldo alışıp...
kızık uruş bolgon soñ,
Kapırdın kanı Çoñ Coloy,

Artık ayın günlerini sayarsan
gece gündüz tam on dört gün
mızraklarla çarpıştılar,
parıltısı göklere vurdu hep.
Baltalarla vuruştular,
baltalarla koparıp,
kılıçlarla yardılar.
Oklarını ellerine alıp
kızgın vuruşmalar oldu.
Kâfir hanı Çoñ Coloy'a

Kañkaydan kabar cetken soñ,
agar altın, ak kümüş,
Coloy talap algan soñ,
Altaylagan köp Kapır
namıs kılıp ketken soñ,
on beş çoro baş bolup,
Almambet turdu uruşta,
celekti cerden türüşüp,
tüpöktü nayza sürüşüp,
başı-közün caralap,

Kañkay'dan haber gelince
sarı altın, beyaz gümüşü
Coloy gelip yağma etti.
Altayca bağıran kâfirler
bir çok fenalık edince
on beş yiğidin başına geçip
Almambet cenge karıştı,
tuğu yerden kaldırdı o,
püsküllü mızrağını kaldırdı,
baş göz yara bere,

bütkön boyun caralap,
koy boorunday kara kan
koynuna caman toluşup,
Kapırdın işi oñoşup
ak kañgı eer sırdıgaş
kaşın cara çaptırıp,
kan cötkürdü Almambet...
Kıtaylardın Koñur-bay
öştüü, köktüü kul eken.
Sar'alanı cürgüspöy
Sar'ala mingen Almambet
Aygır-calı boz töñdü
Sar'alanı cürgüspöy,
can başı tolgon ok boldu,

bütün gövde yaralanmış,
koyun ciğeri gibi kara kan
göğsünü doldurmuştu hep.
Kâfirin işi iyi gitti,
maden çivili alaca eyerin
kayışı iki parça oldu,
kızıl kan kustu Almambet...
Çinlilerin Koñur-bay'ı
pek kinci bir çapkın idi.
Sarı-ala'yı oradan yürütmedi,
Sarı-ala'ya binen Almambet
Aygır-calı'nın boz tepesine
Sarı-ala'yı yürütemedi,
kaçası hep oklar doldu.

kabılan törö cok boldu!
Eki cagın maranıp,
Almambet tögöröktö karanıp-
Oşu tentek kel'atat!
Özünön özü oñurayt,
Ak-kulanı arı-beri cetelep!
Sarı özök çalıp ketpesin!
Tuyagına kan tüşüp,
bar taman bolup kalbasın!
Almambet turup mını aytat:
'Koy-kaşkanın köbü kelet,

köbü cok, töröm,
Sap-kaşkanın carımı kelet,
carımı cok, töröm,
cılkıluu cerge tuyakçı, töröm,
eldüü cerde kögön cat, töröm,
kıstuu cerde oynoşçu, töröm,
ak kañgı eer sırdıgaş, töröm,
kaşın cara çaptırıp, töröm,
kan cötkürdü Almambet, töröm!
Altı araan Kapırdan, töröm,
arasına taştadıñ, töröm.

Kanday şumduk
baştadıñ, töröm?'
Anda ayttı Er Manas:
'Anday bolso, ay carkın, çorom,
özü cakşı, kün carkın, çorom,
Koñguroolu-baydın
Koş-abam, çorom,
koş at-minen üygö bar, çorom!
Sarı-özön Çüydü
kıdırıp, çorom,
bir Çönördü aşa kör, çorom,
keñ Talastın boyunda, çorom,

kaplan efendi yok oldu!
İki yana çılgınca bakarak
Almambet etrafı taradı:
Ay bak, ateşli can geliyor!
kendi kendine konuşup
Ak-kula'yı sağa, sola çekiyor!
Cerahat toplamasın,
tırnaklarına kan oturmasın,
büsbütün hasta olmasın!
Almambet dedi ki:
"Erlerin kimi geldi, kimi

gelmedi, efendim,
güçlülerin bir kısmı geldi,
yarısı yok, efendim,
at olan yerde nal izi olur, efendim,
halk olan yerde hırsız bulunur,
efendim,
kız olan yerde âşık bulunur,
efendim,
maden çivili, alaca eyerin, efendim,
bak kayışı yarıldı, efendim,
kan kustu Almambet, efendim,
altı kâfir sürüsüne, efendim,
beni saldın, efendim,

nasıl böyle fena bir iş
ettin, efendim!"
O zaman Er Manas dedi ki:
"Ya öyle mi, ay ışığı yiğidim,
özü güzel gün ışığı yiğidim,
Koñguroolu-bay'ın oğlu,
Koş-abam, yiğidim,
iki atla evine gidiyor, yiğidim,
sarı yataklı Çü boyunca
atını sür, yiğidim,
Çönör dağını aşıver, yiğidim,
geniş Talas boyunda, yiğidim,

Altı-baydın aralda, çorom,
atakem Cakıp-baydın
eli boluçu, çorom,
Tökör usta boluçu,
berdim ele beş ay cüzü bolgolu,
Ak-albars sınıp kalgalı.
Kıldıb'eken kılıştı,
soktub'eken soottu?
Kılbasa emdi kılıştı,
sokposo emdi soottu,
Tökör ustanı bir öltürüp salıñar!

Altı-bay'ın kabilesinde, yiğidim,
babam Cakıp'ın
yurdunda, yiğidim,
bir Tökör usta var,
işte beş ay evvel ona,
kınları şu kılıcı vermiştim,
kılıcımı tamir etti,
zırhımı da o yapmıştı.
Kılıcı yine yapmaz ise,
zırhı şimdi yapmaz ise,
Tökör usta'yı öldürün!

1629 Catık tildüü Acıbay, çorom,
mından arı sen barsañ, çorom,
nargı atası Kambar-kan,
özü atası Aydar-kan,
Aydar uulu Kökçögö
Kök-ala atın bersin de!
Kök-ala atın berbese,
Kök-alası közgö cetkinçe,
Kökçödön başka coom cok!

Tatlı dilli Acı-bay, yiğidim,
benden önce sen git, yiğidim,
arka atası Kambar Han,
kendi babası Aydar Han,
Aydar'ın oğlu Kökçö'ye
Kök-ala atını versin, de!
Kök-ala atını vermezse
Kök-ala'yı görmezsen,
Kökçö'den başka düşmanım yok!

1638 Keñ Alcañ içinde,
öst'ay eken Camgırçı,
Camgırçıga cetip ayt,
altın köstüü Merdiyen,
Merdiyendi bersin de!
Merdiyendi berbese,
Camgırçıdan başka coom cok!
Süt-bolottu bersin de!
Kar'üstö kılıp bek sokkon,

Geniş Alcañ memleketinde
Er Camgırçı yaşamakta
Camgırçı'ya git de ki:
onda altın gözlü Merdiyen var
Merdiyen'i versin, de
Merdiyen'i vermezse,
Camgırçı'dan başka düşmanım yok!
Süt çeliği de versin de!
Onu kar üstüne işledi,

Süt-bolot özü cakş'ele.
Andan arı sen barsañ,
el çetinde Koşoy bar,
curt karısı kiş'ele,
andan bata alıp kayt!
Andan arı sen barsañ,
Abılay, Cañgır, Kan-kocoñ
andan bata alıp kayt!'

bu süt çelik pek güzeldir.
Oradan öteye gidersen,
bu yurtta Er Koşoy yaşar,
halkın en yaşlısıdır o,
git onun duasını al!
Oradan ileri varırsan,
Abılay, Cañgır, Kan-koco'dan
sen dua al gel!"

Acıbay cürüp ketti deyt,
Koñguroolu uulu Koş-abış
koş at-minen çaptı deyt,
sarı-özön Çüydü kıdırıp,
bir Çönördü aştı deyt,
keñ Talastın boyunda,
keñ Köl-ata oyunda,
Cakıp-bay eli bar eken,
Altı-baydın araanda.
Tökör usta bardı deyt,

aytkan eken ustaga.
Tökör usta mını aytat:
'Kıldım ele kılıştı, çoro,
soktum ele soottu, çoro!
Men tentekke barayn, çoro,
Manaska coop aytayn, çoro!
Kılıştın cayın aytkan soñ, çoro,
kara bee minip kaytayn, çoro,
Kanıkeyge aytayn, çoro!'

Tökör usta mını aytıp,
atka minip bastırdı,
Manastı köstöy bastırdı.
Manaska cete kelgen soñ,
Manaska salam bergen soñ,
Manas ayttı ustaga:
'Kıldıñb'ele kılıştı, darkan?
soktuñb'ele soottu, darkan?'
Tökör usta coop ayttı:

'Kıldım ele kılıştı, tentek,
soktum ele soottu, tentek!
Kılıştın cayın aytayn, tentek!
Kıluuna çıdabay, tentek,
caman canım kıynaldı, tentek;
ögösünö çıdabay, tentek,
elüü ögöm coyuldu, tentek;
soguuna çıdabay, tentek,
som balkalar coyuldu, tentek;

Acı-bay yürüyüp gitti,
Koñguroolu oğlu Koş-abış
iki atla koştu gitti,
sarı yataklı Çü boyunca gitti,
Çönör dağını da aştı,
geniş Talas'ın boyunda,
geniş Köl-ata vadisinde,
Cakıp-bay'ın halkı yaşar,
Altı-bay aşiretinde.
Oradaki Tökör Usta'ya var,

ona hanın sözünü de.
O zaman Tökör usta dedi ki:
"Ben kılıcı yaptım, ey yiğit,
ben zırhı da yaptım, ey yiğit,
ben şu ateşli cana gideyim, ey yiğit,
Manas'a cevap vereyim, ey yiğit!
Kılıcı methedeyim, ey yiğit,
kara kısrağa binip döneyim, ey
yiğit,
Kanıkey'e haber vereyim, ey yiğit."

Tökör usta böyle deyip
ata bindi
Manas'a yollandı.
Manas'ın yanına varınca,
Manas'a selam verdi.
Manas, ustaya dedi ki:
"Kılıcı yaptın mı, sanatkâr?
Zırhı da yaptın mı, sanatkâr?"
Tökör usta cevap verdi:

"Kılıcı yaptım, ateşli can,
zırhı da yaptım, ateşli can!
Kılıcı methedeyim, ateşli can!
Bu işe dayanamayıp, ateşli can,
canım çok yandı, ateşli can,
eğeye dayanamadı, ateşli can,
elli eğem köreldi, ateşli can,
döğmeye dayanamadı, ateşli can,
som baltalarım kırıldı, ateşli can,

basuuna çıdabay, tentek,
baldarım barı cadadı, tentek!
"Mizi sarı bolsun!" dep,
mizin uuga sugardım, tentek!
Özüñdü karap şiltebe, tentek:
katuu uruşka salıñar, tentek!'
Kayta cürdü Er Manas,
kırk çorogo keldi deyt.
Kabılan tuugan Er Manas
kırk çorogo ayttı deyt:
'Sayındık-sargıl mineli, çorom!

basmağa dayanamadı, ateşli can,
körüğüm patladı, ateşli can,
kılıcın ağzı sarı olsun diye,
keskin yerine ağu sürdüm, ateşli
can,
kendine doğru sallama, ateşli can,
sert döğüşte kullan, ateşli can!"
O zaman Er Manas evine koştu,
kırk yiğidine kavuştu.
Kaplan doğan Er Manas,
kırk yiğidine dedi ki:
"Çabuk olun atlara binelim,
yiğitlerim,

Erikse-kulan atalı, çorom,
erikpese-möyrögö atalı, çorom!
Üç-karoolgo baralı, çorom,
Aydar-kan uulu
Kökçödön, çorom,
Kök-al'at surap bergen
cok, çorom,
malga karoo "Şık tır!" kul, çorom,
Kökçödön başka coom
cok, çorom!

isterseniz kulan vuralım,
yiğitlerim,
istemezseniz hedefe atalım,
yiğitlerim!
Üç-karool'a varalım, yiğitlerim,
Aydar Han'ın oğlu
Kökçö'den, yiğitlerim,
Kök-ala atı istedik, veren
yok, yiğitlerim,
davar çobanı o köleden, yiğitlerim,
Kökçö'den başka düşmanım
yok, yiğitlerim!

Erteñ-minen turuñar, çorom!
Sar'alaga mine kör, çorom!
Üç-karool ötüp bar, çorom!
Kaldıragın salıngan, çorom,
Kalday malın körüp kel, çorom!
Salbıragın salıngan, çorom,
Cayzañ malın körüp kel, çorom!
Cañgıs attın colunda, çorom,
Ca-Merkenin ceginde, çorom,

Sabahleyin erken kalkın, yiğitlerim!
Sen Sarı-ala'ya bin, yiğidim!
Üç-karool'a kadar git, yiğidim!
Ok çantasını sallandıran, yiğidim,
Kalday'ın malını gör de gel,
yiğidim!
Ok çantasını sallandıran yiğidim,
Cayzañ'ın malını gör de gel yiğidim!
Yalnız atının yolunda, yiğidim,
Ca-Merke'nin yanında, yiğidim,

Kızıl-kökön cayı bar, çorom,
Kapırdın kanı Çoñ Coloy
cılkısın ottor catat deyt,
cılkını çalıp alıñar!
Cılkı ottor ol bolso,
cılkı basıp alalı!
Körünböy kürmö kiyeli!
Topu tonop alalı!

Kızıl-kökön denen yer var, yiğidim,
kâfirin hanı Çoñ Coloy
orada at sürülerini otlatır,
atları çalıp getirin!
Atları otlar görürseniz,
sürüyü yakalayıp alın!
Kimseye görünmeden kaputları
giyin!
Yağma edip gelin!

1727 Tañ tünküyüp atkan soñ,
taraza cıldız batkan soñ,
cıldıska oñdop çıkkan soñ,
Sar'alanı mindi deyt,
Sar'ala minip Almambet,
çalgınga cürüp keldi deyt,
cañgıs attın colunda,
Ca-Merkenin ceginde

Tan yeri ağarıp,
Terazi yıldızı batarken,
güneş parlayıp çıkarken,
Sarı-ala'ya bindi.
Almambet Sarı-ala'ya binip
keşif yapmaya çıktı.
Daracık bir at yolunda,
Ca-Merke'nin tam kenarında

Kapırdın kanı Çoñ Coloy
cılkısı ottop keliptir,
tögöröktö kastırıp
cer arıtıp bastırıp,
cer arıtıp algan soñ,
kayta saldı törögö,
törögö kelip ayttı deyt:
'Cañgıs attın colunda,

kâfirin hanı Çoñ Coloy'un
at sürüleri otluyordu.
Dört yanına dönüp bakındı,
her tarafı araştırdı.
Her tarafı arayınca
sonra efendisine dönerek
efendisine şöyle dedi:
"Daracık bir at yolunda,

1743 Ca-Merkenin ceginde,
cılkısı ottop keliptir, töröm.
Oşu bügün attanıp, töröm,
urungalı too boldu, töröm,
Coloy-minen coo bolduk, töröm!
Tüpöktü cerden türölü, töröm!
Cılkını kattuu tiyeli, töröm!
Kaldıragın salıngan, töröm,
Kaldaydı sayıp alalı, töröm!'

Ca-Merke'nin tam kenarında
atlarını otlatıyor, efendim!
bu gün atlara binelim, efendim,
etrafı hep dağlık, efendim,
Coloy'la düşman olduk, efendim,
tuğumuzu kaldırıp biz, efendim!
Atlara hücum edelim, efendim!
Ok çantasını sallandıran, efendim,
Kalday'ı sarıp alalım, efendim!"

Manaska coop berdi deyt.
Aa batır Manas ayttı deyt:
'Atı cakşı, ay carkın, çorom,
atka çuak kün tuuar, çorom,
er emdi cortor kün tuuar, çorom!
Ustaga coop bereli, çorom!
Emdi kayssañ, ust'eke darkan,
kırk kulundu bee algın!-
Kılıçının kınoo deyt.

Manas'a böyle cevap verdi.
Er Manas ona dedi ki:
"Adı güzel ay ışığı, yiğidim,
atlar için gün pek sıcak, yiğidim,
erlere de güç olacak, yiğidim,
Usta'ya cevap verelim, yiğidim!
Şimdi evine dönerken, üstat sanatkâr,
kırk kısrak al da git,
bu, yaptığın kılıç içindir.

1761 Kanıkeyge ayta bar:
ak küröökö, torgoy köz,
cakası altın, ceñi ces,
karanın ogu kakpagan,
barañdın ogu batpagan,
keltenin ogu kelbegen,
"Ak-olpok" degen tonum bar!-
Kanıkeyge ayta bar!
Birdi alıp capsın de!

Kanıkey'e söyle, de ki:
Güzel bir zincir zırh vardır,
yakası altın, yeni bakır,
ona hiç bir ok işlemez,
hiç bir tüfek kurşunu geçmez,
hiç bir kurşun işlemez,
Ak-olpok diye bir zırhım var,
Kanıkey'e söyle bunu!
Hepsini güzelce saklasın, de!

Esen barıp soo kayssam,
salamat barıp sak kayssam,
Coloydun uluu kızı Uluu-bike
özüñö tokol kılarmın,
kiçi kızı Kişmişti
uuluña alıp berermin!
Emdi kaytkın, ust'eke!'
Usta cürüp ketti deyt.

Sağ kalır eve varırsam,
selametle eve dönersem,
Coloy'un büyük kızı Uluu-bike'yi
sana kuma kılarım,
küçük kızı Kişmiş'i de
oğluna zevce getiririm!
Haydi artık dön evine!"
Usta oradan çıkıp gitti.

1778 Emdi cılkı tiymek boldu deyt.
Añgıçal kızı Ak-saykal
Coloydun saybı turbaybı?
Ubaalı kerim (?) kişi eken,
tündö tüştü körüptür.
Erteñ-minen turdu deyt,
basıp keldi Coloygo,
Coloygo kelip ayttı deyt:
'Toba, Coloy, çoñ kanım,
tündö catıp tüş kördüm,

Bunlar atlara saldırdı.
Añgıçal kızı Ak-saykal
Coloy'un karısı değil mi?
Pek kerim bir insan idi,
gece bir rüya görmüştü.
Erkenden ayağa kalktı,
çıkıp Coloy'a geldi o,
Coloy'a gelince dedi ki:
"Tövbe, Coloy, büyük hanım,
dün gece bir rüya gördüm,

tündögü tüşüm öpkön tüş,
sıra cürögümnün başı
attay tuylap köpkön tüş!
Karaçanı caman dep,
at tübürtün köp uktum,
coo kordugun köp tarttım!-
Asılıñdı körbödüm,
azabıñdı köp tarttım,
batır Coloy, çoñ kanım!

bu pek müthiş bir rüyaydı,
yüreğimi ürküten
bir rüyaydı bu.
Karaça'yı kötü niyetli görüp
hep at sesi işittim.
Düşman zulmünü çok gördüm!
Kudretini görmedim ben,
gazabını çok tattım ben,
bahadır Coloy, büyük han!

1797 Tündö tüşüm buzulat:
çıkanaktay Er Manas
cılkıga tiyip kalıptır,
cıldıska oñdop salıptır.
Küngö oroy tiyiptir,
kürmö tonop kiyiptir,
topu tonop salıptır!-
Bu nemeni boluptur?'
Bu kurugan Saykalıñ
Coloygo kelip aytt'ele.
Kapırdın kanı Çoñ Coloy

Rüyam beni korkutuyor,
arşın boylu Er Manas
sürülerine saldırmış,
yıldızlara doğru bakıp,
yüzünü güneşe çevirmiş,
elbise yağmalayıp sırtına giymiş,
başlık yağmalayıp başına geçirmiş
Bunlar ne demek olsa gerek?"
Bu bozuk Saykal işte böyle
Coloy'a gelip söylemişti.
Kâfirin hanı Çoñ Coloy

aytkan kepti ilbeyt:
'Menin cılkım kim alat?
Bu çıkanaktay uru kul
aygır ürü baytaldı
ala kaçıp ketkendir.
Baktı-kuuray basarmın;
men oşundu cetpesem,
Çelekti çenep cetermin;
men oşundu cetpesem,
Çekirtenin çaartaş,
men oşondu cetermin;

söylenen sözü dinlemedi.
"Benim atımı kim çalabilir?
Bu arşın boylu haydut
canım kısrak sürüsünü,
alıp kaçmış olacak.
Baktı-kuuray'a gideyim,
orada ona yetişemezsem,
oradan Çelek'e gideyim,
orada ona yetişemezsem,
Çekirte'nin kayalığında
ben ona yetişirim.

1819 men oşondu cetpesem,
Boy-baraktın kara taş
men oşondu basarmın;
men oşondu baspasam,
Kök-oyroktun sarı saz,
men oşondu basarmın;
men oşondu baspasam,
Kopunu tuura basamın,
Irgaytını aşarmın,
sarı özön Çüydün başında,
Buuralanın kaşında
men oşondu basarmın;

men oşondu baspasam,
Aç-maraldın alkımdan
at kuyrugun şüyömün
Çatkaldagı Manaska
çabuuldu koyormun!
Ayttırıp kalıñ berdirgen
kan balası Kanıkey
aş bilekten alarmın,
at soñunan salarmın,
kara bet, Ak-saykal,
saa küñdü kılarmın!

1842 Karaçanı caman dep,
karadan tuugan Kan Coloy,
meni tuugan cakşı dep,
kaçıp kelip sen tiyseñ,
menin cılkım kim alat?
Tooluu cerde badam cok,
cılkımnı alar adam cok:
kara cerde keme cok,
Kapır-minen Busurman

Orada da yetişemezsem,
Boy-barak kayalarında
onu ben bastırırım,
orada da yetişemezsem,
Kök-oyrok sazlığında,
ben ona yetişirim.
Orada da yetişemezsem
doğru Kopu'ya giderim,
Irgaytı'yı aşırırım ben,
sarı yataklı Çü'nün başında
Buurala'nın karşısında
ben onu elbet basarım.

Onu orada da basamazsam
Aç-maral'ın tepesinde
at kuyruğu çözerim ben
Çatkal üstünde Manas'a
çapulunu yanında koyar mıyım?
Evlenmek için birçok para verdiği,
han kızı Kanıkey'i
ince bileğinden tutup,
atımın arkasına atayım,
ben Ak-saykal kadını
Sana cariye vereyim.

Karaça'ya fena deyip,
şerden doğan Han Coloy,
beni, asil doğmuş diye,
bana kaçıp karım olsan,
atlarımı kim alabilir?
Dağlık yerde badem yoktur,
atımı alacak adam yoktur,
topraklarda gemi yoktur,
kâfir ile müslümanda

maa kaş kaytarar neme cok!'
Añgıçal kızı Ak-saykal
'Añkıldabay tim oltur,
astı Coloy oñbo!' dep,
Ak-saykal çıktı süylönüp,
Saykal bastı baldarga.
'Sundurup nayza tartpagan,
sumbattuu Bolot kulunum,
kaçırgandan kaçpagan
kayrattuu Bolot kulunum,
atekeñ Coloy bolbodu,
Aç-buudandı alıñar!

Asıl tuugan Manastın
kötünön kuup barıñar,
cılkını ayrıp salıñar!
Namıs andan bütpöybü?
Tündö tüşüm buzulat,
Kökötöy-kandın aşında
Bok-murunday törönün
oşu kannın kaşında
agar altın, ak kümüş
talap aldı atekeñ-
men korkomun oşundan,
oño-turgan iş bolboyt!'

Öküm-bolot, Törö-bek,
kan atası Coloygo
basıp keldi baldarı,
atası Coloygo kep aytat:
'Karanın kanı, Kan Coloy,
ateke, Aç-buudandı maga ber!
Çıkanaktay uru kul
kötünön kuup barayn!
Cılkını ayrıp salayn!'
Kapırdın kanı Çoñ Coloy
anda ayttı baldarga:

bana karşı çıkacak kişi yoktur!"
Añgıçal kızı Ak-saykal
"Ses çıkarma, sus otur,
lânetler olsun sana Coloy!" deyip
Ak-saykal söylenip çıktı,
bastı çocuklarına gitti:
"Sapladığı mızrağı çekmeyen,
gayretli Bolot yavrucuğum,
savaş yerinden kaçmayan
gayretli Bolot, tay yavrum,
baban Coloy bana vermedi,
Aç-buudan'ı sen alıver,

asil yürekli Manas'ın
izini takip edin,
at sürülerini alın!
Namus o zaman temizlenmez mi?
Beni bir rüya rahatsız etti,
Kökötöy Han'ın ölü aşında
Bok-murun'un verdiği bu aşta
işte bu hanın yurdunda,
sarı altın, beyaz gümüşü,
sevgili baban çapul etti.
Bu beni çok korkutmuştu.
Böyle işte uğur olmaz!"

Öküm-bolot'la Törö-bek
han babası Coloy'a
geldiler her iki oğlu.
Babalarına dediler ki:
"Yeryüzünün hanı, Han Coloy,
Aç-buudan'ı bana ver baba!
Arşın boylu çapulcunun
izini takip edeyim!
At sürülerini alayım!"
Kâfirin hanı, Han Coloy,
çocuklarına dedi ki:

'Anday debe, caş baldar!
O çıkanaktay uru kul-
atası kaytıp kuuptu,
enesi egiz tuuptu!
Aç-buudandı berbeymin!-
Aç-buudandı bergen soñ,
"Üyündö catıp kaldı!" dep,
öpkösü köbör Manastın!
Aç-buudandı men minemin,
astı baldar berbeymin.

1896 Kaldıragın salıngan
Kaldayım kelçi kaşıma,
beldemçisin çalıngan
Meçinim kelçi canıma,
salbıragın salıngan
Cayzañım kelçi canıma!
Targıl-taz kelçi kaşıma!'
Targıl-taz dalı çakkan soñ,
dalına karap algan soñ,

1905 Targıl-taz turup dagı aytat:
'Kapırdın kanı Çoñ Coloy,
men korkomun dalıdan,
bu dalının içinde
kazanbaktay kayran baş
kan aldınan cayladı,
tuulgaday kayran baş
tuu aldınan cayladı!

Oşu bıyıl attanba!-
Atka karşı ay eken,
erge karşı cıl eken-
bu çıkanaktay koñkur kul
cıldıska oñdop salıptır,
küngö oroy tiyiptir,
cılkı berer coo emes!
Attanbagın, ay carkın, töröm!'

"Öyle demeyin çocuklar,
arşın boylu çapulcunun
babası korkusundan kaçtı,
anası ikiz doğurdu.
Aç-buudan'ı verememe
Aç-buudan'ı verirsem,
ben evde kala kaldığım için
Manas'ın göğsü kabarır!
Aç-buudan'a ben binerim,
asla size vermem onu.

Ok çantasını sallandıran
Kaldayım gelsin karşıma.
Çantasını sallandıran
Meçinim gelsin yanıma.
Oklarını sallandıran
Cayzañım gelsin yanıma!
Targıl-taz gelsin karşıma!"
Targıl-taz kürek kemiğini yakınca,
yanan kemiğe bakınca,

Targıl-taz dedi ki:
"Kâfirin hanı Çoñ Coloy,
ben korktum bu kürek kemiğinden,
bu kürek kemiğinin içinde
kazan kadar baş görünüyor,
hanın önüne yığılıyor,
tuğluk kadar büyük bir baş
tuğ önüne yığılıyor!

Sen bu sefer ata binme!
Ata karşı ay duruyor,
adama karşı yıl duruyor!
Bu arşın boylu kan içen kul
yıldızlara göre hareket ediyor,
güneşe göre hareket ediyor.
At verir bir düşman değil o!
Ay ışığı efendim, atına binme!"

1921 Anda Coloy dagı aytat:
'Kuday-minen süylöşkön,
kurugan Kalmak, ne deysiñ?
Kaldıragın salıngan
Kaldayım cürgön kaşıma,
beldemçisin çalıngan
Meçinim cürgön canıma!'
Kara baş tuusun kötörüp,
Kan Coloy cürmök boldu deyt,
Kan Coloy cürüp ererde
Targıl-taz turup tagı aytat:
'"Koy! Koy!" desem, bolboduñ
kazanbaktay kara baş

Kan Coloy aldınan cayladı,
attanbaçı, Kan Coloy!
Tuulgaday kayran baş
tuu aldınan cayladı,
attanbaçı, Çoñ Coloy!
Cılan cılı cılsañçı!
Cılkı cılı o cerde
barıp uruş salsañçı!
Kuday saga berbeybi?
Satka karşı ay ele:
aga degen bolbosoñ,
ay cañırtıp attangın!'

1946 Aga Coloy bolbodu,
attanıp cürüp ketti deyt.
'Kızık işti salam!' dep,
'Kızık uruş salam!' dep,
Coloy-kan ketti çalkıldap.-
Uu araktı baylantıp,
suu araktı içti deyt;
kart buuraday çalkıldap,
Kan Coloy cürüp berdi deyt.
Kan Coloy cürüp bergen soñ,
Aygır-calı boz töñdü
cılkını aşırıp taştaptır-
Batır Manas karasañ,

O zaman Coloy şöyle dedi:
"Hüda ile söyleşen
Kalmuk köpeği ne dersin?
Ok çantasını sallandıran,
Kaldayım yürü karşıma.
Ok çantasını sallandıran,
Meçinim yürü yanıma!"
Kara baş tuğunu açıp
Han Coloy yürümeğe hazırlandı.
Han Coloy yürüyeceği zaman
Targıl-taz tekrar dedi ki:
"Bırak! Bırak! dedim, dinlemedin.
Kazan kadar bir baş gördüm,

Coloy'un önüne yığıldı,
ata binme Han Coloy!
Tuğluk kadar baş gördüm,
tuğunun önüne yığıldı,
ata binme Çoñ Coloy!
Yılan yılına sürün gir!
At yılı yaklaşınca sen,
çık o zaman cenge git!
Tanrı sana yardım etmez mi?
Bu ay uğursuz bir aydır,
söylediğimi dinle sen,
yeni ayda ata bin sen!"

Coloy bunu dinlemedi,
ata binip yola çıktı.
İyi bir iş göreyim diye,
çok iyi vuruşayım diye,
salınarak gitti Coloy Han,
zehir rakıdan da aldı,
önce sulu rakı içti,
kart deve gibi sallandı,
Han Coloy böyle yola çıktı.
Han Coloy böyle yola çıkıp
Aygır-calı'nın boz tepesinden
atını aşırıp geçirdi.
Er Manas bakındı,

1959 'Kuugun kaçan kelet?' dep,
añdıp karap catıptır.
Añdıp karap catkan soñ,
cer mayşıp kol kelet,
celpildeşip tuu kelet,
mıltıktarı şoodurayt,
nayzaları kooodurayt!
Calkıldap kele catkan soñ,
Batır Manas mını aytat:
'Batır Sırgak, barsañçı!
Kök-tekeni minseñçi!
On beş Cayzañ atka min!
On altı Cayzañ atka min!

Cılkını kattı tiyñer!
On beş Cayzañ casoolgo
kötünön tüşüp alıñar!
Nayzanı kattı kagıñar!
Cılkının çañın körböybü,
nayzam karmap albaybı,
cılkım köstöy salbaybı?
Tokoyluu cerden tosoyn!
Aygır-calı boz töñdön
añdıp karap turayn!
Kıya tartıp ötköndö,
kıy sübödön salayn!

1984 Bir Kudaydan tileyn!
Cer mayşıp kol kelet, çorom,
celpildeşip tuu kelet, çorom!
Aldaragan (?) köp Kapır, çorom,
barısı atka mingenb'em, çorom,
namıs kılıp salganb'em, çorom!
Ak-kulam beri tart, çorom,
ak kañgı eer sırdıgaş, çorom,

takipçiler kaç ki diye,
yere yatıp gözetledi.
Böyle yatıp gözetlerken,
yer sarsan bir ordu geliyor,
uçuşan tuğlar geliyor,
tüfekleri hep şakırdıyor,
mızrakları hep şakırdıyor!
Bu gümbürtü yaklaşınca
Bahadır Manas dedi ki:
"Er Sırgak, sen git oraya!
Kök-teke'ye bineceksin!
On beş Cayzañ ata bin!
On altı, Cayzañ ata bin!

At sürülerini götür!
On beş Cayzañ yasavulun siz
arkasından gidin!
Mızrağı sert saplayın!
Atların tozu görünmüyor mu?
Mızrağa sarılmadılar mı?
At sürülerine doğru gitmiyorlar mı?
Ben ormanda bekleyeyim!
Aygır-calı'nın boz tepesinden
etrafı gözetleyim ben!
Siz yarılacak olursanız,
kargıyı böğrüme çevirerek

ben Tanrı'ya yalvarayım!
Yer sallanıp bir kol geliyor,
yiğidim,
uçuşarak tuğlar geliyor, yiğidim,
kaynaşarak, kâfir geliyor, yiğidim,
atlara binmemişler, yiğidim,
namus bilip saldırmıyorlar,
yiğidim,
Ak-kula atım beri sür, yiğidim,
maden kakılı ak eyerle, yiğidim,

bekem tokup salıñar, çorom!
Tutam cerin çıldatıp, çorom,
tutam cerin sırdatıp, çorom,
Kokondon aldım nayzam, çorom!
Celbir-culbur celekti, çorom,
cerden türüp alalı, çorom!
Celbiretpey nayzam, çorom,
tuura karmap salalı, çorom!'

üstüne eyer örtüsünü koy, yiğidim,
sapı nefis boyanmıştır, yiğidim,
sapı güzel işlenmiştir, yiğidim,
Hokand'dan aldığım bu kargıyı,
yiğidim,
püfür püfür dalgalanan bayrağı,
yiğidim,
kaldırıp götürelim, yiğidim,
iki yana sallamadan kargımızı,
yiğidim,
dimdik tutalım, yiğidim."

2000 Cılkını kattı tiydi deyt,
cılkı tiyip algan soñ,
kötünön kuugun cürgön soñ,
Aygır-calı boz töñdön
añdıp karap turdu deyt.
Cılkının çañın körgön soñ,
kaldıragın salınıp,
Kalday kuup öttü deyt:
beldemçisin çalınıp,
Meçin kuup öttü, deyt.
Tögöröktö maradı.

Atlara sert saldırdılar,
bunlara iyice yaklaşınca,
arkalarından kovalayınca,
Aygır-calı'nın boz tepesinden
etrafa bakıp gözetleyince,
atların tozunu görünce,
ok çantasını sallandıran,
Kalday oradan geçiyordu,
ok çantasını sallandıran
Meçin oradan geçiyordu.
Dört tarafa bakınca o.

2011 Kaldaydın için karadı,
anda Coloy körünböyt!
Eki cagın kar'alıp,
tögöröktö mar'alıp,
kara közün kan çalıp,
kayrata-tugan Er Manas.
Kızıl öñün sur çalıp,
açuulanıp turdu deyt,

Kaldayları gördü o,
o görünen Coloy değil mi?
İki tarafa bakıp da
etrafını görünce o,
kara gözüne kan doldu,
bu azametli doğan Er Manas'ın.
Yüzü kıpkırmızı oldu,
taşkın bir hiddetle doldu,

tokoyluu cerden tostu deyt,
tosup karap turdu deyt.
Kiyinten Coloy kele catat!
Targıl-taz koştop salıptır,
Coloy uu araktan içiptir.
Sayarına coo tappay,
uruşurga too tappay,
Coloy kelet çalkıldap.

sık ormandan gözetliyordu,
gözetleyip duruyordu.
Arkasından Coloy geliyordu,
Targıl-taz onunla yürüyor,
Coloy zehir rakı içmekte hep,
vuruşmağa düşman bulamayınca,
güreşmeğe bir dağ bulamayınca,
salınıp Coloy gelmekte hep,

Targıl-taz turup mını aytat:
'Kokuy, Coloy, çoñ kanım,
erikpe-de, terikpe, Coloy!
Sayar coo aldında, Coloy!
Altımış Kalday bir barsa,
aşkere saygan çorolor!
Cetimiş Kalday bir barsa,
ceke saygan çorolor!
Aşıkpagın, Çoñ Coloy,
astı cakta boz töñdün
çıkanaktay uru kul

añdıp karap kalıptır!
Aşırıp koyo bereyn!'
'Koyo ber!' dese, bolbodu,
açuu caman keldi deyt.
Coloydun açuu kelgen soñ,
Targıl-tazdı çapt'ele,
caagı ketet carılıp,
caagınan kara kan ketet cayılıp!
'Bir ölmöktön miñ öl!' dep,
koyo berdi Targıl-taz!

Cazgı celdey kürküröp,
Coloy ketti dürküröp!
Bura tartsa, bolbogon,
bukadan talim algan kul:
kayra tartsa, bolbogon,
kamandın talim algan kul!
Kabılan tuugan Er Manas-
kıya tartıp ötköndö-
tooday bolgon Er Coloy

kaçırıp koyo berdi!-
ay deginçe bolgon cok,
nayzanı imerip salgan cok!
Kol kötörüp bergen soñ,
nayza-minen Er Manas
Coloydu kelip saygan soñ
tüptüü kara terektey
teñselt'albay Coloydu!

Targıl-taz şunu dedi:
"Eyvah, Coloy büyük hanım,
acele etme sabret, Coloy!
Bak düşman karşında Coloy!
Altmış Kalday bir yürüsün,
iyi kılıç çalar bu yiğitler.
Yetmiş Kalday seninle yürüsün,
nefis saplayan yiğitler,
acele etme, büyük Coloy,
şu boz tepenin alt yanında
arşın boylu bir çapulcu var,

seni gözleyip duruyor.
Haydi oraya gidelim!"
Dediğini dinlemedi,
pek fena hiddetlenmişti,
Coloy böyle kızdığı için
Targıl-taz'a bir vurdu,
çenesi ikiye ayrıldı,
kara kanlar boşaldı.
"Bir ölmektense bin öl!" dedi,
koyuverdi Targıl-taz'ı!

Güzde kopan fırtına gibi,
Han Coloy vınlayıp gitti!
Döndürülse, dönmeyen
boğadan talim alan kul,
geri çevrilse gelemeyen,
aygırdan talim alan kul!
Kaplan doğan Er Manas,
kıyıdan geçip gidersen,
dağ gibi olan Er Coloy'u,

önüne katıp kaçak etti.
"Ay" demeğe vakit bulamadı,
kargısıyla vuramadan,
kollarını kaldırdırınca
Er Manas mızrağını
Coloy'a gelip saplayınca,
derin köklü kavak emsali
Coloy yerinden oynamadı!

'Eki teşik bir kelse,
abiyriñdin ketkeni:
eki nayza bir cesse,
acalıñdın cetkeni!'-
Sar'ala mingen Almambet
nayza-minen sal'ele,
'too kulagan emedey'
cıgıp ketti Coloydu!
Kabılan tuugan Er Manas
canındagı Ak-albars

karmap aldı sabınan,
suurup aldı kabınan
kaçırıp çaptı Coloydu!
Kazanbaktay kayran baş
kan aldınan cayladı,
tuulgaday kayran baş
tuu aldınan cayladı!-
Çoñ Coloy anda öldü deyt!
Manas cürüp ketti deyt.

Çoñ Coloy-kan ölgön soñ,
Manas cürüp ketken soñ,
Çoñ Coloydun uuluna,
Öküm-bolot, Törö-bek,
aga kabar cetti deyt:
'Kabılan tuugan Er Manas
atekeñdi Çoñ Coloy
cılkısın alıp öltürdü!'
Oñ böörögün tayanıp,

kabılan Bolot keldi deyt.
Sol böörögün tayanıp,
'Sultanım attan!' dep,
Törö-bek koşo keldi deyt.
On beşinde kaçıp kelgen Almambet
Busurman tilin-de bilet,
Kapırdın tilin-de bilet,
kürmö kiyip saldı deyt.

İki delik birden açılırsa
namusun gitmiş demektir,
iki mızrak birden gelirse,
ölümün gelmiş demektir!
Sarı-ala'daki Almambet,
mızrak ile saldırdı,
dağdan yuvarlanan kocakarı gibi,
yere devirdi Coloy'u.
Kaplan doğan Er Manas
belinde ak kılıcı,

kabzasından yakalayıp
hızla kınından sıyırdı,
çekip Coloy'a indirdi!
Onun kazan kadar başı,
hanın önüne devrildi,
tuğluk kadar büyük başı,
tuğun önüne serildi!
Büyük Coloy orada öldü!
Er Manas yürüdü gitti.

Büyük Coloy Han ölünce,
Manas yoluna gidince,
büyük Coloy'un oğulları
Öküm-bolot'la Törö-bek'e
ölüm haberi gitti:
"Kaplan doğan Er Manas,
babanız büyük Coloy'un
atlarını alıp öldürdü!"
Böğürlerine dayanıp,

kaplan Bolot çıkıp geldi.
Sol böğürlerine dayanıp
sultanım ata bin diyerek
Törö-bek onunla geldi.
On beş yaşında kaçıp gelen
Almambet,
müslümanların dilini bilirdi,
kâfirlerin dilini de bilirdi.
Arkasına ceket giyip

Çoñ Coloydun uuluna
kelip uruş saldı deyt,
koy boorunday kara kan
koynuna caman toluşup,
tentektin işi oñuşup,
köp Kapırdı kaçırdı,
Öküm-bolot, Törö-bek,
ököödü anda öltürdü!
Aldaragan (?) köp Kapır

'Möndü! Burut saydı!' dep,
'Cabı! Burut saydı!' dep,
altı araan köp Kapır
eki suuga kondurup,
kaytıp bardı Almambet,
Manaska kabar ayttı deyt.
Törö turup dagı aytat:

'Eldüü cerden çogultup,
ekçep algan koy-kaşka,
kalktuu cerden çogultup,
kalap algan sap-kaşka
barıñ birdey erender,
barıñ birdey berender,
Erteñ-minen turuñar!
Took ünü çıgıçı,

torgoy ünü sayraçı,
sambırekti tars koyup,
Manastın uraan çakırıp,
at kuyrugun şüyünör,
Alaştan kelgen Ak-kelte
tarsıldata koykulap,
Coloydun elin çabalı!

büyük Coloy'un oğullarına
gelip onlarla vuruştu.
Koyun ciğeri büyüklüğünde
bir kan pıhtısı
göğsüne fena dolmuştu,
ateşli canın işi rast gitti,
kâfirleri kovaladı,
Öküm-bolot'la, Törö-bek'in
ikisini de orada öldürdü!

Alaca (?) kâfir sürüsü
"Möndü! Burut bağışladı!"
"Cabı! Burut bağışladı!" dediler.
Altı aşiretin kâfirini
iki ırmağa kondurup
geri döndü Almambet,
Manas'a haber götürdü.
Han Manas dedi ki:

"Kalabalık yerlerden seçip aldım,
yiğitlerim,
sizleri, kıymetli seçkinlerim,
yiğitlerim,
halkı çok yerlerden seçip aldım,
yiğitlerim,
sizleri, kıymetli seçkinlerim,
yiğitlerim,
hepiniz birsiniz erlerim, yiğitlerim,
hepiniz kuvvette birsiniz,
yiğitlerim,
erkenden kalkın, hep siz,
horoz sesi çınlayınca,

çayır kuşu cıvıldayınca
o zaman topları atın.
Manas nidasıyla haykırın,
atlarınızı sürün,
Alaş'tan gelen bıçaklarınızı,
alıp hep şakırdatın,
Coloy'un halkını kıralım biz!

Coloydun elin çapkan soñ,
uluu kızın Uluu-bike
ustaga alıp bereli!
Söstü calgan kılbaylı!
Kalpıçı bolup kalbaylı!
Kiçi kızın Kişmişti
ustanın uuluna alıp bereli!
Calgançı uyat bolboylu!
Caman körüp salbasın!'
Erteñ-minen turdu deyt,
turup Manas dagı aytat:

Coloy'un halkını yenince biz,
büyük kızı Uluu-bike'yi
silah ustamıza alıverelim!
Sözümüz yalan çıkmasın!
Sözümüzde yalancı çıkmayalım!
Küçük kızı Kişmiş'i de
ustanın oğluna alalım!
Sözümüz yalan çıkmasın!
Bize fena bakmasın o!"
Sabah erkenden kalktılar,
Er Manas da dedi ki:

'Soottu ciydim sen üçün, çorom,
sayışıp ölgün men üçün, çorom!
Kılıştı ciydim sen üçün, çorom,
kırılışkın men üçün, çorom!
Ay-balta ciydim sen üçün, çorom,
çabışıp ölgün men üçün, çorom!
Oşundan kayta kaçkan
başı ketet ölümgö,
malı ketet talooga!
Coodan murun cançamın,
Kıtaydan murun kıramın!
Buudandı ciydim sen üçün, çorom,

Zırh yığdırdım, sizin için,
yiğitlerim,
vuruşup ölün benim için,
yiğitlerim!
Kılıç yığdım sizin için, yiğitlerim,
dövüşün benim için, yiğitlerim!
Ay balta yığdım sizin için,
yiğitlerim,
çarpışıp ölün benim için,
yiğitlerim!
Buradan kaçmak isteyenlerin
başını ölüme verirler,
malını çapula verirler!
Düşmanın burnunu ezerim,
Çinlinin burnunu kırarım ben!
Yarış atları topladım sizin için,
yiğitlerim,

bulkuşup ölgün men üçün, çorom!
Men Taşkenden aldırım,
arabaga saldırım-
alma baştuu koy-çagır,
anı ciydim sen üçün, çorom,
atışıp ölgün men üçün çorom!'
Tañ tünküyüp atkan soñ,
sambırekti tars koyup,
Manastap uraan çakırdı!
Kañkay tolgon köp Kalmak
tüyüp kötörüp çaptı deyt!

koşuda ölün benim için, yiğitlerim,
onları Taşkent'ten aldırdım,
arabalara bindirdim,
elma başlı keskin bıçaklar
yığdırdım hep sizin için, yiğitlerim,
atışıp benim için ölün, yiğitlerim!
Tan yeri ağarıp, gün doğarken
topları attılar onlar,
Manas nidasıyla haykırdılar,
kaynaşan Kalmuk yığınını
saldırıp yere vurdular!

Añgıçal kızı Ak-saykal
kayaşanı köp berip,
karşıldaşıp uruştu!
Coloydun uluu kızı Uluu-bike
karmap aldıñ, Er Manas,
ustaga boton çıgardı:
kiçi kızı Kişmişti
karmap alıp Almambet,

uuluna boton çıgardı.
Emdi kayta çapkan soñ,
koşuna kelip tüşkön soñ,
üygö bardı Er Manas.
'Namısım mında büttü!' dep,
Manas üygö keldi deyt.
Barıñgı töşök bastı deyt,

çımındıktı kurdurup,
kan balası Kanıkey
bülküldöktön tarttı deyt,
tamaşa kılıp cattı deyt.
Erteñ turup bakırat,
şolok usta darkandı
Batır Manas çakırat.
Çakırganda, ne deydi?
'Olcoñdu beremin!' deyt,

Uluu kızı Uluu-bike
Coloydun kızı turbaybı?'
Ustaga berdi tokolgo.
Kiçi kızı Kişmişti
uuluna karmap berdi deyt.
'Kılık kılıp berdi!' dep,
altımış ala cılkını
aydatıp berdi ustaga.

Añgıçal kızı Ak-saykal
karşı koyup
şakırdayan silahla vuruştu!
Coloy'un büyük kızı Uluu-bike'yi
yakalayıp aldın, Er Manas,
ustaya hediye vermek için.
Küçük kızı Kişmiş'i de
yakalayıp aldın sen Almambet,

oğluna hediye vermek için,
Şimdi bu cenkten döndükten sonra,
konakladığı keçeden evine
vardıktan sonra,
evine döndü Er Manas.
"Namusum burada temizlendi!"
dedi,
Evine geldi Er Manas.
Döşeğine uzandı.

Cibinliği kurdurdu,
han kızı Kanıkey'i
yumuşak etinden tuttu.
Temaşa edip durdu.
Erken kalkıp bağırarak,
sanatkâr ustayı çağırdı,
Bahadır Manas çağırdı.
Çağırınca, neler dedi?
"Ganimetini vereyim,

Coloy'un büyük kızı
Uluu-bike değil midir?
Ustaya onu ikinci zevce verdi.
Küçük kızı Kişmiş'i de
tutup oğluna verdi.
Çok hizmetleri dokundu diye
altmış alaca atı da
götürüp ustaya verdi.

Cılan — sinsi ihanet ve zehir

V. BÖLÜM

Kozkaman

Üç kadını olan Manas, babası Cakıp'ın gelinleri sınayıp yalnız Kanıkey'i övmesi üzerine onu yoklamaya gider ve karısının feraseti ile hizmetine hayran kalır. Bu sırada, vaktiyle Kalmuk eline düşüp orada büyüyen amcası Kozkaman'ın beş oğluyla birlikte yurda dönmekte olduğu haberi gelir. Kanıkey, Kalmuk içinde yetişen bu akrabalara güvenilmemesini söyleyip kocasını uyarır; ancak Manas kan bağına hürmeten onları kabul eder. Oğullardan sert huylu Kökçököz, çok geçmeden Kalmuk hanı Ay Han ile gizlice anlaşır: Manas öldürülecek, Kanıkey ise kendisine kalacaktır.

Sefer sırasında pusu kuran Kozkaman oğulları Manas'ı ağır biçimde vurur; kırk yiğidi de kırılır. Ölüm döşeğindeki kahramana, içine doğan Kanıkey babası Temir Han'ın ilaçlarını yetiştirir ve on iki günde onu ayağa kaldırır. Manas Mekke'ye varıp yakarınca kırk yiğidi de dirilir; ardından dönüp Kozkaman soyunu ve kâfir Kalmukları kılıçtan geçirerek öcünü alır. Öfkeyle ganimet kadın Altınay'a kılıç kaldırdığında Kanıkey araya girip onu durdurur; gördüğü düş ise karnındaki çocuğun babasından da güçlü bir er olacağını muştular.

BİR BAKIŞTA

Kişiler	Manas, Kanıkey, Kozkaman, Kökçököz, Ay Han, Almambet, Altınay
Mekânlar	Altay, Çü boyu, Üç-karool, Mekke
Temalar	Akrabalık ve ihanet, kadın feraseti, misafirlik, ölüm ve dirilme, öç alma
Kapsam	~2.550 dize
Doruk Anı	Kökçököz'ün pususunda ağır yaralanan Manas'ın Kanıkey'in ilaçlarıyla ölümden dönüp hainleri kılıçtan geçirmesi.

	KIRGIZ TÜRKÇESİ	TÜRKİYE TÜRKÇESİ
1	Cakıptın uulu Kan Manas, kabılan tuugan Er Manas üç katın algan eken- Kayıp-kandın Kara-börük karmatıp aldı taladan. Şooruk kısı Akılay çakırıp aldı üyünön, Atalıktın ak dölöt! Özü kelip tiygende, kan balası Kanıkey altımış atan aydatkan,	Cakıp'ın oğlu Han Manas kaplan doğan Er Manas üç kadın almıştı: Kayıp Han'ın kızı Kara-börük'ü yakalatıp almıştı ovadan! Şooruk'un kızı Akılay'ı çağırtıp almıştı evinden, ak servet Atalık'ı! Kendisi geldiğinde han kızı Kanıkey, altmış deve getirmişti.
	arakı balın baylatkan, celmayanga toy cüktöp, mal-minen alıptır. Kan atası Cakıp-bay emdi otko cılınıp balanı sınap olturat, balanı sınap neni aytat? Tigi olturgan balamdın er taalayı cok eken, el taalayı cok eken, mañdayında bagı cok-	O da balla, rakı ile, düğüne başka ne lazımsa, vererek kızı almıştı. Han babası Cakıp-bay ocak başında düşünürken gelinleri sınıyordu. Sınarken o ne diyordu? "Şurada oturan kızımın, erlik talihi yoktur hiç, il talihi de yoktur hiç, alnında bahtı yoktur.
23	baksız balam turbaybı? Tigi olturgan balamdın tañdayında mörü bar, kak tilinde söölü bar- kargışçı balam turbaybı? Tigi olturgan balamdın er taalayı bar eken, el taalayı bar eken, mañdayında bagı bar- baktuu balam turbaybı? Ak söök kandın balası cakşı adam turbaybı?	Bahtsız bir kız değil mi bu? Ötede oturan kızımın alnında mührü var, dilinde siğili var, belalı bir kız değil mi bu? Ötede oturan kızımın, bak, erlik talihi var, onda il talihi var, alnında bahtı var, bahtlı bir kız değil mi bu? Gerçek hanın kızı güzel bir insan değil mi bu?

Kılgan işin ondurgan,
kıymattuu bala turbaybı?
Ak söök kandın balası
ak dölöt tuugan bala eken!'
Kan atası Cakıp-bay
caktırdı kan balası Kanıkey,
Ak-kulanın üstündö
ugup turgan Er Manas.
Kayra tartıp algan soñ,
karı atam bakırat,
kabılan tuugan Er Manas

46 kırk çorosun çakırat:
'Kayıp-kandın Kara-börük
karmatıp aldım taladan,
Şooruk kısı Akılay
çakırtıp aldım üyünön-
kan ateke Cakıp-kan
Kanıkeyni maktayt!' deyt.
'Erten-minen sen tursañ,
er çorolor, kırk cigit,
betiñ-koluñ sen cuusañ,

çorolor, Kanıkeyge baralı,
kısmatı bolso körölü,
ıskatı bolso bileli!
Köñülümö cakpasa,
kan atekem Cakıp-bay
kalpıçı kılıp kaytalı!'
Erten turdu çorolor,
buudan minip bulkuşup,
tay bukaday culkuşup,
törögö keldi çorolor.

Gördüğü her iş mükemmel,
benim kıymetli kızım değil mi bu?
Gerçek hanın kızı o.
Ak devletten doğan çocuğum!
Han babası Cakıp-bay
han kızı Kanıkey'i beğendi.
Ak-kula atın üstündeki
Er Manas işitti bu sözleri.
Sonra geriye dönerek,
yaşlı babasına seslendi,
Kaplan doğan Er Manas

kırk yiğidine seslendi:
"Kayıp Han'ın kızı Kara-börük'ü
yakalattım cenk yerinde,
Şooruk'un kızı Akılay'ı
çağırttım aldım evinden,
fakat babam Cakıp Han
Kanıkey'i methediyor!
Sabahleyin erken kalkın,
er yiğitler, kırk yiğit,
el yüz yıkayın da siz

Kanıkey'e gidelim,
hizmeti varsa görelim,
meziyetlerini görelim!
Gönlüme uygun gelmezse
han babamız Cakıp-bay'ı
yalancı bilelim biz!"
Erkenden kalkıp yiğitler,
yürük atlara atladılar,
yavru boğalar gibi zıplayıp,
efendilerinin yanına geldi yiğitler.

'Kanıkeyge baram!' dep,
örköçü biyk, moynu uzun,
corgo basık çoñ kula,
corugu tıñ Ak-kula,
ak kañgı ör sırdıgaş
Ak-kulaga tokutup,
alaça köpçük saldırıp,
altın bıştan tarttırıp.
Manas Ak-kulaga mingen soñ,
Kanıkey koştop cürgön soñ,

Kanıkey'e varalım diye,
sırtı yüksek, boynu uzun,
yürük giden bu Ak-kula'ya
dinç yürük bu Ak-kula'ya
maden işlemeli eyerini
Ak-kula'ya vurdurdu,
üstüne minder koydurdu,
sonra altın koşumu çektirdi.
Manas Ak-kula'ya bindi,
Kanıkey'e gitti.

kan balası Kanıkey
ubaalı kerim kişi eken,
tura kaldı o cerden.
Eki kısı bar eken-
çakırıp aldı Kanıkey.
Çıçaladay sarı kıs,
çıçaladay kara kıs
çakırıp alsa Kanıkey,
moyundarı koykoyot,
bogoktou salaktayt,

Han çocuğu Kanıkey
uzak görüşlü bir insan idi.
Oturduğu yerden kalktı.
İki hizmetçi kızı vardı,
onları çağırdı Kanıkey.
Yanan odun gibi sarı kızı
yanan odun gibi kara kızı
çağırınca Kanıkey
kuğu gibi boyun büküp,
gerdanını titreterek,

keleñker çaçpak bir kuçak
may soorıda çalkıldayt,
bala kuştay kalkıldayt,
baltırganday solkuldayt.
Eki kıska aytat deyt:
'Kabılanım, ay carkın töröm
Er Manas kele catır,
kabılanım, kün carkın töröm
Kan Manas kele catır!-
Atın tosup alıñar!
Birin eşik açıñar!
Birin Ak-kulanı alıñar!
Sart bayloon' salıñar!
Törömö arak-şerbet aş berip

saç örgülerinin süsü bir kucak
tombul kalçasında şıkırdar,
yavru atmaca gibi kımıldar,
baldıran gibi hışırdar.
Bu iki kıza dedi ki:
Kaplanım, ay ışığı, efendim,
Er Manasım geliyor,
kaplanım, gün ışığı efendim,
Han Manasım geliyor!
Kalkın onu bekleyin!
Biriniz kapıyı açın!
Biriniz Ak-kula atı alın!
Atı Sartlar gibi bağlayın!
Efendime tatlı aşlar verin,

tañ-tamaşa kılalık,
çıñdırmaluu kökördü
abdıradan alalık,
arak kuyup berelik,
çorogo sarpay cabalık,
at mingizip alalık,
bir ton kiygizip salalık!
Iskatı bolso kılalık,
kısmatına turalık!'
Keldi batır Er Manas,

eki birdey kıstarı,
birin Ak-kula alat deyt,
birin eşik açat deyt.
Birin Sart bayloon' salat deyt.
Altın sandık abdıra
suurup aldı araktı,
kırk çoro kelip olturdu,
kırk çoro kelip oltursa,
çorogo berdiñ araktı,
çorogo berseñ araktı,

çorolor ala üygö kiret deyt.
Kan balası Kanıkey
'Çorogo sarpay cabam!' dep
ak korcundu oodırdı-
keñ Kaşkardan aldırgan,
arabaga saldırgan,
on ekiden topçu kadagan,
mıltık ogu cadagan

ak küröke torgoy köz,
cakası altın, ceñi ces,
alıp captı sarpaydı.
Kiyip aldı çorolor.
Cana ak korcundu oodırat-
çüştödön köynök kiygizet,
tubardan dambal kiygizet!
Tamaşaga batırat-

zevkli bir şenlik yapalım!
Zincirli deri tulumları
boyunlarından alalım!
Rakı doldurup verelim!
Yiğitleri giydirerek,
hep atlara bindirelim,
güzel kürkler giydirelim!
Her şeyi güzel hazırlayıp
hizmetine duralım biz!"
Derken Er Manas gelince,

kızlar denileni yaptı,
biri Ak-kula'yı aldı,
öbürü kapıyı açtı,
biri Sart usulü atı bağladı.
Altın sandıktan alıp
keskin rakıyı çıkardı.
Kırk yiğit gelip oturdu,
kırk yiğit oturunca
yiğitlere rakı verdiler,
yiğitlere rakı verince

yiğitler alaca eve girdiler.
Han çocuğu Kanıkey,
yiğitleri şenlik kıyafetiyle
donatmak için,
beyaz deri torbaları boşalttı,
ta Kaşgar'dan getirttiği,
arabalara yüklettiği,
on iki düğmeyle süslü
tüfek kurşunu işlemez,

ak çayır kuşu gözlü
yakası altın, yeni bakır kıyafetleri
alıp giydirtti.
Yiğitler bunları giyinince,
Kanıkey ak deri torbaları yine
boşalttı
İnce gömlekler giydirdi,
pamuktan gömlekler giydirdi!
Erleri hayrete düşürdü!

136 keñ Taşkenden aldırgan,
arabaga saldırgan,
kaşka taman ceke ötük
kak butuna kiygizet!
Barına sarpay kiygen soñ,
çorolor turup kuanat:
'Kanıkey cakşı eken!' dep.
Kayıp-kandın Kara-börük
karmatıp aldı taladan,

andan mınday cok ele!
Atalıktın ak dölöt,
andan mınday cok ele-
Şooruktun kısı Akılay,
andan mınday cok ele!
Ak söök kandın balası
akıl artık kişi eken,
abıdan makul bala eken!'

153 Çorolor ketti kuanıp.
Çorolor ketse kuanıp
emdi Manas catkan soñ,
'At semirip tüs bolot,
bos kıroo tüşüp küs bolot,
erender catıp buk bolot-
emdi cortmok boldu!' deyt.
Altay tolgon köp Kalmak
Ay-kanga oop catat deyt:
Künköy tolgon köp Kalmak
Kün-kanga oop catat deyt-

sooda kılıp catat deyt.
Anda Manas ayttı deyt:
'Altay tolgon köp Kalmak,
Künköy tolgon köp Kalmak
ortosun tosup alalı!
Tildi karmap salalı!
Attanalı, cortolu!
Ak-kulanı tartıñar!
Attanıp sapar çıgalı,
ak kañgı ör sırdıgaş
Ak-kulaga tokutup!'

Ta Taşken'den getirttiği
arabalara doldurttuğu,
değerli çizmeleri
ayaklarına giydirdi.
Hepsi böyle giyinince,
yiğitler pek sevindiler:
"Kanıkey fevkaladeymiş,
Kayıp Han'ın kızı Kara-börük'ü
cenk yerinden yakalatmıştı,

o böyle şeyler vermedi!
Ak servet Atalık
bize böyle şeyler vermedi o!
Şooruk'un kızı Akılay,
hiç böyle bir şey vermedi!
Ak-kemik hanın çocuğu
çok akıllı bir insanmış,
pek güzel bir kadınmış!"

Yiğitler sevinçle gittiler,
yiğitler sevinçle gidince,
Manas burada kalınca,
atlar semirip gevşedi,
boz kırağı düşüp güz geldi,
erler de tembel oldu,
"Artık yürüyüş zamanı geldi!" dedi.
Altay'ı dolduran Kalmuklar,
Ay Han'ın idaresinde yaşıyorlardı.
Künköy'ü dolduran Kalmuklar,
Kün Han idaresinde yaşıyorlardı.

Ticaret yapıp yaşıyorlardı.
İşte Er Manas dedi ki:
"Altay'ı dolduran Kalmukların
Künköy'ü dolduran Kalmukların
arasına gidip bakalım!
Sözlerinden bir haber kapalım!
Atlara binip gidelim!
Ak-kula'yı getirin!
Ata binip sefere çıkalım!
Benim alaca eyeri alıp
Ak-kula'ya vurun!"

Kaşka taman cek' ötük
Ak-kulaga teppey ırgıp mingen soñ,
kan balası Kanıkey
karmay aldı Manastı
Kan Manaska ayttı deyt:
'Aybanga karşı kün-gö cat, töröm,
ciyirme beşte caşıñ, cılıñ bars,
töröm,
oşu bıyıl müçölüñ, töröm,
atka karşı ay ele, töröm,

erge karşı cıl ele, töröm!'
Karmay alsa Manastı,
'Koy! Koy!' dese, bolgon cok,
Kanıkeydin tilin algan cok!
Manastın açuu caman keldi deyt-
on ekiden örgön buldursun,
çapsa kulak tundursun,
tartıp iydi Kanıkey!-

Daraydan kılgan köynögü
cik ciginen sögülüp,
bermet-minen şurusu
col üstünö tögülöt!
Kan balası Kanıkey
kars-kars külüp ciberdi:
'Açuuñdu basa kör, töröm!
Akılıña tüşö kör, töröm!
Bargan coon basıp kayt, töröm!
Bag aldırıp andan kayt, töröm!
Cortkondon coluñ coşulsun, töröm!

Çizmesini üzengiye değirmeden
Ak-kula atına sıçradı.
Han çocuğu Kanıkey,
Manas'ı yakaladı,
Han Manas'a dedi ki:
"Hayvanlar için bu uğursuz bir gün,
efendim,
pars yılında yaşın yirmi beş,
efendim,
bu yıl senin doğduğun yıl, efendim,
atlar için bu uğursuz bir yıl,
efendim,

erler için bu uğursuz bir yıl,
efendim!"
Manas'ı yakalayıp da
"Dur! Dur!" dediyse de Manas
aldırmadı,
Kanıkey'in sözüne kulak vermedi!
Manas fena hiddetlendi.
On iki örgülü kamçıyı,
vurunca kulaklarda uğuldayan
kamçıyı
Kanıkey'e savurdu!

Daray ipeğinden gömleği
dikişlerinden söküldü.
Mercanının boncukları
yol üstüne saçıldı.
Han çocuğu Kanıkey,
kah kah gülerek dedi ki:
"Hiddetini yeniver, efendim,
aklın ile iş gör, efendim,
git düşmanı yen de gel, efendim,
baht kazan da dön gel, efendim!
Yürüdüğün yollar düz olsun,
efendim.

Coldoşuñ Kıdır koşulsun, töröm.
Kanıkey kirdi üyünö.
Batır Manas bastırdı.
'Keçe kelgen Kanıkey
Kan Manastı karmadı-
bis nemene bolduk?' dep,
Şooruktun kısı Akılay
Manastı karmay aldı deyt:
'Aybanga karşı kün-gö cat, töröm,
ciyirme beşte caşıñ, cılıñ bars,
töröm,

oşu bıyıl müçölüñ, töröm,
attanbaçı, ay carkın, töröm,
attanbagın, kün carkın, töröm.
Atka karşı ay ele, töröm,
erge karşı ay ele, töröm,'
Manas aytat katınga:
'Arınap sürök cedirgin, çirkin,
Kanıkey tilin albagan, çirkin,
seniñ tiliñdi alambı, çirkin?
Tartıp iydi Er Manas!-

Daray kılgan köynögü
cik ciginen sögülöt,
bermet-minen şurusu
col üstünö tögülöt!-
Kargap turup kaldı deyt.
Manas bolboy cürüp kaldı deyt.
'Barganıñan kelbe, töröm.
Kaytıp üyüñ körbö, töröm.
Kanıkeydi kuçpa, töröm.

yoldaşın Hızır olsun, efendim!
Sonra şen Kanıkey evine girdi.
Bahadır Manas atını sürdü.
"Yeni gelen Kanıkey
Han Manas'ı yakaladı,
başımıza neler geldi?" diyerek
Şooruk'un kızı Akılay
Manas'ı yakaladı:
"Hayvanlar için bu uğursuz bir gün,
efendim,
pars yılında yaşın yirmi beş,
efendim,

bu yıl doğduğun yıl, efendim,
ata binme, ay ışığı, efendim,
ata binme, gün ışığı, efendim.
Bu ay atlara uğursuz bir ay,
bu ay erlere uğursuz bir ay,
efendim.
Manas kadına dedi ki:
"Lanetli yaratık, çirkin şey!
Kanıkey'in dediğini yapmadım,
çirkin,
senin sözünü dinler miyim, çirkin?
Kamçıyı savurdu Er Manas!

Daray ipek gömleği
dikişlerinden söküldü!
İncilerle mercanları
yol üstüne saçıldı!
Kadın ona lanet etti.
Fakat Manas aldırmadı.
"Gidip de gelmez olasın, efendim.
Bir de evini görmez olasın,
efendim,
Kanıkey'i kucaklayamaz olasın,
efendim,

Bülküldöktön tartpa, töröm,
Kara oozuña kan tolsun, töröm.
Kayrılgısız kün tuusun, töröm.
Kargap turup kaldı deyt.
Manas ketip cürgön soñ,
Bar-köldü basıp öttü deyt,
Tör-köldü tuura keçti deyt,
Kozu-başı, Koymorok,
anı basıp öttü deyt.

yumuşak etini tutamaz olasın,
efendim,
ağzına kanlar dolsun, efendim,
uğursuz günün doğsun, efendim.
Kadın böyle lanet etti.
Manas yola koyuldu,
Bar-köl'den geçti,
Tör-köl'ü aşıp geçti,
Kozu-başı'yla Koymorok'tan
basıp geçti.

241 Üydö catkan Kanıkey
keretinde bildi deyt,
kereminde tuydu deyt.
Asıl cerden akırat,
töö kötörgön balbandı
Kanıkey özü çakırat:
'Asıl cerde daldalım,
töö kötörgön balbanım,
koş' attı kolgo al!' deydi.
'Koş' attı kolgo algan soñ,
asıl tuugan törömö
cetip kabar ber!' deydi.
Ak-kıyaga konomun,

Evde oturan Kanıkey,
keskin zekasıyla bildi,
algılarıyla sezdi.
Asil kadın yerinden seslendi,
deve kaldıran pehlivanı
Kanıkey çağırttı:
"Asil yerden seçilmiş,
deve kaldıran pehlivanım,
yanına bir de yedek at al,
yedek atı aldıktan sonra
asil doğan efendimin
yanına git, benden haber sal.
Ak-kıya'da oturuyor, de,

254 ak-bos bee soyomun!
A Kudayga calınıp,
tülöö kılıp cürömün!
Kögüçkön körsö, cünün kes!-
Kara bettin, köp sayrasa, tilin kes!
Sagıskan körsö, cünün kes!-
Kara bettin, köp sayrasa, tilin kes!
Akılaydın üyünö
töröm kelip catsın!" de!
"Sarı suun' töksün!" de!

bir ak kısrak kestirmiş, de,
Allah'a yalvarıyor, de,
pek çok dua ediyor, de!
Güvercin görürsen tüyünü kes!
Çok öterse kaltağın dilini kes!
Saksağan görürsen tüyünü kes!
Çok öterse kaltağın dilini kes!
Akılay'ın evinde
efendim gelip kalsın, de.
Sarı suyu döksün, de,

Kargışı algış bolsun!" de!"
Asıl cerde daldal kul,
töö kötörgön balban kul
Bar-köldün başın sayramda
cetip ayttı Manaska.
Batır Manas bolgon cok:
'Katından tilin aldı,' dep,
'Kaytıp üygö ketti,' dep,
'Çorolorgo kantip coop beremin?'
dep,
bolboy cürüp ketti deyt.

laneti hayıra çevrilsin, de."
Asil yerden seçilen kul,
deve kaldıran pehlivan kul,
Bar-köl'ün en yüksek yerinde
yetişip Manas'ı buldu.
Bahadır Manas razı olmadı.
"Kadının sözüne uydu,
kalkıp yurduna döndü! derler,
sonra ben yiğitlere ne cevap
veririm?" dedi,
sözüne kulak asmayıp çekip gitti.

274 Manastın kuş uykusu keldi deyt,
baktası karış Ak-olpok
aykıranıp saldı deyt.
Cılkıçının Taşşa-bek
kaşına Manas keldi deyt,
uktap catıp aldı deyt.
Corgo basık çoñ kula,
corugu tıñ Ak-kula
çoodurata bastırat!

Manas'ın kuş uykusu geldi,
kalın pamuklu zırhını
geniş açıp yere serdi.
Çoban Taşşa-bek'in
yanına geldi,
uzanıp yattı Manas.
Yürük kula atı,
dinç yürüyüşlü Ak-kula
yeri tepiyor!

Çorolordu karasañ,
kaskanat bolup kele catat,
aldı kiynin çırmaptır,
Ak-kula tuura-tuura kalıp kele
catat!
Almambet turup mını aytat:
'E çorolor, beri toktoçu,
Aygır-calı bos töñdö
karool karay berçi eleñ!

Yiğitlere bakarsan
sel gibi geliyorlar,
öndeki arkadaki hep bir güruh,
Ak-kula dosdoğru geliyor.
Almambet şunu dedi:
'Ey yiğitler beri durun,
Aygır-calı'nın boz tepesinde
etrafı gözetleyin.

291 Sen Ak-baltanın uulu Bolotum,
sen kıraan Çalbay, Şuutum,
sen Koñguroolu-baydın Koşabış,
törtöö meni erçiçi!'
Almambet-minen beş çoro
Aygır-calı bos töñgö
tegereten maradı,
cer arıtıp karadı:

Sen Ak-balta'nın oğlu Bolotum
sen yakışıklı Çalbay, sen Şuutum,
Koñguroolu-bay'ın oğlu sen
Koşabışım
Siz dördünüz, benimle gelin!"
Almambet ile birlikte beş yiğit
Aygır-calı'nın boz tepesinden
etrafı gözetlediler,
dört tarafa bakındılar,

körüngöndö körünöt,
körünbösö kök tütündöy sozulat.
Bir adamsat kele catat!
Almambet bardı Manaska.
Manaska kelip ayttı deyt:
'Tömön kire barganda, beem,
atımdı minip celsem, beem,

tokoyluu cerden tossom, beem,
Aygır-calı töbödön, beem,
añdıp karap tursam, beem?-
Önü şüttüü körünöt,
közü ottuu körünöt,
sakalı cok takırday,
deni bolso, kapırday-
kele catat bir adam!
Emdi kanteyn, carkın-ay, töröm?'
Anda Manas sen ayttıñ:

'Kabılan tuugan Almambet,
bir adamsat körünsö,
tegi-cayın suratıp
bir çorunu ciberseñ!'
Almambet batır turdu deyt,
çorolorgo cürdü deyt:
'Kıykırık küsöp kirgensiñ,
kırktın başı Kırgınım,
Kırım bir curttan kelgensiñ,
Boz-çolok minip celseñçi,

tokoyluu cerden tossoñçu,
añdıp karap tursañçı!
Anda kelet bir adam-
sakalı cok takırday,
deni bolso, kapırday-
karmap algın balanı,
akıret caydan buragın!
Oşu balanın tegi-cayın suragın!'
Boz-çoloktu mindi Kırgın-çal
eñgi-deñgi celet deyt,

görünen görülür,
görünmeyen, mavi duman gibi
yükselir.
İşte bir atlı adam geliyor.
Almambet Manas'a gitti,
Manas'a gidince dedi ki:
"Demin geri gelirken,
atımı sürüp gelirken,

ormanda etrafı gözlerken,
Aygır-calı'nın tepesinden
etrafı gözlerken
yüzü toprak gibi uçuk,
gözü ateş gibi yanan
sakalı yok, çenesi çıplak,
görünümü kafir gibi
bir adam geliyordu.
Söyle ne yapayım, beyim?"
O zaman sen Manas dedin ki:

"Kaplan doğan Er Almambet,
orada bir adam gördünse,
kim olduğunu anlamaya
bir yiğidi gönder sen!"
O zaman Almambet kalkarak,
yiğitlerin yanına gitti:
Her zaman çığlıkla giren
kırkların başı, Kırgınım,
Kırım yurdundan gelmiştin,
Boz-çolok adlı atına bin de

ormanlık yerde git gözle,
orada gözcülük et sen!
Oradan bir adam geliyor,
sakalı yok, çenesi çıplak,
görünümü kafir gibi.
Bu oğlanı yakala sen,
yakasından yakala!
Bu oğlanın kim olduğunu soruştur!'
Boz-çolok'a bindi Kırgın-çal,
rüzgar gibi gitti,

ombu-dombu celet deyt,
tokoyluu cerden tosot deyt.
Aygır-calı töbödön
añdıp karap turat deyt.
Bala ötüp bara atat,
Boz-çolok mingen Kırgın-çal
mında kelgen balanı
kaçırıp karmay aldı!
Bala kılçayıp karay saldı:

'Möndü, möndü, möndü!' dep,
'Körkü, körkü, körkü?' dep,
'Sayın, sayın, sayın!' dep,
'Altay, altay, altay?' dep.
Anda ayttıñ Kırgın-çal:
'E sakal cok takır kul,
deni bolso kapır kul,
"Möndü!" degen nemene?
"Körkü?" degen nemene?
"Sayın!" degen nemene?
"Altay?" degen nemene?
Sen "Asalamdan salam!" deseñçi!
Men "Alaudan eleyki salam!"
desemçi!'
Bala turup ayttı deyt:

'Salamıñdı bilbeymin,
eligiñdi bilbeymin.
"Altay, altay?" degenim-
"Amansıñbı?" degenim.
"Körkü, körkü?" degenim-
"Körüştüñbü?" degenim.
"Cabı, cabı?" degenim-
"Cakşısıñbı?" degenim!
Men törölü curttan kelemin,

deli gibi gitti,
ormandan kestirme geçti.
Aygır-calı'nın tepesinden
etrafını gözetledi.
Delikanlı tam oradan geçerken
Boz-çolok'un üstünde Kırgın-çal,
yakınlaşan bu çocuğu
kovalayıp yakaladı!
Çocuk yan gözle bir bakıp:

"Möndü, möndü, möndü!" dedi.
"Körkü, körkü, körkü?" dedi.
"Sayın, sayın, sayın!" dedi.
"Altay, Altay, Altay?" dedi.
Kırgın-çal da dedi ki:
Ey sakalsız takır, kul,
görünümü kafir kul,
"Möndü!" acep ne demek?
"Körkü?" demek ne demek?
"Sayın!" demek ne demek?
"Altay?" demek ne demek?
Sen "Selamünaleyküm!" de ki
ben de "Aleykümselam!" diyeyim.
Delikanlı dedi ki:

"Senin selamını bilmem,
Aleykümünü bilmem ben,
"Altay, altay?" demekle ben
"Sağlığın nasıl?" diyorum.
"Körkü, körkü?" demekle ben,
"Selamladın mı beni?" diyorum,
"Cabı, cabı?" demekle ben,
"İyi misin?" diyorum!
Beyli yurttan geliyorum,

törönö kebim aytamın!
Kanduu curttan kelemin,
kanına kebim aytamın!
Töröñ kaysı boluçu,
tölöñgüt kaysı boluçu,
kanıñ kaysı boluçu,
karañ kaysı boluçu?'
Kırgın-çal tutup aytat:

'Kula baytal mingen kuu bala, baykuş,
menin töröm surasañ, baykuş,
astındagı Ak-kula, baykuş,
Bolçoruu-toodın señirdey, baykuş:
üstündögü töröbüs, baykuş,
obodo kökkö teñirdey, baykuş,
tiygen eken töröbüs, baykuş!
Törönü istep netemin, baykuş?'
Kula baytal mingen kuu bala,

kuulcugan şum bala
çılbırdı kagıp ciberdi,
kolunan çıgıp ketti deyt,
takımga çalıp aldı deyt,
koltukka kısıp saldı deyt.
Kula baytal oozu kattuu at eken-
çüdöp cürüp bergen soñ,
oktop kele catkan Almambet:

Sarı-alanın başına
bek urunup kalgan soñ,
kaşka taman ceke ötük
üzöñgüsü butunan
çıgıp ketti Almambetke!
Ay kulagın casat deyt,
çolpondoy közün açat deyt,
kılçayıp karap salat deyt.
Salamdı üyrönüp kalgan kuu bala

beyine sözümü söyle!
Hanlı yurttan geliyorum,
yalnız beyle konuşurum!
Senin beyin kimdir burada?
Hizmetkar kimdir burada?
Senin hanın kimdir burada?
Hanının halkı kimdir burada?"
Kırgın-çal şunu dedi

"Kula kısrağa binen kurnaz oğlan, a baykuş,
beyimi soruyorsan, a baykuş,
altında Ak-kula var onun, a baykuş
Bolçoruu dağının zirvesi gibi, a baykuş
üzerinde efendimiz, a baykuş,
Tanrı gibi göklere erişiyor, a baykuş,
erişiyor efendimiz, a baykuş!
Efendiyi görmek istemen neyine gerek, a baykuş?"
Kula kısrağa binen delikanlı,

bu kurnaz kafir çocuğu,
yuları öyle çekti ki
(Kırgın'ın) elinden fırlayıp gitti,
dizlerine doladı onu,
koltuğuna sıkıştırdı.
Kula kısrak sert ağızlı bir at idi,
sürmek için mahmuzlayınca,
ok gibi Almambet göründü.

Sarı-ala'nın başına
sıkıca sokulmuş,
değerli çizmeleri,
ayağındaki üzengiler,
Almambet'in ayağından savruldu!
Ay kulağını açtı o,
yıldız gözlerini açtı o.
Yan gözle bir baktı.
Selamı öğrenmiş olan kurnaz çocuk

Almambetke salam beret deyt.
Elik aldıñ Almambet.
Almambet turup aytat deyt:
'Kula baytal mingen kuu bala, baykuş,
közüñ ottuu körünöt, baykuş,
önüñ şüttüü (?) körünöt, baykuş.
Atka minip kastırdıñ, baykuş,
kaydan beri astırdıñ, baykuş?

Atka minip celesiñ, baykuş,
kaysı caktan kelkasıñ, baykuş?
At suramak kelbetten, baykuş,
er suramak sürnöttön, baykuş!
Atıñ cooru, er arık, baykuş,
kaysı caktan kelesiñ, baykuş?'
Kuu bala turup mını aytat:
'Atı cakşı ay carkın, töröm,
teksis kişi deysiñbi, töröm?

Törölü curttan kelemin, töröm!
Bir saga aytamın, töröm,
aytamın-da kaytamın, töröm.
Bilbesem-de coluñ bar, töröm!
Körbösöm-dö kürüşkömün koluñ ber, töröm!
Almambettin kolun karmay aldı deyt:
'Kanduu curttan kelemin, töröm!
Kanım saga aytamın, töröm!
Aytamın-da kaytamın!

Almambet'e selam verdi.
Almambet "Aleykümselam!" dedi.
Almambet dedi ki:
"Kula kısrağa binen kurnaz oğlan, a baykuş,
gözün ateşli görünüyor, a baykuş,
yüzün soluk görünüyor, a baykuş,
ata binmiş geliyorsun, a baykuş,
nereden geliyorsun, a baykuş?

Ata binmiş koşturup, a baykuş,
nereden geliyorsun, a baykuş?
Atı görünüşünden, a baykuş,
eri adabından bilirsin, a baykuş,
atın zayıf, er sıska, a baykuş,
nereden geliyorsun, a baykuş?"
O zaman kurnaz oğlan dedi ki:
"Adı güzel, ay ışığı, efendim,
evsiz barksız mı sandın beni, efendim,

beyli yurttan geliyorum, efendim,
yalnız sana söylerim, efendim,
söyleyip geri döneceğim, efendim.
Duymamış olsam da yolun açık olsun dersin, efendim,
görmemiş olsam da ver elini,
gördüm seni, efendim!"
Almambet'in elini tutup:
"Hanlı bir yerden geliyorum, efendim,
hanımı sana söyleyeyim, efendim,
söyleyip yurda döneyim, efendim,

428

A süyünçü, ay carkın, töröm,
Bu süyünçü, kün carkın, töröm!
Süyünçümdü bat' bergin, töröm!
Bat' berseñ-de tes bergin, töröm!
Matoodan çeçpey töö bergin,
töröm,
bokçodon çeçpey ton bergin,
töröm!
Kan atası Cakıp-bay, töröm,
altı caşar ekende, töröm,
Kozkamanday inisi, töröm-

ben bir elçiyim, ay ışığı, efendim,
bir elçiyim, gün ışığı, efendim,
bu elçiye dua et, efendim,
dua edersen tez et, efendim,
bağını çözmeden deve ver,
efendim,
uçkurunu çözmeden kıyafet ver,
efendim,
han babası Cakıp-bay'ın, efendim,
altı yaşında iken, efendim,
Kozkaman adında bir küçük kardeşi
vardı, efendim,

Altay tolgon köp Kalmak, töröm,
Ay-kan kelip çapkanda, töröm,
Künköy tolgon köp Kalmak, töröm,
Kün-kan kelip çapkanda, töröm,
Kozkamanday inisi, töröm,
Kalmakka tüşüp ketiptir, töröm!
Kalmakka barıp cayn' alıp, töröm,
Kıtaydan barıp üy alıp, töröm,
Kırımga barıp curt alıp, töröm!

Altay'ı dolduran Kalmuklarla,
efendim,
Ay Han gelip yağmaladığında
efendim,
Künköy'ü dolduran Kalmuklarla,
efendim,
Kün Han gelip yağmaladığında,
efendim,
küçük kardeşi Kozkaman, efendim,
Kalmuk'un eline düşmüştü,
efendim.
Kalmuk içinde yaşadı, efendim.
Çin'e gidip ev aldı, efendim,
Kırım'a gidip yurt aldı, efendim,

Köçüp kelet Kozkaman, töröm!
Beş törödöy uulu bar, töröm!
Beş uulunun içinde, töröm!
kabagı biyk, köz üñür, töröm,
kara niyet Kökçököz, töröm-
ak-sakalı ol eken, töröm!
Birin atı Börbölcün, töröm,
birin atı Dörbölcün, töröm,
birin atı Çagalday, töröm,
birin atı Agalday, töröm!
Köçüp kelet Kozkaman, töröm!
Talaga cügü taraktap, töröm,

şimdi o Kozkaman geliyor,
efendim,
onun beş efendi oğlu var, efendim,
beş oğlunun içinde, efendim,
alnını çatmış, gözleri çukur,
efendim,
kötü niyetli Kökçököz var,
Kozkaman'ın akıl hocası o, efendim!
Birinin adı Börbölcün, efendim,
birinin adı Dörbölcün, efendim,
birinin adı Çagalday, efendim,
birinin adı Agalday, efendim!
Kozkaman buraya göçüyor,
efendim,
yük hayvanlarının yankısı
bozkırda, efendim,

kele catat Kozkaman, töröm!'
Kuu balanın kebin ukkan soñ,
kabılan tuugan Almambet
Sar'alaga miniptir,
Er Manaska barıptır,
ukkan kebin aytıptır.
Emdi Manas aytat deyt:
'Eldüü cerden çogultup, çorom,
ekçep algan koy-kaşka, çorom,
kalıktuu cerden çogultup, çorom,

Kozkaman geliyor, efendim!"
Kurnaz çocuğun dediğini duyunca,
kaplan doğan Almambet,
Sarı-ala'ya bindi,
Er Manas'ın yanına gitti.
İşittiği sözü anlattı.
O zaman Manas dedi ki:
"Kalabalık yerlerden seçip aldım,
yiğitlerim,
sizleri, kıymetli seçkinlerim,
yiğitlerim
halkı çok yerlerden seçip aldım,
yiğitlerim,

kaalap algan sap-kaşka, çorom,
barıñ birdey erender, çorom,
barıñ birdey berender, çorom,
sundurup nayza tartpagan, çorom,
katınga sırın aytpagan, çorom,
barıñ birdey koy-kaşka, çorom!-
Kula baytal kuu bala, çorom,
kubulcugan şum bala, çorom,
süyünçülöp kep aytat, çorom,
süyünçüsün bereli, çorom!

sizleri, kıymetli seçkinlerim,
yiğitlerim,
hepiniz birsiniz erlerim, yiğitlerim,
hepiniz kuvvette birsiniz,
yiğitlerim,
sapladığınız kargıyı geri
çekmediniz, yiğitlerim,
kadına sır açmadınız, yiğitlerim,
erlikte hep birsiniz, yiğitlerim!
Kula kısraktaki şu çocuk,
yiğitlerim,
kurnaz hilekar oğlan, yiğitlerim,
bir elçi sözü söylüyor, yiğitlerim,
müjde parası verelim ona,
yiğitlerim!

478 Kayıp-kandın Kara-börük, çorom,
karmatıp aldım taladan, çorom,
bir Almambet baladan, çorom!
Atalıktın ak dölöt, çorom,
çakırtıp aldım üyünön, çorom,
andan merset cog-ele, çorom:
kimge berem süyünçü, çorom:
Şooruktun kısı Akılay, çorom,
andan merset cog-ele, çorom-
kimge berem süyünçü, çorom?

Kayıp Han'ın kızı Kara-börük'ü,
yiğitlerim,
cenk yerinde yakalattım,
yiğitlerim,
Almambet'e delikanlı iken,
yiğitlerim!
Ak servet Atalık'ı, yiğitlerim,
evinden getirtip aldım, yiğitlerim
ona başlık vermedim, yiğitlerim,
kime müjde parası vereyim,
yiğitlerim,
Şooruk'un kızı Akılay'a, yiğitlerim,
ona başlık vermedim, yiğitlerim,
kime müjde parası vereyim,
yiğitlerim?

Kan balası Kanıkey, çorom,
andan merset cog-ele, çorom-
kimge berem süyünçü, çorom?
Menin atam Cakıp-bay, çorom,
özü calgıs kiş' ele, çorom!
Cumurtkadan ak elem, çorom,
bir eneden tak elem, çorom,
canıs edim kıyadan, çorom,
canıs edim uyadan, çorom,
bir tuuganım cok edi, çorom!

Han kızı Kanıkey'e, yiğitlerim,
ona başlık vermedim, yiğitlerim,
kime müjde parası vereyim,
yiğitlerim?
Benim babam Cakıp-bay,
yiğitlerim,
tek başına bir adam, yiğitlerim!
Yumurtadan ak idim, yiğitlerim,
anamın bir tek çocuğuyum,
yiğitlerim,
yalnız indim kayadan, yiğitlerim,
yalnız indim yuvadan, yiğitlerim,
hiç akrabam yok idi, yiğitlerim!

498 Anın beri cagında, çorom,
arkamda kuyruk cog-ele, çorom,
astımda calı cog-ele, çorom-
er calgısı bal' elem, çorom,
kimge berem süyünçü, çorom?
Bir tuuganım Kardıgaç, çorom,
on beşte erzek bal' ele, çorom,
cek' ötüktü cet' albay, çorom,
soor ötüktü bat' albay, çorom:

Sonra, ondan sonra, yiğitlerim,
arkamda kuyruk yok idi, yiğitlerim,
önümde yele yok idi, yiğitlerim,
ben tek doğmuş çocuğum,
yiğitlerim,
kime müjde parası vereyim,
yiğitlerim?
Kız kardeşim Kardıgaç, yiğitlerim,
on beş yaşına erdi, yiğitlerim,
değerli çizme giyecek kadar
büyümedi, yiğitlerim.
pabuç giyecek kadar büyümedi,
yiğitlerim,

tegi kayın cog-ele, çorom-
men kimge berem süyünçü, çorom?
Anın beri cagında, çorom,
Bagdı-döölöt baybiçe-
kimge berem süyünçü, çorom?-
kolotton üydü kördübü, çorom,
koynotton cılkı taptıbı, çorom,
cıbıttan üydü kördübü, çorom,
cılgadan cılkı taptıbı, çorom?

hiç akrabam yok benim, yiğitlerim,
ben kime müjde parası vereyim,
yiğitlerim?
Ondan başka bir de, yiğitlerim,
Bagdı-döölöt baybiçe
kime vereyim müjde parası
yiğitlerim?
Vadide evleri gördü mü, yiğitlerim,
çukurda atları gördü mü,
yiğitlerim,
boğazda evleri gördü mü,
yiğitlerim,
ırmakta atları gördü mü, yiğitlerim,

Kolotton üydü ol körsö, çorom,
koynotton cılkı ot tapsa, çorom,
cıbıttan üydü ol körsö,
cılgadan cılkı ot tapsa, çorom,
baştap alıp barıñar, çorom,
süyünçüsün beriñer, çorom!
Akret caydan burap al, çorom!
Kuu bala cayın surap kel, çorom!'
Sar'ala mindi Almambet!
Sar'ala minip celdi deyt,

vadide evleri gördü ise, yiğitlerim,
çukurda atları gördü ise, yiğitlerim,
boğazda evleri gördü ise,
ırmakta atları gördü ise, yiğitlerim,
gidin onu alıp getirin, yiğitlerim,
elçi parası verin ona, yiğitlerim!
Yakasından yakalayın, yiğitlerim!
Kurnaz oğlanın ağzını arayın,
yiğitlerim!'
Almambet Sarı-ala'ya bindi,
Sarı-ala'ya binip gitti,

kuu balaga keldi deyt,
kuu balaga ayttı deyt:
'Kula baytal kuu bala, baykuş,
közüñ ottuu bala eken, baykuş,
önü şüttü (?) bala eken, baykuş,
süyünçülöp kep ayttıñ, baykuş-
kimge beret süyünçü, baykuş?
Cumurtkadan ak ele, baykuş,
menin töröm Er Manas, baykuş,
bir eneden tak ele, baykuş-

kurnaz çocuğun yanına vardı,
kurnaz çocuğa şu sözleri dedi:
"Kula kısraktaki kurnaz oğlan, a
baykuş,
gözlerin senin pek ateşli, a baykuş,
yanakların pek soluk, a baykuş,
elçilik sözleri söyledin, a baykuş,
kime verir müjde parası, a baykuş?
Yumurtadan ak idi o, a baykuş,
benim efendim Er Manas, a baykuş.
anasından tek doğdu, a baykuş,

kimge beret süyünçü, baykuş?
Cañgıs ele kıyadan, baykuş,
menin töröm Er Manas, baykuş,
bir uyadan er canıs, baykuş-
kimge beret süyünçü, baykuş?
Astında calı cok ele, baykuş,
arkada kuyruk cok ele, baykuş;
altımışta atası, baykuş,
elüügö çıkkan enesi, baykuş-
menin töröm Er Manas, baykuş,
kimge beret süyünçü, baykuş?

kime verir müjde parası, a baykuş?
Yalnız geldi kayadan o, a baykuş,
benim efendim Er Manas, baykuş,
yuvadan tek geldi, a baykuş,
kime verir müjde parası, a baykuş?
Önünde yele yok, a baykuş,
ardında kuyruk yok, a baykuş,
altmışında babası, a baykuş,
elli yaşında anası, a baykuş,
benim efendim Er Manas, a baykuş,
kime verir müjde parası, a baykuş?

Anın beri cagında, baykuş,
Kayıp-kandın Kara-börük, baykuş,
andan merset cok ele, baykuş-
kimge beret süyünçü, baykuş?
Şooruktun kısı Akılay, baykuş,
andan merset cok ele, baykuş-
kimge beret süyünçü, baykuş?
Kan balası Kanıkey, baykuş,
alganı alt' ay bol' elek, baykuş,
betinde upa oñ' elek, baykuş,
çırlagan çiy oñ' elek, baykuş,

Hem de bundan başka, a baykuş,
Kayıp Han'ın kızı Kara-börük'ü, a baykuş,
alırken para vermedi, a baykuş,
kime verir müjde parası, a baykuş?
Şooruk'un kızı Akılay'ı, a baykuş,
alırken para vermedi, a baykuş.
kime verir müjde parası, a baykuş?
Han kızı Kanıkey'i, a baykuş,
alalı altı ay olmadı, a baykuş,
daha yüzünün boyası solmadı, a baykuş,
dikişli hasır örgüsü solmadı, a baykuş.

558 menin töröm Er Manas, baykuş,
kimge beret süyünçü, baykuş?
Anın beri cagında, baykuş,
"kolotton üydü ol körsö", baykuş,
töröm "Baştap barsın!" deyt,
baykuş!
"Cıbıttan üydü ol körsö", baykuş,
töröm "Baştap barsın!" deyt,
baykuş!'
Kuu bala turup aytat deyt:
'Törölü curttan kelemin,

törönö kebim aytamın-
aytamın-da kaytamın!
Kanduu curttan kelemin,
kan törönö aytamın-
aytamın-da kaytamın!'
Kula baytal mingen kuu bala
bu baytaldın coorın
oñdop minip alıptır,
Manastı köstöy salıptır,

benim efendim Er Manas, a baykuş,
kime verir müjde parası, a baykuş?
hem de ondan sonra, a baykuş,
boğazdan bir ev gördünse, a baykuş,
yolu göstersin diyor efendim, a baykuş,
vadiden bir ev gördünse, a baykuş,
yolu göstersin diyor efendim, a baykuş!"
Kurnaz oğlan dedi ki:
"Beyli yurttan geliyorum ben,

sözümü beye söylüyorum ben,
söyleyince dönerim ben,
hanlı yurttan geliyorum,
han efendinle görüşürüm ben,
görüşünce de dönerim, ben!"
Kula kısrağa binen kurnaz oğlan
kula kısrağın başını
sağa çevirip yoluna gitti,
doğru Manas'a gitti.

Manaska kelip aytıptır-
'Atı cakşı, ay carkın, töröm,
özü cakşı, kün carkın, töröm,
a süyünçü, ay carkın, töröm,
a süyünçü, kün carkın, töröm-
"Aytkanım calgan!" debeseñ,
köçüp kelet Kozkaman, töröm!
Kabılan tuugan Manastın, töröm,
kabarınan uguptur, töröm!
Kapır-minen Busurman, töröm,

ortosunan köçtü deyt, töröm!'
Anda ayttıñ Er Manas:
'E kula baytal kuu bala,
e kuulcugan şum bala,
anday aytpadı atekem!
Altı kapka keñ Bukar,
anı çaptım men Manas,
anday aytpadı atekem!
Ak bos attın takada,
keñ Andiyan cakada

ös tay eken Camgırçı
cılkısın tiyp alganda,
anda aytpadı atekem!
Oogandın kanı Muz-burçak,
anı çaap alganda,
kürmö tonop kiygende,
topo tonop alganda,
tonooga kızık batkanda,
anda aytpadı atekem!
Turpan curtun çapkanda,
anda aytpadı atekem!
Kırk çorogo baş kılıp,
Sar'alaga mingizip,
Almambettey çoronu

Manas'a gelip dedi ki:
"Adı güzel, ay ışığı, efendim,
kendi güzel, gün ışığı, efendim,
ben elçiyim, ay ışığı, efendim,
bir elçiyim, gün ışığı, efendim,
sözüme yalan deme, efendim,
Kozkaman göç etmiş geliyor,
efendim,
kaplan doğan Er Manas'ın, efendim,
haberini almış o, efendim,
kafirle müslümanın, efendim,

ortasına göçtü o, efendim!"
O zaman Manas dedin ki:
"Ey kula kısraktaki kurnaz oğlan,
ey kurnaz hilekar oğlan,
babam öyle bir şey demedi!
Altı kapılı büyük Buhara'yı
ben yıktım, ben Er Manas,
babam ondan bana bahsetmedi!
Ak boz atın nalları,
geniş Endican'ın kenarlarında

bir tay idi Camgırçı'nın
atlarını çapıp aldığımda,
babam ondan bana bahsetmedi!
Afganların Hanı, Muz-burçak'ı,
cenkte ben yendiğimde,
yelek yağmalayıp sırtıma
giydiğimde,
başlık yağmalayıp aldığımda,
çapul zevkini sürerken,
babam ondan bana bahsetmedi!
Turfan yurdunu yendiğimde
babam ondan bana bahsetmedi!
Kırk yiğide baş kıldığımda
Sarı-ala'ya bindirip,
Almambet yiğidi

Törö ordunda kötörüp,
Orustan Orok batırdın
on san cılkısın tiygende,
anda aytpadı atekem!
Kazılıktın oyunda,
Kar-caabastın boyunda,
Kaşgar, Carken buragan,
mıñ Kıtaydı suragan

Konur-baydı sayganda,
anda aytpadı atekem!
Sıra Ak-kula mingeli
caşım cıyırma beşte kelgeli,
maga aytpadı atekem!
Kula baytal kuu bala
korkkonuñan aytasıñ-

kokus kirip kelipsiñ!
Attan oodarıp tartıñar!
Butuna cırım köndü salıñar!
Bek bekitip alıñar!
Keñ Kol-ata oyunda,
keñ Talastın boyunda
Atekem Cakıp-bay boluçu-
Kan atekem Cakıp-bay

altındı cestey buralı,
tuugandan cayın suralı!
Bu aytkanı çın bolso,
örüşün malga tolturup,
üyün bulga tolturup,
keline kete kiygizip,
kızına kimkap kiygizip,

efendiliğe yükselttiğimde ben,
Rus bahadırı Orok'un
on sürü atını aldığımda ben,
babam ondan bana bahsetmedi!
Kazılık vadisinde
Kar-caabas suyu boyunda,
Kaşgar'la Yarkent'i baskıda tutan
bin Çinliye buyuran

Konur-bay'ı yendiğimde
babam ondan bana bahsetmedi!
Ben Ak-kula'ya bineli,
işte yaşım yirmi beş,
babam ondan bana bahsetmedi!
Kula kısraktaki kurnaz oğlan,
sen korkundan böyle diyorsun,

şaka etmeğe gelmişsin!
İndirin onu attan aşağı!
Bağlayın ayağına kayışı!
Sımsıkı bağlayın onu!
Geniş Kol-ata vadisinde
geniş Talas'ın boyunda
babam Cakıp-bay yaşar.
Han babam Cakıp-bay

altını bakır gibi burkar,
soruşturun ondan şu akraba işini!
Oğlanın dediği doğru ise
ağılını hayvanla doldurun,
evini mal ile doldurun,
geline elbiseler giydirin,
kızına işlemeler giydirin,

kap çetine sar tögüp,
eşigine ces buylaluu nar çögüp,
curt katar kılalı!
Curt tiskinin bereli!
Tabaktap dilde tartalı!
Kan kötörüp alalı!
Bu-da kebi calgançı bolso,
başın koydoy keseli,
kanın suuday tögölü!'
Sar'ala mingen Almambet
eñgi-deñgi celet deyt,
enke atkanday bolot deyt:

torbasına altın dökün,
kapısına bakır yularlı deve çekin,
insanları önüne sıra sıra dizelim!
Eline yurt dizgini verelim!
Tabakla altın sikke verelim!
Götürüp han yapalım!
Fakat sözü yalan ise,
başını koyun gibi keselim,
kanını su gibi dökelim!"
Sarı-ala'nın üstünde Almambet,
rüzgar gibi gitti,
aşık atılmış gibi gitti,

ombu-dombu celet deyt,
ord' atkanday bolot deyt!
Cürüp kelet Almambet,
Kopunu tuura basat deyt,
Irgaytını aşat deyt,
sarı-özön Çüydü kıdırıp,
bir Çoñordu aşat deyt.
Keñ Talastın boyunda,
keñ Kol-ata oyunda
Cakıp-bay aylı bar eken,
Kaba-atar koş kaşat
çıga tüştüñ Almambet.

deli gibi gitti,
ordo oyununda bir atış gibi gitti.
Böyle gidiyordu Almambet,
dosdoğru Kopu'dan geçerek
Irgaytı'yı aştı,
sarı yataklı Çu boyunca gitti,
Çonor geçidini aştı.
Geniş Talas'ın boyunda
geniş Kol-ata vadisinde
Cakıp-bay'ın yurdu vardı.
Kaba-atar'ın kenarından
aşağıya indin Almambet.

Caa-kolotto kamınıp,
kiş içigin camınıp
kan atası Cakıp-bay
korodon koyun çıgarıp,
töñdö olturgan eken deyt.
Anda ayttıñ Almambet:
'Asalamdın salam Cakıp-bay, ata!'
'Aloodan eleyki Almambet, balam!

Caa-kolot'ta sürüleri yanında,
samur kürke sarınmış
han babası Cakıp-bay,
sürüden koyunları salmış,
bir tepede oturuyordu.
O zaman Almambet dedin ki:
"Selamünaleyküm, Cakıp-bay
baba!"
"Aleykümselam Almambet, oğlum!

Barar cerge bolcol cok, balam,
sooga derge olco cok, balam-
baçım barıp, tes kayttıñ, balam!
Eleman elin çaptıñb'ay, balam?
Tokomon elin çaptıñb'ay, balam?
Kalkaman elin çaptıñb'ay, balam?
Baçıp barıp, tes kayttıñ, balam!

Yola çıkacak zaman değil, oğlum,
bu sanadır diyebileceğim hediye
yok, oğlum,
çabuk gidip erken döndün, oğlum!
Eleman halkını kırdınız mı, oğlum?
Tokomon halkını kırdınız mı,
oğlum?
Kalkaman halkını kırdınız mı,
oğlum?
Çabuk gidip erken döndün, oğlum!

679 Nemeni kılıp cürösüñ, balam?
Ak-kula aman barb'eken, balam?
Kan töröm aman barb'eken, balam?
Kay cerden kayttıñar, balam?'
Almambet ayttı bu kepti:
'Tooba süyünçü, atekem!
Süyünçümdü bat berçi, ata!
Bat' berseñ-de, tes berçi, ata!

Derdin nedir, oğlum?
Ak-kula'nın sağlığı iyi mi, oğlum?
Han efendimin sağlığı iyi mi,
oğlum?
Hangi taraftan geldin, oğlum?"
Almambet şu sözleri dedi:
"Müjdemi isterim, atam!
Müjdemi hemen ver, ata!
Dua edersen çabuk et, ata!

Korodon bölböy koy berçi, ata!
Matoodan çeçpey töö berçi, ata!
Bokçodon çeçpey ton berçi, ata!
Sen atadan sıskanda, ata,
sen eneden tuuganda, ata,
neçe agayın kişi eleñ, ata?'
Cakıp-bay turup aytat deyt:

Sürüden ayırmadan koyun ver, ata!
Takımını çözmeden deve ver, ata!
Bohçadan çıkarmadan giyim ver,
ata!
Sen babandan ilkah olunurken, ata,
sen anandan doğduğunda, ata,
kaç erkek kardeştiniz, ata?"
Cakıp-bay o zaman dedi ki:

694 'Tuugandan kabar uktuñb'ay,
botom,
aynalayn Almambet, botom?'
Almambet turup aytat:
'Atı cakşı ay carkın, ata,
özü cakşı kün carkın, ata,
Altay tolgon köp Kalmak, ata,
Ay-kan kelip çapkanda, ata,
Künköy tolgon köp Kalmak, ata,
Kün-kan kelip çapkanda, ata,
senin iniñ Kozkaman, ata

"Akrabamdan bir haber mi aldın,
oğlum,
canım Almambet, oğlum?"
O zaman Almambet dedi ki:
"Ey adı güzel ay ışığı, ata,
ey kendi güzel gün ışığı, ata,
Altay'ı dolduran Kalmuklarla, ata,
Ay Han gelip yağmaladığında, ata,
Künköy'ü dolduran Kalmuklarla,
ata,
Kün Han gelip yağmaladığında, ata,
senin kardeşin Kozkaman, ata,

tüşkön eken Kalmakka, ata.
Asıl tuugan töröm-ey, ata,
Kalmaktan kabar uguptur, ata!
Üç küröñtüü Kalmaktan, ata,
köçüp kelet Kozkaman, ata!
Törölösö, törö emes, ata,
Kan törömdön kem emes, ata!
Beş törödöy uulu bar, ata-
birinin atı Börbölcün, ata,
birinin atı Dörbölcün, ata,

Kalmuk'un eline düşmüş, ata.
Asil doğan efendim, ata,
bunu bir Kalmuk'tan haber aldı,
ata!
Üç koyu al atla yol alan Kalmuk'tan
ayrılmış, ata,
göçüp geliyor Kozkaman, ata!
Efendi desen, efendi değil, ata,
han efendimden de kem değil, ata!
Beş tane efendiden oğlu var, ata,
birinin adı Börbölcün, ata,
birinin adı Dörbölcün, ata.

714 ak-sakalı Kökçököz, ata,
birinin atı Çagalday, ata,
birinin atı Agalday, ata!
Köçüp kelet Kozkaman, ata!'
Cakıp-bay mını aytat:
'Aynalayn ay carkın, botom,
Kuday kılgan cañgıstay, botom,
öydö çıksa öbök cok, botom,
ıldıy tüşsö cölök cok, botom:

astında calı cok ele'i, botom,
arkada kuyruk cok ele'i, botom,
cañgıraktuu kıyadan, botom,
Alda Taalam bir Kuday, botom,
özü kılgan cañgıs bu, botom!
Tuugan uksa, süyünsün, botom,
tuşman uksa, küyünsün, botom!
Kuday kılgan tentek ay, botom,
kayta cakşı boluptur, botom!

ak sakallısı Kökçököz, ata,
birinin adı Çagalday, ata,
birinin adı Agalday, ata,
göçüp geliyor Kozkaman, ata!"
Cakıp-bay şimdi dedi ki:
"Var ol, ay ışığı, yavrum,
Tanrı beni yalnız bıraktı, yavrum,
yukarı çıksam destek yok, yavrum,
aşağı insem yardım yok, yavrum,

önümde yele yok, yavrum,
arkamda kuyruk yok, yavrum,
kayanın aksi sedasından başka,
yavrum,
Allah Taala bir Hüda, yavrum,
beni yalnız bıraktı, yavrum!
Akrabadan haber alan sevinsin,
yavrum,
düşmandan haber alan yanar,
yavrum!
Tanrı'nın ateşli yarattığı, yavrum,
artık her şey güzel olacak, yavrum,

Keçe kan atekeñ Cakıp-bay, botom,
altı caşar ekende'i, botom,
Kozkamanday inis'ay, botom,
tüştü ele Kalmakk'ay, botom!'
Üydö olturgan baybiçe
alakanı çap koydu,
kötün cerge tak koydu-
çıñırıp çıktı baybiçe:
'Cıgılgan arça baştagan, kak baş,
cırtılgan barça bettegen, kak baş!
Cañgısıma Manaska, kak baş,
kattuu kün tuugan turbaybı, kak baş?
Cañgısıma Manaska, kak baş,
karañ tün tuugan turbaybı, kak baş-

dünkü han baban Cakıp-bay, yavrum,
altı yaşında iken, yavrum,
küçük kardeşi Kozkaman, yavrum,
Kalmukların eline düşmüştü, yavrum!"
Evde oturan ihtiyar kadın
ellerini birbirine vurdu,
tak diye yere oturdu,
yalvararak geldi baybiçe:
"Bayılana ardıç getirirler, ey budala,
yırtık yere yama yamarlar, ey budala,
bir tek oğlum Manasıma, ey budala,
katı gün doğmadı mı, ey budala?
Bir tek oğlum Manasıma, ey budala,
kara gün doğmadı mı, ey budala?

Beş börü bir börünü talasa, kak baş,
talap cese etine, kak baş,
erkin toyorbu börü, kak baş?
"Tuuganı-minen tus kuyul!", kak baş:
Kalmaktan kelgen tuuganıñ, kak baş,
astı saga el bolbos, kak baş!
Kıtaydan kelgen tuuganıñ, kak baş,
astı saga curt bolbos, kak baş!
"Börbölcün" attuu oñorbu, kak baş?
"Dörbölcün" attuu oñorbu, kak baş?
"Agalday" attuu oñorbu, kak baş?
"Çagalday" attuu oñorbu, kak baş?

Beş kurt bir kurda saldırsa, ey budala,
saldırıp etini yerler, ey budala,
ete doyar mı kurtlar, ey budala?
akraba ile ekmek mi yenir, ey budala?
Kalmuk'tan gelen akrabaların, ey budala,
sana boyun eğmez, ey budala!
Çin'den gelen akrabaların, ey budala,
sana tabi olmaz, ey budala!
Börbölcün sana uğur mu getirir, ey budala?
Dörbölcün sana saadet mi verir, ey budala?
Agalday saadet mi getirir, ey budala?
saadet mi verir sana Çagalday, ey budala?

"Kökçököz" attuu oñorbu, kak baş?
"Kozkaman" attuu bolorbu, kak baş?
"Tuuganıñ-minen tus kuyul!", kak baş:
kanday şumduk aytasıñ, kak baş?'
Baybiçe basıp kelgen son,
Cakıp-baydı çaap ciberdi!
Cakıp-bay mını aytat deyt:
'Asıl eçek sayıpsıñ, çirkin!
Kuday kılgan mayıpsıñ, çirkin!
Orto ceriñ oydurgan, çirkin,
emçegiñ koydurgan, çirkin!
Akılı cokton aytasıñ, çirkin!-
"Cañgısıma kayta cakşı boldu!" dep, çirkin,
"kanatı butak büttü!" dep, çirkin,

kayta cakşı körsöñçü, çirkin!'
Kars-kars külüp Cakıp-kan,
katkırıp karap kaldı deyt.
Andan ketip Almambet,
ne kıların bilbedi.
Kan balası Kanıkey
kantip coop ber'albay,
'Aytsambı? Aytpasambı?',
ırgılcıñ bolup kele catat.
Ubaalı kerim (?) kiş'eken.
Kan balası Kanıkey
basarına erinet,
küçügüttöy kerilip,
moyndoru koykoyup,

Kökçököz saadet mi getirir, ey budala?
Kozkaman saadet mi verir, ey budala?
Ye bakalım ekmeğini akraban ile, ey budala:
Ne konuşuyorsun sen, ey budala?"
Baybiçe böyle çıkıştıktan sonra
Cakıp-bay'ı dövmeğe başladı!
Cakıp-bay şunu söyledi:
"Fena bir ihtiyarsın, çirkin!
Allah'ın sakat kıldığı, çirkin!
Orta yerini oyduran çirkin,
memelerini sallandıran, çirkin,
akılsızlıktan böyle diyorsun, çirkin!
Biricik oğlumuza iyi oldu bu, çirkin,
kanatları çıktı diye, çirkin,

sen de bizimle sevin, ey çirkin!"
Kah kah gülerek Cakıp Han,
katılarak kadına baktı.
Oradan ayrıldı Almambet,
ne yapacağını bilmiyordu.
Han çocuğu Kanıkey'e
ne diyeceğini bilemiyordu,
"Söylesem mi, söylemesem mi?",
Ne yapacağını şaşırmıştı.
Gayet asil bir insandı,
han çocuğu Kanıkey,
ağır ağır yürüyerek geldi,
enik gibi kurulup,
boynunu edayla çevirip

786 bogoktoru salañdap,
keleñker çaçpak bir kuçak
may soorında şalkıldayt,
bala kastay kalkıldap,
çıncırluu kökör koltuktap,
Kanıkey basıp kele catat.
Altın caydan akırat-
kan balası Kanıkey
Almambetti çakırat:
'Sar'ala mingen ay carkın, uul,
Sar'ala başın bura tur, uul!

Astıñ cerge tura tur, uul!
Barar cerge bolcol cok, uul,
"Sooga!" derge olco cok, uul!
Tokomon elin çaptıñbı, uul?
Kalkaman elin çaptıñbı, uul?
Kayra tartıp keldiñbi, uul?
Kabılanım ay carkın, uul,
tokoydo ayuu bettengen, uul,
beleste colbors baştangan, uul,
teskey cakka kıştagan, uul.

807 koy boorunday kara kan, uul,
oñ kolunan uştagan, uul,
köt cagınan karasañ, uul,
kırk kişinin çañı bar, uul,
bet cagınan karasañ, uul,
beş aydar tügü bar, uul!
Kabılanım ay carkın, uul,
Kan töröm amanbı, uul?
Ayında sapar köp cürsöñ, uul,

gerdanını sallayıp,
saç örgülerinin süsü bir kucak
tombul kalçasında şakırdatıp
yavru kaz gibi kımıldayıp,
şıkırtılı su tulumu koltuğunda
Kanıkey gelmişti.
Altın yerinden bağırdı,
han çocuğu Kanıkey
Almambet'i çağırdı:
"Sarı-ala'ya binen ay ışığı oğul,
Sarı-ala'nın başını çevir, oğul,

olduğun yerde dur, oğul!
Yola çıkacak zaman değil, oğul,
bu sanadır diyebileceğim hediye
yok, oğul,
Tokomon halkını kırdınız mı, oğul?
Kalkaman halkını kırdınız mı, oğul?
Sonra da geri dönüp geldin mi,
oğul?
Kaplanım, ay ışığı oğul,
yüzü ormandaki ayıyı andıran,
oğul,
başı dağdaki kaplana benzeyen,
oğul,
gölgeli yamaçta kışlayan, oğul,

doğduğunda koyun ciğeri
büyüklüğünde bir kan pıhtısını,
oğul,
sağ avcunda tutan oğul,
arkasına bakarsan, oğul,
kırk kişinin tozu var, oğul,
önüne bakarsan, oğul,
beş örgülü saçı var, oğul,
kaplanım, ay ışığı, oğul,
han efendim iyi mi, oğul?
Bir ayda bir çok sefere çıkarsan,
oğul,

ay aşırıp ol kesseñ, uul,
ala cürgön sayıp cok, uul,
kadır biler katın cok, uul!
Cıl aylanıp ol kesseñ, uul,
"Köynökkö kir!" dep, "Ketet!" dep, uul,
"Köönü çögöt törömnün bolot!" dep, uul,
bir cañgaktın közünön, uul,
kıl korcunnun közünön, uul,
oodarıp açıp karasañ, uul,

çüştödön köynök birö bar, uul,
tubardan köynök birö bar, uul,
torgundan köynök eköö bar, uul,
bargadan köynök beşöö bar, uul,
baçay köynök altoo bar, uul-
"Barın alıp kiyseñ!" dep, uul,
bir cañgakka tıkamın, uul!
Anı alıp kiygen son, uul,

kuru kelgen çerüünün, uul,
soogalmak anç'emes, uul,
kuru kelgen mergendin, uul,
"Şıralga!" demek anç'emes, uul!
Baçım barıp tes kayttıñ, uul:
barıñ aman barsıñbı, uul,
barıñ esen barsıñbı, uul?'

bir aydan uzun gezersen, oğul,
yürünecek yolun sonu yok, oğul,
kadir bilecek kadın yok, oğul!
bir yıl gidip gezeceksen, oğul,
bir gömlek giy de öyle git, oğul,
efendimin gönlünü daralmasın, oğul,
heybenin bir gözünden, oğul,
kıl heybenin gözünden, oğul,
boşaltıp bakarsan, oğul,

beyaz patiskadan gömlek var, oğul,
tubar ipeğinden gömlek var, oğul,
torgun ipeğinden iki gömlek var, oğul,
beş kadife gömlek var orada, oğul,
baçay ipeğinden altı gömlek var, oğul,
gömleklerin hepsini giy diye, oğul,
bir çantaya koydum ben, oğul,
hepsini alıp giyince, oğul,

eli boş gelen orduya, oğul,
sefa geldin hediyesi vermedin demezler, oğul,
eli boş gelen avcının, oğul,
hediyesini vermedin demezler, oğul!
Çabuk gidip erken geldin, oğul,
sağlığın yerinde mi, oğul,
işlerin yolunda mı, oğul?"

Anda ayttıñ Almambet:
'Ay süyünçü, ay carkın, ceñe,
bat' berseñ-de, tes berçi, ceñe!-
Korodon bölböy koy berçi, ceñe,
matoodan çeçpey töö berçi, ceñe,
bokçodon çeçpey ton berçi, ceñe!
Menin atam Cakıp-bay, ceñe,
altı caşar ekende, ceñe,

O zaman Almambet dedin ki,
"müjde, ay ışığı, yenge,
dua edersen çabuk et, yenge,
sürüden ayırmadan koyun ver,
yenge,
takımını çözmeden deve ver, yenge,
bohçadan çıkarmadan giyim ver,
yenge!
Benim atam Cakıp-bay, yenge,
altı yaşında iken, yenge,

Kozkamanday inisi, ceñe,
on beş caşar ekende, ceñe,
Altay tolgon köp Kalmak, ceñe,
Ay-kan kelip çapkanda, ceñe,
Künköy tolgon köp Kalmak, ceñe,
Kün-kan kelip çapkanda, ceñe,
Cakıp-baynın inisi, ceñe,
Kozkaman tüşkön Kalmakka, ceñe,

küçük kardeşi Kozkaman, yenge,
on beş yaşında iken, yenge,
Altay'ı dolduran Kalmuklarla,
Ay Han gelip yağmaladığında,
yenge,
Künköy'ü dolduran Kalmuklarla,
yenge,
Kün Han gelip yağmaladığında,
yenge,
Cakıp-bay'ın küçük kardeşi, yenge,
Kozkaman, Kalmukların eline
düşmüş, yenge,

Kalmakka barıp el bolup, ceñe,
Kıtayga barıp curt bolup, ceñe,
kabılan tuugan Manastın, ceñe,
kabarın ukkan oşu cerde, ceñe.
"Men tuuganga baram!" deyt, ceñe.
Köçüp kelet Kozkaman, ceñe!
Beş törödöy uulu bar, ceñe,
ol uulunun içinde, ceñe,
kabagı biyik, közü üñür, ceñe,
kara niyet Kökçököz, ceñe,

Kalmuklarla gidip beraber yaşamış,
yenge,
Çinlilerin içine karışmış, yenge,
kaplan doğan Manas'ı, yenge,
memleketinde duymuş o, yenge,
"akrabama gideyim ben" diye,
yenge,
göçüp geliyor Kozkaman, yenge!
Beş tane efendi gibi oğlu var onun,
yenge,
oğullarının içinde, yenge,
alnını çatmış, gözü çukur, yenge,
sert huylu Kökçököz, yenge,

köçüp kelet Kalmaktan, ceñe!'
Kan balası Kanıkey
anda turup ayttı deyt:
"'Kozkaman" degen nemeni?
"Kökçököz" degen nemeni?
"Börbölcün" degen nemeni?
"Dörbölcün" degen nemeni?
"Çagalday" degen nemeni?
"Agalday" degen nemeni?

Men korkomun Kalmaktan!
Kalmaktan kelgen koş aygır
astıbıska curt bolbos,
üstübüskö el bolbos!-
Kelini kete kiygen son,
kempir kuyruk çaynasa,
kızı kolkop kiygen son,
semis atka mingen son,
semisçilik kılgan son,
cañıs tuuma törömdü
şert alışıp kelgen son,

beş börü bir börünü
talasa, ol koyobu?
Talap cese kişini
etine erkin toyobu?
Kel, törömö ayta bar,
özü mayıp bolbosun,
öz boyuna dos bolsun!
Attanganda korkomun
atañdın eli, ay carkın!
Sar'ala başın bura tur!'

Kalmuk'tan göçüp geliyor yenge!"
Han çocuğu Kanıkey
o zaman dedi ki:
Kozkaman'dan bana ne?
Kökçököz'den sana ne?
Börbölcün'den bana ne?
Dörbölcün'den bana ne?
Çagalday'dan bana ne?
Agalday'dan bana ne?

Ben Kalmuklardan korkarım!
Kalmuk'tan gelen bir çift aygır,
bizim insanımıza denk olamaz,
bizim büyüklerimizle olamaz!
Gelinleri elbiseler giyse de,
ihtiyarı kuyruk çiğnese de,
kızları eldiven giyinip süslenip
semiz bir atlara binse de,
bol ikram görse de,
yalnız doğan efendim ile
antlaştıktan sonra

beş kurt bir kurda
saldırsa iş biter mi?
İnsana saldırıp yeseler,
etini yemekle doyarlar mı?
Gel, efendime söyle, de ki:
kendine zarar verdirmesin,
kendi insanına dost olsun!
Babanın adamları ata bindiğinde
korkuyorum ben, ay ışığı!
Çevir Sarı-ala'nın başını!"

Çıncırluu kökördü
koltuktan suurup aldı deyt,
çını kese kuydu deyt,
Sar'alanın üstünön
kan balası Kanıkey
Almambetke sundu deyt,
Sar'ala mingen Almambet
kıya tartıp aldı deyt,
"Arakı" degen açuu baş
Almambet alıp cuttu deyt,
bura tartıp celdi deyt.
Sar'ala mingen Almambet

Şıngırdayan zincirli tulumu,
koltuğundan çıkardı,
çini kaseyi doldurdu,
Sarı-ala'nın üstünden
han çocuğu Kanıkey
kaseyi Almambet'e sundu,
Sarı-ala'nın üzerinde Almambet,
atın başını geriye çekti,
rakı denilen acı içkiyi
Almambet bir yudumda içti,
atının başını çevirip rüzgar gibi
uçtu
Sarı-ala'ya binen Almambet,

Asaloodan salam, ay carkın, töröm!'
'Alodan aaleyki salam,
ay carkın, töröm,
öñ kün carkın, töröm!
[?] on tört kün [?], töröm,
menin atam Cakıp-bay, töröm,
kan atekem [?] suradım, töröm,
tuugannın cayın suradım, töröm!
Senin atañ Cakıp-bay, töröm,
Almambet [?] [?], çorom?'
[?] törö mını aytat:
Kozkamanday inisi, töröm,
Künköy tolgon köp Kalmak, töröm,

"Selamünaleyküm, ay efendim!"
"Aleykümselam, gün [?], [?]!
Sen [?] [?], yiğidim!
[?] [?] dedi, yiğit [?],
Ay Han gelip yağmaladığında,
efendim,
Künköy'ü dolduran Kalmuklarla,
efendim,
Kün Han gelip yağmaladığında,
efendim,
Kula kısrağa binmiş
[?] gümüş [?] verin baykuşa,
yüzünü gözünü yıkasın, baykuş!
Haydi [?] [?], baykuş!
Müjdemi [?] [?],
dönünce, [?] baykuş,

Kün-kan kelip çapkanda, töröm,
tüşkön eken Kalmakka, töröm.
Batır Manas turdu deyt-
Kula baytal mingen
kuu bala, baykuş,
kuulcugan şum bala [?], baykuş,
cüz-butun [?], baykuş!
[?] kumgan beriñer, baykuş!
[?] [?] albaspı, baykuş?
Bederdüü kumgan beriñer, baykuş.
[?] kaytsañ, baykuş,
möröyüñ artık [?] kılarmın, baykuş!'

sana daha çok şey [?],

Andan son ayttı çorogo:
'Barın birdey koy-kaşka, çorom,
[?] sar'kaşka, çorom,
Ak-kula atım albas, çorom,
[?] [?] [?], çorom!
Cañıdan tuugan kelet, çorom,
örülügün bereli, çorom!-
Andan sapar [?], çorom!
[?] [?], çorom,
eriksek, kulan atarbıs, çorom,
erikpesek künündö bir
möröygö batarbıs, çorom!

Ak-kula [?] [?] yeter.
buradan öteye sefer
[?] etmeyelim, yiğitler!
sıkılırsak kulan [?],
sıkılmazsak cenk
oyunları yaparız, yiğitler!

953 Kayta kelip cürdü deyt,
cürüp kelip Er Manas.
Irgaytını aştırıp,
sar'özön Çüydü bastırıp,
kele catat Er Manas!
Kelerin bildi Kanıkey
altımış baştuu ak ordoo.
Arakı, şerbet aş cıyat,

Ondan sonra yola düştüler,
Er Manas da yola düştü,
Irgaytı'yı atla aştı,
sarı yataklı Çü'yü de geçti,
gelmekte idi Er Manas!
Geldiğini anladı Kanıkey
altmış kubbeli ak saraya.
Rakı, şerbet, aş yığdı,

kazı-minen cal cıyat.
'Barıñgı töşök basat!' dep,
'Batır töröm kelet!' dep,
'Bülküldöktön tartat!' dep.
Kabılan tuugan Er Manas
örköçü biyk, seyri bas,
corgo basık göy kula,

atkan tañday sürültüp,
arkarday sanın türültüp,
Ak-kula-minen kele catat,
at baylabas akırga
Ak-kulanı bayladı,
eñgen-eesi biyk boş ordoo
eñkeyip kirdi Er Manas-
tokoydo ayuu bettengen,

beleste colbors baştangan,
çıyan köstüü, çap caaktuu,
Kırk Çilten başında,
Kıdır azır kaşında-
köt cagınan karasa,
kırk kişinin çañı bar:
bet cagınan karasa,
beş aydar tügü bar!

Teskey cakka kıştagan,
koy boorunday kara kan
oñ koluna uştagan,
kölöködö köön öskön,
köönü-minen örg'öskön,
aşıktuu cilik cotosu,
Cakıp-baydın botosu-
asıl tuugan Er Manas
üygö kirip olturdu!
Bura tartsa, bolbogon,
bukadan talim algan kul:

kazı ile bumbar yığdı.
"Yatağa uzanacak şimdi!
Bahadır efendim geliyor!
Yumuşacık etimden beni kendine
çekecek!" dedi.
Kaplan doğan Er Manas,
sırtı yüksek at üstünde,
sıkı yürük at üstünde

tan ağarır gibi yavaş,
arkar gibi süzülüp,
Ak-kula atla geliyordu,
kimsenin at bağlamadığı ahıra
Ak-kula atını bağladı,
yüksek ve ak çadıra
eğilip girdi Er Manas,
yüzü ormandaki ayıyı andıran

başı dağdaki kaplana benzeyen,
çıyan gözlü, basık yanaklı,
Kırk Çilten başında kolluyor,
Hızır hazır yanında.
Arkasına bakarsan
kırk kişinin tozu var,
önüne bakarsan,
beş örgülü saçı var!

Gölgeli yamaçta kışlayan,
doğduğunda koyun ciğeri
büyüklüğünde bir kan pıhtısını
sağ avcunda tutan,
gölgelikte erkekliğe ulaşan,
gönlü ile yükselen,
aşık kemiği ilik dolu,
Cakıp-bay'ın yavrusu,
asil doğan Er Manas,
eve girip oturdu!
Düşman tartaklayacak olsa
sarsılmayan,
boğadan talim alan kullar,

kayra tartsa, bolbogon,
kamandan talim algan kul-
koy-kaşka atka mindi deyt,
kabılan tuugan tentektin
ak ordoo tüştü deyt.
Tañ tamaşa kıldı deyt,
tamaşa kılıp cattı deyt-
arakı, şerbet aş içet,
kazı-minen cal cedi.
Kan balası Kanıkey

basarına erinet,
küçügüttöy kerilet,
moyndoru koykoyot,
bogoktoru salañdayt,
kazıları egilet,
karındarı eşilet,
keleñker çaçpak bir kuçak,
may soorıda şalkıldayt,
bala kastay kalkıldayt,
küdörüdöy bılkıldayt,
çıncırluu kökör koltuktap
çını kese kolgo alat,
kırk çorogo kıdırata köp beret.

Arakı, şerbet aş içip,
ala kuuga kirgen son,
çorolor tañ tamaşaa batkan son,
tüş eñkeyip kelgen son,
uluu beşim bolgon son,
mañ-mañ ürdü Bay-töböt!
Bay-töböt ünün ukkan son,
'Kokuy, serek, oñbosun!
Çık, it!' dep çıga kalat deyt,
kılçayıp karap salat deyt-
kele catat Kalmaktar!
Talaga cügü taraktap,
ıdırçagı şaraktap,
köçüp kelet Kozkaman.

geriye itse kımıldamayan,
deveden talim alan kullar,
bu seçilmiş cenkçiler ata bindiler,
kaplan doğan ateşli canın
ak sarayına geldiler.
Büyük bir şenlik yapıldı,
şenlik de uzun sürdü,
rakı, şerbet aş içtiler,
kazı ile bumbar yediler.
Han çocuğu Kanıkey,

evin içinde salındı,
enik gibi kuruldu,
boynunu edayla çevirip
gerdanını salladı,
karnına tohum ekilmiş,
karnı eşilmiş,
saç örgülerinin süsü bir kucak,
tombul kalçasında şakırdıyor,
yavru kaz gibi kımıldayarak,
ceylan gibi titreyerek,
koltuğunda şarap tulumu,
elinde de çini kase,
kırk yiğide bol bol verdi.

Rakı, şerbet içip yemek yiyip,
biraz sarhoş olunca,
yiğitler şenliğe dalınca,
öğle vakti gelip de
namaz vakti olunca
bir havlamadır Bay-töböt'te!
Bay-töböt'ün havlamasını işitince
"Allah kahretsin seni!
Defol buradan, köpek!" diyerek
çıktılar,
dört taraflarına baktılar,
gelmekte idi Kalmuklar!
Yük hayvanları bozkırda
yankılanıp,
eyerleri şakırdayıp,
geliyordu Kozkaman.

Astı cagın karasañ,
Korcon-bozdoy atı bar,
koçogoyluu tonu bar,
kiys kaptuu kılıçı,
çötölödöy mıltıgı,
urunganı burama!
Kozkaman cayın surama!
Kök-ala sakal kulcaday
kele catat Kozkaman.
Anda Serek mını aytat:
'Aynalayn ay carkın, töröm,
aytkan tuugan oşubu?
Çarıgınan çañ çıgat,
çalbarınan çuu çıgat,

kele catat cüyölöp!
Kuday kılgan tentektin
üyün körüp salgan son,
sürdöp ketti küyölöp!-
Bu nemeni boldu?' dep,
"'Üç taş tulga bir oçok",
aynalayn ay carkın,
mının kestir'elek kök çöçök
munday caman neme bul?'
küpüröp kirdi o Serek.
Kara kanduu, kök bittüü,
cölönüş sarı Almambet,
kara kanduu, kök bittüü,

kök-cal töbö Almambet
erdin tiştep koygon son,
kösün kısıp salgan son,
'Ak bulun teñge çaçkan kul!'
Serek turup aytat deyt-
'Ak bulun teñge çaçkan kul,
Altay tolgon Kalmaktın
er öltürüp kaçkan kul,

Önüne bakarsan,
Korcon-boz isimli bir atı var,
sertleşmiş gocuktan kıyafeti var,
keçe kılıflı kılıcı,
fitilli tüfeği var,
ona rastlarsan canını sıkma,
Kozkaman'ın işine burnunu sokma!
Ak sakallı dağ koçu gibi,
geliyor işte Kozkaman.
O zaman Serek şöyle dedi:
"Ay ışığı kıymetli efendim,
sözünü ettiğin akraban bu mu?
Çarığından toz çıkıyor,
şalvarından toz çıkıyor,

bak yayan geliyor.
Tanrı'nın yarattığı bu ateşli canın
evini uzaktan görünce,
bir damat gibi geliyor!
Bu ne demek olsa gerek?" dedi.
"Üç taş ile sacayak eder bir ocak,
canım ay ışığı,
bak bunun çükü sünnet edilmemiş,
bundan kötü ne olabilir?"
Böyle söylenerek girdi eve Serek.
Kara kanlı, mavi bitli,
dağ çaylağı Almambet,
kara kanlı, mavi bitli,

kır yeleli erkek kurt Almambet,
dudaklarını ısırdı,
gözlerini kıstı,
"Gümüş parasını saçıp savuran
kul!"
dedi Serek ona,
"Gümüş parasını saçıp savuran kul,
Altay'ı dolduran Kalmuklardan
erler öldürüp kaçan kul,

öz eline batpagan,
attay tuylap catpagan,
temirden kalgan şirendi,
Kökçödön kelgen kirendi,
aram kıyal şüktür kul!'-
erkeksip kösün kısıp olturdu,
kübüröp barıp olturdu!

kendi yurdunda kalmayıp,
bir at gibi şaha kalkan,
çekiçten fırlayan kıvılcım,
Kökçö'den gelen pislik,
haram işleyen rezil kul!"
erkeksi tavırla gözünü yumup
köpürüp oturdu (Serek).

1074 Kabılan tuugan Almambet
'Ak-kulanı tart!' dedi.
Ak kañgı er sırdıgaş
Ak-kulaga tokutup,
alaga köpçük saldırıp,
altın bıştan tarttırıp,
kaşka taman ceke ötük
temir taman üzöñgü

Kaplan doğan Almambet,
"Ak-kula atı getir!" dedi.
Maden işli alaca eyeri
Ak-kula'nın üstüne vurdurdu,
alaca bir minder koydurdu,
altın kayışlı yuları çekti,
değerli çizmesiyle özengiye,
demir tabanlı üzengiye

tep mindiñ, Er Manas!
Andan ayttıñ Er Manas:
'Kars-kars kazanat, çorom,
barıñ atka miniñer!'
Çorolordu karasañ,
arakı, şerbet aş alat,
baylanıp cürdü çorolor.

basıp Er Manas ata bindi.
O zaman Er Manas dedin ki:
"Kah kah gülen yiğitlerim,
haydi atlara binin!"
Hele yiğitlere bakın,
rakı, şerbet, aş alarak,
kuşandı yiğitler.

1089 'Cañıdan kelgen tuugandın
örülügün berem!' dep,
Manas cürdü şoodırap.
Uluu-çınar başınan
Kızıl-tokoy ayagı
Kozkamandın baldarı
alıp kelip tüşürdü.
Altay tolgon Kalmaktan
köçüp kelgen Kozkaman,
kara kursak kurugur
arakı içip algan son,
mastar bolup salgan son,
arakı içip alkınat,
bala kuştay talpınat!

"Yeni gelen akrabalara
ikram yapayım!" deyip
şakırdayıp Manas çıktı.
Ulu çınarın başından
kızıl orman ayağına,
Kozkaman'ın oğullarını,
alıp aşağıya indirdi.
Altay dolusu Kalmuklardan
göçüp gelmişti Kozkaman,
bu yabani çapkınlar hep
rakı alıp içtiğinden,
sarhoş olmuşlardı,
rakıdan sallanıyorlardı,
yavru kuş gibi sendeliyorlardı!

Endi Batır Manas dagı aytat:
'Tömön kire barganda, çorom,
kıykırık ünün küsögün, çorom!
Kırktın başı, Kırgınım, çorom,
ber' orduna sen apkel, çorom!
Sar'ala mingen Almambet, çorom,
ber' orduna apkel, çorom,
Birge catsa, bir tuugan, çorom.
Asılım Sırgak sen boldun, çorom,
beri orduna sen apkel, çorom!

Altı ordo kılıp ber, çorom!
Aş kılalı kalkıma, çorom,
aga kabar beriñer, çorom!
Ak sargıldan bee soyup, çorom,
ak sarbaşıl koy soyup, çorom,
uluu tülö kılalı, çorom!
Çabardarın bay kılıp, çorom,
çabardarın may kılıp, çorom,
keline kete kigizip, çorom,
kempirge kuyruk çaynatıp, çorom,
barın birdey teñ kılıp, çorom,
egine sakal koyolu, çorom!
Erdinen murut alalı, çorom!
Din Busurman kılalı, çorom!'

Cañıdan kelgen tuuganı,
Kalmaktan kelgen tuuganı
alt' ordogo kirgisti,
egine sakal koydu deyt,
erdinen murut aldı deyt,
bismillanı bilgizip,
din Busurman kıldı deyt!
Din Busurman kılgan son,

Er Manas tekrar dedi ki:
"Tepeden inerken, yiğitlerim,
sesi pek gür, yiğitlerim!
Kırklar başı, Kırgınım, yiğidim,
onları yerlerine sen götür, yiğidim!
Sarı-ala'ya binen Almambet,
yiğidim,
onları yerlerine sen götür, yiğidim,
birlikte konaklasak da tek doğan
yiğidim-
Asılım Sırgak sen oldun, yiğidim,
onları yerlerine sen götür, yiğidim!

Altı han çadırı kuruver, yiğidim!
Aş vereyim halkıma, yiğidim,
ona haber verin, yiğitlerim!
Ak kısrak kesin, yiğitlerim,
ak baş koyun kesin, yiğitlerim,
ulu dileklerde bulunalım,
yiğitlerim!
Elçilerini zengin edeyim,
yiğitlerim,
elçilerini semirteyim, yiğitlerim,
geline gelinlik vereyim, yiğitlerim,
ihtiyarına kuyruk çiğneteceğim,
yiğitlerim,
hepsine bir ikramda bulunayım,
yiğitlerim,
çenesine sakal uzatalım, yiğitlerim,
dudağından bıyığı alalım,
yiğitlerim,
biz onu müslüman kılalım,
yiğitlerim!"

Bu yeni gelen akrabaları,
Kalmuklardan gelen akrabaları,
altı han çadırına koydular.
Çenesine sakal uzattılar,
dudağından bıyığı aldılar.
Bismillah'ı öğrettiler,
onları müslüman ettiler.
Onları müslüman edince,

asıl tentek dagı aytat:
'Egine sakal koyuppus, çorom,
erdinen murut alıppıs, çorom,
din Busurman kılıppıs, çorom,
aş kılalı, kalkım bar, çorom!
Aga kabar beriñer, çorom!
At baylabay koybosun, çorom,
ökünçüsü bolbosun, çorom!

ateşli can bu asil dedi ki:
"Çenesine sakal uzattık, yiğitlerim,
dudağından bıyığı aldık biz,
yiğitlerim,
dinini müslüman kıldık biz,
yiğitlerim,
halka bir aş verelim, yiğitlerim!
Herkese haber verin, yiğitlerim!
Bağlı hiç at kalmasın, yiğitlerim,
hakkımızda söz söyleyen kalmasın,
yiğitlerim!

1143 At baygesin aytayn, çorom!
Başkı attın baygesi, çorom,
altımış cambı sayamın, çorom;
ayakkı attın baygesi, çorom,
kızıl kuyruk nar sayam, çorom!
Çöçögün kesip alalı, çorom,
anda Aldalap salalı, çorom!
Kara-buura oosında, çorom,
uy kaymakka semirgen, çorom,
sarı mayın kemirgen, çorom,

Koşu ödülünü söyleyeyim,
yiğitlerim!
Birinci ata ödül, yiğitlerim,
altmış cambı koyuyorum,
yiğitlerim,
son gelen ata ödül, yiğitlerim,
kızıl kuyruklu deve koydum,
yiğitlerim,
şimdi sünnet edelim, yiğitlerim,
ederken Allah'a yalvaralım,
yiğitlerim!
Kara-buura ağzında, yiğitlerim,
kaymakla semiren, yiğitlerim,
tereyağıyla beslenen, yiğitlerim,

Baydın uulu Bakay-bay, çorom!
Kuday deşken dos ele, çorom,
kadır kısmet kiş'ele, çorom-
Bakayga kabar ber, çorom!'
Baydın uulun çakırdı,
Baydın uulu ol Bakay
uluu tülö kıldı deyt.
O tülödün başında
Ak-bañkılday külüktü
minip aldıñ, Er Bakay,

Bay'ın oğlu Bakay-bay, yiğitlerim,
Tanrı'nın bize bir lütfudur,
yiğitlerim,
kadir bilir kısmeti bol bir kişidir,
yiğitlerim,
Bakay'a haber verin yiğitlerim!"
Bay'ın oğlunu çağırdı,
Bay'ın oğlu Bakay da
ulu bir dilek söyledi.
O dileğin sonunda,
yürük atın Ak-bankıl'a
bindin sen ey Er Bakay

bala kastay kalkıldap,
el başkardıñ, Er Bakay!
Ak-kula mıktı attardan!
At baygesi bütkön son,
curtka dilde çaçkan son,
karagaydan tabıt cardırıp,
ara-minen tarttırıp,
meselendi kıldırıp,
moyn turuk kıldırıp,

asıl cerde daldalga,
tö kötörgön balbanga
başın bekem koydurup,
balta-minen bastırıp,
Kalmaktardın çöçögün
kerki-minen kestirip,
Busurman kılıp koydu deyt,
beş'bak namas bilgizip,
kötünö tarat taldırıp!

Kuran kitep koynunda,
bir Busurman bolgon son,
Küdröt sösü oosında
cattıñ ele Kozkaman,
altındı cestey buraşıp,
curtun akıl suraşıp.
Meselen kılıp catkan son,
atanıp cürüp bakırdı,
Kozkamandın baldarın

kırk çoro ar kimişi çakırdı!
Arakı berdi akırtıp,
at mingisti çakırtıp,
cañıdan kelgen tuugandı
okşoş sıylap çakırdı.
Bir kündördö bolgon son,
Kozkaman turup mını aytat,
baldarına dep aytat:

yavru kaz gibi kımıldayarak,
halkın başına gittin Er Bakay!
Atların hepsini yendi Ak-kula!
Yarış şenliği bitince,
halka altın saçılınca,
çam tahtaları kestirip,
aralarını yardırdı,
Bismillah dedirip,
boyunlarını eğdirip,

asil doğan bir kahramana,
şöhret salan bir pehlivana,
başını sıkı tutturup,
balta ile bastırıp
Kalmukların çükünü
bıçak ile kestirdi,
böylece müslüman etti,
beş vakit namaz kıldırıp
kıçını taharet ettirdi!

Kur'an-ı Kerim koynunda
onlar müslüman olunca,
Tanrı'nın sözleri ağzında,
Kozkaman
altını bakır gibi bürküp,
halktan akıl danışıp.
Bismillah dedikten sonra
atla gezip bağırdı,
Kozkaman'ın çocuklarını

kırk yiğidin her biri misafir çağırdı!
Rakı verip ağırladı,
binecek at verdi,
yeni gelen akrabaların
hepsine aynı şekil hürmet edildi.
Böylece bir kaç gün geçince,
Kozkaman yerinden kalkıp,
çocuklarına şöyle dedi:

'Alda, baldar, kep aytam!
Beri kara, sös aytam!
Üç küröntü Kalmaktan
köçüp kelgen cayıp bar,
talaga cügüm taraktap,
ıdırçagım şaraktap.
Altay tolgon Kalmakta (?),
baldar, anda kabar ukkanda,
Kuday kılgan Manastın

kabarın ugup köçköndö,
keldim ele tuuganga.
Kelinime kete kigisti,
kempirime kuyruk çaynattı.
Baldar, Kök-adır çıga caylañar!
Çıbırata bee baylañar!
Kurçutup kımıs cıyñar,
kuturtup arakı cıyñar!
Er Nazar tiygen kul eken-

Kuday kılgan Manastı
beri çakırıp alıñar!
Arakı berip salıñar!
At mingizip alıñar!
Makul sıylap salıñar!'
Arakı, şerbet aş cıyıp,
asıl cerden akırıp,
Batır Manas çakırıp,
bal kaynattı Manaska.

'Çakıram!' dep Çagalday
Korcon-bozgo minet deyt,
kırk çorogo barat deyt.
Batır tuugan Manaska
barıp kebin aytalbay,
Manas tipti batalbay,
'Kırk çorodon ugar!' dep,
kayta saldı Çagalday.

"Dinleyin, çocuklar, bir şey diyeceğim,
buraya bakın, bir söz diyeceğim!
Üç Kalmuk kümesinden ben
göçüp geldim buraya,
yüküm bozkırda yankılanıp,
yük eyerlerim şakırdayıp.
Altay dolusu Kalmukların yanında iken,
çocuklarım, orada haber aldım,
Hüda pesend Manas'tan.

Bu haber üzerine buraya göçtüm,
akrabalarımın yanına geldim.
Gelinlerime güzel kıyafet verdi o,
ihtiyar kadınlara kuyruk çiğnetti!
Çocuklar, Kök-adır'a çıkıp yayılın!
Genç kısrakları bağlayın,
bolca kuvvetli kımız yapın,
çokça güçlü rakı hazırlayın!
Er Nazar'ın sevdiği o

Hüda pesend Er Manas'ı
buraya aşa çağırın!
Bol rakı ile ağırlayın!
Atlara bindirip onu,
layıkıyla ağırlayın!"
Rakı, şerbet, aş hazırlatıp
asil yerden bağırıp,
Er Manas'ı çağırıp
bal kaynattı Manas'a.

Çağırmak için Çagalday
Korcon-boz'a bindi,
kırk yiğidin yanına gitti.
Bahadır doğan Manas'a
vardı söz söyleyemedi,
Manas'ın yanına çıkamadı,
kırk yiğitten haberi duyar diye,
geri döndü Çagalday.

Çaap kele catkan son,
kırk çoro turdu çogulup.
Kırk çoro kelet kastırıp,
kele catat bastırıp.
Tegerete maradı-
astı Serek oñbosun!-
kırk çoronun için karadı:
'Aynalayn ay carkın, çoro,
asılım töröm Kan eken,

özü kün carkın, çoro,
tooba töröm Kan eken!
Tekkası cok eçkidey
telmirip kantip barabıs?
Botosu cok töödöy
bosorup kantip barabıs?
Asıl cerden celka kör,
kabılan tuugan törömö
Almambet özüñ kele kör!'

Atka minip Almambet
kabılan tuugan törögö
celip özü kelet deyt.
Altın taktuu akırga
Sar'ala-minen türö tüştü.
Beli (?) kerim Kanıkey
tübürt ugup algan son,
çıncırluu kökör koltuktap,
aşkere suluu kişi eken,

akıl artık kün eken-
Kanıkey basıp çıktı deyt:
'Aynalayn ay carkın, uul,
özü cakşı kün carkın, uul,
astı töröm oygotpo, uul!
Tuugandın işi caman iş, uul!
Arakı içip bolgon son,
törömö ayıp bolbosun!
Canbaşı tolgon ok bolor,

Hemen fırlayıp gidince o,
kırk yiğit toplandı,
kırk yiğit gidip kıstırdı,
varıp bastırdı.
Atlarının ayak izleri hep yer etti.
Fakat Serek yok olası
kırk yiğide baktı:
"Ay ışığı sevgili yiğitler,
asil doğan bir efendimiz hanımız
var.

Ey gün ışığı yiğitler,
tövbe bizim bir efendimiz, hanımız
var!
Tekesi olmayan keçiler gibi
sağa sola bakınıp nasıl yola çıkarız?
Yavrusu olmayan develer gibi
neşesiz nasıl yola gideriz?
Asil olan han yerinden
kaplan doğan efendimize
Almambet kendisi gitsin!"

Atına binip Almambet
kaplan doğan efendiye
kalkıp bizzat kendisi gitti.
Altın kakmalı kapıda
Sarı-ala'yı durdurdu.
Kerim olan Kanıkey
eşinden atı işitince,
zincirli tulumu koltuğuna alıp
hepsinden güzel olan,

kızların en akıllısı olan
Kanıkey evden çıktı.
"Canım ay ışığı oğul,
kendi güzel, gün ışığı oğul,
efendimizi uyandırma, oğul!
Akrabaların işi fena iş, oğul!
Orada rakı içilince
efendine ayıp gelmesin, oğul!
Kalçaları ok dolu, oğul,

canında çoro cok bolor!
"Eki tuugan uruşsa,
er teñile tabışar,
eptep tuugan bolgon soñ,
canıdan kelgen tuuganga
uyat bolup kantem?" dep.
Çorolor keter cayına,
Borbolcün turar akırıp,
Kökçököz turar bulkuşup,

kekirtek saptuu çot bolot
karmap alar sabınan,
temir asıl kapırdın
törömö caşkay bergende,
törömö ayıp bolbosun!
Berişte tayıp ketpesin!
Özüñör barıp içip kel!
Bolso bolsun!' deydi deyt.

Akılman tuugan kul eken,
Almambet kayta celdi deyt,
kırk çorogo keldi deyt.
Kırk çorogo kelgen soñ,
Almambet turup aytat deyt:
'E, çorolor, tura tur!
Alda, töröm kas bolup,
batır töröm mas bolup,
Kanıkey, kurusun,

erteñ-minen araktı
törömö berip salıptır,
mastar bolup kalıptır!
Arakı içip alkınıp,
mastar bolup talpınıp,
töröm catıp kalıptır!
Özübüs elke baralı!
Tamaşasın körölü!
Arakı içip keleli!'

yanında yiğitleri olmayacak, oğul!
İki akraba vuruşsa, oğul,
erlikte denk olur onlar,
aynı kandan doğmuşlardır,
yeni gelen akrabalardan
korkarım zarar gelecek!
Yiğitler çıkıp gidecekler,
Borbolcün bağıracak,
Kökçököz kalkarak

süslü saplı hançerini,
sapından yakalayacak,
kafirin demir çeliği
efendimize çevrilecek.
Efendime ayıp gelmesin!
Melek kaçıp gitmesin!
Sen gidip iç de gel!
En iyisi bu olacak!"

Akıllı doğmuş bir kul olan
Almambet de geriye döndü,
kırk yiğidin yanına geldi.
Kırk yiğidin yanına gelince,
Almambet dedi ki:
"Ey yiğitler durun,
efendimizin hali fena,
bahadır efendimiz sarhoş olmuş,
kuruyası Kanıkey,

ona erken rakı vermiş,
asil doğan efendimiz de
sarhoş olup kalmış!
Rakı içip sallanınca
sarhoş olup kalmış,
efendim yatıp kalmış!
Oraya kendimiz gidelim,
şenliklerini görelim!
Rakıyı içip gelelim!"

Almambet anı aytkan soñ,
Serek turup aytat deyt:
'Almambet, kanday nemesiñ?
Ar kaçandan bir kaçan
Kanıkey tilin süylöysüñ!
Kıñayıp karap koygondo,
bir öpkönsüp kalasıñ!
Ircayıp külüp koygondo,
bir algansıp kalasıñ!
Özüm ele baram!' deyt.

Astı Serek oñbosun!-
Kök-çebiç-minen saldı deyt.
Bura tarta bergınçe,
Almambet açuu caman keldi deyt-
on ekiden örgön buldursun
tartıp iydi Serekti,
cagı ketti carılıp,
kara kan ketti cayılıp!
Serek turup ıylayt deyt:

'Kuday bardır Kalmak kul,
törömnün korduk körbösöm,
senden korduk köp tarttım!-
Almambet, saga kılbasam!'
Kayta saldı bu Serek,
"Altın Meñit" akırga
Kök-çebiçti bayladı.
Tübürt uktu Kanıkey:
butundagı cek'ötük

tarsıldata bastı deyt!-
Kanıkey cügürüp çıgıp keldi deyt!
Astı Serek oñbosun!-
epçi cakta, er cakta
tübürttü andan ugustu,
tegerene bastı deyt.
Kanıkeydey kurugur
'Kaysı cakka ketti?' deyt.

Almambet böyle deyince,
Serek varıp dedi ki:
"Almambet bu ne demektir?
Söyle ne vakitten beri,
Kanıkey'in diliyle konuşuyorsun!
Sana göz ucuyla bir bakınca
onu öpecek gibi oluyorsun!
Gülümseyip tebessüm edince
alıklaşıp kalıyorsun!
Ben kendim ona gideyim!"

Er Serek olmaz olası,
Kök-çebiç adlı atına bindi,
fakat atını döndürünce
Almambet hiddetle koştu,
on iki örgülü kamçıyı,
Serek'e indirdi.
Yanağı çatlayıp yarıldı,
kara kan akıp yayıldı!
Er Serek inleyip dedi ki:

"Kalmuk uşağı, Allah büyüktür,
efendim beni aşağılamadı,
sen beni aşağıladın!
Almambet, ben sana gösteririm!"
Serek geri döndü,
altın kakmalı kapıya
atı Kök-çebiç'i bağladı.
Kanıkey nal sesini duydu,
ayağındaki değerli çizmelerle

bir şangırtıyla geldi Serek!
Kanıkey evden dışarı çıktı,
olmaz olası Serek
önce kadınların sonra erkeklerin
tarafından dolandı,
evin etrafını dolaştı.
Kanıkey şaşırmıştı,
"Ne tarafa gitti?" diye.

Astı Serek oñbosun!-
tegerene bastı deyt,
üygö kirip keldi deyt.
'Barıñgı töşök baskan kul,
merekege batkan kul,
kün tiyginçe catkan kul,
şaşke kılıp okuym!' dep
catkan eken Er Manas.
Sarıkkı (?) aa Ak-olpok
eteginen tartat deyt:

'Akay, töröm, ne bolduñ,
batır töröm, ne bolduñ?
Kündör tiyip kalıptır,
künögö batıp kalıpsıñ!
Okuy körgön, ay carkın,
canıdan kelgen tuuganıñ
orulluk kıla çakırdı-
bir köönünö albaybı,
caman körüp salbaybı?
Batır töröm, tursañçı!'

Uyku sürö köstördü
açıp aldıñ, Er Manas,
altın tuyak cek'ötük
ak butuna saldı deyt,
kele boto çalı kur
beline bekem çalındı,
ak-kañgı er sırdıgaç
Ak-kulaga tokudu,
kaşka taman cek'ötük

temir taman üzöñgü
[teppey] ırgıp mindiñ, Er Manas!
Bastırıp bara catkanda,
kıñayıp karap salganda,
Serekti körö koygondo,
anda ayttıñ, Er Manas:
'Kokuy, Serek, ne boldu?-
Uruştan keldiñbi, Serek?

Er Serek olmaz olası
evin etrafını dolaştı,
sonra evin içine girdi.
"Yumuşak döşeğe gömülen kul,
düğün zevkine batan kul,
güpegündüz yatan kul,
öğle olmuş utan!" diye kendi
kendine,
uzanmış yatıyordu Er Manas.
Oku ile ak zırhını
eteğinden çekip sarstı Serek:

"Ey Er efendim, sana ne oldu?
Bahadır efendim, ne oldu?
Bak üstüne güneş doğmuş,
sen hala yatıyorsun.
Gözünü aç bak, ay ışığı efendim,
bak yeni gelen akrabaların seni
şerefine verdikleri ziyafete
çağırdılar.
Sonra darılmazlar mı?
Sana kızmazlar mı?
Bahadır efendim kalksana!"

Uykulu gözlerini
açtı o zaman Er Manas,
altın işleme çizmeleri
ak ayaklarına giydi,
deve derisinden kemerini
beline sımsıkı sardı.
Süslü alaca eyeri de
Ak-kula'ya koydurdu,
değerli çizmesini üzengiye

demir tabanlı üzengiye
değirmeden ata atladı Er Manas.
Sen böylece gelirken,
göz ucuyla bakıyorken
Serek'i görüverince,
sen ona dedin ki Er Manas:
"Aman, Serek, sana ne oldu?
Vuruşmadan mı geliyorsun, Serek?

Körüştön keldiñbi, Serek?
Cagıñda boldu kara kan-
bu kan kaydan boldu?' deyt.
Anda Serek sen ayttıñ:
'Atı cakşı, ay carkın, töröm,
özü cakşı, kün carkın, töröm,
birge cassam, bir tuudum, töröm,
men Manastan
kem emes, töröm!
Keçke ak teñge bulun çaçkan kul,

Altaylagan Kalmaktan,
Künköylögön Kalmaktan
er öltürüp kaçkan kul,
ös curtunda catpagan,
ös elinde batpagan,
kabılan tuugan Almambet,
oşu kul çaptı cagımdı,
kara kanım çıgardı!
Batır töröm, Er Manas,

sisten korduk körbödüm,
Almambettey Kalmaktan
men kordukti köp kördüm!
Mını-minen turbasam,
atı cakşı, ay carkın, töröm,
özü cakşı, kün carkın, töröm,
ca Almambetti alıp cür,
ca-da meni alıp cür!
Oşu kuldun kordugun

men caman kördüm, töröm!'
Anda ayttıñ, Er Manas:
'Atı cakşı, ay carkın, çorom,
özü cakşı, kün carkın, çorom,
anın beri cagında, çorom,
ak söök kandın balası-
asıl tuugan Almambet,
açuu kelse, seni urat,
açuu kelse, meni urat!'

Görüşmeden mi geliyorsun, Serek?
Yanağın kara kan içinde,
bu kan nereden geldi ki?"
O zaman Er Serek dedin ki:
"Adı güzel ay ışığı efendim,
kendi güzel, gün ışığı efendim,
doğalı seninle yaşıyorum töröm,
ben Almambet'ten
kem değilim efendim!
Bütün parasını saçan kul,

Altay'daki Kalmuklardan,
Künköy'deki Kalmuklardan
er öldürüp kaçan bu kul,
Kendi evinde yapamayan,
kendi yurdunda edemeyen
kaplan doğan Almambet,
işte bu kul vurdu yanağıma,
kara kanımı akıttı!
Bahadır efendim, Er Manas,

sizden kötülük görmedim ben,
Kalmuk olan Almambet'ten,
çok kötülük gördüm ben,
artık onunla yaşamam.
Adı güzel ay ışığı efendim,
kendi güzel ay ışığı efendim,
ya Almambet'i uzaklaştır,
yahut beni uzaklaştır!
Bu kulun ettiği kötülük,

beni çok kızdırdı, efendim!"
O zaman Er Manas dedi ki:
"Adı güzel, ay ışığı yiğidim
kendi güzel, gün ışığı yiğidim,
ama o, yiğidim,
gerçek han çocuğudur,
asıl doğan Almambet,
kızıp sana vurmuştur,
kızarsa bana da vurabilir!"

Anda Serek ıylayt:
'Kokuy, töröm, ne deysiñ?-
Ar kaçandan bir kaçan
Almambet kebin süylöysüñ!'
Cagının kanı cuugan soñ,
Batır Manas kele catat.
Tuugannaş aş içip,
araktarı mol içip,
tamaşa kılıp catkan soñ,

Kuday urdu Kalmaktı:
arakı mastar bolgon soñ,
semisçilik kılgan soñ,
kekirtek saptuu çot bolot
karmap aldı sabınan,
suurup aldı kabınan,
kagıp iydi Manastı-
Üç taş tulga bir oçok,

kestirelek kök çoçok,
çot bolot-minen kaktı deyt!
Takıyanın astına,
cası mañday üstünö
uçu barıp tiydi'le!
Alda Taala bir Kuday
arman kıldıñ Er Manas,
suu cakalay calbıstı!
Alda Taalam Küdüröt,
ne casadıñ cañgıstı?
Cañgıraktuu kıyadan,
bu Küdröt canıs kıldıñ uyadan!
Cañbaşı tolgon ok boldu,
canında çoro cok boldu!

Kızık içip ketken soñ,
kızık uruş bolgon soñ,
al atası Kozkaman
arasına tüşkön soñ,
araçalap salgan soñ,
ayrılıp kettiñ, Er Manas.
Kanıkeyge bargan soñ,
kaytıp üygö kirgen soñ,

O zaman Serek ağlayarak:
"Aman, efendim, ne diyorsun?
Her vakit sen, her zaman
Almambet'ten taraf oluyorsun!"
Yanağındaki kanı yıkayınca,
bahadır Manas beraber gitti.
Akrabalarla yemek yiyip,
bol bol rakı içip
eğlendiler, derken

Hüda Kalmukları çarptı,
rakıdan sarhoş olunca,
adamakıllı yiyip içince
içlerinden biri güzel saplı hançeri,
sapından yakaladı,
kınından çıkardı,
Manas'a sapladı,
Üç taş ile sacayak bir ocak,

sünnetsiz haliyle,
sapladı o hançerini,
takkesinin alt tarafına,
yüksek alnının üstüne
keskin ucunu değirdi.
Allahu Taala Tanrım
Er Manas'ı korudu,
su kıyısında alev gibi!
Allahu Taala, ey Tanrı,
neden yarattın bu yalnızı?
Yan bıraktın kayadan,
uzak koydun yuvadan,
kalçası oklarla doldu,
yanında hiç bir yiğit yoktu,

bu kadar içip kızışınca,
kızgın vuruşmalar olunca
babaları Kozkaman da
aralarına girerek,
birbirlerinden ayırdı.
Ayrılıp gittin Er Manas,
sonra Kanıkey'e gittin,
dönüp eve gelince sen,

Kanıkeyge sen cattıñ,
uyktap kaldıñ kaşında.
Erteñ tañ atkan soñ,
kün carıgı çıkkan soñ,
anda turduñ, Er Manas.
Erteñ turup dagı aytat,
Batır Manas akırat,
çorolordu at atınan çakırat:

'Murat-alım, Murat-bek, çorom,
mınday çapkan Kuat-bek, çorom,
ecemnen tuugan ceenim, çorom,
Elim, Seyit, eki uul, çorom,
Kazaktardın Karganday, çorom,
Mırza, caş uul, sen, çorom,
Börünün uulu Börüçüm, çorom,
Ak-kulam aksap ketkende, çorom,
altın taka, ces mıktı
bek takalap berçiñ, çorom,
Kenendin uulu Ken-canbay, çorom,
Koñguroolu-baydın

Koş-abış, çorom,
Açıktın uulu Caş-cigit, çorom,
Ümöt, Cayzan, eki uul, çorom,
tölgöçü kara Tölögüm, çorom,
coroçu Kara-badışam, çorom,
Kuu-çabdar mingen
Er Çalbay, çorom,
tündö tülkünün isin
cañılbas, çorom,
Türsün-taylak, şuutum, çorom,
tütöp turgan mıltıkka, çorom,
türö kaçırıp uruşkan, çorom,

Kanıkey ile yattın,
yanında uyuyup kaldın.
Erkenden tan ağarırken,
gün ışığı saçılırken,
o zaman kalktı Er Manas,
böyle erkenden kalkarak
bahadır Manas haykırdı,
yiğitleri adlarıyla çağırdı:

"Murat-ali, Murat-bek, yiğitlerim,
hızlı binici Kuat-bek, yiğidim,
ablamdan doğan yeğenim, yiğidim,
Elim'le Seyit, iki oğul, yiğitlerim,
Kazaklardan Karganday, yiğidim,
Mırza, genç oğul, sen de yiğidim,
Börü'nün oğlu Börüçüm, yiğidim,
Ak-kula'm aksayıp kalırsa, yiğidim,
altın nalı bakır çiviyle,
atına perçinle onu, yiğidim,
Kenen'in oğlu Ken-canbay, yiğidim,
Koñguroolu-bay'ın oğlu

Koş-abış, yiğidim,
Açık'ın oğlu Caş-cigit, yiğidim,
Ümöt, Cayzan, iki oğul, yiğitlerim,
falcı kara Tölök'üm, yiğidim,
arkadaş Kara-badışa'm, yiğidim,
Kuu-çabdar'a binen,
sen Er Çalbay, yiğidim,
gece tilki izini
şaşmadan bulan, yiğidim,
Türsün-taylak, sevgili yiğidim,
tüfekle hep nişan alan, yiğidim,
üstüne yürüyüp vuruşan, yiğidim.

karañgıda karsaktın isin
cañılbas, çorom,
Kabılan-taylak, ay carkın, çorom!
Menin enem baybiçe, çorom,
bala tappay cürgöndö, çorom,
argımak attı baylagan, çorom,
ak bos bee çaylagan, çorom!
Meke kirip ketkende,
Asret Sultan Paygambar, çorom,
menin koşçu bold'ele, çorom!

karanlıkta bozkır tilkisinin izini
şaşmadan bulan yiğidim,
Kabılan-taylak, ay ışığı yiğidim!
benim annem baybiçe, yiğidim
çocuğu olmazken, yiğidim,
semiz bir atı bağlatıp, yiğidim,
bir ak kısrak kurban etmişti,
yiğidim!
Mekke'ye gittiğinde,
Hazret-i sultan peygamber,
yiğidim,
bana yoldaşlık etmişti, yiğidim!

Birge cassa, bir
tuugan, çorom,
kursakka büssö, bir catkan, çorom,
kundakka cassa, bir catkan çorom,
ay-minen kününün, çorom,
bürö-minen bütkön kul, çorom:
asıl-minen bolotım, çorom,
bürööö-minen bütkön kul, çorom-
asılım Sırgak, ay carkın, çorom!

Birlikte konaklasa da doğarken
tek doğan, yiğidim,
ana rahmine tek düşen, yiğidim,
kundakta tek başına yatan, yiğidim,
ayı ayına, günü gününe, yiğidim,
benimle beraber doğan kul,
yiğidim,
benim gerçek çelik yiğitim,
yiğidim,
benimle beraber doğan, yiğidim,
asıl Sırgak'ım ay ışığı, yiğidim!

Tömöngö barganda, çorom,
Kırımdın elin çapkanda, çorom,
kıykırık küzöp kirgensip, çorom,
Boz-çolok mingen
Kırgınım, çorom,
Balk, Balakşan baskanda, çorom,
barıp Töştük çapkanda, çorom,
ooliya curttan kelgesin, çorom,
catık tildüü Acıbay, çorom!
Kapırdın kanı bolgunça, çorom,

Tömön'e vardığın zaman, yiğidim,
Kırım halkını yenince, yiğidim,
yan bakıp gözünü kırparsan,
yiğidim,
Boz-çolok'a binen
Kırgın'ım, yiğidim,
Belh ile Bedehşan'a girince,
yiğidim,
gidip Töştük'ü yenince, yiğidim,
evliya yurdundan geldin sen,
yiğidim,
sen tatlı dilli Acıbay, yiğidim,
kafirin hanı olmaktansa, yiğidim,

"Busurman kulu
bolom!" dep, çorom,
ak söök kandın balası, çorom,
asıl tuugan Almambet, çorom!
Cayılmıştın inisi, çorom,
Caş-kamıştın agası, çorom,
at kaytarçı Boz-uul, çorom!
Manaydın uulu Madaşım, çorom,
Tögörök curtka adaşım, çorom!

müslümana kul olayım
diyen sen, yiğidim,
gerçek han çocuğu, yiğidim,
asıl doğan Almambet, yiğidim!
Cayılmış'ın küçük kardeşi, yiğidim,
Caş-kamış'ın büyüğü, yiğidim,
at sürücüsü Boz-uul, yiğidim!
Manay'ın oğlu Madaş, yiğidim,
bütün yurda dost, yiğidim!

1515 Kök-çebiç mingen
Seregim, çorom!-
Beri kelgin kep aytam, çorom!
Çorolordon eñ kiçüü
Taz-baymat, çorom,
canı kazandı tes kaynat, çorom!
Atka çubak kün tuudu, çorom,
erender cortor kün tuudu, çorom!

Kök-çebiç'e binen
Serek, yiğidim,
buraya gel, diyeceğim var, yiğidim!
Yiğitlerin en küçüğü
Taz-baymat, yiğidim,
bize kazanı tez kaynat, yiğidim!
bugün atlara uğursuz bir gün,
yiğitlerim
erler için de uğursuz bugün,
yiğitlerim!

Eriksek kulan atarbıs, çorom,
erikpesek bir möröygö
batarbıs, çorom!
Bolcolduunun bos
töñgö, çorom,
ordo çiyip salarbıs, çorom,
oroboy dep alarbıs, çorom!
Künökörgö barıñar, çorom,

Çıkıp kulan vuralım, yiğitlerim,
yahut hedefe ok
atalım, yiğitlerim,
Bolcolduu'nun mavi
tepesine, yiğitlerim,
çıkıp biz saray kuralım, yiğitlerim,
açmadan onu alalım, yiğitlerim,
Künökör'e varalım, yiğitlerim.

1527 kündü surap salıñar, çorom!
Cañgasın bee soyuñar, çorom,
cakşı künü koş çıgarıp
koyuñar, çorom!
Ala bayrak kızıl tuu, çorom,
tübün cerge sayıñar, çorom,
başın kökkö cayıñar, çorom!
Zamberekti tars koyup, çorom,
attanıp üydön

havaya bakıp gelelim, yiğitlerim!
Orada bir kısrak keselim,
yiğitlerim,
hayırlı günü bulup
çıkarın, yiğitlerim,
al bayrakla kızıl tuğu, yiğitlerim,
yüksek yere dikelim, yiğitlerim,
başını göğe saralım, yiğitlerim!
Topları gürletip, yiğitlerim,
ata binip evden çıkıp

çıgalı, çorom!
Cañgasın aşın içeli, çorom!
Baktı-kuuray baskan soñ,
Kün-tiybesten aşkan soñ, çorom,
Kalmaktı kostoy cortolu, çorom!
At semirip tüs boldu, çorom,
bos kıroo tüşüp küs
boldu, çorom-
çoodıramakka kireli, çorom!

gidelim, yiğitlerim!
Yabancı aşını yiyelim, yiğitlerim,
Baktı-kuuray'a varınca,
Kün-tiybes'i aşınca, yiğitlerim,
Kalmuk yurduna dönelim,
yiğitlerim,
atlarımız semirince, yiğitlerim,
beyaz kırağı düşüp güz
olunca, yiğitlerim,
çadırlara girelim, yiğitlerim!

1543 Altay tolgon köp Kalmak, çorom,
Ay-kanga oop catat, çorom:
Künköy tolgon köp
Kalmak, çorom,
Kün-kanga oop catat, çorom-
arasın tosup alalı, çorom,
tildi karmap alalı, çorom!
Tildi karmap algan soñ, çorom,

Altay'ı dolduran Kalmuklar,
yiğitlerim,
Ay Han'a tabi yaşıyor, yiğitlerim,
Künköy'ü dolduran
Kalmuklar, yiğitlerim,
Kün Han'a tabi yaşıyor, yiğitlerim,
ikisinin arasında gözleyelim,
yiğitlerim,
dilden bir söz kapalım, yiğitlerim,
dilden bir söz kapınca, yiğitlerim,

Kalmaktı çaap alalı, çorom!
Kıyratalı kalasın, çorom!
Iylatalı balasın, çorom!
Bak iyilgen baktarın, çorom,
balapan kırçın çagların, çorom,
başınan kübüp tüşölü, çorom!
Cürüp sapar cortolu, çorom!'

Kalmukları basalım, yiğitlerim!
Şehirlerini bozalım, yiğitlerim!
Çocuklarını ağlatalım, yiğitlerim!
dolgun bahtlarını, yiğitlerim,
balaban yavrularını, yiğitlerim,
silkeleyip alaşağı edelim,
yiğitlerim!
Yürüyüp yolumuza gidelim,
yiğitlerim!"

Çorolordu karasañ,
Künökörgö bardı deyt,
kündü surap saldı deyt.
Ala bayrak kızıl tuu
tübün cerge saydı deyt,
başın kökkö caydı deyt!
Zamberekti tars koyup,
attanıp üydön çıktı deyt!
Bar-köldü basıp öttü deyt,
Tur-köldü tuura koştu deyt.
Kazılıktın oyuna,

Kar-caabastın boyuna,
Kün-tiybestin boyuna,
Küröböstün oyuna
Batır Manas bardı deyt.
Şoodırap kirip cattı deyt!
Üydö catkan Kökçököz
üç kündön kiyin bildi deyt.
Üç cüs kolgo baş bolup,
kötünön kuup cürdü deyt.
'Şoodırap kele catam!' deyt.

Tünü-künü altı kün
at urundu kıldı deyt.
Kökçököz Kalmak keldi deyt.
Erteñ-minen tañ atıp,
öñdü turup mını aytat,
Batır Manas kep aytat:
'Sar'ala mingen Almambet, çorom,
menin atam Cakıp-bay, çorom,

Cakıp-bay-minen bir
tuugan, çorom,
Kozkaman kak baş
kelgen beem, çorom?
Sar'ala minip sen celseñ, çorom,
Kozkamandın balası, çorom,
Kökçöközgö barsañ beem, çorom?
Altındı cestey burap kel, çorom!-

Bu yiğitlere bakarsan,
Künökör'e gittiklerini görürsün,
gün nasıl diye bakıyorlar.
Al bayrakla kızıl tuğu,
toprağa saplamışlar,
başını göğe yaymışlar!
Topları gümbürdetip
atlanıp evden çıkmışlar!
Bar-köl'ü geçip gitmişler,
Tur-köl'e doğru dönmüşler,
Kazılık vadisine

Kar-caabas suyu boyuna,
Kün-tiybes suyu boyuna,
Küröbös vadisine
bahadır Manas varmıştı.
Çadırlarını kurdurdu!
Evde kalan Kökçököz
bunu üç gün sonra duydu.
Üç yüz orduya baş olup,
o da arkasından geldi,
"Gürültüyle geliyorum!" deyip.

Gece gündüz tam altı gün
atlarını koşturdu,
Kökçököz Kalmuk geldi.
Erkenden tan ağarırken
kalkıp şu sözleri dedi,
Bahadır Manas çok söyledi:
"Sarı-ala atlı Almambet, yiğidim,
benim babam Cakıp-bay, yiğidim,

Cakıp-bay'ın
kardeşi, yiğidim,
Kozkaman buraya
geldi, yiğidim,
Sarı-ala'na bin de yola çık, yiğidim,
Kozkaman'ın oğluna, yiğidim,
Kökçököz'e git sen, yiğidim!
Altını bakır gibi bürküp, yiğidim!

Keçke Kalmaktan kelip
kelgende, çorom,
özü körgön col el'ay, çorom,
özöndüü bulak suu el'ay, çorom:
anın beri cagında, çorom,
ordoy tüşüp çalsın de, çorom!
Özü cılkı tapsın de, çorom!
Baştap alıp cürsün de, çorom!
Barıp caydı suraçı, çorom!'
Eñgi-döñgü celdi deyt,
eñke atkanday boldu deyt:

Kalmuk'tan o daha yeni
geldiği için, yiğidim,
yolları pek iyi bilir o, yiğidim,
bulak yolunu da iyi bilir, yiğidim,
o suyun beri yanından, yiğidim,
yukarı doğru çıksın, de, yiğidim,
at sürüleri bulsun, de, yiğidim!
başa geçip yol göster, de, yiğidim!
başka ne lazımmış, sor, yiğidim!"
Koşa koşa yola çıktı,
yaydan fırlamış ok gibi,

ombu-dombu celdi deyt,
ord'atkanday boldu deyt!
Kozkamandın balası
Kökçöközgö keldi deyt,
kelip caydı aytkan soñ:
'Erteñ-minen turamıs,
batır tuugan törömö
eki sap bolup cürömüs!
At cañılış bolbosun,
er cañılış ölbösün!'

vınlayarak yola gitti
yaydan fırlamış ok gibi,
Kozkaman'ın çocuğu,
Kökçököz'ün yanına gitti.
Söylenecek şeyleri dedi:
"Erkenden kalkalım da biz,
bahadır doğan efendime,
ikimiz yardımcı gidelim!
Atlar yolu şaşırmasın,
erler yolu şaşırıp ölmesin!"

Zamberekti tars koyup,
eki sap bolup cürdü deyt.
'Salkın-minen cüröm!' dep,
sırtka çıgıp ketti deyt.
Kozkamandın baldarı,
batır tuugan Er Manas
kumdu basıp cürdü deyt.
Kumdu basıp kele cassa,
karagay nayza ırgadı-

Zembereği sıkı koyup,
iki yardımcı yürüdüler,
serinlikte gitmek için
sırta çıkıp yürüdüler.
Kozkaman'ın çocukları,
bahadır doğan Er Manas,
kumlu yerden yürüdüler,
kumu yürüyüp geçince,
çam mızrağı sallandı,

Batır Manas cırgadı!
Üç-karooldan öttü deyt,
üç kün murun bardı deyt.
Üç kündön kiyin bu cerde
Kozkamandın baldarı
atın taşırkatıp salıptır,
çarıgınan çañ çıgıp,
cüdö kele catıptır,

Bahadır Manas memnun oldu!
Sonra Üç-karool'dan geçti,
üç gün yoluna gitti,
üç gün sonra bu yerde
Kozkaman'ın çocukları,
atlarını güç çektiler.
Çarığından toz çıkararak,
yorgun argın geldiler,

üç künü anda catıptır.
Anda ayttıñ Er Manas:
'Kozkamandın balası,
Kökçöközdöy bu Kalmak
karoolga barsın!' dep,
'Çalgın çalıp kelsin!' dep,
'Korcoñ-bozdu minsin!' dep,
'Kocogoymo kiysin!' dep
'Biske kabar bersin!' dep.

Batır tuugan Er Manas,
anın cayın surasa,
kabar bergen eken deyt.
'Çalgınga bargın!' degende,
içi-kardı 'şılk!' etip,
çalgınga cürüp ketti deyt,
Altaydagı Kalmakka
aralap kirip ketti deyt.

Kalmaktardın içinde
Ay-kan turgan eken deyt,
Cayzan turat canında,
Kalday turat kaşında.
Bu Kalmaktın Cayzanı
arı-beri basıptır,
aralap kirgen Kökçöközdü
Cayzan körüp saldı deyt,
körüp tanıp alat deyt:
'Atanın körü Kökçököz
Kalmak kele catat!' deyt.

Ay-kanga karap kuldurap
kabar berip saldı deyt:
'Kökçöközdü al!' dedi,
'At üstünön kötörüp
Cayzanga koşup sal!' dedi,
'Tilin surap al!' dedi.
At üstünön kötörüp
Kökçöközdü aldı deyt,
Cayzanga koşup saldı deyt,
tilin surap aldı deyt.

üç gün orada kaldılar.
O zaman Manas dedin ki sen:
"Dinle Kozkaman'ın oğlu
Kökçököz Kalmuk kalk da haydi,
nöbete var git sen,
etrafı dolaş da gel!
Korcoñ-boz adlı atına bin,
sertleşmiş gocuğunu giy,
bize oradan haber getir!"

Bahadır doğan Er Manas,
onun halini sorarsan
işte böyle emretmişti.
Onu böyle gönderince,
iki bozkır atla geçti
gönderilen gitmiş idi,
Altay'daki Kalmukların
arasından geçip gitti.

Kalmukların ortasında
yaşıyordu bu Ay Han.
Cayzanlar vardı yanında,
karşısında Kaldaylar.
Cayzan ile Kalmuklar,
ileri geri dolaşırdı.
Aralarına gelen Kökçököz'ü
bir Cayzan bakıp görünce
hemen tanıyıp dedi ki:
"Uğursuz Kökçököz,
bizim Kalmuk geliyor, bak!"

Ay Han'a hemen koşturup
haber gönderip dedi ki:
"Kökçököz'ü al!" dedi,
"Onu bir ata bindirip
yanına bir Cayzan sal!" dedi,
"Sor da işini anla!" dedi.
Bir at üstüne bindirdiler,
Kökçököz'ü tuttular,
yanına bir Cayzan verdiler
onu sorguya çektiler,

Tilin surap algan soñ,
anda ayttıñ, Kökçököz:
'Manas keldi kırk kişi,
özüm keldim cüs kişi-
Manas Sarttı sayalık!
Bir öltürüp salalık!
Tört katının alayın,
törösü özüm boloyun!

Elime akım tüşöyün!
Kan balası Kanıkey
nike kıyıp alayın!'
Kökçököz kabar bergen soñ,
Ay-kandın özün karasañ,
karagay nayza çaylatıp,
mıltıktarı şoodırap,
nayzaları koodurap,

şamalanı çoñ cagıp,
şılmırdanda böri kagıp,
ayçıgı altın tuu-minen,
altı san kara kol-minen,
koldu kurap kaldı deyt.
Kökçököz kayta cürdü deyt,
Manaska coop berbedi,
tün camınıp keldi deyt,
çatırına tüştü deyt.

Astı coop bergen cok,
börü köstüü, kuu murut,
kabılan tuugan Er Manas
asabasın ilinip,
çatırga cakın sayılıp,
körö koyduñ, Er Manas!
Asıl cerden akırat,
Almambetti çakırat:

böyle sordukları vakit,
şöyle cevap verdin Kökçököz:
"Manas geldi kırk kişi,
kendim geldim üç kişi,
Manas'ın üstüne saldıralım!
Bir öldürüp bırakalım!
Dört karısını alayım!
Efendileri ben olayım!

Halka hakim ben olayım!
Han kızı Kanıkey'i
nikah kıyıp alayım!"
Kökçököz bu haberi verince,
bak Ay Han ne yaptı gör,
mızrakları sallatıp
silahları şakırdatıp,
mızrakları getirtip,

meşaleleri bol yaktırıp,
dövmeleri yaptırıp
nakışları altın hilalli sancak ile
altı kol ordu ile
bir ordu hazır etti.
Kökçököz sonra geri döndü.
Manas'a cevap vermedi,
ortalığa gece çöktü diye,
çekilip çadırına girdi.

Baktı cevap getiren yok,
kurt gözlü, kırçıl sakallı,
kaplan doğan Er Manas,
kılıcı kuşanıp,
çadırın önünde durdu,
Manas buradan bakıyordu!
Asil yerinden bağırıp
Almambet'i çağırdı:

1699 'Akıret caydan buraçı, çorom!
Kozkamandın balası, çorom,
Kökçöközdün caydı suraçı, çorom!
Çalgınga barıp kelgende, çorom,
coodın cayın bilippi, çorom,
eldin cayın bilippi, çorom?'
Atka minip celdi deyt,
kabılan tuugan Almambet
Kökçöközgö keldi deyt,
altındı cestey buradı,

coodın cayın suradı.
Anda ayttıñ Kökçököz:
'Üy-tügündöy köp Kalmak,
catır eken çarbakta,
döölötünö mas bolup,
cırgap-kulap catırı!
Oşu cerden sen çapsañ,
kay cagınan sen kirseñ,
olco kılıp çıkkandaysıñ!'

1718 Coo börüsü kurugur
mıkını 'mılk!' etet,
içi-kardı 'şılk!' etet.
Kele catat Almambet,
köktüü-minen oyuptur,
cılga-minen cılıptır.
Bos kisesin çalınıp,
bos çepkenin camınıp
kele catat Kozkaman,

Almambetti çakırdı:
'Atıñnın başın bura tur, botom,
astın bir cerge tura tur, botom!
Tündötön beri kübür-cıbır
köböydü, botom-
kalgı baş bolgon bukaday, botom,
kartayganda atası, botom,
çatırdan bölüp taştadı, botom!
Oño turgan iş emes, botom,

"Yakasından yakala, yiğidim,
Kozkaman'ın çocuğu, yiğidim,
Kökçököz'e bir sor bakalım,
yiğidim,
gözcülük etmeğe gittiği yerin,
yiğidim,
ordusundan haber aldı mı, yiğidim,
halkından haber aldı mı, yiğidim?"
Ata binip yel gibi gitti,
kaplan doğan Almambet
Kökçököz'ün yanına geldi,
altını bakır gibi bürküp

düşmanın ordusunu sordu.
Kökçököz o zaman dedin ki:
"İnek kılı kadar çok Kalmuk,
şenlikte toplanmışlar,
mest olmuşlar,
kadeh tokuşup, türkü çağırıyorlar!
Doğru üzerlerine varıp,
onları bir yağma etsen,
pek çok ganimet alırsın!"

Cenk yerinin bu yüce kurdu,
kalçalarını bir sarstı,
karnının içi şılık etti.
Geliyordu Almambet,
yeşillikleri oyuyor,
susuz bir dere içinde kayıp gidiyor.
Boz kesesini yanına asmış,
boz cepkenini giyinmiş
Kozkaman da geliyordu,

Almambet'i çağırdı:
"Atının başını çevir, tayım,
olduğun yerde dur, tayım!
Geceden bu yana çok
laf edildi, tayım,
kır başıyla boğa gibi, tayım,
çok ihtiyar babası, tayım,
onu çadırından kovdu, tayım!
İyiye bir alamet değil bu, tayım,

oñdura-tıgan coo emes, botom!
Ayta barçı calgısk'ay, botom,
ak kañgı er sırdıgaç, botom,
Ak-kulaga tokutup, botom!
Kalmaktı çalıp alsın, botom!
Tuygun catıp kalbasın, botom!
Üy-tügündöy Kalmak-ay, botom
bir bastırıp salbasın, botom!
Almambetti eerçitip, botom,
çalıp alsın Er Manas, botom!
Men korkomun

Bu cenk hiç uğur getirmez, tayım!
git, bunu yalnız ona söyle, tayım.
Maden çivili eyeri, tayım,
Ak-kula'ya vursun o, tayım!
Kalmuk'un etrafını sarsın o, tayım!
Beyaz atmaca ölüp gitmesin, tayım!
İnek kılı kadar çok Kalmuk, tayım,
onun üstüne çullanmasın, tayım!
Almambet'i de beraber alıp, tayım,
Er Manas buradan uzaklaşsın,
tayım!
Ben korkuyorum

Kalmaktan, botom!'
Salıp keldiñ, Almambet
kabılan tuugan törögö.
Aytt coop söstörün:
'Ar kimisi bir süylögön,
miñ baş bukaday caman curt eken,
atası turup bird'aytat, töröm,
uulu turup bird'aytat, töröm-
çalgındı kattuu çalalı, töröm,
özübüs sırın bileli, töröm!'

Kalmuk'tan, tayım!"
Sonra sen ata bindin, Almambet,
kaplan doğan efendime geldin.
ona şu cevabı verdin:
"Hepsinin söylediği birdir,
bin boğa kadar fena bir halk,
babası şunları dedi, efendim,
büyükleri de böyle dedi, efendim,
atlarla sıkı gidelim, efendim,
işi bir de kendimiz soralım,
efendim!"

Sar'alaa mindiñ, Almambet,
Ak-kulaa mindiñ, Er Manas.
Tüp Kokongo cibergen,
tutam cerin çıldatkan,
tutam cerin sırdatkan,
koş kömököy sır nayza
koltukka kısıp aldı deyt,
cölbür-culbur celekti
cerden türüp aldı deyt,
celbiretpey nayzanı
tuura karmap saldı deyt!

Sarı-ala'ya bindin Almambet,
Ak-kula'ya bindin, Er Manas.
Ta Hokand'a kadar varan,
tutacak yeri süslü olan
tutacak yeri güzel boyalı,
iki püsküllü mızrağı
koltuğuna sıkıştırdı,
yel gibi esip atını sürdü,
sonra bir yerde durarak,
mızrağını sallatmadı!
Onu elinde dimdik tuttu!

Altay tolgon Kalmaktı,
anı çalıp kelet deyt,
kügüm kirip kün batat,
kaş kararıp ketkende,
kirip keldiñ Almambet.
Cıldıstay ottor cayılıptır-
'Bu nemene boldu?' dep,
alt'ayçıktı
tuu catat,
altı san kara kol catat!

'Kabar bergen eken!' dep,
bu cagınan bult berdi,
bu cagınan cılt berdi:
ayl-minen çarbaktın
elder catıp algandar!
'Cerdi tosup alam!' dep,
'Tildi surap salam!' dep,
tosup tura kald'ele,
kartayganda çaldarın
kele catat
möndülöp.
Batır tuugan Almambet

on beşinde kaçıp kelgen emespe?
Busurman tilin-de bilet,
Kapır tilin-de bilet:
'Möndü, möndü!' ded'ele,
'Cabı, cabı?' ded'ele.
Almambet anı aytkan soñ,
tura kaldıñ, abışka.
'Abışka, kaydan kelesiñ?
At suramak kelbetten,
er suramak sürnöttön!-

Altay'ı dolduran Kalmuklara
atını sürüp geliyordu,
güneş derine batıp da,
her taraf tam kararırken
gelip girdin sen Almambet.
Yıldızlar ateş gibi yanardı,
bu ne demekti acep böyle?
Nakışları altın hilalli altı
sancak duruyor,
altı kol ordu duruyor!

Buraya bir haber verilmiş
şakırdayıp bir yana sıçradı,
hışırtıyla öbür yana fırladı,
ağıl ile köylerin
halkı birikmiş duruyordu,
yurdu gözetlemek için
dilden bir söz kapmak için
sormağa çıktı şimdi o.
İşte yaşlı bir adamcık
"möndü" gibi birşeyler
diyerek geliyordu.
Bahadır doğan Almambet

on beş yaşında kaçmamış mıydı?
müslüman dilini de bilirdi,
kafir dilini de bilirdi:
"Möndü, möndü!" diye selam verdi
Sonra "Cabı, cabı?" dedi.
Almambet böyle deyince
durakaldı ihtiyarcık.
"Nereden geliyorsun ihtiyarcık?
at sorulur cüssesinden,
er sorulur terbiyesinden!

Abışka, tün camınıp kelesiñ,
tündö kayda barasıñ?'
"'Ay-kan koldu kurayt!" dep,
Kolgo kele catabıs!'
'Ay-kandı coo kaydan tiyiptir,
eldi kaydan çaaptır?
Aydı oşondo karasañ,
kalkandarın baylatıp,
nemeni körüp ne tuyduñ?

karanlık örtmüş üstünü, ihtiyarcık
geceleyin nereye böyle?"
"Ay Han bir ordu topluyor,
biz orduya gidiyoruz!"
"Ay Han'a düşman nereden
saldırdı?
Halkı nerede çapul yapıyor?
Şimdi şu aya bakarsan sen,
kalkanları beline bağlatıp,
söyle burada neler gördün, ne
duydun?

Cayzandarın oynotup,
Kaldayların bulatıp,
Mecinderin üürötüp,
nemeni kılıp catırı?'
'Oy, botom, oy cigit,
menden ne dep suraysıñ?
Kan cargı kattuu bold'ele,
kayran can tattuu bold'ele!
Maga kılbañar camandık,
"Azık alayın!" dep çıgıp,
üygö barıp catırmın!'

Cayzanları yerinden oynatıp
Kaldayları saldırtıp
Mecinleri eğitip
söyle burada ne yapılıyor?"
"Ey tay oğlum, yiğidim,
benden ne diye sorarsın?
Han yarlığı çok sıkıdır,
canımızsa pek tatlıdır!
Bana bir fenalık etme,
azık alayım diye çıktım.
Şimdi evime dönüyorum!"

'Bu ottordun kaşında
malday kişi köp eken,
tooday üylöp köp eken-
bu nemeni boluçu?'
'Keleñker çaçpak kelin bar,
boygo cetken uulu bar,
aşkere suluu kıstar bar,
törölörü dagı bar,
tölöñgütü dagı bar!
Ay-kandın kısı Altınay
oyn kılıp catırı!'

"Bu ateşlerin karşısında
pek çok insan toplanmış,
dağlar gibi evler kurulmuş,
bu ne demek acep böyle?"
"Saçı örgülü süslü gelin var,
boyunca bir oğlu var,
gayet güzel genç kızlar var,
efendileri de var,
bir çok da köleleri var!
Ay Han'ın kızı Altınay
orada oyun oynuyor!"

'Başka kebiñ barba, abışka,
başka sözüñ barba, abışka?'
'Cok, cok, kebim cok, töröm,
kartayganda abışka
ne kep bilsin-ay, töröm?'
Batır tuugan Almambet
canındagı ak albars
karmap aldı sabınan,
suurup aldı kabınan,
başka kelip çapt'ele,
arka moynun sıy koydu,
başı kandı cayılıp!
Kazanbaktay kayran baş

kaldayıp catıp kalgan soñ,
tuulgaday kayran baş
tuura çaap salgan soñ,
batır tuugan Almambet
Sar'aladan tüştü deyt,
kiymin çeçip tikti deyt,
Sar'alaga böktördü.
Anda catkan çalının
tonon tonop kiydi deyt,

köñsüzünün beline
bekem çalıp aldı deyt,
köñsüzünün köstörün,
közün açıp karadı.
Sar'alanı koştotup,
'Men kıstarga baram!' dep,
at başınday cürögü
attay tuylap batpadı,
kökürökkö catpadı.

"Başka sözün var mı, ihtiyar,
başka bir haber var mı, ihtiyar?"
"Yok, yok, sözüm yok, efendim,
bu kadar yaşlı bir adam
ne haber bilsin, efendim?"
Bahadır doğan Almambet
yanındaki ak kılıcı,
yakaladı sapından,
sıyırıp aldı kınından,
ihtiyarın başında salladı,
ensesini parçaladı,
başını yere düşürdü!
Bu kazan kadar iri baş,

kan içinde kalınca,
bu miğfer kadar iri baş,
böyle yere fırlayınca
bahadır doğan Almambet,
Sarı-ala'dan indi,
üstünü başını çıkardı,
Sarı-ala'ya dürüp bağladı.
Orada yatan ihtiyarın
elbisesini giyindi,

şaşkının beline
bir tekme savurdu,
şaşkının gözlerini
gözlerini açıp baktı.
Sarı-ala'yı öbür ata koşup
ben kızlara varayım deyip,
at başı gibi yüreği
bir at gibi şaha kalktı,
göğsünde rahat durmadı.

Manaska keldi Almambet,
Er Manaska ayttı deyt:
'Asıl töröm, ay carkın,
ölüp kimdi azaytam,
ölböy kimdi köböytöm?-
Ölsö, it teresi kiyimin,
ölbösö koy teresi kiyimin!
Bata çalıp alayın,
atkara sırın bileyin,

anık süylöp keleyin!'
Batır Manas sen ayttıñ:
'Barsañ, bara koygun!' dep,
'Sırın bilip kelgin!' dep.
Batır Manas aytkan soñ,
ala baytal-men çulguy'du,
Altaydagı Kalmaktı
aralap kele catırı.

Ay-kannın kısı Altınay,
ubaalı körüm (?) kurugur,
ak üyündö olturup,
tübürttü ugup saldı.
Kıñçayıp karap ald'ele-
kara kanduu, kök bittüü
kabılan tuugan Almambet
türs dep tüşö kaldı deyt:
'Möndü, möndü, möndü!' dep,
'Körkü, körkü, körkü?' dep,

'Cabı, cabı, cabı?' dep,
'Altay, altay, altay?' dep.
Kalmak tilin bilgen kul
kirip keldiñ, Almambet!
Kirip kelse Almambet,
birö tura berbedi,
birin eşik açpadı,
kim ekenin bilbedi.
Kirip keldi Almambet,

Manas'a geldi Almambet,
Er Manas'a dedi ki:
"Asil efendim, ay ışığı,
ölürsem kime zararım olur,
ölmezsem kime faydam olur?
Ölürsem it derisi gibi,
kalırsam koyun postu gibi!
Düşman içine sokulayım da
sırlarını öğreneyim,

Sana doğru haber getireyim!"
Bahadır Manas sen dedin:
"Peki, bin ata git, sen,
sırlarını öğren de gel!"
Bahadır Manas böyle deyince,
alaca kısrağını sürdü,
Altay'daki Kalmukların,
aralarına girdi.

Ay Han'ın kızı Altınay,
ileri görüşlü kadın,
ak çadırda oturuyordu.
At seslerini işitince,
yan gözle etrafına baktı.
Kara kanlı, mavi bitli,
kaplan doğan Almambet
pat diye atından indi:
"Möndü, möndü, möndü!" dedi,
"Körkü, körkü, körkü?" dedi,

"Cabı, cabı, cabı?" dedi,
"Altay, altay, altay?" dedi.
Kalmuk dilini bilen kul, sen,
içeri girdin, Almambet!
Almambet içeri girince,
kimse yerinden kalkmadı,
kimse ona kapı açmadı,
onu kimse tanımadı,
Almambet içeri girdi.

1894 Tegerete karadı,
üydün için karadı.
'Altay, mondü, körkü!' dep,
börü cayın suragan cok.
Anda ayttıñ Almambet:
'Cokçu bolup kettim!' deyt,
'Baştag'aydın başında
cerişip ketti cetti atan.
Cetti atandın belgisi:

Celmire baskan çal buura,
çal buuranın belgisi!
Celini süttüü kuu ingen,
kuu ingendin belgisi!
Murduna buyla takpagan,
murduna adam sıybagan,
ces buylaluu nar taylak,
nar taylaktın belgisi!

1911 Kaçırgandan kaytargan
kayra buura tartpagan,
asıy kara nar buura,
nar buuranın bilgisi!
Könökçök baştuu kök döböt
körböy ürdü, bildiñbi?
Ces kıncıluu kuu taygan
şimşip keldi, bildiñbi?
Ay-müüstüü ak koçkor
cogoto berdim, bildiñbi?

Kaçırgandan kaytargan
kara buura cogottum-
anday neme bildiñbi?'
Anda ayttı kişiler
'Cok, cok, cogun tabılsın!
Abuyrun cabılsın!'
Tebiçinin uulu Kara-bay
tokmok salıp turuptır-
kabılan tuugan Almambet
tokmoktu suurup aldı deyt,

etrafına bakındı,
evin içine bakındı,
"Altay, mondü, körkü!" diyerek,
selamını alan kimse yok!
O zaman Almambet dedin ki:
"Dinleyin, aramaya çıktım ben,
Geçen ayın başında
yedi devem yok oldu.
Yedi devenin nişanesi:

bir ihtiyar deve buğası,
bu devenin nişanesi!
Dolu memeli bir kısrak,
bu kısrağın nişanesi!
Burnuna kimse
burun kıskacı takamadı,
burun kıskacı bakırdan deve,
bu devenin nişanesi!

Çağırınca gelmemesi,
yerinden dönmemesi,
asıy kara buğa,
bu devenin nişanesi!
Uzun kafalı kır köpek,
insan görmeden havladı, gördünüz
mü?
Bu bakır tasmalı köpek
koklayarak geldi, gördünüz mü?
Ay boynuzlu bir de ak koç,
kurbanlığım, gördünüz mü?

Bugün eve götürürken
kara bir aygır kaybettim,
onu siz gördünüz mü?"
O zaman adamlar dedi ki:
"Yok, yok, kaybolan bulunsun,
şerefin temizlensin!"
Tebiçi'nin oğlu Kara-bay
tokmak sallayıp durdu,
kaplan doğan Almambet,
bu tokmağı çekti aldı,

Altınayga saldı deyt-
basarına erinip,
küçük ittey kerilip,
basıp turup keldi deyt-
ak betinen süyd'ele,
oozun tartıp al'elek,
betinen ketti kara kan!
Betinen kesse kara kan,
kıstın esi ood'ele!

Esi oop ketken soñ,
cük astına cıgıldı!
Anda ayttıñ Altınay:
'Tuşumdagı turçular,
tüp etekten tutuñar!
Kaşımdagı sakçılar,
kak cakadan alıñar!
Tebiçinin uulu Kara-bay,

eşikti bekem basıñar,
akret caydan burañar,
bu cigittin cayın surañar!
Tiştep aldı betimdi,
çımçıp aldı etimdi!
Esim oodu bu cerde!'
Tuşundagı turçular
tüp etekten tuttular!
Kaşındagı sakçılar

kak cakadan aldılar!
Almambettey çoronu
anda karmay aldı deyt-
'Altay, mondü, sen kimsiñ?
Adam, körkü, sen kimsiñ?
Kokuy, cabı, sen kimsiñ?'
'Mondü, mondü, men mında!
Cabı, cabı, men mında!
Altay, altay, men mında!

Altınay'a fırlattı,
olduğu yerde çevrilip bu,
yavru köpek gibi gerildi,
onu basıp yakaladı,
ak yüzünden öptü onu,
daha ağzını çekmeden,
yüzünden kanlar boşandı,
böyle kara kan akarken,
kız kendini kaybetti.

Kendisini kaybedince,
yüklerin altına yığıldı!
O zaman Altınay dedin ki:
"Önümdeki muhafızlar,
arka eteğinden tutun şunu!
Yanımdaki nöbetçiler,
yakasından tutun şunu!
Tebiçi'nin oğlu Kara-bay,

kapıyı sıkı kapayın,
yakasından yakalayın,
yiğidin kim olduğunu sorun!
Yüzümü ısırdı o benim,
çimdikledi etimi!
Aklım başımdan gitti!"
Karşıdaki durucular,
arka eteğinden tuttular!
Yanımdaki nöbetçiler,

yakasından tuttular!
Almambet yiğidi onlar
hemen yakaladılar:
"Altay, mondü, sen kimsin?
Adam, körkü, sen kimsin?
Kokuy, cabı, sen kimsin?"
"Mondü, mondü, ben buradayım!
Cabı, cabı, ben buradayım!
Altay, altay, ben buradayım!"

Kolun silkip aldı deyt-
kolun silkip algan soñ,
kıyın boldu Kalmaktar.
Ces kancanı aldı deyt,
tündük cabuun' tarttı deyt,
ces kancaga saldı deyt,
tuura tiştep aldı deyt,
barpıratma kuulardı
basa karmap saldı deyt,
otko malıp aldı deyt,

kanca tartıp aldı deyt!
Tütün ketti asmanga,
ot başında dalkandı
ırgıta ciberdi deyt,
kül asmanga çıktı deyt!
Ay karañgı tün boldu,
kim ekenin bilbedi!
Karañgıda Kalmaktar
cogorton karmap saldı deyt,
alaasınan ık kaldı deyt-

Almambet ötüp ketti deyt,
ala baytal mindi deyt,
tıñ çaptıra kald'ele.
Ek'ekiden ukulayt
karañgı üydün içinde,
Kalmaktar öz özünön nukulayt!
Ek'ekiden çaylaşıp,
bir birin baylaşıp,

Kalmaktar catat üydün içinde!
Kabılan tuugan Almambet
tışkartın emdi çakırdı:
'Kokuy, mondü, men mında,
alda, cabı, men mında,
adam, körkü, men mında,
Alda, sayın, men mında!
Koy eti bışım bolgon soñ,

Kolunu silkip kurtardı.
Kolunu silkip kurtarınca,
Kalmukların işi fena oldu.
Bakır bir boru aldı,
baca örtüsünü çekti,
bakır boruya soktu,
dişleriyle sımsıkı tuttu,
bir yığın da kor aldı,
tuttu, sıkıca bastı,
ateşin üstüne koydu,

sonra boruya üfledi!
Duman göklere çıktı,
sonra maşayı alarak
ateşi alt üst etti o,
külü göklere çıkardı!
Karanlık bir gece oldu,
kimse kimseyi göremez oldu!
Karanlıkta Kalmuklar,
yukarıdan yakaladılar,
alt tarafta açık vardı,

Almambet buradan kaçtı,
alaca kısrağına bindi,
atını sür'atle koşturdu,
ikişer ikişer yakalaşan,
karanlık evin içinde,
Kalmuklar birbirini vuruyordu,
iki iki dövüşüyordu,
birbirlerini yakalıyordu,

Kalmuklar evde böyle ediyordu!
Kaplan doğan Almambet,
dışarıdan şöyle bağırıyordu:
"Kokuy, mondü, ben buradayım,
işte, cabı, ben buradayım,
bak, körkü, ben buradayım,
işte, sayın, ben buradayım,
koyun eti pişmiş olunca,

2002

korduk bolup, Altınay!
Kesik bolgon kemedey
kekirtegiñ sosuptur,
basıp turduñ, Altınay!'
Altınay turup aytat deyt:
'Calalı cigit bildiñbi,
kıpça beldüü, kızıl cüs,
kıska cakın kul eken!

Özü sırduu kul eken,
közü sırduu kul eken!
Eşikten kirip kelgende,
men kara bet ordumdan
üç koskolup toktodum.
Keregede kulak bar!-
Keñeşçi bolsoñ, ırak bar!-
Men korkomun uuldan!

hakir oldun, Altınay!
Hurda bir gemi gibi
gırtlağından ses çıkmıyor,
ezildin işte, Altınay!"
Altınay dedi ki:
"Böylesine fena bir yiğit gördünüz,
İnce belli, pembe yüzlü,
kıza benzer bir köle idi!

Özü güzel köledir o,
gözü güzel köledir o!
Kapıdan içeri girince
zavallı ben ayağa kalktım,
üç adım atıp durdum.
Yurt duvarında kulak var!
Bana akıl verecekler uzakta!
Ben korkarım bu oğuldan!

2018

Anın beri cagında
baştag'aydın başında
cerişip ketken cetti atan,
cet'atekem turbaybı?
Celmire baskan çal buura
Ay-kan atam turbaybı?
Celini süttüü kuu ingen
Ak-kanış enem turbaybı?
Murundan buyla takpagan,
murundan adam sıybagan
ces buylaluu nar taylak

Altınay beybak turbaybı?
Könökçök baştuu kök döböt,
körböy ürdü degeni-
"Kozkamandın Kökçököz
kelip kabar berdi!" dep-
keleçe kılgan turbaybı?
Ak-müüstüü ak koçkor
Acıbay turbaybı?
Kaçırgandan kaytargan
kara buura degeni-
Kabılan Sırgak turbaybı?

Ondan sonra üstelik
geçen ayın başında,
yedi deven yok olmuş,
yedi atam değil midir?
Sarsak olan koca aygır,
Ay Han babam değil mi?
Memesi süt dolu inek
Ak-kanış anam değil mi?
Burnuna kazık takılmayan,
burnuna delik açılmayan
kazığı bakır olan deve,

zavallı Altınay değil mi?
Uzun kafalı kır köpek de
bakmadan havlayan bu it,
Kozkaman oğlu Kökçököz değil mi,
Gelip haber verdi diye,
hain sayılmadı mı?
Ak boynuzlu ak koç da
Acıbay değil midir?
Eve geri götürülen
kara boğa dediğin,
kaplan Sırgak değil mi?

Karooldu kalıñ koysun de!
Çoñ koldu çerik (?) salsın de!
Sakıt bolup tursun de!'
Altınay anı aytkan soñ,
Almambet dagı aytat:
'Belgi saldım betine,
kabar saldım çetine!-
Tañ tünküyüp atkanda,

tarasa cıldıs batkanda,
eñgen-eesi biyik bos ordo
eñkeyip attap sen össöñ,
aç bilekten albasam,
at kötüne salbasam,
alıp olco kılbasam...!
Tañ tünküyüp atkanda,
tarasa cıldıs batkanda,

tübün cerge sayamın,
başın kökkö cayamın!
Eñgen-eesi biyik bos ordo
eñkeyip attap sen össöñ,
kan başıñ kara kılamın,
kırk çorogo soogat
karmap beremin!
Cardanın cara bolgon soñ,
cakşılık ceriñ kayda bar?
Öktömüm köp bolgon soñ,
ölbögön ceriñ kayda bar?'

Ala baytaldı tartıp
Almambet cürüp ketti deyt.
Kabılan tuugan Manaska
altı kapka çarbaktın
arasında keldi deyt.
Manastın kuş uykusu keldi deyt,
baktası karış Ak-olpok
aykaradan salıptır,

Sık karakollar konulsun,
ordu da hazır tutulsun,
sessiz olup dursun, de!"
Altınay böyle deyince
Almambet dedi ki:
"İşaret koydum yüzüne,
haber getirdim ben size,
tan ağarıp atarken,

Terazi yıldızı batarken,
büyük kapılı ak saraydan,
eğilerek sen çıkarken,
ince bileğinden tutmazsam,
at üstüne atmazsam,
seni esir etmezsem...!
Tan ağarıp atarken,
Terazi yıldızı batarken,

tuğunun direğini yere saplarım,
başını göğe yayarım ben!
Büyük kapılı yurt sarayından
eğilerek sen çıkarken,
hanlığının talihini karartıp
kırk yiğide seni
ganimet veririm!
Cesaretin elden gidince
penahı nerede bulacaksın?
Benim hışmım artınca
ölümün mukadder değil mi?"

Alaca kısrağı sürüp
Almambet çekip gitti.
Kaplan doğan Manas'a gelip,
altı kapılı kalenin
içine girdi.
Manas uyukluyordu,
sık dokunmuş ak zırhını
üstüne örtmüş

uktap turgan eken deyt.
At tübürtün ukkan soñ,
ayban-da bolso Ak-kula
kıñayıp karap saldı deyt.
Almambetti tanıdı,
okuranıp ırd'ele-
Ak-kulanın üstü-minen oygondu!

uyuyordu.
At seslerini işitince,
hayvan da olsa, Ak-kula
etrafına baktı,
Almambet'i tanıdı,
sevinç içinde kişnedi,
Ak-kula'nın sesinden uyandı
kahraman!

Salam ayttıñ Almambet:
'Asalamnın salam,
ay carkın, töröm!'
'Aloodan eleykim salam,
ay carkın, çorom!
Altay tolgon Kalmaktı, çorom,
aralap kele catasıñ, çorom!
Aytçı, kebiñ ugamın, çorom:
süylöçü, sözüñ tıñşaymın, çorom!'
Almambet turup aytat:

Selam verdin sen, Almambet:
"Selamünaleyküm,
ay ışığı, efendim!"
"Aleykümselam,
ay yiğidim!
Altay dolusu Kalmukların, yiğidim,
arasından geçip geldin, yiğidim!
Anlat, sözünü dinleyeyim, yiğidim,
konuş, sözünü işiteyim, yiğidim."
Almambet dedi ki:

'Soogat, soogat, ay carkın, töröm!'
'Bolsun, bolsun,
Almambet, çorom!'
'Ay-kandın kısın Altınay, töröm,
anı bergin soogatka, töröm!
Aşkere suluu kiş'eken, töröm,
akılı artık bal'eken, töröm,
abıdan makul kiş'eken, töröm!-
Oşunu maga soogat ber, töröm!'

"Elçi müjdesi ver, ay ışığı, efendim!"
"Olur, olur,
Almambet, yiğidim!"
"Ay Han'ın kızı Altınay'ı, efendim,
elçi bahşişi ver, efendim!
Son derece tatlı bir kız, efendim,
çok da akıllı, efendim,
çok da anlayışlı, efendim!
Onu bana ödül ver, efendim!"

'Atalıktan dagı anday, çorom,
Kara-börüktön dagı anday, çorom?'
'Atalıktan anç'oodo, töröm,
Kara-börüktön dagı oodo, töröm!
Kan balası Kanıkey, töröm,
kanday körsöñ, anday kör, töröm!'
'Oynop aytpañ, Almambet çorom-
dini Busurman, dini Kapır,

"Atalık'tan da güzel mi, yiğidim?
Kara-börük'ten de güzel mi,
yiğidim?"
"Atalık'tan çok üstün, efendim,
Kara-börük'ten de üstün, efendim!
Han kızı Kanıkey, efendim,
nasıl bilirsen o da öyle, efendim!"
"Oyun etme, Almambet, yiğidim,
müslüman olsun kafir olsun,

Kanıkeyge kanday neme okşogon?'
Almambet turup aytat deyt:
'Oşunu kalptar men ayssam, töröm,
kabırgamdan kagınıp, töröm,
kan tükürüp ölöyn, töröm!
Talaga sapar çıkkalı, töröm,
neçender kalptı aytkamın, töröm?'

Kanıkey'e kim benzeyebilir?"
Almambet de dedi ki:
"Sözlerim yapmacıksa,
kaburgam kırılsın, efendim,
kan tükürüp öleyim, efendim,
boz kırlara çıkayım, efendim,
[?]

2111 'Anday bolso, ay carkın, çorom,
Atalıktay bar bolso, çorom,
"Ala koygun!" deyir elem, çorom,
Kara-börüktöy bar bolso, çorom,
"Karmap algın!" deyir elem, çorom!
Kan balası Kanıkey, çorom,
Kanıkeydey bar bolso, çorom,
kan iyeñ-men talaşpa, çorom!'
'Oşu kaysı barlıgıñ, töröm?
Kay maga olco

"Öyle ise, ay ışığı, yiğidim,
Atalık'a benziyorsa, yiğidim,
alıkoy kendine, yiğidim,
Kara-börük'e benziyorsa, yiğidim,
getir al kendine onu, yiğidim,
han çocuğu Kanıkey, yiğidim,
Kanıkey'e benziyorsa, yiğidim,
hanınla dalaşma, yiğidim!"
"O nasıl senin olur, efendim?
Bu ganimeti elimden

talaşıp, töröm,
bu-da kaysı tardıgıñ, töröm?
Cer debeymin Talastı, töröm,
er debeymin Manastı, töröm:
suu içpeymin Talastan, töröm,
köönüm kaldı Manastan, töröm!
Men Talastı keçpesem, töröm,
men Manastan ketpesem, töröm!
Canagı aytkan sös kana, töröm,
murdagı aytkan sös kana, töröm?

niçin alıyorsun, efendim?
Neden bu kadar harissin, efendim?
Yer demem ben Talas'a, efendim,
er demem ben Manas'a, efendim,
su içmem ben Talas'tan, efendim,
kalbim kırıldı Manas'a, efendim,
ben Talas'tan gitmezsem, efendim,
ben Manas'tan vaz geçmezsem,
efendim!
Eskiden ettiğin sözler nerede,
efendim?
Geçmişte ettiğin sözler nerede,
efendim?

Oşu kaysı kıyalıñ, töröm,
kıyalıñdan
uyaldım, töröm!
Anın beri cagında, töröm,
atam kuda bolboso, töröm,
enem kulduk urbasa, töröm...'
'Atañ kuda bolboso, çorom,
eneñ kulduk urbasa, çorom...
Oynop aytam, ay carkın, çorom!
Ala koygun Altınay, çorom!'

Aklından neler geçiyor, efendim,
bu aklından geçenlerden
utandım, efendim!
Sonra, bundan başka, efendim,
babam talip olmadıysa, efendim,
anam kız istemediyse, efendim...!"
"Baban talip olmadıysa, yiğidim,
anan kız istemediyse, yiğidim...
Şaka ettim, ay ışığı, yiğidim!
Alıkoy Altınay'ı, yiğidim!"

Kars-kars külüp ciberdi.
Kaytıp cürdü çorogo.
Çorolorgo kelgen soñ,
Batır Manas aytat deyt:
'Mında turgan kırk çorom,
soottu cıydım sen üçün,
sayışıp ölgün men üçün!
Kılıştı cıydım sen üçün,
kırılışkın men üçün!'

Kah kah gülmeye başladı,
kalkıp yiğitlere gitti.
Yiğitlere gelince
bahadır Manas dedi ki:
"Burada duran kırk yiğidim,
zırhlar yığdım sizin için,
vuruşup ölün benim için!
Kılıç yığdım sizin için,
kılıç sallayın benim için!"

Erteñ-minen turdu deyt,
Boz-çoloktu mingen Kırgın-çal
tuu karmatıp koydu deyt.
'Tuu cıgılıp kalat', deyt,
'tuşmanga koltuk açat!' deyt.
Boz-çoloktun butuna
Orus kişen saldı deyt.
Semberekti tars koyup,
Manastap uraan çakırıp,
uy-tügündöy köp Kalmak
çabuun koyup ciberdi!

Sabah erkenden kalkarak,
Boz-çolok'a binen Kırgın-çal'ın
eline tuğu verdirdi.
Tuğ yere düşerse
zaafımızı düşman görür, diye.
Boz-çolok'un ayağına,
Rus pa-bendi vurdurdu.
Topu gürletip,
Manas diye haykırarak
inek kılı kadar çok Kalmuk
yığınına,
korku salıp saldırdılar!

'Alda, töröm, coo kaştı,
tooba, töröm, coo kaştı!'
'Alaman, çorom, alaman,
talaman, çorom, talaman!'
Karsıldaşıp atışıp,
kırk çoronu karasañ,
balka-minen çabışıp,
başı-közün baralap,
bütkön boyun caralap,
koy boorunday kara kan
koynuna caman toluşup...!

"Allah, efendim, düşman kaçtı,
tövbe, efendim, düşman kaçtı!"
"Alaman, yiğidim, alaman,
talaman, yiğidim, talaman!"
Dövüşüp atıştılar,
kırk yiğide bakarsan,
baltalarla vuruştular,
başlarını gözlerini yararak,
vücutları yaralanarak,
koyun ciğeri kadar kara kan
göğüslerine yaman dolarak...!

Keçki beşim bolgondo,
Batır Manas karasañ,
örköçü biyik, moyn uzun,
corgo basık çoñ kula,
corgo tıñ Ak-kula
çoodırata salıptır,
Batır Tentek kaçıptır!!
'Batır töröm kaştı!' dep,
'Bu nemene boldu?' dep,
kara kanduu, kök bittüü,
kabılan tuugan Almambet

Öğleden sonra, akşam üzeri,
bak sen şu bahadır Manas'a,
sırtı yüksek, boynu uzun,
sert yürük, yüksek kula at,
çevik yürük, Ak-kula at,
bak şakırdayıp geçiyor,
bahadır dik kafa kaçıyor!!
"Bahadır efendim kaçtı!" diyerek,
"Bu nasıl oldu?" diyerek,
kara kanlı, mavi bitli,
kaplan doğan Almambet de

koşo kaçıp beriptir.
Koşo kaçıp bergen soñ,
kırk çorogo baş bolup
kıraan Sırgak kalıptır.
'Alda, töröm kaştı!' dep,
'Bu nemene boldu?' dep,
Kök-tekeni takımınan
taydın etin bölüntüp,
taramışın körüntüp,
Almambetke cetti deyt:

beraber kaçmakta idi.
İkisi birden kaçınca
kırk yiğide baş olarak
kahraman Sırgak kalmıştı.
"Allahım, efendim kaçtı!" diyerek,
"Bu nasıl oldu?" diyerek,
Kök-teke'ye topuğunu vurdu,
tayın etini kopardı,
sinirleri göründü,
Almambet'e ulaştı:

2191 'Sar'ala başın bura tur!
Astıñ cerge tura tur!
Koy boorunday kara kan
koynuna caman toluptur!
Kapırdın işi oñuptur,
koy-kaşkanın köbü
kelet, köbü cok,
közöy tiydi temir ok:
sap-kaşkanın carımı
kelet, carımı cok,

can başka tiydi temir ok!
Tuugandan coodan kaçpagan,
tuşmanga koltuk açpagan!
Egine sakal koybogon,
erdinen murut albagan,
sakalı cok takırdı,
dini buzuk Kapırdı-
köp kelet, köp Kalmak!
Sar'ala başın bura tur!
Almambet, astıñ cerge tura tur!'

2209 Anda ayttıñ Almambet:
'Omurtkamda on cara,
kabırgamda kırk cara-
kayrıl'albay bar'atam,
kanteyn men bügündü?
Sende cara bar bolup,
mende cara cokp'eken?
Çak etme tiydi boorga,
tars etk'e tiydi dalıga-
kan sar'agıp akkanbı?
Koy boorunday kara kan
koynuña uyup kalıptır!'

"Sarı-ala'nın başını çevir!
Durduğun yerde dur!
Koyun ciğeri gibi kara kan
göğsüne yaman dolmuş!
Kafirin işi almış yürümüş,
seçme cengaverlerin çoğu
geldi, çoğu yok,
yanına değdi demir ok,
değme cengaverlerin yarısı
geldi, yarısı yok,

kalçaya değdi demir ok!
Doğalı düşmandan kaçmayan,
düşmana hiç teslim olmayan!
Çenesi sakalsız,
dudağında bıyık,
yüzde sakal bırakmayan
bu dini bozuk kafirler,
Kalmuklar yığınla geliyor!
Sarı-ala'nın başını çevir!
Almambet, durduğun yerde dur!"

O zaman Almambet dedin ki:
"Omurgamda on yaram var,
kaburgamda kırk yaram var,
kımıldayamıyorum bak,
bugünü ben ne yapayım?
Senin de pek çok yaran var,
bende yara yok mu?
Atılan şey ciğerine değdi,
atılan şey dalağına değdi,
oradan sarı kan akmadı mı?
Koyun ciğeri gibi kara kan
göğsüne dolup kalmış bak!"

Cara tapkan bu Manas
bura tarta bergençe,
Almambet batır urdu'la,
çeñgelge batkan kara kan
çoñ kazandın aşınday
çakıldap kaynap cürüptür!
Izıgına çıd'albay
Almambettin Sar'ala
soorusunda agı bar,
ak cününö tiydi'le!
Izıgına çıd'albay
cünü cıdıp ketti'le!

Bu yaralı Manas,
atını daha çevirmeden,
bahadır Almambet hemen vurdu,
avcuna dolan kara kan,
kazan dolusu aş gibi,
kaynayarak taşıyordu!
Isıya dayanamadı
Almambet'in Sarı-ala'sı,
sırtında bir akı var,
bu ak kıllarına değdi,
ısıya dayanamadı,
kıllar döküldü gitti!

2233 Kan balası Almambet
kañçayıp karap sald'ele,
kaşka taman cek'ötük
çirene tep aldı'la,
öböktöp ödö boldu'la,
Saralanı katuu butka saldı deyt-
beren eken Sar'ala:
uyalsa, kıyın kalçı,
uyalbasa, künü-tünü segis kün
astında çıgıp cürüçü-
beri kötünön bar'albay
kabılan tuugan Manastın

Han çocuğu Almambet
yan gözle etrafa baktı,
çizmelerini özengiye geçirip
dizlerini bükmeden
dimdik durdu,
Sarı-ala'yı sımsıkı tuttu,
cesur idi Sarı-ala:
utanınca geride kalırdı,
utanmasa gece gündüz sekiz gün
öncülük eder giderdi -
artık peşinden gidemedi,
kaplan doğan Manas'ın

kars aldınan çıktı deyt.
Sar'aladan tüştü deyt,
tura kaldı calınıp,
moynuna boto salınıp:
'Alda, töröm, ay carkın,
tooba, töröm, kün carkın,
tuugandan coodan kaçpagan,
tuşmanga koltuk açpagan!
Koy boorunday kara kan, töröm,
koynuma caman toluptur, töröm!
Kapırdın işi oñuptur, töröm!'

fırladı önüne geçti.
Sarı-ala'dan atladı,
durup yalvarmaya başladı,
boynuna mendil sarıp:
"Allah, efendim, ay ışığı,
tövbe, efendim, gün ışığı,
doğalı düşmandan kaçmadın,
düşmana hiç teslim olmadın!
Koyun ciğeri gibi kara kan,
efendim,
göğsümü yaman doldurdu,
efendim!
Kafirin işi iyi gitti, efendim!"

Manas anda ayttı deyt:
'Sen ne deysiñ, ay carkın, çorom,
Ak-kulanın barında, çorom,
suudan korkup ketesiñ, çorom:
Kan töröñdün barında, çorom,
coodan korkup ketesiñ, çorom!
Anday bolso, beri tart, çorom!
Bura tarttıñ, Er Manas!
Cön döndürdüñ, Er Manas!

Manas o zaman dedi ki:
"Sen ne diyorsun, ay ışığı, yiğidim?
Ak-kula'nın varlığında, yiğidim,
sudan korkup kaçıyorsun, yiğidim.
Bu han efendinin varlığında,
yiğidim,
düşmandan korkup kaçıyorsun,
yiğidim!
Öyle ise haydi ileri, yiğitlerim!
[?], Er Manas!
[?], Er Manas!

Altay tolgon köp Kalmak
kaptap sala berdi deyt,
kürmö tonop kiydi deyt,
çakmaluu mıltık aldı deyt!
Alma baştuu koy çagır
karsıldatıp koygulap,
Manastap uraan çakırat-
Altay tolgon Kalmaktı,
anı çaap saldı deyt!

Altay dolusu Kalmukların
üstüne doğru yürüdü,
arkasına zırhını giydi,
çakmaklı tüfeğini aldı!
Elma başlı kılıcını
şakırdatıp salladı,
Manas diye haykırıp çağırdı,
Altay'ı dolduran Kalmukların
hepsini birden doğradı.

Almambet baştap bardı deyt,
Ay-kandın kısın Altınay
tuu üstünö tikti deyt.
Kula baytal kuu bala,
kuu balanın inisi
Kargalday degen bal'eken-
kırk çoronun içine
kirip ketken turbaybı?
Cılkılardın cüstü alat,
cüktöp salgan nard'alıp,
beşilikke beşt'alıp,

Almambet baş olup öne geçti,
Ay Han'ın kızı Altınay'ı,
[?] yakalayıp aldı.
[?] kurnaz oğlan,
erkek kardeşi var,
adı Kargalday.
yiğidin arasına,
atını sürüp girmez mi?
Yılkının içinden yüz at aldı o,
yüklü develer aldı,
beylik için beş aldı,

beş-kökül tañdap kıst'alıp,
cüktörünün arç'alıp,
coktorunun barça alıp,
oroloy çaap olc'alıp,
orokçu Sarttı koşç'alıp,
köröley çaap kentt'alıp,
ketmençi Sarttı koşç'alıp,
agar altın, ak kümüş
artın'albay da cüröt!
Manaska celip keldi deyt.

beş örgülü kız aldı,
yüklerin iyisini aldı,
lazım olanın hepsini aldı,
sarılıp hep çapul aldı,
orakçı Sart'ı kılavuz alıp,
sarılıp şehri aldı,
kazmacı Sart'ı kılavuz alıp,
sarı altınla beyaz gümüşü
tıklım tıklım yükletip götürdü!
Sonra Manas'a koşup geldi.

'Atı cakşı, ay carkın, töröm,
özü cakşı, kün carkın, töröm!-
Kozkamandın baldarı, töröm,
Almalı-bulak başınan, töröm,
altı san cılkı algan beem, töröm!
Tolono-bulak başınan, töröm,
toguz san cılkı algan beem, töröm!
Ayday'albay keldim beem, töröm!
Soogat barıp alayn beem, töröm!'
Anda ayttıñ Er Manas:

"Adı güzel, ay ışığı, efendim,
kendi güzel, gün ışığı, efendim,
Kozkaman'ın çocukları, efendim,
Almalı-bulak başında, efendim,
altı sürü at aldı, efendim!
Tolono-bulak başında, efendim,
dokuz sürü at aldı, efendim!
Onları sürüp götüremiyorlar,
efendim!
Gidip payımı alayım, efendim!"
O zaman Er Manas dedin ki:

'Anday bolsoñ, ay carkın, çorom,
barsañ, "Bara koygun!" dep, çorom!'
Batır törö aytkan soñ,
celip ketti Kargalday.
Celip kesse Kargalday,
Kökçöközgö kelet deyt:
'Asalamdın salam,
ay carkın, töröm!'
'Aloodan eleyki salam,
Kargalday ırçım!

"Öyle ise, ay ışığı, yiğidim,
sen git var oraya, yiğidim!"
Bahadır efendi böyle deyince,
Kargalday da yel gibi gitti.
Kargalday da yel gibi gidince,
Kökçököz'e gelip dedi ki:
"Selamünaleyküm,
ay ışığı, efendim!"
"Aleykümselam,
Kargalday, türkücüm!

Ay carkın, ırçım Kargalday,
Manastın algan olcosu kanday?
Menin algan olcosu kanday?'
Anda ayttıñ Kargalday:
'Manastıgın neteyn?
Özünnükün aytıp bereyn-
Olcoñ-minen oyron bol!
Manastıgın aytpaymın!
Agar altın, ak kümüş
arabaga salamın,

atka süröp alamın!'
Celip ketti Kargalday,
argımak atın akırat.
Celip ketken Kargaldaydı
Kökçököz Kalmak çakırat:
'Kaytıp aytçı ırıñdı,
kaytıp aytçı sırıñdı!-
Açıtkan tere bereyn!
Olcoñ-minen oyron bol!

Bu Manastan ne kaldı?-
Curtta kalgan tere alıp,
cumalangan çal alıp,
çıçkaktagan bal'alıp,
sogono bolgon tek'alıp,
bıçıp koygon buk'alıp,
senin olcoñ kurusun!
El cakşısı el aman,
kalk cakşısı, kalk aman!

Attın cügün oodarıp,
çabuuldu koyolu!
Manastan tartıp alalı!-
Bir Kudaydan tileli!'
Manastı köstöy çaptı deyt,
Kökçöközdöy bu Kalmak
çaap kelip cetti deyt.
Bu Manaska cetkende,
attın oozun tartkanda,

Ay ışığı, türkücüm Kargalday,
Manas'ın aldığı çapul ne kadar?
Ben ne kadar ganimet aldım?"
O zaman Kargalday dedin ki:
"Manas'ınkinden sana ne?
Seninkini söyleyeyim!
Ganimetin batsın!
Manas'ınkini söylemem!
Sarı altınla beyaz gümüşü
arabaya doldurayım,

onu ata çektireyim!"
Yel gibi gitti Kargalday,
cins atına haykırarak.
Yel gibi giderken Kargalday,
Kökçököz Kalmuk çağırdı:
"Bir daha söyle türkünü,
söyle sözcü sırrını!
Yumuşak deri vereyim sana!
Ganimetin batsın!

Manas ne zaman ne verdi ki?
Yurtta kalan deriyi alıp,
işe yaramaz ihtiyarları alıp,
ishal çocukları alıp,
husya torbası şişmiş tekeleri alıp,
iğdiş edilmiş boğaları alıp,
senin ganimetin kurusun!
İlin iyisi ili kurtarır,
halkın iyisi halkı kurtarır!

Atın yükünü atarak,
çapulu da bırakalım!
Manas'ı ganimet alalım!
Tanrı'dan talih dileyelim!"
Manas'a doğru koşturdu,
bu Kalmuk Kökçököz,
çabucak geldi oraya.
Manas'ın yanına gelince,
atın ağzını çekti,

kara kanduu, kök bittüü,
kabılan tuugan Almambet
koş kömököy sır nayza
koltukka kısıp aldı deyt,
çıñkıldaşkan külüktü,
çılkıldaşkan uuldu
kabılan tuugan Almambet
ırgıta koyup ırdı deyt!
Örköçü biyik, moyn uzun

corgo basık çoñ kula,
corgo tıñ Ak-kula,
atkan tañday sürültüp,
arkarday sanın türültüp,
ebisin cagın eñkeytip,
erkeçtey moynun koykoytup,
bastırıp keldi Er Manas!
Karmay aldıñ Almambet:

'Atı cakşı, ay carkın, çorom,
özü cakşı, ay carkın, çorom!-
Açuulanbay koysoñçu, çorom,
oynop külüp ayssañçı, çorom!
Menin atam Cakıp-bay, çorom,
Cakıp-bay-minen
bir tuugan, çorom,
kartayganda Kozkaman, çorom,
altımışka çıkkanda, çorom,
attanıp sapar kelgende, çorom,
açuulanıp koybosun, çorom!

kara kanlı, mavi bitli,
kaplan doğan Almambet,
çift püsküllü mızrağı aldı,
koltuğuna sıkıştırdı,
şurada kişneyen atları,
itişip tepişen oğlanları,
kaplan doğan Almambet
hep birbirine kattı!
Sırtı yüksek, boynu uzun,

yürük kula atı,
yürük çevik Ak-kula'yı
atan tan gibi parıldattı,
dağ koçu gibi budunu burdurdu,
hafifçe yanlarını oynattı,
teke gibi boynunu uzattırıp,
bu atla fırladı Er Manas!
Almambet'i durdurdun:

"Adı güzel, ay ışığı, yiğidim,
kendi güzel, ay ışığı, yiğidim!
Hiddetlenme, yiğidim,
oynayıp, gülüp, konuş, yiğidim!
Benim atam Cakıp-bay'ın, yiğidim,
Cakıp-bay'ın
kardeşidir, yiğidim,
ihtiyar Kozkaman, yiğidim,
altmışına girdiğinde, yiğidim,
atlanıp sefere çıkmış, yiğidim,
hiddetlenmesin, yiğidim!

Kargışı biske tiybesin, çorom!-
Açuulanbay tura tur, çorom!
Olconu kayta salıñar, çorom,
olco bölüp alalı, çorom,
olcodon kuru kalalı, çorom,
içi küyüp catkandar, çorom!'
Agar altın, ak kümüş
alıp kelip salgan soñ,
olco bölüp algan soñ,
kayta cürdüñ, Er Manas.

Bedduası bize dokunmasın,
yiğidim!
Hiddetlenme, dur, yiğidim!
Ganimeti geri götürün, yiğitler,
ganimeti bölüşelim, yiğitler,
ganimetten mahrum kalalım,
yiğitler,
içi yanıp tutuşuyor, yiğitler!"
Sarı altını beyaz gümüşü
getirip ortaya koyunca,
ganimeti bölüşüp alınca,
geriye döndün Er Manas.

2388 Kele catat bir coldo,
adırdan arkar atışıp,
böktördön bökön atışıp,
üydü köstöy cürdü deyt.
Coldo turgan bir üygö
cetip bardıñ, Er Manas:
birge bargan Kalmaktar,
birge bargan çorolor,
anda kalıp kaldılar,
arakı içip mas bolup.

Geliyor iken bir yoldan,
dağda dağ koçu vurdular,
tepede geyikler vurdular,
evin yolunu tuttular.
Yolda duran bir eve
gidip vardın Er Manas.
Seninle beraber giden Kalmuklar,
seninle beraber giden yiğitler,
gece orada kaldılar,
rakı içip mest oldular.

Oşu cerdi karasañ,
mastar bolup uruştu!
Kıyıktanıp kalgan soñ,
Kozkamandın balası
Kökçököz degen bu Kalmak
arakıga uunu saldı deyt.
Anda turgan kırk çoro,
batır tuugan Er Manas
uunu içip algan soñ,
bilinbey catıp kaldı deyt.

Ne yaptılar dersen,
sarhoş olup, vuruştular!
Hiddetlenip kızıştılar,
Kozkaman'ın çocuğu,
Kökçököz denen bu Kalmuk,
rakıya zehir akıttı,
oradaki kırk yiğit hep,
bahadır doğan Er Manas da
hepsi bu zehiri içti,
kendini bilmez yatıp kaldılar.

Manastın içi küygön soñ,
örköçü biyik, moyn uzun,
corgo basık çoñ kulaa
mine kaştıñ, Er Manas!
Ak-kelte-minen Kökçököz
Manastı atıp ketti deyt-
kol ortodon ok tiydi!
Tiygen ceri, karasañ,
tiygen ceri baraday:

çıkkan ceri, karasañ,
toguz karış caraday!
Kapçıgay ıldıy kuladı,
korkurap kettiñ, Er Manas!-
Üydö catkan Kanıkey
keretinde bilet deyt,
Kan Temir darı alat deyt,
Manastı köstöp salat deyt.

Kök-doskoktun astında
batır tuugan Manaska
cete kelip cattı deyt.
Kaynatma kara darını
kaynatıp kuydu caraga:
sürtmö kızıl darını
sürtüp koydu Manaska.
Mekedegi Kan-koco
cete keldi Manaska.
Kün on eki bolgondo,

tün on eki bolgondo,
cakşı bolduñ, Er Manas!
Aylana karasañ,
ölgön eken kırk çoro!
Anda ayttıñ, Er Manas:
'Cañgıs kantip cüröyn,
Casagandan tileyn,
Casagandan car bolso,
camı ooliya koldoso,
kırk çoromdu tileyn!'

Manas'ın içi yanıyordu,
sırtı yüksek boynu uzun,
sert yürüyüşlü büyük kula'ya,
binip kaçtın Er Manas!
Kökçököz Ak-kelte'yi
Manas'ın arkasından attı,
kolunun ortasından vurdu!
Değdiği yere bakarsan,
değdiği yer kürek gibi,

çıktığı yere bakarsan,
dokuz karış yara gibi!
Attan yere yuvarlandı,
hırıldıyordun Er Manas!
Evde kalan Kanıkey'in
içine doğmuş, bilmişti bunu,
Han Temir'in ilacını alıp,
Manas'a götürüp vereyim dedi.

Kök-doskok'un altında,
bahadır doğan Manas'a,
yetişip geldi.
Kaynatmalık kara ilacı
kaynatıp sürdü yaraya;
sürülecek kızıl ilacı da
sürdü Manas'a.
Mekke'deki Kan-koco,
yetişip geldi Manas'a.
On iki gün geçince,

on iki gece olunca,
iyileştin Er Manas!
Etrafına bakınınca,
kırk yiğit ölmüştü!
O zaman dedin ki Er Manas:
"Yalnız nasıl yaşayayım?
Yaratan'a yalvarayım,
Yaratan'ım yar olursa,
tüm evliyalar yardım ederse,
kırk yiğidimi geri isteyeyim!"

Atka minip ketti deyt,
Mekege barıp cetti deyt.
Mekedegi cetti eşik,
cetti eşikke sıyındı,
tögöröktün tört burçun
tört aylana kıdırdı:
'Kılbaganım cok-ele,
cañgıs kantip cürömün?
Casagandan car bolso,
camı ooliya koldoso,

kırk çoromdu tileymin!'
Cer astın da kirbegen,
Er Nazar tiygen kul eken,
Kuday kılgan er eken:
kırk çoro turdu, tirildi!
'Manastay erge baralı!' dep,
atka minip ketti deyt,
Mekege barıp cetti deyt.-
Kanıkey üyündö catıp,
tündö tüştü kördü deyt.

'Batır töröm keldi!' dep,
'Baştagıday boldu!' dep,
'Bülküldöktün tarttı!' dep,
'Eñgen-eesi biyik bos ordogo
kabılan Manas keldi!' dep,
'Kak törömnön başında
bolot ögö cattı!' dep,
'Koynuma katıp aldım!' dep,
'Bu nemene bolot?' dep,

'Tüşümdü kimge aytam?' dep,
'Ak söök kandın balası
Altınayga barayn!
Ak sööktün balası
akıl-minen corur!' dep.
Beti-kolun cuuat deyt,
be-deeret cüzün arçıt deyt,
basıp keldi Kanıkey,
Altınayga aytt'ele.

Atına binip gitti,
Mekke'ye varıp girdi.
Mekke'nin yedi kapısı da,
her kapıda dua etti,
Mekke'nin dört bucağını
dört defa dolaştı:
"Yapmadığım iş kalmadı,
şimdi nasıl yalnız giderim?
Yaratan bana yar olursa,
tüm evliyalar yardım ederse,

kırk yiğidimi geri istiyorum!"
Hiç yer altına girmemiş olsa da,
Er Nazar'ın sevdiği bir kuldu,
Allah'ın yarattığı bir erdi:
kırk yiğit kalktı dirildi!
Er Manas'a gidelim diye,
atlara binip çıktılar,
Mekke'ye varıp girdiler.
Kanıkey evdeydi,
gece bir rüya görmüştü.

"Bahadır efendim geldi,
işler eskisi gibi oldu,
bana sarıldı!" dedi,
"Büyük kapılı ak saraya
kaplan doğan Manas girdi!" dedi,
"Benim efendimin başında
çelikten bir eğe vardı,
alıp koynuma attım onu!
Bu ne demek olsa gerek!

Rüyamı kime söyleyeyim?
Asil hanın çocuğu
Altınay'a gideyim!
Asil hanın çocuğu
akıl ile yorar bunu!" dedi.
Elini yüzünü yıkayıp,
taharet alıp yüzünü silip,
çıkıp geldi Kanıkey,
Altınay'a anlattı.

Altınay turup munı aytat:
'A Kanıkey, eceke,
başıña aylar tuuganı,
batır töröñ turbaybı?
Ay agıla kün tuusa,
o kırk çoro turbaybı?
Eñgen-eesi biyik bos ordo
eñkeytip tigip salgan soñ,
batır töröñ kelgeni,
balkıp catıp kalganı.
Oboodon bos turumtay,
bos torgoydu karmasa,

Kozkamandın beş uulu
batır töröñ öltüröt!
Kak töröñün başına
bolot ögö catkanı,
boyuña erkek
bala bütüptür!-
Cölönüş sarı ker'eken,
kök cal töböt börü eken,
atasınan artık er eken!
Atası anı körgön soñ,
Ak-kulanı toyuna
soygon eken turbaybı?

'Cañgıs merset boldu!' dep,
'Tay-buuruldu miniptir,
tögöröktün tört burçun
bütündön coruk salıptır!
Konur-bay-minen salışıp,
Coloy-minen karmaşıp,
Kapırdın kanı Nez-kara,
anı-minen karmaşıp
catkan eken turbaybı?'
Kabılan Tentek keldi deyt,
kaytıp keldi Mekeden.

Altınay şunu dedi:
"A, Kanıkey kardeşçiğim,
başına aylar doğması,
bahadır efendine delalet değil mi?
Ay ışığında güneş doğması,
kırk yiğide delalet değil mi?
Kapısı büyük ak çadırı
eğilip diktiğin vakit,
bahadır efendin geldiği vakit,
akar gibi yatıp kalmıştı.
Havadan boz atmaca eğer,
şu boz kırlangıcı tutmasaydı,

Kozkaman'ın beş oğlu,
bahadır efendini öldürmüştü!
Efendinin başında,
duran çelik eğe ise,
karnında bir erkek
çocuk oluyor, demektir!
Yamaçtaki dağ çaylağı imiş,
kır yeleli erkek kurt imiş,
atasından da güçlü bir er imiş.
Atası onu görünce,
Ak-kula atı ziyafette
kestirmez mi?

Biricik çocuğu oldu diye,
Tay-buurul'a binip,
dairenin dört yanını,
atla dolaşacaktır o!
Konur-bay'la çarpışıp,
Coloy ile güreşip,
kafirin hanı Nez-kara,
onunla da güreşip,
durmayacak mı o?"
Ateşli can bu kaplan geldi şimdi,
Mekke'den döndü.

Kozkamandın baldarın,
Kapır Kalmak öltürdü.
Kapır ölüp kalgan soñ,
kayta celip kelgen soñ,
Ay-kandın kısın Altınay,
anı körüp algan soñ,
kabılan tuugan Er Manas
canındagı Albarstı
karmap aldı sabınan,
suurup aldı kabınan,
cetip çaap iyerde,

karmay aldıñ, Kanıkey:
'Akay, töröm, ne bolduñ?
Altay tolgon Kalmaktı
anı çaap alganda,
olcologon kara bet-
mından kesin körösün!
Tokto, töröm, kün carkın,
sen ketkeli, köp boldu, töröm,
cıl on eki ay boldo, töröm!
Sagıngandan sargardım, töröm,
canım caman kıynaldı, töröm!
Senin közüñ ketkende, töröm,
körbögön da kör boldu, töröm!

Kozkaman'ın çocuklarını,
kafir Kalmukları öldürdü.
Kafir Kalmuklar ölünce,
o da dönüp gelince,
Ay Han'ın kızı Altınay'ı,
onu görünce,
kaplan doğan Er Manas,
yanındaki kılıcı Albars'ı,
yakaladı sapından,
çekip sıyırdı kınından,
tam savuracağı vakit,

tuttun onu Kanıkey;
"Efendim, ne yapıyorsun?
Altay'ı dolduran Kalmukları
kırıp geçirdiğinde,
ganimet alınmıştı bu zavallı kadın,
bırak yaşasın!
Dur, gün ışığı, efendim,
sen gideli çok oldu, efendim,
on iki ay oldu, efendim!
Hasretinden sarardım, efendim,
çok çektim, efendim,
gözlerin beni görmeyeli, efendim,
gözlerim kör oldu, efendim!"

Umay kuşu — doğumun ve çocukların koruyucusu

VI. BÖLÜM

Semetey'in Doğuşu

Yaşlanıp hastalanan Manas, kırk yiğidini başına toplayarak vasiyetini bildirir: Kanıkey yedi aylık gebedir, doğacak çocuk korunacaktır. Kahraman göçüp gidince Talas suyu boyundaki Sulpukor dağına gömülür; Kanıkey saçını çözüp yüzünü yırtarak yas tutar. Daha yası bitmeden Cakıp Han, 'ağabey ölse yenge miras kalır' diyerek gelinini Manas'ın kardeşleri Abeke ya da Köböş'e varmaya zorlar. Kanıkey bu teklifi şiddetle reddeder ve bir oğlan doğurursa kimseyle evlenmeyeceğine ant içer; çok geçmeden de bir erkek çocuk dünyaya getirir.

Bebeği ortadan kaldırmak isteyen Cakıp, Abeke ve Köböş asker toplayıp baskına gelince Kanıkey çocuğunu bağrına basar, kaynanası Çakan'ı elinden tutup çalılıklara kaçar; bu kaçış bölümün en gergin anıdır. Sığındığı isim babası Karım-bay onları kapısından çevirir; imdada yetişen Bakay ise azık ve at hazırlayıp ona babasının yurduna giden yolu gösterir. İki kadın, kucaklarındaki bebekle günlerce yol teperek Ak-tumşuk üzerinden Ak-şagıl dağına, Kanıkey'in baba ocağına ulaşır. Zalimlerin cezası da sonunda kesilir: Abeke ile Köböş öldürülür, oğlunun öcünü alan Çakan Cakıp'ı sakat bırakır.

BİR BAKIŞTA

Kişiler	Kanıkey, Manas, Semetey (bebek), Cakıp Han, Abeke, Köböş, Bakay, Çakan
Mekânlar	Talas, Sulpukor dağı, Ak-tumşuk, Ak-şagıl dağı
Temalar	Vasiyet ve ölüm, dul kadının direnişi, kaçış ve sürgün, mirasın korunması
Kapsam	~490 dize
Doruk Anı	Abeke ile Köböş'ün yeni doğan bebeği öldürmek için baskına gelmesi ve Kanıkey'in çocuğunu bağrına basıp kaçması.

	KIRGIZ TÜRKÇESİ	TÜRKİYE TÜRKÇESİ
1	Ak-kula arıgan eken, Manas-kan karıgan eken. Kanıkeydin alganı otus eki cıl bolgon eken, boyuna bütkön balası ceti ay bütkön eken. Oorup catkan Er Manas kırk çorosun çakırdı: 'Kapır-minen Busurman, çorom, kalçap algan kırandar, çorom, eli-minen curtuñdan, çorom, ekçep algan erender, çorom!— Atandarım aydatıp, çorom, aydap bir kalıñ cedirtken, çorom, sürörtörüm aydatkan, çorom, sürdürüp kalıñ cedirtken, çorom, atasının töründö, çorom, aç bilekten saydırgan, çorom, namıstı koldon taydırgan, çorom, kan balası Kanıkey, çorom, cet'ay boyuna bütüptür, çorom!	Ak-kula zayıflamıştı, Han Manas ihtiyarlamıştı. Kanıkey'i alalı, otuz iki yıl olmuştu, karnındaki çocuğu da yedi ayı bitirmişti. Manas hasta yatıyordu, kırk yiğidini çağırdı: "Kafir ile müslümandan, yiğitlerim, tek tek seçildiniz hep, yiğitlerim, il ile yurttan, yiğitlerim, seçilip alınan erler, yiğitlerim! Develeri sürdürüp, yiğitlerim, gelin hediyesi verdirttim, yiğitlerim, çekici hayvan gönderip, yiğitlerim, gelin hediyesi verdirttim, yiğitlerim, babasının baş köşesinde, yiğitlerim, çıplak bileğimi kesti, yiğitlerim, namusunu temizledi, yiğitlerim, han kızı Kanıkey'in, yiğitlerim, karnında yedi aylık çocuk var, yiğitlerim!
22	El körö'lök bok ele, çorom, coo körö'lök caş ele, çorom, Uktap bir cassa oygotkun, çorom, ıylap bir cassa, sooratkın, çorom, közünün kirin sala cür, çorom! Caza bir tayım kıs bolso, çorom, cerin bir taap beriñer, çorom! Baydın bir uulu Bakayım, çorom, keres bir kebim uktuñbu, çorom, kemin bir tonum bıştıñbı, çorom? Aalamdan emdi ötömün, çorom,	İl görmedi, henüz bir hiç, yiğitlerim, düşman görmedi, henüz çok genç, yiğitlerim, uyursa uyandırın, yiğitlerim, ağlarsa teselli edin, yiğitlerim, gözünün kirini yıkayın, yiğitlerim! Yavrum kız olursa, yiğitlerim, bir yer bulup verin, yiğitlerim! Bay'ın tek oğlu Bakay'ım, yiğidim, vasiyetimi duydun mu, yiğidim, kefenimi biçtin mi, yiğidim? Alemden artık göçüyorum, yiğidim,

ak kamışım oruptur, çorom,
kan kamındı kamdangın, çorom!
Kan balası Kanıkey, çorom,
caya körbö çaç ooruyt, çorom,
cırtıla körbö bet ooruyt, çorom!
Asılıñ bolso, körörsüñ, çorom,
azabıñ bolso, tartarsıñ, çorom!
Abeke, Köböş, eki uul, çorom,
aytkan bir kep uktuñbu, çorom?
Astıma dayar kıldıñbı, Bakay?
Endi baş-ayagım tartıñar, Bakay!'

ak kamışım koparılıyor, yiğidim,
han kabrimi hazırlatın yiğidim!
Han kızı Kanıkey, yiğidim,
saçım çözmesin, acır, yiğidim,
yüzünü yırtmasın, acır, yiğidim!
Adil olun, iyi olursunuz, yiğidim,
haksızlıkta azap var, yiğidim!
Abeke, Köböş, iki oğul, yiğitlerim,
sözümü duydunuz mu, yiğitlerim?
Altlığımı yaptınız mı, Bakay?
başımı ayağımı çekin, Bakay!"

44

Cakıptın uulu caş Manas
aalamdan emdi öttü deyt,
Baydın bir uulu bu Bakay
ak kamıştı saldı deyt,
tooday bolgon Manastı
alıp barıp koydu deyt.
Kan balası Kanıkey
emdi koşup ıylat deyt:
'Arkar bir cürbös kıyadan, töröm,
atadan cañgıs uyadan, töröm,
eçkiler cürbös kıyadan, töröm,
eneden cañgıs uyadan, töröm!

Cakıp-bay oğlu genç Manas
alemden artık göçmüştü,
Bay'ın tek oğlu Bakay
ak kamışı oraya koydu,
dağ gibi yüce Manas'ı,
alıp götürüp, gömdüler.
Han çocuğu Kanıkey,
şimdi ağlayarak:
"Dağ koçunun yürümediği kayadan,
efendim,
baba yuvasının biriciği, efendim,
keçiler yürümez kayadan, efendim,
ana yuvasının biriciği, efendim!

Aylana uçkan kas eleñ, töröm,
ber'atadan as eleñ, töröm!
Cumurtkadan ak eleñ, töröm,
bir catından tak eleñ, töröm!
Atı bir cakşı, ay carkın, töröm—
altından tartkan sır cebem, töröm,
astında agañ bir bolso, töröm,
kümüştön tartkan kır cebem,
töröm,
kötündö küyörün bolso, töröm!
Astında calıñ bolsoçu, töröm,
arkañda kuyruk bolsoçu, töröm!'

Etrafımda uçan kaz idin, efendim,
babanın biriciği idin, efendim!
Yumurtadan ak idin, efendim,
ana karnında tek idin, efendim!
Adı güzel, ay ışığı, efendim,
altından yapma filizim, efendim,
bir ağabeyin olsaydı, efendim,
gümüşten yapma filizim, efendim,
küçük erkek kardeşin olsaydı,
efendim,
önünde bir yele olsaydı, efendim,
arkanda bir kuyruk olsaydı,
efendim!"

Kan balası Kanıkey
cayıp saldı çaçtarın,
buup saldı belderin!
Kan balası Kanıkey
cırtıp saldı betterin!
Körgön künün köl aldı,
içken suun sel aldı!
Cakıptın uulu Caş Manas
bu Talastın boyunda,

Sulpukordun özöndö
alıp barıp koydu deyt.
Ceti aydan segis ay
emi bolup keldi deyt,
segis aydan togus ay
emi bolup keldi deyt.
Cakıp-bay aram kul
Mendi-baynı ciberet,
Kanıkeyge ayttı deyt:

"'At ölsö, soorı keres!" döçü'dü,
"Aga ölsö, ceñe keres!" döçü'dü!—
Kan balası Kanıkey
Er Manastan kaldı deyt.
Akıl-men tuugan Abeke,
ködök tuugan ol Köböş
Er Manastın inisi:
ca Köböşkö tiyebi,
ca Abekege tiyebi?
Sügönünö tiysin!' deyt.
Kan balası Kanıkey

bu kep ugup ıyladı:
'Abeke, Köböş aramdın
aytar kebi bu emes,
Manastan kalgan katındın
ugar kebi bu emes!
Manas bir töröm ötköndö,
cet'ay boyumda kald'ele,
ceti aydan segis ay
emi bolup keliptir,

Han çocuğu Kanıkey,
saçlarını çözdü artık,
beline sımsıkı sardı!
Han çocuğu Kanıkey
yüzünü yırtıyordu hep!
Günleri göz yaşıyla göl oldu,
bütün suyunu sel aldı!
Cakıp'ın oğlu genç Manas'ı
Talas suyunun boyunda,

Sulpukor dağı başına
alıp götürüp gömdüler.
Yedinci ayın sonunda,
sekizincisine girince,
sekizinci ay bitip de
dokuzuncu aya girince,
Cakıp-bay bu haram kul
Mendi-bay'ı gönderip,
Kanıkey'e dedirtti ki:

"At ölse postu miras kalır,
ağabey ölse yenge miras kalır!
Han çocuğu Kanıkey
Er Manas'tan arta kaldı.
Akıllı doğan Abeke
hödük doğan o Köböş de
Er Manas'ın küçük kardeşleri:
Köböş'ü mü alacak o,
yoksa Abeke'yi mi?
Kimi severse onu alsın!"
Han çocuğu Kanıkey,

bunu işitip ağladı:
"Ne Abeke, ne Köböş
böyle haram şeyler demesinler,
Manas'tan kalan bir kadının
duyacağı sözler değil bu!
Biricik efendim Manas öldüğünde,
yedi aylık gebe idim,
yedinci aydan sonra
sekizinci ay oldu,

segis aydan togus ay
emi bolup keliptir!
Caza bir tayım kıs bolso,
otko salıp küygüzöm,
suuga salıp agızam:
andan kiyn tiyemin!
Menin balam uul bolso,
tiymek turmak sıybaymın!'

113 Şunday dep coop ciberdi.
Kanıkeydin kaşında
Şooruktun kısının
Akılaydın aylı turdu,
Akılayga bardı Mendi-bay,
Cakıptın kebin ayttı deyt:
'Şooruktun kısı Akılay—
"At ölsö, soorı keres!" döçü'dü,

"Aga ölsö, ceñe keres!" döçü'dü!—
Akıl-men tuugan Abeke,
ködök tuugan ol Köböş
Er Manastın inisi:
kimisine tiyesiñ?
Ca Köböşkö tiyebi,
ca Abekege tiyebi?—
"Sügönünö tiysin!" deyt!'

129 Şooruktun kısı Akılay aytat:
'Balaluu katın bar bolso,
balasın ererkeyt.
Balası cok men baykuş—
akıl-men tuugan Abeke
astırtın kelip kessin de!'
Kök ala sakal Mendi-bay
Cakıp-bayga bardı deyt,
Cakıp-bayga ayttı deyt:
'Kan balası Kanıkey
şunday dep coop ciberdi:

sekizinci aydan sonra
dokuzuncu ay oldu!
Doğan çocuk kız olursa,
ateşe atıp yakarım,
suya atar da boğarım,
sonra biriyle evlenirim!
Çocuğum oğlan olursa,
kimseyle evlenmem ben!"

Onlara böyle cevap verdi.
Kanıkey'in karşısında
Şooruk'un kızı
Akılay'ın çadırı kurulmuştu.
Mendi-bay Akılay'a gitti,
Cakıp'ın söylediklerini anlattı:
"Şooruk'un kızı Akılay!
Derler ki "At ölse postu miras kalır!

Ağabey ölse yenge miras kalır!".
Akıllı doğan Abeke,
bir hödük doğan Köböş,
Manas'ın küçük kardeşleri;
hangisiyle evlenecek?
Köböş'e mi gidecek,
Abeke'ye mi gidecek?
"Kimi severse onu alsın." dediler."

Şooruk'un kızı Akılay dedi ki:
"Oğlu olan her kadın,
oğlunu bir er yetiştirir.
Çocuğu olmayan ben baykuş,
akıllı doğan Abeke'ye söyle,
gelsin benimle evlensin, de!"
Mavi sakallı Mendi-bay
oradan Cakıp-bay'a gitti,
Cakıp-bay'a dedi ki:
"Han çocuğu Kanıkey,
şöyle cevap gönderdi:

"Bu Manasım ötköndö,
cet'ay boyumda bar ele:
ceti aydan segis ay
emdi bolup keldi", deyt,
"segis aydan togus ay
emdi bolup keldi" deyt.
"Caza bir tayım kıs bolso,
otko salıp küygüzöm,
suuga salıp agızam:
andan kiyn tiyemin!

Erkek bir merset bu bolso,
Abeke, Köböş aramga
tiymek bir turmak sıybaym!" deyt.
Şooruktun kısı Akılay
üyünö men tüşkömün,
tüşüp turup aytkamın.
Şooruktun kısı Akılay
kebimdi ugup ayttı deyt:
"Akıl-men tuugan Abeke
astırtın kelip kessin!" deyt.'

Mının kebin ukkan soñ,
akıl-men tuugan Abeke:
'Barsam, barayn!' dep ayttı.
Kuugum kirdi, kün battı,
kaş karayıp el cattı:
akıl-men tuugan Abeke
emi atka mindi deyt,
Şooruktun kısı Akılay
koynuna kelip cattı deyt.

"Manasım öldüğü vakit,
yedi aylık gebe idim,
yed'ay bitti sonra da,
şimdi sekizinci ay oldu,
sekizinci ay da bitti,
şimdi dokuzuncu ay oldu.
Kız doğuracak olursam,
ateşe atıp yakarım,
sulara atıp boğarım,
ondan sonra evlenirim!

Çocuğum erkek olursa,
ne Köböş ne de Abeke,
hiç biriyle evlenmem ben!"
Şooruk'un kızı Akılay'a
çıkıp sonra gittim ben.
Ona haber götürdüm, ben.
Şooruk'un kızı Akılay,
sözüme kulak verip dedi ki:
"Akıllı doğan Abeke,
benimle gelip evlensin." dedi."

Bu sözü duyunca
akıllı doğan Abeke:
"Kalkıp ona gideyim!" dedi.
Akşam oldu, güneş battı,
karanlık oldu il yattı,
akıllı doğan Abeke,
o zaman ata binerek,
Şooruk'un kızı Akılay'ın
gelip koynuna yattı.

169 Şooruktun kısı mını aytat:
'Kan balası Kanıkey
erkek bir tuup bu salsa,
kindigin özüm kesem', dep,
'kirin özüm cuuam!' dep,
'bu balanın oosına
kebes bir tıgın salayn!
Balanı bir öltürüp koyoyn!'
Kündördön künü öttü deyt,
kan balası Kanıkey
on ayları bütköndö,

Şooruk'un kızı dedi ki:
"Hanın kızı Kanıkey,
erkek çocuk doğurursa,
göbeğini ben keserim,
kirini kendim yıkarım,
bu çocuğun ağzına,
bir paçavra tıkarım ben!
Çocuğu öldürürüm ben!"
Aradan günler geçti,
han kızı Kanıkey'in
gebeliği on ay oldu.

altından aça, ces bakan
Kanıkey salıp tolgottu,
balanın ünü bark etti,
batı cerge cark etti.
Kan balası Kanıkey
bala tuup salgan soñ,
Şooruktun kısı Akılay
cügürüp kelip kirdi deyt.
'Kindigin özüm kesem', dep,
'kirin özüm cuuam', dep,
'balanı körö koyom!' dep.

Altın çatallı bakır değneği koyup,
Kanıkey'in ağrısı tutmuştu,
çocuğun sesi viyakladı,
baş da çıkıp tırak etti.
Han çocuğu Kanıkey,
çocuğu böyle doğurunca
Şooruk'un kızı Akılay,
koşa koşa geldi,
göbeğini ben keseyim, dedi,
kirini ben yıkayayım, dedi,
çocuğu hele göreyim, dedi.

191 Bagdı-döölöt baybiçe
erkegin-urgaçısın bilgispey
ala kaçtı törünö.
Şooruktun kısı Akılay:
'Biriñ bala tuugansıñ,
biriñ ala kaçkansıñ,
balanı maa körsötpöy!'
Tarınıp ketip kaldı.
Tarınıp ketip kalganda,
Kanıkey turup aytat deyt:
'Aynalayn eneke,
erkek birb' eken balañıs?
Biykeç birb' eken balañıs?'

Bagdı-döölöt baybiçe,
erkek mi kız mı bilmesin diye,
alıp bir bucağa kaçtı,
Şooruk'un kızı Akılay:
"Yalnız başına doğurtmuş,
yalnız benden sakladı onu,
yavruyu bana göstermedi!" dedi.
Darılıp çıkıp gitti.
Böyle darılıp gidince,
Kanıkey dedi ki:
"Ah sevgili anneciğim,
çocuğumuz oğlan mıdır,
çocuğumuz yoksa kız mıdır?"

Ene körüp ayttı deyt:
'Aynalayn Kanıkey,
a süyünçü, süyünçü!
Canı tuugan bu balam
bir erkek boluçu bu balam!'
Anda turup Kanıkey:
'Aynalayn mazarım ene,
bu uykunu taştaylı!
Balaga beşik kılbaylı!
Balanı kezüleşe bagalı!'

İhtiyar bakıp dedi ki:
"Sevgili yavrum Kanıkey,
sevin yavrum, çok sevin,
yeni doğan bu çocuk,
bu yavrucuk oğlan!"
Kanıkey de dedi ki:
"Oh sevgili anneciğim,
uyku aramayalım biz,
çocuğa beşik yapmayalım,
nöbetleşe bakalım biz!"

Tün ortosun cetkençe,
bürö aldı balanı,
tün ortosu ötköndö,
bürö alıp turdu deyt.
Kartaygan-da Cakıp-bay,
Abeke-minen bu Köböş,
üçöö kol kurap çıktı:
'Canı tuugan balanı
erteñ bis öltüröbüs!' deyt.

Gece yarısı yaklaşınca,
birisi aldı çocuğu,
gece yarısı geçince,
öbürü tuttu çocuğu,
ihtiyarlayan Cakıp-bay
Abeke ile Köböş de,
üçü asker topladılar,
"Yeni doğan bu çocuğu,
erkenden öldürelim!" diye.

Tañ agarıp atkanda,
kün kızarıp çıkkanda,
çabuul kele catırı,
Kan balası Kanıkey
canı tuugan balanı
koynuna salıp aldı deyt,
altımış caşar enesin,
Bagdı-döölöt baybiçe,
kolunan cetelep aldı,
Altı-baydın aralga

Tan yeri ağarıp,
gün kızarıp doğarken,
savaşa gelmişlerdi,
han çocuğu Kanıkey
yeni doğan çocuğunu
alıp göğsüne koydu.
Altmışındaki annesi
Bagdı-döölöt baybiçeyi,
elinden tutup götürdü,
Altı-bay'ın çalılığına

emi kirip ketti deyt.
Manastın eki inisi
Abeke, Köböş aram kul
emi üygö kirse-de,
Kanıkeydi tappadı,
caş balanı tappadı.
Çamgaragın çaktı deyt,
çagıp otko caktı deyt,
keregesin kesti deyt,
kesip otko caktı deyt!

kaçıp oraya saklandı.
Manas'ın iki küçük kardeşi,
Abeke, Köböş, haram kullar,
onun evine girdiler,
Kanıkey'i bulamadılar,
çocuğu da bulamadılar.
Bacayı parçaladılar,
çakıp ateşe yaktılar,
parmaklığı da kırdılar,
kırıp ateşe yaktılar!

Üñkür tolgon üptörün,
anı alıp ketti deyt:
ak kurcunda buldarın,
anı kelip ketti deyt!
Eçkiden kalgan ulaktı,
kursaktan kalgan çunaktı
nayzadan kalgan celekti,
Manastan kalgan belekti

Kanıkey-minen baybiçe
tokoygo alıp kirip ketti.
Ala kaçıp ketkende,
bararına eli cok,
batarına too cok.
Anda ayttıñ Kanıkey:
'Emdi, eme, ne deysiñ?

Kayda barabıs, ene?
Ökül atam Karım-bay,
Karım bir bayga baralı!
Etegiñ elek boldu,
ceñiñ-de celek boldu!
Karım-bayga barbasak,
kayda bis barabıs?' deyt.
Karım degen bayının
olturat degen cerine
emdi bardı katındar,
oltırgan degen cerine
kaçıp kelip cetkende,
köçüp ketip kalıptır.
Köçünün kötünön çurkadı.

Coldo cürüp ketkende,
kızıl moynço bir muzoo
kelip catır colunda.
Kanıkey anı karmadı—
soyoruna bıçak cok,
çagarına çakmak cok,
ne kıların bilbedi.
Anda ıylap turganda,
ökül atası Karım-bay

Mağara dolduracak kadar
mallarını alıp gittiler,
ak hurcundan paralarını
alıp gittiler!
Keçiden kalan oğlağı,
karnında taşıdığı bu masumu
kargıdan kalan sancağı,
Manas'tan kalan mirası,

baybiçe ile Kanıkey
alıp ormana girdi.
Böylece kaçarken onlar,
gidecekleri kimse yoktu,
saklanacak dağ yoktu,
Kanıkey sen dedin ki:
"Şimdi sen ne dersin, anam?

Nereye gidelim?
İsim babam Karım-bay,
bu Karım-bay'a gidelim!
Eteğin eleğe dönmüştü,
yenin yulara dönmüştü!
Karım-bay'a gitmezsek biz,
nereye gidelim dersin?"
Karım denilen beyin
oturduğu yere doğru
yollandı şimdi kadınlar.
Oturduğu yere
kaçıp geldiğinde kadınlar,
oradan göçüp gitmişti.
Arkasından gitti bunlar.

Yolda giderken bunlar,
kızıl boncuklu bir dana
geliyordu bu yoldan.
Kanıkey tuttu onu,
kesmek için bıçak yok,
vurmak için demir yok,
ne yapacaklarını bilmediler.
Öyle ağlaşıp dururken
isim babası Karım-bay

celip kelip catıptır.
Kanıkey anı körgöndö,
Karım-baydı tanıganda,
calbarıp turup ayttı deyt:
'Ökül atam, seni aytam,
Batır Manas bu erim,
bu aalamdan ötköndö,
Abeke, Köböş aram kul
meni "Alam!" dep keldi.

Bu aramga tiybedim.
Bu aramga tiybesem,
Abeke, Köböş aram kul
menin üyümö kelgendir,
çamgaragın çakkandır,
çagıp otko cakkandır,
keregemdi keskendir,
kesip otko cakkandır!—
Eçkiden kalgan ulaktı,
kursaktan kalgan çunaktı,
nayzadan kalgan celekti,

Manastan kalgan belekti
alıp bir kaçıp beremin!'
Ökül ata Karım-bay
Kanıkeyge ayttı deyt:
'A Kanıkey, Kanıkey, botom!
Manastan kalgan balanı
alıp bir kaçıp sen kelseñ,
üyümö seni kirgispeym,
turar cerdi ber'albaym—
senin bir bayıñ Manastan,
anan bir köönüm bek kalgan!

yel gibi koşup geliyordu,
Kanıkey onu görünce
Karım-bay'ı tanıyınca,
yalvararak dedi ki:
"İsim babam seni çağırdım,
bahadır Manas bu erim,
bu alemden göçüp gitti,
Abeke, Köböş, haram kullar,
beni almağa geldiler.

Bu haram kulları reddettim,
onları reddettim diye,
Abeke, Köböş, haram kullar,
gelip evime girdiler,
bacayı parçaladılar,
çakıp ateşe yaktılar,
parmaklığı da kırdılar,
kırıp ateşte yaktılar!
Keçiden kalan oğlağı,
karnımda taşıdığım bu masumu,
kargıdan kalan sancağı,

Manas'tan kalan mirası,
alıp kaçtım hemen!"
İsim babası Karım-bay,
Kanıkey'e dedi ki,
"Kanıkey, Kanıkey, yavrum!
Manas'tan kalan çocuğu,
kaçıp götürüyorsan,
seni evime koymam ben,
oturacak yer de vermem,
senin beyin Manas'a
pek dargınım ben!

Bu moynçomdu sen tuttuñ,
moynçomdu saga ber'albaym!'
Ökül ata Karım-bay
kızıl moynço bir muzoo
kolunan suurup aldı deyt,
üyünö aydap bardı deyt.
Kanıkey kayta bastı deyt,
baybiçege keldi deyt:
'Aynalayn mazarım, ene,
ökül atam Karım-bay, ene,

kızıl moynço bir muzoo, ene,
kolumnan suurup aldı deyt, ene!
Baydın bir uulu Bakay, ene,
oñ dalının kemirçek, ene,
oyup bir saldı ded'ele, ene:
sol dalının kemirçek, ene
Sulpukordun başında, ene,
töögö saldı ded'ele, ene!
Cür Bakayga baralı, ene!'

Tünün bir tündöy cürdü deyt,
künün bir kündöy cürdü deyt,
etegi elek boldu deyt,
ceñi celek boldu deyt.
Baydın uulu ol Bakay
üyünön çıgıp keldi deyt.
Miner atı Kök-çolok,
Kök-çologun miniptir Bakay,
San töönü ciyip barıptır Bakay.
Barıp kelgen Bakaydı

Tuttuğun şu danamı da
vermem sana danamı ben!"
İsim babası Karım-bay
kızıl danayı aldı,
çekerek elinden aldı,
aldı evine götürdü.
Kanıkey geriye döndü,
baybiçenin yanına geldi,
"Ah sevgili anneciğim,
isim babası Karım-bay, anne,

kızıl bir danayı, anne,
çekip aldı elimden, anne,
Bay'ın tek oğlu Bakay, anne,
sağ küreğinin kemiğini, anne,
oymuş vaktiyle, diyorlar, anne,
sol küreğinin kemiğini, anne,
Sulpukor dağı başında, anne,
bir deveye yüklemiş, anne!
Yürü Bakay'a gidelim, anne!"

Geceler gecesi gittiler,
gün üstüne gün yürüdüler,
etekleri elek oldu,
yenleri hep yular oldu,
Bay'ın oğlu bu Bakay'ın
evine çıkıp geldiler.
Binek atı Kök-çolok
Kök-çolok'a bindi Bakay,
sayısız develerini toplamış Bakay.
Şu gelen Bakay'ı

Kanıkey körüp saldı deyt,
Kanıkey kelip ayttı deyt:
'Salam aytmak mende cok, Bakay,
elik bir almak sende cok, Bakay!—
Eçkiden kalgan ulaktı, Bakay,
kursaktan kalgan çunaktı, Bakay,
nayzadan kalgan celekti, Bakay,
Manastan kalgan belekti, Bakay,
alıp bir kaçıp kelemin, Bakay!'

Kanıkey gördü,
Kanıkey gelip dedi ki:
"Selam vermek bana yakışmaz,
Bakay,
selam almak sende yok, Bakay!
Keçiden kalan bu oğlakla, Bakay,
karnımda taşıdığım bu masumla,
Bakay,
kargıdan kalan sancakla, Bakay,
Manas'tan kalan bu mirasla, Bakay,
bunlarla kaçıp geldim, Bakay."

Baydın uulu ol Bakay
atının başın burdu deyt,
oşu bir cerde turdu deyt.
Kanıkeydin kolunan Bakay
balanı suurup aldı deyt,
ödö bir karap çaptı deyt,
oop bir tüştü bu bala,
ıldıy karap bir çaptı,

Bay'ın oğlu Bakay o zaman,
atının başını çevirdi,
önlerinde durdurdu.
Kanıkey'in elinden Bakay,
çekip aldı bu çocuğu,
bir kere tepeden yukarıya koşturdu,
yana kayıp düştü bu çocuk,
bir kere tepeden aşağıya koşturdu,

eñgip bir tüştü bu bala!
Kanıkey-minen bu Çakan,
Baydın uulu bu Bakay
üçöö bir kelip ıyladı.
Anda ayttıñ Kanıkey:
'Abeke, Köböş aram kul
maldı katka salıptı,

sırt üstü düştü bu çocuk!
Kanıkey ile bu Çakan
Bay'ın oğlu bu Bakay,
üçü birden ağladılar.
O zaman Kanıkey dedi ki:
"Abeke, Köböş, haram kullar,
hayvan sayısını yazdılar,

mal esebin alıptı,
buldu katka salıptı,
bul esebin alıptı!
Kanıkey-minen bu Çakan
ökööbüs kaçıp keliptik.
Abeke, Köböş aram kul,
başıñ bolso ölümdö,
malıñ bolso talooda!—
Başıñdı koydoy kespesem,
kanıñdı suuday tökpösöm!

hayvanın hesabını aldılar,
buldukları her şeyi yazdılar,
malın hesabını yaptılar!
Kanıkey ile Çakan
ikimiz kaçıp geldik biz.
Abeke, Köböş, haram kullar,
başınız beladan kurtulmasın,
hayvanlarınız çapulun olsun!
Başını koyun gibi kesmezsem,
kanını su gibi dökmezsem!

Baydın uulu sen Bakay, ake,
emi bir arga ne bolot, ake?
Emi amalım en bolot, ake?'
Anda ayttıñ sen, Bakay:
'Aynalayn Kanıkey, botom,
cakındata tura kör, botom!
Edişte ayran kılayn, botom,
ayran uurtap kelip turayn, botom!
Atı-tonu kamdayn, botom!
Andan kiyn coldu körsötöyn,
botom!'

Bay'ın oğlu Bakay, kardeş,
nasıl kurtulalım, kardeş,
şimdi ne çare bulalım, kardeş?"
O zaman Bakay dedin ki:
"Pek sevgili Kanıkey, yavrum,
sen burada dur, yavrum!
Kovada ayran yapayım, yavrum,
size ayran çalayım, yavrum!
Atla elbise hazırlayım, yavrum!
Yolu sonra gösteririm, yavrum!"

385 Kan balası Kanıkey
cakındatıp aldı deyt,
edişte ayran kıldı deyt,
atı bir ton kamdadı,
azık bir tülük kamdadı,
ayrılıp colgo alıp keldi.
Anda ayttıñ Kanıkey:
'Emi arga ne bolot, Bakay?
Kara bir Nogoy Camgırçı,
Camgırçıga barayn!
Camgırçıga bara-tıgan coldu
emi maga körsötçü, Bakay!'

Han çocuğu Kanıkey'i
yanına aldı,
kovada ayran karıştırdı,
at ve giyim hazırladı,
yiyecek azık hazırladı,
götürüp yolun başına getirdi.
O zaman Kanıkey dedin ki:
"Kurtuluş nasıl olacak, Bakay?
Kara Nogay Camgırçı var,
Camgırçı'ya varayım, ben,
Camgırçı'ya giden yolu,
bana göster, Bakay!"

397 Anda ayttı bu Bakay:
'Kara bir Nogoy Camgırçı, balam,
anın bir colun körsötpöym, balam!
Manas-minen Camgırçı, balam,
ökö sök öştü kiş'ele—
Kara bir Nogoy Camgırçı
eçkiden kalgan ulaktı,
kursaktan kalgan çunaktı,
anı öltürüp salbaybı?
Özünö nike kıybaybı?
Andan bir arga ne bolot?

O zaman Bakay dedi ki:
"Kara Nogay Camgırçı'nın, yavrum,
yolunu sana göstermem, yavrum!
Manas ile Camgırçı, yavrum,
iki düşman soyundan, yavrum,
bu Kara Nogay Camgırçı,
keçiden kalan bu oğlağı,
karnında taşıdığın bu masumu,
onu öldürüp yok etmez mi?
Seni nikahla almaz mı?
Bundan nasıl kurtulursun?

Camgırçı colun körsötpöym!
Ös atekeñ Kara-kan,
Kara-kanga sen barsañ!
Kara-kan colun körsötöm!'
Bu Bakay mını aytkan soñ,
Kara-kan colun körsötkön soñ,
Kan balası Kanıkey
künün kündöy cürdü deyt,
tünün tündöy cürdü deyt,
alda kança kün boldu.

Camgırçı'nın yolunu göstermem!
Kendi baban Kara Han var,
sen Kara Han'a gitsene!
sana Kara Han'ın yolunu
göstereyim!"
Bakay bunları deyip
Kara Han'ın yolunu gösterdikten
sonra
han çocuğu Kanıkey,
günler günü yol yürüdü,
geceler gecesi yol yürüdü,
böylece günler geçti.

alda kança tün boldu,
kılıp bergen azıktı
kan balası Kanıkey
enesine calmap beret deyt,
balaga çaynap beret deyt.
Azıgı bir tügönüp ketti deyt,
cürüp kelgen kempirdin
kursagı açıp ketti deyt,
kösü bozorup ketti deyt.

geceler geçti,
Bakay'ın hazırlayıp verdiği azığı,
han çocuğu Kanıkey,
ısıtıp anasına verdi,
çiğneyip çocuğuna verdi.
Fakat azık tükenip bitti,
yürümekten ihtiyarın
karnı pek acıkmıştı,
gözlerinin önü pek kararmıştı,

Anda ayttı bu kempir:
'Aynalayn Kanıkey, botom,
kös bozorup ketipti, botom-
emi arga ne bolot, botom,
emi amal ne bolot, botom?
Atekeñdin Ak-şagıl, botom,
körünöbü bu cerden, botom?'
Anda ayttıñ Kanıkey:
'Sen bir neçe kündör çıdasañ, ene,

ihtiyar kadın dedi ki:
"Ah sevgili Kanıkey, yavrum,
gözüm kararıyor yavrum,
nasıl kurtulacağız biz,
nasıl bir çare bulalım?
Babanın sarayı, yavrum,
buradan görünüyor mu, yavrum?"
Kanıkey de dedi ki:
"Bir kaç gün daha sabret, anne,

oşu cerden aşıksak, ene,
altı bir künü ceterbis, ene,
aşıkpasak, mazarım, ene,
ceti bir künü ceterbis, ene.'
Kan balası Kanıkey
enesine calmap berdi deyt,
balaga çaynap berdi deyt.
Emi bir cürüp berdi deyt.
Eki kün örüü boldu deyt-

acele edersen, anne,
altı günde varırız, anne,
acele etmezsek, anne,
yedi günde varırız, anne."
Han çocuğu Kanıkey,
annesine azığı ısıtıp verdi,
çocuğa da çiğneyip verdi.
Sonra yine yürümeye koyuldular.
İki gün bitip tükendiler,

Kanıkey turup ıyladı:
'Aynalayn mazarım, ene,
anda bir turgan Ak-tumşuk, ene!
Burun menin atekem
Kara-kandın töründö
anda menin kıs çakta
boyoo kaskan cer ele!
Oşu cerdin almaları
mala kaşka inektey,

Kanıkey ağladı:
"Ah sevgili anacığım,
şurada Ak-tumşuk duruyor, anne,
ben vaktiyle babam
Kara Han'ın baş köşesinde iken
kız olduğum çağlarda ben,
(kök) boya kazdığımız bu ilde,
bu yerin elmaları
inek memesi gibiydi,

454 oşunun örüktörü
kunan koydun cüröktöy!-
Oşu bir cerge barsakçı?'
Anda ayttı baybiçe:
'Aynalayn Kanıkey, botom,
menden bir nesin suraysın, botom,
mının colun sen bilseñ, botom,
baştap bir alıp bar, botom!'
Oşu bir cerge bardı deyt,

bu güzel yerin erikleri
kuzu yüreği gibiydi!
Oraya gitsek mi?"
Baybiçe de dedi ki:
"Sevgili Kanıkey, yavrum,
bana ne soruyorsun, yavrum,
bu yolu biliyorsan, yavrum,
düş önüme götür beni, yavrum!"
O yere vardılar,

barıp bir konup kaldı deyt,
almaların aldı deyt,
örüktörün cedi deyt,
mıktap toyup boldu deyt.
Kurcununa saldı deyt,
emi cürüp berdi deyt.
Emi cürüp bergende,
atasının Ak-şagıl
aa cetip bardı deyt.

orada bir gece kaldılar,
elmalarından aldılar,
eriklerinden yediler,
adamakıllı doydular
hurçları doldurdular,
sonra yine yürüdüler.
Şimdi böyle yürür iken
atasının Ak-şagıl dağına,
nihayet varıp geldiler.

472 Ak-şagıldın üstündö
Kanıkeydin agası
Solton-kul keliptir.
Kaçıp kelgen Kanıkey
tosup catkan eken deyt.
Solton-kul agası
Kanıkeydi tanıbayt:
Solton-kul agasın
Kanıkey kurgur tanıbayt!

Ak-şagıl'ın tepesinde,
Kanıkey'in ağabeyi,
Solton-kul gelmekte idi,
kaçıp gelen Kanıkey,
gelen atlıyı bekledi.
Solton-kul ağabeyi
tanımadı Kanıkey'i.
Solton ağabeyini
tanımadı kahrolası Kanıkey!

Kanıkeydi körgöndü,
Solton-kul mını mını aytat:
"'Cölööçü bolsoñ, col aytam,
cokçu bolsoñ,
mal aytam!"-
kaydan bir çıgıp kelesin?'
Anda ayttıñ Kanıkey:
'Men cölööçü, cölööçü, ake,
coldo cürüp kelemin, ake,

coldu bir surap kelemin, ake!'
Solton-kul agası ayttı:
'Bu Talastay cer degen,
kölöködö körk' öskön,
köönü-minen erg' öskön,
beşikte catıp belsengen,
bek uulunday teñselgen,
tuubay catıp tuylangan,
tuuganınan erbeygen-

Cakıp-baydın balası
"Caş Manas" degen bar edi:
aman b'eken bar b'eken?
Anday neme bildiñbi?'
Anın bir kebin ukkanda,
Kanıkey agasın tanıyt,
Kanıkey emi aytat deyt:
'E agam-ay, Solton-kul,
meni tanıbaysınbı?

Kara-kandın balası
"Kanıkey" degen ben b'eken,
Solton-kul sen b'eken?
Kabılan tuugan Er Manas
bu aalamdan ötkön soñ,
cerge salıp kömgön soñ,
Abeke, Köböş aram kul
çañgaragım çakkandır,
çagıp otko cakkandır,

Kanıkey'i görünce,
Solton-kul şöyle dedi:
"Yolcu isen yol diyeyim,
hayvan arıyorsan hayvanların
yerini söyleyeyim!
nereden geliyorsun?"
Kanıkey de dedi ki:
"Ben yolcuyum, yolcu, kardeş,
yol yürüyüp giderim, kardeş,

yolu soruyorum, kardeş!"
Solton-kul ağası dedi ki:
"Talas diye bir yer vardır,
gölgesinde yetişmişti,
gönlünce bir er olmuştu,
beşikte büyütmüştü,
bey oğlu gibi sallanmıştı,
daha ana karnında tepinmişti,
doğunca şöhret bulmuştu,

Cakıp-bay'ın oğlu,
genç Manas denen biri vardı.
Yaşıyor mu, iyi midir?
Ondan bir şey işittin mi?"
Onun sözünü duyunca,
ağabeyini tanıdı,
Kanıkey şimdi dedi ki:
"Ağabeyim, Solton-kul,
beni tanımadın mı sen?

Kara Han'ın çocuğu
Kanıkey değil miyim ben?
Sen Solton-kul değil misin?
Kaplan doğan Er Manas
bu alemden göçüp gitti,
o toprağa gömülünce,
Abeke, Köböş, haram kullar,
ocağımı yıktılar hep,
çakıp ateşe yaktılar,

keregemdi keskendir,
kesip otko cakkandır!
"Ös kördüktön cat kördük,
Özübektön Sart kördük!"-
Talastın başın ört algan,
bu ayagın sel algan!-
Eçkiden kalgan ulaktı,
kursaktan kalgan çunaktı,
nayzadan kalgan celekti,

Manastan kalgan belekti
ala bir kaçıp kelemin!'
Çalkasınan Kanıkey
talıp catıp kaldı deyt.
Solton-kulu agası
üstünö basa kaldı deyt,
eköö mıktap körüşüp,
bir tuuganın taptı deyt,
üyünö alıp keldi deyt.

Üyünö alıp kelgende,
altı kanat ak ordo
Kara-kan kılıp berdi deyt.
Kanıkeydin balasın
Kanıkeyge berbedi,
Kara-kan alıp baktı deyt.
Kara-kan alıp baktırıp,
aladan baytal saldırıp,
aşarga curtun ciydirip,

töbödön baytal soydurup,
tögörök curtun ciydirip,
elge bir toydu tarttı deyt,
'Kanıkeydin balasına
atın koyup bersin!' dep.
Anda ciygan ak-sakal
kara-sakalın karadı,
kara-sakal cigitti karadı,
cigit balanı karadı,

parmaklığımı kırarak,
kesip ateşe yaktılar.
Yakının çektireceğine el çektirsin,
Özbek çektireceğine Sart çektirsin!
Talas'ın başını ateş aldı,
ayağını sel aldı!
Keçiden kalan bu oğlakla,
karnımda taşıdığım bu masumla,
kargıdan kalan sancakla,

Manas'tan kalan mirasla
kaçtım geliyorum ben!"
Yalpaladı Kanıkey,
kendinden geçip yığıldı.
Ağabeyi Solton-kul
koşup yanına fırladı,
ikisi kucaklaşıp görüştüler,
kardeşimi buldum diyerek
Kanıkey'i alıp evine götürdü.

Alıp evine götürünce,
altı kapılı bir ak saray
kurdurdu ona Kara Han,
Kanıkey'in çocuğunu
Kanıkey'e vermedi,
Kara Han alıp baktı ona,
Kara Han bakmağa alınca,
ala kısraklar kestirdi,
aşa hep halkı topladı,

tepede kısraklar kestirdi,
halkı çepçevre toplattı,
yurtta bir büyük aş verdi,
Kanıkey'in çocuğuna,
bir isim koysunlar diye.
Oradaki ak sakallılar
kara sakallılara baktılar,
kara sakallılar genç yiğitlere
baktılar,
yiğitler çocuklara baktı,

bala cerdi teşe karadı-
at koyup ber'albadı.
Alar kep aytpay turganda,
ak bos atı bar bolgon
aza-tayak kolunda
ak-sakalduu bir kişi
Kara-kandın astında
cakındap kelip turdu deyt.
Ak-sakalduu ayttı deyt:

'Bu balannın bir atın
cılgan curtun bilbese,
men atın koyup bereyn!
Sal balanı koluma!'
Balanı alıp keldi deyt,
koluna salıp aldı deyt,
anda ayttı ak-sakal:
'Bel aylana bergınçe,
beldey kızıl tal büssün!

Bir eşin Kuday car büssün!
Üy aylana bergınçe,
üydöy kızıl tal büssün!
Kojo Kıdır car büssün!
Eçkiden kalgan ulak, beem,
Manastan kalgan çunak, beem,
nayzadan kalgan celek, beem,
Manastan kalgan belek, beem?-
"Kara kanduu, kök bittü

Kan Semetey" bu bolsun!
Çoñ atasın öltürsün!
Çogol çunak bu bolsun!
Beşikte catıp belsensin!
Beş caşında üy çapsın!
Tuubay catıp tuylasın!
Tuurdan tüşpöy talpınsın!
On beşinde ok assın!
On beş çıgar-çıkpas

çocuklar da yere baktı!
At bulup koyamadılar.
Söz bulup konuşamazken,
ak boz atla geliyordu,
bir asa dayak elinde,
ak sakallı bir kişi,
Kara Han'ın karşısına
yakın gelip durdu o.
Ak sakallı şöyle dedi:

"Bu çocuğun adını eğer
bu kadar halk bilmezse,
ben adını koyayım!
Ver çocuğu elime!"
Çocuğu getirdiler
eline verdiler,
o zaman ak sakallı dedi ki:
"Şu tepenin etrafını
kızıl söğütler bürüsün!

Tanrı ona yar olsun!
Evin etrafı çepeçevre
ev gibi kızıl söğütlerle çevrilsin!
Ulu Hızır ona yar olsun!
Keçiden kalan oğlak,
Manas'tan kalan masum
kargıdan kalan sancak,
Manas'tan kalan miras,
kara kanlı, mavi bitli,

Semetey Han olsun bu!
Büyük atasını öldürsün!
Pek korkunç bir er olsun!
Salıncakta sallanırken donansın!
Beş yaşında ev yıksın!
Doğmadan etrafıyla boğuşsun!
Tünekten düşmeden kanat çırpsın!
On beş yaşında ok atsın!
On beşi biter bitmez

orçun kalıñ curt küssün!
"Kan Semetey" bu bolsun!'
At bergen ak-sakal
köstön kayım bold'ele.
Kan Semetey östü deyt,
ös butunda cürdü deyt.
Ös butunda cürgöndö,
altından aşık attı deyt,
kümüştön çükö kagadı-

halkı çok bir yurdu olsun!
Han Semetey olsun bu!
Ad veren bu ak sakal,
birden gözden kayboluverdi.
Han Semetey büyüyordu,
derken yürümeyi öğrendi,
yürümeyi öğrenince
altından aşık attı,
gümüşten zarı attı.

Kara-kandın balası
Kan Semetey bolup cürdü.
Kara-kanday atası
şirkin, bek çakırdı toy kılıp.
Çoñ, kiçi cırgap oynodu:
Semetey-minen balalar
aşık atıp oynodu
Kara-kan toy kılıp içkende,
esinen çıktı Semetey.

Kara Han'ın çocuğu yerinde
yaşıyordu Han Semetey.
Babası Kara Han
zengin fakir demeden aşa çağırdı
herkesi.
Büyük küçük eğlenip oynadı:
Semetey ile çocuklar
aşık atıp oynadı,
Kara Han içip eğlenirken,
Semetey'i unutmuştu.

Toyu barın taratarda,
Semeteydi istedi-
Semetey ıylap turdu deyt:
'E atam-ay Kara-kan,
meni caman ne kördüñ?
Aşık atıp oynodum-
coyoo barsam, carabayt,
meni atka mingissen!'
Anda ayttıñ Kara-kan:

Misafirler dağılırken,
Semetey'i çağırdı.
Semetey ağlayıp dedi ki:
"Ah atam, Kara Han'ım,
beni niçin sevmiyorsun?
Aşık atıp oynadım ben,
eve yayan varmak yaraşmaz şimdi.
Sen beni ata bindirsen!"
O zaman Kara Han dedi ki:

'E Semetey calgısım,
nege ıylap turasın?
Seni atka mingiseyn!
Atka minip cürgüsöyn!'
Altın kaştuu ces ayrmaç
Kara-kan alıp keltirdi,
corgo kulan tokuttu,
Semeteydi mingisti.
Çöçöktöy köstüü Sarı-taz

"Biriciğim, Semetey,
neden ağlıyorsun?
Seni ata bindireyim,
ata bindirip yürüteyim!"
Altın kakma bakır eyeri,
Kara Han getirtti,
yürük ata vurdurdu,
Semetey'i bindirdi,
çanak gözlü Sarı-taz'ı

Semeteyge koştu deyt,
çöçöktöy köstüü Sarı-taz
balanı cetelep aldı.
Semetey turup ayttı deyt:
'Çöçöktöy köstüü Sarı-taz, çirkin,
çılbırımdı koyo ber, çirkin!
Menin atam ol bolso, çirkin,
özü-minen albaspı, çirkin?
Kara-kan atam bolgon cok, çirkin!'

ona yoldaş verdi,
çanak gözlü Sarı-taz,
çocuğu yederek götürdü.
Semetey dedi ki:
"Çanak gözlü Sarı-taz, çirkin
yaratık,
atın yularını bırak, ey çirkin!
O benim babam olsaydı, ey çirkin,
beni kendisi götürmez miydi, ey
çirkin?
Kara Han babam değil, ey çirkin!"

Bulkup aldı çılbırdı,
culkup aldı tizgindi,
ökürgöndön bakırdı,
örüktün başın çapırdı!
Sarı-taz em karabay
üyün köstöp bardı deyt.
Çöçöktöy köstüü Sarı-taz
Kara-kanga bardı deyt,
barıp kelip ayttı deyt:

Çekip aldı yularını,
elinden dizgini çekti,
şamata edip bağırdı,
eriğin başını salladı!
Sarı-taz'a aldırmadan,
sürüp atı eve gitti.
Çanak gözlü Sarı-taz da
Kara Han'ın yanına vardı,
yanına varınca dedi ki:

'E kanım-ay Kara-kan,
balañ-minen kurup kal!
Bulkup aldı çılbırdı,
silkip aldı tizgindi!
Ketip kaldı ol balañ,
ökürgöndön bakırdı,
örüktün başın çapırdı,
üyünö kayttı bu balañ!'
Kara-kan korkup kaldı deyt,

"Er hanım, ey Kara Han,
çocuğunla kuruyup kal,
çekip aldı yularını,
silkip çekti dizgini,
çıkıp gitti çocuğun,
şamata edip bağırdı,
erik ağacının başını salladı,
eve gitti çocuğun!"
Kara Han korkup kaldı,

Kara-kan atka mindi deyt,
barıp üyünö keldi deyt.
Cürüp ketken balanı
karmasa-da bolbodu,
Kara-kandıñ baybiçe
karmasa-da bolbodu,
kas moynduu Kanım-can,
kuu moynduu Kubul-can
karmasa-da bolbodu,

Kara Han atına bindi,
atı sürüp evine gitti.
Çekip giden oğlunu,
aradı bulamadı.
Kara-kandın baybiçe de
aradı bulamadı.
Kaz boyunlu Kanım-can,
kuğu boyunlu Kubul-can
arayıp bulamadılar.

tay akesi Solton-kul
karmasa-da bolbodu!
Kan balası Kanıkey
anda kelip karmadı!
Karmaganda Kanıkey,
Semetey çunak mını aytat:
'Kan balası Kanıkey, dolu,
kaykalabay kıyn tur, dolu!
Men elimdi sagındım, dolu,

men curtumdu sagındım, dolu!
Menin Çoñ atekem
Cakıp-bay, dolu,
ös atekem Manas-kan, dolu,
Abeke, Köböş ek' agam, dolu!
Men elime baramın, dolu!
Atekemnin Ak-tulpar, dolu,
alıp bir minemin, dolu:
atekemnin Ak-olpok, dolu,

alıp berip bir kiyem, dolu!
Men elime baramın, dolu,
men curtuma baramın, dolu!'
Anda ayttıñ Kanıkey:
'Aynalayn Semetey, botom,
boortko cüünün boorunda, botom,
çirimtal cüünün sırtında, botom-
kantip sen bararsıñ, botom?'
Kan balası Kanıkey

Kara-kanga bardı deyt,
bosogoluu bos üygö
boylop bir kirip bardı deyt.
Atası Kara-kanga ayttı deyt:
'Eçkiden kalgan bu ulak,
kursaktan kalgan bu çunak,
kara kanduu, kök bittü
Kan Semetey calgısım
elin bilip kalıptır,
curtun bilip kalıptır!

Çocuğun dayısı Solton-kul da
arayıp bulamadı!
Han çocuğu Kanıkey,
sonra gelip buldu onu!
Kanıkey onu bulunca,
Semetey oğlan şunu dedi:
"Han kızı Kanıkey, kadın,
beni tutma dur, kadın!
Kavmimi göresim geldi, kadın,

yurdumu göresim geldi, kadın!
Benim büyük babam,
Cakıp-bay, kadın,
öz babam Manas Han'dan, kadın,
Abeke, Köböş ağabeylerim, kadın!
İlime gideceğim, kadın!
Babamın atı Ak-tulpar'ı, kadın,
alıp bir bineceğim, kadın,
babamın ak zırhını, kadın,

alıp bir giyeceğim, kadın,
ben ilime varayım, kadın,
ben yurduma varayım, kadın!"
Kanıkey dedi ki:
"Canım Semetey, yavrum,
göğsünde daha kundak bezi,
yavrum,
arkanda daha alt bezi yavrum,
sen nasıl gidersin yavrum?"
Han çocuğu Kanıkey,

Kara Han'ın yanına gitti,
eşikli boz eve
daldı girdi içeriye.
Kara Han'a dedi ki:
"Keçiden kalan bu oğlak,
karnımda taşıdığım bu masum,
kara kanlı, mavi bitli,
bir tek oğlum Han Semetey,
ilini öğrenmiş bile,
yurdunu öğrenmiş bile!

Ak-tulpardı suraymın,
Ak-olpok tonun suraymın!
"Men elime baram!" deyt,
"Men curtuma baram!" deyt!
Kara-kan atası
Ak-tulpardı berdi deyt,
Ak-olpok tonun berdi deyt,
Kan balası Kanıkey
alıp kelip berdi deyt.

Atın Ak-tulpar'ını istiyorum,
ak zırhını istiyorum!
İlime varayım ben, diyor,
yurduma varayım ben, diyor!"
Kara Han babası da,
atı Ak-tulpar'ı verdi,
ak zırhını da verdi.
Han çocuğu Kanıkey de
alıp getirdi.

Semetey tamak işti deyt,
oşu tündü kondu deyt,
ertesinde cürdü deyt.
Küngükültön tüşülük
cetelep keldi Kanıkey.
Kan balası Kanıkey
Semeteyge ayttı deyt:
'Bu Talastın içinde
Sulpukordun başında

Semetey yemek yedi,
geceyi orada geçirdi,
ertesi gün çıkıp gitti.
Yarım günlük bir yolu,
beraber gitti Kanıkey.
Han çocuğu Kanıkey
Semetey'e dedi ki:
"Talas suyunun boyunda,
Sulpukor dağının başında,

töö kaytarıp catını
Baydın uulu Bakay bar,
ol Bakayga salam de!
Altından oos keteçik,
keteçik belek Bakayga!
E balam-ay Semetey,
Bakaydın aytkanınan çıkpagın,
Bakaydın tili-minen bolo kör!'
Kanıkey üygö kayttı deyt,

deve sürüp durmakta,
Bay'ın oğlu Bakay var,
o Bakay'a selam söyle!
Altın işlemeli bu örtüyü
Bakay'a gönderiyorum!
Ey çocuğum Semetey,
Bakay'ın sözünden çıkma sen,
Bakay'ın dediğini yap sen!"
Kanıkey eve döndü,

Semetey cürüp ketti deyt,
tünün tündöy cürdü deyt,
künün kündöy cürdü deyt.
Cürüp barıp cattıla,
Talastın başın Üç-koşoy
enkeyip kirip bardı deyt,
bu Talastın içinde
Sulpukordun başında
Baydın uulu Bakay-kan

Semetey de yoluna gitti,
günler günü yol aldı,
geceler gecesi yol aldı,
hiç durmadan atını sürdü,
Talas başındaki Üç-koşoy'a,
varıp eğildi, girdi,
Talas suyunun boyunda,
Sulpukor dağının başında,
Bay'ın oğlu Bakay Han,

töö kaytarıp cürüptür.
Bu Bakaydı körgöndö,
Semetey turup ayttı deyt:
'Asaloodan saloomalik,
Ak-sakal, ake!'
'Elike salam, bos uul, balam!
Kaydan bir çıgıp kelesin, balam?'
'Bu suudan başından, ake,

deve sürüp duruyordu.
Bakay'ı görünce,
Semetey dedi ki:
"Selamunaleyküm,
ak sakal, baba!"
"Aleykümselam, genç çocuk,
yavrum!
Nereden geliyorsun?"
"Bu suyun başından, baba,

739 Kara-kandın elinden, ake,
oşundan çıgıp kelemin, ake!'
'Ol Kara-kandan sen çıksañ, balam,
Kara-kandın kıs ele, balam,
"Kanıkey" degen bar ele, balam,
anday bir neme bildinbi, balam?'
Semetey turup aytat deyt:
'Anday bir neme bilbedim.
Kan balası Kanıkey,

Kara Han'ın ilinden, baba,
çıktım geliyorum, baba!"
"Kara Han'dan geliyorsan,
Kara Han'ın bir kızı var, yavrum,
adı Kanıkey, yavrum,
ondan ne haber var, yavrum?"
Semetey dedi ki:
"Ondan bir haber yok.
Han çocuğu Kanıkey,

"Kanıkey" degen dolunus
altından oos keteçik,
keteçik bergen belekti
Manastın uulu Semetey
Bakayga alıp kelgemin!'
Baydın uulu Bakay-kan
kuçaktap oop cıgıldı:
'Aynalayn, Semetey, botom,
töö enesi çaar iñgen, botom,

Kanıkey kadın,
altın işlemeli bir örtüyü
sana hediye gönderdi,
Manas'ın oğlu Semetey'i
Bakay'a alıp getirdim!"
Bay'ın oğlu Bakay Han
attan inip onu kucakladı.
"Sevgili Semetey, yavrum,
deve anası bir kısrak, yavrum,

757 Kudayımnın colunda, botom!
alıp kelip muustayn, botom!'
Töö enesi çaar iñgen
alıp keldi bu Bakay,
Kudayının colunda
alıp kelip muustadı.
Andan ayttıñ Bakay-kan:
'Manastın uulu Semetey, botom,
Abeke, Köböş aramga, botom,

Tanrı'ya kurban, yavrum,
getirip boğazlayayım, yavrum!"
Deve anası bir kısrağı
aldı getirdi Bakay,
Tanrı'ya kurban
getirip boğazladı onu.
Sonra Bakay Han dedi ki:
"Manas'ın oğlu Semetey, yavrum,
Abeke, Köböş, haram kullara,
yavrum

men cürüp ketemin, botom!
Oşu cerge turatır, botom,
men barayn bir calgıs, botom!'
Manastın uulu Semetey
oşu cerde kaldı deyt,
Baydın uulu bu Bakay
mından salıp bardı deyt,
Cakıp-bayga keldi deyt:
'A süyüngü, süyüngü, Cakıp!

Ketkenim keliptir, Cakıp,
kemtigim tolup kalıptır, Cakıp!
Bu Manastın balası, Cakıp,
kaytıp keldi üyünö, Cakıp!
A süyüngü, süyüngü, Cakıp!-
Kan Semetey keliptir, Cakıp!'
Cakıp-bay turup suradı:
'Kayda turat caş bala?
Alıp kelgin balanı!'

Baydın uulu bu Bakay
eşikke çıga kaldı deyt,
tıñşap tura kaldı deyt.
Üydün içinde Cakıp,
Abeke, Köböş üçöö
kebin aytıp süylöştü.
Cakıp-bay ayttı uuluna:
'Ak-kurcunda uuları,
anı beri alıñar,

çını çöçök tübünö
aa sıypay koyuñar,
bu Manastın balasın
Semeteydi öltürüp,
cakkan otun öçürüp!'
Eşikte turgan bu Bakay
oşu kepti uktu deyt,
ugup cürö berdi deyt,
Semeteyge bardı deyt:

ben bir gideyim, yavrum!
Sen burada dur, yavrum,
ben bir yalnız gideyim, yavrum!"
Manas'ın oğlu Semetey
orada durdu,
Bay'ın oğlu Bakay da
oradan ayrıldı.
Cakıp-bay'ın evine geldi:
"Müjde, müjde, Cakıp,

giden geliyor, Cakıp,
boşalan doluyor, Cakıp,
Manas'ın çocuğu, Cakıp,
eve geri geliyor, Cakıp!
Ah, sevin, sevin, Cakıp!
Han Semetey geliyor, Cakıp!"
Cakıp-bay sordu:
"Söyle, bu genç çocuk nerede?
Alıp getir çocuğu!"

Bay'ın oğlu Bakay da
kapıdan dışarı çıktı,
etrafı dinlemeye koyuldu.
Evin içinde Cakıp,
Abeke, Köböş, üçü
görüşüp konuştular.
Cakıp-bay oğullarına dedi ki:
"Beyaz deri torbada zehir var,
onu getirin bana.

çini çanağın dibinde
onu iyice ezin,
Manas'ın bu çocuğunu
Semetey'i öldürelim,
yanan ateşi söndürelim!"
Kapıda duran Bakay
bu sözleri işitti,
bu sözleri işitince,
Semetey'e gidip:

'Aynalayn Semetey, botom,
Cakıp-bayga sen barsañ, botom,
arakı tüptü içpegin, botom!
Çını çöçök tübünö, botom,
Cakıp-bay çoñ atañ, botom,
uu sıypamak bir boldu, botom,
sen' öltürmök bir boldu, botom!'
Semetey atka mindi,
Cakıpka cürö berdi.

Cakıp-baydın üyünö
cetip kelip kirdi deyt:
'Asaloo magaliykim,
Cakıp-bay, ata!'
'Eeliikim salam, Semetey botom!'
Çoñ atası Cakıp-bay
kara küçkö bışañ-bışañ ıyladı,
ıylap-ıylap turganda,
baş çınına arak kuydu, deyt,

Semeteyge sundu deyt.
Manastın uulu Semetey,
bu kolunan aldı deyt,
Cakıp-bayga sundu deyt.
Cakıp-bay alıp içpedi.
Anda ayttı Semetey:
'Sen içpegen araktı, Cakıp,
men içeminbi, Cakıp?
Bu araktı içpeymin, Cakıp,

itke kuyup beremin, Cakıp!'
Oşu sungan araktı
itke kuya berdi deyt-
kösü kuyruk kök döböt
eşikten kirip keldi deyt,
araktı cıttap aldı deyt,
tört ayagın asmanga
tırayıp ölüp kaldı deyt!
Andan turdu Semetey,

"Sevgili Semetey, yavrum,
Cakıp'a gidersen, yavrum,
sakın rakı içme, yavrum,
çini çömleğin dibine, yavrum,
Cakıp-bay büyük baban, yavrum,
zehir ezip sürdü, yavrum,
seni öldürmek istiyor, yavrum!"
Semetey atına bindi,
Cakıp'a gitti,

Cakıp-bay'ın evine
gelip içeriye girdi:
"Selamunaleyküm,
Cakıp-bay, baba!"
"Aleykümselam, Semetey, yavrum."
Büyük babası Cakıp-bay,
yalancıktan hıçkırıp ağladı,
bir taraftan ağlarken
çini çanağa rakı koydu,

sonra Semetey'e sundu.
Manas'ın oğlu Semetey,
bir eliyle alıp onu,
Cakıp-bay'a uzattı.
Cakıp-bay alıp içmedi,
Semetey sen de dedin ki:
"Senin içmediğin rakıyı, Cakıp,
ben mi içeyim, Cakıp?
Ben bu rakıyı içmem, Cakıp,

köpeğin önüne dökerim, Cakıp!"
Bu sunulan rakıyı o,
köpeğin önüne döktü,
gözü kuyruğu mavi köpek,
kapıdan içeri girdi,
rakıyı koklamasıyla
dört ayağını gökyüzüne
dikip öldü!
O zaman Semetey,

altın taktanın üstündö
olturgan Cakıp-baydı
töşkö kelip tepti deyt-
çoñ atası Cakıp-bay
çalkasınan ketti deyt!
Anda ayttı Semetey:
'Cür, Bakay, ake', dedi deyt,
'Abekege cürölü!'
Anda ayttı bu Bakay:

'Aynalayn Semetey, botom,
atınnın başın buratır,
oşu cerge tura tur!
Men Abeke, Köböş
ökögö barıp keleyn!'
Kan balası Semetey
atının başın burdu deyt,
oşu cerde turdu deyt.
Baydın uulu bu Bakay
atka minip cürdü deyt,

Abekege cetti deyt:
'Ketkenim kelip kalıptır,
kemtigim tolup kalıptır!-
Nayzadan kalgan celegi,
Manastan kalgan belegi,
eçkiden kalgan ulagı,
kursaktan kalgan çunagı-
Kan Semetey calgızım
emi cetip keldi deyt!'

Kodok tuugan Köböşü
ala bakan-minen Bakaydın
başın ayra çaap saldı!
Akıl-men tuugan Abeke
'Caman kep aytpa!' dep,
kıl torkonu kigisti.
Baydın uulu bu Bakay
kaytıp cürö berdi deyt:
'aynalayn Semetey, botom,

altın tahtının üstünde
oturan Cakıp-bay'ın
gelip göğsüne tekmeyi indirdi.
Büyük babası Cakıp-bay,
arkası üstüne düştü,
Semetey dedi ki:
"Yürü, Bakay baba!" dedi,
"Abeke'ye gidelim."
Bakay o zaman dedi ki:

"Sevgili yavrum, Semetey,
atının başını çevir,
olduğun yerde dur,
Abeke'yle Köböş'e
önce ben bir gidip geleyim!"
Han çocuğu Semetey de
atının başını çevirdi,
olduğu yerde durdu.
Bay'ın oğlu bu Bakay da
ata binip çıktı gitti.

Abeke'ye varıp dedi ki:
"Ayrılan geri dönüyor,
eksiğim kapanıyor!
Kargıdan kalan sancak,
Manas'tan kalan bu miras,
keçiden kalan bu oğlak,
karında kalan bu masum,
Han Semetey, bir tanem,
şimdi çıktı geldi!"

Hödük doğan bu Köböş,
bir değnek ile Bakay'ın,
kafasını yaraladı!
Akıllı doğan Abeke,
"Kötü bir söz söyleme!" diyerek
ipek bir kıyafet giydirdi,
Bay'ın oğlu Bakay da
dönüp Semetey'e geldi:
"Sevgili Semetey, yavrum,

kodok tuugan Köböşü, botom,
ala bakan-minen somdodu!
"Bu coruktu aytpa!" dep,
akılman tuugan Abeke
kıl torkonu capkele!'
Anda ayttıñ Semetey:
'Baydın bir uulu sen Bakay, ake,
senin başındı, Bakay, ake,
ala bakan-minen somdoso,

alardın başın men, Bakay,
Ak-albars-minen öndörmün!'
Bu Bakay-minen Semetey
emi cürüp bardı deyt.
Andan barıp Semetey
üygö cetip kelgende,
kirip salam berdi deyt.
'Asalaudan salau maliykim,
Abeke, Köböş ek' agam!'

'Eliykeden eliyke salam,
Kan Manastın balası
Kan Semetey, botom!' deyt.
Kirip kelip olturdu.
Abeke-minen bu Köböş
arakini berdi deyt,
abdan içip toydu deyt.
Abeke, Köböş aram kul

arakka mastar boldu deyt,
bir cıgılıp kaldı deyt.
Bakay turup keldi deyt,
Kan Semeteyge ayttı deyt:
'Aynalayn Semetey, botom,
atekennin Ak-olpok, botom,
ana bir turgan bolucu, botom!
Ak kañgı er sırdıgaç, botom,
Manastın eri boluçu, botom!

hödük doğan Köböş, yavrum,
alaca sopa ile vurdu!
"Kötü bir söz söyleme!" diyerek
akıllı doğan Abeke
bana yün kıyafet giydirdi."
Semetey o zaman dedi ki:
"Bay'ın tek oğlu sen, Bakay baba,
senin başına, Bakay baba,
değnekle vurduysa

onların başını ben, Bakay,
ak kılıcımla vururum!"
Bu Bakay ile Semetey,
şimdi onlara gittiler.
Semetey oraya varıp
evin önüne gelince,
içeri girip selam verdi:
"Selamunaleyküm,
Abeke, Köböş, iki ağam!"

"Aleykümselam,
Han Manas'ın çocuğu,
Han Semetey, yavrucuğum!"
İçeri girip oturdu.
Abeke ile bu Köböş,
ona rakıdan sundular,
o da bolca içip doydu.
Abeke, Köböş, bu haram kullar

rakı içip mest oldular,
yere yıkılıp kaldılar.
Bakay yerinden kalkarak,
Han Semetey'e dedi ki:
"Sevgili Semetey, yavrum,
babanın ak zırhı, yavrum,
bak şurada duruyor, yavrum!
kakmalı alaca eyer, yavrum,
Manas'ın eyeri, yavrum,

Atekennin bos kise, botom,
ana turgan boluçu, botom:
atekennin ak cokos, botom,
ana bir turgan boluçu, botom!
Atekennin Tay-buurul, botom,
bu celenin başında, botom!
Atekennin Ak-kula
küçü çoro Taz-maymat,
oşu bagıp catırı!'

babanın boz kesesi, yavrum,
orada asılı duruyor, yavrum!
Babanın ak hançeri, yavrum,
bak şurada duruyor, yavrum!
Babanın atı Tay-buurul, yavrum,
yularlı duruyor, yavrum!
Babanın Ak-kula'sına
en küçük yiğit Taz-baymat
bakıyor şimdi!"

Bakay mını aytkan soñ,
turup keldi Semetey
aytkanın barın aldı deyt,
kayta karap cürdü deyt.
Tay-buurul minip aldı deyt,
Ak-tulpar koştop aldı deyt:
'Baydın uulu Bakay-kan,
sak salamat bolup tur!
Sagınbay esen karap tur!

Bakay bunları deyince
yerinden kalktı Semetey.
Söylediği şeylerin hepsini aldı,
oradan çıkıp döndü.
Tay-buurul'un üstüne bindi,
Ak-tulpar'ı da yedek alıp dedi ki:
"Bay'ın oğlu ey Bakay Han,
Sağ salim git!
Dertsiz esen kal!

Koş kana, Bakay, aman bol!'
Semetey emi cürdü deyt,
kündön künün cürdü deyt,
tündön tünün cürdü deyt,
Kanıkeyge bardı deyt:
'Atekemnin Tay-buurul,
Tay-buuruldu maa berdi!
Carak-captık bakısın
Abeke, Köböş ek' agam

Hoşça kal, Bakay, selametle!"
Semetey yürüyüp gitti,
günler günü yürüdü,
geceler gecesi yürüdü,
Kanıkey'e vardı:
"Babamın Tay-buurul'unu
bu Tay-buurul'u bana verdiler!
Eşyaları silahları,
Abeke'yle Köböş ağalarım,

"Bu atanın keres!" dep,
oşunu barın al berdi!
"Atekennin Ak-kula
küçü çoro Taz-maymat
canı kazandı tes kaynat,
ır aldında baktırat-
kayta kelgenin-de al!" dedi.
Men elime ketemin, enem,
men curtuma ketemin, enem!'

bunlar atanın malları deyip,
hepsini bana verdiler!
Atanın Ak-kulası deyip,
küçük yiğit Taz-baymat
yeni kazanı tez kaynat,
büyümemi bekleyerek bakmıştı,
artık geldin, atı al, dedi.
Ben ilime gideyim, anam,
ben yurduma gideyim, anam!"

Kan balası Kanıkey
uulunun kebin büttü deyt,
Kara-kanga ayttı deyt.
Kanıkeydin atası
altımış töögö bul cüktöp,
cetimiş töögö sep cüktöp,
altı kanat ak ordo,
anı tigip berdi deyt.
Kanıkey-men bu Çakan,

Manastın uulu Semetey
köçüp kelip bardı deyt.
Cakıp-kanga barbadı,
Çüydün bir başın bura'dı,
Bakay catkan cerine
barıp kelip tüştü deyt.
Kan balası Kanıkey
aldaganın bildi deyt.
Bakayga turup ayttı deyt:

'Sak salamat boldunbu, Bakay,
sagınbay aman cürdüñbü, Bakay?
Esen-aman boldunbu, Bakay,
erikpey esen cürdüñbü, Bakay?
Aynalayn atıñnan, Bakay,
ürüleyn özünnön, Bakay!
Eçkiden kalgan ulagım, Bakay,
kursaktan kalgan çunagım, Bakay,
aldap bir soolap alıp keldi, Bakay!'

Oşu bir cerden köştü deyt,
Talastın başın Üç-koşoy
enkeyip kirip kondu deyt.
Oşu bir cerden köştü deyt,
Manastın ordo tikken cerine
Manastın uulu Semetey
ordosun tigip aldı deyt.
Üç-tört kündör bold'ele,
ös cerinde turd'ele.

Han çocuğu Kanıkey
oğlunun sözüne inandı,
bunu Kara Han'a da anlattı.
Kanıkey'in babası,
altmış deve hazine yükletti,
yetmiş deve mal yükletti,
altı kanatlı ak sarayı
hazırlatıp verdi.
Kanıkey ile Çakan,

Manas'ın oğlu Semetey
göçüp yola çıktılar.
Fakat Semetey Cakıp Han'a gitmedi,
Çu'nun başına döndü,
Bakay'ın olduğu yere
dosdoğru geldi.
Han çocuğu Kanıkey
aldatıldığını bildi.
Dönüp Bakay'a dedi ki:

"Selamet buldun mu, Bakay?
Hasretsiz yaşadın mı, Bakay?
Nasılsın, iyi misin, Bakay?
Canın sıkıldı mı, Bakay?
Ey sadık sevgili, Bakay,
dostların en iyisi, Bakay,
keçiden kalan oğlağım, Bakay,
karnımda taşıdığım bu masum,
Bakay,
aldatıp beni buraya getirdi, Bakay!"

Derken oradan da göçüp gittiler,
Talas'taki Üç-koşoy'a,
gizlice gece girdiler.
Oradan da göçüp gittiler,
Manas'ın sarayının dikildiği yere
Manas'ın oğlu Semetey,
kendi sarayını kurdu.
Üç dört gün işte böyle,
kendi yerinde durdular.

Aygıçı altın tuu kelet,
altı san kara kol kelet:
celpildegen tuu kelet,
ceti san kara kol kelet!
Abeke, Köböş aram kul
koldu kurap alıptır,
Manastın uulum Semetey,
anı "Alayn!" dep keliptir.
Kan Semetey caş bala

Nakışları altın hilalli sancak
geliyordu,
altı kol ordu geliyordu,
dalgalanan sancak geliyordu,
yedi kol ordu geliyordu,
Abeke, Köböş, haram kullar,
büyük bir ordu toplayıp
Manas'ın oğlu Semetey'i
alayım diye geliyordu.
Han Semetey genç çocuk,

Tay-buuruldu minet deyt-
Tay-buurul neden aksadı?
Kan balası Kanıkey
üydön çıgıp aldı deyt,
Tay-buurul mingen atının
kolun bügüp karadı.-
Manas-kandın çoñ tündük,
çoñ tündüktün kadoo
butuna ketip kiriptir!

Tay-buurul atına bindi,
Tay-buurul neden aksıyor?
Han çocuğu Kanıkey
evinden çıkıp geldi,
Tay-buurul binek atının
ön ayağını büküp baktı.
Manas Han'ın yüksek bacasından
bu yüksek bacadan bir demir çivi
bunun ayağına saplanmıştı!

İskek-minen tartıp aldı,
anda ayttıñ Semetey:
'Eneke, bu nemene?' deyt.
'Çañgaragım çakkan cer,
çagıp otko cakkan cer:
keregemdi kesken cer,
kesip otko cakkan cer!-
Çoñ tündüktün
kadoo kalgan cer,

Kerpetenle çekip aldı.
Semetey Han da dedi ki:
"Anneciğim bu nedir?"
"Burası bacamın yıkıldığı yer,
sonra da ateşe verildiği yer,
parmaklığımın kesildiği yer,
sonra da ateşe verildiği yer!
Yüksek bacadan bir tek
çivinin kaldığı yer,

Manas-kandın ölgön cer!
Maral atkan mayluu cer,
kuran atkan kuttuu cer!
Kanıkey karañ kalgan cer,
Çakanı beypay bolgon cer,
Semetey çunak bolgon cer!'
Kanıkey mını aytkanda,
kak telki atın mindi deyt:
'Kan Semetey balamdı

Manas Han'ın öldüğü yer!
Maral vurduğu zengin yer,
geyik vurduğu kutlu yer!
Kanıkey'e zindan olan yer,
Çakan'a zehir olan yer.
Semetey'in doğduğu yer!"
Kanıkey böyle dedi,
koyu renk atına bindi.
"Han Semetey çocuğumu,

uruşka canıs çıgarbaym,
özüm bir cagımdan kirip
kattuu uruş salaym!' deyt.
Semeteydey balası
enesin attan kötördü,
keregege tañdı deyt,
'Buçurap turup çoñ ene
çeçip ciberip salar!' dep,
çoñ enesin Çakanı,

anı tanıp koydu deyt.
Manastın uulu Semetey,
em uruşka çıktı deyt.
Tonun tooday kıldı deyt,
kürmönü üydöy kıldı deyt.
Abeke, Köböş aramdı,
anı karmap aldı deyt,
çoñ atası Cakıp-bay,
anı karmap aldı deyt.

Sulpukordun çatında
kalıñ tokoy içine
üçöönü kerip koydu deyt,
üygö kelip tüştü deyt.
Üygö kişi ciberdi:
'Kanıkey-minen Çakandı
keregeden çeçip al!'
Kan balası Kanıkey
Ak-tinteni aldı deyt,

alıp kelip çurkadı,
bu tokoynun içine
Abeke, Köböşkö bardı deyt:
'Abeke, Köböş aram kul,
törömnün aşın berseñçi!
Başımnan karam tüşsöçü!
Törömnün aşın berseñçi!
Arakka kişi koysoñçu!
Baygambar çapkan colu şul!

vuruşa yalnız gönderemem,
kendim de yanında giderim,
ben de sıkı dövüşeceğim!"
Semetey genç çocuk,
anasını attan indirdi,
yurdun parmaklığına bağladı.
Büyük annesi
çözüp kurtarmasın diye,
büyük annesi Çakan'ı da

parmaklığa bağladı.
Manas'ın oğlu Semetey,
hemen vuruşa fırladı.
Giyimleri dağlar gibi yığdı,
ceketleri evler gibi yığdı.
Abeke, Köböş haramların
ikisini de yakaladı,
büyük babası Cakıp-bay'ı
onu da yakaladı.

Sulpukor'un eteğinde
sık bir ormanın içine
üçünü götürüp
dönüp eve geldi.
Evine bir adam gönderdi:
"Kanıkey ile Çakan'ı
parmaklıktan çöz getir!" dedi.
Han çocuğu Kanıkey,
eline hançeri Ak-tinte'yi aldı,

doğruca koştu,
bu sık ormanın içine
Abeke ile Köböş'e geldi:
"Abeke, Köböş, haram kullar,
efendimin aşını verin!
Üstümden bu utanç kalksın!
Efendimin aşını verin!
Adamlara rakı dağıtılsın!
Peygamberin koyduğu töre budur!

Cakıptın canıs uulun
Manastı saygan kolu şul!
"Tiybeym!" dese, kılsañçı!
Çañgaragım çakkansıñ,
çagıp otko cakkansıñ:
keregemdi keskensiñ,
kesip otko cakkansıñ!'
Kolun kolday kesti deyt,
butun buttay kesti deyt-

Cakıp'ın bir tek oğlu
Manas'ı vuran eldir bu!
Kadın "Varmam!" dese de al onu!
Yurt çadırımı yıktın,
yıkıp ateşe yaktın,
parmaklığımı kestin,
kesip ateşe yaktın!"
Bu ikisinin ellerini kesti,
bu ikisinin ayaklarını da kesti!

1061 Abeke, Köböş aram kuldu
bir öltürüp saldı deyt!
Altımışta Çakanım
Cakıp-baydın başına
bir olturup aldı deyt:
'Bir etegim cel aştı, Cakıp,
bir etegim sen aştıñ, Cakıp-
kay cerim sen kem taptıñ, Cakıp?
Menin bir uulum
Manas-kan, Cakıp,

al tozokko salabı, Cakıp?
Abeke, Köböş aramdı, Cakıp,
beyişke türtüp salabı, Cakıp?'
Kolun koldoy kesti deyt,
butun buttay kesti!
'Em kökürögüm suudu!' dep,
'Men Kudayga razımın!'
Bir üşkürüp koydu! dep,
'Men Kudayga razımın!'

Abeke, Köböş, haram kulları
sonrada öldürdü!
Altmışındaki Çakan'ım
Cakıp-bay'ın başının
üstüne oturup dedi ki:
"Bir eteğimi yel aştı, Cakıp,
bir eteğimi sen aştın, Cakıp,
neyimi eksik buldun, Cakıp?
Benim biricik oğlum
Manas Han, Cakıp,

cehenneme mi gitsin, Cakıp?
Abeke, Köböş, haramları, Cakıp,
behişte mi gönderdin, Cakıp?"
Cakıp'ın iki elini kesti,
iki ayağını da kesti!
"Şimdi yüreğim rahatladı,
Tanrı'ya şükürler!"
Sonra içini çekip yine
"Tanrı'ya şükürler olsun!" dedi.

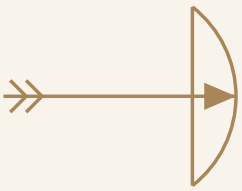

Ok ve caa — atanın öcü, yiğidin dönüşü

VII. BÖLÜM

Semetey

Babasının ocağına dönen Semetey, on üçünde ok atan, on beşinde savaşan bir yiğit olarak Manas'tan kalan kırk yiğidin başına geçer ve seferden sefere koşar. Er Kökçö'nün oğlu Ümütöy'ün altı birlik ordusunu Kül-çoro ile Kan-çoro'nun yardımıyla bozguna uğratır; sonra da onu dayı bilip barışarak gönül alır. Ne var ki son seferine çıkarken karısı Ay-çürök'ün uğursuz düşünü dinlemez, onu kamçıyla döver; ardından ağlayarak yalvaran anası Kanıkey'in sözüne de kulak asmaz. Babasının türbesinde kurban kesip dua ettikten sonra yoluna devam eder.

Felaket, içeriden gelir: Almambet'in oğlu Kan-çoro, baba öcü güttüğü Semetey'i düşmanı Er-kıyaz'a teslim eder ve Er-kıyaz kahramanı baltayla devirip cesedini ateşe verdirir; bu ihanet bölümün dramatik doruğudur. Yedi gün tek başına direnen Kül-çoro tutsak düşüp kürek kemiği oyularak sakat bırakılır, Kanıkey ise çoban kölesi yapılır. Yıllar sonra Semetey'in oğlu Seytek büyüyüp Kül-çoro'yu sağaltır; ikisi birlikte Er-kıyaz'ın başını keser, Kan-çoro'yu da bağlayıp Kanıkey'in öcünü aldırır. Seytek, ninesini ve anası Ay-çürök'ü yanına alıp Talas'a, Manas'ın yurt tuttuğu topraklara dönerek ocağı yeniden tüttürür.

BİR BAKIŞTA

Kişiler	Semetey, Kül-çoro, Kan-çoro, Er-kıyaz, Ay-çürök, Kanıkey, Seytek, Ümütöy
Mekânlar	Talas, Şemey, Kızıl-car, Altın-emel, Öndür-suu, Taşkent
Temalar	Baba mirası, ihanet, uyarılara kulak asmamanın bedeli, öç ve adalet, kuşaklar arası süreklilik
Kapsam	~1.930 dize
Doruk Anı	Kan-çoro'nun ihanetiyle Er-kıyaz'ın Semetey'i baltayla öldürüp cesedini yaktırması.

	KIRGIZ TÜRKÇESİ	TÜRKİYE TÜRKÇESİ
1	Ol Semetey caş boldu, ol akıldan boş boldu! Tuubay catıp tuyladı, tuurga konboy oynodu! On üçündö ok attı, on beşisinde coo saydı! Kan atasınan kalgan kırk çorogo baş boldu. At semirip küs boldu, er semirip tüs boldu: 'Attanalı, cortolu! Sagınıp sargıl mineli!	Semetey daha pek gençti, aklı da ermezdi! Doğmadan tepinmişti o, bağlanmadan oynamıştı! On üçünde ok atmıştı, on beşinde vuruştu o! Han babasından kalan kırk yiğide baş oldu. Güzde atlar semirip yayılınca, erler semirip gevşeyince: "Atlara binelim!" dedi, "Sevinçle at sürelim,
	Tuylaşıp tulpar mineli! Altın-emel, Küröñköy, çorom! anı körgön barsıñbı? Şemey-kala, Kızıl-car, anı körgön barsıñbı? Küygön-tokoy, Kuu-sere, anı körgön barsıñbı? Taş-mazarday kamırdı, anı körgön barsıñbı? Taş-akırdın kuu tala, anı körgön barsıñbı?	keyif ile at sürelim! Altın-emel'i, Küröñköy'ü, yiğitlerim, gören var mı? Şemey şehrini, Kızıl-car'ı içinizde gören var mı? Küygön-tokoy, Kuu-sere ormanlarını içinizde gören var mı? Taş-mazar adlı dağ ucunu gördünüz mü çorolarım? Taş-akır bozkırını gördünüz mü yiğitlerim?
24	Bügüngü kün cakşı kün- surunay suulap alıñar, çorom, kereney keptep salıñar, çorom! Ak çatırdı büktönör, Ak-borçukka cüktönör, çorom! Kök çatırdı büktönör, çorom, Kök-borçukka cüktönör, çorom! Altımış baytal, bir aygır, çorom, azık kılıp aydañar!' Aga çoro ayttı deyt: 'Aynalayn, ay carkın, töröm,	Bugün güzel bir gün, borazanı çalın, yiğitlerim, boruları öttürün, yiğitlerim! Ak çadırı büktürün yiğitlerim, ak deveye yükletin, yiğitlerim! Gök çadırı büktürün, yiğitlerim, gök deveye yükletin, yiğitlerim! Altmış kısrak, bir aygır, yiğitlerim, azık için hazırlatın!" O zaman yiğitler dedi ki: "Canım gün ışığı, efendimiz,

keçe atañ Manas
tuşunda, töröm,
sagınıp sargıl mingenbis, töröm,
Kañgaydan cılkı
alganbıs, töröm!
Kögüçköndöy er tonop
köönübüstü baskanbıs:
sagıskanday er tonop
sanaabıstı baskanbıs!
Corgonu colgo salganbıs,
cobolon coruk kılganbıs!

eskiden baban Manas'ın
zamanında,
efendimiz,
salınıp atlara binmiştik, efendimiz,
Kañgay'dan at sürüleri çalmıştık,
efendimiz,
Erleri güvercin gibi soyup,
gönlümüzü ferahlatmıştık!
Erleri saksağan gibi soyup,
endişemizi bastırmıştık!
Yürük atları koşturmuştuk,
kimini iyice yormuştuk biz!

44 Azuuların arkaytıp, töröm,
at ölümü kılmıs, töröm:
muruttarın serbeytip, töröm,
er ölümü kılamıs, töröm!
Makul bolot, ep bolot, töröm!
Em artalı, cortolu, töröm!
Anda turgan kırk çoro
çogulup çıktı üyünön,
bir birine aytışıp:
'Ak-balta uulu Çubagım,
adamdan artık ınagım,

Gıcırdatıp diş gösterip, efendimiz,
atlara ölüm saçalım, efendimiz,
bıyıklarını yukarı burup,
erlere ölüm saçalım, efendimiz!
Oldu, kabul, efendimiz!
haydi biz de yürüyelim, efendimiz!"
Orada duran kırk yiğit,
evlerinden toplanıp çıktılar.
Birbirine dediler ki:
"Ak-balta oğlu Çubakım,
herkesten en yakınım,

Börünün uulu Börüçüm,
atım aksap ketkende,
bek takalap beriçim!
Tolgoçu menin Tölögüm,
çıbagaçı köp çorogo bölönüm!
Kırktın başı Kırgın-çal!
Catkan koydu közdürbas,
catık tildüü Acıbay!-
Astımıs altımışka cetippis,
arkamıs cetimişke cetippis-
altımışka çıkkança,

Börü'nün oğlu Börüçüm,
atım aksadığı vakit
nalı sağlam perçinlersin!
Tolgoçu ile Tölöküm,
yiğitler için çanı bölenim!
Kırkın başı Kırgın-çal!
Yatan koyunu kaldırmaz,
tatlı dilli Acıbay!
Altmış altısına girdi,
arkamız yetmişe dayandı.
Altmışına çıkıncaya kadar biz,

atasın Manastın atın tokuduk:
cetimişke çıkkança,
balasın Semeteydin atın tokuduk!
Kaçırgannan kaytpagan,
kayrılıp coobın aytpagan,
kara kanduu, kök bittü
çunak bu kan Semetey
aşuu biyk toolarga
bisti aydap cürüp öltüröt:
karılık karşı kelgende,

babası Manas'ın atına koşum taktık,
yetmişine çıkıncaya kadar
çocuğu Semetey'in atına koşum
taktık.
Saldırandan kaçmayan,
kaçamak cevap vermeyen,
kara kanlı, gök bitli
yavru Han Semetey
büyük dağların ötesine
bizi sürüp öldürecek.
Önümüzde ihtiyarlık,

cigittik celip ötköndö,
agını kattuu suularga
aydap cürüp öltüröt!
Keres attı mineli,
kemin tondu kireli,
sagınıp sargıl mineli,
sargıra sapar cortolu,
bulkuntup buudan mineli,
buksatıp sapar cürgölü!'

gençlik çağı yel gibi geçti,
çığınca akan sulara
bizi götürüp öldürecek.
Cenaze atına binelim,
kefen bezini giyelim,
salınıp atlara binelim,
zorlu yola çıkalım,
sallanıp atlara binelim,
sefer yoluna çıkalım!"

Kırk çoro emdi cürdü deyt,
kılkanday nayza kıltaytıp,
ceti kündör boldu deyt,
Semeteyge kabar tüştü.
'Ak teñge bulun çaştı!' deyt,
'Atamnan kalgan murapı
kırk çorom emdi kaçtı!' deyt.
'Atamnan kalgan murapı

Kırk yiğit hemen yola çıktı,
saz gibi kargı salladılar,
aradan yedi gün geçti,
Semetey'e bir haber geldi.
"Ak parayı saçtılar!
Atamdan kalan miras
kırk yiğidim şimdi kaçtı!
Atamdan kalan mirasın

attan köönü kaldıbı?
Tondon köönü kaldıbı?
E Kanıkey, enekem,
emi saa kayrılbaymın!-
Atamnan kalgan murapım,
murapımnan ayrılbaymın!
Alıp kelgen Tay-buurul,
anı colunan coboymun!'

atta gönlü mü kaldı?
Kıyafette gönlü mü kaldı?
Ey Kanıkey, anam benim,
şimdi sana dönmem ben!
Atamdan kalan mirasım,
mirasımdan dönmem ben!
Getirilen Tay-buurul'u
sıkı süreceğim ben."

Tulu boyun topçulap
kaçıp ketken kırk çoro
Semetey emi kuudu deyt.
Kaçıp bargan colunda
Manastın uulu Semetey
emdi cete bardı deyt.
Anda ayttı Semetey:
'Aleyke salam, kırk çoro, barıñ!
Ak-sakallı Kırgın-çal, karım!
Taştan akkan bulagım,
bir Kudaydan koşkonum
Almambetim, ınagım!-
Atıñnın başın bura tur,

astıñ cerge tura tur!
Attan kööñün kaldıbı, çorom?
Tondon kööñün kaldıbı, çorom?
Aştan kööñün kaldıbı, çorom?
Ene bolup ürötkön, çorom,
ata bolup buulukkan, çorom-
men atadan caş kaldım, çorom,
men akıldan boş kaldım, çorom!
Üç-köşöy-mineñ Talasta
kumar oynop utuppus,
altımış kündüs, miñ cambı
Arkandan alıp cutuppus:

kumar oynop utuppus,
cetimiş kündüs, miñ cambı
Cerkenden alıp cutuppus!
Ayagı Talas, baş Taşken
akım tüşüp catıppıs!-
Tokto, çorom, toktogun!
Atıñnın başın bura tur!
Kıykaylaba cürüp ket!'
Çoronun astın kostoy
Kan Semetey saldı deyt,

Düğmeleri hep düğmeleyip
kaçıp giden kırk yiğidi
Semetey kovaladı.
Kaçıp gittikleri yolda,
Manas'ın oğlu Semetey,
arkalarından yetişti.
O zaman Semetey dedi ki:
"Selamünaleyküm, hepinize kırk
yiğit!
Ak sakal Kırgın-çal, ihtiyarım!
Taştan akan bulağım,
Allah'ın bana verdiği,
Almambet'im, can dostum!
Atının başını çevir,

olduğun yerde dur!
Atta gönlün mü kaldı, yiğidim?
Kıyafette gönlün mü kaldı, yiğidim?
Aşta gönlün mü kaldı, yiğidim?
Ana olup bana öğreten, yiğidim,
ata olup beni büyüten, yiğidim,
ben babadan yetim kaldım,
yiğidim,
ben akıldan eksik kaldım, yiğidim!
Üç-köşöy ile Talas'ta
kumar oynayıp kazandık,
altmış kunduz, bin cambıyı
Arkan'dan kazanıp aldık biz,

kumar oynayıp kazandık biz,
yetmiş kunduz, bin cambıyı
Yarkent'ten alıp kazandık biz!
Ayağı Talas, başı Taşkent
Hakkıma düşen paydı bu!
Durun, yiğitlerim, durun!
Atların başını çevirin!
Seğirtmeyin, gelin siz!"
Yiğitlerin arasına
Han Semetey atını sürdü.

kak astına kelgende,
toktop kaldı Semetey,
attan tüşüp kaldı deyt.
Tay-buurulday külügün
tuura tartuu kıldı deyt!
Toktobodu çorolor,
cürüp ketip kaldı deyt.
Semetey atına mindi,
kırk çorogo akırdı:
'Tokto, çorom, toktogun!

Tam ortalarına gelince,
Semetey atını durdurdu.
Attan aşağıya inip
yürük atı Tay-buurul'u,
hediye sundu.
Fakat yiğitler durmadı,
yollarına gittiler.
Semetey atına bindi,
kırk yiğide haykırarak:
"Durun, yiğitler, durun!

146 Aynalayn koy-goşko, çorom,
sagıskanday sap-kaşka, çorom!-
Azuuların arkaytıp,
at ölümü bolosuñ!
Muruttarıñ serbeyip,
er ölümü bolosuñ!
Tokto, çorom, toktogun!
Enekemdey Kanıkey,
Kanıkeyge kayrılbaym!
Tipti, çorom, senden ayrılbaym!'

Canım yiğitlerim,
saksağan gibi çevik yiğitlerim!
Dişlerimizi gıcırdatıp
atları çatlatalım biz!
Bıyıklarımızı bükerek,
erlere ölüm saçalım biz!
Durun, yiğitlerim, durun!
Anneciğim Kanıkey'den,
Kanıkey'den ayrılmam ben!
Yiğitlerim, sizden de ayrılmam
ben!"

Kırk çoro atka mindi deyt,
kırk çoro cürüp ketti deyt.
Attan tüştü Semetey,
moynuna kurun saldı deyt,
başın tartuu kıldı deyt!
Çorolor közün albadı,
bolboy cürüp ketti deyt.
Kan balası Semetey
açuu kelip turdu deyt.
Atka mindi sekirip.

Fakat kırk yiğit atlara bindi,
kırk yiğit yürüyüp gitti.
Semetey atından indi,
boynuna torbasını sardı,
sonra başını uzatıp sundu!
Yiğitler hiç aldırmadı,
bakmadan yürüyüp gitti.
Han çocuğu Semetey,
buna pek fena kızmıştı.
Ata binip seğirtti.

Karagaydın carması
çegedektin kıyması,
uñkusu bolot, uçu kurç.
Karagay nayza capırdı-
'Coo kaçtı!' bakırdı,
Manastap uraan çakırdı,
Semeteylep bakırdı,
kırk çoronu kaçırdı!
Ay-balka-minen bir saldı.
anda kaçkan çoronun

arka moynun sıy saldı!
Azuuların arkaytıp,
at ölümü kıldı deyt:
muruttarın serbeytip,
er ölümü kıldı deyt!
Semetey kırk çoronu kırdı deyt,
tonun tonop aldı deyt,
atın aydap aldı deyt,
Semetey üygö keldi deyt!
Acıbaydın katını

boyunda kalgan eken deyt:
Almambettin katını
boyunda kalgan eken deyt.
Manastın uulu Semetey
attan butka tüşköndö,
eki katın tuudu deyt.
Bir bala kül uştap tüştü,
bir bala kan uştap tüştü!
Süyüngöndön Semetey
anda turup ayttı deyt:

Çam ağacının yarması,
kesilmiş bir ağaç dalı,
kökü çelik, ucu sivri
kara çam kargısını salladı,
düşman kaçtı, diye bağırdı,
Manas'ın cenk nidasını bağırdı.
Semetey nidasını bağırdı,
kırk yiğidini kovaladı!
Ay balta ile bir girişti.
oradan kaçan yiğitlerin

enselerini parçaladı!
Dişlerini gıcırdatıp
atları öldürüp serdi.
Bıyıklarını kaldırıp,
erleri öldürüp serdi!
Semetey kırk yiğidi kırdı,
üstlerini soyup aldı.
atlarını da alarak,
eve geldi Semetey!
Acıbay'ın karısı,

karnında çocuklu kalmıştı,
Almambet'in karısı da
karnında çocuklu kalmıştı.
Manas'ın oğlu Semetey,
attan atlayıp ince,
iki kadın doğurdu.
Bir çocuk elinde gül ile doğdu,
bir çocuk da kan ile doğdu!
Sevincinden Semetey
o zaman dedi ki:

'Atadan altoo bolbodum-
ar cañgıstık başımdı
Alda Taala Kudröt
cañgıs ne cazadıñ başımdı?
Eneden ököö bolbodum-
ar cañgıstık başımdı
cañgıs ne cazadıñ başımdı?
Ne albadıñ caşımdı?
Cañgıstıktın ayınan
argımak cıydım, at cıydım-

"Atadan - altı çocuktan biri
doğmadım.
beni neden, büyük Allah'ım,
yalnız başıma yarattın.
alnıma yalnızlık yazdın?
Anadan - iki çocuktan biri
doğmadım.
beni neden böyle yalnız yaratıp.
alnıma yalnızlık yazdın?
Neden almadın çocuklukta canımı?
Bak yalnızlıktan korkup ben.
soylu atlar seçtim, at yığdım.

206 bir buudanga bolbodu!
Cañgıstıktın ayınan
azamat cıydım, er cıydım-
bir tuuganga bolbodu!
Armanım çoñdur Kudayga!'
Töböldön baytal soydu,
tögörök elin cıydı:
aladan baytal soydu,
aşarga elin cıydı.
Çeç-döbödöy et kıldı,

bir tanesi bile yarış atı çıkmadı!
Bak yalnızlıktan korkup ben,
kahramanlar topladım, erler
çağırdım
bir tanesi bile kardeş gibi çıkmadı!
(Yine de) şükürler olsun Tanrı'ya!"
Alnı yıldızlı kısraklar kestirdi,
halkı etrafına topladı,
alaca kısraklar kestirdi,
halkı aşa çağırdı.
Çeç-döbö yüksekliğince et yığdırdı,

Isık-köldöy çık kıldı.
Kanıkeydi cetelep,
emşegin oosandırıp aldı:
'Canı tuugan eki bu bala
emşekteş bolup alam!' dep,
elge toydu tarttı deyt.
'Balaga at koydurup alam!' dep,
eldi bir çogultup aldı deyt.
Kül uştap tüşkön balanı
'Kül-çoro' koyup aldı deyt,

Isık-köl kadar et suyu koydu.
Kanıkey'i getirtti,
memelerini emdirdi:
yeni doğan bu iki çocuk
süt kardeşim olsun diye,
halka büyük bir aş verdi.
Çocuklara ad koydurmak için
halkı oraya topladı.
Gül tutup doğan çocuğa
Kül-çoro adını verdi.

kan uştap tüşkön balanı
'Kan-çoro' koyup aldı deyt.
Ököö altı kündö 'Ata!' dep,
ököö eki kündö 'Ene!' dep,
çırpıktan caanı kıldı deyt,
çiyden oktu kıldı deyt-
'Kak!' etken karga koybodu,
'Kuk!' etken kuzgun koybodu.
Erese tartıp er cetti,
at calın tartıp çoñoydu-

doonu ököö dooladı,
coonu ököö cooladı.
Ököö batır çıktı deyt!
Kan Manastın balası,
Semeteydey çunagı
üydö catıp biy boldu,
elin bilip kan boldu!
Beriştelüü canında
birde turdu bu çoro:
abıraktuu canında

ayrılbay turdu bu çoro.
'Beli aylana bergınçe,
beldey kızıl
tal bütkön!'-
Bererine kelgende,
bereçi Kuday car bütkön!
'Döbölönö bergünçö,
döbödöy kızıl
tal bütkön!'
Colorüno kelgende,
coloçu Kuday car bütkön!
Kan balası Semetey
üydö olturdu sagınıp,
çorolor turup ayttı deyt:

Kan tutup doğan çocuğa
Kan-çoro adını verdi.
İkisi altı günde baba dediler,
ikisi iki günde ana dediler,
değneklerden yay yaptılar,
kamışlardan ok yaptılar,
gak diyen karga bırakmadılar,
guk diyen kuzgun koymadılar,
büyüyüp bir er oldular,
at yelesi çekip büyüdüler,

davaları ikisi görüp halletti,
düşmana ikisi karşı koydu.
İki bahadır olup çıktılar!
Han Manas'ın çocuğu
Semetey çocuk,
evinde kalıp bey oldu,
yurdunu tanıyıp han oldu!
Onun nurlu huzurunda
iki yiğit bekledi,
onun lutufkar yanından

ayrılmadı bu yiğitler.
Dağ yamacında
yamaç yüksekliğince kızıl
söğütler yükseldi!
Vermeye gelince
verici Tanrı yar oldu.
Tepenin etrafında,
tepe yüksekliğince kızıl
söğütler yükseldi!
Sakınmaya gelince,
sakınan Tanrı yar oldu!
Han çocuğu Semetey
evde oturup üzülürdü,
yiğitler dedi ki:

'Aynalayn çunagım,
nege sagınıp olturduñ?
Esine neme tüştü deyt,
bir-de neme bildiñ?' deyt.
Anda ayttıñ Semetey:
'Aynalayn Kan-çoro,
beri kelçi kaşıma!
Kagılayn Kül-çoro,
beri kelçi kaşıma!
Kulca karmap alganda,
kulagın kesip salganda,
kök-çıbık mıltık alganda,

anda ugup kalgamın:
Akındın kısı Ay-çürök
oymoktuudan usta eken,
aylga çıkpas nastuu eken:
Akındın kısı Ay-çürök
kekseligi bard'eken!
kerettigi bard'eken!
Öçkön ottu tamısat,
Akındın kısı Ay-çürök
ölgön candı tirgizet!
Kökçönün uulu Ümütöy

Ay-çürüktün koyosu.
Taraza cıldıs çıkkanda,
tañ sargarıp atkanda,
çoro biriñ Kök-çebiçke miniñer,
çoro biriñ Kök-börügö miniñer!
Tay-buurulday külüktü
maa alıp beriñer!
Akındı köstöy cürömün,
Akın-kanga baramın,
Akındın kısın Ay-çürök
ca kolum-minen alamın,
ca coo-minen alamın!'
Taraza cıldıs çıkkanda,

"Sevgili yiğit kahraman,
niye üzülüyorsun?
Hatırına ne geldi?
Fena bir şey mi işittin?"
O zaman Semetey dedi ki:
"Canım Kan-çoro,
beri gel şöyle karşıma!
Canım Kül-çoro,
sen de gel şöyle karşıma!
Dağ koçu avlayınca,
kulağını kesip salınca,
yeşil çubuk tüfeği elime alınca,

bir ses işitmiştim:
'Akın'ın kızı Ay-çürök,
el işinde ustadır,
misafirliğe gitmez mahçuptur,
Akın'ın kızı Ay-çürök,
maharette üstüne yok,
zekası eşsizdir!
Sönmüş ateşi yakar o,
Akın'ın kızı Ay-çürök
ölen canı diriltir!
Kökçö'nün oğlu Ümütöy,

Ay-çürök'ün nişanlısı.
Terazi yıldızı çıkınca,
tan yeri sararınca,
biriniz, yiğidim, Kök-çebiç'e binin,
biriniz, yiğidim, Kök-börü'ye binin!
Yürük atım Tay-buurul'u,
bana alıp getirin,
Akın'a gideyim,
Akın Han'a varayım ben,
Akın'ın kızı Ay-çürök'ü,
ya dostluk ile alırım,
ya zor ile alırım."
Terazi yıldızı çıkınca

tañ sargarıp atkanda,
Kül-çoro-men Kan-çoro
üydön çıgıp keldi deyt,
biri Kök-börüsün miniptir,
biri Kök-çebiçin miniptir,
Tay-buurulday külüktü
koştop alıp keliptir.
Atka minip aldı deyt
Kan Semetey çunagı,
Akındı köstöy cürdü deyt,
Akın-kanga bardı deyt,
el çetine cetti deyt.

tan sararıp atarken,
Kül-çoro ile Kan-çoro,
evden çıktılar,
biri Kök-börü'ye binmişti,
biri Kök-çebiç'e binmişti,
yürük at Tay-buurul'u da,
tutmuş getiriyorlardı.
O da ata bindi
genç Han Semetey,
Akın'a gitti,
Akın Han'a vardı,
il sınırına dayandı.

306 Kuugum kire, kün bata,
catık tildüü, şirin söz,
cakşı tuugan Kül-çoro,
anı çakırdı Semetey:
'Kün carıgı Kül-çorom,
atka minip ala koy!-
Kuugum kire, kün bata,
eldin astı tım cata,
el aralap bara koy, çorom!
Akındın kısı Ay-çürök

Alaca karanlık basıp gün batınca,
tatlı dilli, şirin sözlü,
güzel doğan Kül-çoro'yu,
Semetey çağırdı:
"Gün ışığı Kül-çorom,
atına bin sen!
Alaca karanlık basıp gün batınca,
halk da dinlenmeğe çekildi,
halk arasından geç, yiğidim!
Akın'ın kızı Ay-çürök,

otus kıstı koşçu alıp,
kırk cigitti başçı alıp,
Akındın kısı Ay-çürök
oyn baştan çıkkandır,
cıgaçı barıp kalgandır,
bereli kiyip belsenip,
beri urganday teñselip,
küdörüdöy bılkıldap,
küçügüttöy çıñkıldap,
Ay-çürök bir oyndo cürgöndür!

yanına otuz kız alıp,
kırk yiğidi öncü tutup
Akın'ın kızı Ay-çürök,
oyunlara başlamıştır,
güreşçi gibi çıkmıştır,
yeleği omuzuna atıp,
beri vuracak gibi dönüp,
ceylan gibi titreyerek,
enik gibi seslenmiştir.
Ay-çürök işte böyle oynamaktadır!

Atka minip ala koy, çorom!
Ay-çürök köstöy sala koy, çorom!
Ay-çürökkö bara koy, çorom!
"Semetey çunak keldi!" dep,
Ay-çürök kulagına
sala koy, çorom!'
Cakşı tuugan Kül-çoro
atka minip aldı deyt,
Akındı köstöy saldı deyt.
Kuugum kire, kün bata,
Akınıñga bardı deyt.

Ata bin de sen, ey yiğidim!
Ay-çürök'e çık git, yiğidim,
Ay-çürök'e var da, yiğidim,
Semetey yiğit geldi, de,
Ay-çürök'ün kulağına
bunu söyle, yiğidim!"
Güzel doğan Kül-çoro,
atına bindi,
Akın'a gitti.
Alaca karanlık basıp gün batınca,
Akın'ın yurduna vardı,

Eldin astı tım cata,
Ay-çürökkö bardı deyt.
Oyndo cürgön Ay-çürök
küdörüdöy bılkıldap,
küçügüttöy çıñkıldap...
Anda keldiñ, Kül-çoro!
"Semetey çunak keldi!" dep,
kulagına saldı deyt.
Ay-çürök çıgıp keldi deyt,
Semetey çunak aldı deyt,

il dinlenmeğe çekilmişti,
o da Ay-çürök'e vardı,
Ay-çürök oyunda eğleniyordu,
ceylan gibi titriyordu,
enik gibi sesleniyordu...
O zaman geldin Kül-çoro,
Semetey yiğit geldi diyerek
kulağına fısladın bu sözü.
Ay-çürök dışarı çıktı,
Semetey yiğit onu kaptı,

üyün köstöy çügöydü.
Al üyünö bardı deyt,
barıp catıp kaldı deyt.
Kül-çoro-minen Kan-çoro
attı koştop aldı deyt,
cılkını köstöy saldı deyt,
ököö cılkaa bardı deyt.
Anda turgan cılkını
bir çogulta aldı deyt,
ököö keñeş kıldı deyt.

evine sürdü atını.
Evine vardı,
varıp orada kaldı.
Kül-çoro ile Kan-çoro
ata yedek aldılar
at sürüsüne döndüler,
ikisi de sürüye geldiler.
Orada duran atları
topladılar,
ikisi baş başa görüştüler.

Anda ayttıñ Kül-çoro:
'Aynalayn Kan-çoro,
atka tokum salıppıs,
er kaltı boluppus,
Kök-çebiçti mineyn!
İtkeldüü sorpo, mayluu et
Kalmaktı köstöy barayn!
Men Kalmakka bargan soñ,
anda turgan Kalmaktan

eki kunan irikti alayn!
Moynunan baylap salayn!
Kök-çebiçtey külükkö
arta salıp alayn!
Kayta butka salayn!
Tutkuçtan çatır tikeli!
Tulgaa kazan asalı!
Kabırgaa otun cagalı!
Ököbüs bir toynu alalı!'
Kurup kalgan Kül-çoro

Kök-çebiçke mindi deyt,
Kalmakta köstöy çügöydü:
aldıgatkan Kan-çoro
Kök-börünü mindi,
cılkını imerip keldi deyt.
Kök-börüdöy külüktü
basa catıp aldı deyt,
şırdagan kara kementey
aykıranan saldı deyt,
Kan-çoro uktap ölüp kaldı deyt.

Kökçönün uulu Ümütöy
tuunu tuuga uruptur,
koldu kolgo uruptur.
Celpildegen tuu-minen,
cer mayışkan kol-minen,
ayçıgı altın tuu-minen,
altı sanalaş kol-minen
Ümütöy çunak cürdü deyt,
Semeteyge keldi deyt.
Arıştuu-bulak başında,

Kül-çoro sen şöyle dedin:
"Canım Kan-çoro,
ata koşum salıyoruz,
açlıktan pek kuruyoruz,
ben Kök-çebiç'e bineyim,
çorbası, eti yağlı olan,
Kalmuk'a doğru varayım!
Kalmuklara varınca ben,
orada duran bir Kalmuk'tan

iki koç alayım.
Boynuna ip bağlayayım!
Yürük atım Kök-çebiç'in
sırtına salayım!
Dönüp geleyim!
Tutamaçtan çadır dikelim!
Ocağa kazan asalım!
Kaburgasından ateş yakalım!
İkimiz bir şenlik yapalım!"
Kuruyup kalası Kül-çoro

Kök-çebiç atına bindi,
Kalmuklara doğru gitti.
Zavallı Kan-çoro da,
Kök-börü atına bindi,
at sürülerini eve sürdü.
Yürük atı Kök-börü'yü
güzelce örttü,
çift kat kara kıl abayı da
kendi üzerine örttü;
Kan-çoro uyuyup gitti.

Kökçö'nün oğlu Ümütöy,
sancak üstüne sancak toplattı,
ordu üstüne ordu toplattı.
Dalgalanan sancaklar ile,
yeri saran ordu ile,
nakışları altın hilalli sancak ile,
altı birlik ordu ile
yürüdü Ümütöy yiğit,
Semetey'e geldi.
Arıştuu-bulak başında,

altı suu tolgon köp cılkı,
altı sandan altı miñ
aydap aldı Ümütöy!
Takaluudan tay koyboy,
tamgaluudan at koyboy,
Tay-buuruldan bölök neme kalbadı!
Kökçönün uulu Ümütöy
alıp cürüp ketti deyt.
Aldıgatkan Kan-çoro
uktap ölüp kaldı deyt.

Kurup kalgan Kül-çoro
Kalmakka bargan turbaybı?-
Eki kunan irikti alıptır,
moynunan baylap salıptır,
Kök-çebiçtey külükkö
arta salıp alıptır,
cılkının catkan cerge keliptir.
Aydagan-ele cılkısı-
'Sanatın aytıp bereyn!'
Altı sandan altı miñ,

takaluudan tayı cok,
kulunduudan beesi cok!-
Kazılıp izi kalıptır,
sargarıp curtu kalıptır!
Eki közün alañdap,
eki butun salañdap,
Kül-çoro baykuş çügöydü,
aldıgatkan Kan-çoronun
kak üstünön çıktı deyt:
'E, Kan-çoro, catpay kal!'

altı su yatağı dolusu at sürüsünü,
altı yığından altı bin taneyi
alıp götürdü Ümütöy!
Nal vurulmuş tay bırakmadı,
damga vurulmuş at bırakmadı,
Tay-buurul'dan başkasını koymadı,
Kökçö'nün oğlu Ümütöy
alıp bunları gitti.
Zavallı Kan-çoro ise
uykuda sanki ölüp kalmıştı.

Kuruyup kalası Kül-çoro
çıkıp Kalmuk'a gitmedi mi?
İki koç getirmişti,
boynundan bağlamıştı,
yürük atı Kök-çebiç'in
arkasına yüklemişti,
atların yattığı yere gelmişti.
Sürüler götürülmüştü!
"Atları bir sayayım" dedi.
Altı yığından altı bin,

nallı taydan hiç yok,
analardan hiç kısrak yok!
Sadece yere gömülü izi kalmış,
sararmış bir yurt kalmış!
İki gözü şaşkın açıldı,
iki ayağından derman gitti,
Kül-çoro, baykuş, çıkıp gitti,
zavallı Kan-çoro'nun
tam önüne gelip durdu:
"Ey Kan-çoro, yatıp durma!"

Kül-çoro turup aytat deyt:
'Aldıgatkan Kan-çoro,
kara oosıñ kan tolsun!
Kayrılgısıs kün tuusun!
Mındı turgan cılkını!
Bir oosına cin tolsun!
Berekesis kün tuusın!
Atañ, aynalayn törömö
"Ölböy tirü kaldım!" dep,
"Öçpöy carık boldum!" dep,

törömö kantip baramın?
Kantip barıp aytamın?
Çanduuda emi çandı körörmün,
çarbaktı bir serpişip bagarmın!-
Ölsöm, seytke keçeyn!
Öltürsöm, kaza kılayn!'
Kurup kalgan Kül-çoro
eki kunan irikti aldı deyt,
cerge kötörüp çaptı deyt,
ay sanın culup aldı deyt.

Ketken cılkının kötünön
Kül-çoro baykuş çügöydü.
Azamettey çunagım,
cakşı tuugan Semetey
üydö catıp bildi deyt,
üydön ıñranıp çıktı deyt,
üygö küñrönüp kirdi deyt.
Akındın kısı Ay-çürök
kololuu kumgan aldı deyt,
kolu-betin cuudu deyt:
bederlüü kumgan aldı deyt,

Kül-çoro dedi ki:
"Zavallı Kan-çoro,
kara ağzına kan dolsun!
Sana uğursuz bir gün doğsun!
Hani burada duran atlar!
Ağzına kusmuk dolsun!
Bereketsiz gün doğsun!
Eyvah sevgili efendime,
"Ölmedim diri kaldım!" deyip
"Işığım sönmedi!" deyip,

efendime nasıl gideyim?
Nasıl gidip söyleyeyim?
Toz çıkaranın tozunu görüyorum,
kaleyi dövüşüp koruyayım!
Ölürsem şehit sayılayım!
Öldürürsem gaza kılmış olayım!"
Kuruyup kalası Kül-çoro,
iki koçu aldı,
kaldırıp yere çarptı,
kurbanlık gibi budunu kopardı.

Giden atların peşinden
zavallı Kül-çoro atını sürdü.
Azametli yiğidim,
güzel doğan Semetey
evde otururken ona malum oldu,
inleyerek çıktı evden,
iç çekerek girdi eve.
Akın'ın kızı Ay-çürök,
bakırlı ibriği aldı,
elini yüzünü yıkadı,
süslenmiş ibriği aldı,

beti-kolun cuudu deyt.
'Aynalayn ay carkın, töröm,
ıñranıp çıktıñıs, töröm,
küñrönüp kirdiñis, töröm-
bir nemeni bildiñis, töröm?
Bilbeseñis, ay carkın, töröm
nesin küldüñüs, töröm?-
Murutuñdu bılk ettiñ, töröm,
erdiñdi solk ettiñ, töröm-
baçım bir aytıp baş bolçu, töröm!

elini yüzünü yıkadı.
"Sevgili ay ışığı, efendim,
inleyip çıktınız, efendim,
iç çekip girdiniz, efendim,
bir şey mi duydunuz, efendim?
Duymadıysanız, ay ışığı, efendim
niçin güldünüz, efendim?
Bıyığını oynattın, efendim,
dudağını titrettin, efendim,
haydi çabuk söyle, efendim!"

466 Anda ayttıñ, Semetey:
'Akındın kısı Ay-çürök, dolu,
ıñranıp çıkkanım, dolu,
küñrönüp kirgenim, dolu,
Kökçönün uulu Ümütöy, dolu,
altı sanalaş (?) kol-minen,
ayçıgı altın tuu-minen,
takaluudan tay koyboy,
Tay-buurulday külügüm
koştop bara catırı!

O zaman Semetey dedin ki:
"Akın'ın kızı Ay-çürök, kadın,
inleyip çıkışımın sebebi, kadın,
iç çekip girişimin sebebi, kadın,
Kökçö'nün oğlu Ümütöy, kadın,
altı birlik ordusu ile,
nakışları altın hilalli sancak ile,
nallı bir tay bırakmadan,
yürük atım Tay-buurul'u da
alıp buradan götürmesi!

Üyümdögü cılkımnın
sanatın aytıp bereyn!-
Altı sandan altı miñ
aydap bara catırı!
"Uktagan kişi uyku alat,
tün katkan kişi cılkı alat!"-
Bügün alıp al barsa,
Kül-çoro tirü-de bolso,
erteñ bir barsam men alam!
Aldıgatkan Kan-çoro

Evimdeki atlarımın
sayısını sana söyleyeyim:
altı yığında altı bin,
alıp hepsini götürdü!
Uyuyan insan uykusunu alır,
gece bekleyen insan at kaçırır!
Onları bugün alıp kaçırdıysa,
Kül-çoro da eğer hayattaysa
erkenden ben gidip elinden alayım!
Zavallı Kan-çoro'nun

ölüp kalgan bilem'di,
öçüp kalgan bilem'di-
Kül-çoro tirü bolso,
berbeytbi'le kabardı?
Aldıgatkan Kül-çoro
kötünön kuugan turbaybı?
Çanduudan çanın körüptür,
Kül-çoro çarbakka cete barıptır-
ayçıgı altın tuu eken,
altı sanalaş kol eken!

öldüğünü biliyorum,
sönüp gittiğini biliyorum.
Kül-çoro eğer hayattaysa,
vermez miydi haber?
Zavallı Kül-çoro
arkasından gitmiyor mu?
Toz çıkaranların tozunu gördü,
Kül-çoro kaleye vardı,
nakışları altın hilalli sancak,
altı birlik ordu işte orada!

Casoosın ayrıp salgan turbaybı?
Cılkını aydatıp eken turbaybı?
Tay-buurulday külüktü
koştotup algan turbaybı?
Aldıgatkan Kül-çoro
küybögön ceri kül boldu,
calındap cabır-cok boldu!
Kül-çoro Tay-buurul körgöndö:
'Ölsöm, seytke keçem!' dep,
'İçime bıçak salam!' dep,

Askerlerini sıraya koymamış mı?
Atları hep sürüp götürmemiş mi?
Tay-buurul adlı yürük atı
yedeğe alıp götürmemiş mi?
Zavallı Kül-çoro'nun
yanmayan her tarafı kül oldu,
parlayıp kor gibi yandı!
Kül-çoro Tay-buurul'u görünce,
"Ölsem şehit olurum!" dedi,
"Böğrüme bıçak sokayım!" dedi,

'Törömnön kantip kalam?' dep.
Aldıgatkan Kül-çoro
karagay nayza capırdı,
Manastap uraan bakırdı,
Semeteylep çakırdı,
aldıgatkan Kül-çoro
altı sanalaş köp koldu
Kül-çoro kaçırıp sala berdi deyt,
Kül-çoro aralap kirip bardı deyt,
Tay-buuruldu tutkan kişini
Kül-çoro argıta koyup taştadı,

"Efendimi nasıl bırakırım?" dedi.
Zavallı Kül-çoro,
kara çam kargıyı salladı,
Manas'ın cenk sesi ile bağırdı,
Semetey'in cenk sesi ile bağırdı,
zavallı Kül-çoro,
altı birlik büyük orduyu
Kül-çoro kovaladı,
Kül-çoro aralarına girdi,
Tay-buurul'u tutan kişiyi
Kül-çoro yan tarafa itti,

Tay-buurulday külüktü
kolunan culup aldı deyt!
Asmanda bulut tutuldu.
Aldıgatkan Kül-çoro
altı sanalaş köp koldu
aralay kaçıp kutuldu.
Kan-çorogo bardı deyt:
'Aynalayn Kan-çoro,
attı koştop ala kör!
Törömdü köstöy sala kör!

Tay-buurul adlı yürük atı,
elinden çekip aldı!
Gökyüzünü bulut kapladı.
Zavallı Kül-çoro,
altı birlik büyük ordu arasından,
koşarak kaçıp kurtuldu.
Kan-çoro'nun yanına vardı,
"Ah sevgili Kan-çoro,
atı yedeğine alıver,
efendimin önüne götürüver!

527 Töröm "Uçayn!" dese kanat cok,
"Mineyn!" dese, atı cok!
"Kamış başı kalem!" de!
törömö "Dua-i salam!" de!
Cetti kündön arı bar,
cetti kündön beri kel!
Arı barış ceti kün,
beri keliş ceti kün!
Aygırday bolup alışıp,
bukaday bolup çelişip,

Efendim uçayım dese kanadı yok,
bineyim dese atı yok!
Kamış başı kalem, de,
efendime benden selam, de!
Yedi günde oraya git sen,
yedi günde geri gel!
Oraya varış yedi gün,
beri geliş yedi gün!
Sonra aygır gibi dövüşüp,
boğalar gibi çekişip

on beşin oyron kılarmın,
togusun sogum kılarmın-
ayçıgı altın köp koldu!
Siler kayta kelginçe,
coñoltpoy catıp alarmın.
Ceti kündön sen kalsañ,
sen cegen karga maga cok,
men cegen karga saga cok!'
Kül-çoro turup kaldı deyt,
aldıgatkan Kan-çoro

on beşini yere sererim,
dokuzunu da keserim,
nakışları altın hilalli kalabalık
orduyu!
Sizler buraya gelinceye dek,
buradan gitmem beklerim ben.
Yedi günden fazla kalırsan,
beni yiyen karga sana yaraşmaz,
seni yiyen karga bana yaraşmaz!"
Kül-çoro orada kaldı,
zavallı Kan-çoro,

attı koştop aldı deyt,
üydü köstöy saldı deyt.
Al üyünö bardı deyt,
törösü-minen salamdaşıp aldı deyt.
Anda turup Semetey
Kan-çorogo ayttı deyt:
'Koştogon atıñ kurusun, çorom!
Aydagan cılkıñ kurusun, çorom!-
Kül-çoro esen barb'eken?'
Semeteydey bu batır

atı yedeğine aldı,
evine doğru yollandı.
Evine vardı,
efendisiyle selamlaştı,
o zaman Semetey,
Kan-çoro'ya şöyle dedi:
"Getirdiğin at kurusun, yiğidim!
Getirdiğin at sürüsü kurusun,
yiğidim!
Kül-çoro'ya bir şey olmadı ya?"
Semetey gibi bir er,

Kan-çoronu oñbogon:
'Altı sanalaş kol bolso,
aldıgatkan cañgıstı
altı küngö koydu bu,
"Ölüp kaldı!" deseñçi,
"Öçüp kaldı!" deseñçi!'
Tolo boyun topçulap,
tologoy boyun upçulop,
Semetey çunak cürdü deyt.
Aldıgatkan Kül-çoro

Kan-çoro'nun davranışını
beğenmedi:
"Altı birlik ordunun karşısında
zavallıyı tek başına
altı günlüğüne bırakmıştı o,
ölüp kaldı demez misin,
sönüp gitti demez misin?"
Yukarıdan aşağı düğmelendi,
tüm bağlarını bağladı,
Semetey yiğit çıkıp gitti.
Zavallı Kül-çoro,

on beşin oyron kılgan turbaybı?
Togusun sogum kılgan turbaybı?
Karañ kılgan Kök-çebiç,
tört tuyagı bolottoy,
çat kaykı kolottoy,
kıygan kamış kulaktuu,
kıs baladan sıyaktuu,
cürgönü bürgödöy,
semirgeni sombodoy,
karañ kalgan Kök-çebiç

on beşini yere vurmaz mı?
Dokuzunu kesip doğramaz mı?
Pek güçlü olan Kök-çebiç
dört tırnağı da çelik gibi,
bacak arası yol vermez geçit gibi,
kesilmiş kamış kulaklı,
kız çocuk gibi vücutlu,
zıplayan bir pire gibi,
semizliği tüfek harbisi gibi,
çok kuvvetli Kök-çebiç'i

ceti künü cügürdü.
Ceti kündön ötkön soñ,
arkasınan coorıdı,
ayagınan aksadı.
Ödö kassañ öksödü,
ıldıy kassañ cetpedi.-
Aldıgatkan Kül-çoro bayguş
eki közün alañdap,
eki butun salañdap,
aldıgatkan Kül-çoro bayguş

yedi gün koşturdu.
Yedi gün sonra
atın arkası yara oldu,
ayakları aksadı,
yokuş yukarı gitsen inledi,
yokuş aşağı gitsen yürümedi.
Zavallı Kül-çoro, baykuş,
iki gözü şaşkın açıldı,
iki ayağından derman gitti,
zavallı Kül-çoro, baykuş,

587 öksöp turgan turbaybı?
Kökçönün uulu Ümütöy
kara-döböl Car-moyun
koşton karmatıp mingen turbaybı?
Cer ortosu boldubu?
Salıp çıkkan turbaybı?
Manastın uulu Semetey
cügürüp kele catkanın
Ümütöy körüp turgan turbaybı?
Koşun köstöy çügöydü.
Ecesinen tuuganı
eki ceeni bar eken,

inleyip kalmadı mı?
Kökçö'nün oğlu Ümütöy
kara yağız Car-moyun'u
yedekten çekip binmemiş mi?
Yerin ortası değil mi bu?
Salıp oraya gelmez mi?
Manas'ın oğlu Semetey
yürüyüp gelmekte iken,
Ümütöy'ü görmez mi?
Onun konduğu yere koştu.
Kız kardeşinin oğulları,
iki yeğeni vardı,

aga ayttıñ Ümütöy:
'Ecemnen tuugan ceenim,
Kök-börü, sultanım,
coonu coolop salıppıs,
koldu kolgo uruppus,
kol sanatın bilgispey.-
Keçe künü-tünü karmaşkan
Kül-çoro kulu turbaybı?
Manastın uulu Semetey
Tay-buuruldu miniptir,
emi kele catpaybı?'

onlara dedin ki Ümütöy:
"Kız kardeşimden doğan
yeğenlerim,
mavi kurt, sultanlarım,
düşmanla savaştık biz,
orduyu orduya vurduk biz,
ordunun sayısını bildirmeyiz biz.
Dün, gece gündüz durmadan
Kül-çoro kulu savaşmadı mı?
Manas'ın oğlu Semetey
Tay-buurul'una bindi,
yola çıkmış gelmiyor mu?"

Aldıgatkan Kül-çoro
Semetey köstöy çügöydü:
'Eleyki salam, ay carkın, töröm,
sak-salamat bolduñbu, töröm,
sanaaña meni aldıñbı, töröm,
esiñe meni aldıñbı, töröm?'
Anda ayttıñ, Semetey:
'Eleyki salam, ay carkın, batır,
sak-salamat catkanım, batır,
sanaama seni algamın, batır,
esen-aman catkanım, batır,
eseme seni algamın, batır!'
Anda ayttıñ Kül-çoro:

'Aynalayn ay carkın, töröm,
karañ kılgan Kök-çebiç, töröm,
ceti künü cügürdü, töröm!
Ceti kündön ötkön soñ,
arkasınan coorıdı, töröm,
ayagınan aksadı, töröm!
Ödö kuusam, öksödü, töröm,
ıldıy kuusam, cetpedi, töröm!
Karañ kılgan Kök-çebiç
öşögündön öşögün, töröm,
çöp çaldırıp albadım, töröm:
öşögündön öşögün, töröm,

Zavallı Kül-çoro
Semetey'e doğru fırladı,
"Aleykümselam, ay ışığı, efendim,
iyi misin, efendim,
beni unutmayıp, efendim,
hatırladın mı beni, efendim?"
O zaman Semetey dedin ki:
"Aleykümselam, ay ışığı, bahadır,
sağ selamet, geldim, bahadır,
seni unutmadım, bahadır,
sağ salim geldim, bahadır,
seni hatırımdan çıkarmadım
bahadır!"
Sen de dedin ki Kül-çoro:

"Canım ay ışığı, efendim,
çok güçlü Kök-çebiç, efendim,
yedi gün yol aldı, efendim!
Yedi günden sonra, efendim,
arkası yara oldu, efendim,
ayağı aksadı, efendim!
Yokuş yukarı gitsem inledi,
efendim,
yokuş aşağı gitsem varmadı,
efendim!
Güçlü Kök-çebiç'e,
o günden bu güne, efendim,
yiyecek çöp bile veremedim,
efendim:
o günden bu güne, efendim,

Suu kaptırıp albadım, töröm!
Çöp çaldırıp alayn, töröm!
Suu kaptırıp alayn, töröm!
Kötünnön cötö barayn, töröm!
Çenegenin caspagan, töröm,
çıñırgan ünün baspagan, töröm,
Manastap uraan bakırıp, töröm,
Semeteylep çakırıp, töröm,
kaçkan coonu surasañ, töröm,
çoñoltpoy coonu toktossoñ, töröm!

su bile veremedim, efendim!
Ona ot vereyim, efendim,
içecek su vereyim, efendim!
Sonra arkandan geleyim, efendim!
Hedefini şaşmayan, efendim,
sesini kısmayan, efendim,
Manas nidasını bağırıp, efendim,
Semetey diye haykırıp, efendim,
kaçan düşmanı sorgulasan,
efendim,
yenilmez düşmanı durdursan,
efendim!

Azamettey çunağı
'Coo!' degende süyüngön,
at üstündö kiyingen,
at kulaktan kuu'algan,
atışkan coodon tili algan,
kaçırgannan kaytpagan,
kayrılıp coobın aytpagan,
sordurgan nayza tartpagan,
sumsayıp coobın aytpagan!-
Tay-buurulday külüktü

takımga salıp aldı deyt,
koltukka koyup saldı deyt
karagaydın carmasın,
çegedektin kıymasın,
uñkuzu bolot, uçu kurç,
uçuna salgan kara kurç!-
Temirden kılgan oboñdu
baldak altın Bay-bolot,
başka çapsa cay bolot!-

"Bu azametli genç yiğit,
düşman deyince sevinir,
at üzerinde giyinir,
atın kulağından işaret kapar,
düşmanın niyetini öğrenir,
saldırandan kaçmaz,
kaçamak cevap vermez,
mızrağını geri çekmez,
ağır başlı cevap vermez!
Yürük atı Tay-buurul'u

dizleriyle sıkıştırdı,
koltuğunun altına
kara çamdan yarılarak
koparılmış bir dalı
yuvası çelik, ucu keskin,
ucu sert çelikten bu dalı
koltuğunun altına kıstırdı!
Demirden yapılmış namlusu
kabzası altın Bay-bolot,
başa çarpsa ikiye böler!

'Sarı caa köçörgö
börü-tildüü çal cebe
on barmak küçün sınaylı, töröm!-
Oñ böyröktön sayışıp,
sol böyröktön solbup
suurup alışıp, töröm,
bir kumardan çıgışıp!
Semeteydey çunaktın
aydınınan ay korkot,
külpölünön kün korkot!'
Semeteydey çunağı
Manastap uraan bakırdı,

Kocaman sarı yay ile
kurt dilli oku var onun.
on parmağın gücünü bir dene,
efendim!
Sağ böbrekten sokturup,
sol böbrekten çıkarıp, efendim,
bir kumar deneyelim!
Semetey gibi bir yiğidin
ışığından ay korkar,
ışığından güneş korkar!"
Semetey bu pek genç yiğit,
Manas nidası ile haykırdı,
Semetey deyip bağırdı,

Semeteylep çakırdı,
karagay nayza çapırdı,
'Coo kaçtı!' dep bakırdı!
Altı sanalaş köp koldu
Semetey aralap kirip ketti deyt.
Altı sanalaş köp kolu
at soorusun saldı deyt,
caylıp kaçıp cürdü deyt.
Aralap kirip Semetey
eñkeyişten er sayat,
ekini katmar bir sayat,
cölöñgüştön bir sayat.

kara çam kargısını salladı,
düşman kaçtı diye bağırdı!
Altı birlik büyük ordunun içine
Semetey dalıp girdi.
Altı birlik büyük ordu
atlarını geri çevirip,
dağılıp kaçıp gittiler.
Semetey yarıp aralarına girince
yamaçtan erleri yuvarladı,
ikisine birden sapladı,
tepeden aşağı yuvarladı.

törttü katmar bir sayat!
Semeteydey çunağı
itelgi tiygen taanday
irkiltip sayıp kirdi deyt,
börü tiygen koylordoy
bölüp sayıp kirdi deyt.
Azuuların arkayıp,
at ölümü boluptur,
muruttarın serbeyip,
er ölümü boluptur!

dördüne birden sapladı!
Semetey bu pek genç yiğit,
kargaya inen akbaba gibi,
etrafına saplıyordu,
koyun sürüsüne saldıran kurt gibi
etrafına saplıyordu.
Dişlerini gıcırdatıp
atlara ölüm saçmakta idi.
Bıyıklarını burup,
erlere ölüm saçmakta idi!

Kökçönün uulu Ümütöy
kol astına çıktı deyt,
koldu bir toktotup aldı deyt.
Ayçıgı altın tuu-minen,
altı sanalaş kol-minen
Semeteydin bir astına saldı.
Karañ kılgan Tay-buurul
kıygan kamış kulaktuu,
kız baladan sıyaktuu,
booru tolo kazı eken,

moynu tolo calı eken,
kara ter basıp aldı deyt,
içi köp aldı deyt-
Semetey mingen Tay-buurul
bolboy kele catat deyt!
Arkası caman kuuruldu!
Kökçönün uulu Ümütöy
altı sanalaş köp koldon
kaşkayıp çıgıp suuruldu.
Semeteydin kaçar ceri kuuruldu.

Aldıgatkan Kül-çoro
Kök-çebiçtey külügün
çöp çaldırgan turbaybı?
Suu kaptırgan turbaybı?
Caydak ırgıp mindi deyt,
nayzasın culup aldı deyt,
Manastap uraan bakırıp,
Semeteylep çakırıp,
altı sanalaş köp koldu
Kül-çoro toktotup tura kaldı.

Kökçö'nün oğlu Ümütöy,
ordunun önüne fırladı,
kaçan orduyu durdurdu.
Nakışları altın hilalli sancak ile,
altı birlik büyük ordu ile
Semetey'in karşısına çıktı.
Güçlü Tay-buurul
keskin kamış kulaklı,
bir kız çocuk vücutlu,
böğrü yağ dolu,

boynu yele dolu,
kara bir ter bastı onu,
her tarafından boşandı,
Semetey'in bindiği Tay-buurul,
artık ilerleyemedi!
Dermanı kalmadı gitti!
Kökçö'nün oğlu Ümütöy
altı birlik büyük ordunun önüne
çıkıp durdu.
Semetey kaçacak yer bulamadı.

Zavallı Kül-çoro ise
Kök-çebiç yürük atına
ot yedirmiyor mu?
Su içirmiyor mu?
Atlayıp atına bindi,
çekip kargısını aldı,
Manas nidası ile haykırdı,
Semetey nidası ile haykırdı,
altı birlik büyük orduyu
Kül-çoro durdurdu.

Kökçönün uulu Ümütöy
kaytıp köpkö kirginçe,
bura tartıp berginçe,
kurup kalgan Kül-çoro
ırgıta koyup saldı deyt,
kara-döböl Car-moyun
karmap alıp çıktı deyt!
Kül-çorosu boldu deyt,
Kan-çorosu boldu deyt,
Semetey çunak boldu deyt.

Üçöö başın koşup aldı deyt.
Üçöö başın koşkon soñ,
kara körgö tursun bu!
Kapkalı şaar kalıñ curt
at soorusun saldı deyt!-
Azamettey çunağı
azuuların arkaytıp,
at ölümü boldu deyt:
muruttardı serbeytip,
er ölümü boldu deyt!

Semeteydey çunağı
altımış at bir cerde
bir toktotup ketti deyt;
kurup kalgan Kül-çoro
cetimiş at bir cerde
bir toktotup ketti deyt;
kurup kalgan Kan-çoro
seksen attı bir cerde
bir toktotup ketti deyt!
Topçulugu bir tutam

Kökçö'nün oğlu Ümütöy,
dönüp kalabalığa girince,
atını çevirince
kuruyup kalası Kül-çoro
hiddetle ona saldırdı,
kara yağız Car-moyun'u
yakalayıp aldı bu er!
Ay, Kül-çoro'su kalktı bak,
Kan-çoro'su da kalktı bak,
Semetey yiğit de kalktı.

Üçü beraber kalktılar.
Üçü beraber kalkınca
kara bir mezar değil mi bu?
Şehrin kalabalık halkı,
atlarını döndürüp çevirdi!
Bu azametli genç yiğit
dişlerini gıcırdatıp,
atlara ölüm saçtı,
bıyıklarını burarak,
erlere ölüm saçtı!

Semetey yiğit,
altmış atı hep bir yerde
birden durduruverdi.
Kuruyup kalası Kül-çoro,
yetmiş atı hep bir yerde
birden durduruverdi.
Kuruyup kalası Kan-çoro
seksen atı hep bir yerde
birden durduruverdi!
Düğmeleri bir avuç

topusun alar kişi cok,
buçulugu bir tutam
bulun alar kişi cok!
Topunu cıydı deyt,
dalimboo taldap kiydi deyt!
Attı ayrıp aldı deyt
tondu tonop aldı deyt,
erdi baylap aldı deyt,
cılkını ayrıp aldı deyt!
Semetey üygö cürüp bardı deyt.

767 Kökçönün uulu Ümütöy
üy kötörüp berdi deyt,
koy semizin soydu deyt,
kol kuuşurup turdu deyt.
Semeteydey bu çunak
üçüngü künü tim cattı,
'Er tınıksın!' dep ayttı:
altınçı künü tim cattı,
'At tınıksın!' dep ayttı.
Anda ayttıñ Semetey:

'Catık tildüü, şirin söz,
cakşı tuugan Kül-çoro,
üçüngü künü catkanım,
"Er tınıksın!" degenim:
altınçı künü catkanım,
"At tınıksın!" degenim.
Cakşı tuugan Kül-çoro,
atka minip ala koy!
Ümütöygö bara koy!
Ümütöy tayım boluçu,

başlığını alacak kişi yok,
ziynetleri bir avuç
servetini alacak kişi yok!
dağlar gibi başlık yığdı,
Çin pamuğu seçip giydiler!
Atları taksim ettiler,
elbiseleri yağmalayıp aldılar,
erkekleri bağladılar,
at sürüsünü taksim ettiler!
Sonra Semetey evine gitti.

Kökçö'nün oğlu Ümütöy
çadır kurdu,
koyunun semizinden kestirdi,
kol devşirip selam verdi.
Semetey bu yiğit oğlan
üç gün orada rahat yattı,
erler dinlensin diyerek,
altı gün orada kaldı,
atlar dinlensin diyerek.
Sonra dedin ki Semetey:

"Tatlı dilli, şirin sözlü,
güzel doğan Kül-çoro,
üç gün kalışıma sebep,
erler dinlensin diyedir,
altı gün kalışıma sebep,
atlar dinlensin diyedir.
Güzel doğan Kül-çoro,
haydi artık bin ata sen!
Ümütöy'ün yanına git!
Ümütöy şimdi dayım olsun,

men özüm ceen boluçu.
"Bir tayıñ bar ele,
ala kaçıp men keldim!"
"Alam!" dese, Alsın! de!
Algan cerde-de bolso,
Atım bolso, minsin! de!
Tonum bolso, kiysin! de!
Meni ceen kılsın! de!
Özü tay bolsun! de!
Ak öy cañgız boluçu,

men-de cañgız boluçu,
ökköö-büs cürüp çoñ bolobus,
biribis mayıp bolobus!
Ata karı bala cok-
curttu karañ salabıs!'
Catık tildüü, şirin söz,
cakşı tuugan Kül-çoro
atka minip aldı deyt,
Ümütöydü köstöp saldı deyt.
Kökçönün uulu Ümütöy

salamdı aytıp aldı deyt.
Anda ayttıñ Kül-çoro:
'E Ümütöy, Ümütöy,
menin töröm Semetey
"Üçünçü künü catkanım!" deyt,
"Er tınıksın!" degenim,
altınçı künü catkanım!" deyt,
"At tınıksın!" degenim!
Men ceen boluçu,
sen tay boluçu!-

ben ona yeğen olayım.
Senin bir tayın vardı, de
onu gelip kaçırmıştım, de.
Bir şey alayım derse, alsın, de!
Daha ne isterse alsın,
atımı isterse, binsin, de,
elbisemi isterse, giysin, de,
beni yeğeni kılsın, de,
kendi de dayım olsun, de!
O zaten yalnız yaşıyor,

ben de yalnız yaşıyorum,
beraber kuvvet buluruz,
tek kalırsak zayıf oluruz!
Baba ihtiyar, çocuk yok,
yurdu kuvvetli kılarız!"
Tatlı dilli, şirin sözlü,
güzel doğan Kül-çoro
ata binip yola çıktı,
Ümütöy'e gitti.
Kökçö'nün oğlu Ümütöy

selam verip selam aldı.
O zaman Kül-çoro dedin ki:
"Ey Ümütöy, Ümütöy,
benim efendim Semetey,
Üç gün burada yatışım, dedi,
erler dinlensin diyedir,
altı gün yatışım benim,
atlar dinlensin diyedir, dedi.
Ben şimdi sana yeğen olayım,
sen de bana dayı ol, dedi.

Bir tayıñ bar ele,
ala kaçıp men keldim!
"Alam!" deseñ, koyunus!
"Koyom!" deseñ, koyunus!
Algan cerde-de bolso,
atım bolso, mininis,
tonum bolso, kiyinis!
Meni ceen kılınıs!
Özüñ tay bolunus!
Mintip cürüp çoñ bolobus!

Senin bir tayın vardı,
onu alıp getirdim ben,
almak istersen al onu,
bırakmak istersen bırak!
Şimdi bir dileğin varsa,
atımı isterseniz alıp binin,
elbisemi de giyin!
Beni yeğen kılın!
Siz de bana dayı olun!
Böyle yaşarsak güçlü oluruz,

827 Ata karı bala cok,
biribis ölüp kalabıs-
curttu karañ salabıs,
Cakşı ölsö, bar' ölöt,
caman ölsö, bir ölöt!
Argımagıñ semirdi,
açkan kursak toyuldu!'"
Emi Ümütöy turup aytat:
'Men kolgo tüşkön men deymin,
men korkonumnan aytamın,
bu koy kebiñ çın bolso,

baba yaşlı, çocuk yok,
birimiz ölüp kalırız,
büyük bir yurt kuralım biz,
iyiler birlikte ölürler,
fenalar tek ölürler!
Soylu atın artık semirdi,
aç karnın da doydu!"
Şimdi Ümütöy dedi ki:
"Onun eline düştüm ben,
ben korkumdan söylüyorum,
bu dediğin doğru ise

ar uaktan bir uak,
atañıstan babañıs,
ala cürüp toybodu,
aç köstügün toybodu!
Em mınça alıp kelesiñ-
em mını alıp netesiñ?
Men ne muraska cetemin?
Bu koy kebiñ çın bolso
"Atı bolso, miñgissin,
tonu bolso, kiygissin!",
mını ceen kılayn,

bildik bileli
atalarınız babanız,
alıp alıp doymadılar,
aç gözleri hiç doymadı!
Hem bu kadar alıp getiriyorsun,
hem benden alıp ne ediyorsun?
Bana ne mutluluk getirecek [?]?
Bu sözün eğer doğru ise,
"Atı istiyorsa bindirirsin,
elbiseyi istiyorsa giydirirsin!"
onu yeğen kılarım,

özüm tay boloyn!'
Kül-çoro atka minip aldı,
Semetey köstöy çugoydu,
Semeteyge ayttı deyt:
'Kökçönün uulu Ümütöy
seni "Ceen kılayn!" deyt,
"özüm tay boloyn!" deyt.
"Bu algan katın albaymın!
Meni tay kılayn dese,
tonu bolso, kiygissin,

atı bolso, miñgissin!'"
Süyüngöndön Semetey
Tay-buurul külüktü
alıp kelip miñgisti-
Manastan kalgan turbaybı?
Cakası altın, ceñi ces,
ak küröökö torgoy köz,
barañdın ogu batpagan,
karanın ogu ötpögön,
çın badana torgoy köz

alıp kelip kiygisti,
Attı minip aldı deyt,
tondu kiyip aldı deyt-
özü tay boldu deyt,
Semetey ceen boldu deyt.
Ümütöy cürüp ketip kaldı deyt.
Ay-çüröktü algan soñ,
Semetey catıp kaldı deyt.
Ay-çürök-minen Semetey
turup catıp kalganda,

kendim de ona dayı olurum!"
Kül-çoro ata bindi,
Semetey'e doğru yollandı,
Semetey'e dedi ki o:
"Kökçö'nün oğlu Ümütöy
seni "Yeğen kılayım,
kendim de dayı olayım." diyor,
"Aldığı kadını istemiyorum!" diyor,
"Beni dayı kılayım diyorsa,
kıyafeti varsa giydirsin,

atı varsa bindirsin!" diyor.
Sevinçten Er Semetey,
Tay-buurul'u getirtti,
getirtip onu bindirdi.
Manas'tan miras kalmamış mıydı?
Yakası altın, yeni bakır,
çayır kuşu gözlü ak zırhını
içerisine ok batmayan
hiç bir ok işlemeyen,
toygar gözlü sağlam zırhını,

alıp gelip giydirdi.
O da atı alıp gitti,
elbiseyi de giyindi,
kendi ona dayı oldu,
Semetey de yeğen oldu.
Ümütöy çekip gitti.
Ay-çürök'ü aldıktan sonra
Semetey rahat yaşadı.
Ay-çürök ile Semetey
beraberce yatarlarken

cakşı tuugan Semetey
tündö catıp tüş kördü.
Erteñ turup kalganda,
Semetey turup aytat deyt:
'Aynalayn Kül-çoro,
kagılayn Kan-çoro,
tündö catıp tüş kördüm!-
Terek tüptön terbeldi,
teñis tüptön çaypaldı!
Capırmagan bay terek

889 catkan cerin oşo cer:
koco, moldo barısı
bütkön cerin oşo cer!
Keçe ölük-minen tiriktin
arbagın emi kaçırdık,
ölük-minen tiriktin
arbagı atka minip ald'ele-
arbaktı kozgop taştadık!
Taraza cıldıs çıkkanda,
tañ sargarıp atkanda,

biriñ Kök-çebiçti mininer,
biriñ Kök-börünü mininer!
Karañ kılgan Çoñ-baştın
booru tolo kazı eken,
moynu tolo calı eken,
kuldar kuruk salgan cok,
calçı caydak mingen cok!
Calı üylüp döñ bolgon,
kazı-karta teñ bolgon!
Erteñ oşonu ala beriñer!

güzel doğan Semetey,
gece bir rüya gördü.
Ertesi gün kalktığı vakit,
Semetey dedi ki:
"Canım Kül-çoro,
canım Kan-çoro,
uyurken bir rüya gördüm!
Kavak dibinden sallandı,
deniz dibinden çalkalandı!
eğilmeyen kavağın da

yattığı yer bu yerdir,
hocaların, mollanın da
doğduğu yer bu yerdir!
Ölmüşlerle dirilerin,
ervahını da şimdi çağırdık,
ölülerle dirilerin,
ervahı atlara bindiler,
bu ervahı kovaladık biz!
Terazi yıldızı çıkınca,
tan yeri sararıp atınca

biriniz Kök-çebiç'e binin,
biriniz Kök-börü'ye binin!
Güçlü Çoñ-baş'ın
böğrü yağ dolu.
boynu yele dolu,
bir [?] yakalanamaz,
hiç bir uşak binemez!
Yelesi tepe gibi kabarık,
yağı kalın bağırsak gibi kalın!
İşte onu getirin!

Ak-bos beeni alalı!
Kan ateke beyitine
azır tayıp keleli!'
Taraza cıldıs çıkkanda,
tañ sargarıp atkanda,
Kan-çoro Kök-börüsün miniptir,
Kül-çoro Kök-çebiçin miniptir,
bir beeni koştop aldı,
bir attı koştop aldı,
Semeteyge alıp keldi.

Ak-boz kısrağı alalım!
Han babamın mezarında
kurban edip gelelim!"
Terazi yıldızı çıkınca,
tan sararıp atınca
Kan-çoro Kök-börü'ye bindi,
Kül-çoro Kök-çebiç'e bindi,
beraberinde bir kısrak götürdü,
bir de yedek at aldı,
Semetey'e getirdi.

Semetey atka minip aldı,
Semetey cürüp ketip kaldı.
Akındın kızı Ay-çürök
çıncırluu kökör, çını közö
Ay-çürök koltuktap alıptır,
Semeteydin kak astına çıgıptır:
'Atıñdın başın bura tur, töröm,
oşo cerge tura tur, töröm!-
Tündö bir catıp tüş körsöñ,
tündögü tüşüñ öpkön tüş,

Semetey de ata bindi,
Semetey çıkıp gitti.
Akın'ın kızı Ay-çürök
zincirli tulum ile çini kaseyi
Ay-çürök koltuğuna sıkıştırıp,
Semetey'in karşısına çıktı:
"Atının başını çevir, efendim,
sen burada dur, efendim!
Gece bir rüya gördün,
gece gördüğün rüya korkunç bir
rüyaydı,

cürögüm başı köpkön tüş-
men tüşüñdü aytayn!
Oşo cerden kaytayn!
Terek tüptön terbeldi,
teñis tüptön çaypaldı-
töröm, bu nemeni boluçu?
Ölük-minen tiriktin
arbagı atka minip kalıptır,
arbaktın tınçı ketiptir-
kökkö uçkan sarı ıylayt,

yüreğimi yakan bu rüyayı
ben sana yorayım,
sonra da buradan gideyim!
Kavak dibinden sarsıldı,
deniz dibinden çalkalandı,
efendim, söyle ne demek bu?
Ölü ile dirilerin
ervahı ata binmişlerdi,
ervahın dirliği kaçmış demektir.
Göğe uçan sarı alaca ağlayacak,

köp caşagan karı ıylayt,
asmandagı çar ıylayt,
altı caşar bala ıylayt-
men tüşüñdön çoçuymun!
Oşo sapar koysoñçu!
Kiyingi sapar barsañçı!
Ayçıgı altın tuu kördüm,
altı sanalaş kol kördüm,
celpildegen tuu kördüm,
cer mayışkan kol kördüm!

çok ihtiyar yaşlılar ağlayacak,
gökteki ekin kargası ağlayacak,
altı yaşındaki çocuk ağlayacak,
ben rüyandan korkuyorum!
Sen bu seferden vazgeçsen!
Başka bir sefer yola çıksan!
Nakışları altın hilalli sancak
gördüm,
altı birlik ordu gördüm,
dalgalanan sancaklar gördüm,
yer titreten ordu gördüm!

949 Oşo sapar koyunus!
Oşo sapar koybosoñ,
bir baytal moynun karaba!
Bir baytaldı miñgişip,
tay ekeñe çaptırıp,
Tay-buuruldu alınıs!
Tay-buuruldu mingen soñ,
oşo sapar barınıs!
Tay ekeñe barbasañ,
Tay-buuruldu albasañ,

bir baytal moynun karasañ,
caman bolor saparıñ!'
Akındın kızı Ay-çürök
kolonunan oroldu,
çılbırınan çırmaldı,
Semeteyni ciberbey
catıp aldı Ay-çürök.
Semeteydey çunağı
bolboy turup ayttı deyt:
'Tüşüñ maga ne bolot?

Gel şu seferden vazgeç!
Sen bu seferden vazgeçmezsen,
bir kısrak boynu görme sen.
Bir kısrağa bindirip
dayın ağaya koşturup
Tay-buurul'u alın!
Tay-buurul'a binince
o zaman sefere çıkın!
Dayı ağana varmazsan,
Tay-buurul'u almazsan,

bir kısrak boynuna bakarsan
yaman olur seferin!"
Akın'ın kızı Ay-çürök
kolanına yapıştı,
dizginine sarıldı,
Semetey'i bırakmadı,
durdu kaldı Ay-çürök.
Semetey kulaksızı
onu dinlemedi, dedi ki:
"Senin rüyandan bana ne?

Tülkünün bogu ol bolot!
Senin özüñ ne bolosuñ?-
Menin bogum sen bolosuñ!'
Asıy ögüstün terisinen
örüm kılgan buldursun
koluna aldı Semetey,
anda turgan Ay-çüröktü
buldursun-minen çaptı'le!-
Darayısı dal-dalınan bölündü,
kabırga 'Tom!' etip üzüldü!

Tilki bokundan farksız!
Sen kendin nesin?
Sen benim bokum olursun!"
Genç öküz derisinden
örülmüş kamçıyı
eline aldı Semetey,
orada duran Ay-çürök'e
deri kamçı ile vurdu!
Sırtındaki ipek lime lime
parçalandı,
kaburgası çatırdayıp kırıldı!

Cakşı tuugan Ay-çürök
cerde catıp kaldı deyt!
Semeteydey çunağı
attanıp cürüp ketti deyt.
Semetey bargan kabarı
Kanıkeyge tüştü deyt.
Kanıkey atka minip aldı,
cañgıstın arkasına saldı.
Kanıkey celip ıyladı:
'O Semetey, çunağım

Güzel doğan Ay-çürök,
yere yıkılıp kaldı!
Semetey kulaksızı,
atını sürüp gitti.
Semetey'in gittiği haberi,
Kanıkey'e gelmişti.
Kanıkey ata bindi,
tek oğlunun arkasından gitti,
Kanıkey yetişip ağladı:
"Ah Semetey, kulaksızım,

atıñdın başın bura tur,
astıñgı cerge tura tur!
Nayzadan kalgan celegim,
cañgıstan kalgan belegim,
soottan kalgan kuyagım!-
O Semetey, çunağım!
Oşoo sapardı koysoñçu!
Kiyingi sapardı barsañçı!
Ay-çüröktün tüşü öpkön tüş,
cürögünün başı köpkön tüş!'
Iylasa-da Kanıkey,

atının başını çevir,
durduğun yerde kal!
Kargıdan kalan bayrağım,
biricikten kalan yadigarım,
silahtan kalan zırhım benim!
Kulaksızım, Semeteyim,
şu seferden vazgeç yavrum!
Başka sefer gidersin!
Ay-çürök'ün rüyası çok korkunç!
Yüreğini hoplatmış o rüya!"
Ağlasa da Kanıkey

batır tuugan Semetey
Kanıkey tilin albadı,
Semetey cürüp kaldı deyt.
Iylap kalgan Kanıkey,
çıñırgan (?) ünün baspadı,
çıñırıgın caspadı.
Közünün caşı köl boldu,
ıylap booru köşüdü,
eki közü şişidi.
Kanıkey atka mindi deyt,
arkasına saldı deyt.

bahadır doğan Semetey,
söylediğini dinlemedi,
Semetey çıkıp gitti.
Ağlayıp kalan Kanıkey,
hiç durmadan feryat etti,
feryadını kesmedi.
Gözünün yaşı göl oldu,
ağlamaktan bağrı şişti,
ağlamaktan gözleri şişti.
Kanıkey atına bindi,
yine arkasından gitti,

1011 Iylap turup tagı aytat:
'O Semetey, tura tur!
Atıñdın başın bura tur!
Bolboy bara catasıñ,
çıyıp koygon meçit (?) bar!
Kuptan okup algaysıñ,
ak-bos beeni çalgaysıñ,
atekeñnin arbagın
azır tayıp algaysıñ!
Asıp koygon kazan bar,

ağlayarak dedi ki:
"Ah Semetey dursana!
Atının başını çevir!
Dinlemeyip gidiyorsun,
şurada alaca bir türbe var,
orada bir dua oku,
ak boz kısrağı kurban et,
babacığının ruhunu
böylece şad etmelisin!
Oraya asılmış bir kazan var,

salıp koygon tulga bar:
biriñ eti salgaysıñ,
biriñ otun algaysıñ,
biriñ ottu cakkaysıñ!
Kazannı tes kaynatıp algaysıñ!
Kazanıñ çiy köbüktöp kaynasa,
kan atekeñ tirilgeni boluçu!
Kara koçkul kan çıksa,
kan atekeñ bir ölgönü boluçu!
Sol böyrögüñ tayanıp,

bırakılmış bir miğfer var,
biriniz eti koysun,
biriniz odun alsın,
biriniz ateşi yaksın!
Kazanı çabucak kaynat,
kazandaki et suyu köpürerek
kaynarsa
han baban dirilecektir!
Kara kızıl kan çıkarsa
baban hepten ölecektir!
Sol böğrüne dayanıp,

"Soltonum ekem!" der ökür!
Oñ böyrögüñ tayanıp,
"Oyronum ekem!" dep ökür!
Atka minip algaysıñ,
aynalayn cañgısım,
üydü köstöy salgaysıñ!'
Bu cerde kaldıñ Kanıkey,
Semetey cürüp ketip kaldı deyt.
Çıyıp koygon meçitke (?)
Semetey salıp kirip berdi deyt,

kuptan okup aldı deyt,
ak-bos beeni çaldı deyt,
azır tayıp aldı deyt.
Birin otun aldı deyt,
birin ottu caktı deyt,
birin etti saldı deyt-
kazan kaynap çıktı deyt,
kara koçkul kan çıktı!
Üçöö ıylap köbö kaldı,
sol böyrögün tayanıp,

'Soltunum ekem!' dep ele,
ökürüp koyo berdi deyt!
Atka minip kaldı deyt.
Kañıraktay Kır-taşka,
Kızıl-kıya, Sañ-taşka
üçöö carışa çıgıp bardı.
Astı cagın karasa,
ayçıgı altın tuu kelet,
altı sanalaş kol kelet,
celpildegen tuu kelet,

"Sultanım babam!" diye haykır,
sağ böğrüne dayanıp,
"Yüce babam!" diye haykır!
Sonra hemen atına bin,
ah biricik sevgili oğlum,
sonra evine git!"
Kanıkey orada kaldı,
Semetey çıkıp gitti.
Alaca türbeye
Semetey varıp girdi.

Orada bir dua okudu,
ak boz kısrağı kesti,
böylece kurbanını verdi.
Birisi odunu aldı,
birisi ateşi yaktı,
birisi de eti saldı.
Kazan çabucak kaynadı,
kara kızıl kan çıktı!
Üçü ağlamağa başladı.
Sol böğrüne dayanıp,

"Sultanım babam!" diye o,
feryat etmeye başladı!
Sonra ata bindiler,
Uğuldayan Kır-taş'ta
Kızıl-kıya, Sañ-taş'ta
üçü yarışa çıktı.
Önlerine bakınca gördüler ki
nakışları altın hilalli sancak geliyor,
altı birlik ordu geliyor,
dalgalanan sancak geliyor,

cer mayışkan kol kelet!
Tooday bolgon bir adam
tor'at minip keliptir,
altı sanalaş köp koldu
çok-çogultup çogultuptur (?),
aydap kele catırı.
Semetey çunak kördü deyt,
körüp turup ayttı deyt:
'Aynalayn Kül-çoro,
atıñdın başın bura tur,

1071 astıñgı cerge tura tur!
Sagıskanday er tonop,
sanaabıstı basalı!
Kögüçköndöy er tonop,
köönübüstü basalı!
Aynalayn Kül-çoro,
saylıp kelgen Boz-uçuk
salıp barıp tosup kal!
Kagılayn Kan-çorom,
kañıraktay Kır-taştı

salıp barıp tosup kal!
Çıkanaktay Boz-señir
çıdam ala salıp barayn!
Attı tuşap salayn!
Alaydan tüşkön Ak-kelte
sümbölöy oktu urayn,
kuştap darı kuyayn,
ottu çagıp alayn,
miltemdi kıstap alayn,
betime alıp kalayn!-

yer titreten ordu geliyor!
Dağ gibi de bir adam,
bir doru ata binmiş geliyor,
altı birlik bu büyük orduyu
korkunç gürültülerle,
almış getiriyordu.
Kulaksız Semetey
bunu görerek dedi ki:
"Canım Kül-çoro,
atının başını çevir,

durduğun yerde dur!
Erleri saksağan gibi soyup,
endişemizi bastıralım!
Erleri güvercin gibi soyup,
gönlümüzü ferahlatalım!
Canım Kül-çoro,
şu sipsivri Boz-uçuk tepeye
koş orada nöbetçi kal!
Canım Kan-çoro,
şu uğuldayan Kır-taş'a

git sen orada nöbetçi ol!
Şu kılçık Boz-señir'e
ben gidip durayım!
Atın ayaklarını bağlayayım,
Alay'dan gelen tüfek Ak-kelte'ye
ben kurşunu doldurayım,
avuç dolusu barut koyayım,
sonra da ateş edeyim,
içine meş'aleyi sokup,
tüfeği yanağıma dayayayım!

Tigi tooday tor'attı
tigi Kudaydan tileyn!
Semeteydey çunağı
ottu çagıp aldı deyt,
maşa kıstap saldı deyt,
betinen alıp kaldı deyt.
Tooday tor'at surasañ,
tik tura kaldı deyt,
tor'at ayttı eesine:
'Men körgöndü kördüñbü, töröm?

Bu dağ gibi doru atı
Tanrı'dan dileyeyim!"
Semetey kulaksız
tüfeğin ateşini çaktı,
meş'aleyi içine soktu,
yanağına dayadı.
Dağ gibi doruyu sorarsan,
orada dimdik duruyordu,
doru at sahibine dedi ki:
"Benim gördüğümü gördün mü,
efendim?

Men bilgendi bildiñbi, töröm?
Bilgenimdi aytayn!
Saylıp kelgen Boz-uçuk
Kül-çoro kulu tosuptur!
Kül-çoronu kördüñbü, töröm?
Kañıraktay Kır-taştı
Kan-çoro kulu tosuptur!
Çıkanaktay Boz-señir
Semetey çunak tosuptur!
Alaydan tüşkön Ak-kelte

Benim bildiğimi biliyor musun,
efendim?
Bildiğimi söyleyeyim!
Şu sivri Boz-uçuk'un tepesinde,
Kül-çoro kul gözetliyor!
Kül-çoro'yu gördün mü, efendim?
Uğuldayan Kır-taş'ın üstünde,
Kan-çoro kul gözetliyor!
Şu kılçık Boz-señir'de de,
Semetey kulaksız gözetliyor!
Alay'dan gelen tüfek Ak-kelte'ye

sümbölöy oktu uruptur,
ottu çagıp alıptır,
betinen alıp kalıptır,
em tartıp iymek boluptur!
Men tak tuylup ketermin,
bir castırıp salarmın!
At kuyrugum şüyö kör!
Koldu çeçip koyo ber!'
Anda turgan Semetey
tars dedire koydu deyt-

değnekle kurşunu itmiş,
ateşi çakıp yakarak
yanağına dayamış,
işte tetiği çekiyor!
Ben hemen büzülüp çekileyim,
onu iyice afallatayım!
At kuyruğumu bağlayıver!
Sen orduyu dağıtıver!"
Orada duran Semetey
pat diye tüfeği boşalttı.

tooday tor'at tüyüldü deyt!
At kuyrugun şüydü deyt.
Tor'at mingen bu batır
ayçıgı altın tuu-minen
Semeteydi kaçırdı-
Semetey atka mindi deyt,
koldun astı kırga çıktı,
Manastap uraan bakırdı,
Semeteylep çakırdı.
Semeteydey bu çunak

Dağ gibi doru at büzülüp çekildi!
Sahibi atın kuyruğunu bağladı.
Doru ata binen bu bahadır
nakışları altın hilalli sancak ile
Semetey'i kaçırdı.
Semetey ata bindi,
ordunun karşısındaki dağa çıktı,
Manas nidası ile haykırdı,
Semetey diye bağırdı.
Semetey bu kulaksız

1131 aralap kelip kirdi deyt,
eñkeyişten er sayat,
ekini katmar bir sayat!
Semetey çunagının
karañ kalgan bu Çoñ-baş
booru tolo kazı eken,
moynu tolo calı eken,
kazı-karta teñ boldu,
calı üylüp döñ boldu-
karañ kalgan Çoñ-başı

ordunun arasına girdi,
yamaçtan erleri yuvarladı,
ikisine birden sapladı!
Semetey kulaksızının
güçlü Çoñ-baş'ının
böğrü yağ dolu idi,
boynu yele dolu idi,
yağı kalın bağırsak gibi kalın idi,
yelesi tepe gibi kabarık idi.
Güçlü Çoñ-baş

kañıraktay Kır-taştan
eñkeyişke barganda,
başın çaykap turdu deyt.
Minip alsa, baspadı,
cetilese, cürbödü!
Cañgıs arkası kuuruldu.
Semetey çunagının
amalı caman tügöndü.
Alaydan tüşkön Ak-kelte
Semetey bir koluna aldı.

uğuldayan Kır-taş'tan,
yokuş aşağı inerken,
başını sallayıp duruyordu.
Semetey üstüne bindi, at adım
atmadı,
yedeğe koştu, at yürümedi!
Semetey çaresiz kaldı.
Semetey kulaksızı
çıkmaz bir duruma düştü.
Alay'dan gelen tüfeği Ak-kelte'yi
Semetey bir eline aldı.

Aldıgatkan Kül-çoro
kayrılıp karap aldı deyt,
Semeteydi kördü deyt.
Semetey köstöy çugoydu:
'Aynalayn ay carkın, töröm,
karañ kalgan Kök-çebiç
tuyagında tura cok-
tulparga çal iş emespi?-
Kıygan kamış kulaktuu,
kız baladan sıyaktuu

Kök-çebiçke mine koy, töröm!
Berçi mınday canıñdı, töröm:
ala kaçıp kutulsañ, töröm,
öştöböy öçüm alırsıñ, töröm,
kektebey kegim alırsıñ, töröm!-
Kök-çebiçke mininis, töröm,
üydü köstöy salınıs, töröm!'
Anda ayttı Semetey:
'Aynalayn Kül-çoro,
attı minip alamın,

üydü köstöy salamın-
men kutuluumnu netemin, çorom,
ne muratka cetemin, çorom?
"Ölüp alsam, çuñkurda!" çorom,
"Tirüü bolsom, döbödö!" çorom!
Kök-çebiçtey külükkö
uçkaşa minip alalı!
Cañgıraktan cañgıs col,
cañgıs col köstöy kaçalı!'
Semetey-minen Kül-çoro

Zavallı Kül-çoro,
etrafına bakındı,
Semetey'i gördü,
Semetey'e doğru fırladı,
"Canım ay ışığı, efendim,
güçlü Kök-çebiç'in
ayak tırnaklarının çatalı yok,
cins bir ata işaret değil mi bu?
Yontulmuş kamış kulaklı,
yüzü kız çocuktan tatlı

Kök-çebiç'e sen bin, efendim!
Canım böyle ver, efendim.
Alıp kaçarak kurtulursan, efendim,
alınmamış öcümü alırsın, efendim,
alınmamış intikamımı alırsın,
efendim,
Kök-çebiç'e binin, efendim,
eve doğru gidin, efendim!"
O zaman Semetey dedi ki:
"Canım Kül-çoro,
ben senin atına bineyim.

eve doğru gideyim,
kurtulup ne yapayım, yiğidim,
hangi murada ereyim, yiğidim?
Ölürsem mezara, yiğidim,
diri kalırsam bir dağa, yiğidim,
Kök-çebiç yürük ata
beraberce binelim biz!
Yalnız Cañgırak yolu var,
bu tek yoldan kaçalım biz!"
Semetey ile Kül-çoro,

Kök-çebiçtey külükkö
uçkaşa minip aldı deyt,
cañgıs col köstöp çugoydu.
Cedigerdin Er-Kıyaz
ayçıgı altın tuu-minen
Semetey bir kötünön kuudu!
Karañ kılgan Kök-çebiç
ököö bir uçkaşıp algan soñ,
bütkön boyu ızıdı,
içegizi kısıldı.

1191 Arañday oozın açtı,
ak köbügün çaçtı!
Karañ kalgan Kök-çebiç
tört tuyagı bolottoy,
kuruşup kalgan tuyagı
tört çaraday boldu deyt.
Cañgıs colgo kirgende,
çatı cerge barganda,
Kök-çebiçtin tuyagı
batpay turup aldı deyt!

Ököö attan tüştü deyt,
cerge catıp aldı deyt.
Cedigerdin Er-Kıyaz
aldın kurçap aldı deyt.
Asman bulut tutuldu.
Aldıgatkan Kül-çoro
Kök-çebiçke mindi deyt,
köp koldu aralay kaçıp kutuldu,
Semetey cerde catsa-da,
aydınınan ay korkot,

bu yürük at Kök-çebiç'e
ikisi birlikte bindiler,
tek yoldan ilerlediler.
Cediger'in oğlu Er-Kıyaz
nakışları altın hilalli sancak ile
Semetey'in ardına düştü,
Güçlü Kök-çebiç
ikisi birden üstüne binince,
baştan başa kızıştı,
midesi yanmaya başladı.

Ardına kadar ağzını açtı,
ak köpüklerini saçtı!
Güçlü Kök-çebiç'in
dört ayağı da çelik gibi,
ama şimdi ayakları yumuşadı,
dört kaseye dönüverdi.
Tek yola girince,
karnı yere değince,
Kök-çebiç'in ayakları,
yere basamıyordu!

İkisi de attan indi,
yerde yatakaldılar.
Cediger'in oğlu Er-Kıyaz
önlerini çevirdi.
Gökyüzünü bulut kapladı.
Zavallı Kül-çoro,
Kök-çebiç'e bindi,
koca ordunun içinden kaçıp
kurtuldu.
Semetey yerde yatsa da,
aydınlığından ay korkar,

külpölünön kün korkot-
catkan Semetey çunaktı
karmarga kişi çıkpadı!
Kurup kalgan Kül-çoro
kutulup bir kaçıp çıktı.
Kara tumçuk Kan-çoro
kak astınan çıktı deyt:
'Oy tura tur, Kül-çoro,
atıñdın başın bura tur!
Semeteydin kılgan işi köp ele,

Semeteydin kılbagan işi cok ele!-
Kulcanı karmap alganda,
kulagın kesip salganda,
maa berbey saa bergen!
Sen kiçüü bolsoñ-do,
men uluu bolsom-do,
anda köönüm bir kalgan!
Uluu-baştın (?) toosında,
urdap cılkı alganda,
Cedigerdin Er-Toltoy

kuuyınga çıgıp kelgende,
Semeteydey bu çunak
ırgıta koyup salganda,
Kıl-cıyrendey külügün
koştop alıp çıkkanda,
maa berbey saa bergen-
anda köönüm bir kalgan!
Koyluu-maldın ak taşta
koynu urdap alganda,
Karı-çal kızı Çaçike

ışığından gün korkar.
Yerde yatan Semetey kulaksızı
kaldıracak kimse çıkmadı!
Kuruyup kalası Kül-çoro
kaçıp kurtulmuştu.
Kara simalı Kan-çoro,
birden önüne çıkıp dedi ki:
"Dursana, ey Kül-çoro,
atının başını çevir!
Semetey'in yaptığı iş çok,

Semetey'in yapmadığı iş var mı?
Dağ koçunu yakalayıp da,
kulağını kestiği vakit,
bana değil sana verdi!
Sen daha küçük olsan da,
ben daha büyük olsam da,
işte onda gönlüm kaldı!
Uluu-baş dağının üstünde
atları çapul ettiğimiz vakit
Cediger'in oğlu Er-Toltoy

izimizden gelirken,
bu Semetey kulaksızı
onu yere vurunca,
Kıl-cıyren adlı yürüğünü,
peşine takıp gidince,
onu bana değil sana verdi,
işte onda gönlüm kaldı!
Koyluu-mal'ın ak kayasında
koyun çapul alınca,
Karı-çal'ın kızı Çaçike'yi

karmap alıp çıkkanda,
maa berbey saa bergen-
anda köönüm bir kalgan!
Köönüm bir kalbadı, üç kaldı.
Kel! Er-Kıyazga kireli!
Semeteyden çıkkalı!
Senin atañ Acıbay,
anı öltürgön Semetey!
Menin atam Almambet,
anı öltürgön Semetey!

alıp kaçırdığımızda,
onu bana değil sana verdi,
işte onda gönlüm kaldı!
Bir değil, gönlüm üç kere kaldı!
Gel, Er-Kıyaz'a gidelim,
Semetey'den çıkalım,
senin baban Acıbay'ı,
öldürmüştü Semetey!
Benim babam Almambet'i
öldürmüştü Semetey!

Er-Kıyazga kireli!
Cañgıs caylap bereli!
Öştöböy öçtü alalı,
kektebey kekti alalı!'
Anda ayttıñ Kül-çoro:
'O Kuday, batır Kan-çoro,
"At meniki!" dedibi?
"Aş meniki!" dedibi?
Attan köönüñ kaldıbı?
Aştan köönüñ kaldıbı?

Gel, Er-Kıyaz'a gidelim!
Kaçıp yalnız yaşayalım.
Alınmamış öcü alalım biz!
Alınmamış intikamı alalım biz!"
O zaman Kül-çoro dedi ki:
"Ey Allah, bahadır Kan-çoro,
"At benim atım!" dedi mi o?
"Aş benim aşım!" dedi mi o?
Atta mı gönlün kaldı?
Aşta mı gönlün kaldı?

Ölsöm, seyitke ketemin,
öltürsöm, kaza kılamın,
içime bıçak salayn!
Kantip törömdön tirüü kalayn?'
Aldıgatkan Kül-çoro
oşo söstü aytkanda (?),
içi ottoy küydü deyt,
küybögön ceri kül boldu!
Karagay nayza çapırdı,
"Coo kaçtı!" dep bakırdı,

Ölürsem şehit olurum,
öldürürsem gaza kılmış olurum,
içime bıçak sokayım,
nasıl efendimden ayrı yaşayayım?
Zavallı Kül-çoro,
bu sözleri söyleyince,
içi ateş gibi yandı,
yanmayan her tarafı kül oldu!
Kara çam kargısını salladı,
düşman kaçtı diye bağırdı,

Manastap uraan çakırdı!
Altı sanalaş köp koldu
aralap kelip kirdi deyt.
Aldıgatkan Kül-çoro
Cedigerdin Er-Kıyaz
Too-torunun üstünön
ırgıta koyup saldı deyt!
Karañ kalgan Too-toru

Manas'ın nidasını haykırdı!
Altı birlik büyük ordunun,
fırlayıp arasına girdi.
Zavallı Kül-çoro,
Cediger'in oğlu Er-Kıyaz'ın
Too-toru'sunun üstünden
sıçrayıp fırladı!
Güçlü Too-toru

"Er kaçkın eken" deyt.
Aldıgatkan Kül-çoro
altı sanalaş köp koldu
aralay kaçıp kutuldu.
Bütkön boyun caşırdı,
almaday başın aşırdı,
añdıp karap cattı deyt.
'Törömdü caylap salbaspı,
At kuyrugun şüüböspü?
Temir tuyak, ces bilek
Kök-çebiçtey külügüm

çöp çaldıra bereyn,
suu kaptıra bereyn!
Üygö çabuul koygondo,
Kök-çebiçke mineyn
Törömnün ölügünö barayn!
Ölügün kelip alayn,
cerge kömüp salayn!
Semeteydin üyündö
Akındın kısı Ay-çürök
kekseligi bar ele,

kerektigi bar ele-
öçkön ottu tamıskan,
ölgön candı tirgisken,
adamdan artık kiş'ele,
törömnün kocosonu koldogun-
Ay-çürökkö barayn!'
Catıp kalgan Kan-çoro
Er-kıyazga çugoydu,

Er-kıyazga ayttı deyt:
'Aynalayn Er-kıyaz, töröm!
Altı sanalaş kol bolso, töröm,
karmarga kişi çıkpadı, töröm.
Cañgıstı men karmap bersem,
töröm,
nemeni kısmat kılarsın, töröm?'
Anda ayttıñ Er-kıyaz:

"Bu er aklını kaçırmış!" dedi.
Zavallı Kül-çoro,
altı birlik büyük ordunun,
arasından kaçarak kurtuldu.
Gövdesini boydan boya gizledi,
elma gibi başını çıkardı;
oradan gözleyip dedi ki:
"Efendimi burada yok etmezler mi?
At kuyruğunu bağlamazlar mı?
Demir tırnak, bakır bilek,
Kök-çebiç yürük atımı

otlamağa salıvereyim,
ağzı sulansın!
Evi çapul edince de
Kök-çebiç'e bineyim,
efendimin ölüsüne gideyim!
Ölüsünü buraya getireyim,
toprağa gömüp bırakayım!
Semetey'in evinde
Akın'ın kızı Ay-çürök
kurnaz bir kadın,

uzak görüşlü bir kadın,
sönmüş ateşi tutuşturur,
ölen canları diriltir,
herkesten daha meziyetlidir,
efendimin siyanet meleğini
koruyan
Ay-çürök'e gideyim!"
Kan-çoro
fırladı Er-kıyaz'a,

Er-kıyaz'a dedi ki:
"Canım Er-kıyaz, efendim!
Altı birlik ordusu olsa da, efendim,
onu yakalıyacak kimse çıkmadı,
efendim,
ben o tek bir taneyi yakalarsam,
efendim,
kısmetime ne verirsin, efendim?"
O zaman Er-kıyaz dedin ki:

'Aynalayn, Kan-çoro,
cañgıstı karmap sen berseñ,
cañgıstı caylap salgan soñ,
üyün çaap algan soñ,
Karı-çal kısı Çaçıke,
Kül-çoronun katını,
Kan-çoro, saa neke kıyayn!
Cakkan ottu öçürüp,

eldi oşo cerden köçürüp,
ösöndüü bulak Öndür-suu
ördötüp bir kondurup salayn!
Kan kılıp seni kötöröyn!'
Anı ugup Kan-çoro
arkasınan bardı deyt,
Semeteydi karmap berdi deyt-
Cedigerdin Er-kıyaz

ay-balka-minen bir saldı,
arka moynun sıy saldı,
cañgıstı em caylap saldı!
Em Cedigerdin Er-kıyaz
üyün kostoy çugoydu.
Kuday urgan Kan-çoro
kol astına çıktı deyt:
'Kokuy, Kıyaz, tura tur!
Atıñnın başın bura tur!
Mının cayın bilbeseñ,

men bilemin mının cayın!-
Keçe künü çapkanda,
asmanda bulut tutulgan!
Taştuu tooga Kül-çoro
çıga kaçıp kutulgan!
Bütkön boyun caşırıp,
almaday başın aşırıp,
añdıp karap catıptır.
Koldu kastay aydañıs!

"Canım Kan-çoro,
o tek bir taneyi yakalayıp verirsen,
o tek bir taneyi yok edip,
evini yağma ettikten sonra
Karı-çal'ın kızı Çaçıke'yi,
Kül-çoro'nun kadınını,
Kan-çoro, sana nikah kıyarım!
Yanan ateşi söndürüp,

halkı bu yerden göçürüp,
Öndür-suu'nun genişlediği yerin
yukarısına yerleştiririm!
Han kılıp seni yükseltirim!"
Bunu duyup Kan-çoro
arkasından yaklaştı,
Semetey'i yakalayıverdi.
Cediger'in oğlu Er-kıyaz

ay balta ile bir vurdu,
ensesinden kırıverdi,
o tek bir taneyi yere serdi!
Cediger'in oğlu Er-kıyaz
fırladı evine,
Tanrının lanetlisi Kan-çoro,
ordunun önüne çıktı:
"Hey Kıyaz, dur bakalım!
Atının başını çevir!
Onun durumunu bilmiyorsan

ben biliyorum bunu!
Dün çarpışırken o,
gökyüzünü bulut kapladı!
Kayalı dağlara Kül-çoro
kaçıp kurtuldu.
Gövdesini boydan boya gizleyip,
elma gibi başını çıkarıp
oradan etrafı gözledi.
Orduyu kazlar gibi güdünüz!

Oy otunun culuñus,
too otunun culuñus,
Semeteydey çunaktın
sögün örttöp salıñıs,
külün bir çaçırıp salıñıs!'
Cedigerdin Er-kıyaz
aytkanınday kıldı deyt:
Semeteydin ak sögün
otko salıp örttödü!
Semeteydin üyün

kostop cürdü Er-kıyaz.
Aldıgatkan Kül-çoro
Semeteydey cañgıstın
ölgönün emi bilgen soñ,
Semeteydin üyün
kostoy çugoydu Kül-çoro:
'Kokuy, töröm öldü!' dep,
Ay-çürökkö bardı deyt.
Ayçıgı altın tuu-minen,
altı sanalaş kol-minen

çıgıp keldi Er-kıyaz.
Aldıgatkan Kül-çoro
atka minip kirdi deyt.
Bukaday bolup çelişip,
aygırday bolup alışıp,
künü-tünü ceti kün
karmaşıp catıp aldı deyt!
Kül-çoronun Kök-çebiç

ceti künü cügürdü,
ceti kündön ötkön soñ,
arkasınan coorıdı,
ayagınan aksadı.
Aldıgatkan Kül-çoronu
karmap aldı Er-kıyaz
oñ dalının kemirçek

Düzlükten odun toplayın,
dağdan odun toplayın!
Semetey kulaksızının
kemiklerini yakın
külünü serpip saçın!"
Cediger'in oğlu Er-kıyaz,
denildiği gibi yaptı,
Semetey'in ak cesedini
ateşe koyarak yaktı!
Semetey'in evine

doğru yürüdü Er-kıyaz.
Zavallı Kül-çoro,
Semetey biricigin,
öldüğünü öğrenince
Semetey'in evine,
doğru seyirtti Kül-çoro:
"Eyvah, efendim öldü!" deyip
Ay-çürök'ün yanına vardı.
Nakışları altın hilalli sancak ile,
altı birlik ordu ile,

çıkıp geldi Er-kıyaz.
Zavallı Kül-çoro,
atına binip saldırdı.
Boğa gibi vurarak,
aygır gibi çarparak,
geceli gündüzlü yedi gün,
çarpıştı durdu orada!
Kül-çoro'nun Kök-çebiç'i,

yedi gün böyle yürüdü,
yedi günden sonra da
arkası hep yara oldu.
ayakları aksadı.
Zavallı Kül-çoro'yu
yakaladı Er-kıyaz,
sağ kürek kemiğinin,

oyo kesip saldı deyt,
may kaynatıp kuydu deyt!
Koco, moldo cıydı deyt,
Kül-çoronun katını
Karı-çal kısı Çaçıke
Kan-çorogo neke kıydı.
Oşo cerden köçürüp,
cakkan otun öçürüp,

el çetinen alıp barıp
suu boyunda kondurup,
'Kan-çoro' degen kulun
kan kötörüp koydu deyt.
Akındın kısı Ay-çürök
üyünön alıp ketti deyt,
al üyünö bargan soñ,

Akındın kısın Ay-çürök
Kıyaz özünö neke kıydı deyt.
Anda ayttıñ Er-kıyaz:
'Kurup kalgan Kül-çoro,
kılgan işiñ köp boldu,
kılbagan işiñ cok boldu!
Togus birdey cılkıçı
oşo kuldu alıñıs!

Tokmoktop öltürüp beriñis!'
Togus birdey cılkıçı
tokmoktop aydap ketti deyt.
Otun algan Kül-çoro
ottu cakkan Kül-çoro,
kazan askan Kül-çoro,
kardı salgan Kül-çoro,

kıkırdağını kesip attı,
içine kaynar yağ akıttı!
bütün hocaları, mollaları toplattı,
Kül-çoro'nun kadınını,
Karı-çal'ın kızı Çaçıke'yi,
Kan-çoro'ya nikah kıydı.
Halkı bu yerlerden göçürüp,
yanan ateşi söndürüp,

il hududundan alıp götürüp,
su boyuna kondurup,
Kan-çoro denen kulu,
hanlığa yükseltip çıkardı.
Akın'ın kızı Ay-çürök'ü
evinden alıp götürdü,
kendi evine gelince,

Akın'ın kızı Ay-çürök'ü
Kıyaz kendisine nikahladı.
O zaman Er-kıyaz dedin ki:
"Kuruyup kalası Kül-çoro,
yaptığın işler pek çok oldu,
yapmadığı iş yoktur senin!
Dokuz at çobanı hep birden,
bu küstah kulu yakalayın!

Tokmaklayıp öldürün!"
Dokuz at çobanı hep birden,
onu tokmaklayıp kovaladı.
Odun alan Kül-çoro,
ateş yakan Kül-çoro,
kazan yakan Kül-çoro,
karı yığan Kül-çoro,

kolottogu tikenek
kokuylap culat Kül-çoro!
Körgön künü kurusun,
içken suusu kurusun!
Kül-çoro mal bolup çöp cebedi,
Kül-çoro it bolup bok cebedi-
Kül-çoro körbögöndü em kördü!
Akındın kısı Ay-çürök

bozkırdaki dikenleri
ağlayarak toplayan Kül-çoro!
Gördüğü günler kurusun,
içtiği sular kurusun!
Kül-çoro'nun yalnız hayvan olup ot yemediği kaldı,
Kül-çoro'nun yalnız köpek olup bok yemediği kaldı,
Kül-çoro görülmemiş acılar gördü!
Akın'ın kızı Ay-çürök'ü,

Er-kıyaz algan turbaybı?
Alt'ay boyunda kalgan turbaybı?
Altı ay kalgan balañıs
Semeteyden turbaybı?
Aydan, aydan ay ötüp,
ay on eki ay cıl boldu:
kündön, kündön kün ötüp,

Er-kıyaz almamış mıydı?
O da altı aylık gebe değil miydi?
Altı ayı dolan bu çocuk,
Semetey'in oğlu değil mi?
Aradan aylar geçti,
on iki ay da yıl oldu,
aradan günler geçti,

kün on eki ay cıl boldu.
Ay-çürök erkek tuugan turbaybı?
'Ay-çürök erkek tuudu!' dep,
döñdö oturgan Kıyazga
süyünçü bargan turbaybı?
Kıyaz aytat bu kepti:
'Uunın tübü uu bolot.
kuunın tübü kuu bolot!-

on iki aydan yıl oldu.
Ay-çürök bir erkek çocuk doğurmaz mı?
Ay-çürök erkek çocuk doğurdu diye tepede oturan Er-kıyaz'a,
bir müjdeci gitmez mi?
Kıyaz şu sözleri söyledi:
"Zehirin dibi zehir olur.
riyanın dibi riya olur!

Akındın kısı Ay-çürök
balañ-minen kurup kal!
Tugan erkek balanın
almaday başın alıñıs!'
Katındar balaga bardı
bu balanı körgöndö,
balanın kösü çolpondoy,

Akın'ın kızı Ay-çürök
çocuğun ile kuruyup kal!
Doğan erkek çocuğunun
elma gibi başını alın!"
Kadınlar çocuğun yanına gittiler,
çocuğu gördüler ki
gözleri yıldız gibi,

balanı öltürö albadı.
Bir kelinçek aytat deyt:
'Aynalayn ceñgeyler,
menin bir mörsetim cok ele,
Şunu öltürsök netedi?-
Şu balanın kösü çolpondoy,
şu balanın başı almaday!-
Şunu öltürböy maa beriñer!

Anan Er-kıyazga barıñar,
Bir "Öltürdük!" dey körgün!
Men şunu bala kılayn,
men bir asırap alayn!'
Anda turgan katındar
kelinçekke berdi deyt,
kelinçek koynuna katıp aldı.

Döñdö oturgan Er-kıyaz
öltürbösün bildi deyt,
üygö kirip keldi deyt,
kılıçın karmay aldı deyt,
kabınan suurup saldı deyt,
kelinçektin koynunan
balanı suurup aldı deyt!
Balanı suurup algan soñ,

Ay-çürök tura kaldı deyt:
'Cedigerdin Er-kıyaz, töröm,
akıl bolso, soñ kelet, töröm,
açuu bolso, bat kelet, töröm!
Altı ayı anıkı,
altı ayı seniki-
çaraynada bu bala

kay şaarıñdı bustu?' deyt.
'Bu balamnı öltürbö!
Bu balamnı öltürsöñ,
ak kuu kebim kiybesem,
Akın-kanga barbasam,
öştöböy öçüm albasam,
kektebey kegim albasam-
"Ay-çürök" atım kurusun!'

çocuğu öldüremediler.
Bir yeni gelin dedi ki:
"Canım yengelerim,
benim çocuğum yok.
Şunu öldürmenin ne yararı var?
Çocuğun gözleri yıldız gibi,
yavrucuğun başı elma gibi!
Şunu öldürmeyip bana verin!

Sonra Er-kıyaz'a gidin,
öldürdük deyiverin!
Ben onu kendime çocuk edineyim,
oğlanı yetiştireyim!"
Orada duran kadınlar,
oğlanı yeni geline verdiler,
gelin çocuğu koynuna aldı.

Dağda oturan Er-kıyaz,
öldürmediklerini anladı,
gelip evine girdi,
kılıcını yakaladı,
kınından sıyırıp savurdu,
gelinciğin koynundan
çocuğu çekip aldı!
Çocuğu çekip alınca

Ay-çürök durakaldı:
"Cediger'in oğlu Er-kıyaz, efendim,
insanın aklı geç gelir, efendim,
hiddet ise tez gelir, efendim!
Altı ayı onunki
altı ayı seninki!
Doğum sıvısı hala yaş duran bu
çocuk

hangi şehrini yıktı senin?
Çocukcağızımı öldürme,
çocuğumu öldürürsen,
ak kuğu elbisemi giyip,
Akın Han'ın yanına gidip,
senden fena öç almazsam,
senden intikam almazsam,
Ay-çürök namım kurusun!"

Korkkonunan Er-kıyaz
Ay-çürötün balasın
koynuna salıp berdi!
Kalıñ toydu kıldı deyt,
kol astındagı elderin
tañ azandan kurdu deyt,
kereli keçke turdu deyt.

Korkusundan Er-kıyaz,
Ay-çürök'ün çocuğunu
tekrar kucağına verdi!
Büyük bir ziyafet tertipledi,
ordusu altındaki illeri
sabah ezanında topladı,
akşama kadar alakoydu.

Balaga at koygon neme cok!
Keçke beşin bolgondo,
altın sakal Ay-koco
asmannan aylanıp tüşüp keldi,
cerge tüşüp ayttı deyt:
'Cedigerdin Er-kıyaz, balam,
eldi tañ azannan
kurduñus, balam,
kereli keçke turduñus, balam-
ne şapatıñ bar ele balam?'
Anda ayttıñ, Er-kıyaz:

Çocuğa ad koyacak kimse yok!
Gün ilerleyip beşi bulunca
altın sakal Ay-koco
gökyüzünden inip geldi,
yere inince dedi ki:
"Cediger'in oğlu Er-kıyaz, çocuğum,
sabah ezanında halkı
topladınız, çocuğum,
geç vakte kadar beklediniz,
çocuğum,
bunu ne için yaptın, çocuğum?"
O zaman Er-kıyaz dedin ki:

'Aynalayn Ay-kocom,
eldi tañ azannan kurganım, Kocom,
kereli keçke turganım, Kocom,
bir mörsetim bar ele, Kocom,
at koyorgo kişi cok, Kocom!'
Ay-koco turup ayttı deyt:
'Atı cok bala bu bolso, balam,
at koyorgo kişi cok bolso, balam,

"Canım Ay-kocom,
halkı sabah ezanı toplayışım,
Kocom,
geç vakte kadar bekleyişim, Kocom,
burada bir çocuğum var benim,
Kocom,
ad koyacak kimse yok, Kocom!"
Ay-koco dedi ki:
"Adı olmayan çocuk bu ise,
çocuğum,
ad koyacak kimse yok ise,
çocuğum,

atın koyup bereyn, balam!-
Semeteydin balası
"Seytek" bolsun!' deydi deyt.
Ay-koco atın koygon soñ,
köktön kayım boldu deyt.
Cedigerdin Er-kıyaz
catıp kaldıñ bu cerde,

adını koyuvereyim, çocuğum!
Semetey'in çocuğunun
adı Seytek olsun!" dedi.
Ay-koco adını koyunca,
gözden hemen kayboldu.
Cediger'in oğlu Er-kıyaz,
orada kaldı.

aldıgatkan Kül-çoro
cılkının içinde cattı deyt.
Ildiy ötkön bazarçı
ödö ötkön colooçu
'Ay-çürök erkek bala tuudu!' dep,
kabar aytıp cürdü deyt,
Kül-çoronun kulagına
bu kabar çalıp kalbaybı?

Aldıgatkan Kül-çoro
'Ay-çürök bala tuudu!' degenge
Kül-çoro koşko catpadı,
cürögü attay tuylap batpadı-
'Oşo cerden ketem!' dep,
'Oşo Seytekke cetem!' dep,
kabakka bir cügürüp bardı.

Kül-çoro üstünö kiygen
çırdamal kara kementey
cik ciginen böldü deyt,
aldı aldınan söktü deyt!
kalgan ele çuldusun
moynuna asıp aldı deyt.
Cılkıçının ak-sakalı Kara-biy
Kül-çoro cügürüp cetip keldi:

'O ake tay, Kara-biy,
çırdamal kara kementey, ake,
cik ciginen bölündü, ake,
aldı aldınan sögüldü, ake!
Bir baytaldı berseñçi, ake,
bir baytaldı mineyn, ake,
Ay-çürökkö men barayn, ake,

coon iyne şoona cip, ake,
oroo bolso, saydırıp, ake,
bürö bolso, tarttırıp, ake,
kayta salıp keleyn, ake!'
Ak-sakalı Kara-biy
açuu kelip bakırdı:
'Kuldun aytkan sösün kör!
Oşo kul koşko catpadı,

Zavallı Kül-çoro,
at sürüsünün arasında idi.
Aşağı gelen pazarcılar,
yukarı giden yolcular
"Ay-çürök erkek doğurdu!" diye,
haberi duyurdular.
Kül-çoro'nun kulağına,
bu haber gidip çalınmaz mı?

Zavallı Kül-çoro,
Ay-çürök çocuk doğurdu deyince,
Kül-çoro çadırında duramadı,
yüreği at gibi şahlandı,
"Ben buradan gideyim!" dedi,
"Bu Seytek'e varayım!" dedi,
bir kuytu yere gitti.

Kül-çoro üstüne giydiği
keçe astarlı kara abasını
dikiş yerlerinden ayırdı,
baştan başa söktü!
Sökülen paçavraları
boynuna sardı.
Ak sakal at çobanı Kara-biy'e
gitti Kül-çoro:

"Ey baba dayı, Kara-biy,
bak şu keçe astarlı kara abam, baba,
dikiş yerlerinden ayrıldı, baba,
baştan başa söküldü, baba!
Bana bir kısrak versene, baba,
bu kısrağa bineyim, baba,
Ay-çürök'e gideyim, baba,

kalın iğne, yün iplikle, baba,
delikleri örsün, baba,
yırtıkları büzsün, baba,
tekrar dönüp geleyim, baba!"
Ak sakal Kara-biy
hiddetlenip bağırdı,
"Şu kölenin ettiği söze bak!
Bu kul çadırında durmuyor da

baybiçesi erkek bala tuuganga
cürögü attay tuylap batpadı!
Ay-çürökkö sen barsañ,
menin otunumdu kim alat,
menin karımdı kim salat,
kazanımdı kim asat?
Togus birdey cılkıçı

togus soyul alıñar,
cıga çaap salıñar,
kabırgasın kaçır-kuçur sögünör,
başın kesip alıñar!'
Togus birdey cılkıçı
togus soyul aldı deyt,
kuldu cıga çaap saldı deyt.
Aldıgatkan Kül-çoro

ölör-ölbös can-minen,
öpkö-boor alı-minen
baş kötörüp turdu deyt.
Cılkıçının başı Kara-biy
anan turup mını aytat:
'Atañnın körü, Kül-çoro,
bu cılkının kötündö

çolok kara baytal bar,
oşo baytaldı minip al,
bügün barıp bügün kel!
bügünnön sen kalsañ,
koydoy başın kespesem,
suuday kanın tökpösöm,
"Kara-biy" atım kurusun!'
Aldıgatkan Kül-çoro

çolok kara baytaldı
moynunan baylap aldı deyt,
koşko alıp keldi deyt.
Cip kuyuşkan, cip oloñ
candırınan bekem tartıp aldı deyt.
üydü kostoy çugoydu.
Cedigerdin Er-kıyaz

baybiçesi erkek çocuk doğurdu diye
yüreği at gibi şahlanıyor!
Sen Ay-çürök'e gidersen,
benim odunumu kim getirir,
karımı kim kürekleyip atar,
kazanımı kim asar?
Dokuz at çobanı hepiniz

dokuz değnek alın,
şunu yere yatırın,
kaburgasını takır tukur kırın,
başını kesip alın!"
Dokuz at çobanı hepsi,
dokuz değnek aldılar,
köleyi yere yatırdılar!
Zavallı Kül-çoro,

yarı ölmüş can ile,
ezilmiş böğür, ciğer ile
başını kaldırabildi.
At çobanlarının başı Kara-biy,
ona şunu dedi:
"Uğursuz Kül-çoro,
bu at sürüsünün arkasında,

çolak bir kara kısrak var,
bu kısrağa bin,
bugün git, bugün yine gel!
Bir günden çok kalırsan,
başını koyun gibi kesmezsem,
kanını su gibi dökmezsem,
Kara-biy adım kurusun!"
Zavallı Kül-çoro,

çolak kara kısrağı,
boynundan bağlayıp
keçeden çadırına götürdü.
İpten kuskunu, ipten kolanı
karnında sıkıca bağladı,
sonra da evine yollandı.
Cediger'in oğlu Er-kıyaz

döñdö olturgan turbaybı?
Kül-çoronu körö koydu.
Cedigerdin Er-kıyaz
Kül-çoronu çakırdı
Kül-çoro salıp bardı deyt.
Cedigerdin Er-kıyaz
çolok kara baytaldan
oodıra tartıp saldı deyt,

Kül-çoronun töşünö
Er-kıyaz minip aldı deyt,
butundagı kepiçi
Cedigerdin Er-kıyaz
Kül-çoronu tepti'le,
koş kabırga kıyradı!
Aldıgatkan Kül-çoro

soyulup barıp cıgıldı!
Catıp esti aldı deyt,
Kül-çoro baş kötörüp kaldı deyt.
Ay-çürökkö bardı deyt.
Cakşı tuugan Ay-çürök
Kül-çoronu körgöndö,
küybögön cer kül boldu,
calındap calbırt çok boldu!-

çıñırıgın caspadı;
çıñırgan ünün baspadı!
Aldıgatkan Kül-çoronu
bir kuçaktap aldı deyt:
'Aynalayn Kül-çoro-
çolok kara baytaldı
"Mineyn!" degen atp'ele,

çırdamal kara kementey
"Kiyeyn!" degen tonb'ele?'
Iylap boorı köşüdü,
eki kösü çişidi,
coon ine, şoona cip
çırdamal kara kementey
bütündöy kılıp berdi deyt.
Baytalga mindiñ Kül-çoro,

meğer dağında oturmamış mı?
Kül-çoro'nun geldiğini gördü.
Cediger'in oğlu Er-kıyaz
Kül-çoro'yu çağırdı,
Kül-çoro hemen yanına gitti.
Cediger'in oğlu Er-kıyaz
çolak kara kısraktan
onu çekip yere indirdi,

Kül-çoro'nun göğsüne
Er-kıyaz çıkıp oturdu,
ayağındaki çizme ile
Cediger'in oğlu Er-kıyaz,
Kül-çoro'yu tekmeledi,
bir kaç kaburgasını kırdı!
Zavallı Kül-çoro

yıkılıp yere yığıldı!
Yattığı yerde kendine geldi,
Kül-çoro başını kaldırdı.
Ay-çürök'ün yanına vardı.
Güzel doğan Ay-çürök
Kül-çoro'yu görünce,
yanmayan her tarafı kül oldu,
parlayıp kor gibi yandı!

Bir ağladı, bir ağladı;
ağlamasını da bastırmadı!
Zavallı Kül-çoro'yu
kucaklayıp sarıldı:
"Canım Kül-çoro,
şu çolak kara kısrak
bineyim dediğin at mıydı?

şu keçe astarlı kara aba
giyeyim dediğin elbise miydi?"
Ağlamaktan yüreği eridi,
iki gözü şişti,
kalın iğne, yün iplikle,
keçe astarlı kara abasını
dikip düzeltti.
Sen kısrağına bindin Kül-çoro,

Ay-çürök turup ayttıñ deyt:
'Aynalayn Kül-çoro,
atıñnın başın bura tur,
astıñ cerge tura tur!
Aysadan kalgan celegi,
ertegi ötkön cañgısı,
alt'ay kılgan belegi,

a Seytek çunagı
öştöböy öçündö kalar,
kektebey keginde kalar!
Erese tartıp er cesse,
at calın tartıp çoñoyso,
ebin bir taap kelip bak!'
Atka mindi Kül-çoro
cılkını kostoy saldı deyt.

Kul keçigip kaldı dep,
togus birdey cılkıçı
togus attı miniptir:
'Kül-çoronun çoñ cürök
attay tuylap batpadı,
baybiçe erkek bala tuuganga
Kül-çoro koşko catpadı!

Kül-çoro seni oñdoybus,
seniñ başıñ, Kül-çoro,
kol bakan-minen somdoybus!'
Togus birdey cılkıçı
togus çoçmor aldı deyt,
togus çaap çıktı deyt-
çolok kara baytaldan
Kül-çoro toñkoyup cıgıldı!

Kül-çorodoy batırdı
kolottogu tikenek
kokuylatıp culdurdu-
otun algan Kül-çoro,
ottu cakkan Kül-çoro,
kazan askan Kül-çoro,
kardı salgan Kül-çoro!-

Ay-çürök sen de ona şöyle dedin
"Ah sevgili Kül-çoro,
atının başını çevir,
durduğun yerde dur!
kargıdan kalan bu bayrak,
ondan kalan yegane,
altı aydan miras kalan,

a Seytek kulaksızı,
hep öç için yaşayacak,
alınmamış intikamı alacak.
Büyüyüp erkek olunca,
atı yelesinden çekip büyüyünce,
bir bahane bulup gel de gör!"
Ata bindi Kül-çoro,
at sürüsüne yollandı.

Köle gecikti diye,
dokuz at çobanı hep birden,
dokuz ata binmişti:
"Kül-çoro'nun yüce gönlü,
at gibi şaha kalktı,
baybiçe erkek doğurdu diye,
Kül-çoro keçe çadırında kalmadı!

Kül-çoro seni ıslah edeceğiz,
senin başını, Kül-çoro,
sopa ile ezeceğiz!"
Dokuz at çobanı hep birden,
dokuz sopa aldılar,
dokuzu birden vurdular.
Çolak kara kısraktan
Kül-çoro yuvarlanıp yıkıldı!

Kül-çoro bahadırına
vadideki dikenleri,
inleterek yoldurdular.
Odun taşıyan Kül-çoro,
ateşi yakan Kül-çoro,
kazan kaynatan Kül-çoro,
karı temizleyen Kül-çoro!

körbögönü kör boldu,
cebegeni bok boldu.
A Seytek çunagı,
altı kündön "Ata!" dep,
eki kündön "Ene!" dep,
çırpıktan caa kılgan turbaybı,
çiyden oktu kılgan turbaybı?
'Kak!' etken karga koygon cok,

'Kuk!' etken kuskun koygon cok!
Adalın bir döbö kılıp cıydı deyt,
cardı-minen cabırkay
Seytek alkış alıp catt'ele!
Aldıgatkan Kül-çoro
cılkıçı-minen cürdü deyt,
kabakka cügürgön turbaybı?

Üstündögü caman kementey
tıtıp algan turbaybı?
Otoo başı Kara-biy,
aga cügürüp kelgen turbaybı?
'Aynalayn Kara-biy,
bir baytaldı berseñçi!
Men üyümö barayn!
Üstümdögü kementey

cik ciginen bölündü,
Ay-çürökkö barayn!
Coon iyne, şoona cip,
oroo bolso, saydırıp,
kayta alıp keleyn!'
Kara-biy turup aytat deyt:
'Atañnın körü, Kül-çoro,

tereñ elem, keçirdim,
teñis elem, ötküstüm!
Bügün barıp bügün kel!-
Bügünnön sen kalsañ,
koydoy başıñdı kespesem,
suuday kanıñdı tökpösöm,
"Kara-biy" atım kurusun!'
Çolok kara baytaldı

bir görmediği şey mezar oldu,
bir yemediği şey bok oldu.
A Seytek kulaksızı,
altı günlük iken baba dedi,
iki günlük iken ana dedi,
değnekten yaylar yaptı,
kamıştan da ok yaptı.
Gak diyen karga bırakmadı,

guk diyen kuzgun koymadı!
Helal yiyeceği tepe gibi yığdı,
fakirler ile muhtaçlar,
Seytek'i alkış ile yad ettiler.
Zavallı Kül-çoro
at çobanlarıyla yaşıyordu.
Kuytu bir köşeye koştu,

üstündeki çirkin abayı
didikleyip paraladı.
Otağın başı Kara-biy'e
çıkıp geldi.
"Canım Kara-biy,
bana bir kısrak versene!
Evime bir gideyim!
Üzerimdeki aba

dikişlerinden hep ayrıldı,
Ay-çürök'e gideyim!
Kalın iğne, yün iplikle
deliklerini örsün,
tekrar dönüp geleyim!"
Kara-biy dedi ki:
"Uğursuz Kül-çoro,

vadi dedim atlattım,
deniz dedim geçirdim!
Bugün git, bugün gel!
bir günden fazla kalırsan,
başını koyun gibi kesmezsem,
kanını su gibi dökmezsem,
Kara-biy adım kurusun!"
Çolak kara kısrağı

Kül-çoro minip aldı,
üydü kostoy çugoydu.
Üygö kirip bardı deyt.
Cedigerdin Er-kıyaz
bir çakırtıp aldı deyt,
çolok kara baytaldan
oodıra tartıp saldı deyt,

töşünö minip aldı deyt,
koş kabırga kıyrattı,
ölör, ölbös can-minen
Kül-çoro başın kötördü,
Ay-çürökkö bardı deyt.
Iylap ayttıñ Ay-çürök:
'Aynalayn Kül-çoro,
çolok kara baytaldı

"Mineyn!" degen atp'ele,
üstündögü kementey
"Kiyeyn!" degen tonb'ele?
Argam caman kuuruldu,
amalım caman tügöndü.
At arıbas ay tuuar,
atka salkın kün tuuar-

astıñ cerge tura tur!'
Cakşı tuugan Ay-çürök
Seytekti emi çakırdı:
'Aysadan kalgan celegim,
cañgıstan alt'ay kalgan belegim,
soottan kalgan kuyagım,
cañgıstan kalgan tuyagım!-
A Seytek çunagım,

karçıgamnın kanatı,
tuygunumnun tumçugu,
"Too-toruga minem!" dep,
döñdö olturgan atana
ıylap çıgıp bara ber,
moynun kuçaktap ala kör!
Too-toruga minbeseñ,

alıp bindi Kül-çoro,
evine koşturdu.
Vardı girdi evine.
Cediger'in oğlu Er-kıyaz
onu yanına çağırdı,
çolak kara kısraktan
çekip aşağıya indirdi,

göğsünün üstüne çıktı,
birkaç kaburgasını çatırdattı,
canı çıkmış bir halde
Kül-çoro başını kaldırdı,
Ay-çürök'ün yanına vardı.
Ağlayarak dedin ki Ay-çürök:
"Canım Kül-çoro,
çolak kara kısrak

bineyim dediğin at mıydı?
şu üstündeki aba
giyeyim dediğin elbise miydi?
Gücüm artık tükendi,
çarem artık kalmadı.
Atların yorulmayacağı ay doğar,
atları serinletecek gün doğar,

Durduğun yerde dur!"
Güzel doğan Ay-çürök
Seytek'i şimdi çağırdı:
"Kargıdan kalan bayrağım,
biricikten altı aylık kalan
yadigarım,
silahtan kalan zırhım,
biricikten kalan evladım!
Ah benim Seytek kulaksızım,

kartalımın kanadı,
beyaz atmacamın gagası,
Too-toru'ya bin de
dağda duran babanı
ağlayarak
kucakla da boynuna sarıl!
Too-toru'ya binmezsen,

atıp salgan ok bolsoñ,
çıçıp salgan bok bolsoñ,
menin eneligim kurusun!'
Bala oynop ketip kaldı deyt,
Kül-çoro atka minip aldı deyt,
Kül-çoro ketip bara catkanın
bala körö koydu deyt,
Ay-çüröktün aytkan kepteri

balanın esine tüşö kaldı deyt.
Döñdö olturgan Kıyazga
Seytek ıylap çıgıp bardı deyt:
'Aynalayn ateke,
Too-toruga men minem,
cılkı koşo men baram!'
Moynunan kuçaktap alat.

Cedigerdin Er-kıyaz
Kül-çoronu çakırdı.
Aldıgatkan Kül-çoro:
'Lepay taksır?' deydi deyt.
Anda ayttıñ Er-kıyaz:
'Atañnın körü, çıktır kul,
seniñ kılganıñ köp bolgon,
kılbagan işiñ cok bolgon!-

Balanı Too-toruga mingizip,
cılkıga alıp barıp,
üç kün cılkıda cassın!
Üç kündön kiyn, Kül-çoro,
üygö [?] alıp kel!
Üç künnön kiyn alıp kelbeseñ,
koydoy başıñ kespesem,

suuday kanıñ tökpösöm,
menin "Ar-kıyaz" atım kurusun!'
Aldıgatkan Kül-çoro
balanı erçitip aldı deyt,
cılkını çendep bard'ele.
Anda ayttıñ Kül-çoro:
'Aysadan kalgan celegim,
cañgıstan kalgan belegim,

kaybolup giden bir ok olacaksan,
sıçılmış bir bok isen
benim analığım kurusun!"
Çocuk oynayarak çıkıp gitti.
Kül-çoro ata bindi,
Kül-çoro giderken
çocuk onu gördü,
Ay-çürök'ün söylediği sözler

çocuğun aklına geldi.
Dağda oturan Kıyaz'a
Seytek ağlayarak gitti:
"Canım babacığım,
Too-toru'ya bineyim de,
at sürüsünün yanına gideyim!"
Kucaklayıp boynuna sarıldı,

Cediger'in oğlu Er-kıyaz
Kül-çoro'yu çağırdı.
Zavallı Kül-çoro,
"Arzun nedir, efendim?" dedi.
O zaman dedin ki Er-kıyaz:
"Uğursuz, mel'un kul,
yaptığın işler çok oluyor artık,
yapmadığın iş kalmadı!

Çocuğu Too-toru'ya bindir,
at sürüsünün yanına götür,
üç gün sürüde yatsın!
Üç günden sonra, Kül-çoro,
onu al eve getir!
Üç gün sonra getirmezsen,
başını koyun gibi kesmezsem,

kanını su gibi dökmezsem,
Er-kıyaz adım kurusun!"
Zavallı Kül-çoro,
çocuğu beraberinde götürdü,
sürüye yaklaştılar.
O zaman Kül-çoro dedin ki:
"Kargıdan kalan bayrağım,
biricikten kalan yadigarım,

e Seytek çunagım,
körgön künüm kurusun,
içken suum kurusun!
Üydön kaytıp kelgende,
togus birdey cılkıçı
columan tosup kılıñı,
çolok kara baytaldan

cıga çaap salıñı!'
Anda Seytek turup aytat:
'Aynalayn Külökö,
armansıs düynö bolobu,
acalsıs kişi ölöbü?
Ukuruk-minen seni oñdoso,
ay-balka-minen somdorbus!'
Anda ayttıñ Kül-çoro:

'Aynalayn çunagım-
tartkanıña işendim,
tayga meder bayladım:
aytkanıña işendim,
atka meder bayladım!'
Aldıgatkan Kül-çoro
süyüngöndön dag'ele
çolok kara baytaldı,

aybır-şaybır corgosu
corgosuna saldı deyt.
Togus birdey cılkıçı
togus kelip çapt'ele-
çolok kara baytaldan
toñkoyup barıp cıgıldı.
Seytek çunak bu bala
eşik endüü ay-balta

kolunan emi aldı deyt,
togus birdey cılkıçı
cıga çaap saldı deyt!
Cerde catkan Kül-çoronu
atka mingizip aldı.
Cılañaç kaçtı cılkıçı!
Aldıgatkan Kül-çoro

a Seytek kulaksızım,
ömrüm kurusun,
içtiğim su kurusun!
Evden dönüp geldiğimde
dokuz at çobanı hep birden,
yolumu gözleyecekler,
çolak kara kısraktan

beni yere yıkacaklar!"
O zaman Seytek dedi ki:
"Ey sevgili Külökö,
acısız dünya olur mu,
ecelsiz insan ölür mü?
Sopa ile sana ders verirlerse
biz de onları balta ile doğrarız!"
O zaman Kül-çoro dedin ki:

"Canım kulaksızım,
anana güvendim, çocuk gibi ümit
besledim,
sözlerine güvendim,
ümitle yaşadım!"
Zavallı Kül-çoro,
sevinç içinde
çolak kara kısrağı,

yürük atını
rahvan yürüyüşüne bıraktı.
Dokuz at çobanı hep birden,
dokuzu birden gelip saldırdı.
Çolak kara kısraktan
devrilip yere yıkıldı.
Seytek kulaksız, bu çocuk,
kapı kadar enli ay baltayı

şimdi eline aldı,
dokuz at çobanını hep birden,
vurup yere yıktı!
Yerde yatan Kül-çoro'yu
ata bindirdi.
At çobanları çırçıplak kaçtı!
Zavallı Kül-çoro,

colum üygö bardı deyt.
Batır tuugan bu Seytek
cılkını kostoy saldı deyt,
tuu bee karmap aldı deyt.
Colum üydün eşigin
cıga tartıp saldı deyt
kazı-minen kartaga,
Kül-çoronu mayga

bölöp saldı deyt.
Ceti künnön kiyn Seytek
açıp alıp karasa,
oñ dalına kemirçek,
oyo kesip salgan kul,
may kaynatıp kaygan kul,
kuu dalı bolgon dalısı
mayga cetilip kalgan turbaybı?

Açıp alsa karasa,
aldıgatkan Kül-çoronun
kara kösü çolpondoy,
eki beti eki danıt toygondoy,
eki iyni eki kişi koñunday!
Anda ayttı Kül-çoro:
'Aynalayn Seytegim,
atka minip ala koy!

Cılkını kostoy sala koy!
Kök-çebiçti alıp kel!'
Atka mindi bu Seytek,
cılkını kostoy çugoydu,
Kök-çebiçti alıp keldi.
Aldıgatkan Kül-çoro
tokup minip aldı deyt,

mandıra kulübesine gitti.
Bahadır doğan Seytek
sürüye doğru yollandı,
bir kısır kısrak yakaladı,
mandıra kulübesinin kapısını
yere devirip
yağ ile işkembenin içine
Kül-çoro'yu yağ

içine sarıp sarmaladı.
Yedi günden sonra Seytek,
onu açıp bakınca,
sağ kürek kemiğinin
kıkırdağı oyulan kölenin,
içine kaynar yağ akıtılan kölenin,
oyulan kürek kemiği
yağda kuvvet bulmamış mı?

Açıp da bakınca ne görsün:
zavallı Kül-çoro'nun
kara gözü yıldız gibi,
iki yanağı iki semiz kurt gibi
tombul,
iki omzu iki erkek kalçası gibi iri!
O zaman Kül-çoro dedi ki:
"Canım Seytek'im,
hemen atına bin sen!

At sürüsüne koş hemen!
Kök-çebiç'i alıp gel!"
Ata bindi bu Seytek,
at sürüsünün olduğu tarafa koştu,
Kök-çebiç'i alıp geldi.
Zavallı Kül-çoro
atı eyerleyip bindi,

batır tuugan bu Seytek
Too-toruga minip aldı deyt.
Kül-çoro-minen Seytek
Er-kıyaz kostoy cürdü deyt.
Ököö carışıp kirip bardı deyt.
Anda Kül-çoro turup aytat deyt:
'Salam aleykim, Er-kıyaz, töröm!'
'Aleyki salam, Kül-çoro, batır!'

'Kagılayn Er-kıyaz, töröm!'
'Aynalayn Kül-çoro, batır!
"Satıp iyseñ bir kündük,
saap iyseñ miñ kündük!"
Kurçalıp kuda boloyn!
Kuçaktaşıp dos boloyn!
Meni kılça caman kıybagın!'

Anda ayttıñ Kül-çoro:
'Oñ dalıma kemirçek, töröm,
oyo kesip salganday, töröm-
ata öçü barb'ele, töröm,
ene kegi barb'ele, töröm?'
Aldıgatkan Kül-çoro
kara bolot kılıçın
karmay aldı sabınan,

suurup aldı kabınan
topçuday bolgon başın
togoloto çaptı deyt!
Kül-çoro-minen bu Seytek
atka minip kaldı deyt,
Kanıkey istep cürdü deyt.
Kudaydan tapkan Kan-çoro

aldıgatkan Kanıkey
koy kaytartıp koyuptur,
koluna tayak beriptir.
Kaza-balaa kandarın,
kardı salık biylerin,
ötürük süylöp cakşısın
Kan-çoro çogultup algan turbaybı?
Kan-çoro aytat bu kepti:

bahadır doğan bu Seytek
Too-toru'ya bindi.
Kül-çoro ile Seytek,
Er-kıyaz'a gittiler.
İkisi yarışıp oraya vardılar.
Kül-çoro dedi ki:
"Selamaleyküm, Er-kıyaz, efendim!"
"Aleykümselam, Kül-çoro, bahadır!"

"Ey saygılı Er-kıyaz, efendim!"
"Canım Kül-çoro, bahadır!
Hayvanı satarsan kârı bir günlük,
sağar isen kârı bin günlük!
Sarılıp dünür olalım!
Kucaklaşıp dost olalım!
Bana kıl kadar fenalık etme!"

O zaman Kül-çoro dedin ki:
"Sağ kürek kemiğimin, efendim,
kıkırdağını oyduğunda, efendim,
ata öcü mü aldın, efendim,
ana intikamı mı aldın, efendim?"
Zavallı Kül-çoro,
kara çelik kılıcını
tuttu sapından,

sıyırıp çıkardı kınından,
düğme gibi başını
kesip yere yuvarladı!
Kül-çoro ile bu Seytek
hemen ata bindiler,
Kanıkey'i bulmağa gittiler.
Allahtan bulan Kül-çoro

zavallı Kanıkey'in
eline bir değnek vermiş,
koyunların başına koymuş.
Belalı hanları,
karnı sarkık beyleri,
yalan söyleyen efendileri
Kan-çoro toplayıp buraya getirmez
mi?
Kan-çoro şu sözleri söyledi:

'Manastın uulu Semetey
Almambet menin atamdı
bir öltürüp taştadı:
Kül-çoronun atasın
catık tildüü, şirin sös,
cakşı tuugan Acıbay
bir öltürüp taştadı!

Anan üçün öçümdü aldım,
cañgıstı caylap berdim,
Er-kıyazga em kirdim!'
Kan-çoronun aytkanın
ugup turgan Kül-çoro
attan ırgıp tüştü deyt,
Kan-çoronun keñ kökürök cagı töş
Kül-çoro alıp mindi deyt,

butu-kolun bayladı,
bosogogo tañıp koydu deyt.
Kurup kalgan Kanıkey
karşı kelgen turbaybı?
Koydu taştagan turbaybı?
Cügürüp cetken turbaybı?
'Aynalayn Kül-çoro, balam,

barısın aytıp neteyn, balam?-
Kan-çoronun kanınan
bir kaşık kanın berseñçi, balam!-
Oşonun kanın içeyn!
İçkennen kiyn men öleyn!'
Kanıkey Ak-albarstı aldı deyt,
Kan-çoronu cara tartıp saldı deyt,
Kan-çoronun kanına toydu deyt!

Cakşı tuugan bu Seytek
torkodon taldap kiygisti,
corgodon taldap mingisti,
Kanıkeydi alıp keldi,
Ay-çüröktü alıp keldi.
Üç kün anda tim cattı.
Üç künnön kiyn köçürdü,

"Manas'ın oğlu Semetey,
benim babam Almambet'i
öldürdü.
Kül-çoro'nun babasını
tatlı dilli, şirin sözlü,
güzel doğan Acıbay'ı
öldürdü!

Böylece öcümü aldım,
o tek adamı yok ettim,
Er-kıyaz'ın yanına girdim!"
Kan-çoro'nun dediğini
işitip duyan Kül-çoro
hemen atından sıçradı,
Kan-çoro'nun geniş göğsüne,
Kül-çoro çullanıp bindi,

elini ayağını bağladı,
kapının eşiğine bağladı.
Kuruyup kalan Kanıkey
ona doğru gelmiyor mu?
Koyunları bırakmamış mı?
Ona doğru yaklaşmıyor mu?
"Ah sevgili Kül-çoro, oğlum,

her şeyi anlatsam ne fayda, oğlum?
Kan-çoro'nun kanından,
bana bir kaşık kan ver, oğlum!
Onun kanını içeyim!
İçtikten sonra öleyim!"
Kanıkey kılıcı aldı,
Kan-çoro'yu vurup yaraladı,
Kan-çoro'nun kanına doydu!

Güzel doğan bu Seytek
ona ipekten bir elbise giydirdi,
yürük atın üstüne bindirdi,
Kanıkey'i aldı,
Ay-çürök'e götürdü.
Üç gün orada keyif etti.
Üç gün sonra göçe koyuldu,

keñ Kol-ata boyunda,
keñ Talastın oyunda,
anda catkan Er Manas
üy tikken cerge üy tikti,
Üç-koşoy-minen Talastı
kıymıldatpay tuttu deyt-
'Ayagı Talas, baş Taşken,
akım tüşüp cattı!' deyt.

geniş Kol-ata suyu boyunda,
geniş Talas ovasında,
Er Manas'ın yaşadığı yerde
onun ev kurduğu yerde ev kurdu,
Üç-koşoy ile Talas'ı
mekan tutup
Talas'tan Taşkent'e
hüküm sürdü.

Dünyanın en uzun destanı Manas, Kırgız Türklerinin ve bütün Türk dünyasının ortak hafızasıdır. Wilhelm Radloff'un on dokuzuncu yüzyılda bozkırda derlediği bu ilk büyük Manas kaydı, elinizdeki baskıda Kırgız Türkçesi çevriyazısı ve Türkiye Türkçesi çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuluyor. Manas'ın doğuşundan Semetey'e uzanan yedi bölüm; bir kahramanın değil, bir milletin hikâyesi.

TÜRKSOY Yayınları No: 1 (1995) baskısından onarılmıştır

Onarılmış iki dilli sayısal baskı — 2026